มโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นในวรรณกรรมการเดินทางพม่า ช่วงทศวรรษ 1930-1960

ขวัญข้าว สังขพันธานนท์

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
ปีการศึกษา 2567
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

มโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นในวรรณกรรมการเดินทางพม่า ช่วงทศวรรษ 1930-1960

ขวัญข้าว สังขพันธานนท์

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา
ปีการศึกษา 2567
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “มโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นในวรรณกรรมการเดินทางพม่า ช่วงทศวรรษ 1930-1960”
ของ ขวัญข้าว สังขพันธานนท์
ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พิเชฐ แสงทอง)

.....ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร. ทวีศักดิ์ เผือกสม)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณัฏฐพงษ์ สกุลเลี่ยว)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล)

อนุมัติ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.กรองกาญจน์ ชูทิพย์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง มโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นในวรรณกรรมการเดินทางพม่าช่วงทศวรรษ 1930-1960

ผู้วิจัย ขวัญข้าว สังขพันธานนท์

ประธานที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ทวีศักดิ์ เผือกสม

ประเภทสารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2567

คำสำคัญ วรรณกรรมการเดินทาง, วรรณกรรมพม่า, ความเป็นอื่น, มโนทัศน์ของความรู้, หลังอาณานิคม

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งสำรวจวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้และการนำเสนอภาพแทนความเป็นอื่นที่ปรากฏในตัวบทการเดินทางของนักเขียนปัญญาชนและข้าราชการอาณานิคมชาวพม่า ผ่านบันทึกการเดินทางจำนวนสองเรื่อง คือ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** โดย เต้ะปัน หม่าวง์ วะ (1941) และ **นักเดินทาง** (1965) โดย ซอจีและมินธุหวุ่น โดยใช้แนวคิดเรื่องการผนวกรวมทางวัฒนธรรม (transculturation) ของมารี หลุยส์ แพรตต์ (Marie Louise Pratt) เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ งานวิจัยเรื่องนี้เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงมโนทัศน์ความรู้แบบจารีตไปสู่มโนทัศน์ความรู้เชิงประจักษ์ในกลุ่มปัญญาชนพม่าพื้นเมืองนั้นเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการผนวกรวมทางวัฒนธรรมในสถานการณ์อาณานิคม โดยนักเขียนปัญญาชนชาวพม่าใช้วรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในฐานะ “วรรณกรรมความรู้” เป็นพื้นที่แสดงการฉวยคว้าเอาความรู้และวิธีวิทยาของเจ้าอาณานิคมมาใช้สร้างชุดความใหม่เชิงพื้นที่ของตนเองที่เรียกว่า “เทศานตรพหุสูต” อันเป็นชุดความรู้ที่จำเป็นต่อการประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพม่าสมัยใหม่ โดยนัยหนึ่งนั้น การเขียนความรู้เชิงพื้นที่โดยนักเขียนปัญญาชนชาวพม่าพื้นถิ่นเองเป็นเสมือนการยืนยันอำนาจในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในเทศะโลกสมัยใหม่ผ่านการจัดระเบียบความรู้และกำหนดความหมายให้แก่พื้นที่ มากไปกว่านั้น การเขียนความรู้เชิงพื้นที่ยังฉายให้เห็นจินตนาการต่อความเป็นสมัยใหม่ในอุดมคติของปัญญาชนพื้นเมืองพม่าที่แม้จะยังคงอิงแอบอยู่กับคุณค่าและแนวคิดแห่งจักรวรรดิ แต่ก็พยายามสนทนา ต่อรอง และแสวงหาอัตลักษณ์ของตนเองไปพร้อมกัน

Title	ON A CONCEPT OF KNOWLEDGE AND A REPRESENTATION OF OTHERNESS IN BURMESE TRAVEL WRITINGS DURING 1930S-1960S
Author	Khwankhaw SANGKHAPHANTHANON
Advisor	Associate Professor Davisakd PUAKSOM, Ph.D.
Academic Paper	Master of Arts Thesis in Southeast Asian Studies, Naresuan University, 2024
Keywords	Travel Writing, Burmese literature, Otherness, Concept of knowledge, Postcolonialism

ABSTRACT

This research examines modern Burmese travel writings from the early to mid-20th century, focusing on the transformation of epistemological perspectives and the representation of otherness in the travel accounts of two Burmese intellectual writers, who were also colonial administrators. Analyzing the travelogues of Theippan Maung Wa, **The Oxford Diary** (1941), and **The Travelers** (1965) by Zawgyi and Min Thu Wun through Marie Louise Pratt's theory of transculturation, this study posits that the conceptual shift from traditional to empirical knowledge among the indigenous Burmese intelligentsia was significantly influenced by transculturation within the colonial contact zone. Through these modern Burmese travel writings, defined as "the literature of knowledge," Burmese intellectuals demonstrated their assimilation of colonial knowledge and methodologies to construct their own spatial knowledge of the modern world, a knowledge crucial for forging a modern Burmese identity. For the Burmese indigenous intelligentsia, articulating their spatial knowledge involved reordering and refashioning existing spatial understandings, thus representing the power to independently affirm Burma's position within the modern world order. Furthermore, this articulation illuminated their imagination of an ideal modernity, a vision that, while reflecting imperial legacies, simultaneously involved negotiating and seeking their own identity.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการเดินทางแสนยาวไกล แต่เปี่ยมไปด้วยความหมายทั้งทางปัญญาและทางจิตใจครั้งหนึ่งในชีวิตสำหรับข้าพเจ้า โดยคณาจารย์และมิตรสหายจำนวนมากเป็นผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยให้การเดินทางของข้าพเจ้าและวิทยานิพนธ์เล่มนี้ดำเนินไปจนสำเร็จลงได้โดยสมบูรณ์

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ เผือกสม ด้วยความรู้สึกขอบคุณยิ่งในความเอาใจใส่ ความอดทน ความเข้าใจ รวมถึงเวลาอันมีค่าเพื่อชี้แนะดูแลแก่ข้าพเจ้าตลอดช่วงเวลาพัฒนาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ข้าพเจ้ายังขอขอบพระคุณคณะกรรมการวิทยานิพนธ์อันประกอบไปด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ แสงทอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐพงศ์ สกุลเลี่ยว สำหรับข้อชี้แนะที่มีค่ายิ่งเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ข้าพเจ้ายังปรารถนาขอบพระคุณคณาจารย์จาก Institut des Langues et Civilisations Orientales (INALCO) ประเทศฝรั่งเศส ผู้ที่ทำให้ข้าพเจ้าได้เริ่มต้นการเดินทางสายพม่าศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Dr. San San Hnin Htun อดีตอาจารย์ที่ปรึกษาผู้ถ่ายทอดความรู้วิชาภาษาพม่าให้แก่ข้าพเจ้ามาแต่ต้น ทั้งยังสนับสนุนให้โอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะภาษาพม่าและการสอนภาษาพม่ามาเสมอจนปัจจุบัน และขอบพระคุณ Dr. Etienne Naveau อดีตอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมข้อมูลสำคัญรวมถึงข้อคิดเชิงวิชาการจากการศึกษาค้นคว้าในครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้นำมาต่อยอดในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนแล้วเสร็จในที่สุด

ขอขอบคุณ Dr. Khine Cho Latt อาจารย์ชาวพม่าผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์ภาษาพม่า ผู้เป็นทั้งเพื่อนร่วมงานและพี่สาวชาวพม่าที่ได้คอยสนับสนุน ให้กำลังใจ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างกระตือรือร้นเสมอ ขอขอบคุณ Maung Zon Ko Oo นักศึกษาเอกภาษาพม่าจากเมืองย่างกุ้ง ผู้ให้ความช่วยเหลือข้าพเจ้าเป็นอย่างดีเมื่อต้องการค้นคว้าตัวบทหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

ข้าพเจ้ายังขอขอบคุณมิตรสหายบัณฑิตศึกษาสาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร คุณกาญจนพงศ์ รินสินธุ์ คุณญาณี กลิ่นเมือง อาจารย์พุทธพล มงคลวรวรรณ คุณภูบดินทร์ เนตรสว่าง คุณศุภกิตต์ หอไชย คุณสถาปนา จงจอหอ คุณสิกขา สองคำชุม คุณอภิรักษ์ พูลอำไพ สำหรับมิตรภาพและความช่วยเหลือในด้านต่างๆตลอดการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณคุณมาริสา พันธรักษ์ราชเดช คุณวิลาสินี โสภาพล คุณศิวกร ราชชมภู และมิตรสหายทุกท่านที่อาจมิได้เอ่ยนามสำหรับมิตรภาพและกำลังใจที่ไม่ต้องร้องขอ

ท้ายที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณบิดามารดา ครอบครัวสังขพันธานนท์-ช่วงโชติที่ให้ความรัก ความเชื่อมั่น ความเข้าใจ ความอดทน และการสนับสนุนดูแลตลอดระยะเวลาการเดินทางครั้งนี้ของข้าพเจ้าเสมอมา

ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยเรื่องนี้จะเป็นประโยชน์ไม่มากก็น้อยแก่ผู้สนใจภาษาและวรรณกรรมพม่า รวมไปถึงผู้รักวรรณกรรมทุกท่าน คุณค่าและคุณประโยชน์ใดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หากพึงจะมี ข้าพเจ้าขอมอบและอุทิศให้แก่ครูอาจารย์ทุกท่านในชีวิตนี้ของข้าพเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณยายสวิง ช่วงโชติ ครูคนแรกในชีวิตของข้าพเจ้า

สุดท้ายนี้ ขอสันติภาพและความสงบสุขจงกลับคืนสู่ชาวเมียนมาในเร็ววัน

ขวัญข้าว สังขพันธานนท์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ค

ประกาศคุณูปการ ..... จ

สารบัญ ..... ช

สารบัญตาราง ..... ญ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ ..... ฎ

บทที่ 1 บทนำ 1

ความเป็นมาของปัญหา 1

คำถามของการวิจัย 7

จุดมุ่งหมายของการวิจัย 8

ความสำคัญของการวิจัย 8

ขอบเขตของการวิจัย 8

นิยามศัพท์เฉพาะ 9

ข้อตกลงเบื้องต้น 9

สมมติฐานของการวิจัย 10

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 11

งานศึกษาด้านการสร้างประวัติวรรณกรรมพม่า 11

การแปลตัวบทวรรณกรรมพม่า 17

งานศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่า 23

บทที่ 3 กรอบแนวคิดและทฤษฎี 27

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาพแทน (REPRESENTATION) 27

ภาพแทนในเชิงสุนทรียศาสตร์ 28

ภาพแทนในเชิงสัญศาสตร์ 29

ภาพแทนในเชิงวาทกรรม 30

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอื่น (ALTERITY/ OTHERNESS) 32

ความเป็นอื่นในเชิงปรัชญา 32
ความเป็นอื่นในวาทกรรมอาณานิคม 33
ความเป็นอื่นในแนวคิดหลังอาณานิคม 35
แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคม 36
บทที่ 4 ไปสู่ภูมิทัศน์แห่งความรู้: ปฐมบทการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ 40
ภาวะของความรู้ใน“ระหว่าง”: ความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ในสถานการณ์อาณานิคม 41
ว่าด้วยความหมายของ “ความรู้” 41
ภูมิทัศน์ความรู้ของสังคมพม่าในบริบทอาณานิคม 44
จากบันทึกประสบการณ์ สู่ “ความรู้ (ใน)ระหว่าง” ว่าด้วยการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่า .52
วรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคจารีต 53
ระหว่างการเปลี่ยนผ่าน สู่การเขียนวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ 63
การเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ 68
สรุป 78
บทที่ 5 ตัวบทแปลคัดสรรจาก *บันทึกประจำวันไปออกซฟอร์ด* 80
สังเขปผู้ประพันธ์ 81
สังเขปข้อมูลตัวบท *บันทึกไปออกซฟอร์ด* 86
บทแปลคัดสรรจาก *บันทึกไปออกซฟอร์ด* 88
ปริวารบท (paratext) 88
ประสบการณ์การค้นพบพื้นที่ใหม่ (geographical discovery) 93
ประสบการณ์การค้นพบทางวัฒนธรรมและวิทยาการสมัยใหม่ 96
การจัดการและการนำเสนอความรู้ทางวัฒนธรรม 102
ชีวิตนักศึกษาและความรู้ในระบบการศึกษาตะวันตก 104
เครือข่ายระบบราชการอาณานิคมและสังคมชาวพม่าในต่างแดน 128
สรุป 130
บทที่ 6 ตัวบทแปลคัดสรรจาก *นักเดินทาง* 132
สังเขปผู้ประพันธ์ 132
ซอจี (ဇော်ဂျီ; Zawgyi) 132
มินธุหวุ่น (မင်းသုဝဏ်; Minthuwun) 134
สังเขปข้อมูลตัวบท *นักเดินทาง* 138

บทแปลคัดสรรจาก *นักเดินทาง* 141
ประสบการณ์การค้นพบพื้นที่ใหม่ 141
ประสบการณ์การค้นพบทางวัฒนธรรม 150
ประสบการณ์การค้นพบทางวิทยาการ 158
การจัดการและการนำเสนอความรู้ทางวัฒนธรรม 163
สรุป 166
บทที่ 7 เขียนความเป็นอื่น : ภาพแทนความเป็นอื่นใน *บันทึกไปออกซฟอร์ด* และ *นักเดินทาง* 168
การค้นพบคนอื่น (DISCOVERY OF THE ETHNIC OTHERS) 171
คนอื่นจากตะวันตก (The Other West) 171
คนอื่นจากตะวันออก (The Other East) 195
การค้นพบเทศะอื่น (DISCOVERY OF OTHER SPACES) 210
ภูมิประเทศทัศนา (Gaze on geographical spaces) 212
นาครทัศนา (Gaze on urban spaces) 222
ปัญญานิทัศน์ (Gaze on educational spaces) 233
สรุป 242
บทที่ 8 บทสรุป 244
สรุปผลการวิจัย 244
อภิปรายผลการวิจัย 248
ข้อเสนอแนะ 251
บรรณานุกรม 254
ภาคผนวก 267
ประวัติผู้วิจัย 271

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 โครงสร้างตัวบทการเดินทางเรื่อง *บันทึกไปออกซฟอร์ด* 87

ตาราง 2 โครงสร้างตัวบทการเดินทางเรื่อง *นักเดินทาง* 139

ตาราง 3 ชื่อเดือนตามปฏิทินพม่าจารีต 268

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ICS	INDIAN CIVIL SERVICE
BRS	BURMA RESEARCH SOCIETY
JBRS	JOURNAL OF BURMA RESEARCH SOCIETY

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ก็ความสงสัยใคร่รู้ใน “คนอื่น” มิใช่หรือที่ผลักดันให้มนุษย์ออกเดินทางเรื่อยมานับแต่อดีตกาลจนปัจจุบัน ความปรารถนาที่จะสัมผัสความไม่รู้และผู้อื่นนั้นคือแรงขับดันที่ทำให้เราข้ามน้ำข้ามทะเล ป่ายผาฝ่าทุ่ง เพื่อไปตามหาชีวิต เพื่อแสวงหาคำตอบ เพื่อค้นพบครอบครัว หรือแม้แต่เพื่อข้ามห้วงวัฏสังสาร เช่นนี้แล้ว การเดินทางจึงมิใช่ใดอื่น หากแต่คือการหลบหนี คือวิธีที่จะอยู่รอด คือการแสวงหาความหมายบางประการ และคือการหล่อหลอมทางจิตวิญญาณ เราเดินทางเพื่อเป้าหมายหนึ่ง เราเดินทางเพื่อจุดหมายหนึ่ง เราเดินทางทั้งในกาลเวลาและข้ามผ่านสถานที่ นักเดินทางจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงการพบปะคนอื่นในสถานที่อื่นได้ การพบปะคนอื่นที่ทั้งน่าตื่นตาตื่นใจและน่าหวาดหวั่นไปพร้อมกันจึงทำให้คำถามต่อ “ตัวตน/คนอื่น” รวมถึง “ความเหมือน/ความต่าง” ปรากฏขึ้นพร้อมกันระหว่างการเดินทาง ระหว่างกระบวนการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ และกำซาบประสบการณ์ใหม่เหล่านี้ นักเดินทางจึงค้นพบความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “คนอื่นและโลก” อันนำไปสู่การตั้งคำถามต่อวัฒนธรรม สังคม และอัตลักษณ์ของตน โดยนัยนี้ หรือมิใช่ว่าการเดินทางคือจักรกลสำคัญที่นำพาเราไปค้นพบทั้งโลกใบใหม่ “กลืนกิน” โลกใบเก่า (Michel, 2004) เพื่อสัมผัสและโอบรับเอาโลกใบใหม่ที่ทรรศนะการมองเห็นและทำความเข้าใจของเราเปิดกว้างและเป็นมิตรยิ่งกว่าเดิม ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

จินตนาการและเรื่องเล่าจากการเดินทางล้วนมิใช่เรื่องราวและปฏิบัติการแปลกใหม่ของมนุษยชาติ การค้นพบคนอื่นและความรู้ใหม่ที่นำไปสู่การขบคิดตั้งคำถามต่ออัตลักษณ์ตนเป็นหนึ่งในหัวข้อที่ได้รับความนิยมอยู่เสมอในพื้นที่วรรณกรรม ในยุโรป ขนบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางนั้นสืบต่อกันมาเนิ่นนาน ทั้งผลงานวรรณกรรมการเดินทางก็นับไม่ถ้วน จากเฮอรอโดทัส (Herodotus) สู่มาร์โคโปโล (Marco Polo) บันทึกการเดินทางจำนวนมากจากยุคคลาสสิค (classic) จนถึงยุคกลาง (Middle Age) มักนำเสนอข้อมูลด้านภูมิศาสตร์และทิวทัศน์ที่ผ่านพบระหว่างการเดินทาง ประสบการณ์การเติบโตทางจิตวิญญาณของเหล่านักจาริกแสวงบุญ รายงานการเดินทางของเหล่าคณะทูต หรือมิเช่นนั้นก็เป็นเรื่องราวการผจญภัยแสนมหัศจรรย์ของเหล่าอัศวินกล้า (Thompson, 2011, pp. 35-41) นับจากคริสต์ศตวรรษที่ 15 เมื่อการเดินทางทั้งสี่ครั้งใน ค.ศ. 1492 ของ คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) กลายมาเป็นหมุดหมายสำคัญของการก้าวข้ามสู่ “ยุคใหม่” ของยุโรป การเดินทางค้นพบโลกใหม่ของโคลัมบัสก็ได้นำยุโรปเข้าสู่ยุคสมัยแห่งการ

ค้นพบ (The Age of Discovery) ด้วยจิตวิญญาณกระหายประสบการณ์ ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมการเดินทางจำนวนมากจึงผุดขึ้นราวดอกเห็ดเพื่อตอบสนองความสนใจใคร่รู้และความกระหายข้อมูลเกี่ยวกับดินแดนต่างๆ จากทั้ง “โลกใหม่” และ “โลกเก่า” ในหมู่นักอ่านชาวยุโรปดังที่ คาร์ล ทอมป์สัน (Carl Thompson) ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมการเดินทางได้ตั้งข้อสังเกต (Thompson, 2011, pp. 43-44) ในงานศึกษาเรื่อง **Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation** ที่เผยแพร่ในปี 1992 แมรี หลุยส์ แพรตต์ (Mary Louise Pratt) นักวิชาการวรรณกรรมชาวอเมริกันผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมอเมริกันลาติน วรรณกรรมการเดินทางและแนวคิดหลังอาณานิคม เสนอว่าการตีพิมพ์หนังสือเรื่อง **Systema Naturae** โดย คาร์ล ลินเน่ (Carl Von Linné ในภาษาสวีดิช หรือ Carl Linnaeus ในภาษาอังกฤษ: ค.ศ. 1707-1778) นักธรรมชาติวิทยาชาวสวีเดนในปี 1735 เป็นการพลิกคว่ำมุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลกในแวดวงวิทยาศาสตร์ยุโรป แพรตต์เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า การตระหนักรู้ต่อโลก (planetary consciousness) ที่เกิดขึ้นท่ามกลางแวดวงวิทยาศาสตร์ยุโรป สำนึกรู้ต่อโลกชนิดใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ ไม่เพียงแต่จะปรับเปลี่ยนทิศทางการสำรวจทางวิทยาศาสตร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่ยังปรับกระบวนทัศน์และวิธีการเขียนวรรณกรรมการเดินทางยุโรปไปโดยสิ้นเชิงตามสมมติฐานของแพรตต์ อีกนัยหนึ่ง เรื่องเล่าการเดินทางขยับเข้าใกล้วาทกรรมทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นนำเสนอข้อมูลใหม่ที่เกี่ยวข้องกับ “ความแปลกใหม่”ของสิ่งไม่รู้ (the Unknown) ด้วยเหตุนี้ นับจากคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา วรรณกรรมการเดินทางจึงได้รับความนิยมอย่างยิ่งท่ามกลางนักคิดแห่งยุคตื่นรู้ (the Enlightenment) ด้วยงานเขียนชนิดนี้ “เห็น, ทำให้เห็นและทำให้รู้” (Huenen, 2015, p. 27)

วรรณกรรมการเดินทางยุโรปพัฒนาการเล่าเรื่องที่มีลักษณะเป็นอัตวิสัย (subjective) และเป็นปัจเจก (individual) มากขึ้นนับแต่ขนบการเดินทางแบบ Grand Tour อันเป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาที่มีความหมายเชิงสัญญะในฐานะพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน (rite of passage) ปรากฏขึ้นท่ามกลางกลุ่มกระฎุมพีหนุ่มชาวอังกฤษในศตวรรษที่ 17 ดังจะเห็นได้จากเรื่องเล่าประสบการณ์หลากหลายรูปแบบที่พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็น อัตชีวประวัติ (autobiography) หรือจดหมายแลกเปลี่ยน (correspondences) ทั้งยังมีความนิยมในเชิงสันทนาการเกี่ยวกับการเดินทางที่พัฒนาต่อมาเป็นการท่องเที่ยว (tourism) เช่นที่เรารู้จักกันดีในปัจจุบัน นอกจากนี้ อาจต้องย้ำสักนิดหนึ่งว่าอิทธิพลของแนวคิดจินตนิยม (Romanticism) ที่พัฒนาขึ้นร่วมสมัยกันนั้น มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการแสดงออกซึ่ง “ตัวตน” (self) ในงานวรรณกรรมการเดินทาง คาร์ล ทอมป์สัน (Carl Thompson) นักวิชาการชาวอังกฤษผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมการเดินทาง ชี้ว่าวรรณกรรมการเดินทางในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เริ่มแปลงเปลี่ยนจาก “ประสบการณ์การเดินทาง” (travel experiences) ไปสู่ “ตัวบทการเดินทาง” (travel texts) มากขึ้น จากการปรากฏขึ้นของงานเขียนบันเทิงคดี (fiction) ที่ถูกนำเสนอราวกับเป็นบันทึกการเดินทางจริงของนักสำรวจ จนนำไปสู่การตั้ง

คำถามต่อความถูกต้องจริงแท้ (veracity) ของเรื่องเล่า (Thompson, 2015, p. 62) ตัวบทวรรณกรรมการเดินทางสำคัญของยุโรปนั้น ไม่เพียงแต่เล่าเรื่องราวการค้นพบดินแดนใหม่และความเกรียงไกรของจักรวรรดินิยมยุโรปเท่านั้น แต่เรายังสามารถพบเห็นข้อวิพากษ์สังคมต้นทางและข้อขบคิดเชิงปรัชญาด้วยในขณะเดียวกัน

หากผู้วิจัยใช้เวลาไล่เรียงพัฒนาการโดยคร่าว ทั้งยังไม่ครบถ้วนของงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางในยุโรปดังที่ยกมาข้างต้น นั่นเป็นเพราะต้องการชี้ให้เห็นประเด็นคำถามจำนวนหนึ่งซึ่งนักวิชาการวรรณกรรมพยายามตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นคำถามเกี่ยวกับประเภท (genre) ของงานวรรณกรรมการเดินทางที่ขอบเขตดูรางเลือนและเลื่อนไหล คำถามเกี่ยวกับความเป็นวรรณกรรมของเรื่องเล่าการเดินทาง คำถามเกี่ยวกับอำนาจของผู้ประพันธ์ในฐานะพยานและความจริงแท้ของเรื่องเล่า หรือแม้แต่คำถามเกี่ยวกับการนำเสนอภาพแทนของ “คนอื่น” และ โวหาร (rhetoric) ที่ใช้ในการประกอบสร้าง “ตัวตนแห่งจักรวรรดิ” (Imperial Self)

วรรณกรรมการเดินทางยุโรปนับแต่ยุคแห่งการค้นพบครั้งยิ่งใหญ่จนถึงยุครุ่งเรืองของจักรวรรดินิยม มักนำเสนอภาพแทนของตะวันออกอันต้อยต่ำ หากการตั้งคำถามต่อตัวบทที่นำเสนอการรับรู้เกี่ยวกับตะวันออกของยุโรปโดย เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) ศาสตราจารย์ด้านวรรณกรรมและวัฒนธรรม ผู้เสนอแนวคิดบูรพาทิศคดี (Orientalism) จะจุดชนวนการถกเถียงครั้งสำคัญในโลกวิชาการตะวันตก การตั้งคำถามนี้ก็เปิดทางให้แก่เรื่องเล่าการเดินทาง (travel writing) ในฐานะตัวบทที่ถูกศึกษาในแวดวงวิชาการด้วยเช่นกัน สำหรับซาอิด เรื่องเล่าการเดินทางไม่เพียงแต่มีบทบาทสำคัญในระบบอาณานิคม แต่ยังเป็นแหล่งข้อมูลชั้นต้นสำคัญในการศึกษาหลังอาณานิคม (postcolonial study) งานศึกษาจำนวนมากล้วนหันกลับไปให้ความสนใจวรรณกรรมการเดินทางไม่ว่าจะได้รับอิทธิพลจาก **บูรพาทิศคดี** (Orieantalism) ของซาอิดโดยตรง หรือต้องการโต้แย้งเขาก็ตาม (Lindsay, 2015, pp. 25-34) นอกจากซาอิด เรายังควรกล่าวถึง แพรตต์ที่นำเสนออีกแง่มุมหนึ่งเกี่ยวกับการพินิจเรื่องเล่าการเดินทาง แพรตต์ (1992, p. 6) เสนอการศึกษาตัวบทวรรณกรรมชายขอบที่มักถูกมองข้าม นั่นคืองานเขียนของผู้ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมที่อาศัยอยู่ในดินแดนอาณานิคมและงานเขียนของคนพื้นถิ่น ลักษณะสำคัญของงานศึกษาของแพรตต์นั้น พูดถึงแนวคิดที่ผู้ตกอยู่ใต้อาณานิคมสามารถผลิตเรื่องเล่าของตนเองได้ด้วยการเลือกใช้ประโยชน์จากเครื่องมือและวัตถุดิบที่เจ้าอาณานิคมบังคับให้พวกเขาใช้ และพวกเขาได้รับเข้าและกลมกลืนไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมตนเอง

เช่นนี้แล้ว อาจกล่าวได้ว่า โดยนัยหนึ่ง งานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางนำเสนอตัวบทที่มีพลวัต อันจะช่วยให้เราเข้าใจเส้นทางการประกอบสร้างตัวตนของศูนย์กลางอาณานิคม ผู้ซึ่งพึ่งพาการนำเสนอภาพของคนอื่นที่ถูกกดทับเพื่อสร้างความมั่นคงเป็นเอกภาพและความชอบธรรม

ให้แก่ตนเอง ในอีกทางหนึ่งนั้น วรรณกรรมการเดินทางก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในประกอบสร้างตัวตนใหม่ และเป็นกระบอกเสียงให้แก่ผู้คนชายขอบในยุคหลังอาณานิคมด้วยเช่นเดียวกัน (Lindsay, 2015, pp. 25-29)

หากเราพินิจมองวรรณกรรมการเดินทางในฐานะวัตถุในการศึกษาเสียงของปัจเจกบุคคลที่ถูกละเลยในบันทึกการเดินทางของเจ้าจักรวรรดิ โดยใช้กรอบคิดของแพรตต์ช่วยนำทาง เราพบว่าวรรณกรรมการเดินทางจากประเทศเมียนมาในห้วงยามหลังก้าวออกจากอาณัติอาณานิคมนั้น อาจนำเสนอกรณีของเสียงจากชนพื้นถิ่นที่น่าสนใจอีกกรณีหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากนับรวมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองภายในประเทศเมียนมาที่มีพลวัตสูงอย่างยิ่งหลังได้รับเอกราชเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง เราพบว่ามีตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าจำนวนมากที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรู้และการพัฒนาเป็นประเด็นสำคัญและถูกเน้นย้ำอย่างยิ่งโดยผู้ประพันธ์

ในวงวรรณกรรมพม่า ตัวบทที่กล่าวถึงการเดินทางนั้นมีมาเป็นเวลานานแล้วไม่ต่างจากสังคมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นบันทึกการเดินทางทางการสงคราม บันทึกของคณะราชทูตที่เดินทางไปในกิจการของพระพุทธศาสนา เรื่องเล่าการเดินทางจาริกแสวงบุญของประชาชนทั่วไปและพระภิกษุสงฆ์ หรือแม้แต่บทกวีที่บันทึกห้วงอารมณ์ความรู้สึกของกวีต่อทิวทัศน์และสถานที่พานพบระหว่างการเดินทาง แต่ไม่ปรากฏว่ามีการกำหนดงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางในฐานะประเภทของงานเขียน (genre) อย่างเป็นทางการแต่อย่างใดในการศึกษาประวัติวรรณกรรมพม่า ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก่อนที่ประเทศเมียนมาตอนบนจะตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของอังกฤษ ปรากฏรายงานการเดินทางของคณะทูตชาวพม่า ณ ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส ที่เผยแพร่ในราชสำนักคองบองในปี 1874 (Kinwun Mingyi, 2006, 2008) โดยกินหวุ่นมินจี (ကင်းဝန်မင်းကြီး; Kinwun Mingyi) อัครมหาเสนาบดีในรัชสมัยของพระเจ้ามินดงและพระเจ้าธีบอ ผู้เป็นหัวหน้าคณะทูตจากราชสำนักพม่ากลุ่มแรกที่ออกเดินทางไปเยือนยุโรปในปี 1870 รายงานฉบับนี้นำเสนอข้อมูลความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกและประสบการณ์ใหม่ที่ได้พบในระหว่างการเดินทาง โดยไม่เกี่ยวข้องอันใดกับวีรกรรมการรณรงค์สงครามหรือการออกเดินทางจาริกแสวงบุญดังเช่นบันทึกการเดินทางในยุคก่อนหน้า

งานศึกษาประวัติศาสตร์และกาลเวลาผ่านบันทึกการเดินทางของกินหวุ่นมินจี โดยโอรอร์ ก็องดิเยร์ (Aurore Candier) นักวิชาการชาวฝรั่งเศสผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์พม่า ย้ำลักษณะพิเศษของบันทึกการเดินทางชิ้นนี้ว่า เป็นงานเขียนแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์วรรณกรรมพม่าและกลายมาเป็นตัวอย่างงานเขียนบันทึกการเดินทางสมัยใหม่ให้แก่นักเขียนพม่าในยุคหลัง (Candier, 2007, pp. 211-347) ดังที่เต้ะปัน หม่าวง์ วะ (သိပ္ပံမောင်ဝ; Theippan Maung Wa) หนึ่งในนักเขียนแนวหน้าชาวพม่าจากยุคอาณานิคม แสดงทัศนะใน **บันทึกไปออกซฟอร์ด**

(အောက်စ်ဖို့ဒ်သွားမှတ်တမ်း) (Theippan Maung Wa, 2014) ว่าเขาต้องการแบ่งปันประสบการณ์และความรู้ใหม่ๆ ที่ได้เรียนรู้ระหว่างการเดินทางไปต่างประเทศ เช่นเดียวกับที่กินหวุ่นมินจีเคยเขียนไว้ในรายงานบันทึกการเดินทางไปลอนดอนและปารีส บันทึกประจำวันของ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ มีรูปแบบของเรื่องเล่าการเดินทางรูปแบบใหม่ที่ใกล้เคียงคำนิยามใหม่ของวรรณกรรมการเดินทางที่ว่างานเขียนทุกชนิดที่เล่าเรื่องราวข้อเท็จจริง (facts) ที่ไม่ใช่เรื่องแต่ง (fiction) (Thouroude, 2017, p. 30)

ความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเขียนนี้มิใช่เพียงข้อสังเกตเลื่อนลอย แต่ปรากฏในบทความเรื่อง “วรรณกรรมการเดินทาง” (မြန်မာခရီးသွားစာပေ) (Theippan Maung Wa, 2014, pp. ၄-၃) เมื่อเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ระบุอย่างชัดเจนว่าจุดประสงค์หลักของเขาในการเขียนบันทึกการเดินทางแบบ“ตะวันตก”นั้น เพื่อบันทึกจุดเริ่มต้นของงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางในวงวรรณกรรมพม่า (p. ၄) ทั้งยังวิพากษ์ตัวบทเรื่องเล่าการเดินทางของกินหวุ่นมินจีและงานชิ้นอื่นๆที่ปรากฏในยุคก่อนหน้าว่าไม่มีเนื้อหาที่ให้ประโยชน์ในเชิงข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรง คำประกาศของเต้ะปัน หม่าวง์ วะนี้ อาจถือเป็นมโนทัศน์ใหม่ต่องานเขียนประเภทบันทึกการเดินทางในความรับรู้และเข้าใจต่องานเขียนประเภทนี้ในสังคมและแวดวงวรรณกรรมพม่ายุคอาณานิคม ในหนังสือรวมบทความบันทึกการเดินทางไม่ว่าจะเป็น **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (Theippan Maung Wa, 2014) หรือ **นักเดินทาง** (ခရီးသည်) (Zawgyi & Min Thu Wun, 2016) อันเป็นหนังสือที่วงวรรณกรรมพม่ายกย่องให้เป็นตัวอย่างงานเขียนประเภทบันทึกการเดินทางสมัยใหม่ รวมถึงบันทึกการเดินทางเล่มอื่นๆ ที่ตีพิมพ์ออกมาร่วมสมัยกันนั้น ล้วนกล่าวถึงความสำคัญของความรู้ประเภท “ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่” หรือ “ဒေသန္တရဗဟုသုတ”(เทศานตรพหูสูต) ที่แตกต่างจากมโนทัศน์เดิมต่อความรู้ อันได้แก่ “ความรู้ในทางธรรม/โลกุตตรปัญญา” หรือที่เรียกในภาษาพม่าว่า “လောကုတ္တရာပညာ” และ “ความรู้ทางโลกย์/โลกิยปัญญา” หรือ “လောကီယာပညာ” โดยงานเขียนบันทึกการเดินทางในยุคหลังอาณานิคมมักเสนอ “ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่” ในฐานะ “ผล” จากประสบการณ์ตรง การลงทุนทางเศรษฐกิจ และแรงกายแรงใจที่บุคคลได้ประสบพบเจอและเรียนรู้ด้วยตนเองจนก่อให้เกิดการพัฒนาทางความคิดและปัญญา ทั้งผู้เขียนบันทึกการเดินทางจำนวนมากยังกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญและจำเป็นของการเดินทาง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และการพัฒนาตนเองทั้งในทางความคิดและทางวัตถุ

ทัศนะต่อความรู้และความกระตือรือร้นที่จะค้นพบข้อมูลความรู้ใหม่ๆ ในโลกอื่น เพื่อเลียนแบบและพัฒนาตนเองให้ทัดเทียมผู้อื่นที่ปรากฏในเรื่องเล่าการเดินทางนี้ ถือเป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้เรื่องเล่าการเดินทางพม่าในยุคอาณานิคมและหลังอาณานิคมแตกต่างจากวรรณคดีโบราณที่มักบอกเล่าเรื่องราวของกษัตริย์ ราชสำนักและพระพุทธศาสนา (Khin Min (Danubyu), 2014b,

pp. 396-398) ความสนใจใคร่รู้ต่อประสบการณ์และชุดความรู้ใหม่เหล่านี้ไม่ได้พบแต่เพียงในผลงานของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ เพียงเท่านั้น แต่ยังพบในตัวบทการเดินทางไปต่างประเทศ ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออกอีกจำนวน 10 เล่มที่ถูกตีพิมพ์ระหว่างปี 1885-1945 ด้วยเช่นกัน (Thet Lwin, 1973) อู จ่อ อู (U Kyaw U) (1981) ยังได้ตั้งข้อสังเกตอีกเช่นกันว่าระหว่างต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงทศวรรษ 1980 พบยอดการตีพิมพ์วรรณกรรมการเดินทางไปต่างประเทศในประเทศเมียนมาจำนวนร่วมร้อยเล่ม ซึ่งเน้นย้ำความปรารถนาในการออกไปค้นพบ “คนอื่น” อย่างชัดเจน

ท่ามกลางตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าที่ปรากฏขึ้นในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ปรากฏพบผลงานสำคัญจำนวนสองเล่ม คือ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (Theippan Maung Wa, 2014) และ **นักเดินทาง** (Zawgyi & Min Thu Wun, 2016) ดังที่ได้กล่าวถึงก่อนแล้วข้างต้น วรรณกรรมการเดินทางเรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** โดยเต้ะปัน หม่าวง์ วะนั้น อาจนับได้ว่าเป็นงานเขียนชิ้นแรกที่พยายามนำเสนอวิธีการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่อันว่าด้วยแนวคิดเกี่ยวกับ “ความรู้” โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์อยู่กับพื้นที่ ในขณะที่วรรณกรรมการเดินทางเรื่อง **นักเดินทาง** เป็นผลงานที่รวบรวมเอาบทความบันทึกการเดินทางของซอจี (ဇော်ဂျီ; Zawgyi, 1907-1990) และ มินธุหวุ่น (မင်းသုဝဏ်; Min Thu Wun, 1909-2004) สองนักเขียนพม่านามอุโฆษณ์ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นกลุ่มนักเขียนผู้บุกเบิกกระแสวรรณกรรมสมัยใหม่ หรือ “ขิ้ต์ซันส่าเป่” (ခေတ်စမ်းစာပေ; hkitsan sapei) แห่งต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ร่วมกับเต้ะปัน หม่าวง์ วะ หนังสือรวมบทความเล่มนี้รวบรวมเอาบันทึกการเดินทางทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ซอจีและมินธุหวุ่นเขียนขึ้นระหว่างปี 1940-1970 และตีพิมพ์ลงในนิตยสาร “คันถโลกา” (ကမ္ဘာလောက; World of Books) หลังจากนั้น สำนักพิมพ์ฮนะโลง ฮละ ส่าเป่ (Hnalon Hla Sapei) จึงได้รวบรวมเอาบทความเหล่านั้นมารวมเล่มตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในปี 1965 หนังสือได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากผู้อ่านชาวพม่าและได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้งจวบจนปัจจุบัน ทั้งยังได้รับการยกย่องจากองค์กรวรรณกรรมแห่งชาติ “ส่าเป่เบ้ะมาน” (စာပေဗိမာန်; Sarpay Beikman) ให้เป็นหนึ่งในแบบอย่างงานเขียนวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ (Kyaw U, 1981)

งานเขียนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหวุ่น มีความโดดเด่นเนื่องจากเป็นงานเขียนที่ฉายภาพการพบปะ “คนอื่น” ของผู้ประพันธ์ระหว่างการเดินทางไปยังต่างประเทศ ทั้งในตะวันตกและตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาพของตะวันตกในฐานะดินแดนแห่งความก้าวหน้าและทันสมัย ในขณะเดียวกัน บันทึกการเดินทางที่กล่าวถึงการเดินทางภายในประเทศก็ฉายภาพดินแดนพม่าที่ผูกโยงอยู่กับประวัติศาสตร์อันรุ่งเรืองในยุคก่อนอาณานิคม เช่นเดียวกับความเสื่อมสลายที่เกิดขึ้น

หลังจากนั้น ทั้งยังแสดงให้เห็นความกระตือรือร้นอย่างชัดเจนในการแสวงหาชุดความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาครุ่นคิดและพิจารณาในการรับมาปรับใช้เพื่อพัฒนาประเทศของตน

เช่นเดียวกับโครงการจัดพิมพ์ **สารานุกรมพม่า** (မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်း; Myanmar Encyclopedia) ของรัฐบาลอู นุ (ဦးနု; U Nu) ภายหลังการประกาศเอกราชในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่แสดงให้เห็นถึงความกระหายในความรู้ในลักษณะเดียวกัน โดยรัฐบาลได้พยายามรวบรวม จัดตั้ง นิยามและอธิบายข้อมูลสาระความรู้ทั่วไปที่เห็นว่าสำคัญและจำเป็นต่อประชาชนและการสร้างชาติ เช่นนี้แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าการเดินทางไม่เพียงแต่ทำให้เข้าถึงชุดความรู้ใหม่ แต่การออกสำรวจพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ยังสำคัญต่อการประกอบสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ความปรารถนาที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นสมัยใหม่ด้วยการผลิตชุดความรู้ใหม่เกี่ยวกับโลกใหม่ไม่ใช่ปรากฏการณ์เฉพาะที่พบในประเทศเมียนมา หากเราเหลียวกลับมามองสยามในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความปรารถนาอย่างแรงกล้าในการพัฒนาให้เป็นสมัยใหม่นี้ก็มีอยู่เช่นกันในสยาม ดังที่ ธงชัย วินิจจะกูล (2000b) เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “การแสวงหาความเป็นศิวิไลซ์” (the Quest for ‘Siwilai’) และเพื่อการนี้ ชนชั้นนำและนักปกครองไทยได้ผลิตตัวบทวรรณกรรมการเดินทางจำนวนมากในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดังนี้แล้ว การตระหนักรู้ถึงความสำคัญของความรู้และการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่จึงมิใช่อื่นใดนอกจากผลพวงโดยตรงจากการสิ้นสุดของยุคอาณานิคม

ด้วยเหตุนี้ การปรากฏขึ้นของวรรณกรรมเดินทางสมัยใหม่ในโลกวรรณกรรมพม่าในช่วงปลายยุคอาณานิคมและวาทกรรมเกี่ยวกับความรู้และการพัฒนาที่แพร่หลายในสื่อต่างๆ ในสังคมพม่าในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณกรรมการเดินทาง จึงอาจเผยให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาชุดความรู้เกี่ยวกับ “เทศะโลกใหม่” ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพื่อประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติพม่าขึ้นใหม่ในสถานการณ์อาณานิคม

คำถามของการวิจัย

วรรณกรรมการเดินทางพม่าในต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ฉายให้เห็นทัศนะของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าต่อการสร้างชุดความรู้ใหม่ทางวัฒนธรรมและการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตน ทั้งท่ามกลางเทศะในโลกสมัยใหม่ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางอย่างไร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางพม่าเรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (Theippan Maung Wa, 2014) และ **นักเดินทาง** (ခရီးသည်) (Zawgyi & Min Thu Wun, 2016)
2. ศึกษาภาพแทนของ “คนอื่น” ที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรมการเดินทางดังกล่าว ทอันอาจสะท้อนให้เห็นทัศนะในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นพม่าในยุคหลังอาณานิคม
3. ทำความเข้าใจการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงของงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ที่สัมพันธ์อยู่กับความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้
4. เสนอตัวอย่างตัวบทแปลวรรณกรรมการเดินทางจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทย เพื่อเผยแพร่ชุดข้อมูลตัวบทวรรณกรรมพม่าอันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษา

ความสำคัญของการวิจัย

1. ฉายให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางพม่าในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20
2. ทำให้ทราบทัศนะของกลุ่มนักเขียนและปัญญาชนพม่าต่อความเป็นอื่นและความเข้าใจต่ออัตลักษณ์ความเป็นพม่าในยุคหลังอาณานิคม
3. ทำให้เข้าใจการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงของงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ที่ถูกใช้ในฐานะพาหนะเพื่อส่งต่อชุดความรู้และการรับรู้เกี่ยวกับคนอื่นและตนเองในสังคมพม่าหลังอาณานิคม
4. เพิ่มเติมองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทางพม่าหลังอาณานิคม

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษางานวรรณกรรมการเดินทางพม่าจำนวนสองเรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** ของ Theippan Maung Wa (2014) และ **นักเดินทาง** (ခရီးသည်) ของ Zawgyi & Min Thu Wun (2016) อันเป็นหนังสือรวมบทความบันทึกการเดินทางทั้งภายในและภายนอกประเทศเมียนมาระหว่างปี 1929-1970 โดยมุ่งศึกษาประเด็นการส่งต่อชุดความรู้ผ่านภาพแทนของ “คนอื่น” ที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางพม่าระหว่างทศวรรษที่ 1930-1960 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กระแสวรรณกรรมการเดินทางพม่าพัฒนาอย่างเข้มข้นและรวดเร็ว รวมถึงมุ่งสำรวจความสำคัญของความรู้

ที่มีบทบาทสำคัญในการพินิจตัวตนและประกอบสร้างอัตลักษณ์ตนใหม่ในยุคหลังอาณานิคม โดยใช้วรรณกรรมการเดินทางเป็นเครื่องมือในการส่งต่อชุดความรู้ใหม่เกี่ยวกับเทศะโลกสมัยใหม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์เฉพาะดังต่อไปนี้

ภาพแทนความเป็นอื่น หมายถึง ความเข้าใจและการให้ความหมายต่อความแปลกแยกแตกต่าง ทั้งในมิติสถานที่ ภาษา ผู้คน และวัฒนธรรม อันถูกนำเสนอผ่านภาษาและตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าในยุคหลังอาณานิคม

มโนทัศน์ของความรู้ หมายถึง มุมมองหรือแนวคิดของชาวพม่าที่มีต่อ “ความรู้” รวมไปถึงวิธีการ แสวงหาและการให้คุณค่า “ความรู้” ในสังคมพม่าในบริบทหลังอาณานิคม

วรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางที่ถูกผลิตขึ้นโดยชาวพม่าพื้นถิ่น อันมีประสบการณ์การเดินทางเป็นองค์ประธานในการเล่าเรื่อง และนำเสนอข้อคิดเห็นและประสบการณ์เชิงประจักษ์ด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมตะวันตก ในช่วงเวลาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

ข้อตกลงเบื้องต้น

หลักเกณฑ์การทับศัพท์แบบถอดอักษรและการแปล

หลักการทับศัพท์แบบถอดอักษร (transliteration) ภาษาพม่าเป็นภาษาอังกฤษ ที่ใช้ในงานศึกษาฉบับนี้ ผู้วิจัยเทียบเคียงจากหลักการทับศัพท์ตามข้อตกลง BGN/PCGN (United States Board on Geographic Names & Permanent Committee on Geographical Names for British Official Use, 1970) ที่อ้างอิงจากระบบที่ใช้ในสื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลพม่า นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังอ้างอิงจากหลักการการทับศัพท์ของ Okell (2002) โดยตัดทอนสัญลักษณ์แทนค่าเสียงวรรณยุกต์ออก โดยใช้หลักการผสมผสานดังกล่าวนี้ในการทับศัพท์ชื่อเอกสารและชื่อเฉพาะจากภาษาพม่า

ในขณะที่หลักการทับศัพท์แบบถอดอักษรภาษาพม่าเป็นภาษาไทย เพื่อใช้กล่าวถึงชื่อบุคคลที่ไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างนั้น ผู้วิจัยเทียบเคียงจากหลักการทับศัพท์ภาษาพม่าเป็นภาษาไทยที่กำหนดโดยสำนักงานราชบัณฑิตยสภา ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี (2561) โดยดัดแปลงวรรณยุกต์หรือสระบางส่วนให้ใกล้เคียงกับการออกเสียงในภาษาพม่า

สำหรับชื่อบุคคลและสถานที่ที่เป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วนั้น ยังคงยึดรูปเขียนที่นิยมใช้และเป็นที่รู้จักอยู่แล้วในวงกว้าง ทั้งในการทับศัพท์เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ในส่วนการแปลความหมายและตัวบทวรรณกรรมจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทยนั้น หากมิใช่สำนวนแปลที่ที่มีการอ้างอิงว่าคัดลอกมาจากผู้อื่น ล้วนแล้วแต่เป็นสำนวนแปลโดยผู้วิจัยทั้งสิ้น

การใช้คำ “เมียนมา”/ “พม่า”

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้คำนามคำว่า “เมียนมา” เมื่อพูดถึงชื่อประเทศตามหลักการใช้ในภาษาพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาษาเขียน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเลือกใช้คำนามวิเศษณ์คำว่า “พม่า” เมื่อต้องการกล่าวถึงชื่อภาษา หรือเมื่อใช้ในการขยายความทั่วไป เพื่อความสะดวกและเข้าใจง่ายสำหรับผู้อ่านชาวไทย

ทั้งนี้ ในบริบทอาณานิคมและหลังอาณานิคมในระยะแรก ยังมีการใช้คำว่า “บะหม่า” (ဗမာ; burmese) และ “เมียนมา” (မြန်မာ; myanmar) สลับกันตามรูปแบบของภาษา (ภาษาพูด/ภาษาเขียน) ในความหมายที่กล่าวถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ในประเทศเมียนมาในภาพรวม โดยไม่แบ่งแยกชาติพันธุ์ อันสะท้อนให้เห็นว่าเดิมในภาษาและวัฒนธรรมพม่าเองไม่ได้มีการแบ่งแยกความหมายในเชิงการเมืองและชาติพันธุ์อย่างเด็ดขาดชัดเจน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำว่า “พม่า” เมื่อตัวบทวรรณกรรมหรือบริบทกล่าวถึงประชาชนในฐานะพลเมืองของประเทศเมียนมา โดยนัยที่รวมทุกกลุ่มชาติพันธุ์ และใช้คำว่า “ชาติพันธุ์พม่า” เมื่อกล่าวถึงคนพม่าในความหมายของชาติพันธุ์พม่า (Burmese ethnic)

สมมติฐานของการวิจัย

วรรณกรรมการเดินทางพม่าในยุคหลังอาณานิคมแสดงให้เห็นโลกทัศน์และวิธีการแสวงหา “ความรู้” ที่เปลี่ยนแปลงจากวิธีคิดแบบดั้งเดิมไปสู่วิธีคิดแบบสมัยใหม่ที่ได้รับจากตะวันตกผ่านประสบการณ์อาณานิคม โดยผู้ประพันธ์ใช้วรรณกรรมการเดินทางเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ ตอบโต้ ต่อรองและประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพม่าใหม่ในยุคหลังอาณานิคมผ่านการเสนอภาพทั้งของ “คนอื่น” และ “ตนเอง”

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษามโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางพม่าในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 จากการสืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาด้านวรรณกรรมพม่าทั้งในแวดวงวิชาการต่างประเทศและในไทยนั้นยังมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับงานศึกษาวิจัยพม่าศึกษาในสาขาอื่นๆ เนื่องด้วยอุปสรรคทางภาษาที่จำกัดการเข้าถึงตัวบทของผู้อ่านในวงกว้าง ลักษณะการศึกษาวิจัยด้านวรรณกรรมพม่าส่วนใหญ่จึงเป็นงานศึกษาประเภทการสร้างองค์ความรู้พื้นฐานด้านประวัติวรรณกรรมพม่าในภาพรวม รวมถึงงานแปลตัวบทภาษาพม่าเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาต่างประเทศอื่นๆ และงานศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าในมิติต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดประเด็นการทบทวนวรรณกรรมออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. การสร้างประวัติวรรณกรรมพม่า
2. การแปลตัวบทวรรณกรรมพม่า
3. การศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าเท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน

เพื่อเผยให้เห็นภูมิทัศน์ความรู้เกี่ยวกับงานศึกษาวรรณกรรมพม่าในภาพรวม และเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจที่สำคัญอันจะนำไปสู่การอธิบายพัฒนาการงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทาง ซึ่งเป็นประเด็นการศึกษาหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ต่อไป

งานศึกษาด้านการสร้างประวัติวรรณกรรมพม่า

โดยมากแล้ว พบว่างานประวัติศาสตร์วรรณกรรมพม่านิพนธ์จำนวนมาก นิยมแบ่งยุคสมัยของวรรณกรรมตามห้วงเวลาทางประวัติศาสตร์โดยอ้างอิงจากงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ และมีเส้นแบ่งห้วงเวลาสำคัญคือการตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษในปี ค.ศ. 1885 เป็นเกณฑ์กำหนดการแบ่งแยกระหว่างวรรณคดีพม่าโบราณกับวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้งในแง่เนื้อหาการประพันธ์ ลักษณะของภาษาและรูปแบบการประพันธ์ งานศึกษาด้านประวัติศาสตร์วรรณกรรมพม่าที่พยายามเรียบเรียงและอธิบายพัฒนาการของวรรณกรรมพม่าอย่างเป็นระบบตามรูปแบบของการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ชิ้นแรก คือ หนังสือเรื่อง **ประวัติวรรณกรรมพม่า** (မြန်မာစာပေသမိုင်း) (Pe Maung Tin, 2013, p. 4) ที่ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1938 โดย เผ่ หม่าวง์ ติ่น (ဖေမောင်တင်; Pe Maung Tin) นักวรรณกรรมพม่าคนสำคัญจากยุคอาณานิคม

เผ่ หม่าวง์ ติ่นจัดระเบียบข้อมูลองค์รวมของวรรณกรรมพม่าที่ถูกเขียนขึ้นในภาษาพม่าในฐานะวรรณกรรมแห่งชาติที่แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ภาษา และสังคมวัฒนธรรมพม่าอย่างเป็นเอกภาพและต่อเนื่องนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 จนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ข้อเสนอสำคัญของเผ่ หม่าวง์ ติ่น คือการจัดแบ่งยุคสมัยของวรรณคดีพม่ายุคโบราณด้วยการอ้างอิงการแบ่งห้วงเวลาทางประวัติศาสตร์ตามการสืบรัชสมัยครองราชย์ของกษัตริย์พม่า นับตั้งแต่มีหลักฐานทางโบราณคดียืนยันร่องรอยระบบเขียนภาษาพม่าจนถึงกาลสิ้นสุดแห่งราชวงศ์คองบอง อันถือเป็นการสิ้นสุดการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผู้เขียนพยายามอธิบายลักษณะที่โดดเด่นของวรรณกรรมพม่าในแต่ละยุค จัดกลุ่มฉันทลักษณ์คำประพันธ์ที่สำคัญพร้อมคัดตัวอย่างตัวบทประกอบ และยกนักประพันธ์คนสำคัญในแต่ละสมัยด้วยวิธีการเล่าที่เผ่ หม่าวง์ ติ่นย้ำว่าตั้งใจเขียนให้เหมือนกับ“พงศาวดาร” ที่คัดเอาแต่เรื่องราวอันโดดเด่นในอดีตมาเล่าไว้ (Pe Maung Tin, 2013, p. 3) เผ่ หม่าวง์ ติ่น เรียบเรียงและตีพิมพ์ประวัติศาสตร์วรรณคดีพม่าขึ้นมาในทศวรรษสุดท้ายของยุคอาณานิคม เพื่อใช้ในการเรียนการสอนวรรณกรรมพม่าสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวรรณกรรมพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง หนังสือของเผ่ หม่าวง์ ติ่น เล่มนี้นับว่ามีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติวรรณกรรมพม่าเป็นอย่างยิ่งในเวลาถัดมา เนื่องจากเป็นเสมือนเอกสารแม่บทที่กำหนดกรอบความคิดและบัญญัติชุดความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับวรรณคดีพม่าโบราณของนักวรรณกรรมพม่าในยุคหลังที่มักจะผลิตซ้ำชุดคำอธิบายตามกรอบทรรศนะของ เผ่ หม่าวง์ ติ่น โดยแทบไม่สามารถข้ามพ้นไปได้เลย

ร่วมแปดสิบปีหลังจากที่หนังสือของเผ่ หม่าวง์ ติ่นยึดครองพื้นที่หลักในการศึกษาประวัติวรรณกรรมพม่า ในแวดวงวิชาการพม่าจึงปรากฏหนังสือของ หม่าวง์ ขิ่น หมิ่น (ดะนุ บยู) (မောင်ခင်မင် (ဓနုဖြူ); Maung Khin Min (Danubyu)) เรื่อง **การเดินทางของวรรณกรรมพม่า จากยุคพุกามถึงยุคอาณานิคม** (မြန်မာစာပေခရီး ပုဂံခေတ်မှ ကိုလိုနီခေတ်အထိ) (Khin Min (Danubyu), 2014b) ที่กล้านำเสนอข้อมูลประวัติวรรณคดีโบราณในช่วงเวลาที่ซ้อนทับกับ*ตำราแม่บท*ของ เผ่ หม่าวง์ ติ่น ทั้งยังขยายกรอบเวลาที่หยุดอยู่ ณ ปลายยุคคองบองให้ครอบคลุมยุคอาณานิคม แม้ว่า หม่าวง์ ขิ่น หมิ่น ดะนุ บยู จะอ้างว่าดำเนินรอยตามวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วรรณกรรมพม่าอย่างละเอียดลออเช่นเดียวกับ เผ่ หม่าวง์ ติ่น (Khin Min (Danubyu), 2014b, p. 13) แต่เห็นได้ชัดว่า หม่าวง์ ขิ่น หมิ่น (ดะนุ บยู) เสนอการนิพนธ์ประวัติวรรณกรรมพม่าที่คลี่คลายจากสำเนียงเจือกลิ่นอายชาตินิยมภายใต้ลีลาการเขียนแบบ “พงศาวดาร” ของเผ่ หม่าวง์ ติ่นมาเป็นชุดคำอธิบายพัฒนาการวรรณกรรมพม่าแบบพรรณนาวิเคราะห์เชิงวิชาการที่เป็นระบบมากขึ้น โดยพยายามเชื่อมโยงให้ผู้อ่านมองเห็นสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมพม่าที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

นอกเหนือไปจากการให้บริบททางสังคม เศรษฐกิจการเมืองในแต่ละยุคแล้ว ผู้เขียนยังเลือกอธิบายพัฒนาการของวรรณกรรม โดยแยกตามรูปแบบและประเภทของการประพันธ์ออกจากกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ หม่าวง์ ขิ่น หมิ่น แบ่งรูปแบบการประพันธ์ (forms) ออกเป็น 2 รูปแบบหลัก ได้แก่ ร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยในแต่ละประเภทข้างต้น ยังแบ่งประเด็นย่อยออกไปตามประเภทของการประพันธ์ (genre) แต่ละประเภทโดยละเอียดอีกด้วย เอกสารชุดนี้ของหม่าวง์ ขิ่น หมิ่น ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการวรรณกรรมพม่าในมิติคลื่นความคิดและความเคลื่อนไหวทางวรรณกรรมที่เริ่มปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนตั้งแต่ยุคอาณานิคมเป็นต้นมา กอปรกับผู้เขียนมีข้อเสนอเกี่ยวกับพัฒนาการของประเภทการประพันธ์หลายชนิดที่ไม่เคยถูกกล่าวถึงมาก่อนในรายละเอียด การเชื่อมโยงบริบททางสังคมเช่นนี้ จึงทำให้เกิดชุดคำอธิบายใหม่เกี่ยวกับวรรณกรรมพม่าที่พัฒนาไปพร้อมกับมิติทางประวัติศาสตร์แง่มุมอื่นๆ ในองค์รวม

นอกจากงานที่มุ่งจัดระเบียบและสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติวรรณกรรมพม่าในภาพรวมสองเรื่องข้างต้นแล้ว ยังมีงานศึกษาบางกลุ่มที่พยายามอธิบายพัฒนาการวรรณกรรมพม่าด้วยมุมมองทางสังคมวิทยาวรรณกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ลักษณะงานเช่นนี้พบมากขึ้นในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา (ดู Allot, 1981; 1996, 1997, 2009; Aung San Suu Kyi et al., 1996; Tin Htway, 1972) อาทิ บทความของ ติน ทเว (Tin Htway) (1972) เสนอว่าวรรณกรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสร้างรัฐชาติในยุคอาณานิคม (1886-1948) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อปลุกเร้าความรู้สึกและสำนึกร่วมในสังคมใต้ปกครองของต่างชาติ ในขณะที่ บทความเรื่อง “The Study of Burmese Literature—A General Survey” (Allot, 1996) เสนอภาพรวมของพัฒนาการวรรณกรรมพม่าในยุคอาณานิคมจนถึงทศวรรษที่ 80 ในมิติความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างกลุ่ม The Burmese Research Society ที่ถูกก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1910 โดยกลุ่มนักวิชาการพม่าศึกษาชาวอังกฤษและปัญญาชนพม่าพื้นเมืองในยุคอาณานิคม รวมถึงข้อมูลการเติบโตของแวดวงวรรณกรรมและนักวิชาการวรรณกรรมพม่าซึ่งมีผลโดยตรงต่อการนำเข้าประเภทของการประพันธ์ใหม่ๆ และคลื่นความคิดจากตะวันตกที่นำไปสู่ปรากฏการณ์ใหม่ทางวรรณกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 นอกจากนี้ แอนนา อัลลอตต์ (Anna Allot) นักวิชาการด้านภาษาและวรรณกรรมพม่าชาวอังกฤษ ยังจัดระเบียบข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการร้อยแก้วพม่าผ่านแง่มุมความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายรัฐและวรรณกรรมพม่า การจัดตั้งองค์กรภาครัฐในการกำกับควบคุมและดูแลกิจการสื่อสิ่งพิมพ์ รวมถึงการพัฒนางานวรรณกรรมในฐานะเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์อุดมการณ์ทางการเมือง ดังปรากฏในบทความเรื่อง “Prose Writing and Publishing in Burma: Government Policy and Popular Practice” (Allot, 1981) ข้อเสนอเหล่านี้ของอัลลอตต์มิใช่เรื่องใหม่เสียทีเดียว เนื่องจากปรากฏพบอยู่บ้างในข้อเขียนของนักวิชาการชาวพม่าที่เขียนขึ้นในแวดวงวิชาการวรรณกรรมพม่า หากแต่เป็นกล่าวถึงอย่างผิวเผิน ไม่มีการตั้ง

คำถามและฉายให้เห็นความสัมพันธ์เหล่านี้ในรายละเอียดดังงานที่พบในเอกสารวิชาการจากฝั่งตะวันตก

ในบทความเรื่อง “The Development of Modern Burmese Theatre and Literature Under Western Influence” ของวิน เผ่ (Win Pe, 2009) ผู้เขียนอธิบายความเปลี่ยนแปลงของละครพม่าและวรรณกรรมพม่าในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นศตวรรษที่ 20 ภายใต้อิทธิพลของวรรณกรรมตะวันตกในยุคอาณานิคม เช่นเดียวกับบทความของอัลลอตต์และนักวิชาการคนอื่นๆ วิน เผ่ ฉายให้เห็นภาพโดยคร่าวของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของงานวรรณกรรมพม่าในยุคอาณานิคมหลังการเข้ามาของระบบการศึกษาแบบตะวันตกในสังคมพม่า โดยเฉพาะการพัฒนาของงานเขียนประเภทร้อยแก้วและประเภทของงานเขียนอย่างเรื่องสั้นและนวนิยาย แต่เนื่องจากบทความชิ้นนี้ของวิน เผ่ ตีพิมพ์รวมอยู่ในหนังสือชุด **Chewing Over the West: Occidental Narratives in Non-Western Readings** (Jedamski et al., 2009) ซึ่งนำเสนอบทความของนักวิชาการวรรณกรรมผู้เชี่ยวชาญจากหลายพื้นที่ภายใต้กรอบคิดหลังอาณานิคม บทความชิ้นนี้ของ วิน เผ่ จึงนำเสนอมุมมองที่พยายามแสดงภาพของวรรณกรรมพม่ายุคอาณานิคมในฐานะการเขียนโต้กลับเจ้าอาณานิคมค่อนข้างชัดเจน นอกจากนี้ การสำรวจวรรณกรรมพม่ายุคหลังอาณานิคมในภาพกว้างนี้ ยังปรากฏใน “Myanmar Post-Colonial Literature” (Khin Aye, 2546) ด้วยเช่นกัน

ในแวดวงวิชาการไทยนั้น เราพบงานศึกษาเรื่อง **วรรณกรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้** (บัวริน วังคีรี, 2556) ที่พยายามอธิบายภาพรวมของประวัติวรรณคดีพม่าตั้งแต่อดีตจนยุคอาณานิคม โดยพยายามยกตัวอย่างตัวบทวรรณกรรมในยุคต่างๆ ออกมาฉายให้เห็นภาพของลักษณะเด่นและความเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรมพม่าในแต่ละยุคสมัย ความโดดเด่นของงานเขียนของบัวรินอยู่ที่ตัวอย่างบทประพันธ์ที่แตกต่างจากเอกสารชิ้นอื่นๆ ส่วนในแง่ของเนื้อหานั้นพบว่ามีความคล้ายคลึงกับคำอธิบายของงานเขียนในลักษณะเดียวกันที่ปรากฏมาก่อนหน้า

ส่วนด้านปริมณฑลวิชาการด้านพม่าศึกษาวงเล็กๆ ในฝรั่งเศส พบบทความ “Chronologie Comparée des Littératures Malaises et Birmanes” (Zaini-Lajoubert & Bernot, 1982) ที่นำเสนอการศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการวรรณกรรมพม่า วรรณกรรมมาเลเซียและวรรณกรรมอินโดนีเซียนับตั้งแต่ยุคแรกที่ปรากฏหลักฐานตัวอักษรจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 แบร์โนต์และซาอีนี-ลาชูแบร์ต์พยายามอธิบายให้เห็นพัฒนาการของงานวรรณกรรมทั้งสองกลุ่มวัฒนธรรมในเชิงคู่ขนาน โดยเน้นที่ความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการด้านแนวคิดทางวรรณกรรมและประเภทของการประพันธ์ รวมถึงปัจจัยทางประวัติศาสตร์และศาสนาที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมพม่าและวรรณกรรมมาเลย์และอินโดนีเซียจะไม่ได้มีการพัฒนาไปพร้อมกันในเชิงคู่ขนานนัก แต่การที่คณะผู้เขียนเสนอว่าการศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของวรรณกรรมในมิติกาลเวลา อาจ

ทำให้เปิดประเด็นข้อถกเถียงหรือความเข้าใจต่อภูมิทัศน์วรรณกรรมศึกษาภายในภูมิภาคที่เคยถูกมองข้ามไปในภาพรวมได้

เอกสารอีกชิ้นหนึ่งที่นำเสนอมิติทางสังคมวิทยาวรรณกรรมของโลกวรรณกรรมพม่าร่วมสมัยอย่างชัดเจนก็คือ **Saffron Shadows and Salvaged Scripts: Literary Life in Myanmar Under Censorship and in Transition** (Wiles, 2015) งานของไวล์ส์จัดเป็นงานสืบค้นทางชาติพันธุ์วิทยาที่ลงไปสำรวจวัฒนธรรมทางวรรณกรรมและการอ่านในสังคมพม่าร่วมสมัยผ่านการสัมภาษณ์นักเขียนและศิลปินพม่าร่วมสมัยภายใต้สภาพการณ์ของการควบคุมสื่ออย่างเข้มข้น แม้ว่างานเขียนของไวล์ส์ไม่นับเป็นงานประวัติศาสตร์วรรณกรรมพม่านิพนธ์โดยตรง แต่การศึกษาด้วยวิธีวิทยาของชาติพันธุ์ศึกษาด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงเช่นนี้ ทำให้มองเห็นภาพของสภาพการณ์ วิถีวัฒนธรรมการอ่านและการเขียนวรรณกรรมในพม่าในปี 2013 รวมถึงบทบาทของวรรณกรรมกับสังคมที่เปี่ยมด้วยชีวิตชีวา รูป รส กลิ่น เสียงระหว่างคน วรรณกรรม และวัฒนธรรมการอ่านและเขียน ทั้งยังช่วยประกอบสร้างความเข้าใจบริบทและเค้าร่างของพัฒนาการวรรณกรรมพม่าในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ในงานเขียนกลุ่มนี้ เรายังอาจหมายรวมถึงงานศึกษาที่พยายามอธิบายพัฒนาการของประเภทของการประพันธ์ (Literary Genre) ผ่านการศึกษาเชิงประวัติได้ด้วยแม้ไม่ได้ทำให้เห็นพัฒนาการของประวัติวรรณกรรมพม่าในภาพรวม แต่ก็ทำให้เห็นพัฒนาการของงานวรรณกรรมประเภทนั้นๆ ข้ามยุคสมัยได้เช่นเดียวกัน อาทิ “The Short Story in Myanmar/Burma” (Allot, 2009) ที่อธิบายกำเนิดและพัฒนาการของเรื่องสั้นพม่าตั้งแต่ยุคอาณานิคมจนถึงทศวรรษที่ 1980

อนึ่ง ท่ามกลางงานศึกษาประเภทของการประพันธ์เชิงประวัตินี้ พบงานวิจัยพม่าที่ศึกษางานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ที่น่าสนใจทั้งสิ้นจำนวน 3 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง เรื่อง **Myanma Hkayi Thwa Hmattan Sapei 1918-1970** [Myanmar Travel Literature From 1918–1970] (Thet Lwin, 1973) วิทยานิพนธ์ของแต้ะก์ ลวิน ศึกษาวรรณกรรมการเดินทางพม่านับตั้งแต่ยุคอาณานิคมจนถึงทศวรรษที่ 1970 โดยแบ่งช่วงของวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ออกเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ วรรณกรรมการเดินทางพม่าในยุคอาณานิคม (1885-1949) วรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคหลังสงครามโลกและยุคเอกราช (1945-1962) และวรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคสังคมนิยม (1962-1970) โดยผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญและลักษณะเด่นของวรรณกรรมการเดินทางพม่าในแต่ละช่วงเวลาและศึกษาลักษณะทางวรรณศิลป์และกลวิธีการเขียน

เอกสารลำดับที่สองคือ สารนิพนธ์ระดับปริญญาตรี สาขาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ของ ตุน อ่าวง์ จี (Thun Aung Gyi) เรื่อง **Myanma Ko Twei Hkayi Thwa Sapei Sa Su Sayin**

[The Collected List of Burmese Travel Diaries] (1979) ที่เป็นการรวบรวมรายชื่อบันทึกการเดินทางพม่าที่ได้รับการตีพิมพ์ตั้งแต่ ค.ศ. 1900–1973 จำนวนทั้งสิ้น 188 เล่ม โดยจำแนกออกเป็นบันทึกการเดินทางภายในประเทศเมียนมาและบันทึกการเดินทางนอกประเทศเมียนมา โดย หม่าวง์ ตุน อ่าวง์ จี ได้จัดทำบัญชีรายชื่อพร้อมสรุปประเด็นสำคัญของแต่ละเล่ม แยกตามหมวดหมู่ข้างต้นและแยกตามยุคสมัยโดยอิงห้วงเวลาตามประวัติศาสตร์และการเมืองเป็นสำคัญ

ในขณะที่เอกสารลำดับที่สาม คือ วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ของ หม่า หม่า มยิ่น (Ma Ma Myint) เรื่อง **Konbaung Hkit Myanma Hkayi Thwa Hmattan Leila Chet** [The Study on Myanmar Travelogues From Konbaung Period] (2005) ซึ่งมุ่งศึกษาวรรณกรรมการเดินทางพม่าที่ปรากฏในยุคคองบอง (ค.ศ.1752-1885) หม่า หม่า มยิ่น ให้ข้อคิดเห็นว่าบันทึกการเดินทางพม่าที่ปรากฏในยุคคองบองนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่พบงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นบันทึกการเดินทางทางการทูต บันทึกการเดินทางจาริกแสวงบุญ หรือแม้แต่บันทึกการเดินทางของพ่อค้าวาณิชย์ชาวพม่าที่เดินทางไปค้าขายยังต่างประเทศ อันแสดงให้เห็นการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสังคมพม่าและชาวต่างชาติที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องในยุคปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผู้วิจัยพยายามชี้ให้เห็นว่าลักษณะวรรณกรรมการเดินทางพม่าในยุคนี้ค่อยๆ พัฒนารูปแบบการเขียนและเนื้อหาแบบใหม่ท่ามกลางงานเขียนประเภทบันทึกการเดินทางแบบโบราณราชสำนักที่แสดงให้เห็นความพยายาม “รวบรวมและสรรค์สร้างสิ่งใหม่” ไปพร้อมกับ “การอนุรักษ์บำรุงรักษาธรรมเนียมประเพณีของราชสำนักดังแต่ก่อน” (Ma Ma Myint, 2005, p. 15) อันแสดงให้เห็นลักษณะทางสังคมพม่าในยุคเปลี่ยนผ่าน ผ่านการพัฒนารูปแบบงานเขียนบันทึกการเดินทางที่เริ่มได้รับอิทธิพลด้านการเขียนจากบันทึกการเดินทางตะวันตก โดยผู้วิจัยรวบรวมเอางานเขียนบันทึกการเดินทางพม่าในยุคคองบองมาสรุปสาระสำคัญและศึกษากลวิธีการเขียนเป็นหลัก

จึงอาจกล่าวได้ว่า งานวิทยานิพนธ์ทั้งสามเรื่องนี้ยังคงมุ่งเน้นการรวบรวมองค์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงครึ่งศตวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นสำคัญ ในส่วนของการศึกษากลวิธีการประพันธ์นั้น ยังคงเป็นการพรรณนารูปแบบการเขียน การใช้ภาษาเพื่อเล่าเรื่องหรือประสบการณ์เพียงเท่านั้น แม้ว่างานศึกษาเหล่านี้จะทำให้เห็นพัฒนาการของงานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ แต่ยังคงปราศจากข้อวิเคราะห์ในเชิงลึกที่ฉายให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมการเดินทางและสังคมพม่าในนับตั้งแต่ยุคอาณานิคมเป็นต้นมา

การแปลตัวบทวรรณกรรมพม่า

นอกเหนือไปจากงานศึกษาภาพรวมเพื่อสร้างระบบชุดข้อมูลใหม่ให้กับองค์ความรู้ด้านวรรณกรรมพม่าดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังพบว่างานศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมพม่าจำนวนหนึ่งนั้นเป็นการแปลตัวบทวรรณกรรมจากภาษาพม่าเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาอื่นๆ ด้วย ลักษณะของงานแปลตัวบทวรรณกรรมนี้ ในทางหนึ่งแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดในการเข้าถึงตัวบทวรรณกรรมพม่าสำหรับผู้สนใจศึกษาแต่ไม่มีความเชี่ยวชาญทางภาษาพม่า แต่ในอีกทางหนึ่งกลับฉายให้เห็นถึงความพยายามของกลุ่มนักวิชาการด้านวรรณกรรมพม่าที่ตระหนักถึงความสำคัญในการสร้างฐานข้อมูลวรรณกรรมพม่าสำหรับผู้สนใจศึกษา งานแปลตัวบทวรรณกรรมกลุ่มนี้ปรากฏพบว่ามีทั้งผลงานการแปลที่เกิดจากการริเริ่มโดยชาวพม่าเองและผลงานการแปลจากกลุ่มนักวิชาการหรือนักแปลชาวต่างชาติ โดยมีจุดประสงค์ในการประชาสัมพันธ์ผลงานวรรณกรรมพม่าด้วยจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไป ในที่นี้ ผู้วิจัยจะไล่เรียงผลงานการแปลตัวบทวรรณกรรมพม่าเป็นภาษาต่างประเทศที่แสดงให้เห็นพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในพื้นที่พม่าศึกษาและวรรณกรรมพม่าศึกษาในภาพรวม รวมถึงผลงานการแปลที่เป็นที่รู้จักและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับผู้อ่านและผู้สนใจทั่วไป

กลุ่มผลงานแปลวรรณกรรมพม่าเป็นภาษาต่างประเทศชุดแรกๆ นั้น คือ ผลงานการแปลของนักวิชาการด้านพม่าศึกษาชาวพม่าและชาวอังกฤษจากกลุ่ม The Burma Research Society (BRS) ที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1910 โดย J.S. Furnivall, J.A. Stewart, G.H. Luce, C. Duroiselle และ Pe Maung Tin เพื่อบุกเบิกและสนับสนุนงานศึกษาวิจัยด้านพม่าศึกษา ในมิติศิลปะ วิทยาการและวรรณกรรมในฐานะสมาคมวิชาการ ทั้งยังมีการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิชาการด้านพม่าศึกษาในนิตยสาร **Journal of the Burma Research Society** (JBRS) ระหว่างปี ค.ศ.1911–1980 ผลงานแปลวรรณกรรมจากนักวิชาการกลุ่มนี้ โดยมากแล้วเป็นการแปลวรรณคดีพม่าโบราณเป็นภาษาอังกฤษ เช่น จารึก กวีนิพนธ์ เพลง ตำนาน นิทานชาดก บทจากวรรณกรรมคำสอนต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา รวมถึงตัวบทจากข้อเขียนเชิงประวัติศาสตร์ เช่น บทแปลนิทานพื้นบ้านพม่า “The Burmese Folklore” (R.A.S., 1911) บทความแนะนำประวัตินักประพันธ์ “Let-wè-thondara, Judge and Poet” (M.O. et al., 1916) ที่ผู้เขียนทั้งสามคนนำเสนอประวัติของแล่-แว โตงดะระ กวีเอกประจำราชสำนักคองบอง (1736–1824) โดยคัดเลือกบทกวีที่มีชื่อเสียงจำนวน 6 บทมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ พร้อมแสดงข้อสังเกตเบื้องต้นทางภาษาและฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในบทกวี ในปี 1922 The Pali Text Society ตีพิมพ์ **The Path of Purity I-III** (Buddhaghosa, 1922, 1929, 1931; ดู Herbert, 2004) หรือ “วิสุทธิมรรค” โดยพุทธโฆษาจารย์ ภิกษุชาวอินเดีย ในฉบับแปลภาษาอังกฤษโดย Pe Maung Tin ผู้แปลระบุว่าได้สอบทานเปรียบเทียบกับ **วิสุทธิมรรค** ฉบับ

แปลภาษาพม่าโดย ปยี สะยาด่อ (Pyi Sayadaw) ในปี ค.ศ. 1914 (Pe Maung Tin, 1922, pp. v-vi)

แม้วารสาร **JBRS** จะเป็นเสมือนแหล่งข้อมูลต้นทางสำคัญในการนำเสนองานแปลตัวบทวรรณกรรมพม่ายุคจารีต แต่ช่องทางในการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านวรรณกรรมพม่าก็มิได้จำกัดอยู่เพียงเท่านั้น ยังปรากฏพบงานแปลวรรณกรรมพม่าอย่างต่อเนื่องโดยกลุ่มนักวิชาการด้านภาษาและวรรณกรรมพม่าจากกลุ่ม BRS ทั้งที่ถูกตีพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือและในวารสารวิชาการด้านพม่าศึกษาในอังกฤษฉบับอื่นๆ บทความ “Country Life in Burmese Literature” (Dunn et al., 1948) คัดเลือกเอาตัวบทร้อยแก้วและร้อยกรองจากวรรณคดีพม่ายุคจารีตจนถึงวรรณกรรมพม่ายุคอาณานิคมจำนวน 9 บท ที่บรรยายภาพชนบทในพม่ามาแปลเป็นภาษาอังกฤษแล้วตีพิมพ์ลงวารสารวิชาการ **Bulletin of the School of Oriental and African Studies** (ตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่าง 1948–1980) โดยยังคงไม่มีการวิเคราะห์หรือวิจารณ์ประกอบ สังเกตได้ว่าอานิสงส์จากผลงานแปลตัวบทวรรณกรรมพม่าของกลุ่มนักวิชาการจาก The Burma Research Society นี้ยังส่งให้เกิดงานศึกษาการแปลเชิงเปรียบเทียบ ดังที่ ฮละ เผ่, อัลล็อต และ โอเคิล (Hla Pe, Allot & Okell) (1963) ได้คัดเลือกบทกวีจำนวน 3 บท จากกวีพม่ายุคจารีตที่มีชื่อเสียงจำนวน 3 ท่านในบทความศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบบทแปลเรื่อง “Three ‘Immortal’ Burmese Songs” กวีที่ผู้แปลคัดเลือกผลงานมาแปลนั้นล้วนเขียนบทกวีขึ้นในช่วงเวลาวิกฤติของชีวิตของพวกเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องราชทัณฑ์หรือถูกเนรเทศออกจากแผ่นดิน บทความชิ้นนี้ไม่เพียงแต่ศึกษาเปรียบเทียบสำนวนการแปล แต่ยังมีบทวิเคราะห์เชิงวรรณศิลป์และข้อเสนอสำนวนแปลใหม่ประกอบด้วย

งานแปลจำนวนมากที่ปรากฏใน **JBRS** มาจนถึงทศวรรษที่ 1970 ก่อนวารสารจะถูกปิดลงในปี 1980 โดย Burma Socialist Programme Party (BSSP) ล้วนถูกนำเสนอในลักษณะข้างต้นกล่าวคือเป็นการแปลตัวบทวรรณกรรมพุทธศาสนาจากภาษาบาลีหรือตัวบทวรรณกรรมพม่ายุคจารีตที่โดดเด่นและเป็นที่ยกย่องในเชิงวรรณศิลป์ โดยอาจมีข้อสังเกตหรือบทวิเคราะห์ขนาดสั้นประกอบตัวบทแปล (Hla Pe et al., 1963) การคัดเลือกตัวบทวรรณกรรมที่นำมาแปลเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นความสนใจของนักวิชาการพม่าศึกษาในยุคอาณานิคมที่มีต่อบูรพาทิศคดีศึกษาและขยายขอบเขตมาสู่พม่าศึกษาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งแสดงให้เห็นความพยายามของนักวิชาการชาวพม่าในยุคอาณานิคมที่ต้องการขยายขอบเขตและมุมมองต่อการศึกษาภาษาและวรรณกรรมพม่าด้วยแนวคิดและวิธีวิทยาใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกผ่านระบบการศึกษาในยุคอาณานิคม

อย่างไรก็ดี การศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าในกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษนั้นมิได้จำกัดอยู่เพียงในสหราชอาณาจักร แต่ยังมีกลุ่มนักวิชาการพม่าศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งในสหรัฐอเมริกาด้วยเช่นกัน นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา กลุ่มนักวิชาการด้านพม่าศึกษาในสหรัฐอเมริกาเริ่ม

ตีพิมพ์จดหมายข่าวของกลุ่มพม่าศึกษา **Burma Studies Group Newsletter** ภายใต้กำกับของ Association of Asian Studies (AAS) ในปี 1973 เพื่อแลกเผยแพร่และเปลี่ยนข่าวสารในวงวิชาการพม่าศึกษาในสหรัฐอเมริกา จดหมายข่าวกลุ่มพม่าศึกษานี้เองทำให้เราเห็นความสนใจด้านพม่าศึกษาที่เข้มข้นในแขนงต่างๆ ในแวดวงวิชาการอเมริกัน รวมถึงการแปลตัวบทวรรณกรรมพม่าจำนวนหนึ่งเป็นภาษาอังกฤษในเอกสารชุด Michigan Papers on South and Southeast Asia Series อาทิ พงศาวดารเชียงตุง หรือ **The Padaeng Chronicle and the Jengtung State Chronicle Translated** (Saimong Mangrai, Sao 1981, as cited in Tun, 1983) กล่าวถึงประวัติศาสตร์ราชสำนักไทใหญ่และอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทในพื้นที่รอยต่อระหว่างประเทศเมียนมา ไทย ลาว และจีน ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 13–20

ผลงานแปลที่น่าสนใจอีกชุดหนึ่งในเอกสารชุด Southeast Asian Program Data Papers Serie คือ งานแปลของ L.E. Bagshawe นักวิชาการพม่าศึกษาชาวอังกฤษและอดีตเจ้าหน้าที่ Indian Civil Service ระหว่างปี 1941–1948 แบกชอว์ศึกษาด้านการศึกษายุคอาณานิคมในพม่า ทั้งยังแปลตัวบทวรรณกรรมพม่าสำคัญในยุคคองบองจนถึงยุคเอกราชจำนวนหลายเรื่อง อาทิ งานแปลวรรณกรรมเรื่อง **The Maniyadanabon of Shin Sandalinka** (Shin Sandalinka, 1981) ซึ่งเป็นตัวบทที่รวบรวมเอาเรื่องเล่าโบราณนิทานชาดก นิทานจากหิโตปเทศ และนิทานพื้นบ้านต่างๆ อันแสดงปัญหาที่กษัตริย์พม่าในอดีตเคยพบเจอและข้อเสนอแนะของกลุ่มอำมาตย์ราชบริพาร แบกชอว์มองว่าวรรณกรรมชุดนี้แสดงให้เห็นโลกทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของชาวพม่า รวมถึงคำถามและแนวทางในการดำเนินประเทศที่กษัตริย์พม่าพิจารณาใช้เป็นแนวทางในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Bagshawe, 1981, p. ix)

นอกจากนี้ ผลงานแปลวรรณกรรมสำคัญอีกเรื่องของแบกชอว์ คือ **The Kinwun Mingyi's London Diary** (Kinwun Mingyi, 2006) หรือบันทึกการเดินทางของกินหวุ่นมินจี อัครมหาเสนาบดีพม่าคนสุดท้ายในราชวงศ์คองบอง เมื่อครั้งเดินทางไปเยือนอังกฤษในปี ค.ศ. 1872–1873 ซึ่งนับเป็นการเดินทางไปยังตะวันตกในฐานะเอกอัครราชทูตพม่าคนแรก เอกสารชุดนี้ยังเป็นเอกสารที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโลกภายนอกสู่สายตาชาวพม่าเป็นฉบับแรกอีกด้วย ในบทแปลชุดนี้ แบกชอว์ได้รวบรวมข้อมูลและบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองในยุคต้นอาณานิคม ทั้งเอกสารและสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ของอังกฤษในช่วงระยะเวลาเดียวกันด้วยมุ่งหวังให้ผู้อ่านเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (Charney, 2007)

อนึ่ง หากกล่าวถึงบันทึกการเดินทางไปลอนดอนของกินหวุ่นมินจีแล้ว ย่อมต้องกล่าวถึงบันทึกการเดินทางของอัครมหาเสนาบดีผู้นี้เมื่อครั้งเดินทางไปเยือนฝรั่งเศสและอิตาลีด้วยเช่นกัน ก็องดิเยร์ (2007) นักประวัติศาสตร์พม่าชาวฝรั่งเศสได้แปลบันทึกการเดินทางไปปารีสของกินหวุ่นมินจี จำนวน 12 บทเป็นภาษาฝรั่งเศส พร้อมบทวิเคราะห์โดยละเอียดในบทความเรื่อง "Histoire et

temporalité à travers douze extraits du journal de voyage d'un ambassadeur birman en France (1874)" ก็องดิเยร์ศึกษาตัวบทบันทึกการเดินทางของกินหวุ่นมินจีด้วยมุมมองทางประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ โดยตั้งคำถามต่อการนำเสนอภาพประเทศและสังคมฝรั่งเศสสู่สายตานักอ่านชาวพม่าในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผ่านสายตาของอัครมหาเสนาบดีพม่าในฐานะตัวแทนราชสำนักมัณฑะเลย์ ผู้เขียนยังตั้งคำถามต่อปัญหาของผู้แต่งบันทึกการเดินทางในการเลือกใช้คำบรรยาย "เวลา" เมื่อผู้เขียนตกอยู่ในสถานการณ์ "ระหว่าง" ภาษาและวัฒนธรรมสองชุดที่มีมุมมองต่อการมองและพูดถึงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กินหวุ่นมินจี ในฐานะผู้เขียนบันทึกการเดินทางเลือกใช้ "ถ้อยคำ"และ "การบรรยาย"เวลาในระหว่างการเดินทางไปฝรั่งเศสให้ผู้อ่านชาวพม่าเข้าใจ และการเลือกใช้คำและวิธีการบรรยายเวลาในสองชุดวัฒนธรรมที่แตกต่างนี้สะท้อนให้เห็นวิธีการปรับตัวของราชสำนักพม่าต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีเหตุจากอิทธิพลภายนอกในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

นอกจากนี้ ผลงานแปลวรรณกรรมการเดินทางพม่าของแบกซอว์ร่วมกับอัลลอตต์อีกเล่มหนึ่งในปี 2009 แสดงให้เห็นว่าความสนใจตัวบทวรรณกรรมพม่าในแวดวงพม่าศึกษาได้เริ่มก้าวข้ามเส้นแบ่งกาลเวลาจากยุคจารีตสู่ยุคอาณานิคม นั่นคือ **Wartime in Burma: A Diary, January to June 1942** (Theippan Maung Wa, 2009) บันทึกเล่มนี้ของ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ หรือ นามจริงว่า อู เส่ง ติ่น (ဦးစိန်တင်; U Sein Tin) เล่าประสบการณ์ของผู้เขียนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศเมียนมา ระหว่างการเข้ามายึดครองโดยกองทัพญี่ปุ่นและความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศเมียนมาในขณะนั้น

งานแปลตัวบทวรรณกรรมในช่วงทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมาเริ่มขยายขอบเขตด้านเวลามาสู่การแปลตัวบทวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลทั้งรูปแบบและแนวคิดจากตะวันตกมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนวนิยายของจ่าแหน่จ่อ มะมะเล (Journal Kyaw Ma Ma Lay) นักเขียนหญิงและนักหนังสือพิมพ์คนสำคัญของพม่าในยุคอาณานิคมและเอกราช ผลงานของมะมะเลได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศจำนวนหลายเรื่อง เช่น **Not Out of Hate** (Ma Ma Lay, 1991) นวนิยายพม่าเรื่องแรกที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษและตีพิมพ์นอกประเทศ **Blood Bond** (Ma Ma Lay, 2004) และ **A Man Like Him: Portrait of the Burmese Journalist Journal U Chit Maung** (Ma Ma Lay, 2008) วรรณกรรมของมะมะเลได้รับความสนใจจากนักอ่านด้วยเพราะงานเขียนของมะมะเลมักเล่าเรื่องราวที่ฉายภาพสังคมพม่าหลังยุคอาณานิคมที่คุกรุ่นด้วยกระแสชาตินิยมได้อย่างเข้มข้นและมีสีสัน ทั้งยังแสดงให้เห็นบทบาทของสตรีในฐานะนักต่อสู้ที่มีอิสระและหัวก้าวหน้าแต่ก็มีจิตสำนึกรักชาติอย่างเข้มแข็ง อาจกล่าวได้ว่ามะมะเล เป็นหนึ่งในนักเขียนชาวพม่าที่ผลงานได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศมากที่สุดคนหนึ่ง

ท่ามกลางงานแปลตัวบทวรรณกรรมพม่าที่มีจำนวนไม่มากนักนี้ ยังมีงานศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าภายใต้โครงการ The Myanmar Literature Project ที่มีนักวิชาการพม่าศึกษาชาวเยอรมัน Hans-Bernd Zöllner เป็นบรรณาธิการ โครงการนี้มีจุดประสงค์ในการสำรวจรวบรวมและศึกษาบทบาทของวรรณกรรมในการสร้างชาติผ่านเอกสารที่ตีพิมพ์โดย Nagani Book Club ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นในปี 1937 ท่ามกลางกระแสความผันผวนทางการเมืองโลกและการก่อหวอดเรียกร้องเอกราชของชาวพม่าจากเจ้าอาณานิคมอังกฤษ โดยอู นุ และกลุ่มเพื่อนนักศึกษาตามรูปแบบ The Left Book Club ของ Victor Gollancz กลุ่มสำนักพิมพ์ฝ่ายซ้ายในสหราชอาณาจักรที่มีอิทธิพลต่อกระแสความคิดฝ่ายซ้ายในอังกฤษระหว่าง 1930-1940 กลุ่ม Nagani Book Club มีจุดประสงค์ในการทำลายระบบ “การศึกษาสำหรับทาส” (Slave Education) ที่กำหนดโดยเจ้าอาณานิคมอังกฤษ และนำเสนองานวรรณกรรมต่างชาติ ชุดความรู้ใหม่ๆ และการพัฒนาในต่างประเทศให้เป็นที่รู้จักแก่สาธารณชนชาวพม่าด้วยการแปลผลงานวรรณกรรมและเอกสารต่างประเทศจำนวนมากเป็นภาษาพม่า เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ชาวพม่าในการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Zöllner, 2008, p. 92) เอกสารที่จัดพิมพ์โดย Nagani Book Club นี้ เซิลเนอร์มองว่าเป็นสื่อกลางสำคัญในการเชื่อมต่อสังคมโลกและสังคมพม่าเข้าด้วยกันนับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จวบจนปัจจุบัน ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมพม่าในขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชในฐานะ “อาหารทางปัญญา”(Food for thought) โดยโครงการนี้ได้รับการสนับสนุนทางการเงินในการศึกษาวิจัยจาก Friedrich-Ebert-Foundation โดยมีผลงานตีพิมพ์เอกสารชุด Southeast Asian Studies Passau (SEAP): The Myanmar Literary Project Working Papers ระหว่างปี ค.ศ. 2006–2012 โดยมหาวิทยาลัย Passau ประเทศเยอรมนี

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ในโครงการศึกษาวิจัยนี้เป็นผลงานการศึกษาวิจัยโดยกลุ่มนักวิชาการรุ่นใหม่ทั้งภายในและภายนอกประเทศเมียนมา ซึ่งรวมเอาบทวิเคราะห์ บทปริทรรศน์และรายงานการศึกษาเกี่ยวกับตัวบทวรรณกรรมของกลุ่ม “นกานี” และงานแปลตัวบทวรรณกรรมนั้นๆ จากภาษาพม่าเป็นภาษาอังกฤษ ผลงานแปลวรรณกรรมภายใต้โครงการนี้มีทั้งเอกสารทางประวัติศาสตร์อย่าง **Political History of Myanma** โดย Ba Khaing (Zöllner, Tin Hlaing, et al., 2006) **Students’ Revolution** โดย Ba Hein (Zöllner, Aung Min Naing, et al., 2006) ยังมีบันทึกการเดินทางเรื่อง **Gandalarit** โดย U Nu (Zöllner et al., 2007) เมื่อครั้งเดินทางไปเยือนจีน ในปี 1939 ในฐานะตัวแทนจากสมาคม Dobama Asiayone บันทึกการเดินทางของ อู นุ ฉบับดังกล่าวนำเสนอสถานการณ์โลกและตั้งคำถามเกี่ยวกับการพัฒนาของนานาประเทศที่ประเทศเมียนมาในเวลานั้นควรสังเกตและพิจารณาเพื่อนำไปสู่การได้มาซึ่งเอกราชของตน (Zöllner et al., 2007, p. 4)

นอกจากนี้ ยังมีงานแปลนวนิยายของ Dagon Khin Khin Lay นักเขียนหญิงและนักหนังสือพิมพ์ยุคอาณานิคมและยุคเอกราชคนสำคัญอีกคนหนึ่งของพม่าจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ **Rays of War** และ **Enemy of the Worlds** ซึ่งเป็นงานเขียนอันเกิดจากการสนับสนุนของ British Propaganda Government ที่ต้องการให้ขิ่น ขิ่น เล เขียนหนังสือโน้มน้าวชาวพม่าไม่ให้ฝักใฝ่ระบอบเผด็จการในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเยอรมนี (Zöllner et al., 2010, pp. 4-5)

เอกสารรายงานการศึกษาในโครงการนี้ ไม่ว่าจะเป็นบทวิจารณ์และบทวิเคราะห์หนังสือ บทวิจารณ์บทปริทรรศน์หนังสือทำให้ผู้อ่านมีข้อมูลในภาพกว้างเกี่ยวกับตัวบท รวมถึงการสอดแทรกบทแปลบางส่วนของตัวบททำให้ข้อโต้แย้งและข้อเสนอเกี่ยวกับตัวบทวรรณกรรมที่ปรากฏในเอกสารการศึกษา (Working Papers) แต่ละฉบับนั้นมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นในมิติต่างๆ โดยเฉพาะมิติทางสังคมวัฒนธรรมและการเมือง ทั้งยังเพิ่มเติมองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพม่าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นอย่างมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าเอกสารเหล่านี้ยังไม่พบหลักฐานการตีพิมพ์เผยแพร่อย่างเป็นทางการ ทั้งยังมีความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับข้อมูลความคืบหน้าในการดำเนินงานของโครงการในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ ยังมีผลงานแปลวรรณกรรมร่วมสมัยพม่าอีกจำนวนหนึ่งที่ถูกเผยแพร่ในวงกว้างโดยนักวิชาการด้านวรรณกรรมพม่าที่เป็นที่รู้จักดังเช่น แอนนา อัลล็อตต์ ตัวอย่างเช่นหนังสือเรื่อง **Inked Over and Ripped Out: Burmese Story Tellers and the Censors** (Allot, 1993) หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยรายงานเกี่ยวกับการตรวจสอบควบคุมเนื้อหาสื่อและวรรณกรรมในประเทศเมียนมาโดยรัฐบาลทหารและเรื่องสั้นและบทกวีร่วมสมัยจากนักเขียนร่วมสมัยพม่านับตั้งแต่การบังคับใช้กฎหมายควบคุมสื่อในเมียนมาในปี 1988 จำนวน 10 เรื่อง โดยนัยหนึ่งคือเพื่อแสดงจุดยืนต่อต้านการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางความคิด และเพื่อสนับสนุนประชาสัมพันธ์ผลงานวรรณกรรมของกลุ่มนักเขียนพม่าร่วมสมัย (Allot, 1993, p. 2) หนังสือเล่มถัดมาคือ **Selected Myanmar Short Stories** (Theingi, 2009) แปลโดย มะ เตงกี (Ma Theingi) นักเขียนและนักแปลชาวพม่าที่รวบรวมเอาเรื่องสั้นพม่าตั้งแต่ยุคเอกราชจนถึงปัจจุบันจำนวน 21 เรื่องมารวบรวมและแปลเป็นภาษาอังกฤษ ในปีเดียวกัน นวนิยายชื่อดังเรื่อง **Smile As They Bow** (Nu Nu Yi Inwa, 2008) ยกประเด็นความหลากหลายทางเพศผ่านตัวละครคนทรงเจ้าข้ามเพศและประเด็นเสรีภาพในการแสดงออกมาเล่าถึงสังคมพม่าในช่วงรัฐบาลเผด็จการทหาร แม้นวนิยายของ นุนุหยี่ อินวะจะถูกระงับการเผยแพร่ภายในประเทศเป็นเวลากว่า 10 ปีด้วยประเด็นอ่อนไหวข้างต้น แต่ประเด็นเสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดนี้ยังคงถูกนำเสนออย่างต่อเนื่องผ่านหนังสือรวมบทกวีพม่าร่วมสมัยชุด **Bones Will Crow: An Anthology of Burmese Poetry** (Ko Ko Thett, 2013) ซึ่งได้รวบรวมบทกวีของกวีพม่าร่วมสมัยที่ลี้ภัยอยู่ในสหรัฐอเมริกามาตีพิมพ์รวบรวมและแปลเป็นภาษาอังกฤษ บทกวีในหนังสือรวมบทกวีเล่มนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางวรรณศิลป์ของกวีนิพนธ์สมัยใหม่หลากหลาย

รูปแบบไม่ว่าจะเป็นงานเขียนแบบโพสต์โมเดิร์น, อาวองท์-การ์ด หรือแม้กระทั่งรูปแบบบทกวีออนไลน์ เพื่อแสดงสัญญะของการต่อสู้ต่อการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดของศิลปินโดยรัฐบาลพม่า และการแสวงหาวิธีการทางศิลปะในการแสดงออกทางความคิดของกวี

งานแปลตัวบทวรรณกรรมพม่านับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้ อาจมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับงานแปลตัวบทวรรณกรรมในภาษาอังกฤษของประเทศอื่นๆ แต่กลับแสดงให้เห็นถึงความพยายามของกลุ่มนักเขียน นักแปล และนักวิชาการด้านพม่าศึกษาที่พยายามนำเสนอชุดข้อมูลและองค์ความรู้ด้านวรรณกรรมพม่าในวงกว้าง ทั้งยังแสดงให้เห็นความสนใจและความเปลี่ยนแปลงของวงวิชาการด้านพม่าศึกษา รวมถึงกระแสและทิศทางการพัฒนาของวรรณกรรมพม่าผ่านกระแสกาลเวลาในช่วงหนึ่งศตวรรษ นับตั้งแต่กระแสบูรพาทิศคดีเป็นต้นมา ผ่านยุคอาณานิคมและยุคเอกราช มายังยุคสังคมนิยม จนกระทั่งถึงประเด็นที่เป็นที่สนใจในการศึกษาสังคมพม่าร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตยในปัจจุบัน

งานศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่า

จากงานแปลตัวบทวรรณกรรมพม่าที่กล่าวถึงในข้างต้น เห็นได้ว่ามีความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมอยู่บ้าง เช่น ในงานแปลตัวบทวรรณกรรมของนักวิชาการกลุ่ม BRS บางชิ้นพยายามอธิบายลักษณะทางวรรณศิลป์หรือศึกษาวิเคราะห์ตัวบทประกอบสำนวนแปลไว้ในเบื้องต้น หรือแม้แต่ในเอกสารงานศึกษาในโครงการ The Myanmar Literature Project ของ Hans-Bernd Zöllner ก็ปรากฏงานศึกษาวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมเบื้องต้นเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาและแปลตัวบทนวนิยายจำนวน 3 เรื่อง อันได้แก่ **Pantha Ma Su** (Ba Thoung, 1939) **Oil** (Ba Thoung, 1941) และ **May** (Dagon Taya, 1941) โดยเซิลเนอร์ (Zöllner, 2010) ได้เขียนบทวิเคราะห์นวนิยายทั้ง 3 เรื่องในด้านการพัฒนารูปแบบการประพันธ์ (genre) ที่มีลักษณะก้ำกึ่งระหว่าง “เรื่องแต่ง” (fiction) และ “สารคดี”(non-fiction) รวมถึงการดัดแปลง (adaptation) รูปแบบงานวรรณกรรมต่างประเทศที่นักเขียนพม่าหยิบยืมมา “ปรับ”และ “แปลง” ให้เป็นรูปแบบงานเขียนใหม่ในวัฒนธรรมตน อันเป็นขั้นตอนที่ปรากฏพบในพัฒนาการของรูปแบบทางวรรณกรรมโดยทั่วไปในทุกวัฒนธรรม และเป็นผลพวงอันสืบเนื่องมาจากการแปลตัวบทวรรณกรรมต่างประเทศเข้าสู่ภาษาของตน (Zöllner, 2010, pp. 2-12)

อย่างไรก็ดี เมื่อผู้วิจัยทำการทบทวนวรรณกรรมแล้ว กลับพบว่างานศึกษาที่มุ่งศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าในแวดวงการศึกษานอกประเทศเมียนมาและได้รับการเผยแพร่นั้นยังมีจำนวนไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่วรรณกรรมวิจารณ์ โดยส่วนใหญ่ของงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่า มักเป็นงานศึกษาวิเคราะห์ตัวบทในเชิงสังคมวิทยาวรรณกรรมเป็นหลัก หรือมิ

เช่นนั้นก็เป็นงานศึกษาในมิติประวัติศาสตร์โดยใช้ตัวบทวรรณกรรมเป็นวัตถุในการศึกษา เช่น วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของ ยูริ ทาคาฮาชิ (Yuri Takahashi) (2017) จาก University of Sydney เรื่อง **Shwe U Daung and the Burmese Sherlock Holmes: To be a Modern Burmese Citizen Living in a Nation-state, 1889-1962** พบว่าทาคาฮาชินำเสนอชีวประวัติของ ชเว อู ด่าวง์ นักเขียนนวนิยายและปัญญาชนชาวพม่าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพื่อนำเสนอมโนทัศน์ความเป็นชาติของ ชเว อู ด่าวง์ รวมถึงวิธีการประกอบสร้างเรื่องเล่าชาตินิยม (narrative of nationalism) ในสังคมพม่าสมัยใหม่ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นการสมาทานแนวคิดชาตินิยมในฐานะ “ชาวพุทธพม่า” ผ่านผลงานการเขียนประเภทชีวประวัติและนวนิยายดัดแปลงเรื่อง **Sondauk Maung San Sha** [San Shar the Detective] (1953) ที่ดัดแปลงมาจาก **The Sherlock Holmes Stories** ของ Sir Arthur Conan Doyle (1892) ทาคาฮาชิเชื่อว่านวนิยายเรื่องนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนประสบการณ์และความคิดส่วนตัวของผู้เขียนไว้อย่างมีนัยสำคัญ แต่ยังสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมพม่าและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชาวพุทธพม่านับตั้งแต่ยุคอาณานิคมจนถึงปัจจุบันอีกด้วย ในลักษณะเดียวกัน งานศึกษาของก็องดิเยร์ (2007) ที่กล่าวถึงมาแล้วข้างต้น แม้จะเป็นการแปลบันทึกการเดินทางของอัครมหาเสนาบดีกินหวุ่นมินจีประกอบบทวิเคราะห์ด้วยมุมมองทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ แต่ก็องดิเยร์ได้ใช้ข้อมูลทางภาษาในกระบวนวิเคราะห์โดยละเอียด ทั้งยังตั้งคำถามต่อกระบวนการรับและการสร้างความหมายสารของผู้อ่านต่อตัวบทบันทึกการเดินทาง ในแง่นี้จึงอาจพิจารณางานศึกษาชิ้นนี้ของก็องดิเยร์ในขอบข่ายของการศึกษาสังคมวิทยาวรรณกรรมได้ด้วยเช่นกัน

ในแวดวงวิชาการไทย พบงานศึกษาที่เลือกใช้ตัวบทวรรณกรรมพม่าเป็นตัวบทศึกษาจำนวนหนึ่ง แม้ว่างานศึกษาโดยส่วนใหญ่นั้นจะนิยมใช้วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์และคติชนวิทยาก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาไทศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของ โซ ตูซา มยิ่น (Soe Thuzar Myint) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสยาม-พม่าผ่านวรรณคดีร้อยกรองพม่ายุคจารีตเรื่อง **A study of Siam-Myanmar 18th century relations as reflected in Yodayar Naing Mawgun by Letwe Nawrahta** (Soe Thuzar Myint, 2010) และ **Siam-Myanmar relations from the 16th to the 19th century through the perspective of *Ayedawbon* treatises** (Soe Thuzar Myint, 2014) ในงานศึกษาทั้งสองชุดนี้ โซ ตูซา มยิ่น เสนอชุดข้อมูลใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์สยาม-พม่าผ่านวรรณกรรมราชสำนักพม่าโบราณ 2 ประเภทที่ทำหน้าที่บันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ โซ ตูซา มยิ่น ยังเสนอบทแปลตัวบทบางส่วนจากภาษาพม่าเป็นภาษาอังกฤษ รวมถึงบทวิเคราะห์และคำอธิบายประกอบที่ผู้ศึกษาพบว่าเป็นข้อมูลชุดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในเอกสารชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ของพม่าที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เช่น พงศาวดารฉบับหอแก้ว และ พงศาวดารพม่าฉบับ อู กะลา

ทั้งนี้ นอกเหนือจากงานของโซ ตูซา มยิ่นแล้ว เราอาจกล่าวถึงหนังสือชุด **พม่าอ่านไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์และศิลปะไทยในทรรศนะพม่า** (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2555) ในฐานะเอกสารที่รวบรวมเอาบทความจากนักวิชาการชาวเมียนมาในมิติมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มาแปลรวบรวมเป็นภาษาไทย เพื่อนำเสนอข้อมูลในขอบเขตประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์สยาม-พม่าได้ด้วยเช่นกัน

ท่ามกลางงานศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าในไทยที่มุ่งใช้วรรณกรรมพม่าโบราณในฐานะหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ ยังปรากฏความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมพม่าอยู่บ้าง ในงานวิจัยเรื่อง “พม่า มอญ ไทย บาลี: ความหลากหลายของกลุ่มวรรณคดีราชาธิราชในไทย” (เจียระไน วิทิตกุล และชานป์วิชช์ ทัดแก้ว, 2563) ที่ศึกษาเปรียบเทียบความหลากหลายทางสำนวนของพงศาวดารมอญเรื่อง **ราชาธิราช** ที่พบในประเทศไทย โดยกลุ่มผู้วิจัยศึกษาตัวบทภาษาพม่า **Razadarit Ayedawbon** จากสำนวนแปลไทยโดย วิรัช นิยมธรรม เนื่องจากมีข้อสันนิษฐานว่าตัวบทภาษาพม่าอาจเป็นต้นทางให้แก่การเรียบเรียงต้นฉบับราชาธิราชในสำนวนไทย ถึงกระนั้นก็ตาม ด้วยเป็นการศึกษาเปรียบเทียบราชาธิราชสำนวนต่างๆ ที่ปรากฏในไทย ข้อมูลการวิเคราะห์ตัวบทราชาธิราชฉบับภาษาพม่าในงานวิจัยชิ้นนี้จึงมีไม่มากพอที่จะฉายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างราชาธิราชฉบับภาษาพม่าและภาษาไทยได้

อย่างไรก็ตาม ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมานี้พบว่านักวรรณกรรมศึกษาหันมาสนใจตัวบทวรรณกรรมพม่ามากขึ้นอยู่บ้าง ความสนใจนี้สังเกตได้จากความพยายามค้นหาตัวบทวรรณกรรมพม่ามาศึกษาวิเคราะห์ เป็นที่น่าสังเกตว่าในแวดวงวิชาการด้านวรรณกรรมศึกษาไทย มีงานศึกษาวิเคราะห์หนังสือรวมบทกวีพม่า **สระมรกต** (1972/2531) ซึ่งเป็นหนังสือรวมบทกวีพม่ายุคจารีตคัดสรรฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษโดย Win Pe และถูกนำมาแปลเป็นภาษาไทยอีกครั้งโดยอัจฉรา สมบูรณ์อยู่หลายเรื่อง เช่น **สระมรกต บทกวีสะท้อนภาพชีวิตพม่า** (นันทา ขุนภักดี, 2021) ในบทความชิ้นนี้ นันทาศึกษาข้อมูลเชิงสังคมวัฒนธรรมพม่าเบื้องต้นที่สะท้อนผ่านบทกวี อันเป็นประเด็นที่เป็นที่นิยมในการศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าในไทยเท่าที่ผ่านมา ในขณะที่ บรรจง บุรินประโคน (2563) กลับพยายามให้ข้อเสนอใหม่เกี่ยวกับตัวบทชิ้นนี้ผ่านแนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ โดยผู้เขียนพยายามฉายให้เห็นสำนึกในถิ่นที่ (sense of place) ที่ปรากฏในรวมบทกวีเล่มดังกล่าว

เอกสารอีกชิ้นหนึ่งที่พยายามอ่านตัวบทวรรณกรรมพม่าด้วยแนวคิดทฤษฎีใหม่ คือ บทความเรื่อง “From Padauk to Hyacinth: Literary Botany, the Agency of Plants, and the Contemporary Poetry of Myanmar” (Ryan, 2017) ไรอันเลือกใช้กรอบแนวคิดวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในการตีความความหมายสัญญะของพืชพรรณไม้และสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณกรรมพม่าร่วมสมัย ไรอันเสนอแนวคิด “พฤกษาวรรณศิลป์” (Literary Botany) เป็นกรอบในการอ่านพืชพรรณที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรมในฐานะผู้มีบทบาทกระทำการในการเล่าเรื่อง ใน

มุมมองนี้ พืชพรรณจึงเป็นมากกว่าลวดลายประดับสีเขียวในกิจกรรมต่างๆ ของตัวละครที่มีมีชีวิตอื่นๆ ในเรื่องเล่าอย่างที่รู้จักกันในฐานะ Botanical literature หากแต่ไรอันพยายามชี้ให้เห็นว่า ในขนบกวีนิพนธ์พม่าดั้งเดิม มีการนำเสนอพืชพรรณไม้ในฐานะ “ผู้กระทำ” (agent) มาเนิ่นนานแล้วผ่านเครื่องมือต่างๆ อาทิ อุปลักษณ์ และยังคงสืบต่อมาจนถึงกวีนิพนธ์สมัยใหม่ ดังปรากฏผ่านภาพของ “ดอกประดู่” และ “ดอกผักตบชวา” ที่กลายเป็นพฤกษสัญญะทางวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมพม่า

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ย่อมเห็นได้ว่างานศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่านั้นยังจำกัดอยู่ในวงแคบ อาจด้วยเพราะอุปสรรคทางด้านภาษาและงานแปลวรรณกรรมพม่าในภาษาต่างประเทศยังค่อนข้างมีอยู่จำกัด งานศึกษาตัวบทวรรณกรรมส่วนใหญ่ที่ปรากฏ รวมถึงงานศึกษาด้านวรรณกรรมการเดินทางพม่า โดยมากยังคงเป็นงานศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ งานศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าในเชิงพหุศาสตร์และด้านวรรณกรรมศึกษานั้นยังนับได้ว่ามีพื้นที่ให้สำรวจศึกษาได้อีกหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงวิชาการไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สังเกตได้ว่ามีความสนใจศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่ามากขึ้น อันจะเห็นได้จากงานศึกษาที่จำกัดอยู่เพียงตัวบทที่มีการแปลและเข้าถึงได้อย่างแพร่หลาย แต่ด้วยข้อจำกัดทางภาษาและข้อมูลเชิงสังคมวัฒนธรรม จึงทำให้งานศึกษาเชิงวรรณกรรมศึกษาส่วนใหญ่ยังคงเป็นการตั้งข้อสังเกตต่อปรากฏการณ์หรือข้อมูลในเชิงสังคมวัฒนธรรมเพียงเบื้องต้นเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพม่าทั้งสามกลุ่มนี้ ปรากฏตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าเป็นจำนวนไม่น้อย และแสดงให้เห็นความสนใจอันต่อเนื่อง ทั้งในมิติกาลเวลาดังจะเห็นได้จากตัวบทแปลวรรณกรรมการเดินทางพม่าตั้งแต่ปลายยุคอาณานิคมมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 และในมิติประเด็นศึกษาที่แสดงให้เห็นความพยายามอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมพม่าในช่วงปลายยุคจารีตมาจนถึงยุคหลังอาณานิคม เช่นนี้แล้ว การศึกษามโนทัศน์ความเป็นอื่นและนัยของความรู้ที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางพม่าผ่านตัวบทวรรณกรรมการเดินทางเรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (Theippan Maung Wa, 2014) และ **นักเดินทาง** (Zawgyi & Min Thu Wun, 2016) จึงอาจช่วยขยายขอบฟ้าความรู้เกี่ยวกับตัวบทวรรณกรรมพม่า ในช่วงเวลาที่สังคมพม่าอยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์พม่าสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการพยายามทำความเข้าใจตนเองและคนอื่นผ่านชุดความรู้ใหม่ รวมถึงมุมมองต่อความพยายามในการนิยามตำแหน่งแห่งที่และอัตลักษณ์ความเป็นชาติหลังอาณานิคมในทัศนะของเต้ะปัน หม่าวง์วะ ซอจีและมินธุหวุ่น ในฐานะปัญญาชนพม่าและข้าราชการอาณานิคม ในทางหนึ่งการอ่านวิเคราะห์ตัวบทโดยละเอียดและบทแปลคัดสรรตัวบทวรรณกรรมการเดินทางที่ผู้วิจัยศึกษายังสามารถช่วยเพิ่มเติมข้อมูลเกี่ยวกับการวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ให้แก่ผู้ที่สนใจศึกษา และอาจฉายให้เห็นพัฒนาการของวรรณกรรมการเดินทางพม่าอันสัมพันธ์อยู่กับการพยายามวาดภาพร่างของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของความเป็นพม่าผ่านสายตาของผู้ประพันธ์ในห้วงเวลาดังกล่าวด้วยเช่นกัน

บทที่ 3

กรอบแนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษามโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นในวรรณกรรมการเดินทางพม่าช่วงทศวรรษที่ 1930-1960 นี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีต่อไปนี้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์เป็นสำคัญ เพื่อทำความเข้าใจการมองความเป็นอื่น รวมถึงเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความหมายของความรู้ในสังคมพม่าและความเปลี่ยนแปรผ่านตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าในยุคหลังอาณานิคม

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาพแทน
2. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอื่น
3. แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาพแทน (Representation)

นิยามของภาพ (Image) ในทางศิลปะ ซึ่งมีความหมายผูกอยู่กับ imitari (ลาติน, เลียนแบบ) เป็นหนึ่งในพื้นฐานแนวคิดทางศิลปะที่ยังคงเป็นที่ถกเถียงว่ามีความหมายครอบคลุมกว้างขวางเพียงใดอาทิ เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางศิลปะที่สอดคล้องกับแม่แบบทางศิลปะหรือควรค่าแก่การพิจารณาให้เป็นรวมไปถึงการพิจารณานิยามของคำว่า “ภาพแทน” ด้วยเช่นกัน (Vailloux, 2003) คำว่า “ภาพแทน” หรือ “ภาพตัวแทน” มาจากคำว่า Representation (n.) ในภาษาอังกฤษ โดยมีรากศัพท์มาจากคำกริยาในภาษาละติน คำว่า Representare มีความหมายว่า “นำมาวางไว้ต่อหน้าของใครคนหนึ่ง” (Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales, n.d., definition 2) จึงมีนัยยะในเชิงของการนำมาเสนอให้เห็น ฮอลล์ (Hall) นักวัฒนธรรมศึกษาชาวอเมริกัน (Hall et al., 2013) ได้ให้นิยามภาพแทนว่า เป็นการผลิตสร้างความหมายผ่านภาษา โดยเชื่อมโยงความคิด (concepts) กับระบบสัญญะผ่านภาษาที่ทำให้เราสามารถอ้างอิงถึงวัตถุ ผู้คน หรือเหตุการณ์ต่างๆ ในโลกจริงหรือในโลกจินตนาการได้ (Hall et al., 2013, p. 20) ในขณะที่ตัวภาษาเองนั้นก็เป็นระบบทางสังคมระบบหนึ่งที่มีคนในสังคมใช้เพื่อประกอบสร้างความหมายและใช้ในการสื่อสารเพื่อให้โลกนี้เกิดความหมายต่อผู้อื่นด้วย กระบวนการประกอบสร้างความหมายของชุดความคิดในจิตใจของเราผ่านระบบสัญญะนี่เองที่ฮอลล์เรียกว่า ระบบการสร้างภาพแทน (representation system)

ภาพแทนในเชิงสุนทรียศาสตร์

ในการศึกษาทางวรรณกรรม คำถามเกี่ยวกับ “ภาพแทน” (representation) นับเป็นหนึ่งในประเด็นคำถามสำคัญตั้งต้นเกี่ยวกับนิยามของศิลปะและสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตะวันตก แนวคิดเรื่องภาพแทนปรากฏมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ คำว่า Mimesis ในภาษากรีกโบราณมีความหมายว่า “เลียนแบบ” (imitate) โดยบุคคลแรกที่กล่าวถึง Mimesis คือนักปรัชญายุคคลาสสิคอย่างเพลโต (Plato) ในหนังสือ **Republic** เพลโตนิยาม Mimesis ว่าเป็นการทำให้ตนเองเหมือนคนอื่นไม่ว่าจะด้วยเสียงหรือด้วยภาพ เขามองว่าวรรณกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการนำเสนอภาพแทนเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิต แต่ในขณะเดียวกันวรรณกรรมก็เป็นดังคำลวง เพราะอาจนำเสนอภาพมายาที่หันเหไปจากความจริง หรือสร้างความรู้สึกในเชิงลบที่อาจเป็นอันตรายต่อสังคมได้ (Mitchell, 1995, p. 15)

แนวคิดเกี่ยวกับภาพแทนของเพลโตนี้ ยังถูกนำไปพัฒนาต่อโดย อริสโตเติ้ล (Aristotle) ในหนังสือ **ฉันทศาสตร์ (Poetics)** คัมภีร์สุนทรียศาสตร์สำคัญแห่งยุคคลาสสิค สำหรับอริสโตเติลการสร้างภาพแทนแทนสิ่งต่างๆ คือกิจกรรมที่มนุษย์ล้วนเริ่มต้นเรียนรู้เป็นบทเรียนแรก ศิลปะทุกแขนงไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม ทัศนศิลป์ หรือดนตรี ล้วนแล้วแต่เป็นรูปแบบหนึ่งของภาพแทน (modes of representation) ทั้งสิ้น หากเพลโตปฏิเสธวรรณกรรมในฐานะภาพแทนที่พึงประสงค์ต่อรัฐ อริสโตเติลกลับเชื่อว่าการเลียนแบบกลับช่วยให้ศิลปะทำให้คนเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตและโลก เพราะในขณะที่เล่าเรื่อง เราต่างเรียนรู้ไปพร้อมกัน นอกจากนี้ อริสโตเติลยังเสนอรูปแบบการนำเสนอภาพแทน (modalities of representation) ออกเป็น 3 รูปแบบสำคัญ ได้แก่ 1. วัตถุที่ถูกนำเสนอภาพแทน (object of representation) 2. รูปแบบการนำเสนอภาพแทน (manner of representation) และ 3. วิธีการนำเสนอภาพแทน (means of representation) ซึ่งกลายมาเป็นฐานรากสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีประเภทของวรรณกรรมในตะวันตก (Leszl, 2006)

อย่างไรก็ตาม สำหรับฮอลล์แล้ว วิธีการอธิบายภาพแทนเชิงสุนทรียศาสตร์นี้เป็นการมองว่าภาษาเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนความจริงที่มีอยู่แล้วในโลก หรือเป็นการมองแบบภาพสะท้อน (reflective approach) (Hall et al., 2013, p. 25) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือภาษาเพียงทำหน้าที่เลียนแบบความจริงนั้น ไม่ต่างจากการศึกษาภาพแทนผ่านมุมมองแบบเจตจำนง (intentional approach) ซึ่งเชื่อว่าความหมายในภาพแทนนั้นเกิดจากการกำหนดของผู้พูดหรือผู้เขียนผ่านภาษาแต่เพียงฝ่ายเดียว จะเห็นได้ว่าการมองภาพแทนแบบสุนทรียศาสตร์ก็ดี หรือแบบเจตจำนงก็ดี ล้วนแล้วแต่มองข้ามความหมายหรือรหัสทางสังคมที่คนในสังคมมีร่วมกัน ซึ่งจำเป็นต่อการกำหนดความหมายให้แก่ภาพแทนนั่นเอง

ภาพแทนในเชิงสัญศาสตร์

หากแนวคิดเกี่ยวกับภาพแทนในเชิงสุนทรียศาสตร์มองว่าวรรณกรรมเป็นการนำเสนอภาพแทนในรูปแบบหนึ่งแล้ว ภาษาย่อมเป็นวิธี (mean) ในกระบวนการนำเสนอภาพแทนนั้น ขณะที่ในทางภาษาศาสตร์ เมื่อแฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิสแห่งสำนักโครงสร้างนิยม เสนอแนวคิดว่า ภาษาเป็นระบบหนึ่งของสัญญะ (a system of signs) ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าจะเป็นรูปภาพ เสียง หรือคำก็ดี เมื่อถูกใช้ในการสื่อสารความคิดแล้ว ล้วนทำงานในฐานะสัญญะในภาษาทั้งสิ้น (Culler, as cited in Hall et al., 2013, p. 31) โซซูร์แบ่งสัญญะ (sign) ออกเป็น 2 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ รูปสัญญะ (form/ signifier) และ แนวคิด (idea/ signified) รูปสัญญะและแนวคิดต่างมีเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันด้วยรหัสหรือกรอบทางภาษาและวัฒนธรรม (shared codes) ที่คนในสังคมมีร่วมกัน และความหมายดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมและยุคสมัย รูปสัญญะจึงไม่ได้บรรจุความหมายตายตัวในตัวของมันเอง แต่ความหมายเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างของสมาชิกในระบบสัญญะ และถูกนิยามด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในระบบสัญญะนั้นๆ หากความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นผลผลิตจากระบบข้อตกลงทางสังคมซึ่งผูกอยู่กับช่วงเวลาทางสังคมและประวัติศาสตร์แล้ว ความหมายจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ความเปลี่ยนแปลงนี้จึงทำให้ความหมายมีอิสระในตัวเอง (arbitrary) และเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเฉพาะสังคมและกาลเวลาเพราะมันสามารถหลุดรอด เลื่อนไหลและทำให้เกิดกระบวนการการสร้างความหมายใหม่ หรือทำให้เกิดการตีความใหม่ได้ตลอดเวลา (Hall et al., 2013, p. 32)

ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าการศึกษาสัญญะในเชิงภาษาศาสตร์ของโซซูร์จะไม่ได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการสร้างภาพแทนและการให้ความหมายของวัตถุในโลกจริง แต่กลับมุ่งให้ความสนใจประเด็นของรูปสัญญะและความหมายการทำงานของภาษาก็ตาม งานศึกษาของโซซูร์ก็ยังนับได้ว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการตีความความหมายในการศึกษาเชิงสัญศาสตร์ (semiotics) และต่อการศึกษาความหมายในกระบวนการการสร้างภาพแทนในเชิงการสร้างความหมาย (constructionist) ตามทรรศนะของฮอลล์ มุมมองเชิงสัญศาสตร์เชื่อว่าสิ่งต่างๆ ไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง แต่เป็น “เรา” หรือคนในสังคมที่เป็นผู้ประกอบสร้างความหมายของโลกวัตถุ ด้วยการสื่อสารความคิดในใจผ่านระบบสัญญะ ดังนี้แล้ว วัตถุทางวัฒนธรรมต่างๆ จึงย่อมบรรจุความหมายและทำหน้าที่เป็นรูปสัญญะ (signifier) เช่นเดียวกับที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural practices) ก็สามารถสื่อความหมายได้เช่นเดียวกัน (Hall et al., 2013, p. 21)

จากแนวคิดเรื่องสัญญะของโซซูร์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) นักวิจารณ์และนักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศส นำการตีความเชิงสัญศาสตร์แบบโครงสร้างนิยมมาใช้ในการอธิบายความหมายเชิงอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการการสร้างความหมายโดยการเข้าไปยึดครอง (appropriation) ในวัฒนธรรมสมัยนิยม ในหนังสือเรื่อง **มายาคติ** (Mythologies) (Barthes, 1957) บาร์ตส์มองว่า

มายาคติ (myth) ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุของความหมาย แต่เป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่ง เป็นการพูด (parole) เป็นระบบการสื่อสารระบบหนึ่ง มายาคติทำหน้าที่เสมือนรูปสัญญะ (form) หนึ่งที่สื่อความหมายผ่านกระบวนการยึดครองทางสังคม (Barthes, 1957, p. 182) กล่าวคือในทรรศนะของบาร์ตส์ ระบบมายาคติเป็นส่วนขยายทางความหมายของระบบสัญญะทางภาษา หมายความว่าความหมายในระบบมายาคติเกิดจากการสร้างชุดความหมายใหม่ซ้อนทับความหมายจากระบบสัญญะทางภาษา เกิดเป็นความหมายในสองระดับที่ฮอลล์เรียกว่า ความหมายโดยตรง (denotation) และความหมายแฝง (connotation) (Hall et al., 2013, p. 24)

ในส่วนนี้ บาร์ตส์อธิบายว่า สัญญะ (sign) ทางภาษาศาสตร์จะถูกลดทอนความหมายลงและกลายมาเป็นภาชนะหรือรูปสัญญะ (form) ทางมายาคติเพื่อรองรับความหมายชุดใหม่ (concept) แต่ความหมายทางมายาคตินี้นั้น แท้จริงแล้วไม่ได้ตั้งอยู่บนความรู้ในความเป็นจริง แต่กลับเป็นความรู้ที่สับสนคลุมเครือ ความหมายทางมายาคติเกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่บางประการ มายาคติไม่ได้ซุกซ่อนอำพรางสิ่งใดแต่ทำหน้าที่บิดเบือนเพราะความหมายทางมายาคติไม่หยุดนิ่ง แปรเปลี่ยน ถูกถอดรื้อและสูญหายได้ตามบริบทของประวัติศาสตร์ ความหมายกลายมาเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของมายาคติ และเพราะรูปสัญญะมีลักษณะสองหน้า กล่าวคือ มีความหมายเต็มในระดับภาษาและว่างเปล่าในระดับมายาคติ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญญะและความหมายในมายาคติจึงเป็นความสัมพันธ์แบบบิดเบือน หากความหมายของสัญญะในเชิงภาษาศาสตร์มีลักษณะที่เป็นอิสระไม่ตายตัว ระบบความหมายของสัญญะ (signification) ทางมายาคติกลับจำเป็นต้องมีแรงขับ (motivation) ในบางส่วนเพื่อตอบสนองต่อเจตนา (intention) เนื่องจากลักษณะสองหน้าของมายาคติทำให้ความหมายของสัญญะทางมายาคตินั้นเกิดจากการเปรียบเทียบระหว่างรูปสัญญะและความหมาย

หากกล่าวโดยสรุป มายาคติของบาร์ตส์ จึงเป็นการอธิบายกระบวนการสร้างภาพแทนทางมายาคติในระดับวัฒนธรรมที่กว้างขึ้นกว่าการตีความสัญญะในเชิงภาษาศาสตร์ และมุ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการสร้างความหมายของมายาคตินั้น มีความยืดหยุ่นและมีมิติที่กว้างกว่าการจำกัดการตีความของสัญญะไว้เพียงในกรอบของภาษา

ภาพแทนในเชิงวาทกรรม

หากสัญศาสตร์ตีกรอบให้เราเข้าใจภาพแทนบนพื้นฐานของกระบวนการสร้างสัญญะภายในภาษา การศึกษาในช่วงหลังกลับเปลี่ยนมุมมองต่อการศึกษาภาพแทนไปเป็นพื้นที่ประกอบสร้างความรู้ทางสังคม (social knowledge) ที่มีความเกี่ยวข้องลึกซึ้งกับปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและอำนาจ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาภาพแทนพบจุดเปลี่ยนจาก “ภาษา” สู่ “วาทกรรม” เมื่อฟูโกต์

เสนอแนวคิดว่า สิ่งที่สำคัญในกระบวนการการสร้างภาพแทนไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางความหมายแต่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

มิแชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เสนอมุมมองใหม่ในการตีความภาพแทน โดยก้าวข้ามจากมิติทางความหมายของภาพแทนสู่การตั้งคำถามว่ากระบวนการนำเสนอภาพแทนนั้นเป็นการประกอบสร้างความรู้ผ่านวาทกรรมอย่างไร แม้ว่าฐานคิดในประเด็นการนำเสนอภาพแทนของฟูโกต์นั้นจะมีฐานมาจากมุมมองเชิงภาษาศาสตร์และสัญศาสตร์ของโซซูร์และบาร์ตส์ แต่สิ่งที่ฟูโกต์ให้ความสำคัญกลับไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางความหมายแต่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในการนี้ ฟูโกต์ศึกษาวาทกรรมในฐานะระบบของภาพแทน (system of representation) มองวาทกรรมเป็นการผลิตสร้างความรู้ผ่านภาษา แม้ว่าคำว่า “วาทกรรม” จะเป็นคำศัพท์ทางภาษาศาสตร์ แต่สิ่งที่ฟูโกต์สนใจกลับเป็นกฎเกณฑ์และปฏิบัติการที่ทำให้เกิดวาทกรรมที่มีความหมายและควบคุมวาทกรรมในแต่ละช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ (Hall et al., 2013, p. 29) สำหรับฟูโกต์แล้ว วาทกรรมสร้างประเด็น (topic) ทั้งยังนิยามและผลิตวัตถุของความรู้ และมีอิทธิพลต่อการลงมือทำความคิดให้สัมฤทธิผลและควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่น ฟูโกต์มองว่าวาทกรรมไม่ได้ประกอบด้วยถ้อยแถลงเพียงชุดเดียว ตัวบทใดตัวบทหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง แต่สามารถปรากฏผ่านตัวบทที่หลากหลาย และผ่านความประพฤติหลายรูปแบบ หากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นหมายถึงวัตถุชิ้นเดียวกัน หรือมีลักษณะร่วมกัน หรือรับใช้กลยุทธ์ใดกลยุทธ์หนึ่ง นั่นย่อมหมายความว่าเหตุการณ์เหล่านั้นล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการก่อรูปของทางวาทกรรม (discursive formation) ความหมายและปฏิบัติการทางความหมายล้วนถูกสร้างขึ้นภายใต้วาทกรรม วาทกรรมจึงให้ความสำคัญต่อที่มาของความหมายมากกว่าการตั้งคำถามว่าสิ่งนั้นหรือสิ่งนี้มีอยู่จริงหรือไม่

สัญศาสตร์อาจไม่ได้ให้ความสนใจต่อประวัติศาสตร์มากนัก แต่ฟูโกต์กลับมองว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะมีความหมายขึ้นได้ และเกิดขึ้นจริงได้ก็ต่อเมื่อมันเกิดขึ้นในบริบทประวัติศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจง ฟูโกต์เชื่อว่า ในแต่ละยุคแต่ละสมัย วาทกรรมจะสร้างรูปแบบทางความรู้ วัตถุทางความรู้ ประธาน และปฏิบัติการทางความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะตามแต่บริบททางประวัติศาสตร์

ฮอลล์ตั้งข้อสังเกตว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจตามทรรศนะของฟูโกต์ส่งผลโดยตรงต่อพัฒนาการสำคัญของแนวคิดการนำเสนอภาพแทนตามแนวคิดการประกอบสร้างความหมาย เนื่องจากวิธีการมองบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมนั้นช่วยผูกโยงกระบวนการนำเสนอภาพแทนเข้ากับบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ที่มันเกิดขึ้นเพื่ออธิบายกระบวนการได้อย่างชัดเจน (Hall et al., 2013, p. 32) และไม่ติดอยู่ในกับดักทางทฤษฎีเพียงเท่านั้น การที่ฟูโกต์มองว่าการผลิตสร้างความรู้นั้นมักเกิดขึ้นควบคู่ไปกับประเด็นของอำนาจและร่างกายยังช่วยขยายกรอบการตั้งคำถามต่อการนำเสนอภาพแทนว่าครอบคลุมถึงประเด็นใดได้บ้างอีกด้วย

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาพแทนและการนำเสนอภาพแทนที่ได้กล่าวมาข้างต้น เราอาจสรุปได้ว่าการนำเสนอภาพแทนไม่ได้เป็นเพียงภาพสะท้อนความจริง แต่คือกระบวนการที่สมาชิกของกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่งใช้ภาษาในการสร้างความหมาย ดังนี้แล้ว ความหมายจึงไม่ใช่สิ่งที่ตายตัวและถูกกำหนดมาแต่แรก แต่เป็นมนุษย์ เป็นผู้คนในสังคมที่กำหนดมันขึ้นมา (Hall et al., 2013, p. 45) ด้วยเหตุนี้ ความหมายจึงแปรเปลี่ยนและแตกต่างไปตามบริบททางสังคมและกาลเวลา ตามสังคมและกรอบทางสังคมที่แตกต่างกันไปมีลักษณะเฉพาะตัว กระบวนการการศึกษาภาพแทนอาจเริ่มต้นจากมุมมองทางภาษา แต่ค่อยๆ ขยายขอบเขตการวิเคราะห์ตีความมาสู่มิติที่กว้างขวางขึ้น ทั้งการพยายามทำความเข้าใจกระบวนการสร้างภาพแทนของมายาคติในระดับวัฒนธรรม ไปจนถึงการทำความเข้าใจความหมายของภาพนำเสนอทางวัฒนธรรมที่ถูกครอบงำโดยวาทกรรมในแต่ละสังคมและในแต่ละยุคสมัย

ในงานศึกษาชิ้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษากระบวนการสร้างภาพแทนเกี่ยวกับความเป็นอื่นที่ปรากฏในงานวรรณกรรมการเดินทางพม่าในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 มาเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาการสร้างความหมายและความรู้เกี่ยวกับ “คนอื่น” จะทำให้มองเห็นชุดความคิดและจินตนาการเกี่ยวกับความเป็นอื่นที่ซุกซ่อนอยู่ในตัวบทวรรณกรรม และเข้าใจกระบวนการการสร้างความหมายผ่านการนำเสนอภาพแทนความเป็นอื่นผ่านตัวบทวรรณกรรมประเภทวรรณกรรมการเดินทางที่เริ่มมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ให้แก่สังคมพม่าในช่วงเปลี่ยนผ่านจากยุคอาณานิคมสู่ยุคเอกราช

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอื่น (Alterity/ Otherness)

หากการนำเสนอภาพแทนเป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างความหมายและความรู้ ความเป็นอื่นนับเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่เป็นที่ถกเถียง และอยู่ในกระบวนการประกอบสร้างความหมาย/ความรู้ทางสังคมผ่านการตั้งคำถามเรื่องความสัมพันธ์ และการนำเสนอภาพแทนที่ปรากฏในทุกสังคมและทุกยุคสมัย ประเด็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นอื่นยังเป็นประเด็นถกเถียงอย่างกว้างขวางที่อยู่ในความสนใจหลายศาสตร์ นับแต่ปรัชญา สังคมวิทยา มานุษยวิทยาไปจนถึงจิตวิทยา กฎหมาย หรือแม้แต่ภูมิศาสตร์

ความเป็นอื่นในเชิงปรัชญา

คำถามเกี่ยวกับคนอื่น (the Other) เป็นคำถามอภิปรัชญาที่เป็นที่ถกเถียงมาเนิ่นนานแล้วเกี่ยวกับตัวตน (Ego/self) และคนอื่น (Alter/other) ในโลกตะวันตก สิ่งที่หลุดรอดออกไปจากความเหมือนเราทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายใจ เพราะความเหมือนกลายมาเป็นเกณฑ์อ้างอิงเดียวของการมี

อยู่ของตัวตน เช่นเดียวกับที่นัยยะสำคัญของการเดินทางกลับบ้านของโอดิซูสจากมหากาพย์เรื่องสำคัญ **Odyssey** ของโฮเมอร์ (Homer) กวีกรีกโบราณ และการพิสูจน์อัตลักษณ์ตนเพื่อหวนคืนสู่พวกพ้องเดียวกันที่เหมือนกับตนนั้นก็ตั้งอยู่บนคำถามอภิปรัชญาว่าด้วยอัตลักษณ์ตนชุดเดียวกันนี้ การตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของคนอื่นจึงเป็นการตระหนักรู้การดำรงอยู่ของตนเองไปด้วยในเวลาเดียวกัน เช่นเดียวกับที่ซเวตาน โตโดรอฟ (Tzvetan Todorov) นักประวัติศาสตร์และวรรณกรรมวิจารณ์ชาวบัลแกเรียน-ฝรั่งเศสกล่าวว่าเราเองต่างสามารถค้นพบคนอื่นในตนเอง และตระหนักได้ว่าเรานั้นมิได้เป็นเพียงส่วนประกอบที่เป็นเนื้อเดียวกัน และเป็นอื่นโดยสิ้นเชิงจากทุกสิ่งที่ไม่ใช่เราเราต่างหากที่เป็นคนอื่น (Todorov, 1982) ดังนี้แล้ว จึงอาจสรุปได้ว่าในทรรศนะของโลกตะวันตกการมองต่อความเป็นอื่นและอัตลักษณ์นั้นตั้งอยู่บนตรรกะแบบทวิลักษณ์อันเป็นรากฐานของการนิยาม “อัตลักษณ์” (identity) เป็นสำคัญ

ความเป็นอื่นในวาทกรรมอาณานิคม

คำถามเกี่ยวกับความเป็นอื่นขยายออกจากการตั้งคำถามในเชิงอภิมหาปรัชญาเมื่อเกิดการตื่นรู้ในองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์โลกสมัยใหม่นับตั้งแต่การค้นพบโลกใหม่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ความเป็นอื่นโดยสิ้นเชิงจากดินแดนอื่นเริ่มจึงปรากฏต่อสายตาชาวยุโรปในเวลานั้นและนำมาสู่การผลิตงานเขียนที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับดินแดนใหม่ สังคมใหม่จำนวนมากที่จุดชนวนการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์และตั้งคำถามท่ามกลางกลุ่มนักคิดยุคคลาสสิคต่อความแตกต่าง ต่อลักษณะอัตนิยมทางวัฒนธรรม (ethnocentrism) และต่อความเป็นสากลนิยม (universalism) เพื่อทำความเข้าใจกำหนดคุณค่าและจัดระเบียบกลุ่มคน จนเกิดเป็นวิวาทะระหว่างผู้นิยมภูมิปัญญาโบราณและผู้นิยมภูมิปัญญาสมัยใหม่

ในกรณีความขัดแย้งดังกล่าวนี้ โตโดรอฟ วิพากษ์จิตวิญญาณยุคคลาสสิคเช่น มงแตญ (Montaigne) ว่ามีทรรศนะต่อโลกแบบยึดสังคมตนเองเป็นศูนย์กลาง (sociocentric) แม้ว่ามงแตญจะสังเกตและให้คุณค่าความแตกต่างของมนุษย์ แต่กลับพยายามอธิบายภาพมนุษย์ทั่วไปด้วยการบรรยายกลุ่มคนที่ตนเองรู้จักดีที่สุด หรือพยายามนิยามคุณค่าสัมบูรณ์จากมาตรฐานคุณค่าของกลุ่มตนเอง โตโดรอฟมองว่าสิ่งที่นักปราชญ์ยุคคลาสสิคเสนอว่าเป็นแนวคิดสากลนิยมนั้น แท้จริงแล้วกลับเป็นเพียงอัตนิยมทางวัฒนธรรมของยุโรปที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางเสียมากกว่า ทั้งนี้ โตโดรอฟยังชี้ให้เห็นว่าพัฒนาการทางความคิดเรื่องสากลนิยมในยุโรปเริ่มเกิดขึ้นเมื่อ ฌ็อง-ฌาคส์ รุสโซ (Jean-Jaques Rousseau) วิพากษ์บันทึกการเดินทางของนักเดินทางยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ว่าไม่ได้นำเสนอคนอื่นแต่กลับนำเสนอภาพอันบิดเบี้ยวของตนเอง ในขณะที่การทำความเข้าใจมนุษยชาติที่จริงแท้นั้น ควรเกิดจากการเฝ้าสังเกตความแตกต่างเพื่อค้นพบลักษณะเฉพาะของแต่ละ

สังคม ควบคู่ไปกับการวางอคติทางชาติพันธุ์เพื่อก้าวข้ามจากอัตนิยมทางวัฒนธรรมไปสู่ความเป็นสากลนิยม (Todorov, 1989, pp. 24-34)

ข้อถกเถียงข้างต้นปรากฏผ่านทรรศนะการมองผู้อื่นที่ไม่ได้มีเพียงด้านที่ผลักไสกีดกันความเป็นอื่นให้กลายเป็นศัตรู แต่ยังมีความพยายามให้คุณค่าความเป็นอื่นนั้นในทางบวกเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพแทนผู้อื่นผ่านประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรม (cultural artefact) ที่แสดงให้เห็นความชื่นชม ตื่นเต้นและหลงใหลต่อความเป็นอื่นที่แตกต่างและมาจากแดนไกล Exoticism หรือความนิยมในถิ่นแดนไกลตามสำนวนของนพพร ประชากุล (2552) คือการให้คุณค่าคนอื่นหรือแดนไกลที่ไม่ใช่แดนของตน เพราะมันไม่เป็นที่รู้จักและแปลกแยกแตกต่าง คนอื่นและแดนไกลจึงน่าสนใจและกลายเป็นภาพในอุดมคติ โตโดรอฟกล่าวว่าภาพของแดนดินถิ่นไกลประกอบด้วยความไม่รู้อยู่ในนั้น หากแต่ความไม่รู้นั้นก็ไม่สามารถผสานเข้ากับการสรรเสริญความเป็นอื่นได้ ลักษณะอันย้อนแย้งเช่นนี้ โตโดรอฟ (1989) อภิปรายว่าคือองค์ประกอบตั้งต้นของ “ถิ่นแดนไกลนิยม”

ถิ่นแดนไกลนิยม (Exoticism) ในการผลิตประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรมมีมาแต่โบราณ แต่มีสีสันเด่นชัดมากขึ้นหลังการค้นพบโลกใหม่ของโคลัมบัส และกลายมาเป็นกลายมาเป็นกระแสสุนทรียศาสตร์ทางศิลปะสำคัญในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในยุโรป ด้วยนำเสนอภาพฝันอันงดงามในการมองโลกใหม่ และหลีกลี้ไปจากรูปแบบของสัจนิยม (Heller, 2009, pp. 323-324)

การมองดินแดนอื่นที่แสนห่างไกลและล้าหลัง ดินแดนที่คนเถื่อนใจธรรม (le bon sauvage) อยู่ร่วมกันในศีลธรรมจรรยาแบบโบราณ ปราศจากเทคโนโลยีและความก้าวหน้าและอยู่ตามธรรมชาติ (vivre selon la nature) ราวยุคทองในอดีตนั้น แสดงการเคลื่อนย้ายและเว้นระยะห่างจากความเป็นจริงในสองมิติ ได้แก่ มิติทางพื้นที่และมิติทางเวลา เพื่อฉายภาพฝันในอุดมคติที่ไม่มีอยู่ในปัจจุบันของสังคมตนเอง เป็นลักษณะของถิ่นแดนไกลนิยมดึกดำบรรพ์ (exotisme primitiviste) ที่ยุโรปนิยมใช้ในการนำเสนอความเป็นอื่นภายใต้วาทกรรมอาณานิคม (Todorov, 1989, pp. 354-389) อย่างไรก็ตาม วรรณศิลป์ของถิ่นแดนไกลไม่ได้นำเสนอแค่ภาพฝันอันงดงามของความเป็นอื่นเสมอไป แต่ลักษณะอันกำกวมย้อนแย้งของคนอื่นนั้นยังถูกนำเสนอในลักษณะตรงข้ามได้ด้วยเช่นกัน ภาพลวงตาของความแปลกต่างและเสน่ห์ของถิ่นแดนไกลยังอาจระเหิดหายกลายเป็นความอันตราย สัตว์ร้ายและความตาย ความเป็นอื่นอันไม่น่าพิสมัยจึงสามารถพลิกกลับมาเป็นความรู้สึกเชิงชาตินิยมได้ เช่นนี้แล้ว จึงกล่าวได้ว่าถิ่นแดนไกลนิยมเอง ก็ถูกประกอบสร้างขึ้นมาบนความไม่สมดุลของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มียุโรปเป็นศูนย์กลางเช่นกัน

ความเป็นอื่นในแนวคิดหลังอาณานิคม

ภายใต้วาทกรรมอาณานิคม เห็นได้ชัดเจนว่าภาพของความเป็นอื่นถูกสร้างขึ้นให้เป็นภาพจำที่บรรจุความเข้าใจชุดหนึ่งเกี่ยวกับความเป็นตะวันออก หากแต่วิคตอร์ เซกาแลน (Victor Segalen) กวีและนักเดินทางชาวฝรั่งเศสต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 กลับเห็นต่างและแย้งว่าความนิยมในถิ่นแดนไกลนี้ เป็นประเด็นที่มีลักษณะเฉพาะตัวและไม่สามารถลดทอนลงเหลือเพียงแค่การเข้าถึงได้หรือความเข้าใจกว้างๆ เพียงเท่านั้น เซกาแลนพยายามนิยาม “ถิ่นแดนไกลนิยมสากล” (exotisme universel) ขึ้นใหม่ โดยเสนอว่า ต้องปลดเปลื้องนิยามและภาพจำที่ถูกผูกไว้กับคำว่า exotic โดยอัตโนมัติ เนื่องจากไปลดทอนคุณค่าและความหมาย เหมารวมให้ถิ่นแดนไกลนิยมกลายเป็นเพียงประเภทของประเทศหรือวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งเพียงเท่านั้น สำหรับเซกาแลนถิ่นแดนไกลนิยมคือทุกสิ่งที่เป็นอื่น คือความแตกต่าง คือทัศนะที่แตกต่าง คือความรู้ที่รู้ว่าสิ่งใดไม่ใช่ตน โดยสรุปคือถิ่นแดนไกลนิยมคือคนอื่น (Segalen, as cited in Todorov, 1989) สอดคล้องกับที่เลวินาส นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส (Lévinas) เคยอภิปรายว่าหากทุกสิ่งถูกลดทอนความหมายลงได้ ก็ย่อมไม่มีความเป็นอื่น (Lévinas, as cited in Heller, 2009, p. 325) ในขณะที่ โตโดรอฟ (1989) เห็นว่าแม้ว่าความนิยมในถิ่นแดนไกลนี้จะเป็นทัศนคติที่มองว่าที่อื่นดีกว่าที่ตน แต่ท้ายที่สุดแล้ว กลับไม่ใช่การให้คุณค่าคนอื่นมากไปกว่าการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง

นอกเหนือจากการพยายามนิยามความเป็นอื่นจากประเด็นความแตกต่างข้างต้น การศึกษาหลังอาณานิคมหันมาให้ความสนใจประเด็นความเป็นอื่นในฐานะประเด็นศึกษาสำคัญ เนื่องจากมองว่า ความเป็นอื่นเป็นผลกระทบโดยตรงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้รับจากระบอบอาณานิคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การทำให้กลายเป็นอื่น (Othering) ตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ในประเด็นของความเป็นอื่น ซาอิด (Edward Said) (2003) ชี้ให้เห็นผ่านแนวคิดบูรพาทิศคดีว่า ภาพตะวันออกเป็นจินตนาการที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยตะวันตก ผ่านกระบวนการคัดเลือกและนำเสนอภาพแทนที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและซับซ้อนด้วยเครื่องมือต่างๆ ทั้งเรื่องเล่า ดนตรี ศิลปะ ให้ภาพตะวันออกที่เย้ายวน ลี้ลับ ภาพตะวันออกแห่งจิตวิญญาณที่ถูกสร้างขึ้นนั้นกลายมาเป็นสิ่งจริงแท้และปกติ แบ่งแยกความเป็นตะวันออกจากตะวันตกด้วยความแปลกต่างและความเป็นคู่ตรงข้าม ด้วยเจตนาที่จะควบคุมครอบงำและกดข่มไว้ด้วยอำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตะวันตกและตอบสนองต่ออุดมการณ์ของจักรวรรดินิยม ภาพแทนของตะวันออกที่ถูกเสนอโดยตะวันตกจึงเป็นการทำให้กลายเป็นอื่นไปจากระบบเหตุผลนิยมของตะวันตก อันเป็นกระบวนการทำให้กลายเป็นอื่นของมโนทัศน์แบบถิ่นแดนไกลนิยมนั่นเอง เช่นเดียวกับกายาตรี สปิวัค (Gayatri Chakravorty Spivak) ที่มองว่าประเด็นสำคัญของการทำให้คนที่ต่างจากเราเป็นอื่นนั้น อยู่ที่การสร้างเงื่อนไขทำให้ผู้ที่ถูกอำนาจกดทับไม่สามารถส่งเสียงหรือแสดงตัวได้ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันเชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง (Spivak, 1985)

จากแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอื่นข้างต้น สรุปได้ว่าความเป็นอื่นเป็นมโนทัศน์สำคัญที่ช่วยให้เรานิยามความหมายของอัตลักษณ์ตนได้จากความแตกต่าง ในแง่หนึ่ง คนอื่นคือตัวเราที่ถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยการสร้างระยะห่าง ไม่ว่าจะในมิติกาลเวลาหรือสถานที่ เพื่อย้อนมอง ทบทวนและประกอบสร้างความหมายของอัตลักษณ์ตน เช่นเดียวกับความนิยมในถิ่นแดนไกล (Exoticism) ที่แท้จริงแล้วก็เป็นผลลัพธ์จากกระบวนการทางวาทกรรมที่กำหนดสัญญะและความหมายให้กับความแปลกแยกแตกต่าง ที่จะเกิดความหมายขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมองจากมุมมองภายนอกเท่านั้น (Staszak, 2008) การทำให้เป็นอื่นไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงการนิยามความแตกต่าง แต่ยังซุกซ่อนนัยยะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันซับซ้อนระหว่างผู้มีอำนาจเหนือกว่าและผู้ที่ด้อยกว่าไว้ด้วย

จากที่อภิปรายมาข้างต้น ย่อมเห็นได้ชัดว่าวรรณกรรมการเดินทางเป็นพื้นที่สำคัญพื้นที่หนึ่งที่ถูกใช้ในการประกอบสร้างความเป็นอื่นเรื่อยมา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าความเป็นอื่นและสำนึกรู้ต่อความแตกต่างนี้ จึงเป็นประเด็นสำคัญในการพินิจพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคนอื่นและการนำเสนอภาพคนอื่นในงานวรรณกรรม เนื่องจากตัวบททางวรรณกรรมให้พื้นที่ในการเว้นระยะห่างและสามารถสร้างภาพแทนความจริงภายนอก ผ่านกระบวนการการประกอบสร้างทางภาษาได้ อันเป็นอำนาจในการสื่อความหมายของวรรณกรรม (Castillo Durante, 1997; Jodelet, 2005)

แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคม

ดังที่ได้อภิปรายมาก่อนหน้า วรรณกรรมการเดินทางเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาและทบทวนความคิดต่อประเด็นอัตลักษณ์และความเป็นอื่นทางวัฒนธรรม แม้ว่าวรรณกรรมการเดินทาง (travel writing) มักจะได้รับคำวิพากษ์ว่าไม่ใช่ประเภทของวรรณกรรม (genre) ทั้งยังไม่ใช่ประเด็นศึกษาหลักทางวรรณกรรม เพราะมีลักษณะที่เลื่อนไหล กำกวม และมีขอบเขตกว้างขวางจนเกินไป (Clarke, 2018; Lindsay, 2015; Thompson, 2011) จนเป็นเหตุให้ถูกจัดเป็นงานประเภทปริวรรณกรรม (paraliterature) หรือวรรณกรรมที่ไม่ได้รับการยกย่องให้มีคุณค่าเทียบเท่าวรรณกรรมแบบฉบับ แต่ก็นับได้ว่าเป็นประเภทของงานเขียนที่ได้รับความสนใจศึกษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาตามแนวคิดหลังอาณานิคม นั่นเป็นเพราะว่าลักษณะที่เลื่อนไหลและมีความเป็นลูกผสม (hybridity) รวมถึงการให้คุณค่าต่อผู้เขียนในฐานะองค์ประธานนั้นถือเป็นธรรมชาติพื้นฐานของวรรณกรรมการเดินทาง และยังเป็นลักษณะร่วมที่พบในประเด็นศึกษาสังคมแนวหลังอาณานิคมด้วย แม้ความเป็นลูกผสมจะเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์จากสถาบันหลักในเชิงสารัตถะของรูปแบบวรรณกรรม แต่กลับถูกมองเป็นจุดแข็งและเป็นพลังสำคัญในกระบวนทัศน์หลังอาณานิคม เพราะความหลากหลาย ผสมผสานและเลื่อนไหลนี้ คือ อาวุธสำคัญในการต่อต้านการครอบงำทางอำนาจของจักรวรรดิ (Das & Youngs, 2019; Lindsay, 2015; Thompson, 2011)

แม้ว่าตัวบทวรรณกรรมที่นำเสนอการเดินทางจะปรากฏพบในแทบทุกสังคมและไม่ใช่ปฏิบัติการใหม่ทางวรรณกรรม แต่การศึกษาวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคมนั้น กลับพัฒนามาจากประสบการณ์อาณานิคมของยุโรป รวมถึงกระบวนการการครอบงำที่มียุโรปเป็นศูนย์กลาง จนทำให้งานศึกษาวรรณกรรมการเดินทางส่วนใหญ่นั้นวนเวียนอยู่กับการพยายามวิพากษ์และเปิดโปงการครอบงำของยุโรปในฐานะศูนย์กลางอำนาจเป็นสำคัญ นิยามทั่วไปของวรรณกรรมการเดินทางมักมีการอธิบายว่าเป็นงานเขียนร้อยแก้วที่ไม่ใช่เรื่องแต่ง (nonfictional) ที่พูดถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทาง ผ่านมุมมองและเสียงเล่าของผู้เล่าแบบบุรุษที่หนึ่ง (first-person narrator) ที่แสดงลักษณะองค์ประธานผู้มองเห็นและสังเกตการณ์ (the seeing I) Patrick Holland ผู้เขียนหนังสือ **Tourists with Typewriter** (1998) และผู้เขียนร่วม Graham Huggan (Holland & Huggen, 1998, as cited in Clarke, 2018) ยังเสนอเพิ่มเติมอีกว่าลักษณะหลักของวรรณกรรมการเดินทางอาณานิคมอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นงานที่ผลิตขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่นำเสนอประสบการณ์ที่หลากหลายภายใต้วาทกรรมจักรวรรดินิยม โรเบิร์ต คลาร์ก (Robert Clarke) (2018)นักวิชาการด้านวรรณกรรมการเดินทางชาวออสเตรเลียนตั้งข้อสังเกตต่อประเด็นนี้ว่าทรรศนะของฮอลแลนด์ข้างต้นนี้มีลักษณะที่ค่อนข้างกีดกัน (exclusivist) เพราะมักมีมุมมองที่ยึดเอายุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric) ทั้งยังพิจารณางานเขียนจากโลกภาษาอังกฤษเป็นหลัก และไม่ครอบคลุมงานเขียนที่มาจากกลุ่มสังคมอื่นนอกเหนือจากสังคมที่ใช้ภาษาอังกฤษ

แมรี หลุยส์ แพรตต์ (Mary Louise Pratt) นักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง “การผนวกรวมทางวัฒนธรรม” (Transculturation) ที่พยายามสร้างแนวคิดใหม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางและชายขอบ (periphery) ว่าเป็นกระบวนการที่มีการรับวัฒนธรรมอื่นเข้ามาทับและผนวกรวมวัฒนธรรมของตนจนเกิดเป็นวัฒนธรรรมใหม่ขึ้นมา แพรตต์ชี้ว่าการผนวกรวมทางวัฒนธรรมนี้เกิดขึ้นในพื้นที่ที่เรียกว่า contact zone หรือ “พื้นที่ประชิด”ที่ถ่ายโอนแนวคิดมาจากการสัมผัสภาษา (contact language) ตามแนวคิดทางภาษาศาสตร์ แพรตต์ให้ความหมายพื้นที่ประชิดนี้ว่า เป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีการปะทะสังสันทน์กันภายในอาณานิคม เป็นพื้นที่ที่ผู้คนจากพื้นที่และประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันมาติดต่อสัมพันธ์กัน ด้วยการบีบบังคับ ความไม่เท่าเทียมและมีข้อขัดแย้งที่ไม่อาจไกล่เกลี่ยได้ โดยแพรตต์เน้นย้ำว่า คำว่าพื้นที่ประชิดนี้ แสดงให้เห็นการอยู่ร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ภายใต้ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม โดยไม่ได้มุ่งเน้นการแบ่งแยกหรือกีดกัน (Pratt, 1994)

แพรตต์ศึกษาปรากฏการณ์ผนวกรวมทางวัฒนธรรมผ่านตัวบทแบบอัตชาติพันธุ์นิพนธ์ (autoethnography) โดยแสดงให้เห็นการสนทนาตอบโต้ของคนพื้นเมืองต่อภาพแทนของชนพื้นเมืองโดยผู้ปกครอง ด้วยการนำเสนอตนเองเพื่อตอบโต้และ/หรือสนทนากับชุดภาพแทนหลักของเจ้าอาณานิคม อันแสดงให้เห็นการต่อรองระหว่างชนพื้นเมืองกับผู้ปกครองที่มีทั้งมิติการต่อต้านและ

มิติการรับ นำเข้าถ้อยคำสำนวนของผู้ปกครองเข้ามาใช้ในการนำเสนอภาพตนเองด้วยความตระหนักรู้ของคนพื้นเมือง โดยไม่มีเจตนาในการผลิตตัวบทที่นำเสนอภาพแทนจริงแท้ (authentic representation) ของชนพื้นเมือง แม้ว่าข้อเสนอของแพรตต์จะพยายามแสดงให้เห็นความหลากหลายอื่นๆ ที่ไม่ได้มาจากเจ้าอาณานิคมแต่ฝ่ายเดียว แต่ก็ยังคงได้รับการวิพากษ์ว่าขาดขอบเขตที่ชัดเจนและเพ่งมอง “สายตาจักรวรรดิ” (Imperial Eyes) มากเกินไปจนละเลยความซับซ้อนเชิงโครงสร้างที่ฝังตัวอยู่ในวรรณกรรมการเดินทาง

ควบคู่ไปกับแนวคิดของแพรตต์ งานศึกษาของเดวิด สเปอร์ (David Spurr) เรื่อง **The Rhetoric of Empire: Colonial Discourse in Journalism, Travel Writing and Imperial Administration** (1993) เสนอแนวทางการศึกษาวิเคราะห์โวหารแห่งจักรวรรดิอันแสดงให้เห็นถึงภาษาที่ใช้ในการผลิตวาทกรรมอาณานิคมผ่านข้อเขียนประเภทต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ บันทึกการเดินทางและเอกสารราชการในกิจการจักรวรรดิ เพื่อทบทวนตรวจสอบกระบวนการเข้ายึดครองและควบคุมอาณานิคมใช้ผ่านกระบวนการการเล่าเรื่องในตัวบทวรรณกรรม

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเด็นคำถามที่ถกเถียงกันในขอบข่ายของวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคมนี้มักไต่อยู่บนคำถามที่ว่า วรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคมควรตั้งอยู่บนขนบงานเขียนที่ยึดยุโรปเป็นศูนย์กลาง หรือควรขยายขอบเขตไปยังงานเขียนที่พยายามแสดงมุมมองที่แตกต่างไปจากขนบข้างต้น ดังที่ฮอลแลนด์เองกล่าวว่าวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคมมีศักยภาพในการสั่นคลอนความคาดหวังของผู้อ่านและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแบบยุโรปเป็นศูนย์กลางของการเดินทางและความเป็นอาณานิคมในตัวบทได้ด้วยการยืนยันลักษณะจำเพาะ (Holland & Huggen, 1998, as cited in Clarke, 2018) เช่นเดียวกับที่แพรตต์วิพากษ์ตัวบทการเดินทางของอังกฤษในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ว่ามีลักษณะอนุรักษ์นิยมและปฏิเสธการเปลี่ยนแปลง (conservative and reactionary) อาทิ งานเขียนของ วี เอส ไนพอล (V.S. Naipaul) ที่นักวิจารณ์หลังอาณานิคมหลายคนมองว่ามีลักษณะที่ตกค้างอยู่ระหว่างอดีตใต้เงาอาณานิคม ที่แม้ปรารถนาจะปฏิเสธแต่ก็ไม่สามารถค้นหาพื้นที่ที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งในอนาคตหลังอาณานิคมได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นี่เป็นคำถามต่อวิกฤติทางอัตลักษณ์ของนักเดินทางหลังอาณานิคม

แม้ว่านักทฤษฎีและนักวิจารณ์จำนวนมากมีความเห็นว่า วรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคม ไม่สามารถสลัดมรดกอาณานิคมให้พ้นจากตัวไปได้ และจะมีลักษณะแบบ “อาณานิคมใหม่” (neocolonial) ที่ยังคงแสดงให้เห็นการครอบงำของผู้ปกครองที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบท และผู้แต่งจะยังคงทำหน้าที่ “จัดกลุ่มและตัดสินคุณค่า” ต่อไป บ้างเห็นว่าวรรณกรรมการเดินทางเป็นงานเขียนประเภทที่มีขาดความเป็นอเนกภาพ (multiplicity) อย่างยิ่ง และติดอยู่ภายใต้โวหารแห่งจักรวรรดิอย่างแกะไม่ออก แม้ว่าโดยประเภทของตัวบทการเดินทางเองแล้ว จะมีศักยภาพที่จะสร้างจินตนาการใหม่ต่อโลกโดยไม่จำเป็นต้องย้อนรอยหวนระลึกถึงจักรวรรดินิยม (Lisle; Behdad as cited in

Clarke, 2018) ถึงกระนั้นเอง ก็มิใช่ว่าจะไม่มีความพยายามรื้อสร้างวาทกรรมอาณานิคมดังกล่าว ดังที่ซาอิดได้พยายามทดลองเล่นกับรูปแบบการเล่าเรื่อง ด้วยการสร้างความหลากหลายให้แก่สายตาของนักเดินทาง (gaze of traveler) เพื่อตั้งคำถามต่อผู้เล่าเรื่องในฐานะองค์ประธานของเรื่องเล่าในงานเขียนกึ่งอัตชีวประวัติกึ่งวรรณกรรมการเดินทางเรื่อง **Out of Place** (Said, 1999)

อย่างไรก็ดี ข้อถกเถียงจำนวนมากบนเวทีวิชาการยังคงหมกมุ่นอยู่กับการก้าวข้ามสายตาของจักรวรรดิเป็นสำคัญ ในประเด็นนี้ คลากร์ (2018) ชี้ว่าเป็นเพราะการวิจารณ์หลังอาณานิคมยังละเลยวรรณกรรมการเดินทางจากพื้นที่อื่นๆ ที่ไม่ใช่ผลผลิตจากมหาอำนาจจักรวรรดินิยมและไม่ได้มีส่วนร่วมในโครงการอาณานิคม อันอาจนำเสนอสายตาและความเป็นไปได้อื่นๆ ในการมองความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและโลกที่นักเดินทางเหล่านั้นสัมผัสและสังกัดอยู่ เช่นเดียวกับที่ แคลร์ ลินด์เซย์ (Claire Lindsay) (2015) นักวิชาการด้านวรรณกรรมและวัฒนธรรมลาตินอเมริกันมองว่า งานวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่มักมุ่งสำรวจตรวจสอบ ค้นหาตัวตนภายในของนักเดินทาง และตั้งคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและสถานที่ในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ โดยไม่มุ่งนำเสนอความรู้ทางชาติพันธุ์วรรณาที่เหนือกว่าของนักเดินทางต่อผู้อ่าน ดังที่พบเห็นได้ในงานเขียนประเภท countertraveler และการเดินทางหวนกลับ (returning journey) ที่ไม่ได้เน้นการนำเสนอภาพถิ่นแดนไกลอันชวนปรารถนาและหลงใหล แต่นำเสนอมุมมองที่ไม่เคยถูกสำรวจผ่านประเด็นคำถามใหม่ๆ ทั้งประเด็นมรดกทางอาณานิคม สำนึกการเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ ประเด็นการพลัดถิ่นที่และการข้ามชาติ เพื่อขยายขอบฟ้าและเพิ่มเติมความหลากหลาย (multiplicity) ในการมองความสัมพันธ์ของคนและพื้นที่ในการวิจารณ์และการศึกษาวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคม

เช่นนี้แล้ว เราจึงอาจสรุปได้ว่า ประเด็นสำคัญที่พบในวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20-21 นั้น มักแสดงให้เห็นว่านักเขียน/นักเดินทางนิยมใช้ตัวบทการเดินทางเป็นเครื่องมือในวิพากษ์การดำรงอยู่ของอาณานิคมและอำนาจของจักรวรรดินิยม รวมถึงเป็นพื้นที่ที่เสียงของผู้ไร้เสียงสามารถก่อตัวและส่งเสียงสื่อสารกับทั้งเจ้าอาณานิคมและผู้ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมด้วยกัน เพื่อต่อรองและแลกเปลี่ยนชุดความรู้เกี่ยวกับผู้ถูกปกครองได้ โดยนัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าอาจนำแนวคิดและประเด็นการศึกษาวรรณกรรมการเดินทางหลังอาณานิคมที่ได้อภิปรายมาข้างต้น มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าในช่วงต้นไปจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 21 ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ได้ ในฐานะที่เป็นตัวบทการเดินทางที่มีผู้แต่งเป็นปัญญาชนคนพื้นเมือง และใช้การเดินทางและการค้นพบคนอื่น เพื่อตั้งคำถามและก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ตนใหม่ในบริบทหลังอาณานิคม

บทที่ 4

ไปสู่ภูมิทัศน์แห่งความรู้: ปฐมบทการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่

“หากสอบถามย่อมได้ภาษา หากออกเดินทางย่อมไปถึงที่หมาย”

(Hla Ma Thein, 1955)

สำนวนพม่าข้างต้นนี้ มีที่มาจากนิทานพื้นบ้านพม่าเรื่อง “หม่าวง์เป้าก์จายง์” (မောင်ပေါက် ကျိုင်း) ซึ่งเล่าถึงคำสอนของอาจารย์ทิศาปาโมกข์แก่ศิษย์ผู้โง่เขลาที่สุดแต่เพียรพยายามที่สุดในบรรดาศิษย์ นามว่าหม่าวง์เป้าจายง์ เมื่อถึงเวลาสำเร็จวิชาและต้องออกเดินทางกลับบ้านเกิดเมืองนอน อาจารย์ทิศาปาโมกข์จึงให้โอวาทแก่หม่าวง์เป้าจายง์ไว้สามข้อ ได้แก่ “หากสอบถามย่อมได้ภาษา หากออกเดินทางย่อมไปถึงที่หมาย จงรักษาชีวิตไว้ให้ยืนยาว” ในระหว่างการเดินทางกลับบ้านเกิดของหม่าวง์เป้าจายง์ เขาได้เผชิญหน้ากับปัญหาอยู่หลายครั้งคราว แต่ละครั้งที่เขาได้เผชิญหน้าและแก้ไขปัญหา หม่าวง์เป้าก์จายง์จึงได้ระลึกและตระหนักถึงน้ำหนักและคุณค่าของคำสอนของอาจารย์จนแจ้งใจ คำสอนสองข้อแรกของอาจารย์ทิศาปาโมกข์นี้ ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความพันธ์ระหว่างความรู้และการเดินทางในฐานะชุดความรู้ทางโลกย์ที่ฝังอยู่ในวิธีคิดและจินตนาการของชาวพม่ามาแต่เดิม แต่ยังช่วยยืนยันอีกว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเดินทาง (travel narratives) ดังเช่นนิทานข้างต้นเป็นปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วแต่เดิมในวรรณกรรมมุขปาฐะพม่า

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะอภิปรายถึงมโนทัศน์ความรู้ของสังคมพม่าที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วยการกลืนกลายชุดความรู้ใหม่ๆ ที่เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์กับสังคมพม่าผ่านกลุ่มปัญญาชนและชนชั้นสูงผู้ถือครองอำนาจนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 ไปจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อันเกิดขึ้นทั้งจากคนพื้นเมืองเองและจาก “คนอื่น” โดยเฉพาะจากชาวตะวันตกผ่านบริบทของการศึกษาในระบบการศึกษาของอาณานิคมเป็นลำดับแรก ความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนอาณานิคมไปจนถึงยุคอาณานิคมซึ่งองค์ความรู้แบบอาณานิคมได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นต่อสังคมพม่าส่งผลต่อวิธีการการผลิตเนื้อหาในวรรณกรรมที่เล่าเรื่องการเดินทาง ไปจนถึงรูปแบบการนำเสนอของงานวรรณกรรมประเภทดังกล่าวด้วยเช่นกัน ในลำดับที่สอง ผู้วิจัยจะอภิปรายถึงลักษณะของงานวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ อันถือเป็นงานวรรณกรรมประเภทใหม่ที่ถือกำเนิดขึ้นในยุคอาณานิคม ซึ่งค่อยๆ พัฒนารูปแบบและเนื้อหาให้มีลักษณะเฉพาะตัวมากขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพื่อเรียบเรียงและเผยให้เห็นวรรณกรรมในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม (cultural

artefact) ประเภทหนึ่ง อันเป็นพาหนะขับเคลื่อนชุดความคิดใหม่เกี่ยวกับ “ความรู้เชิงพื้นที่” แบบใหม่ที่เต้ะปัน หม่าวง์ วะ พยายามนิยามชื่อเรียกว่า “เทศานตรพหูสูต” (ဒေသန္တရဗဟုသုတ) แก่ผู้อ่านในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 อันเกิดจากการสนธิคำศัพท์บาลีจำนวน 3 คำ ได้แก่ “เทศะ” [ဒေသ: พื้นที่], “อันตร” [အန္တရ: ระหว่าง] และคำว่า “พหุสุต” [ဗဟုသုတ: ความรู้รอบตัว(ทั่วไป)] ซึ่ง “เทศานตรพหูสูต” มีความหมายตามตัวอักษรว่า “ความรู้ในระหว่างพื้นที่” หรือ “ความรู้รอบตัว” (Myanmar Language Commission, 2008)

ภาวะของความรู้ใน“ระหว่าง”: ความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ในสถานการณ์อาณานิคม

ว่าด้วยความหมายของ “ความรู้”

เพื่อพิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ การพิจารณาที่คำศัพท์อันหมายถึง “ความรู้” อาจแสดงให้เห็นร่องรอยบางอย่างของความคิดความเข้าใจได้ หากเราพิจารณาความหมายของศัพท์คำว่า “ความรู้” พบว่าในภาษาพม่ามีคำศัพท์อยู่หลายคำที่ใช้แสดงความหมายถึงความรู้ โดยมีคำหลักๆ ที่ใช้กันโดยทั่วไปดังต่อไปนี้

ပညာ [ปิญญา] หมายถึง น. (1) ความสามารถหรือความรู้ที่สามารถแยกแยะวิเคราะห์ได้ (ป.)
(2) ความรู้ ความเชี่ยวชาญ (ป.)

အတတ်ပညာ [อะต้ะปิญญา] หมายถึง น. ความรู้ทางภาษาและการลงมือปฏิบัติ

အသိပညာ [อะติ้ปิญญา] หมายถึง น. ความรู้ที่ได้จากการฟังการดู และจากการอ่านการศึกษา

ဗဟုသုတ [บ้ะหุตุ๋ต้ะ] หมายถึง น. ประสบการณ์ความรู้รอบ (ป.)

(Myanmar Language Commission, 2008)

สังเกตได้ว่าคำศัพท์อันมีนัยเกี่ยวกับความรู้ทั้งหมดข้างต้นล้วนมีรากศัพท์จากภาษาบาลีคำว่า *“pannā”* ซึ่งมีรูปเขียนในภาษาพม่าและภาษาไทย คือ “ပညာ” และ “ปัญญา” ตามลำดับ ศัพท์คำว่า “ပညာ/ปญญา” [ปิญญา/**pyinɲa**] มีความหมายรวมถึง “ปัญญา” ในลักษณะปัญญาญาณและความเชี่ยวชาญ คำว่า “ปัญญา” ยังถูกใช้เป็นคำแม่ โดยสามารถนำคำนามภาษาพม่าคำอื่นมาประสมเข้าเพื่อแสดงความหมายที่เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น เช่น 1. “အတတ်ပညာ/อตะต์ปญญา” [อะต้ะปิญญา/ **ʔəta? pinɲa**] หรือความรู้เชิงทักษะ และ 2. အသိပညာ/ อสิปญญา [อะติ้ปิญญา/

ʔəθí pinŋa] หรือปัญญาญาณ จากตัวอย่างข้างต้น จึงพึงพิจารณาได้ว่าในภาษาพม่า มีการแบ่งแยกนัยยะของความรู้เชิงทักษะอันเกิดจากการปฏิบัติออกจากความรู้เชิงญาณทัศนะอย่างชัดเจน

นอกจากคำว่า “ปัญญา” แล้ว ในภาษาพม่าที่ใช้กันโดยทั่วไปยังปรากฏคำว่า “ဗဟုသုတ/พหุสุต” [บ้ะหุ้ตุ้ต้ะ/ **bəhúθúθá**] (ไทย: พหูสูต) อันมีความหมายตามพจนานุกรมว่า “ความรู้รอบหรือความรู้ทั่วไปอันเกิดจากประสบการณ์ การฟัง การพบเห็น” คำว่า “သုတ/สุต” นี้ หากพิเคราะห์ตามความหมายทางพุทธศาสนา หมายถึง ความรู้ที่เรารับเข้ามา ไม่ว่าจะด้วยการอ่าน การฟัง หรือการเล่าเรียนก็ตาม แต่ยังถือเป็นความรู้ของคนอื่นอยู่ นอกจากนี้ “สุต” ยังเป็นแหล่งความรู้สำคัญที่เป็นฐานแห่งสัมมาทิฏฐิ (พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564, น. 58) อันจะนำไปสู่ “ปัญญา” ซึ่งเป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์วินิจฉัยจากข้อมูลหรือประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้มาแล้วด้วยตนเองอีกต่อหนึ่ง

ข้อสังเกตทางภาษาและการอธิบายความหมายของคำศัพท์เหล่านี้ ฉายให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างภาษาและแนวคิดทางศาสนา การเปรียบเทียบชุดคำศัพท์ข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นว่าคำศัพท์ที่ใช้แทนความหมายว่า “ความรู้” ในภาษาพม่านั้นมีนัยทางศาสนากำกับเป็นฐานอยู่ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาตามคติเถรวาท ปัญญาเป็นผลจากสมาธิ มิใช่การกระทำ เป็นทั้งผลลัพธ์และเครื่องมือที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นของปัจเจกบุคคล (Cornu, 2001) เช่นเดียวกับที่พระมหาศีลวงศ์ (ရှင်မဟာသီလဝံသ; Shin Maha Thila Wuntha) (1453-1518) หนึ่งในสี่แห่งภิกษุนักปราชญ์และนักกวีประจำราชสำนักอังวะ ผู้ประพันธ์พงศาวดาร**ยาสะวินจ่อ**ส่วนต้น (ရာဇဝင်ကျော်) (1501) ได้ให้ความหมาย “ปัญญา” ไว้ว่า “ความรู้ ความเข้าใจและความสามารถในการแยกแยะสิ่งถูกออกจากสิ่งผิด และเห็นเหตุและผลที่จะเกิดขึ้นตามมา” (Zar Ni, 1998, pp. 75-76) แสดงให้เห็นว่าความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่น (traditional knowledge) ทาบทับแนบสนิทกับแนวคิดทางพุทธศาสนา ทั้งยังส่งผลให้ภาษาบาลีทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสำคัญในการถ่ายทอดมโนทัศน์หรือชุดความคิดดังกล่าว

เช่นนี้แล้ว เราจึงไม่อาจพิจารณาความหมายของ “ความรู้” ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมโดยละเลยคำอธิบายทางศาสนาไปได้ ตามคติพุทธ ปัญญาหรือความรู้แบ่งออกได้หลายระดับชั้น เช่น ระดับ“โลกิยปัญญา” หรือความรู้ทางโลกย์ และ “โลกุตตรปัญญา” ที่หมายถึงความรู้ทางธรรมหรือความรู้เหนือโลกย์ อันเป็นปัญญาที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความจริงสัมบูรณ์หรือสัจธรรมเพียงหนึ่งเดียว นั่นก็คือ “นิพพาน” การจัดลำดับของความรู้เช่นนี้ ทวีศักดิ์ เผือกสม (2561) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ได้วิเคราะห์ไว้โดยละเอียดเมื่อกล่าวถึงการจัดลำดับชั้นทางความรู้ในบริบทของสังคมสยามต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในหนังสือ **หยดเลือด จารึก และแท่นพิมพ์ ว่าด้วยความรู้/ความจริงของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2325-2411** ความว่า

> การมองเรื่องทางธรรม (คือทางที่จะนำไปสู่นิพพาน) เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอนเพียงอย่างเดียว โดยที่อะไรอื่นนอกเหนือไปจากนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่แน่นอน ไม่เที่ยงแท้เป็นอนิจจังนั้น ทำให้ความรู้ทางโลกย์ (โลกิยะ) ถูกมองว่าต่ำ ในขณะที่ความรู้เกี่ยวกับธรรมถูกมองว่าเป็นสิ่งที่สูงส่ง นิพพานหรือโลกุตระจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดที่ทุกคนต้องการจะบรรลุไปให้ถึง
>
> (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2561, น. 95)

เมื่อพิจารณาดูให้ชัด ย่อมพบว่าการจัดลำดับความรู้ด้วยคติพุทธส่งผลให้คุณค่าทางธรรมอันจะนำไปสู่หนทางแห่งปัญญาที่แท้ถูกมองเป็น “สิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอนเพียงอย่างเดียว” จึงเห็นได้ว่าความหมายของคำว่าปัญญา/ความรู้นี้ เป็นความหมายที่ถูกผนึกไว้ด้วยวิธีคิดทางพุทธศาสนา ดังนี้แล้วจึงไม่อาจแยกออกจากนัยทางศาสนาได้โดยสมบูรณ์

ในระบบการศึกษาพุทธศาสนาของพม่านับแต่อดีตนั้น ความรู้ที่เรียกว่า “โลกิยปัญญา” (လောကိယပညာ) นี้ เดิมทีไม่ได้เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญในการเรียนการสอนภายในบริบทการศึกษาทางศาสนาในจารีตพม่าเช่นเดียวกับการศึกษาธรรมเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้นของปัจเจกบุคคล เหตุเพราะความรู้ทางโลกย์มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา แตกต่างจากความจริงสูงสุดทางธรรมที่แน่นอนและสัมบูรณ์ แต่กลับพบว่ามีคัมภีร์สอนวิชาเลี้ยงชีพ เช่น วิชาโหราศาสตร์ วิชาแพทย์ วิชานวด วิชาดาบ วิชาหอก วิชาดนตรี วิชาร้องรำ วิชาการศึกและการต่อสู้ วิชาคำนวณพื้นฐานสำหรับการค้าขายประกอบอาชีพในชีวิตฆราวาส ฯลฯ ปรากฏในรั้ววัดคามวาสีมานับแต่ยุคปินยะและยุคสะกาย (Than Htut, 1980, pp. 58-59) ดังที่เราพบการแปลวรรณกรรมบาลี **โลกนิติ** เป็นภาษาพม่าในยุคปินยะ (1313-1365) เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตในโลกโลกีย์แก่ศาสนิกชน แม้แต่ในยุคอังวะที่ได้ชื่อว่ามีความรุ่งเรืองทางวรรณกรรมศาสนาเป็นอย่างสูง วิชาทางโลกย์เหล่านี้ก็ยังคงบรรจุอยู่ในการเรียนการสอนควบคู่ไปกับการศึกษาพระธรรมวินัย เพื่อให้เป็นวิชาที่ช่วยให้ใช้ชีวิตในโลกวัตถุได้อย่างสะดวกสบาย กล่าวได้ว่า แม้จะมีการแบ่งแยกลำดับชั้นความรู้ออกเป็นความรู้ทางธรรมและความรู้ทางโลกย์ แต่ในวิถีปฏิบัติจริงนั้น ความรู้ทั้งสองไม่ได้แยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิงลักษณะคู่ตรงข้าม ด้วยเหตุที่ว่าการมีชีวิตที่ดีในโลกวัตถุไม่ถือเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาการตื่นรู้ทางจิตวิญญาณแต่อย่างใดสำหรับชาวพุทธ (Zar Ni, 1998, p. 55)

ในบริบทของคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นช่วงเวลาที่หลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เผชิญหน้าโดยตรงกับจักรวรรดินิยมนั้น หากพิจารณากรณีของสยาม ทวีศักดิ์ เผือกสม (2561) ได้อภิปรายประเด็นการจัดการความรู้ตอบโต้จักรวรรดิของชนชั้นนำสยามในช่วงต้น

คริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยใช้วิธีการแบ่งแยกความรู้ทางโลกย์และทางธรรมออกจากกัน เพื่อเผชิญหน้าตอบโต้ตะวันตกและจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้ตะวันตกด้อยกว่าสยามในเชิงจิตวิญญาณ ผ่านตัวบทที่ถูกผลิตขึ้นในบริบทของสังคมไทยระหว่างกระบวนการเปลี่ยนผ่านจาก “สยามเก่า” สู่ “สยามใหม่” (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2561, น. 54-55) ข้ออภิปรายของทวีศักดิ์แสดงให้เห็นว่า การที่กลุ่มชนชั้นนำสยามจัดชุดความรู้ของตะวันตกให้เข้าไปอยู่ในกลุ่มความรู้ทางโลกย์ทำให้สยามเลือกยอมรับ เรียนรู้ ผสมผสานและกลืนกลายชุดความรู้ใหม่ทางวิทยาการและเทคโนโลยีนั้นได้อย่างไม่มีปัญหา ในขณะที่การปะทะความรู้ทาง “จิตวิญญาณ” ระหว่างชุดความรู้ทางศาสนาต่างหากที่เดินทางไปสู่จุด “แตกหัก” กระบวนการต่อรองด้วยการแบ่งแยกความรู้ออกเป็นทางโลกย์ออกจากทางธรรมเช่นนี้ ทำให้สยามสามารถสร้าง “ตัวตน” ที่ทันสมัยขึ้นใหม่ได้โดยที่ไม่ต้องกลายเป็นตะวันตก

ลักษณาการของการจัดการการปะทะสังสันทน์ระหว่างชุดความรู้จารีตและชุดความรู้แบบอาณานิคมบนฐานของการแยกความรู้ทางโลกย์ออกจากความรู้ทางธรรมที่คล้ายคลึงกันนี้ ปรากฏพบเช่นเดียวกันในกระบวนการการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ในสังคมพม่า ภูมิทัศน์ทางความรู้ในสังคมพม่าเริ่มเปลี่ยนแปลงภายหลังการติดต่อกับโลกภายนอกนับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ทั้งกระแสความเปลี่ยนแปลงนั้นยิ่งชัดเจนและมีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์ของปัญญาชนพม่ามากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อได้สัมผัสประสบการณ์อาณานิคมตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

ภูมิทัศน์ความรู้ของสังคมพม่าในบริบทอาณานิคม

งานศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาพม่าระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 ไปจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 หลายชิ้น แสดงให้เห็นถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ความรู้ทางสังคมวัฒนธรรมในสังคมพม่าอันต่อเนื่อง (ดู Candier, 2007; Charney, 2009b; Schober, 2007) ในขณะที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์พม่าหลายคนมองว่าปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิดเกี่ยวของกลุ่มชนชั้นนำพม่ามากที่สุดนั้นมาจากปัจจัยภายนอกอย่างประสบการณ์อาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เสนอว่า ความตื่นตัวและสนใจใคร่รู้ต่อวิทยาการตะวันตกในช่วงปลายราชวงศ์คองบองเป็นปฏิกิริยาโต้กลับมหาอำนาจตะวันตกในบริบทอาณานิคม ไมเคิล ชาร์นีย์ (Micheal W. Charney) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์พม่า กลับมีความเห็นแย้งว่าความเปลี่ยนแปลงทางของภูมิทัศน์ความรู้ในกลุ่มชนชั้นนำพม่าเริ่มก่อตัวขึ้นมานับแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ในรัชสมัยของพระเจ้าโบด่อพญา (พระเจ้าปดุง) (1745-1819) ผ่านการปฏิรูปคณะสงฆ์ การชำระพระวินัย และการจัดระเบียบองค์ความรู้ใหม่ภายใต้บทบาทของกลุ่มสงฆ์จากที่ราบลุ่มแม่น้ำชิน-ดวินฝั่งตะวันตกแล้ว การที่พระเจ้าโบด่อพญาให้อำนาจแก่คณะสงฆ์และปัญญาชนฆราวาสจากพื้นที่ชายขอบฝั่งตะวันตกเข้ามา

ควบคุมการนิพนธ์ตัวบทพระวินัย พงศาวดาร รวมไปถึงตัวบทกฎหมายนั้น ทำให้เกิดการสร้างมาตรฐานความรู้ใหม่ในการนำเสนอภาพองค์ความรู้พื้นถิ่นพม่าในราชสำนักคองบอง ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมรากฐานทางอำนาจและความชอบธรรมให้แก่ราชสำนัก (Charney, 2009b, pp. 9-45)

จากข้ออภิปรายในหนังสือ **Powerful Learnings: Buddhist Literati and the Throne in Burma's Last Dynasty, 1752-1885** (2009b) ชาร์นีย์ชี้ว่าโลกทัศน์ของสังคมพม่าต่อโลกและการนิยามตนเองนั้นค่อยๆ ออกเดินทางสู่ความเปลี่ยนแปลงนับแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อกลุ่มสงฆ์จากที่ราบลุ่มแม่น้ำชิน-ดวินตอนล่างเข้ามามีบทบาทในการสถาปนาชุดความรู้ใหม่และกระบวนการการเรียนรู้ทางศาสนาใหม่ภายใต้การสนับสนุนของกษัตริย์โบด่อพญา (1745-1819) ด้วยการกลืนกลาย (assimilation) ชุดความรู้จากอินเดียผ่านตัวบทคัมภีร์บาลีและสันสกฤต ความรู้ชุดนี้แม้เป็นชุดความรู้แบบจารีต (traditional knowledge) แต่ได้มีการเลือกปรับประสานชุดความรู้รอง (โลกิยปัญญา) เช่น พิธีกรรมพราหมณ์ และการปรับแปลงตำนานการสร้างอาณาจักร (foundation myth) เพื่อจุดประสงค์การเมืองที่ชัดเจนในการเพิ่มอำนาจและความชอบธรรมให้แก่ราชวงศ์คองบองและราชสำนักอังวะ รวมทั้งการขยายพื้นที่อำนาจทางการปกครองด้วยการผนวกเอาอาณาจักรยะไข่ กรุงศรีอยุธยายังมีส่วนในการนำพาเอาชุดความรู้และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากพื้นที่อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวบทศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาเข้ามาสู่ราชสำนักพม่า การกลืนเอาวัฒนธรรมนอกแล้วกลายเข้ากับวัฒนธรรมพื้นถิ่นเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบความรู้และโลกทัศน์ของคนในสังคมนี้ ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องมาจนกระทั่งรัชสมัยของพระเจ้ามินดงและพระเจ้าธีบ่อในยุคมัณฑะเลย์ (Mandalay period) หรือในช่วงปลายของราชวงศ์คองบอง (1852-1885) อันเป็นผลโดยตรงจากการสัมผัสสัมพันธ์กับชาติตะวันตกและชุดความรู้และประสบการณ์ใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวิทยาการเทคโนโลยี การรับเข้าความรู้จากตะวันตกจึงไม่ใช่กระบวนการแปลกใหม่ในยุคอาณานิคม แต่เป็นกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) ที่มีปฏิบัติอยู่ก่อนแล้วในสังคมพม่าจารีต ดังที่ชาร์นีย์อภิปรายและสาธกอธิบายผ่านการแต่งพงศาวดารพม่าและตัวบทกฎหมายในรัชสมัยของพระเจ้าโบด่อพญา (ดู Charney, 2009b, pp. 108-109)

ชาร์นีย์เรียกกระบวนการนี้ว่า "การปฏิรูปทางความคิด" ซึ่งค่อยๆ เกิดขึ้นจากซึมซับความรู้แบบตะวันตกผ่านการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตก ราชสำนักคองบองเข้าถึงความรู้จากตะวันตกผ่านงานเขียนสารานุกรม เช่น **The Cyclopedia or Universal Dictionary of Arts, Sciences and Literatures** (1799) โดย Abraham Rees และ **Encyclopedia Britannica** ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชุดข้อมูลเหล่านี้เข้ามามีอิทธิพลอย่างสูงต่อความกระหายใคร่รู้ของชนชั้นนำพม่า

ภายหลังราชสำนักคองบองปราชัยให้แก่สงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 ในปี 1826 อานุภาพของวิทยาการสมัยใหม่แสดงผลให้เห็นประจักษ์ชัดผ่านอาวุธยุทโธปกรณ์ในการสงคราม รวมไปถึงเรือกลไฟไดอาน่าที่แล่นล่องขึ้นแม่น้ำอิระวดี ความพ่ายแพ้ในครั้งนี้ส่งผลให้ชนชั้นนำจำนวนหนึ่งในราชสำนักพม่าที่แม้ว่าจะไม่ไว้ใจชาติตะวันตก หันมาตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ความรู้จากตะวันตกมากขึ้น แม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จนักในการโน้มน้าวชนชั้นนำส่วนใหญ่ในราชสำนัก เหตุเพราะวัฒนธรรมจารีตของพม่าที่ผูกขาดความรู้ไว้กับผู้เชี่ยวชาญเพียงบางกลุ่มทำให้ชนชั้นนำของพม่าไม่ยินยอมให้ชุดความรู้จากตะวันตกนี้เผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางในหมู่สามัญชนเพื่อกลืนกลายให้เป็นความรู้พื้นถิ่นดังที่เกิดขึ้นในกรณีของสยาม (Charney, 2009b, pp. 160-161) อย่างไรก็ตาม กลับมีชนชั้นนำบางกลุ่ม เช่น เจ้าชายมกร (မက္ခရာမင်းသားကြီး) (1791-1848) ที่ทรงมีความสนพระทัยใคร่รู้และทรงตระหนักเห็นความสำคัญของการเข้าถึงความรู้ตะวันตกจนนำไปสู่การแปลพจนานุกรมฉบับภาษาอังกฤษ – พม่า **A Dictionary, English and Burmese** (1841) จากต้นฉบับของ Dr. Jonathan Price ขึ้นโดยพระองค์เองและชาร์ลส์ เลน (Charles Lane) โดยมีจุดประสงค์นำไปใช้ประกอบการแปลบทความจากสารานุกรม **The Cyclopedia** เป็นภาษาพม่า อาจกล่าวได้ว่า พจนานุกรมฉบับนี้เป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่ฉายให้เห็นทัศนะของเจ้าชายมกรว่าการเข้าถึงชุดความรู้จากภาษาและสังคมอื่นนั้นมีความสำคัญเพียงไร ดังปรากฏในคำนำที่พระองค์เป็นผู้ทรงนิพนธ์ ความว่า

> ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้ชาวพม่าผู้ปรารถนาความรู้เหล่านี้ ได้ประโยชน์จากการเข้าใจภาษาอังกฤษด้วยภาษาพม่า เจ้าชายมกรจึงมีพระดำริให้กัปตันชาร์ลส์ เลน แปลพจนานุกรมภาษาอังกฤษเป็นภาษาพม่าให้ถูกต้อง จึงได้เริ่มแปลและเขียนนับแต่ศักราชที่ 1169 หรือคริสต์ศักราชที่ 1833 เป็นต้นมา
>
> (Lane, 1841, The Prince of Mekhara's Burmese Preface to Mr. Lanes' Dictionary)

เป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่า "ความรู้" ที่เจ้าชายมกรทรงใช้กล่าวถึงความรู้ในสารานุกรมนั้น พระองค์ทรงใช้คำว่า "พหุสุต" (ဗဟုသုတ) ดังที่ผู้วิจัยได้อธิบายความหมายไว้แล้วในตอนต้น และชาร์ลส์ เลน เลือกแปลคำศัพท์คำนี้ว่า "great knowledge" ในภาษาอังกฤษ เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า "พหุสุต" ในภาษาพม่าที่หมายถึง "ความรู้รอบหรือความรู้ทั่วไปอันเกิดจากประสบการณ์ การฟัง การพบเห็น" จึงอาจตีความได้ว่า ความรู้จากการอ่านสารานุกรมนี้จัดอยู่ในกลุ่มความรู้รอบตัวหรือความรู้ทางโลกย์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาบทความชิ้นแรกที่

พระองค์ทรงแปลเป็นภาษาพม่า อันได้แก่ บทความเรื่อง “สุริยุปราคา” และ “ลูกเห็บ” ซึ่งแสดงข้อมูลการคำนวณที่ซับซ้อน รวมไปถึงการสังเกตและทำความเข้าใจเหตุผลและกระบวนการการได้มาซึ่งความรู้ การแปลบทความสะท้อนให้เห็นว่าความสนใจใคร่รู้ต่อความรู้จากตะวันตกในชนชั้นนำของราชสำนักคองบองนั้น เป็นความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และดาราศาสตร์ ทั้งแสดงให้เห็นความตระหนักถึงความจำเป็นในการถ่ายทอดชุดความรู้เหล่านี้สู่สังคมพื้นถิ่นอีกประการ ตัวอย่างนี้จึงยืนยันว่าวิธีการเข้าถึงความรู้ของชนชั้นนำพม่าในช่วงทศวรรษที่ 1830 นั้น เริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากเพียงแค่ “รู้” ไปสู่ “การทำความเข้าใจ” มากขึ้น (Charney, 2009b, p. 166)

โอรอร์ ก็องดิเยร์ นักประวัติศาสตร์พม่าชาวฝรั่งเศส ยังได้อภิปรายเกี่ยวกับแนวคิดสมัยใหม่เพิ่มเติมในบทความ “Conceptual Convergences in Burma: the 19th Century Period of Transition” (2010) ว่า กลุ่มปัญญาชนในราชสำนักคองบองภายใต้พระเจ้ามินดง อาทิ โพ ฮลายง์ (ဘိုးလှိုင်; Pho Hlaing) (1829-1883) ยังมีส่วนสำคัญในการวางแนวคิดที่คล้ายคลึงกับแนวคิด “สัญญาประชาคม” ของตะวันตก เข้าไปในตำนานการสร้างอาณาจักร โดยผนวกเข้ากับแนวคิด “อวิโรธนะ” ในฐานะหน้าที่หลักของพระมหากษัตริย์ที่จะไม่ค้านความต้องการของเสนาอำมาตย์และประชาชน ผ่านการตีความว่าประชาชนเป็นผู้เลือกมหาสมมติเพื่อฟื้นคืนความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความรุ่งโรจน์ให้แก่โลก (Candier, 2010, pp. Des emprunts au pāli progressivement rationalisés, para. 21-22) ก็องดิเยร์ตั้งข้อสังเกตที่ค่อนข้างน่าสนใจอีกว่า แนวคิดเรื่อง “การปฏิรูป” แบบสมัยใหม่นั้น เริ่มปรากฏในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ผ่านการวิเคราะห์นัยและการใช้คำศัพท์คำว่า “ปรับปรุง; ปฏิรูป” (ပြုပြင်) [pyú-pyin/ปยุ-ปยิง] ในภาษาพม่า แม้ในตัวบทวรรณกรรมจารีตของพม่าจากคริสต์ศตวรรษที่ 18 จะพบว่ามีการใช้คำว่า “ပြုပြင်/ปยุ-ปยิง” อยู่ก่อนแล้วยามกล่าวถึงการปฏิรูปทางศาสนา แต่ก็องดิเยร์เสนอว่า คำกริยา “ปยุ-ปยิง/ ปฏิรูป” ในความหมายสมัยใหม่เริ่มปรากฏขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในพจนานุกรมภาษาพม่า-อังกฤษ โดยบาทหลวงอโดนิรัม จัดสัน (Adoniram Judson) (1788-1850) ในปี 1826 โดยให้ความหมายในภาษาอังกฤษว่า “ซ่อมแซม” และ “จัดระเบียบ” ในปี 1833 พจนานุกรมของเจ้าชายมกรและชาร์ลส์ เลนได้ให้ความหมายว่า “กระทำเพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น” จากนั้น จัดสันจึงได้เพิ่มเติมความหมายอีกครั้งในปี 1852 ว่า “ซ่อมแซม”, “แก้ไข” และ “ทำนุบำรุง” จนกระทั่งในปี 1876 จึงปรากฏพบการให้ความหมายในตัวบททางกฎหมายพม่าในรัชสมัยของพระเจ้ามินดง เมื่อกล่าวถึงการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมในพื้นที่ชายแดนที่ติดต่อกับอาณานิคมอังกฤษในพื้นที่พม่าตอนล่าง (Candier, 2010, pp. Des emprunts au pāli progressivement rationalisés, para. 28-30) ข้อสังเกตของก็องดิเยร์แสดงให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่แสดงออกผ่านภาษานั้นมีการเลื่อนไหลทางความหมายและการใช้งานจากปริมณฑลความคิดทางศาสนาไปสู่กิจการที่เกี่ยวข้องกับทางโลกย์มาก

ขึ้น อันแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางความความคิดที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมพม่าท่ามกลางยุคสมัยของการเปลี่ยนผ่านนี้

ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่ยกมาอภิปรายข้างต้นเผยให้เห็นว่า หากการต่อสู้เพื่ออำนาจในสังคมจารีตแสดงออกด้วยการถือครองความรู้ผ่านตัวบทศักดิ์สิทธิ์และความสามารถทางการใช้ภาษาบาลีและสันสกฤต การต่อสู้กับชุดความรู้ใหม่จากตะวันตกนั้นกลับเป็นการต่อสู้ผ่านความรู้เชิงประจักษ์ (empirical knowledge) อันเป็นวิธีวิทยาใหม่ในการแสวงหาความรู้และวิวาทะโดยตรงกับโลกทัศน์แบบจารีต (Charney, 2009b, p. 152) การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับความรู้สู่ความเป็นสมัยใหม่นั้นจึงเกิดขึ้นในทั้งระดับความเข้าใจและการนิยามนัยของความรู้ รวมถึงในระดับวิธีวิทยาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ข้างต้น

ในระดับคำนิยามและความเข้าใจต่อความรู้นั้น เห็นได้ว่าความสนใจใคร่รู้ในความรู้จากตะวันตก ล้วนเป็นความรู้ทางโลกย์ มิใช่ความรู้ทางจิตวิญญาณ ปฏิสัมพันธ์ต่อความรู้ทางโลกย์ดังกล่าวสัมพันธ์อยู่กับโลกทัศน์เชิงพื้นที่และภาพแทนของสังคมโลกที่กว้างกว่าโลกและผู้คนในจักรวาลวิทยาแบบจารีต ในขณะที่ระดับวิธีวิทยานั้น อาจหมายรวมถึงกระบวนการในการเรียนรู้และการได้มาซึ่งความรู้ด้วย ในกรณีนี้ ไมเคิล ชาร์นีย์ยกตัวอย่าง “มัณฑะเลย์ขิ้ต์ตา” (မန္တလေးခေတ်သား) หรือ “ชาวยุคมัณฑะเลย์” ซึ่งหมายถึงประชาชนชาวพม่าในรัชสมัยของพระเจ้ามินดงและพระเจ้าธีบ่อ หรือเรียกอีกอย่างว่า “ยุคมัณฑะเลย์” เนื่องจากมีการย้ายราชธานีไปเมืองมัณฑะเลย์แทนเมืองอังวะเดิม และเป็นยุคที่สังคมพม่า โดยเฉพาะในเขตพื้นที่เมืองมีการติดต่อสัมพันธ์และรับชุดความรู้และอิทธิพลจากตะวันตกมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในพื้นที่พม่าตอนล่างที่ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษและในราชสำนักพม่าที่พยายามนำเข้าชุดความรู้ใหม่เหล่านี้ ทั้งผ่านการแปลหนังสือและการส่งบุคลากรไปเรียนต่อในประเทศตะวันตก “ชาวยุคมัณฑะเลย์” จึงหมายถึง ผู้คนชาวพม่าในยุคสมัยดังกล่าวที่มีจิตใจเปิดกว้างและกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และทำความรู้จักประสบการณ์และชุดความรู้ใหม่จากชาวตะวันตก ในทรรศนะของชาร์นีย์ กลุ่มปัญญาชนในราชสำนักคองบองตอนปลายที่มี “จิตวิญญาณอย่างชาวยุคมัณฑะเลย์” เหตุด้วยได้รับการศึกษาจากตะวันตกหรือเคยมีประสบการณ์ตรงในการสัมพันธ์กับชาวตะวันตกเป็นอย่างดี ไม่เพียงแต่ได้เข้าไปสัมผัสสัมพันธ์กับวิทยาการใหม่ๆ ด้วยการสังเกต สัมผัส หรือสอบถาม แต่พวกเขายังสังเกตจ้องมองไปยังวิธีการที่ชาวตะวันตกใช้เรียนรู้ จดบันทึกข้อมูลใหม่ หรือจัดการชุดความรู้ใหม่เกี่ยวกับชาวพม่า (Charney, 2009b, pp. 238-240)

หนึ่งในปัจจัยที่ส่งเสริมความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ทางความรู้นี้ คงมิอาจละเลยบทบาทสำคัญของวิทยาการการพิมพ์และอุปกรณ์การเรียนรู้ เช่น แผนที่ และลูกโลก ที่เข้ามาในประเทศ

เมียนมาในทศวรรษที่ 1830 ได้ ทั้งยังลืมไม่ได้ว่ากลุ่มมิชชันนารีแบพติสต์อเมริกันเป็นผู้นำเข้าและเผยแพร่วิทยาการการพิมพ์ในมะละแหม่งตั้งแต่ปี 1831 เป็นต้นมา คณะมิชชันนารีประสบความสำเร็จอย่างมากในการเผยแผ่ศาสนาในพม่าตอนล่างด้วยการใช้เทคโนโลยีการพิมพ์ในการเผยแผ่คำสอนทางศาสนา อันยังให้เกิดข้อขัดแย้งรุนแรงกับกลุ่มชนชั้นนำพม่า ไม่เพียงแต่เท่านั้น การแพร่กระจายของเทคโนโลยีการพิมพ์ยังส่งผลให้เกิดสำนักพิมพ์จำนวนมากที่ตีพิมพ์หนังสือพิมพ์เพื่อเผยแพร่ข่าวสารในส่วนที่เป็นข่าวสารแก่บริษัทการค้าต่างๆ ในพื้นที่การค้าอาณานิคม ประชาชนทั่วไปจึงสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายและเชื่อมต่อกับเครือข่ายเศรษฐกิจอาณานิคมในพื้นที่อื่นได้สะดวกมากขึ้น จนกระทั่งราชสำนักคองบองเล็งเห็นความจำเป็นในการครอบครองแท่นพิมพ์เพื่อผลิตหนังสือพิมพ์ของราชสำนักและได้ตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ประจำราชสำนัก “มัณฑะเลย์กาแซต” (Mandalay Gazette) ในเวลาต่อมาตามพระราชดำริของพระเจ้ามินดง (1852-1878) (Charney, 2009b)

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การศึกษาแบบตะวันตก เมื่อราชสำนักพม่าเสียดินแดนพม่าตอนล่างทั้งหมดให้แก่อังกฤษในปี 1852 ด้วยความเชื่อว่าการให้การศึกษาแก่ชนพื้นเมืองคือภาระหน้าที่ของผู้มีศิวิไลซ์เช่นชาวอังกฤษและด้วยจุดประสงค์ให้การปกครองชนพื้นเมืองเป็นไปด้วยความราบรื่นและตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจแบบอาณานิคม ชนชั้นนำและข้าราชการนักปกครองของอังกฤษจึงวางระบบการศึกษาแบบตะวันตก พร้อมจัดตั้งโรงเรียนฆราวาสตามหลักคิดในการแยกศาสนาออกจากวัด โดยแบ่งโรงเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือ โรงเรียนวัด (monastery school) และโรงเรียนฆราวาส (lay school) (ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล, 2559, น. 88-90) ทั้งรัฐบาลอาณานิคมยังเป็นผู้กำหนดเนื้อหาในหลักสูตรโรงเรียนฆราวาสว่าสิ่งใดคือ “ความรู้” สำหรับจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองความต้องการและสัมพันธ์กับสถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ทางภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา และภูมิศาสตร์ เป็นต้น (Zar Ni, 1998, pp. 57-58) ด้วยว่าจุดมุ่งหมายของรัฐบาลอาณานิคมในการสนับสนุนการศึกษาฆราวาสในระบบอาณานิคมนั้นเป็นไปเพื่อสร้าง “คนยุคใหม่ที่สามารถใช้ศักยภาพในการพัฒนาตนเองด้วยระบบเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์” (Schober, 2007, p. 55) พร้อมป้อนเข้าสู่ระบบข้าราชการอาณานิคม

แม้ข้อสังเกตจำนวนมากดังปรากฏในบันทึกของชาวตะวันตกยืนยันว่า การศึกษาทางศาสนาในสังคมพม่าจารีตมีส่วนสนับสนุนให้สังคมพม่าให้คุณค่าและความสำคัญต่อความรู้และการศึกษาอยู่แล้วแต่เดิม แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมที่ยกมาข้างต้นล้วนส่งเสริมอัตราการรู้หนังสือของประชาชนชาวพม่าให้เพิ่มสูงขึ้นมากในคริสต์ศตวรรษที่ 19 การสนับสนุนการขยายตัวของโรงเรียนโดยรัฐบาลอาณานิคมส่งผลกระทบอย่างมากต่อการศึกษาใน

โรงเรียนวัดตามระบบจารีตเดิมที่ค่อยๆ เสียความนิยมไป เพราะชุดความรู้ทางศาสนาไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางโลกย์ในบริบทเศรษฐกิจแบบอาณานิคมได้ กล่าวได้ว่า**ความรู้ในยุคอาณานิคม จึงไม่ได้เป็นเพียงความรู้ (ทางธรรม) เพื่อประดับปัญญาแต่เพียงเท่านั้นอีกต่อไป แต่ยังหมายถึงหนทางสู่ “อำนาจและความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ” ของปัจเจกบุคคลด้วยเช่นกัน**

ข้อสังเกตของ Penny Edwards (2004) เน้นให้เห็นว่า ระหว่างปี 1880-1930 เป็นช่วงเวลาสำคัญในการพัฒนารูปแบบความรู้ฆราวาสพื้นถิ่นในประเทศเมียนมาจากการสัมผัสสัมพันธ์กับอาณานิคม ด้วยเป็นช่วงเวลาที่พื้นที่ทางความรู้มีความท้าทายอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเติบโตทางการเรียนรู้และการเติบโตขององค์ความรู้เกี่ยวกับภาษาพม่า วรรณกรรมพม่า ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพม่าโดยผู้ถูกปกครองเอง อันเป็นเหตุให้เกิดการก่อตั้งสมาคมพม่าศึกษา (Burma Research Society: BRS) (Edwards, 2004, p. 287) เหตุเพราะการเติบโตทางความรู้ของคนพื้นถิ่นย่อมยังให้เกิดความเสี่ยงต่อการสั่นคลอนทางอำนาจของระบบบริหารอาณานิคม

นับแต่ระบอบอาณานิคมเข้ามามีบทบาทในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมพม่าอย่างเต็มที่ภายหลังชัยชนะของอังกฤษเหนือราชสำนักคองบองในปี 1885 ความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนาในสังคมพม่าภายหลังการสูญสิ้นเอกราชและการหักโค่นของราชสำนักในฐานะผู้อุปถัมภ์หลักกลายมาเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างคนพื้นถิ่นและเจ้าอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อตั้งสมาคมยุวพุทธิกสมาคม (Young Buddhist Men’s Association: YMBA) ขึ้นในปี 1906 ยุวพุทธิกสมาคมเป็นสมาคมที่จัดตั้งและดำเนินงานโดยฆราวาส (lay organization) และมีเป้าหมายในการส่งเสริมการเรียนการสอนกลุ่มวิชาทางโลกย์ในพื้นที่ชนบทและสร้างความตระหนักรู้ด้านอัตลักษณ์ชาติ เพื่อเติมเต็มหน้าที่ของโรงเรียนวัดที่ถูกจำกัดโดยรัฐบาลอาณานิคม ทั้งยังส่งเสริมการเรียนการสอนด้านศาสนาพุทธ ภาษา และวรรณกรรมพม่าในโรงเรียนฆราวาสของรัฐไปพร้อมกัน ยุวพุทธิกสมาคมใช้รูปแบบขององค์กรฆราวาสอันรับรูปแบบมาจากอาณานิคมในการตอบโต้และต่อต้านเจ้าอาณานิคมรณรงค์ขับเคลื่อนสี่ประเด็นสำคัญ ได้แก่ การผนึกกำลังทางชาติพันธุ์ความเป็นพม่า (အမျိုး) การธำรงไว้ซึ่งภาษา วรรณกรรมและวัฒนธรรมของชาติ (ဘာသာ) การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา (သာသနာ) และการส่งเสริมการศึกษา (ပညာ) (Schober, 2007,pp. 63-64) การขับเคลื่อนของกลุ่มยุวพุทธิกสมาคมนี่เองที่ค่อยๆ ก่อหวอดสำนึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นและโหมกระแสโต้กลับลัทธิอาณานิคมในเวลาต่อมาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

ในขณะที่สมาคมพม่าศึกษา (BRS) เองก็มีความสำคัญไม่น้อยในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในฐานะองค์กรที่มีบทบาทในการบุกเบิกและจัดการองค์ความรู้ทางบูรพาทิศคดีในเมียนมา อันมีรากฐานทางความคิดมาจากแนวคิดเรื่องชาตินิยมทางวัฒนธรรม (cultural nationalism) ซึ่งมุ่งเน้นเรื่อง

การศึกษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนกลุ่มต่างๆ ในสังคม และช่วยให้สังคมพม่าก้าวผ่านระยะเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้อย่างราบรื่น โดยมุ่งใช้องค์ประกอบทางวัฒนธรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัฒนธรรมทางภาษา ศาสนา ประวัติศาสตร์ ในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแห่งชาติ ด้วยเครื่องมือและชุดความรู้จากตะวันตก ภายใต้การชี้นำของเจ้าอาณานิคมและความร่วมมือจากปัญญาชนพื้นเมือง (Boshier, 2018) ในทศวรรษที่ 1920 สมาคมพม่าศึกษา (BRS) และวารสารสมาคมพม่าศึกษา (Journal of Burmese Research Society) ได้เข้ามามีส่วนในการเปิดพื้นที่ทางสังคมฆราวาส (secular social space) อันเป็นพื้นที่ที่ได้เปิดโอกาสให้ปัญญาชนพื้นถิ่นที่ผ่านระบบการศึกษาอาณานิคมมานั้นได้นำความรู้จากอาณานิคมมาใช้ในการโต้กลับเจ้าอาณานิคมเพื่อประกอบร่างสร้างอัตลักษณ์แห่งความเป็นพุทธขึ้นใหม่ เช่นเดียวกับที่ราชสำนักเคยเปิดพื้นที่ให้เกิดการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในอดีต ปัญญาชนพื้นถิ่นผู้มีบทบาทในการรณรงค์ให้พระพุทธศาสนาดำรงสถานะเป็นเสาหลักทางวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนความคิดชาตินิยมทางวัฒนธรรม (cultural nationalism) เพื่อการเปลี่ยนแปลงพม่าไปสู่ความเป็นสมัยใหม่คือ อู เม อ่าวง์ (ဦးမေအောင်; U May Oung) และ ชเว ซัน อ่าวง์ ICS (ရွှေဇံအောင်; Shwe Zan Aung ICS) (1871-1932) โดยพวกเขาพยายามอธิบายพระธรรมด้วยหลักเหตุผลนิยมแบบวิทยาศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสังเกตการณ์ (Schober, 2007, pp. 65-66) ชเว ซัน อ่าวง์ เขียนบทความลงในวารสารสมาคมวิจัยพม่าเพื่อเปิดประเด็นถกเถียงว่า พระพุทธศาสนานั้นสอดคล้องกับความรู้ประจักษ์นิยมแบบวิทยาศาสตร์ด้วยการเทียบพระพุทธศาสนาในระนาบเดียวกับศาสนาหรือปรัชญาจากตะวันตก (Boshier, 2018, pp. 130-137) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ปัญญาชนพื้นถิ่นเช่น ชเว ซัน อ่าวง์ พยายามใช้องค์ความรู้จากตะวันตกมาอธิบายความรู้พื้นถิ่น เพื่อจัดการให้โลกุตรธรรมนั้นมีสถานะที่ครอบคลุมและอยู่เหนือกว่าชุดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แนวคิดเหตุผลนิยม รวมไปถึงวิทยาการความรูhทางโลกิยะแบบตะวันตกนั่นเอง (Schober, 2007, p. 66)

กระแสธารการเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ในกลุ่มชนชั้นนำและปัญญาชนพม่า จากมโนทัศน์ความรู้แบบจารีตสู่มโนทัศน์ความรู้แบบสมัยใหม่นั้น ค่อยๆ เกิดขึ้นผ่านกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่บ่มเพาะมานับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่จุดเปลี่ยนสำคัญนั้นเกิดขึ้นในสมรภูมิสงครามอังกฤษ-พม่า ในปี 1826 เมื่อความพ่ายแพ้ของราชสำนักคองบองเปิดประตูการปะทะสังสันทน์ระหว่างชุดความรู้แบบตะวันตกและชุดความรู้แบบพื้นถิ่นที่จะเกิดขึ้นตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไปจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 หลังจากราชสำนักคองบองถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิบริติช-ราชในปี 1885 รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษได้เข้ามาจัดระบบโครงสร้างทางสังคมพม่าใหม่ในหลายมิติ ระบบการศึกษาแบบอาณานิคมเข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ความรู้แบบจารีตไปเป็นมโนทัศน์ความรู้เชิงประจักษ์อันสัมพันธ์อยู่กับโลกทัศน์

แบบสัจนิยม ความเปลี่ยนแปลงนี้ยังส่งผลถึงการผลิตวรรณกรรมในฐานะผลผลิตทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน หากเราพินิจความเปลี่ยนแปลงนี้ผ่านพื้นที่การผลิตผลงานวรรณกรรม โดยเจาะจงไปที่ผลงานอันว่าด้วยการเดินทาง ย่อมพบว่าความเปลี่ยนแปลงทางเนื้อหานั้นดูจะเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันกับความเปลี่ยนแปลงในเชิงญาณวิทยา

จากบันทึกประสบการณ์ สู่ “ความรู้ (ใน)ระหว่าง” ว่าด้วยการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่า

> วันจันทร์ ขึ้น 12 ค่ำ เดือนวาโส่ เวลา 11 นาฬิกา คณะทูต โจนส์ และนายพลแมคมาฮอน รวมทั้งเสมียนเด็ก เดินทางโดยรถม้าไปเยี่ยมชมโรงงานบิสกิต พีค ฟรีน เมื่อไปถึง ผู้จัดการโรงงานออกมาต้อนรับคณะ และนำคณะไปชมกิจการทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง ทางซ้าย ทางขวา เพื่อดูการผลิตในส่วนต่างๆ อันดับแรก พวกเขาเข้าไปในอาคารที่ตั้งเครื่องจักรไอน้ำ 70 แรงม้า มีเครื่องจักรที่ใช้ผสมแป้งขนมปังที่ทำจากข้าวสาลี ใส่ลงไปในพิมพ์ แล้วประทับตราการค้าก่อนที่จะคัดแยกพิมพ์ออกไปจัดเรียงบนรถเข็น แล้วปล่อยพักไว้จนกว่าจะถึงเวลาเก็บพิมพ์ เครื่องจักรพรมน้ำให้แป้งผสมนุ่ม แล้วนวดให้เป็นเนื้อเดียวกัน ยังมีเครื่องจักรที่ผสมน้ำตาล เครื่องจักรที่สับเนื้อมะพร้าวจนละเอียด และเครื่องจักรที่เตรียมหัวเชื้อหมัก แล้วผสมลงในเนื้อแป้ง ตรวจสอบลักษณะของเนื้อแป้ง นวดขึ้นรูป และตีไข่ลงผสม
>
> (Kinwun Mingyi, 2006, pp. 92-93)

นี่คือฉากหนึ่ง ที่อัครมหาเสนาบดี กินหวุ่นมินจี อู กาวง์ (အဂ္ဂမဟာစေနာပတိ ကင်းဝန်မင်းကြီး ဦးကောင်း; Kinwun Mingyi U Gaung) เล่าถึงวิทยาการสมัยใหม่ในภาคอุตสาหกรรมผ่านบันทึกการเดินทางของเขาเมื่อเดินทางไปเยี่ยมชมโรงงานทำบิสกิตแห่งหนึ่งในภาคเหนือของอังกฤษในปีคริสต์ศักราช 1872 ในห้วงเวลานั้น ราชสำนักคองบองตกอยู่ในความกังวลและหวาดระแวงอย่างที่สุดต่อการขยายเขตอาณานิคมของจักรวรรดิบริติช-ราชขึ้นมายังพื้นที่พม่าตอนบนจนถึงราชธานี และต้องการหาวิธีการสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์สมัยใหม่ พระเจ้ามินดงจึงมีพระราชโองการให้มหาเสนาบดีกินหวุ่นมินจี อู กาวง์ (1822-1908) นำคณะราชทูตพม่าเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรียังประเทศยุโรปเป็นครั้งแรกในคริสต์ศตวรรษที่ 1872 โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และในคริสต์ศักราช 1874 ณ ประเทศฝรั่งเศส ประสบการณ์การเดินทางและการพบปะคณะทูตานุทูตและตัวแทนรัฐบาลจากประเทศตะวันตกถูกถ่ายทอดผ่านบันทึกการเดินทางที่มหาเสนาบดีได้บันทึกไว้ แล้วคัดลอกลงสมุดปะระไบ้ก์เพื่อเผยแพร่สู่ชนชั้นนำและปัญญาชนในราชสำนักคองบอง **บันทึกประจำวันไปลอนดอน** (1872) ของกินหวุ่นมินจีในฐานะพยานหลักฐานเชิงประจักษ์

ไม่เพียงแต่จะยืนยันว่าประสบการณ์การพบปะและติดต่อกับชาวยุโรปที่มาเยือนถึงประเทศเมียนมานั้นเป็นเรื่องจริง แต่ยังฉายให้เห็นความเป็นจริงอื่นๆ และความเป็นไปได้ใหม่ๆ นอกเหนือประสบการณ์การรับรู้เดิม ทั้งยังทำให้ความรับรู้และเข้าใจต่อภาพตัวแทนของตะวันตกและชาวตะวันตกนอกแผ่นดินพม่าชัดเจนมากขึ้นในจินตนาการของราชสำนักพม่าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Bagshawe, 2006, p. xiii)

มากไปกว่านั้น หากเราพิจารณาการเผยแพร่บันทึกการเดินเล่มนี้ของกินหวุ่นมินจี นับตั้งแต่การจดบันทึกโดยมีเป้าหมายเป็นกลุ่มผู้อ่านที่ชัดเจน สู่การคัดลอกลงปะระไบ้ก์อันเป็นรูปแบบการเผยแพร่ตัวบทวรรณกรรมในยุคจารีตในปี 1875 ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับสมุดไทย จนถึงการตีพิมพ์ตัวบทเป็นหนังสือเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะเป็นครั้งแรกในปี 1908 กระบวนการการเดินทางของตัวบทการเดินทางเรื่องนี้ ยังเป็นเสมือนภาพแทนของตัวบทการเดินทาง (travel text) ที่กำลังเดินทางข้ามผ่านลักษณะการเขียนแบบจารีตไปสู่การเขียนสมัยใหม่ภายหลังเทคโนโลยีการพิมพ์ด้วยเช่นกัน

ด้วยอุปมาการเดินทางของตัวบทการเดินทางข้างต้น ผู้วิจัยประสงค์ฉายภาพให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของการเขียนการเดินทางในวงวรรณกรรมพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปลี่ยนผ่านสู่การเขียนเรื่องเล่าการเดินทางสมัยใหม่ที่พัฒนาคู่ขนานไปกับมโนทัศน์ความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความรู้เชิงประจักษ์ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดังได้อภิปรายไปแล้วข้างต้น โดยผู้วิจัยจะเริ่มจากการอภิปรายลักษณะของตัวบทการเดินทางในวรรณกรรมพม่าจารีต จากนั้นจึงจะขยายความความเปลี่ยนแปลงลักษณะของตัวบทการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นลำดับถัดไป

วรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคจารีต

ไม่เพียงแต่ความหมายและมโนทัศน์เกี่ยวกับความรู้เพียงเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลงไป แม้แต่ทัศนะและความหมายเกี่ยวกับการเดินทางในแต่ละยุคสมัยและพื้นที่ก็เปลี่ยนแปลงตามเช่นกัน การเดินทางในอดีตมิใช่สิ่งที่กระทำได้โดยง่ายและแพร่หลาย เหตุเพราะเส้นทางการคมนาคมยังไม่ได้เจริญก้าวหน้า ทั้งยังเต็มไปด้วยอันตรายจากภัยธรรมชาติ โจรผู้ร้าย สัตว์ป่า รวมไปถึงโรคภัยที่อาจเกิดขึ้นได้ระหว่างการเดินทาง ทั้งยังใช้เวลายาวนานและทุนทรัพย์มหาศาลในการเดินทางแต่ละครั้ง การเดินทางจึงถูกจำกัดด้วยเหตุปัจจัยดังที่กล่าวมา หรือมิเช่นนั้นก็ต้องมีเหตุจำเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดการเคลื่อนที่ของบุคคล แม้เรื่องเล่าการเดินทาง (travel narratives) จะเป็นปฏิบัติการที่เกิดขึ้นมาแต่โบราณพร้อมกับการเคลื่อนที่เดินทางของมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากตำนาน นิทาน บทเพลง ฯลฯ ที่มีเรื่องราวการเดินทางของตัวละครเป็นอุปลักษณ์สำคัญเสมอ แต่งานเขียนที่บันทึกประสบการณ์และเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเดินทางนั้นกลับค่อนข้างจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ

ชนชั้นมูลนายผู้มีอำนาจ ด้วยเหตุนี้ งานเขียนที่เล่าเรื่องราวการเดินทางในสังคมจารีตที่หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบันจึงมักเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครอง การศาสนาและราชสำนักเป็นหลัก เช่น เรื่องเล่าการจาริกแสวงบุญ จดหมายเหตุหรือรายงานการเดินทางของคณะทูตานุทูตตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย บันทึกการสงคราม เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ยังนับว่าคล้ายคลึงกับการเขียนเรื่องเล่าการเดินทางสมัยจารีตในสังคมไทยเช่นกัน

ในวงวรรณกรรมพม่าช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีความพยายามศึกษาวรรณกรรมการเดินทางพม่าและจัดระเบียบตัวบทวรรณกรรมพม่าในฐานะประเภทของวรรณกรรมประเภทหนึ่งเกิดขึ้น โดยในปี 1979 “ส่าเป่เบ้ะมาน” (စာပေဗိမာန်; วิมานวรรณกรรม) หรือ สมาคมการแปลพม่า (Burmese Translation Society) ในอดีต ซึ่งรัฐบาลพม่าจัดตั้งขึ้นในปี 1963 เพื่อทำหน้าที่ “พัฒนาและส่งเสริมให้เกิดความรุ่มรวยทางปัญญาและความรู้ทั่วไปให้แก่ประชาชนในสหภาพ” (Allot, 1981, p. 7) ได้จัดประชุมวิชาการด้านวรรณกรรมในหัวข้อ “วรรณกรรมการเดินทาง” มีการจัดการความรู้ด้านวรรณกรรมประเภทนี้ด้วยการแสดงปาฐกถาและนำเสนอบทความวิชาการเกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทางสากลและวรรณกรรมการเดินทางพม่าจากนักวิชาการด้านวรรณกรรมจำนวนหลายชิ้น จากงานประชุมวิชาการในครั้งนั้น หม่าวง์ ถิ่น (မောင်ထင်; Maung Htin) นักวิชาการด้านวรรณกรรมศึกษาและนักเขียนชาวพม่า ผู้เขียนบทความเรื่อง “วรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคโบราณ” (1981) ได้พยายามให้คำจำกัดความของวรรณกรรมการเดินทางโบราณของพม่าว่า “วรรณกรรมการเดินทาง หมายถึง งานเขียนที่เขียนเล่าเรื่องการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางของตนเองก็ดี หรือการเดินทางของผู้อื่นก็ดี เป็นข้อเขียนที่ทำให้เพิ่มพูนความรู้รอบตัวและประสบการณ์ อาจเป็นได้ทั้งบันทึกทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรม” (Htin, 1981, p. 21) กล่าวโดยสรุปคือ ในทัศนะของหม่าวง์ ถิ่น วรรณกรรมการเดินทาง คือ งานเขียนที่มีเนื้อหาหลักที่เขียนถึงประสบการณ์การเดินทาง ในขณะที่รูปแบบคำประพันธ์นั้นมีความหลากหลายและไม่ถูกจำกัดอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ ปรากฏพบทั้งในลักษณะการเขียนแบบร้อยแก้วและร้อยกรองหลากหลายประเภท เช่น ในกลุ่มงานเขียนร้อยกรอง พบ “ตอลา” (တော်လား; พนาจร) “เหย่ลา” (ရေလား; ชเลจร) และ “หม่อกูน” (မော်ကွန်း) ส่วนในกลุ่มงานเขียนร้อยแก้ว พบ ศิลาจารึก บันทึกการเดินทาง จดหมายเหตุ และ “นัต-ลาน-ฮฺญูนง์” (နတ်လမ်းညွှန်) หรือหนังสือนำทางการจาริกแสวงบุญ

นอกจากนี้ หม่าวง์ ถิ่นยังจำแนกลักษณะเนื้อหาของงานวรรณกรรมการเดินทางยุคจารีตไว้จำนวน 8 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มงานเขียนด้านการเมืองและการทูต 2. กลุ่มงานเขียนด้านการค้า 3. กลุ่มงานเขียนด้านการศาสนา 4. กลุ่มงานเขียนด้านการทหาร 5. กลุ่มงานเขียนชมธรรมชาติ 6. กลุ่มงานเขียนด้านการอาชีพ 7. กลุ่มงานเขียนประเภทหนังสือนำทางจาริกแสวงบุญ และ 8. กลุ่มงานเขียนว่า

ด้วยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม อย่างไรก็ดี เกณฑ์กำหนดตัวบทวรรณกรรมการเดินทางจารีตของหม่าวง์ ถิ่น เป็นเกณฑ์จำแนกตามลักษณะเนื้อหาเป็นสำคัญ จึงเป็นการจัดกลุ่มงานเขียนแบบหลวมๆ ด้วยเหตุนี้ เราจึงพบว่าในตัวอย่างที่หม่าวง์ ถิ่น ยกมานั้น ตัวบทการเดินทางบางเรื่องสังกัดอยู่ในกลุ่มข้างต้นมากกว่า 2 กลุ่ม เช่น **บันทึกไปบังคลา** (ဘင်္ဂလားသွားစာတမ်း) (1830) (Shwe, 1964) อันเป็นรายงานการเดินทางของคณะราชทูตชาวพม่า นำโดยราชทูตมินจี มหาสิธู อู ชแว (အရေးပိုင်မင်းကြီး မဟာစည်သူ ဦးရွှဲ) ถูกจัดอยู่ในกลุ่มงานเขียนประเภทการเมือง การศาสนา และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

การจำแนกประเภทคำประพันธ์ของหม่าวง์ ถิ่น เป็นเพียงก้าวหนึ่งของความพยายามจัดระเบียบชุดความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทางพม่าที่เกิดขึ้นในภายหลัง ในที่นี้ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างตัวบทจารีตที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางบางชุดขึ้นมาอภิปราย เพื่อวินิจฉัยความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคจารีตและตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ต่อไป

ท่ามกลางตัวอย่างตัวบทในวรรณกรรมการเดินทางยุคจารีต **กลุ่มงานเขียนด้านการเมืองและความสัมพันธ์ทางการทูต**ที่หม่าวง์ ถิ่นยกมาอธิบายนั้น มีทั้งตัวบทที่เป็นศิลาจารึกและจดหมายเหตุการณ์เดินทาง ในส่วนของศิลาจารึกนั้น หม่าวง์ ถิ่นยกตัวอย่าง **จารึกทิศาปาโมกข์** (1285) ซึ่งเป็นจารึกยุคพุกามเล่าเรื่องการเดินทางของภิกษุนามว่าทิศาปาโมกข์ผู้ได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้านรสีหปดี (နရသီဟပတေ့) (1238-1287) ให้เป็นสมณราชทูตอัญเชิญพระราชสาส์นทองคำไปยังเมืองแต่ตู่ (ปักกิ่ง) กรุงจีน เมื่อครั้งกองทัพมองโกลของกุบไลข่านเข้ามารุกรานถึงกรุงพุกาม และได้ขึ้นเถลิงอำนาจครองกรุงจีน (Po, 1992, pp. 109-110)

> เดือนดะซาวง์โมง ขึ้นไปยังกรุงแต่ตู่ (ปักกิ่ง) ถึงในเดือนปยาโต่ เหตุเพราะพระเจ้ากรุงจีนต้อนรับสมณภิกษุด้วยความยินดี เมื่อกล่าวทักทายเป็นเบื้องต้น แล้วจึงหารือในข้อราชการบ้านเมืองว่า บัณฑิต เราได้เตรียมทหารกล้าจำนวน 20,000 และพระเถระภิกษุไว้ถวายในพระศาสนา สมณะจึงตอบว่า ทัพทหารกล้าแลภิกษุสงฆ์ที่มหาราชประทานมาให้นี้ คงจะอยู่ได้อย่างมั่นคงผาสุกต่อเมื่อมีกล้าข้าว ด้วยข้าวนั้นเป็นรากฐานความสมบูรณ์ของแว่นแคว้นมิใช่หรือ ทหารกล้าเหล่านั้น หากต้องขึ้น (เก็บ) ตาลมากิน จะมิปวดท้องตายกันหมดหรอกหรือ อีกสงฆ์เหล่านั้น หากมิกล้าอยู่ในเมือง กลับหนีเข้าป่า จะมิตายกันหมดหรอกหรือ ดังเช่นพระองค์ผู้บำรุงอุทยาน จงรดน้ำแลปล่อยให้หมากไม้เติบโต เมื่อไม้ออกผล จึงได้กินผล

ดังพระองค์ผู้บำรุงอุทยาน โปรดรดน้ำอุทยานนามตัมพปทีบ (พุกาม) ที่แม้ยังเล็กจ้อย แต่รุ่งเรืองยิ่งในพระศาสนา

(Dithapamauk-hka, 1992)

เนื้อหาใน **จารึกทิศาปาโมกข์** มีลักษณะการเขียนเป็นร้อยแก้ว รายงานข้อมูลเหตุการณ์ และการเจรจาความเมืองระหว่างสมณราชทูตและพระเจ้ากรุงจีนเป็นเนื้อความสำคัญเพียงเท่านั้น โดยไม่มีการบรรยายอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวของผู้เขียนเข้าประกอบ ทั้งยังไม่มีรายละเอียดเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทาง อย่างไรก็ตาม นักวิชาการด้านวรรณกรรมพม่าต่างยกให้จารึกทิศาปาโมกข์เป็นตัวบทวรรณกรรมการเดินทางที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่มีหลักฐานยืนยันในปัจจุบัน แทนที่จะจัดให้เป็นงานที่กล่าวถึงการบริจาคทานในพระศาสนา เหตุเพราะมีเนื้อหาที่กว้างกว่าการบริจาคทาน ทั้งยังเล่าการพบปะกับ “คนอื่น” นอกวัฒนธรรมตนเอง (ดู Htin, 1981, p. 25; Khin Min (Danubyu), 2018, pp. 176-180)

บันทึกทางการทูตเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ **บันทึกไปบังคลา** (ဘင်္ဂလာသွားစာတမ်း) (1830) หรือที่รู้จักกันในอีกนามว่า **บันทึกไป(สักการะ)พระศรีมหาโพธิ์** ซึ่งเป็นบันทึกรายงานการเดินทางของคณะราชทูตนำโดยราชทูตอะเยไป่งมินจี มหาสิธู อู ชุแว ราชทูตได้รับมอบหมายจากพระเจ้าบะจีด่อ หรือ พระเจ้าสะกายมิน (ဘကြီးတော်; Bagyidaw) (1784-1846) ให้เป็นตัวแทนทางการทูตเดินทางไปพบคณะผู้สำเร็จราชการอังกฤษ ณ เมืองกัลกัตตาตามข้อตกลงสนธิสัญญายันดะโบที่ได้ลงนามร่วมกันหลังสงบศึกสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 1 ในปี 1826 บันทึกฉบับนี้เขียนเป็นจดหมายเหตุร้อยแก้ว ด้วยภาษาเรียบง่าย ทั้งยังให้ข้อมูลรายละเอียดที่ชัดเจนเกี่ยวกับสถานที่และผู้คนที่ได้พบตลอดระยะการเดินทาง

ไปโรงกษาปณ์

แรม 12 ค่ำ เดือนต่อตะลึง ปี 1193 (3 ตุลาคม 1831)

หลังจากนั้น ในวันแรม 12 ค่ำ เดือนต่อตะลึง ศักราช 1193 ลงเรือไปยังฮินดูสถานที่บริษัทตั้งอยู่ เมื่อถึงท่าเรือ กปิตันสิริราชนรธา กล่าวว่า ไปดูเถิด อาคารที่ตีเหรียญกษาปณ์นี้ช่างประหลาดดีแท้ มินจีมหาสิธู อาลักษณ์มินฮละนันดาจ่อถิ่น และกปิตันสิริราชนรธาทั้งสามท่าน จึงขึ้นรถม้าไปเยี่ยมชม จากเรือไปยังอาคารโรงกษาปณ์ มีสิ่งให้ดูสารพัด ทางทิศตะวันออกแลทิศตะวันตกมีตึกใหญ่อยู่ 2 ตึก ที่ตึกฝั่งซ้ายมีเครื่องจักรที่ค้ำและหมุนกงล้อหินเส้นผ่านศูนย์กลางราว 8 ต่อง หนาประมาณ 10 ต่อง จำนวน 2 ล้อ(...) เครื่องจักรทั้งหลาย

ทำงานเช่นนี้เพื่อผลิตเหรียญกษาปณ์ กปิตันสิริราชนรธาและผู้คุมโรงกษาปณ์กล่าวว่าวันหนึ่งๆ ผลิตเหรียญได้ 4 หมื่น 5 หมื่นเหรียญ

(Shwe, 1964, p. 33)

เมืองพาราณสี

ในเมืองมีตลาดอยู่รวม 24 แห่ง บ้านตึกมีทั้ง 3 ชั้น 4 ชั้น 5 ชั้น 6 ชั้น 7 ชั้น สร้างด้วยหินและเป็นคนวรรณะพราหมณ์ฮินดูที่ซื้อขายอยู่อาศัยกัน ส่วนชาวบังคลาอยู่ในบ้านหลังคามุงแฝก การนุ่งห่มของชายชาวพราหมณ์ฮินดูนั้น พวกเขานุ่งห่มผ้าขาวยาว 7 ฟุต ทอด้วยไหมสีแดงและและไหมสีเขียว ผ้านั้นเรียกว่าโดตี โพกศีรษะด้วยผ้าโพกศีรษะย้อมด้วยสีแดงอ่อนยาว 20 ฟุต 25 ฟุต...ผ้าโพกศีรษะนั้นเรียกว่าปะกะรี

(Shwe, 1964, p. 49)

บันทึกฉบับนี้เขียนขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ฉายภาพให้เห็นภาพแทนของเมืองและชาวเมืองพาราณสี สังเกตได้ว่าในบันทึกจดหมายเหตุการเดินทางของคณะทูตในเวลาถัดมามีขนบในการเขียนคล้ายคลึงกันเช่นกัน นั่นคือการบรรยายรายละเอียดของเหตุการณ์และสิ่งที่พบเจอระหว่างการเดินทางปฏิบัติภารกิจ ใน **บันทึกไปบังคลา** มีการบรรยายและอธิบายข้อสังเกตทางวัฒนธรรมและผู้คนไว้ค่อนข้างละเอียด แสดงให้เห็นถึงการสังเกตการณ์อันถี่ถ้วนของอาลักษณ์ผู้จดบันทึกและความสนใจใคร่รู้ของผู้อ่านชนชั้นนำพม่าที่เป็นเป้าหมายของของตัวบทประเภทนี้

ใน**กลุ่มงานเขียนชมธรรมชาติ** มีคำประพันธ์ร้อยกรองอีกประเภทหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงวรรณกรรมประเภท “นิราศ” ของไทยอยู่ คือ “ตอลา” (တောလား; พนาจร) หรือบทประพันธ์ที่เล่าเรื่องการเดินทางไปในพงไพร ขนบการเขียนตอลานั้น โดยส่วนใหญ่เป็นการบรรยายสภาพพืชพรรณไม้ บรรยากาศ ไปจนถึงฤดูกาลของสถานที่ต่างๆ ที่พบเจอหรือเป็นจุดหมายในการเดินทาง คาดว่าตอลาเริ่มประพันธ์ขึ้นในยุคอังวะ (1365-1555) และอาจเป็นต้นแบบให้งานเขียนร้อยกรองประเภท “ยะดุ้” (ရတု; ฤดู) หนึ่งในร้อยกรองยุคจารีตที่มีขนบในการพรรณนาสภาพฤดูกาล ภูมิอากาศ เทศกาล สภาวะธรรม ทั้งยังรวมถึงอารมณ์ความรู้สึกอาลัยอาวรณ์คนรัก (Pe Maung Tin, 2013, pp. 83-85) หากเปรียบเทียบกับคำประพันธ์ไทย คำประพันธ์ประเภทยะดุ้นับว่ามีความใกล้เคียงกับ

คำประพันธ์ประเภทนิราศของไทยมากที่สุด[1] ทั้งในด้านขนบการเขียนและด้านเนื้อหา ถึงกระนั้นนิราศในวรรณคดีไทยมักใช้การร้างลาจากคนรักและอารมณ์ถวิลหานั้นเป็น literary topos ในขนบการเขียนนิราศ ในขณะที่ยะดุ้ในวรรณกรรมพม่าไม่ได้ใช้การเดินทางเป็นพื้นที่ในการเปรียบถึงการจากลาและอารมณ์กวีในระหว่างการเดินทางเสมอไป แต่กลับใช้ในการเปรียบเทียบกับสัจธรรมในทางโลกุตระด้วยเช่นกัน (Pe Maung Tin, 2013, pp. 67-69) บทประพันธ์ตอลาที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปและได้รับการยกย่องว่าแต่งดีนั้น ได้แก่ **ตอลาของชินมหาอุตตะมะจ่อ** (ရှင်ဥတ္တမကျော်တောလား) ประพันธ์โดย ชินอุตตะมะจ่อ หนึ่งในสี่ปราชญ์เถระนักประพันธ์ตามพุทธทำนายจากยุคอังวะ และ **ตอลาไปพระพุทธบาทชเวแส้ะก์ต่อ** (ရွှေစက်တော်သွားတောလား) ซึ่งประพันธ์โดย ชินมหารัฏฐสาร (ရှင်မဟာရဋ္ဌသာရ; Shin Raṭṭhasāra) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> จากสุวรรณคูหาเคหาสน์ เหล่ามัจฉาแลกุ้งทองต่างผุดว่ายขึ้นกลางกระแสชล คล้ายบังคมนมัสการพระไตรโลกา ยามเข้าวสันตฤดูสู่มงคลแรกนา ชาวนาต่างปรีดาเพาะปลูกพืชพันธุ์ตามประเพณี ด้วยวิริยะอุตสาหะเต็มกำลัง แลเทวดายักษาทั้งหลายล้วนนอบน้อมบังคมกราบไหว้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างครื้นเครงยินดี ด้วยศรัทธาจิตบริสุทธิ์
>
> (Uttamagyaw, 1964)

ตอลาของชินอุตตะมะจ่อนั้น แม้จะเล่าประสบการณ์การเดินทางในป่า หากการเดินทางนั้นมิใช่ประสบการณ์การเดินทางของตนเอง กลับเป็นการเล่าถึงการเดินทางนิวัติจากกรุงราชคฤห์ไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ของสมเด็จพระพุทธโคดมเพื่อไปแสดงธรรมโปรดบุพการี (Pe Maung Tin, 2013) ฉากชมธรรมชาติ สิงสาราสัตว์ รวมไปถึงเทวดาอารักษ์ที่พร้อมกันมานอบคำนับบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปตลอดทางข้างต้น เป็นการใช้บุคลาธิษฐานแสดงปาฏิหาริย์และบุญบารมีของพระพุทธองค์ตามขนบการใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมจารีตที่กวีสำแดงอัจฉริยภาพทางภาษาพรรณนาผ่าน “ปรากฏการณ์” มหัศจรรย์ของสภาพแวดล้อม การใช้อุปลักษณ์ (metaphor) เช่นนี้ถือเป็นขนบการเขียนรูปแบบหนึ่งในการเผยแพร่ชุดความเชื่อหรืออุดมการณ์ในขนบการเรียนการสอนในสังคมพุทธจารีตพม่าที่พบเห็นได้มาแต่เดิม

---

[1] มนัส จิตเกษม (1972) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า **โคลงทวาทศมาส** มีลักษณะคล้ายคลึงกับวรรณคดีสันสกฤตเรื่อง **Ratusamharan** [The Cycle of Season] โดยกวีกาลิทาส ซึ่งเล่าเรื่องราวความทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากจากความรัก โดยเปรียบเทียบกับฤดูกาล ทั้งนี้เมื่อเทียบกับคำประพันธ์ประเภท “ยะดุ้” (ရတု; Ratu) ซึ่งก็มีรากศัพท์มาจากคำว่า Ritu ในภาษาสันสกฤตเช่นเดียวกัน จึงอาจอนุมานได้ว่า “ยะดุ้” ของพม่าเองก็มีที่มาจากวรรณคดีสันสกฤต

แมวป่าโผนผาดอยู่แวบแวบ ส่งเสียงแว้วแว้ว กระต่ายป่าผลุบแผล็ว หัวขวานกระโดดไต่เถาวัลย์พาด หมาป่าและหมาในสะบัดหางโบก อีกเก้งและกวางทองส่งเสียงร้องเรียก คชสารกู่รับกลางไพรลึก ระงมเสียงเดรัจฉาน พระพายโชยชายพลิ้วอ่อน

(Raṭṭhasāra, 1957)

ตัวบทคัดตอนข้างต้นมาจากตอลาของชินมหารัฏฐสารซึ่งบรรยายสภาพแวดล้อมของเส้นทางระหว่างการเดินทางไปสักการะพระพุทธบาทชเว-แส้ะก์-ต่อ กวีแสดงกวีโวหารด้วยการพรรณนาบรรยากาศธรรมชาติของสิงสาราสัตว์ในป่าลึก การเล่นสัมผัสสระและอักษรในบทกวีแสดงให้เห็นจังหวะกระโดดผลุบโผนของสัตว์ชนิดต่างๆ ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามเมื่อได้ฟังหรืออ่านบทกวี นอกจากนี้ การไล่เรียงชื่อสัตว์แต่ละประเภทยังแสดงให้เห็นภูมิรู้ด้านธรรมชาติวิทยาของกวีอีกด้วย ถึงกระนั้นเอง ข้อมูลเกี่ยวกับสัตว์ป่าเหล่านี้ ก็มิใช่สาระสำคัญในการเล่าเรื่องการเดินทางของภิกษุนักกวี แต่เป็นเพียงการแสดงกวีโวหารเท่านั้น

ในกลุ่มผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ หากเคยศึกษาประวัติศาสตร์พม่ามาบ้าง อาจเคยได้พบผ่านตาชื่อของงานเขียนประเภท “หม่อกูน” (မော်ကွန်း) ซึ่งเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองอีกประเภทที่ใช้บันทึกเรื่องราวที่กวีประสบพบเจอ หม่อกูนเริ่มปรากฏขึ้นในยุคอังวะเช่นกัน แม้หม่อกูนบางบทอาจจะพิจารณาเป็นวรรณกรรมการเดินทางได้ อาทิ **หม่อกูนล่องพารา** (ပြည်စုန်မော်ကွန်း) แต่งโดย ชิน ทฺเวโญ (ရှင်ထွေးညို) ในปี 1472 ที่เล่าเรื่องราวการเดินทางลี้ภัยกบฏจากกรุงอังวะไปเมืองแปรในพระเจ้ามหาสีรสุระ อย่างไรก็ตาม คำประพันธ์ประเภทนี้มิได้จำกัดอยู่เพียงแค่การบันทึกเรื่องราวการเดินทางเท่านั้น ยังนิยมใช้บันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์อื่นๆ เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำนุบำรุงพระศาสนาและพระราชกรณียกิจในพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้ หม่อกูนจึงมักถูกจัดอยู่ในกลุ่มวรรณกรรมบันทึกประวัติศาสตร์เป็นหลัก (Khin Min (Danubyu), 2014b, pp. 70-72)

ในกรณีของ**กลุ่มงานเขียนด้านการศาสนา** ปรากฏพบทั้งตัวบทการเดินทางของชนชั้นสูงในการเดินทางไปแสวงบุญ และตัวบทการเดินทางของสามัญชน ด้วยการเดินทางในอดีตนั้นเต็มไปด้วยความลำบากและอันตราย จึงอาจถือได้ว่าการเดินทางเพื่อจาริกแสวงบุญเป็นรูปแบบการเดินทางประเภทหลัก (แต่ไม่ใช่ประเภทเดียว) เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของสามัญชนคนทั่วไป (Rozenberg, 2001, p. 65) หม่าวง์ ถิ่น ยกตัวอย่าง **จารึกมหาโพธิ์** (မဟာဗောဓိကျောက်စာ) ที่พระเจ้ามินดงโปรดเกล้าฯ ให้ราชทูตมินจีสิริมหาเซยะ อู เช่ง เดินทางไปกัลกัตตาเพื่อปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ถวายเป็นพุทธบูชาในปี 1874 จารึกดังกล่าวเขียนด้วยคำประพันธ์ร้อยแก้วกล่าวสรรเสริญพระพุทธบารมีและให้

ข้อมูลรายละเอียดต้นศรีมหาโพธิ์และเครื่องสักการะมณีรัตนาทั้งหลาย รวมถึงรายละเอียดของผู้บริจาคและคณะราชทูตที่เดินทางไป

นอกจากนี้ ยังมีงานเขียนน่าสนใจอีกประเภทหนึ่งที่อาจจัดอยู่ในหมวดบันทึกการจาริกแสวงบุญได้ คือ “นัต-ลาน-ฮญูนง์” (နတ်လမ်းညွှန်း) แปลเป็นไทยได้ว่า “หนังสือนำทางการจาริกแสวงบุญ” หนังสือประเภทนี้จัดว่ามีความใกล้เคียงกับหนังสือนำเที่ยวประเภทไกด์บุคในปัจจุบันมากที่สุด เนื่องจากเป็นการให้ข้อมูลการเดินทางไปแสวงบุญตามมหาบูชาสถานในประเทศเมียนมา แต่เดิมนั้น นัต-ลาน-ฮญูนง์เผยแพร่ผ่านการเล่าแบบปากต่อปากในลักษณะวรรณกรรมมุขปาฐะ แต่เมื่อวิทยาการการพิมพ์แพร่หลายในประเทศเมียนมาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 การตีพิมพ์นัต-ลาน-ฮญูนง์ออกเผยแพร่สู่สาธารณะในวงกว้างก็เป็นที่นิยมมากขึ้น (Htin, 1981, pp. 48-49) นัต-ลาน-ฮญูนง์ในปัจจุบันมีรูปแบบหลากหลาย ทั้งที่คล้ายแผ่นพับโฆษณา และแบบที่จัดพิมพ์เป็นหนังสือพร้อมภาพประกอบและแผนที่ ดังตัวอย่างด้านล่าง

นโมตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

รตฺนตรฺยย อหำ วนฺทามิ สพฺพทา

ขอประนมอัญชลีกราบพระแม่สุรัสวดี โปรดช่วยสนับสนุนข้าพเจ้าด้วยเทอญ

ธรรมจาริกทั้งหลายผู้มาบูชาพระเจดีย์จากทั่วสารทิศ ไม่ว่าจะเดินทางมาโดยรถยนต์ก็ดี แลรถม้าก็ดี คนขับรถและคนขับรถม้าจะนำท่านไปส่งยังท่ารถตลาดน้อยที่เรียกว่าท่าต้นมะม่วง ตีนเขาสะกาย ดังนั้น ท่านไม่จำเป็นต้องหาคนนำทางเพื่อไปยังท่าต้นมะม่วง จากจุดนั้นไปยังบนเขา ท่านจะมองเห็นพระเจดีย์มากมายละลานตาตลอดทาง จากท่าต้นมะม่วงและท่ารถพระเจดีย์ห้วงคำนึงห่างออกไป ๑ ผาโลง จากท่ารถไปโป่งญะชิน เป็นระยะทาง ๙๐ ไก้ก์

(Thein Han, 1965, pp. 2-3)

ข้อมูลที่พบในนัต-ลาน-ฮญูนง์ ล้วนแล้วแต่เป็นข้อมูลการเดินทางเป็นหลักสำหรับธรรมจาริกทั่วไป การแพร่กระจายของงานเขียนประเภทนัต-ลาน-ฮญูนง์ หรือหนังสือนำทางการจาริกแสวงบุญระหว่างปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 อันเนื่องมาจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีการพิมพ์ ช่วยฉายภาพแทนชุดความรู้เกี่ยวกับการเดินทางของคนธรรมดาในประเทศเมียนมาที่แพร่กระจายในสังคมในห้วงเวลาดังกล่าวเพิ่มเติมขึ้นมาจากตัวบทที่ผลิตโดยชนชั้นนำและปัญญาชน ทั้งยังสะท้อนให้เห็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ช่วยเสริมความสามารถในการเดินทางไกลที่ขยายสู่ชนชั้นล่างมากขึ้นด้วยเช่นกัน

อนึ่ง หากเราอ้างอิงนิยาม “วรรณกรรมการเดินทาง” ของทอมป์สัน (2011) ที่อภิปรายไว้ว่า “หากการเดินทางเกี่ยวข้องกับการพบกันระหว่าง ‘ตัวตน’ และ ‘คนอื่น’ ที่ถูกทำให้เกิดขึ้นด้วยการเคลื่อนที่ไปในพื้นที่ ในจุดหนึ่งนั้น งานเขียนการเดินทางทั้งหมดจึงนับเป็นการบันทึกหรือผลผลิตจากการพบปะสังสันทน์นั้น ทั้งยังเป็นผลลัพธ์จากการต่อรองเจรจาอันเกิดขึ้นจากความเหมือนและความต่าง” ตามทัศนะของทอมป์สัน (2011, p. 10) ด้วยนัยนิยามที่กว้างเช่นนี้ ทำให้ขอบเขตคำนิยามของวรรณกรรมการเดินทางมีเส้นแบ่งพรมแดนค่อนข้างยุ่งเหยิง และอาจเหมาะสมกว่าหากจัดหมวดหมู่ไว้เพียงหลวมๆ แล้วจึงค่อยระบุความเฉพาะเจาะจงของตัวบทที่เป็นประเภทย่อยลงไป (Thompson, 2011, p. 26) เมื่อพิจารณาตัวอย่างบทประพันธ์การเดินทางยุคจารีตที่ยกมาทั้งหมดข้างต้นย่อมสังเกตพบลักษณะสำคัญในงานวรรณกรรมการเดินทางยุคจารีต นั่นคือแม้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้วตัวบทการเดินทางยุคจารีตจะมิได้ถูกเขียนขึ้นโดยมีเจตนาและจุดประสงค์ให้การเล่าประสบการณ์การเดินทางเป็นวัตถุประธานของเรื่องเล่า แต่ด้วยกรอบแนวคิดข้างต้น เราจึงอาจสามารถพิจารณาตัวบทการเดินทางจารีตในฐานะวรรณกรรมการเดินทางได้

ควรสังเกตว่า ตัวบทจำนวนมากเป็นบันทึกการเดินทางที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการศาสนา บริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ได้อภิปรายมาก่อนหน้าแสดงให้เห็นแล้วว่า ความเปลี่ยนแปลงทางมโนทัศน์ของสังคม ย่อมส่งผลต่อตัวบทวรรณกรรมในฐานะที่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง

ทั้งนี้ เพื่อให้ขอบเขตลักษณะของวรรณกรรมการเดินทางพม่านั้นชัดเจนขึ้น เราจึงอาจสรุปลักษณะสำคัญของวรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคจารีตได้ดังนี้

ประการที่ 1 เป็นเรื่องที่เล่าการเดินทางหรือการพบปะกับ “คนอื่น” (the Other) แม้ในขนบการเขียนวรรณกรรมยุคจารีต ไม่ได้มีคำเรียกชื่อประเภทของวรรณกรรมการเดินทางเป็นการเฉพาะ แต่ตัวบทที่เล่าถึงการเดินทางหรือเล่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางล้วนสามารถพิจารณาเป็นตัวบทการเดินทางได้ตามนิยามที่กว้างที่สุดของวรรณกรรมการเดินทาง

ประการที่ 2 การเดินทางถูกใช้ในฐานะภาพพจน์ (trope) เชิงพื้นที่ โดยมากแล้ว ในวรรณกรรมการเดินทางพม่าจารีต การเดินทางมิใช่องค์ประธานหลักในการเล่าเรื่องที่ผู้เขียนเฝ้ารอพินิจ และเพ่งมอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ **การเดินทางมิได้ถูกนำเสนอในฐานะวัตถุประธานของการเล่าเรื่อง** การเดินทางถูกจัดวางเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้น อาจเป็นการเคลื่อนไหวในพื้นที่ หรืออาจเป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์อันเป็นตัวเดินเรื่องสำคัญในเรื่องเล่า หรือแม้แต่เป็นเพียงพื้นที่ทางวรรณศิลป์ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้นๆ อันเป็นสาระสำคัญของการเล่าเรื่องเกิดขึ้น เช่น จารึกทิศาปาโมกข์อาจกล่าวถึงจักรพรรดิข่านในฐานะคนอื่นที่ได้พบพานระหว่างการเดินทางครั้งนั้น แต่วัตถุหลักที่ถูกเล่า

ผ่านตัวบทกลับเป็นการเจรจาระหว่างการพบปะเจรจาความเมืองระหว่างราชทูตและกษัตริย์ หรือมิเช่นนั้น วัตถุที่ถูกเล่าถึงอย่างธรรมชาติก็อาจถูกใช้เป็นสัญญะในการพรรณนาความไพศาลแห่งบุญบารมีของพระพุทธเจ้าหรือใช้แสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยกวีโวหาร ดังที่สังเกตได้ในตอลาทั้งสองบทในตัวอย่างที่ได้ยกมาสาธกอธิบาย เช่นเดียวกับที่มนัส จิตเกษมอธิบายขนบการประพันธ์วรรณคดีนิราศในยุคอยุธยาว่า การพลัดพรากจากคนรักเป็นการแสดงกวีโวหารเป็นหลัก ในขณะที่การเดินทางและประสบการณ์การเดินทางมิใช่หัวใจสำคัญของเรื่องเล่า (Chitkasem, 1972, pp. 131-151)

อย่างไรก็ตาม มีตัวบทการเดินทางในวรรณกรรมจารีตบางประเภทที่วางการเดินทางและประสบการณ์ระหว่างการเดินทางเป็นวัตถุประธานในการเล่าเรื่อง เช่น ตัวบทที่เล่าการเดินทางด้านความสัมพันธ์ทางการทูต ดังพบใน **บันทึกไปบังคลา** (1830) และ **บันทึกประจำวันไปลอนดอน** (1872) ลักษณะดังกล่าวอาจทำให้ตัวบทการเดินทางประเภทนี้มีความใกล้เคียงกับวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ แต่หากพิจารณาจุดประสงค์ในการประพันธ์ กลุ่มผู้รับสาร กลวิธีการเขียน และวิธีการเผยแพร่แล้ว วรรณกรรมการเดินทางประเภทดังกล่าวย่อมยังไม่อาจเรียกว่าเป็นวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ได้

ประการที่ 3 เรื่องเล่าการเดินทางในวรรณกรรมพม่ายุคจารีต ไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับลักษณะคำประพันธ์กำหนดในเชิงรูปแบบ กล่าวคือ เราสามารถพบตัวบทวรรณกรรมการเดินทางจารีตได้ได้ทั้งในรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง รวมถึง หากพิจารณาในข้อถกเถียงที่คาร์ล ทอมป์สันเสนอ อาจกล่าวได้ว่า ตัวบทการเดินทางที่แม้ไม่ได้อยู่ในรูปแบบการเล่าเรื่องการเดินทาง (non-narrative mode) เช่น แผนที่ หรือบัญชีภาพ แต่ยังคงเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการเดินทางหรือการพบปะสังสันทน์ ตัวบทเหล่านี้อาจนับเป็นตัวบทการเดินทางได้เช่นกัน อาทิ นัต-ลาน-ฮญูนง์ หรือหนังสือแนะนำการเดินทางจาริกแสวงบุญ และนอกจากนี้ ยังอาจขยายความไปถึงเรื่องเล่าการเดินทางที่เป็นเรื่องแต่ง (fiction) ได้อีกด้วย

ประการที่ 4 เป็นการบันทึกการเดินทางของชนชั้นนำหรือกิจการในพระศาสนา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ตัวบทการเดินทางโดยส่วนใหญ่ที่หลงเหลือจนปัจจุบัน มักเป็นตัวบทวรรณกรรมที่ถูกเขียนขึ้นในราชสำนักหรือในกิจการศาสนา ทำให้ตัวบทส่วนใหญ่เกี่ยวโยงอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมืองและศาสนาเป็นสำคัญ

ดังนี้แล้ว จึงอาจสรุปได้ว่า ตัวบทการเดินทางพม่าในยุคจารีต มักนำเสนอการเดินทางเป็นเพียงพื้นที่ฉากหลังของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องเล่า การเดินทางไม่ได้ถูกจับจ้องและเล่าถึงด้วยตัวของมันเอง อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา สังเกตพบว่ามีตัวบทการเดินทางที่จัดวางการเดินทางและประสบการณ์การเดินทางเป็นองค์ประธานในการเล่าเรื่องด้วยมุมมองการเล่าแบบสังเกตการณ์และนำเสนอประสบการณ์ต่างๆ ตามประสบการณ์จริงที่พบเริ่มปรากฏให้เห็น แม้ว่า

ในช่วงแรกตัวบทจำนวนหนึ่งจะนำเสนอการสังเกตการณ์นั้นในลักษณะชุดข้อมูล แต่ในเวลาถัดมาจึงเริ่มมีลักษณะที่นำเสนอความคิดเห็นส่วนตัวเกี่ยวเหตุการณ์และประสบการณ์ระหว่างการเดินทางชัดเจนมากขึ้น

ระหว่างการเปลี่ยนผ่าน สู่การเขียนวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่

ก่อนจะอภิปรายให้เห็นถึงการก่อร่างสร้างรูปแบบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ที่เริ่มพัฒนาขึ้นอย่างจริงจังในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น เราอาจวินิจฉัยปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวรรณกรรมพม่าในช่วงรอยต่อเปลี่ยนผ่านศตวรรษนี้เสียก่อน

หม่าวง์ ขิ่น หมิ่น ดะนุ บยู (2014b) นักภาษาและวรรณกรรมพม่าได้ตั้งข้อสังเกตว่าวรรณกรรมพม่าในช่วงท้ายราชวงศ์คองบองนั้นเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมาก อันเนื่องมาจากการผนวกรวมทางองค์ประกอบทางวัฒนธรรมและวรรณกรรมจากแว่นแคว้นอื่นๆ ทั้งจีน ยะไข่ สยาม มอญ และตะวันตก ที่ได้ปฏิสัมพันธ์กันเข้าไปร่วมด้วยในตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Khin Min (Danubyu), 2014a, p. 232) หากมองย้อนกลับไปนับตั้งแต่การปฏิรูปคณะสงฆ์ในรัชสมัยของพระเจ้าโบด่อพญาเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนกระทั่งการปฏิรูปอีกครั้งในรัชสมัยของพระเจ้ามินดง การปฏิรูปเหล่านี้ส่งผลให้ระบบการศึกษาพุทธศาสนาและงานวรรณกรรมศาสนาเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งและมีทิศทางพัฒนาไปในลักษณะที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น คู่ขนานไปกับกลุ่มงานวรรณกรรมศาสนาเหล่านั้น ยังปรากฏพบงานวรรณกรรมในรูปแบบร้อยแก้วและตัวบทที่ให้ความรู้ทางโลกิยะเพิ่มมากขึ้นด้วย ทั้งนี้ จะขอยกตัวอย่างงานเขียนบางประเภทขึ้นมาอภิปรายเพื่อให้เห็นภาพชัดยิ่งขึ้น

ในยุคคองบอง มีงานเขียนร้อยแก้วประเภทหนึ่งที่พัฒนาขึ้นรวดเร็ว ในเวลาถัดมางานเขียนประเภทนี้ได้ขยายขอบเขตไปสู่งานเขียนที่ใกล้เคียงกับงานเขียนประเภท “สารานุกรม” ของตะวันตกที่เข้ามาสู่แวดวงปัญญาชนและชนชั้นนำพม่าในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 งานเขียนดังกล่าวคือ “อะผวิ้น จาน” (အဖွင့်ကျမ်း) แปลเป็นไทยได้ว่า “คำอธิบาย” แต่เดิมนั้น อะผวิ้น จานเป็นวรรณกรรมศาสนากลุ่มอรรถาธิบายที่เขียนขึ้นเพื่อขยายความแนวคิด หลักธรรม หรือพระพุทธประวัติที่อาจเข้าใจได้ยากให้แก่คนทั่วไปได้เข้าใจง่ายขึ้น เช่น **วงศาทีปนี** ที่เขียนโดย แมถีสะยาด่อ (မဲထီးဆရာတော်; Me Hti Sayadaw) ในรัชสมัยของพระเจ้าโบด่อพญา เพื่อบันทึกอธิบายการชำระสังคายนาพระไตรปิฎก ณ เมืองตองอูที่พระเจ้าโบด่อพญาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำขึ้น หรือ **ตำรากายานุปัสสนา** (1875) โดย ยอมินจี อู โพ ฮลายง์ (ယော‌မင်းကြီး ဦးဘိုးလှိုင်း; Yaw Mingyi U Bo Hlaing) ปัญญาชนคนสำคัญในราชสำนักคองบองในรัชสมัยของพระเจ้ามินดงได้เขียนอะผวิ้น จาน หรือ คำอธิบายวิธีการเจริญกายานุปัสสนา ด้วยการผสมผสานชุดความรู้จากตำราการแพทย์พื้นถิ่น

พม่า ตำราบาลี ตำราการแพทย์สันสกฤต และตำรากายวิภาคศาสตร์จากกรุงโรมเพื่ออธิบายหลักการในการเจริญวิปัสสนา ไม่เพียงแต่เท่านี้ ยังพบตำราประเภทคำอธิบายเช่นนี้ในการอธิบายความรู้ทางสถาปัตยกรรรมศาสตร์ ภาษาศาสตร์ การครัว โหราศาสตร์ และตำราการแพทย์ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อปรากฏพบว่ามีงานเขียนในลักษณะอะผวิ้น จาน เพื่ออธิบายองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แพร่หลายมากขึ้นในพื้นที่พม่าตอนล่างภายหลังตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ราชสำนักคองบองในพื้นที่พม่าตอนบนเอง ก็ได้ผลิตตำราประเภทอะผวิ้น จานเพื่ออธิบายให้ความรู้ทางโลกิยะเหล่านี้ เช่น **ตำราลีลาวดี** (1863) ซึ่งเป็นตำราสอนวิธีคำนวณทางคณิตศาสตร์ ที่ยอมินจี อู โพ ฮลายง์ แปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาพม่า และ **ตำราการแพทย์โลกธาตุ** (1860) ที่ยอมินจี อู โพ ฮลายง์ แต่งร่วมกับมินถิ่นปัญญาสิทธิจ่อข่าวง์ (မင်းထင်ပညာသိဒ္ဓိကျော်ခေါင်း; Min Htin Pinnya Thiddhi Kyaw Gaung) นักเรียนทุนที่ราชสำนักคองบองส่งไปศึกษาศาสตร์การหุงกระจกที่ประเทศฝรั่งเศส (Khin Min (Danubyu), 2014a, pp. 214-216)

แม้กระทั่งงานเขียนประเภท “เมตตาส่า” (မေတ္တာစာ) แต่เดิมนั้นมีลักษณะเป็นจดหมายที่พระเถระชั้นผู้ใหญ่แต่งขึ้นเพื่อตอบคำถามทั้งในด้านโลกุตระและโลกิยะแก่พระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นแนวทางในการปกครองและประพฤติตน ในยุคคองบอง งานเขียนประเภทเมตตาส่านี้ ได้กลายลักษณะมาเป็นจดหมายส่วนตัว เพลงยาว หรือแม้แต่จดหมายแจ้งข่าวที่ปุถุชนคนทั่วไปไม่ว่าหญิงหรือชาย เด็กหรือคนชราสามารถแต่งได้เพื่อส่งข่าวสารแจ้งข้อมูลถึงกัน โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะในชนชั้นสูงหรือภิกษุสงฆ์อีกต่อไป (Khin Min (Danubyu), 2014a, pp. 197-201)

ตัวอย่างข้างต้นนี้ ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ความรู้ที่เกิดขึ้นในสังคมพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 19 หากยังแสดงให้เห็นอีกว่าวรรณกรรมจารีตพม่าในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น มีการขยับขยายพื้นที่จากวรรณกรรมศาสนาและชนชั้นนำมาสู่วรรณกรรมประชาชนมากขึ้น เนื่องจากปรากฏพบนักเขียนและกวีที่เป็นสามัญชนมากขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 และเรื่องราวที่ถูกเล่าผ่านวรรณกรรมก็เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดามากขึ้น

ในกลุ่มตัวบทการเดินทางพม่ายุคจารีตนั้น มีตัวบทการเดินทางสำคัญที่ปรากฏขึ้นในช่วงปลายราชวงศ์คองบองจำนวน 3 ชิ้นที่ผู้วิจัยใคร่ยกขึ้นมาพิจารณาต่างหาก ด้วยว่าตัวบททั้งสามชิ้นนี้มีลักษณะบางประการที่แตกต่างจากวรรณกรรมการเดินทางยุคจารีตที่กล่าวมา ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงเมล็ดพันธุ์ที่กำลังจะพัฒนาไปเป็นรูปแบบการเขียนตัวบทการเดินทางพม่าสมัยใหม่ นั่นคือ **บันทึกประจำวันไปลอนดอน** (1872) และ **บันทึกประจำวันไปฝรั่งเศส** (1875) โดย กินหวุ่นมินจี อู กาวง์ และ **บันทึกการเดินทางไปโปรตุเกส สเปน และอิตาลี** (1877) โดย อู เช่ง วรรณกรรมทั้งสามชิ้นนี้เขียนขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในเวลาที่สังคมพม่าเริ่มคุ้นเคยกับวิทยาการจากตะวันตก อีกทั้งการขยายตัวของพื้นที่การปกครองและระบบการศึกษาอาณานิคมเริ่มขยายอิทธิพลในวงกว้างมาก

ขึ้น ร่วมกับเทคโนโลยีการพิมพ์ที่พัฒนาและแพร่กระจายทั่ว โดยเฉพาะในพื้นที่เมียนมาตอนล่าง และแสดงลักษณะที่แตกต่างจากตัวบทการเดินทางยุคจารีตใน 3 ประเด็นหลัก คือ การจัดวางประสบการณ์การเดินทางในฐานะองค์ประธานของเรื่องเล่า รูปแบบการเขียน และวิธีการเผยแพร่

ความสำคัญของ **บันทึกประจำวันไปลอนดอน** (1872) และ **บันทึกประจำวันไปฝรั่งเศส** (1875) ของกินหวุ่นมินจีปรากฏทั้งในด้านรูปแบบการเขียนและเนื้อหาของตัวบทการเดินทาง ในส่วนของรูปแบบการเขียนแบกชอว์และก็องดิเยร์ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นรูปแบบการเขียนที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในขนบการเขียนวรรณกรรมพม่ายุคจารีต เนื่องจากมีลักษณะเป็น “บันทึกประจำวัน” (ดู Bagshawe, 2006, p. xliii; Candier, 2007, p. 3) เมื่อพิจารณากลวิธีในการเขียนเพิ่มเติมบันทึกไปลอนดอนและฝรั่งเศสทั้งสองเรื่องนี้ล้วนเขียนด้วยร้อยแก้วในภาษาทางการและเป็นการรายงานข้อมูลการเดินทางของคณะราชทูตอย่างละเอียด ดังที่พบอยู่ก่อนหน้าในจดหมายเหตุทางการทูต อาทิ **บันทึกไปบังคลา** (1830) ที่ได้กล่าวถึงมาก่อนหน้านี้ หากแต่บันทึกของกินหวุ่นมินจีมีความโดดเด่นในด้านการบรรยายความที่ก่อให้เกิดจินตภาพตามในกลุ่มผู้อ่านราวกับ “ดูภาพวาด” (Theippan Maung Wa, 2014, pp. 20-26) ความแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่ว่า ความแปลกใหม่ในงานเขียนของกินหวุ่นมินจี คือมีลักษณะที่เป็นเรื่องเล่า (narration) มากกว่าเมื่อเทียบกับจดหมายเหตุหรือบันทึกการเดินทางฉบับอื่น อย่างไรก็ดี ในประเด็นของรูปแบบงานเขียนแบบ “บันทึกประจำวัน” ที่เรียกในภาษาพม่าว่า “နေ့စဉ်မှတ်တမ်း” [เน่ะซิน ฮฺม่ะต์ตาน/ né.sin hmaʔ.tan] นั้น ข้อเขียนของกินหวุ่นมินจียังไม่ได้แสดงลักษณะงานเขียนส่วนตัวแบบอนุทินรายวัน (diary) ซึ่งอยู่ในกลุ่มงานเขียนประเภทเรื่องเล่าส่วนตัว (personal writing) ของตะวันตกเสียทีเดียว แต่กลับเข้าลักษณะงานเขียนจารีตพม่าประเภท “บันทึกราชกิจ” ซึ่งเป็นงานเขียนร้อยแก้วที่ใกล้เคียงกับบันทึกแบบวันต่อวัน (journal) ของตะวันตกเสียมากกว่า ด้วยว่างานเขียนของอัครมหาเสนาบดีพม่านั้นกำหนดกลุ่มผู้รับสารไว้อย่างชัดเจน จึงไม่มีลักษณะที่สำคัญที่สุดของ “อนุทินรายวัน” อันเป็นงานเขียนส่วนตัวที่ไม่ประสงค์เผยแพร่สู่สาธารณะ (ดูความแตกต่างระหว่าง diary และ journal ใน วรรณวิวัฒน์ รัตนลัมภ์, 2562, น. 23-25)

> วันอังคาร ขึ้น ๓ ค่ำ เดือนวาโส่แรก (16 มิถุนายน ค.ศ. 1874; บรรณาธิการ) นั่งรถไฟไปพร้อมคณะทูต มิแชล กูเร่ เสนาบดีคลัง และอาลักษณ์ทั้งหลายไปยังอาคารที่อยู่ใต้ดิน เรียกว่า “เล เซกูต์” (les écouts) เมื่อไปถึง แบลกฺร็องด์ ผู้รับผิดชอบสำนักงานนั้นออกมาต้อนรับแล้วพาเข้าไปตามทางเดินใต้ดิน มีการก่อสร้างทางใต้ดินไว้ใต้ถนนทุกสายที่มีในกรุงปารีส ถนนใต้ดินเหล่านี้ กว้างประมาณ 10 ต่อง สูงประมาณ 12 ต่อง และเหลือพื้นที่ซ้ายขวาของเส้นทางเหล่านี้ไว้ประมาณ 4 ต่อง และบริเวณตรงกลางของทางเดินประมาณ 2 ต่อง

> เพื่อขุดทางระบายน้ำลึกราว 5 ต่องไว้ ทั้งหลังคาและพื้นอุโมงค์ทางรถไฟใต้ดินกว้าง 10 ต่อง สูง 12 ต่อง ทำด้วยหินที่เรียงกันเป็นแถว ในอุโมงค์นี้ ยังมีทางระบายน้ำลึก 5 ต่อง กว้าง 2 ต่องที่ปูด้วยหินเช่นกัน บนทางระบายน้ำ มีทางเดินเหล็กปูไว้เพื่อเชื่อมทางไปขึ้นรถไฟ บริเวณซ้ายขวาของท่อระบายน้ำ ยังมีพื้นถนนเรียบกว้างประมาณ 4 ต่อง เป็นแนวทางเดินสำหรับผู้โดยสารและรถขนสินค้า
>
> (Kinwun Mingyi, 2008, p. 108)

การบรรยายเหตุการณ์ “ที่บันทึกสิ่งที่ได้พบเจอและได้ยินในแต่ละวัน” ราวคลี่ภาพวาดออกกางให้ดูดังตัวอย่างข้างต้น มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านสามารถจินตนาการและเรียนรู้เรื่องราวและประสบการณ์ที่ไม่คุ้นเคยตามได้ แท้จริงแล้ว หากพิจารณาลักษณะการเขียนบันทึกตามลำดับวันโดยละเอียด ย่อมพบว่าไม่ใช่ขนบการเขียนรูปแบบใหม่โดยสิ้นเชิงเสียทีเดียว แต่เป็นลักษณะการเขียนที่ปฏิบัติและพบกันอยู่แล้วในงานเขียนประเภทจดหมายเหตุแต่เดิม โดยเฉพาะการบันทึกจดหมายเหตุโดยอาลักษณ์ในราชสำนักที่บันทึกเหตุการณ์ต่างๆเพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนพงศาวดารในภายหลัง (นยา สุจฉายา, 2564, น. 70) นอกจากงานเขียนประเภทจดหมายเหตุแล้ว ยังมีงานเขียนประเภท “บันทึกราชกิจ” ที่เรียกว่า “มินฮมุเยหย่าฮฺม่ะตาน” (မင်းမှုရေးရာမှတ်တမ်း) สำหรับจดบันทึกพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ งานเขียนประเภทนี้ก็ปรากฏขึ้นในยุคคองบองอีกเช่นกัน ดังนี้แล้วเป็นไปได้ว่างานเขียนของกินหวุ่นมินจีอาจได้รับอิทธิพลรูปแบบการบันทึกมาจากบันทึกรายงานเหตุการณ์ (အစိရင်ခံစာ) ตามขนบจารีตแต่เดิมมาส่วนหนึ่ง ในขณะที่เนื้อหานั้น เห็นได้ชัดเจนว่ามีการเน้นเรื่องราวและประสบการณ์จากการเดินทางในการเล่าเรื่องซึ่งแตกต่างจากงานเขียนตามจารีตโดยทั่วไป

ตัวบทการเดินทางอีกเรื่องหนึ่งที่ควรกล่าวถึง คือ **บันทึกไปโปรตุเกส สเปน อิตาลี** ของ อู เช่ง (ဦးချိမ့်; U Cheint) ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานเขียนที่ช่วยเปิดหูเปิดตาและให้ความรู้แก่ผู้อ่าน (Theippan Maung Wa, 2014, p.8) อู เช่ง หรือ มยาวง์ ฮละ มโย่ะซา มินจีสิริมหาชัยยะ อู เช่ง (မြောင်းလှမြို့စား မင်းကြီးသီရိမဟာဇေယျ ဦးချိမ့်) เป็นนักการทูตร่วมสมัยเดียวกับกินหวุ่นมินจี เมื่อคราวกินหวุ่นมินจีนำคณะราชทูตเดินทางไปอังกฤษและฝรั่งเศส อู เช่งได้ร่วมติดตามคณะราชทูตไปด้วยในฐานะอุปทูตอาลักษณ์ชั้นตรีและชั้นโทตามลำดับ ด้วยตำแหน่งแล้ว อู เช่ง จึงมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเช่นกันกับการจดบันทึกรายงานการเดินทางของคณะทูต ต่อมาในปี 1875 ภายหลังที่เขาได้นำคณะทูตเดินทางไปถวายต้นศรีมหาโพธิ์ ณ กรุงกัลกัตตาเป็นที่เรียบร้อย จึงได้รับมอบหมายจากพระเจ้ามินดงให้เป็นราชทูตนำคณะเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรี ณ ประเทศ สเปน โปรตุเกส และอิตาลี

บันทึกไปโปรตุเกส สเปน อิตาลี ของอู เช่ง เขียนขึ้นระหว่างปี 1875-1877 ในหน้าบทนำของบันทึก อู เช่ง แสดงเจตนารมณ์ว่า “การจดบันทึกเรื่องราวไว้ทุกวัน [ด้วยเนื้อหาที่] ไม่แคบไม่กว้าง ตามที่ข้าพเจ้าได้ยินและพบเห็นมานี้ [ข้าพเจ้า] หมายให้เป็นความรู้แก่ผู้สนใจรุ่นหลังได้อ่านต่อไป” (Cheint, 2011, p. 29)

> เรื่องราวกรุงโรมที่ข้าพเจ้าจะเล่าต่อไปนี้ ขอท่านทั้งหลายโปรดจงตั้งใจฟังแลจดจำ ดังที่ท่านทั้งหลายอาจเคยได้ยินมา หนังสือคัมภีร์แต่โบราณได้กล่าวไว้ว่า เมืองนี้มีนามว่ากรุงโรม เช่นเดียวกับที่หนังสือได้เคยร้อยเรียง กรุงโรมยิ่งใหญ่ดังจินตนาการ เต็มไปด้วยสิ่งมหัศจรรย์ พระศาสนาเจริญรุ่งเรือง นี่เอง กรุงโรมที่ [ข้าพเจ้า] ได้ยลในเวลานี้
>
> (Cheint, 2011, p. 90)

บันทึกฉบับนี้ของอู เช่ง เป็นการจารลงบนสมุดปะระไบ้ก์ (ပုရပိုက်; parabaik) ด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองหลายรูปแบบ ทั้งยังแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของตนเองอย่างชัดเจนเมื่อกล่าวถึงสถานที่หรือธรรมเนียมที่แปลกใหม่ไม่คุ้นเคย ลักษณะเช่นนี้จึงอนุมานได้ว่า อู เช่ง มิได้เขียนบันทึกฉบับนี้เพื่อรายงานการปฏิบัติภารกิจฉบับทางการ แต่บันทึกไว้เป็นการส่วนตัวเพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้แก่คนรุ่นหลังดังปรากฏในคำนำที่ยกมาข้างต้น

บันทึกการเดินของกินหวุ่นมินจีและอู เช่ง จึงเผยให้เห็นเค้าลางความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางยุคจารีตในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จากรูปแบบการเขียนเพื่อรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางตามขนบ ศูนย์กลางของการเล่าเริ่มปรับเปลี่ยนไปสู่การเล่าประสบการณ์และข้อมูลต่างๆ ที่ได้เรียนรู้ระหว่างการเดินทางมากขึ้น ไม่เพียงแต่เท่านั้น เสียงของผู้เล่าบุรุษที่หนึ่ง (first person narrator) ยังค่อยๆ ปรากฏให้เห็นเพื่อยืนยันว่าข้อมูลที่เล่าถ่ายทอดลงในตัวบทการเดินทางนี้เป็น “เรื่องจริง” ที่ได้ผู้เขียนได้ประสบพบเจอมาด้วยตนเอง ในขณะเดียวกัน หากเราพิจารณาในบริบทของผู้อ่านในฐานะผู้รับสารแล้ว จะเห็นได้ว่าบันทึกการเดินทางของกินหวุ่นมินจีทั้ง 2 ฉบับ มีเจตนาเขียนเพื่อให้ชนชั้นนำในราชสำนักอ่าน ในขณะที่บันทึกการเดินทางของอู เช่งนั้นกลับมีเป้าหมายเป็นผู้อ่านทั่วไปที่สนใจซึ่งเป็นขอบเขตที่กว้างขวางกว่า อันแสดงให้เห็นถึงบริบทของผู้ผลิตและผู้เสพวรรณกรรมที่เปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับบริบททางสังคมเศรษฐกิจในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ เป็นช่วงเวลาที่อัตราการรู้หนังสือของชาวพม่าเพิ่มสูงขึ้นมากและผู้คนกระหายความรู้และข้อมูลใหม่ๆ ทางโลกย์ เพื่อตอบสนองต่อความเติบโตทางเศรษฐกิจและโลกทัศน์ที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ตัวบทการเดินทางของกินหวุ่นมินจีและ อู เช่ง เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของภาวะเปลี่ยนผ่านจากระบบจารีตไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ของตัวบทการเดินทางก็คือ รูปแบบการเผยแพร่ด้วยวิทยาการการพิมพ์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้า บันทึกการเดินทางของกินหวุ่นมินจีและอู เช่งนั้น เดิมทีเป็นการบันทึกลงในสมุดฝรั่งและกระดาษตลอดระยะเวลาการเดินทางจริง ราวปี 1877 ภายหลังการเดินทางเสร็จสิ้นร่วมสามปี บันทึกการเดินทางของกินหวุ่นมินจี จึงถูกคัดลอกจากสมุดบันทึกลงในสมุดปะระไบ้ก์เพื่อเผยแพร่ภายในราชสำนักคองบอง แล้วจึงได้รับการตีพิมพ์สู่สาธารณะเป็นครั้งแรกในปี 1908 จากนั้นเผ่ หม่าวง์ ติ่น จึงได้นำกลับมาตีพิมพ์ซ้ำอีกครั้งในปี 1953-1954 (Bagshawe, 2006, pp. xlii-xliii) ส่วนบันทึกการเดินทางของอู เช่ง นั้นมีเพียงฉบับคัดลอกลงปะระไบ้ก์ที่เผยแพร่ส่งผ่านกันในกลุ่มนักศึกษาพม่าในต่างแดนอันเป็นเหตุให้เต้ะปัน หม่าวง์วะ ได้อ่านต้นฉบับและได้เขียนบทความแนะนำเกี่ยวกับบันทึกฉบับนี้ของอู เช่งลงใน “นิตยสารก้าวหน้า” (ကြိုးပွားရေး မဂ္ဂဇင်း; kyi pwa yei magazine) ฉบับที่ 4 (1) เดือนตุลาคม ปี 1935 เป็นครั้งแรก จากนั้นในปี 1959 จึงได้รับการตีพิมพ์ออกเป็นหนังสือเป็นครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์มัณฑะเลย์เพื่อเฉลิมฉลองการครบรอบ 100 ปี เมืองมัณฑะเลย์ (Shwe Kain Thar, 2011, pp. 5-19)

จากข้อมูลข้างต้น จึงพอจะแสดงให้เห็นว่าการเผยแพร่บันทึกการเดินทางด้วยวิธีการคัดลอกลงสมุดใบลานตามขนบประเพณีเดิมนั้น แม้จะทำให้ตัวบทการเดินทางแพร่กระจายออกไปได้ในกลุ่มนักอ่าน แต่ก็เป็นเพียงการเผยแพร่เฉพาะกลุ่มและจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำ ในขณะที่เทคโนโลยีการพิมพ์เอื้อให้เกิดการกระจายตัวของหนังสือไปในแวดวงผู้อ่านที่กว้างขวางมากขึ้น สะท้อนให้เห็นสภาวะความต้องการเข้าถึงข้อมูลความรู้และประสบการณ์ใหม่ที่สามารถรับรู้ได้ผ่านการอ่านในสังคมพม่า

การเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่

หากพิจารณาบริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประกอบ ดังที่ได้อภิปรายไปแล้วในเบื้องแรก รัฐบาลอาณานิคมได้เริ่มวางระบบการศึกษาแบบตะวันตกนับตั้งแต่ยึดครองพื้นที่พม่าตอนล่างทั้งหมดได้ในปี 1852 ด้วยการเปิดโรงเรียนฆราวาสที่เรียกว่า “โรงเรียนแห่งชาติ” (အမျိုးသားကြောင်း; national school)[2] ซึ่งค่อยๆ ได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งในปี 1886 รัฐบาลอาณานิคมได้จัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการเพื่อเปิดสถาบันอุดมศึกษาในนาม “วิทยาลัยย่างกุ้ง”(Rangoon College) เพื่อผลิตบุคลากรเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจอาณานิคม (ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล, 2559, น. 89-90) ในขณะเดียวกัน วิทยาการการพิมพ์ก็

[2] บางครั้งพบการใช้คำว่า “လောကဓာတ်ကျောင်း” หรือ “โรงเรียนโลกธาตุ” แทนในความหมายเดียวกัน ทั้งนี้คำว่า လောကဓာတ် (โลกธาตุ) ในภาษาพม่า มีความหมายว่า “วิทยาศาสตร์” และ “จักรวาล, เอกภพ” ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

ได้กระจายตัวไปทั่วอาณานิคมพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในปี 1920 มีสื่อสิ่งพิมพ์รวมทั้งสิ้นมากกว่า 40 หัว ทั่วทั้งพม่าตอนบนและตอนล่าง ในรูปแบบหนังสือพิมพ์ นิตยสารและวารสารจำนวนมาก สื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้ไม่เพียงแต่กลายมาเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่เผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสังคมโลก แต่ยังเป็นพื้นที่ในการเผยแพร่บทละครสมัยใหม่ วรรณกรรมพม่า วรรณกรรมแปลจากภาษาตะวันตก

นอกจากนี้ การก่อตั้งสมาคมพม่าศึกษาในปี 1910 อันเป็นศูนย์รวมนักบูรพาทิศคดีชาวตะวันตกและปัญญาชนชาวพม่าในการผลิตผลงานศึกษาค้นคว้าด้านภาษา วรรณกรรมและวัฒนธรรมพม่า รวมไปถึงกิจกรรมส่งเสริมการเขียนและอ่านวรรณกรรมพม่า ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวและความสนใจในการอ่านวรรณกรรมพม่าเป็นอย่างมาก (Maung Khin Min, 2014, pp. 250-251) กอปรกับการขับเคลื่อนของยุวพุทธิกสมาคมพม่าที่เรียกร้องให้คนพม่ารุ่นใหม่ผู้ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกหวนคืนสู่ความเป็นพม่าและความเป็นพุทธ ได้พัฒนาบทบาทไปสู่การต่อต้านอาณานิคมในทศวรรษที่ 1910 เป็นต้นมา โดยเฉพาะการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการศึกษา จนกระทั่งรัฐบาลอาณานิคมต้องฟังเสียงคนพื้นถิ่น ยอมผนวกวิทยาลัยจัดสัน (Judson College) เข้ากับวิทยาลัยย่างกุ้ง (Rangoon College) ทั้งยังยกระดับขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในพม่าในปี 1920 ไปจนถึงการคว่ำบาตรเรียกร้องความเท่าเทียมในการศึกษาให้แก่ชาวพม่า และการให้ความสำคัญกับภาษาพม่า ประวัติศาสตร์พม่า รวมถึงพุทธศาสนาในหลักสูตรการเรียนการสอนผ่านการเสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยในปีเดียวกัน (The University Act) (ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล, 2559, น. 93-94) มหาวิทยาลัยย่างกุ้งจึงกลายมาเป็นหนึ่งในพื้นที่สำคัญในการพัฒนากลุ่มเยาวชนพม่ารุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาตามมาตรฐานตะวันตก ซึ่งใช้ชุดความรู้นี้กลับมาต่อสู้ทางการเมืองเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ ให้แก่ชาวพม่าพื้นถิ่นในเวลาต่อมา ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าในห้วงเวลาดังกล่าว

ภายในรั้วมหาวิทยาย่างกุ้งนี่เองที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้บ่มเพาะทำกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดทำวารสารและหนังสือพิมพ์ที่จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ในภาพรวม เช่น หนังสือพิมพ์รายวันสุริยะ (သူရိယနေ့စဉ်သတင်းစာ) (1911) นิตยสารสุริยะ (သူရိယမဂ္ဂဇင်း) (1917) นิตยสารดะโกง (ဒဂုန်) (1920) นิตยสารคันถโลกา (ဂန္ထလောက) (1925) อันเป็นสนามฝึกปรือฝีมือให้แก่นักเขียนและนักวรรณกรรมพม่าจำนวนมาก ในจำนวนเหล่านั้นยังรวมถึงนักเขียนพม่า ผู้นำกระแสวรรณกรรมสมัยใหม่ในยุคอาณานิคมจำนวน 3 คน ได้แก่ อู เส่ง ติ่น (ဦးစိန်တင်; U Sein Tin) เจ้าของนามปากกา เต้ะปัน หม่าวง์ วะ (သိပ္ပံမောင်ဝ; Theippan Maung

Wa) อู เตง ฮัน (ဦးသိန်းဟန်; U Thein Han) เจ้าของนามปากกา ซอจี (ဇော်ဂျီ; Zawgyi) และหม่าวง์ หวุ่น (ဇောင်ဝန်; Maung Wun) เจ้าของนามปากกา มินธุหวุ่น

ท่ามกลางสถานการณ์อันคึกคักในแวดวงวรรณกรรมพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เต้ะปันหม่าวง์ วะแสดงความสนใจต่อตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าผ่านบทความเรื่อง “วรรณกรรมบันทึกการเดินทาง” (1929) ที่ตีพิมพ์เป็นคำนำหนังสือบันทึกการเดินทางของหม่าวง์วะ เรื่อง **บันทึกประจำวันไปออกซ์ฟอร์ด** ความว่า

> หาได้มีความจำเป็นต้องเขียนอรรถาธิบายว่า **ความรู้อันเกิดระหว่างการเดินทางนั้นควรค่าแก่การที่คนเราจะฉวยคว้าอย่างไร** ท่านอาจจะเคยอ่านเรื่องราวเหล่านั้นผ่านตาอยู่บ่อยครั้งทั้งในหนังสือพิมพ์และนิตยสารทั้งหลาย ความรู้จากการเดินทางนั้นช่วยขยับขยายทรรศนะและตรรกะความคิดของคนเราให้กว้างขวาง ทั้งยังช่วยให้ปัญญารู้รอบเฉียบแหลมของเรานั้นสุกงอม ด้วยเหตุนี้ ชาวตะวันตกทั้งปวงจึงมักให้ความสำคัญและบ่มเพาะลักษณะนิสัยการเดินทางท่องเที่ยวไปยังบ้านเมืองมากมาย ดินแดนแว่นแคว้นต่างๆ เช่นนี้มิใช่หรือ เมื่อกว่าสามร้อยปีล่วงมาแล้ว ชาวโปรตุเกส ชาวดัตช์ ชาวฝรั่งเศสและชาวอังกฤษจึงต่างเดินทางมาถึงยังประเทศเมียนมา
>
> การถือครอง**ความรู้อันเกิดขึ้นระหว่างการเดินทางนี้** แม้มีคุณประโยชน์หลายหลาก แต่ใช่ว่าทุกคนต้องการความรู้นั้น หากจะสืบเสาะค้นหาด้วยตนเอง ยังประกอบด้วยปัจจัยอื่นๆ มากมาย ทั้งต้องอดกลั้นต่อทุกข์อันประสบพบเจอระหว่างเดินทาง สุขภาพต้องแข็งแรง มีโอกาสที่จะมีเวลาว่าง หรือมีทุนทรัพย์เพียงพอ ดังนี้แล้ว ผู้ที่เคยเดินทางไปยังแว่นแคว้นแดนดินต่างๆ ด้วยตนเองจึงหาได้ยากยิ่งนัก
>
> ฉะนั้น หากไม่สามารถออกเดินทางได้ด้วยตนเอง ก็อาจเกิดคำถามขึ้นว่า แล้วจะมีความรู้ที่ได้มาระหว่างการเดินทางนั้นได้เช่นไร แม้จะไม่สามารถออกเดินทางไปได้ด้วยตนเอง แต่ก็สามารถได้มาซึ่งความรู้จากการเดินทางได้โดยง่าย ด้วยการอ่านหนังสือที่เขียนขึ้นโดยผู้ที่เคยออกเดินทางนั่นเอง เมื่อซื้อหนังสือที่เขียนโดยนักเดินทางบางคนมาอ่าน ก็คล้ายดังได้ออกเดินทางด้วยตนเองโดยไม่ต้องเสียเงินเสียทองสักบาท ทั้งยังไม่ต้องการเวลามากมาย และยังได้รับความรู้พอเหมาะพอสม บันทึกที่นักเดินทางทั้งหลายเขียนนั้นจึงมีคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นยิ่ง
>
> เป็นที่น่าเสียดาย**ในวรรณคดีจารีตพม่า ไม่ปรากฏพบงานเขียนเรื่องเล่าการเดินทางที่เล่าเรื่องราวความรู้ที่ได้ระหว่างการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ เลย** ที่ไม่พบงานเขียนประเภท

> บันทึกการเดินทางนั้น จะเป็นเพราะคนโบราณไม่เขียนหนังสือประเภทนี้หรือ หรือมิเช่นนั้นพวกเขาย่อมเคยบันทึกไว้ เพียงแต่ว่าคนรุ่นหลังไม่ได้รวบรวมรักษาไว้ให้ดี จึงทำให้สูญหายไปหรือไม่ ก็มิอาจทราบได้แน่ชัด
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, p. xiii)

ความคิดของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ เกี่ยวกับ “ความรู้ที่ได้ระหว่างการเดินทาง” ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงวิธีการมองตัวบทการเดินทางแบบใหม่ นั่นคือการมองประสบการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางเป็นวัตถุประธานในการทำความเข้าใจและเรียนรู้ หม่าวง์ วะหมายย้ำคำว่า “ความรู้ระหว่างการเดินทาง” ที่เขาเรียกว่า “เทศานตรพหูสูต” (ဒေသန္တရုဗဟုသုတ) ความรู้ที่ได้รับระหว่างการเดินทางจึงแสดงให้เห็นลักษณะของความรู้เชิงประจักษ์ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงและการเฝ้าสังเกตการณ์ ซึ่งกลายมาเป็นความนิยมและมาตรฐานใหม่ในกลุ่มปัญญาชนพม่าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แล้ว โดยนัยของหม่าวง์ วะ การเดินทางจึงเป็นเสมือนวิธีในการแสวงหาความรู้ดังกล่าว และวรรณกรรมการเดินทางก็เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ (learning tool) อีกรูปแบบหนึ่งเพื่อเข้าถึงความรู้เชิงประจักษ์นั้นสำหรับผู้คนที่ไม่มีโอกาสเดินทางด้วยตนเอง อันเนื่องมาจากความขาดแคลนทางทุนทรัพย์และโอกาสต่างๆ เมื่อหม่าวง์ วะ กล่าวว่า แม้ว่าความรู้จากการเดินทาง “มีคุณประโยชน์หลายหลาก แต่ใช่ว่าทุกคนที่ต้องการความรู้นั้น” ข้อความดังกล่าวฉายให้เห็นว่า ความรู้ประเภทนี้ แม้ไม่ใช่ความรู้หลักแต่ก็มีความสำคัญยิ่งในการ “ขยับขยายทรรศนะและตรรกะความคิดของคนเราให้กว้างขวาง” ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงอิทธิพลของกระบวนการคิดวิเคราะห์อันเป็นผลมาจากการศึกษาแบบอาณานิคม ทั้งยังแสดงความนัยว่าผู้เขียนเองมีประสบการณ์ในการอ่านตัวบทการเดินทางที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวบทการเดินทางแบบตะวันตก อันเป็นเหตุให้หม่าวง์ วะ ยกมาสาธกเปรียบเทียบกับตัวบทการเดินทางพม่าจารีตได้

นอกจากนี้ หากเราหันมองวรรณกรรมอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ย่อมพบว่าแนวคิดเรื่อง “Descriptive World” หรือการเขียนบรรยายโลกธรรมชาติโดยละเอียด ถือเป็นหนึ่งในวาทกรรมพื้นฐานในการเก็บรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลของพื้นที่สู่สาธารณะในวงกว้าง รวมถึงแนวคิดเรื่องการสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ (evidentiary positivism) แนวคิดเหล่านี้ถือเป็นคุณค่าแบบวิคทอเรียนอันปรากฏอยู่ในขนบการเขียนวรรณกรรมอังกฤษ รวมถึงวรรณกรรมการเดินทางอังกฤษในห้วงเวลานั้น ในการสร้างชุดความรู้ทั่วไปและการสร้างชุดความรู้แห่งจักรวรรดิ (Keck, 2018, pp. 5-6) เมื่อพิจารณาควบคู่ไปพร้อมกับคำประกาศข้างต้นของหม่าวง์ วะ จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องการให้ความรู้เชิงประจักษ์นั้นไม่เพียงแต่ค่อยๆ เดินทางเข้าสู่การรับรู้ของปัญญาชนชาวพม่าพื้นถิ่นนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เพียงเท่านั้น แต่ยังได้รับการเผยแพร่

อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านระบบการศึกษาแบบอาณานิคมและสื่อวรรณกรรมอังกฤษรวมถึงตัวบทการเดินทางอังกฤษร่วมสมัย ในการนี้ บทนำของหม่าวง์ วะ ข้างต้นจึงอาจถือเป็นประจักษ์พยานสำคัญที่แสดงการส่งต่อความรู้แบบอาณานิคมอีกชิ้นหนึ่งและอิทธิพลของคุณค่าและขนบการเขียนวรรณกรรมยุควิคทอเรียนที่มีต่อนักเขียนพม่ายุคปลายอาณานิคมได้อย่างชัดเจน

ข้อคิดเห็นข้างต้นต่องานเขียนการเดินทาง (travel writing) ของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ จึงเป็นเสมือน “มานิเฟสโต้” (manifesto) หรือคำประกาศเจตนารมณ์ของเขาต่องานเขียนประเภทวรรณกรรมการเดินทาง อันส่งอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการรับรู้ ความเข้าใจ และปฏิบัติการเขียนงานวรรณกรรมการเดินทางของพม่าในเวลาต่อมา ดังที่เราสังเกตได้จากการนิยามความหมายของ “วรรณกรรมการเดินทาง” โดย ซอจี นักเขียนร่วมสมัยกับหม่าวง์ วะ ที่ได้แสดงปาฐกถาไว้ในการเปิดการประชุมวิชาการด้านวรรณกรรมในหัวข้อ “วรรณกรรมการเดินทางพม่า” ที่จัดโดยสถาบันภาษาและวรรณกรรมแห่งชาติ “ส่าเป่เบ้ะมาน” ในปี 1979 ที่ยังคงตีความหมายและคุณค่าของความรู้ประเภท “เทศานตรพหูสูต” หรือความรู้ที่ได้จากการเดินทางตามแนวคิดของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ความว่า

> กล่าวได้ว่า วรรณกรรมการเดินทาง คือ **ความรู้เสริม**ประเภทหนึ่ง เสมือนวัตถุดิบที่ช่วยส่งเสริมและอ้างอิงสำหรับความรู้แขนงต่างๆ เช่น ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง ความรู้ทางภูมิศาสตร์ และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทัศนะต่อความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย พฤติกรรมมนุษย์ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีโอกาสได้พบเห็นรับรู้ระหว่างการเดินทางและได้จดบันทึกไว้นั้น ยังสามารถเป็นเครื่องมือสนับสนุนส่งเสริมการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ และการศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไปได้อย่างวิเศษยิ่ง
>
> (Zawgyi, 1981)

จากคำอธิบายของซอจี จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า วรรณกรรมการเดินทางพม่าในทัศนะของปัญญาชนและนักวรรณกรรมพม่าในต้นคริสต์วรรษที่ 20 เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมความรู้แขนงอื่นๆ โดยเฉพาะด้านภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

อนึ่ง ข้อคิดเห็นหนึ่งของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ เมื่อเขียนบทความแนะนำ **บันทึกการเดินทางไปโปรตุเกส สเปน อิตาลี** ของราชทูต อู เช่ง ลงพิมพ์ลงใน **นิตยสารก้าวหน้า** ในปี 1935 ที่ได้กล่าวถึงไปก่อนหน้า แสดงให้เห็นความเข้าใจต่อวรรณกรรมการเดินทางในอุดมคติของหม่าวง์ วะ อย่างชัดเจนและแสดงทิศทางการพัฒนาของงานเขียนการเดินทางพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้เป็นอย่างดี

> ในบันทึกของกินหวุ่นมินจี เขาเขียนเรื่องราวที่พบเห็นด้วยตนเองได้ละเอียดละออราวกับถ่ายภาพ ส่วนการเขียนแสดงความคิดเห็นส่วนตัวกลับมีน้อยมาก ในขณะที่บันทึกเล่มนี้กลับ **นำเสนอความคิดเห็นของผู้เขียนได้น่าอ่านยิ่ง** บันทึกของกินหวุ่นมินจีเหมือนกับรายงานที่คณะราชทูตเขียนถวายพระมหากษัตริย์ ส่วนบันทึกเล่มนี้เป็นบันทึกส่วนตัวที่สามารถกลับมาอ่านซ้ำได้เมื่อต้องการ ด้วยเหตุนี้ บันทึกการเดินทางไปอิตาลีจึงเป็นหนังสือที่อ่านดียิ่งกว่า
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, p. 224)

ข้อสังเกตของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ เมื่อเปรียบเทียบบันทึกการเดินทางของกินหวุ่นมินจี ที่มีลักษณะเป็นบันทึกรายงานเหตุการณ์และปราศจากข้อคิดเห็น กับบันทึกการเดินทางของอู เช่ง ที่มีการสอดแทรกข้อคิดเห็นส่วนตัวของกวีเข้าไปในการเล่าประสบการณ์การเดินทาง แสดงให้เห็นว่าความคาดหวังของผู้อ่านตัวบทการเดินทางในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ด้วยว่าระบบการศึกษาอาณานิคมที่บังคับให้มีการเรียนการสอนภาษาและวรรณกรรมอังกฤษและการแปลวรรณกรรมตะวันตกมาเป็นภาษาพม่านั้นมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้าใจและกรอบความรู้ใหม่ด้านวรรณกรรมให้แก่กลุ่มนักเขียนและปัญญาชนคนรุ่นใหม่พม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดังจะเห็นได้จากการพัฒนารูปแบบคำประพันธ์แบบใหม่จำนวนมากในห้วงเวลานี้ เช่น เรื่องสั้น นวนิยาย ความเรียง (Maung Khin Min, 2014a, pp. 67-75)

ตัวอย่างหนึ่งนั้น คือพัฒนาการของงานเขียนประเภท “ร้อยแก้วเพื่อความก้าวหน้า” (ကြီးပွားရေး လမ်းညွှန် စကားပြေ) ระหว่างช่วงทศวรรษที่ 1920-1930 ระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่วรรณกรรมชาตินิยมเริ่มก่อตัวขึ้นไปพร้อมกับวรรณกรรมเพื่อความก้าวหน้า แท้จริงแล้วนั้น สิ่งที่เรียกว่าวรรณกรรมเพื่อความก้าวหน้ามีรากมาจากงานเขียนประเภท “นิติจาน” (နီတိကျမ်း) หรืองานเขียนเชิงคติธรรม ที่เป็นวรรณกรรมสั่งสอนแนวทางการใช้ชีวิตในโลกโลกิยะอันมีอยู่เดิมในวัฒนธรรมจารีตพม่า เช่น วรรณกรรมบาลี**โลกนิติ** แม้แต่ **โลกนิติ** เองก็ยังถูกนำมาเขียนอธิบายความใหม่โดย ญาวง์โดง ชเวฮินตาด่อ สะยาด่อ (ညောင်တုန်းရွှေဟင်္သာဆရာတော်; Nyaung-don Shwe Hintha Hsayadaw) ในปี 1927 ในปีเดียวกัน งานเขียนเรื่อง **การออม** (ချွေတာခြင်း) ของ ปยินส้ะรูปะ อูข้ะ ก็ได้รับการตีพิมพ์และเป็นที่นิยมอย่างมาก ด้วยมีเนื้อหาที่อธิบายประโยชน์ของการออมทรัพย์ และแนะนำวิธีการออมเพื่อนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจส่วนบุคคล หนังสือเล่มนี้เป็นเสมือนคู่มือสู่ความร่ำรวย เพื่อช่วยเหลือประชาชนชาวพม่าที่อดอยากแร้นแค้น “ราวปลาขาดน้ำ” (Muang Khin Min, 2014a, pp. 196-199) งานเขียนประเภทร้อยแก้วเพื่อความก้าวหน้าค่อยๆ พัฒนาและขยายขอบเขตเนื้อหาไปสู่งานเขียนประเภทอัตชีวประวัติ บันทึกความทรงจำ และบันทึก

การเดินทาง ด้วยว่างานเขียนทั้งหมดนี้ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีจุดประสงค์ในการให้ความรู้ทางโลกย์เพื่อเป็นหนทางไปสู่ความเจริญของปัจเจกบุคคล ความเจริญของสังคม และความเจริญของชาติในท้ายที่สุด ฉะนี้แล้ว จึงกล่าวได้ว่าทิศทางการพัฒนางานเขียนวรรณกรรมเพื่อความรู้ (ทางโลกย์) ในห้วงเวลานี้ สะท้อนการมองความรู้ทางโลกย์ว่าจะนำพาไปสู่ “อำนาจและความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ” ดังที่ได้อภิปรายมาในเบื้องแรก

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะปะทุขึ้น เริ่มปรากฏตัวบทการเดินทางจำนวนหนึ่งในแวดวงวรรณกรรมพม่ายุคอาณานิคม เพื่อฉายให้เห็นลักษณะของงานเขียนวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงจะขอนำเสนอตัวอย่างตัวบทการเดินทางบางส่วน ดังต่อไปนี้

บันทึกการเดินทางรอบโลกของหม่าวง์ ขิ่น

> เมื่อข้าพเจ้าอยู่ที่กรุงมะนิลาได้ร่วม 2 เดือน ก็มีการรับสมัครแรงงานจากฟิลิปปินส์เพื่อไปทำงานในสวนผลไม้ที่รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ข้าพเจ้าอยากไปทำงานอเมริกา จึงได้ไปหานายหน้าที่รับจัดหาแรงงาน และขอให้เขาจัดหางานให้แก่ข้าพเจ้า เมื่อนายหน้ากับข้าพเจ้ารู้จักมักคุ้นกันดีแล้ว เขาก็ให้คำแนะนำแก่ข้าพเจ้า
>
> (Maung Khin as cited in Kyaw U, 1981, p. 80)

ข้อเขียนของหม่าวง์ ขิ่น พอจะแสดงให้เห็นว่ารูปแบบการเขียนบันทึกการเดินทางในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แตกต่างจากข้อเขียนในยุคก่อนหน้าอย่างชัดเจน ประการแรก ผู้เขียนปรากฏตัวในฐานะผู้เล่าบุรุษที่ 1 อย่างเต็มบทบาท ประการถัดมา การเดินทางและประสบการณ์การเดินทางนั้นถูกจัดวางในฐานะองค์ประธานของการเล่าเรื่องอย่างแท้จริง

> เมืองบางกอกนี้ ชาวโยดยานิยมเรียกว่า ‘กุงเทพ’ แต่หากออกเสียงตามรูปเขียน ออกว่า ‘กรุงเทพ’ คำว่า ‘กรุง’ มีความหมายว่า ‘เมือง’ ส่วนคำว่า ‘เทพ’ นั้น มีความหมายว่า เทวดา ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่า ‘เมืองเทพ’ หรือจะเรียกว่า ‘แดนสวรรค์’ ก็ย่อมได้ จนถึงวันนี้ยังคงเป็นเมืองที่ยังมีความเป็นบ้านป่าผสมอยู่
>
> (Kyaw Li Sein, 1935, p. 8)

> ชาวพม่านั้น มีลักษณะที่ไม่ค่อยยอมรับความเปลี่ยนแปลง ต่อเมื่อย้อนกลับมามองในภายหลัง จึงได้รู้ว่าแท้จริงแล้ว ได้ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปแล้วทีละน้อย ตัวอย่างเช่น พวกเขาค่อยๆ รับรู้ว่ายุคสมัยที่ไม่สามารถนุ่งปะโซเดินพื่บพับ หรือพันผ้าโพกศีรษะยาวพลิ้วเพื่อไปทำมาหากินได้อีกต่อไป ได้มาถึงแล้ว...ในความคิดของชาวพม่านั้น ต่อให้โลกถึงกาลอวสานดับสิ้นไป ก็ยังปรารถนาให้ความเป็นพม่าคงอยู่สืบไปจนถึงกาลโลกาวสาน โดยไม่สูญหายขาดตอนไปเลย... ในขณะที่ชาวโยดยานั้นกลับวางอุเบกขาต่อความเปลี่ยนแปลงและมองหาหนทางในการพัฒนาต่อไป
>
> (Kyaw Li Sein, 1935, p. 23)

บทคัดตอนข้างต้น เป็นข้อความส่วนหนึ่งจากหนังสือ **ห้าปีในโยทยา** (1935) ซึ่งเขียนโดย จ่อ ลี เส่ง พ่อค้าชาวพม่าที่มาทำธุรกิจค้าขายข้ามแดนในประเทศไทย ข้อเขียนของจ่อ ลี เส่งเป็นข้อมูลความรู้ที่ผู้เขียนบอกว่าได้รวบรวมมาจากประสบการณ์การเดินทางและอาศัยอยู่ในประเทศไทยตลอดห้าปี รวมไปถึงการศึกษาเพิ่มเติมจากการอ่านหนังสือภาษาไทยด้วย ในบางจุดยังสันนิษฐานได้ว่าผู้เขียนอาจมีโอกาสได้อ่านวรรณกรรมการเดินทางที่เขียนโดยชนชั้นนำไทยร่วมสมัย ด้วยข้อมูลคำอธิบายบางประการมีส่วนคล้ายคลึงกัน โดยเนื้อหาส่วนใหญ่ เน้นให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยด้านสังคม วัฒนธรรม ภาษาและศาสนา ผู้เขียน/ผู้เล่าบุรุษที่หนึ่ง ยังไม่ลังเลที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่และอุปนิสัยของชาวไทยที่เขารู้จักและได้พบเจอ โดยเปรียบเทียบวิพากษ์วิจารณ์วัฒนธรรมตนเองอย่างถึงพริกถึงขิง

ในขณะที่ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ เลือกเล่าประสบการณ์การเดินทางในตะวันตก โดยตั้งข้อสังเกตต่อความแตกต่างทางธรรมเนียมปฏิบัติ วัฒนธรรม และแสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างตรงไปตรงมา ดังปรากฏในตัวอย่างด้านล่าง

> เมื่อไปถึงโรงภาพยนตร์ ก็มองเห็นผู้คนยืนต่อแถวคู่อยู่ตรงทางเข้า พวกเขากำลังยืนต่อแถวรอรับตั๋วภาพยนตร์ ข้าพเจ้าเห็นผู้คนเข้าแถวเป็นระเบียบเรียบร้อยแบบนี้ ก็เกิดนึกประหลาดใจไม่ได้ว่า นี่คือสถานที่ใดกัน ในขณะเดียวกัน ในใจก็ปรากฏภาพที่เคยเห็นอยู่บ่อยครั้งของกลุ่มคนจำนวนมากแออัดเบียดเสียดกันอยู่หน้าโรงภาพยนตร์ในเมียนมา อดคิดไปไม่ได้ว่าหากที่ประเทศเมียนมามีการจัดการระบบระเบียบเช่นนี้จะดีเพียงใด เมื่อประตูโรงหนังเปิด ผู้คนต่างก็เดินเป็นระเบียบเรียบร้อยเข้าไปทีละคน ข้าพเจ้าบอกโก่จิ่นเรื่องนี้ โก่จิ่นก็อธิบายว่าไม่ใช่เพียงแค่โรงภาพยนตร์ แต่ยังรวมถึงสถานีรถไฟ โรงละครต่างๆ ที่ผู้คนไปรวมตัวเป็น

จำนวนมาก พวกเขาต่างก็ปฏิบัติตามกฎนี้ ชาวอังกฤษต่างมีมารยาทมากตามสถานที่เหล่านี้ เป็นเรื่องที่น่าเอาอย่างยิ่งนัก

(Theippan Maung wa, 2014, pp. 52-53)

บันทึกประจำวันไปออกซฟอร์ด (1934) ของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ เองก็แสดงลักษณะตัวบทการเดินทางที่ขับเน้นผู้เขียน/ผู้เล่าบุรุษที่หนึ่ง เป็นผู้เล่าเรื่องหลักที่ไม่เพียงแต่รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ยังนำเสนอแง่มุมความคิดเห็นของตนเอง และวิพากษ์วิจารณ์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ได้ประสบมาเช่นกัน นอกจากนี้ เรายังสังเกตได้อีกว่างานเขียนการเดินทางในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้มีการเพิ่มลีลาการใช้ภาษาและวรรณศิลป์เข้ามามากขึ้น ผ่านการพรรณนา การใช้อุปมาอุปไมยเปรียบความ และการเปรียบเทียบ ทำให้เกิดอรรถรสในการอ่านแก่ผู้อ่าน ทั้งในส่วนของเนื้อหา ก็เป็นการเล่าเรื่องการเดินทางที่วางประสบการณ์การเดินทางและรายละเอียดต่างๆ ไว้เป็นสาระสำคัญในการเล่า ด้วยจุดประสงค์หลักคือ การเล่าและถ่ายทอดชุดความรู้อันเกิดจากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนในพื้นที่และสังคมที่ได้เดินทางไปถึง

เช่นนี้แล้ว เราอาจสรุปลักษณะของวรรณกรรมการเดินทางพม่าช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้ดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 การเดินทางและประสบการณ์การเดินทางเป็นองค์ประธานหลักของการเล่าเรื่อง วรรณกรรมการเดินทางพม่าในยุคต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อาจเรียกได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ หากเรานิยามคำว่า “สมัยใหม่” ด้วยลักษณะการรับเข้าและกลืนกลายองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากตะวันตกในบริบทอาณานิคม แม้ว่าโดยประวัติแล้ว จะปรากฏพบวรรณกรรมจารีตที่เป็นรากฐานของการเขียนตัวบทการเดินทางมาก่อนก็ตาม

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างตัวบทการเดินทางยุคจารีตและตัวบทการเดินทางสมัยใหม่คือ **การจัดวางการเดินทางและประสบการณ์การเดินทางเป็นวัตถุประธานของเรื่องเล่า**

ประการที่ 2 เรื่องเล่าการเดินทางในวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ ไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับลักษณะคำประพันธ์กำหนดในเชิงรูปแบบ และนิยมเขียนด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว เหตุผลที่ทำให้วรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคอาณานิคมโดยส่วนใหญ่นิยมประพันธ์ด้วยร้อยแก้ว ซึ่งเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น มีที่มาจากความพยายามในการค้นหารูปแบบภาษาพม่าที่บริสุทธิ์ จริงแท้ และสามัญชนคนธรรมดาสามารถเข้าใจได้

ง่าย ตามแนวคิดของกระแสขิ้ต์ซันส่าเป่ หรือ “วรรณกรรมทดลองยุคสมัย” โดยกลุ่มนักศึกษาปัญญาชนพม่าที่รณรงค์การใช้ภาษาร้อยแก้วแบบกระชับ เรียบเรียงอย่างสวยงาม และตอบสนองต่อกระแสชาตินิยมที่กำลังก่อตัวในห้วงเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ดี เรายังสามารถพบวรรณกรรมการเดินทางยุคอาณานิคมในรูปแบบร้อยกรอง ร้อยแก้วมีสัมผัส รวมไปถึงการใช้รูปภาพประกอบและสื่อที่ไม่ได้อยู่รูปแบบการเล่าเรื่องการเดินทางด้วยเช่นกัน

ประการที่ 3 เรื่องเล่าการเดินทางในวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่เป็นเรื่องเล่าการเดินทางของคนธรรมดา ดังที่ได้อภิปรายมา วรรณกรรมการเดินทางพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยส่วนใหญ่เป็นข้อเขียนของสามัญชนคนธรรมดาที่มีโอกาสได้เดินทางไกล เช่น พ่อค้า นักธุรกิจ นักเรียนนักศึกษา ข้าราชการอาณานิคม หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นงานเขียนของชนชั้นกลางที่มีโอกาสได้เดินทาง แต่ก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มชนชั้นนำดังวรรณกรรมในยุคก่อนอาณานิคม

ประการที่ 4 เรื่องเล่าการเดินทางในวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่มีลักษณะเป็นอัตวิสัยในเสียงเล่าของผู้เขียน/ผู้เล่าบุรุษที่ 1 หากในวรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคจารีตเน้นการรายงานเหตุการณ์อย่างเป็นภววิสัยเป็นหลัก วรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่กลับให้บทบาทผู้เขียน/ผู้เล่าเรื่อง (author/narrator) ในการแสดงความคิดเห็นของตนเป็นประธาน โดยนัยหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้ทำให้พรมแดนของตัวบทการเดินทางสมัยใหม่ในบางกรณีนั้นมีความกำกวมคลุมเครือและไม่ชัดเจน เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างงานเขียนประเภทบันทึกการเดินทาง บันทึกความทรงจำ และงานเขียนชีวิต (life writing)

ประการที่ 5 เรื่องเล่าการเดินทางในวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่เป็นการให้ข้อมูลความรู้ผ่านประสบการณ์การเดินทาง จุดประสงค์หลักของตัวบทการเดินทางในระยะต้น-กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังคงเน้นการให้ความรู้เชิงพื้นที่ หรือ ความรู้ที่ได้รับระหว่างการเดินทาง ผ่านการพบเจอสถานที่ ผู้คน และวัฒนธรรมใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางภายในประเทศหรือภายนอกประเทศก็ตาม ความสนใจใคร่รู้นี้ยังอาจสามารถอธิบายได้ด้วยบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมภายในบริบทอาณานิคมของสังคมพม่าในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 อันสังเกตได้ว่า การเดินทางและการพบปะผู้อื่นที่สะท้อนผ่านงานเขียนการเดินทางในห้วงเวลานี้ ยังอยู่ในระยะของการทำความเข้าใจ เรียนรู้ และรับเข้าซึ่งข้อมูลและโลกทัศน์ชุดอื่นๆ ที่ไม่คุ้นเคย เพื่อพยายามกำหนดนิยาม “ตัวตน” ให้ชัดเจนในบริบทสังคมโลก ผ่านการสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับโลกและสร้างโลกทัศน์ใหม่บนฐานข้อมูลของตนเอง

สรุป

หากพิจารณาให้ดีแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ทางความคิดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ในสังคมพม่า ได้ส่งผลโดยตรงต่อทิศทางความเปลี่ยนแปลงและวิธีการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม (cultural artefact) ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไมเคิล ชาร์นีย์ อธิบายด้วยแนวคิด “การกลืนกลายทางวัฒนธรรม” ในลักษณาการเดียวกันกับที่ มารี หลุยส์ แพรตต์มองว่าเป็นปรากฏการณ์การผนวกรวมทางวัฒนธรรม (transculturation) ที่เกิดขึ้นใน “พื้นที่ประชิด” (contact zone) ในบริบทอาณานิคม ที่ซึ่งการปะทะสังสันทน์ระหว่างวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม เมื่อพิจารณาในกรอบแนวคิดเหล่านี้ การเดินทางในทัศนะของชาวพม่าที่สะท้อนผ่านในวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ต้นศตวรรษที่ 20 จึงสำคัญและจำเป็น เพราะเป็นวิธีการในการออกไปแสวงหาความจริงชุดอื่นๆ ที่ตนเองไม่มี อีกทั้งการค้นพบ “คนอื่น” การปฏิสัมพันธ์ และการวิวาทะในการค้นพบนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต่อการย้อนกลับมาค้นพบ “ตนเอง” ด้วยเหตุนี้ ความกระหายใน “ความรู้ที่เกิดจากการเดินทาง” จึงฉายให้เห็นความปรารถนาของคนพื้นถิ่นในการพยายามสร้างองค์ความรู้ของตนเองเกี่ยวกับโลก(ย์) ภายใต้วิธีคิดแบบประจักษ์นิยม เหตุด้วยการถือครองความรู้นั้นยังมีความหมายเท่ากับการถือครองอำนาจ หรืออย่างน้อยที่สุด ก็เป็นอำนาจในการกำหนดนิยาม “ตัวตน” ของตนเอง

หากตัวบทวรรณกรรมการเดินทางเรื่อง **บันทึกประจำวันไปลอนดอน** และ **บันทึกประจำวันไปฝรั่งเศส** ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญทางวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ที่ฉายให้เห็นความเปลี่ยนแปลงสำคัญทางการเมืองและสังคมพม่าในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว วรรณกรรมการเดินทางพม่ากลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 กลับยังไม่ปรากฏสำนวนแปลในภาษาต่างประเทศ ทั้งยังไม่ได้รับความสนใจจากการศึกษาภายนอกประเทศเมียนมามากนัก

ดังที่ได้แสดงให้เห็นข้างต้นแล้วว่า ประสบการณ์อาณานิคมส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับความรู้ และกระบวนวิธีในการแสวงหาความรู้ อันจะเป็นปัจจัยสำคัญในการนำไปสู่การวางโครงสร้างและพัฒนาประเทศเมียนมาในยุคหลังอาณานิคมต่อมา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าการแปลตัวบทวรรณกรรมการเดินทางชิ้นสำคัญในช่วงทศวรรษที่ 1930-1960 บางส่วนจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทย อาจช่วยฉายให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นของกระบวนวิธีการเล่าเรื่องและเรื่องที่ถูกเล่าผ่านประสบการณ์การเดินทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาพตัวแทนของคนอื่นที่ได้พบปะสังสันทน์ระหว่างการพบเจอนั้น รวมทั้งการจัดการและเผยแพร่ความรู้ชุดดังกล่าวสู่สังคมพม่าด้วยเครื่องมืออย่างวรรณกรรมการเดินทาง และการตีความหมายและคุณค่าของความรู้ชุดนี้

ฉะนั้นแล้ว ในบทที่ 5 และ 6 ถัดไปนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอตัวบทแปลวรรณกรรมการเดินทาง คัดสรรจาก หนังสือ 2 เล่ม ได้แก่ **บันทึกประจำวันไปออกซฟอร์ด** (1941/2014) โดย เต้ะปัน หม่าวง์วะ และ รวมบทความการเดินทางเรื่อง **นักเดินทาง** (1965/2016) โดย ซอจีและมินธุหวุ่น ซึ่งเป็นข้อเขียนประสบการณ์การเดินทางที่เนื้อหาส่วนใหญ่เล่าประสบการณ์การเดินทางในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และได้รับการยกย่องจากนักเขียนในรุ่นหลังให้เป็นแบบอย่างการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ อีกทั้งนักเขียนทั้ง 3 ท่านนี้ ยังเป็นนักคิดและนักเขียนแนวหน้าในยุคอาณานิคมที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20

บทที่ 5

ตัวบทแปลคัดสรรจาก *บันทึกประจำวันไปออกซฟอร์ด*

การตีพิมพ์ **บันทึกประจำวันไปลอนดอน** และ **บันทึกประจำวันไปฝรั่งเศส** ครั้งแรกในปี 1908 และการตีพิมพ์ซ้ำโดยมี เผ่ หม่าวง์ ติ่น (ပေမောင်တင်; Pe Maung Tin) เป็นบรรณาธิการ ในปี 1927 และ 1928 ตามลำดับนั้น เผยให้เห็นจุดเริ่มต้นความเฟื่องฟูของของสื่อสิ่งพิมพ์ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาวรรณกรรมการเดินทางที่เข้ามาอยู่ในความสนใจของนักอ่านชาวพม่าทีละน้อย ในช่วงทศวรรษที่ 1930 ปรากฏบันทึกการเดินทางเล่าประสบการณ์การเดินทางในต่างประเทศตีพิมพ์ออกมาเป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 10 เรื่อง โดยส่วนใหญ่ ล้วนเป็นงานเขียนโดยนักศึกษาพม่าที่ได้รับทุนข้าราชการอาณานิคมไปเรียนต่อในต่างประเทศ และอีกจำนวนหนึ่งเป็นการเดินทางโดยกลุ่มพ่อค้า รวมถึงแรงงานบนเรือเดินสมุทร เช่น **บันทึกการเดินทางรอบโลกของหม่าวง์ ขิ่น** (n.d.) โดย หม่าวง์ ขิ่น และ **ห้าปีในโยทยา** (1935) โดย จ่อลีเส่ง หม่าวง์ ทูน เส่ง (ကျော်လီစိန် မောင်ထွန်းစိန်; Kyaw Li Sein Maung Htun Sein) ท่ามกลางตัวบทการเดินทางเหล่านี้ ซึ่งรวมเอาเรื่องเล่าการเดินทาง **บันทึกไปออกซ์ฟอร์ด** (1934) ของ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ และบทความเล่าประสบการณ์การเดินทางที่ตีพิมพ์ลงในนิตยสาร “คันถโลกา” (ဂန္ထလောက; World of Books) ระหว่างปี 1936-1969 โดยซอจีและมินธุหวุ่นเอาไว้ด้วย ตัวบทการเดินทางของนักเขียนทั้งสามคนนี้ยังคงได้รับการยกย่องให้เป็นต้นแบบของเรื่องเล่าการเดินทางสมัยใหม่อยู่เสมอในวงวรรณกรรมพม่าจนปัจจุบัน

เนื้อหาในบทที่ 5 และ บทที่ 6 ต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอตัวอย่างตัวบทแปลคัดสรรจากตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าที่ใช้ในการศึกษาวิจัยจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** โดย เต้ะปัน หม่าวง์ วะ และ รวมบทความประสบการณ์การเดินทาง **นักเดินทาง** โดย ซอจีและมินธุหวุ่น เพื่อฉายภาพของวรรณกรรมการเดินทางในห้วงเวลานี้ให้ปรากฏแจ่มชัดยิ่งขึ้น

อนึ่ง ในบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอประวัติของผู้เขียนในลำดับแรก เพื่อแสดงบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ตัวบทถือกำเนิดขึ้น รวมถึงจุดยืนและแนวคิดของผู้เขียน จากนั้นจึงจะนำเสนอตัวบทแปลคัดสรรจากหนังสือเรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** โดย เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซึ่งผู้วิจัยแปลจากภาษาพม่า ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะจัดกลุ่มตัวบทคัดสรรดังกล่าวตามหัวข้อรวมทั้งสิ้น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1. ปริวารบท 2. ประสบการณ์การค้นพบพื้นที่ใหม่ 3. ประสบการณ์การค้นพบทางวัฒนธรรมและวิทยาการสมัยใหม่ 4. การจัดการและการนำเสนอความรู้ทางวัฒนธรรม 5. ชีวิตนักศึกษาและความรู้ในระบบ

การศึกษาตะวันตก และ 6. เครือข่ายระบบราชการอาณานิคมและสังคมชาวพม่าในต่างแดน โดยพิจารณาจากเนื้อหาของตัวบทเป็นสำคัญ เพื่อให้ฉายเห็นภาพโดยคร่าวเกี่ยวกับสาระสำคัญของตัวบทและทิศทางการวิเคราะห์นัยของความรู้และภาพแทนของความเป็นอื่นดังปรากฏในตัวบทเป็นลำดับต่อไปในบทที่ 7

สังเขปผู้ประพันธ์

เต้ะปัน หม่าวง์ วะ (သိပ္ပံမောင်ဝ) (1899-1942) เป็นนามปากกาของ อู เส่ง ติ่น (ဦးစိန်တင်) นักเขียนแนวหน้าของประเทศเมียนมาในยุคอาณานิคมและศิลปินแห่งชาติด้านวรรณกรรม

เต้ะปัน หม่าวง์ วะ เกิดวันที่ 5 มิถุนายน 1899 ณ ตำบลนัตจูน อำเภอมุปูน เมืองเมาะละมไยง์ (Mawlamyine) ในรัฐมอญ เขาเข้าศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนา เซนต์ ออกุสติน (St. Augustine's Society for the Propagation of the Gospel) ซึ่งเป็นโรงเรียนสองภาษา อังกฤษ-พม่า จนสำเร็จชั้น 7 แล้วจึงย้ายไปเรียนชั้น 8 จนสำเร็จการศึกษาชั้น 10 ที่โรงเรียนชินมหาพุทธโฆษะในปี 1920 โดยมีคะแนนดีเด่นในรายวิชาภาษาพม่าและภาษาบาลี จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อที่ Rangoon University College ซึ่งได้กลายมาเป็นมหาวิทยาลัยย่างกุ้งหลังจากการผนวกเข้ากับวิทยาลัยศาสนา Judson College ในเวลาถัดมา

ระหว่างศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ได้รับการคัดเลือกให้เข้าเรียนในชั้นเรียนเกียรตินิยมวิชาเอกภาษาพม่า ในปี 1925 ในเวลานั้น ภาษาอังกฤษได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่งท่ามกลางนักศึกษาพม่าที่ประสงค์เข้ารับราชการและศึกษาต่อในฐานะข้าราชการอาณานิคม (Indian Civil Service: ICS) แต่ด้วยความรักในภาษาพม่า เขาตัดสินใจเข้าศึกษาในสาขาภาษาพม่าเป็นนักศึกษาคนแรกและคนเดียวของสาขาพม่า จนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ณ มหาวิทยาลัยย่างกุ้งในปี 1927 นับเป็นบัณฑิตคนแรกของสาขาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ภายใต้การดูแลของ เผ่ หม่าวง์ ติ่น ผู้ก่อตั้งสาขาวิชาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้งและหนึ่งในกลุ่มนักวิจัยคนสำคัญด้านภาษาและวรรณกรรมพม่าของสมาคมพม่าศึกษา (Burma Research Society)

ภายหลังสำเร็จการศึกษาปริญญาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง เต้ะปัน หม่าวง์ วะ เข้าทำงานเป็นผู้ช่วยสอนประจำสาขาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง และได้รับการคัดเลือกให้ไปศึกษาวิชา ณ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษในฐานะนักเรียนทุนข้าราชการอาณานิคม (ICS) เป็นระยะเวลา 2 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว จึงกลับมารับราชการประจำพื้นที่ต่างๆ ในประเทศเมียนมา

ในด้านการประพันธ์ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ เข้าสู่เส้นทางวรรณกรรมตั้งแต่เยาว์วัย เขาส่งผลงานทางวรรณกรรมลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์และวารสารต่างๆ ตั้งแต่เรียนชั้น 10 ในระดับมัธยมศึกษา

และเข้าสู่เส้นทางการเป็นนักประพันธ์อย่างจริงจังในรั้วมหาวิทยาลัย ทั้งในส่วนที่เป็นบทความด้านวรรณกรรมพม่าศึกษาและงานวรรณกรรมประเภทต่างๆ ทั้งบทกวี เรื่องสั้น บทละคร ความเรียง ภายใต้นามปากกาหลากหลาย เช่น หม่าวง์ ลู เอ (မောင်လူအေး) เต้ะปัน จาวง์ตา หม่าวง์ มยะ ตวิน (သိပ္ပံကျောင်းသားမောင်မြသွင်း) หม่าวง์ ฮละ หม่าวง์ (မောင်လှမောင်) นักเรียนอังกฤษ (ဘိလပ်ပြန်) หม่าว์ ก้ะ จี (မောင်ကကြီး) ขิ้ต์ ซัน หม่าวง์ (ခေတ်စမ်းမောင်) เป็นต้น

ในช่วงระยะเวลาทศวรรษที่ 1920 ระหว่างเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยย่างกุ้งนี่เอง เต้ะปัน หม่าวง์ วะ มีโอกาสได้เข้าร่วมกลุ่มนักเขียนรุ่นใหม่ในรั้วมหาวิทยาลัยกับเพื่อนนักศึกษาด้วยกัน ทั้งยังมีโอกาสได้ส่งผลงานตีพิมพ์ในสื่อสิ่งพิมพ์อย่าง นิตยสาร “โอเวแมกกาซีน” (အိုးဝေမဂ္ဂဇင်း; Oway Magazine)[3] นิตยสาร “คันถโลกา” (ဂန္ထလောကမဂ္ဂဇင်း; World of Books Magazine) ในห้วงเวลานั้น กระแสวรรณกรรมสัจนิยมจากตะวันตกเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นในกลุ่มนักศึกษาปัญญาชน ผลงานวรรณกรรมที่ผลิตขึ้นโดยเหล่านักศึกษาปัญญาชนจึงมีลักษณะเป็นงานเขียนสัจนิยม (Realism) ที่พยายามบอกเล่าถึงสิ่งที่ผู้เขียน “มองเห็นและได้ยิน” ในสภาพแวดล้อมทั่วไปในชีวิตประจำวัน โดยใช้ภาษาที่เรียบง่ายดังที่ใช้ในชีวิตประจำวันในการสื่อความตามเจตนาของผู้เขียน และหันกลับไปค้นหาต้นแบบทางรูปแบบการใช้ “ภาษาพม่าบริสุทธิ์” จากวรรณกรรมจารึกยุคพุกามซึ่งยังไม่ได้รับอิทธิพลจากการใช้ภาษาบาลีมากนัก ทั้งยังละเว้นรูปแบบการใช้ฉันทลักษณ์กวีนิพนธ์ที่เคร่งครัดตามอย่างรูปแบบการเขียนแบบจารีต (Khin Min (Danubyu), 2014b, pp. 237-239) เผ่ หม่าวง์ ติ่น รวบรวมงานเขียนของเหล่านักศึกษามหาวิทยาลัยย่างกุ้งในลักษณะดังกล่าวที่ได้รับการตีพิมพ์ลงในนิตยสาร “มหาวิทยาลัย” (တက္ကသိုလ်မဂ္ဂဇင်း; University Magazine) นิตยสารคันถโลกา และนิตยสาร “โอเวแมกกาซีน” และนำมาตีพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือ **รวมเรื่องสั้นขิ้ต์ซัน** (ခေတ်စမ်းပုံပြင်များ) (1934) และ **รวมบทกวีขิ้ต์ซัน** (ခေတ်စမ်းကဗျာများ) (1934) (Theippan Maung Wa, 2010, p.33) โดย เผ่ หม่าวง์ ติ่นเรียกงานเขียนเหล่านี้ว่า “วรรณกรรมขิ้ต์ซัน” (ခေတ်စမ်းစာပေ) อันหมายถึง “วรรณกรรมทดลองยุคสมัย” (Time Testing Movement) (Win Pe, 2009) ในกลุ่มนักเขียนผู้บุกเบิกกระแสวรรณกรรมขิ้ต์ซันนี้ มี เต้ะปัน หม่าวง์ วะเป็นหนึ่งในนักเขียนนำกระแสคนสำคัญ อีกทั้งงานเขียนประเภทบทความร้อยแก้วของหม่าวง์ วะ ยังได้รับการยกย่องจากวงวรรณกรรมพม่าให้เป็นต้นแบบของงานเขียนประเภทร้อยแก้วในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อีกด้วย

ทั้งนี้ หากอธิบายกระแสวรรณกรรมขิ้ต์ซันให้ชัดแล้ว กล่าวได้ว่าในระยะสามทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ระบบการศึกษาแบบอาณานิคมที่สนับสนุนการเรียนภาษาอังกฤษและวรรณกรรมยุโรปเน้นตอบสนองต่อความต้องการของกระแสตลาดงานร่วมสมัยมากกว่า ทำให้ภาษา

[3] ชื่อเดิมของนิตยสารโอเว คือ นิตยสารสหภาพนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง (ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်ကျောင်းသားသမဂ္ဂ မဂ္ဂဇင်း) (Min Thu Wun, 2017)

และวรรณกรรมพม่าไม่เป็นที่นิยมและถูกด้อยค่าภายในสังคม (Min Thu Wun, 2017, pp. 9-12) ความมุ่งหมายในการพัฒนากระแสวรรณกรรมขิ้ต์ซันจึงมีที่มาจากความพยายามของเหล่านักศึกษาปัญญาชนพม่าในการฟื้นฟูภาษาและวรรณกรรมพม่าให้เป็นที่นิยมในวงกว้าง และเข้าถึงประชาชนคนสามัญได้ง่ายเป็นสำคัญ เห็นได้ชัดว่ากระแสวรรณกรรมขิ้ต์ซันที่พยายามค้นหา ฟื้นฟู “ภาษาพม่า” ในฐานะเครื่องมือในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และค้นหาวิธีการใช้ภาษาพม่ารูปแบบใหม่ในการเล่าเพื่อแสดงออกทางความคิดเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์อาณานิคมนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนซึ่งกระบวนการการปะทะ คัดง้าง และตอบโต้อิทธิพลจากภาษาของเจ้าอาณานิคมที่เข้ามายึดครองครอบงำพื้นที่ทางวัฒนธรรมในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งขับเคลื่อนโดยคนพื้นเมือง ในอีกแง่หนึ่งนั้น ยังแสดงให้เห็นสำนึกและบทบาทของปัญญาชนพื้นเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่นักเดินทาง/นักเขียนอย่างเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหวุ่น ต่างมีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญต่อการใช้ภาษาและวรรณกรรมพม่าในฐานะเครื่องมือหนึ่งในการจุดกระแสแนวคิดชาตินิยมทางวัฒนธรรม (cultural nationalism) ในห้วงเวลาดังกล่าว (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Theippan Maung Wa, 2016)

หากพิจารณาให้ชัด เต้ะปัน หม่าวง์ วะ นับเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของคนรุ่นใหม่ชาวพม่าอันเป็นผลผลิตโดยตรงจากระบบการศึกษาแบบอาณานิคม ทั้งยังได้รับโอกาสในการไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษด้วยทุนข้าราชการอาณานิคม (ICS) ครั้นเมื่อกลับมายังประเทศเมียนมาก็ได้มีบทบาทการทำงานในฐานะข้าราชการของรัฐอาณานิคม โดยนัยนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า หม่าวง์ วะ เองก็เป็นภาพตัวแทนชั้นเยี่ยมของปัญญาชนพื้นเมืองชาวพม่าผู้ถูกสร้างให้กลายเป็น “ตะวันตก” (westernized) และกลายมาเป็น “ชนชั้นกลางรุ่นใหม่” (new middle-class) ในย่างกุ้ง ผ่านระบบการศึกษาแบบอาณานิคมที่มุ่งปลูกฝังแนวคิดและความภักดีต่อจักรวรรดิให้แก่ชนพื้นเมืองเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการอาณานิคม ด้วยบริบททางสังคมและการศึกษาดังกล่าว อ่าวง์-ตวิน (2012) และชาร์นีย์ (2009b) ต่างตั้งข้อสังเกตตรงกันว่าชนชั้นกลางรุ่นใหม่เหล่านี้ต่างคุ้นเคยและพร้อมที่จะเสวนาถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองและแนวคิดใหม่ๆ ที่มาจากยุโรปอย่างกระตือรือร้น แต่กลับไม่พร้อมที่จะท้าทายอำนาจและความชอบธรรมของรัฐอาณานิคมมากนัก

ในอีกทางหนึ่งนั้น หากเราคำนึงถึงบริบททางสังคมร่วมสมัยในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่การขับเคลื่อนของขบวนการชาตินิยมพม่าพัฒนาอย่างรวดเร็วและเข้มข้นระหว่างทศวรรษที่ 1920-1930 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักศึกษาพม่ารุ่นใหม่ ย่อมเป็นที่รับรู้กันว่าสถาบันการศึกษาเช่นมหาวิทยาลัยย่างกุ้งนั้นได้กลายมาเป็นสถานที่ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ทางอำนาจอันซับซ้อนระหว่างรัฐอาณานิคมและคนพื้นเมือง กล่าวคือ ในขณะที่รัฐอาณานิคมพยายามปลูกฝังแนวคิดแห่งจักรวรรดิ (Imperial Idea) ผ่านระบบการศึกษา จนกระทั่งพยายามใช้สมาคมพม่าศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการส่งผ่านแนวคิดดังกล่าว แต่มหาวิทยาลัยย่างกุ้งก็ยังทำหน้าที่เป็นแหล่งบ่มเพาะปัญญาชนพื้นเมือง

รุ่นใหม่ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดชาตินิยมและรณรงค์เผยแพร่อัตลักษณ์ความเป็นพม่าผ่านข้อเขียนรูปแบบใหม่แก่สาธารณชนในวงกว้าง ทั้งยังได้รับการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้านพม่าศึกษาเป็นอย่างดีจากสมาคมพม่าศึกษา (BRS) ที่ในที่สุดแล้วกลับมุ่งสนับสนุนปัญญาชนพื้นเมืองในด้านการสร้างองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของตนเป็นสำคัญ (Boshier, 2018, pp. 233-248)

ปัจจัยเหล่านี้ได้มีส่วนหล่อหลอมให้เต้ะปัน หม่าวง์ วะ และปัญญาชนพื้นเมืองพม่ารุ่นใหม่จำนวนมากในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เติบโตขึ้นมาในสถานะสะพานเชื่อมต่อระหว่างรัฐอาณานิคมและคนพื้นเมือง เป็นคนกลางในการเชื่อมต่อระหว่างความเป็นสมัยเก่าและความเป็นสมัยใหม่ และมีบทบาทสำคัญในการสื่อสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพม่าใหม่อันจะเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดชาตินิยมที่จะเข้มข้นขึ้นในยุคถัดมา โดยโอบรับชุดความรู้จากตะวันตกในฐานะเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารผ่านงานเขียนที่พยายามแสวงหาและนิยามอัตลักษณ์ชาติขึ้นใหม่ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นผลผลิตทางความคิดเรื่องชาตินิยมทางวัฒนธรรมที่เผยแพร่ผ่านผลงานและนักวิชาการบูรพาทิศคดีในสมาคมพม่าศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งภาพรวมแนวทางการขับเคลื่อนทางสังคมการเมืองโดยกลุ่มยุวพุทธิกสมาคมที่เป็นไปในในทิศทางเดียวกันในช่วงสองทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในประเทศเมียนมา

ในการนี้ เราอาจยกผลงานบางส่วนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ มาแสดงให้เห็นจุดยืนของผู้เขียนได้โดยคร่าว ๆ ผลงานของหม่าวง์ วะ จำนวนมากเป็นบทความขนาดสั้น อันนำเสนอด้วยภาษาพม่าที่เข้าใจง่ายแก่ผู้อ่านสามัญ และมุ่งให้ความรู้และปลุกจิตสำนึกตระหนักรู้ในประเด็นสำคัญต่างๆที่เป็นที่สนใจในสังคม ทั้งผู้เขียนยังแสดงจุดยืนและอุดมการณ์ของผู้เขียนในฐานะนักการศึกษาอย่างชัดเจน กล่าวคือ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ มักมุ่งนำเสนอให้ผู้อ่านชาวพม่าเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาอันจะนำไปสู่โอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ความสำคัญของบทบาทของนักการศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสำคัญของภาษาอังกฤษในสังคมอาณานิคม

ยกตัวอย่างเช่น ในบทความเรื่อง “ว่างงาน” (အလုပ်လက်မဲ့) (1934) หม่าวง์ วะ วิพากษ์ค่านิยมของสังคมพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ว่าผู้คนมักเลือกงานโดยเห็นแก่ความมีหน้ามีตา โดยมิได้คำนึงถึงประโยชน์ที่ศักยภาพของตนจะยังให้เกิดแก่สังคมส่วนรวม ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าสังคมพม่าชนบทในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยังมีความต้องการนักการศึกษาที่รู้ภาษาอังกฤษจำนวนมากในพื้นที่ชนบทเพื่อให้ความรู้ “เปิดหูเปิดตา” และเป็นที่พึ่งแก่ประชาชนเมื่อมีความจำเป็นต้องติดต่อกับกลุ่มข้าราชการอาณานิคม นอกจากนี้ ประเด็นความเหลื่อมล้ำของความพัฒนาระหว่าง “ชนบท” และ “เมือง” ยังเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกมาสนทนาในงานเขียนของหม่าวง์ วะ เสมอ โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า การเข้าถึงการศึกษาในพื้นที่ชนบทจะช่วยสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจให้แก่คนพื้นเมืองและช่วยลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างคนพม่าพื้นเมือง

กับชาวต่างชาติที่เข้ามาพร้อมกับระบบอาณานิคม เช่น ชาวจีนและชาวอินเดียที่เข้ามามีอิทธิพลในตลาดการค้าเมืองย่างกุ้งในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (Theippan Maung Wa, 2012, pp. 472-478)

ในฐานะของนักการศึกษาและข้าราชการอาณานิคมที่มีโอกาสได้ไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ยังแสดงให้เห็นอีกว่าความสำคัญของการศึกษาและความรู้แบบสมัยใหม่นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการได้ไปศึกษาในต่างประเทศหรือปฏิบัติตามธรรมเนียมวัฒนธรรมของชาวอังกฤษเพียงเพื่อยกระดับฐานะทางสังคมแต่เพียงถ่ายเดียวเท่านั้น แต่กลับขึ้นอยู่กับการตระหนักถึงสารัตถะของความรู้และความหมั่นเพียรบากบั่นตั้งใจศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้นั้น ดังที่หม่าวง์ วะสะท้อนให้เห็นอยู่บ่อยครั้งผ่านภาพยั่วล้อ “นักเรียนนอกชาวพม่า” ซึ่งเป็นลูกเศรษฐีที่ครอบครัวส่งไปเล่าเรียนในต่างแดนเพื่อยกระดับสถานะทางสังคมตามค่านิยมของสังคมพม่าในเวลานั้น แต่กลับล้มเหลวทางการศึกษาเพราะขาดความพากเพียรและความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของปัญญาความรู้ ดังปรากฏในบทความจำนวนมาก เช่น บทความเรื่อง “นักเรียนนอก” (ဘိလပ်ပြန်) (1935) “ไม่กลับจากนอก” (ဘိလပ်မပြန်) (1935) และ “นักเลงนอก” (ဘိလပ်ကြမ်းပိုး) (1935) โดยประเด็นสำคัญคือการวิพากษ์การให้คุณค่าแก่เปลือกนอกในนามของการศึกษาอันก่อให้เกิดการสูญเสียทุนทรัพย์ทางเศรษฐกิจและไม่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ใดทั้งต่อตนเองและสังคม รวมถึงการวิจารณ์ผู้ที่นิยมบูชาความทันสมัยของตะวันตกและหลงลืมรากเหง้าความเป็นพม่าของตน

นอกเหนือจากประเด็นวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการให้ความสำคัญแก่ความรู้และการศึกษาแล้ว ผลงานของหม่าวง์ วะ ยังมักกล่าวถึงประเด็นความรู้ทางวัฒนธรรมและการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเขียนถึงธรรมเนียมประเพณีและวัตถุทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่นำเสนอภาพฉากและชีวิตของชาวพม่าในชนบทอันสะท้อนสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็นประเด็นกระแสธารความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อันแสดงให้เห็นการปะทะกันระหว่างความเป็นสมัยเก่าและความเป็นสมัยใหม่ผ่านเรื่องราวของสามัญชนคนทั่วไปในสังคมพม่าช่วงต้นจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดังปรากฏในบทความหลายเรื่อง เช่น “ชเวดากอง” (ရွှေတိဂုံ) (1934) และ “โอ้ มารดา” (အို မိခင်) (1934) ซึ่งผู้เขียนพยายามเสนอทัศนะของคนกลางในการประนีประนอมความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่ยึดโยงวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมแบบสมัยเก่าและกลุ่มคนที่สมาทานค่านิยม ความคิดและวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก โดยพยายามให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่สองขั้วความคิดต่าง แต่ก็ยังคงชูคุณค่าอัตลักษณ์ความเป็นพม่าเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี เต้ะปัน หม่าวง์ วะ กลับเห็นแย้งกับแนวคิดชาตินิยมแบบสุดโต่งที่เน้นการใช้ความรุนแรงต่อต้านอำนาจของรัฐบาลอาณานิคม ในบทความเรื่อง “ปัฏฐาจารา” (ပဋ္ဌာစာရီ) (1933) และ “รอยกบฏ” (သူပုန်အငွေ့) (1933) ไม่เพียงแต่แสดงทัศนะของผู้เขียนที่ไม่เห็นด้วยกับการใช้ความ

รุนแรงในการต่อต้านเจ้าอาณานิคมที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนและความไม่สงบแก่ประชาชนทั่วไป แต่ยังสะท้อนให้เห็นจุดยืนทางการเมืองของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ที่ไม่สนับสนุนกลุ่มกบฏสะยาซัน (ဆရာဆန်း; Hsaya San) (1930-1932) ที่ขับเคลื่อนขบวนการชาตินิยมด้วยแนวคิดชาตินิยมทางการเมือง (political nationalism) ด้วยวิธีการต่อสู้ที่เข้มข้นกว่าและรุนแรงกว่า

โดยสรุปแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ให้ความสำคัญต่อการนำเสนอความสำคัญของการศึกษาและความรู้สมัยใหม่ไปพร้อมกับการเชิดชูและให้คุณค่ารากเหง้าและมรดกทางวัฒนธรรมเดิมของชาวพม่า เพื่อสร้างสำนึกความเป็นชาติขึ้นใหม่ โดยไม่ได้มุ่งคัดง้างหรือตั้งคำถามต่ออำนาจของเจ้าอาณานิคมโดยตรง จุดยืนและอุดมการณ์เช่นนี้ยังสะท้อนแนวคิดและผลงานของกลุ่มวรรณกรรมขิ้ต์ซันอย่างชัดเจน

สังเขปข้อมูลตัวบท *บันทึกไปออกซฟอร์ด*

งานเขียนเรื่อง **บันทึกการเดินทางไปออกซฟอร์ด** เขียนโดย เต้ะปัน หม่าวง์ วะ เป็นบันทึกการเดินทางไปศึกษาต่อ ณ เมืองออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ระหว่างปี 1927-1929 ในรูปแบบการเขียนบันทึกประจำวันและบทความ

เนื้อหาส่วนใหญ่ของตัวบทเป็นการเล่าประสบการณ์การใช้ชีวิตในฐานะนักศึกษาชาวพม่าที่ได้รับคัดเลือกเป็นนักเรียนทุนในสังกัดข้าราชการอาณานิคม (ICS) ไปศึกษาวิชาบริหารรัฐกิจ ณ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดโดยละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงปีแรกของการศึกษา ผู้เขียนเลือกใช้รูปแบบการเขียนแบบบันทึกแบบวันต่อวัน (journal) เพื่อเล่ารายละเอียดประสบการณ์ใหม่และความรู้สึกในฐานะนักศึกษาต่างชาติ แม้ว่าในจารีตการเขียนวรรณกรรมพม่าเดิมนั้นจะมีงานเขียนประเภท “บันทึกราชกิจ” ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลและกิจกรรมการเดินทางแบบวันต่อวัน คล้ายคลึงกับงานเขียนประเภท journal และ diary แบบตะวันตก แต่เราอาจอนุมานได้ว่ารูปแบบ “บันทึกประจำวัน” ที่หม่าวง์ วะเรียกว่า “เน่ะ-ชิน ฮฺม่ะต์ ตาน” (နေ့စဉ်မှတ်တမ်း) และเลือกใช้นี้ อาจได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบการเขียนจากวรรณกรรมการเดินทางแบบบันทึกวันต่อวัน (journal) เสียมากกว่า เนื่องจากขาดลักษณะของความเป็นส่วนตัวแบบ diary และมีจุดมุ่งหมายในการเผยแพร่สู่ผู้อ่านอย่างชัดเจน (ดูรายละเอียดความแตกต่างของ journal และ diary ใน Kinsley, 2019, pp. 414-417; วรรณวิวัฒน์ รัตนลัมภ์, 2562, น. 23-35) ในขณะที่รูปแบบการเขียนเล่าโดยสรุปแบบบทความในส่วนที่สองของหนังสือนั้น ถูกนำมาใช้ในการเล่าประสบการณ์และข้อมูลที่ยังไม่ได้อธิบายในส่วนของบันทึกประจำวัน โดยเน้นสาระสำคัญเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม หรือระบบการศึกษาในประเทศอังกฤษเป็นหลัก ทั้งนี้ การเลือกรูปแบบงานเขียนประเภทบทความโดยผู้เขียน

นั้น อาจอนุมานได้จากความนิยมร้อยแก้วในสื่อสิ่งพิมพ์ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเต้ะปัน หม่าวง์ วะเอง นับเป็นหนึ่งในนักเขียนร้อยแก้วคนสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว

อย่างไรก็ดี งานเขียนชิ้นนี้ถือเป็นบันทึกที่เขียนขึ้นใหม่จากความทรงจำ ทั้งยังเป็นเรื่องเล่าจากมุมมองกาลเวลาแบบย้อนหลังไปในอดีต (retrospective narrative) แม้ว่าเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ได้วางแผนจะเขียนบันทึกประสบการณ์ในระหว่างการเรียนต่อที่ประเทศอังกฤษ แต่กลับได้ลงมือเขียนจริงภายหลังกลับมายังประเทศเมียนมาแล้วในปี 1934 โดยผู้เขียนเรียบเรียงและเขียนความทรงจำขึ้นใหม่จากบันทึกขนาดสั้นที่ได้จดบันทึกรวบรวมไว้ระหว่างที่อยู่ประเทศอังกฤษ (Theippan Maung Wa, 2014, p. 287)

หม่าวง์ วะแบ่งโครงสร้างเนื้อหาของ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** ออกเป็น 9 บท เรียงลำดับเนื้อหาสำคัญตามช่วงเวลานับตั้งแต่ผู้เขียนออกเดินทางจากประเทศเมียนมาไปยังประเทศอังกฤษ และช่วงเวลาที่ใช้ชีวิตในประเทศอังกฤษ โดยผู้เขียนใช้วิธีการกำกับเวลาของบันทึกการเดินทางด้วยลำดับการนับเวลาตามปฏิทินพม่าและตามปฏิทินเกรกกอเรียน โดยการนับเวลาแบบปฏิทินเกรกกอเรียนนั้นแสดงในวงเล็บตามหลังเวลาตามปฏิทินพม่า เราสามารถสรุปโครงสร้างเนื้อหาของหนังสือได้ตามตารางด้านล่างนี้

ตาราง 1 โครงสร้างตัวบทการเดินทางเรื่อง *บันทึกไปออกซฟอร์ด*

โครงสร้างตัวบท *บันทึกไปออกซฟอร์ด*	
ลำดับ	**ชื่อบท**
คำนำ	
บทที่ 1	ไปลอนดอน
บทที่ 2	กรุงลอนดอน
บทที่ 3	ภาคเรียนที่ 1
บทที่ 4	ช่วงปิดภาคเรียนปีใหม่ในลอนดอน
บทที่ 5	ภาคเรียนที่ 2
บทที่ 6	ช่วงปิดภาคเรียนที่ 2 (ลอนดอนและเมืองชายทะเล)
บทที่ 7	ภาคเรียนที่ 3
บทที่ 8	ช่วงปิดภาคฤดูร้อน
บทที่ 9	ปีที่ 2

ที่มา: สรุปโดยผู้วิจัย

โครงสร้างตัวบทข้างต้น ทำให้เห็นว่าการกระจายเนื้อหาในตัวบทไม่มีความสมดุล ด้วยรายละเอียดเนื้อหาถูกขับเน้นมากในช่วงเวลาปีที่หนึ่งซึ่งมีพื้นที่ถึง 8 บท ในขณะที่บทที่ 9 เป็นบทความที่เขียนขึ้นตามประเด็นที่ผู้เขียนเห็นว่าสำคัญ ความไม่เป็นเอกภาพของตัวบทยังปรากฏอยู่ในรูปแบบการเขียนที่ผู้เขียนเลือกผสมผสานระหว่างบันทึกการเดินทางและบทความอีกด้วย เนื่องจากประเด็นดังกล่าวทำให้เราสามารถตั้งคำถามเกี่ยวกับความกำกวมและการทดลองรูปแบบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางแนวทางใหม่ในช่วงทศวรรษที่ 1930 ซึ่งอยู่ในระหว่างการพัฒนารูปแบบการเล่าเรื่องของวรรณกรรมการเดินทางได้ อีกทั้งยังไม่ควรลืมว่าช่วงเวลาครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้นเป็นช่วงเวลาที่ความนิยมในการเขียนและอ่านสื่อสิ่งพิมพ์ในประเทศเมียนมากำลังพัฒนาอย่างรวดเร็ว (Win Tin, 1976)

อย่างไรก็ตาม สังเกตได้ว่าลักษณะสำคัญของวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ที่กำลังก่อร่างสร้างรูปแบบนี้ มีลักษณะการเล่าเรื่องที่แสดงความเป็นปัจเจกบุคคลอย่างแจ่มชัดผ่านการนำเสนอความคิดเห็นและข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ต่อประเด็นที่ตนเองได้พบเจอ ทั้งยังมีลักษณะทางวรรณศิลป์ในการใช้ภาษาเพื่อให้เกิดจินตภาพแก่ผู้อ่านมากขึ้นเมื่อเทียบกับบันทึกการเดินทางยุคจารีต

บทแปลคัดสรรจาก *บันทึกไปออกซฟอร์ด*

ปริวารบท (paratext)

ตัวบทในกลุ่มนี้ เป็นตัวบทประเภท “ปริวารบท” ที่พบในหนังสือ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** ในที่นี้ผู้วิจัยใช้คำว่า “ปริวารบท” เพื่อกล่าวถึง paratexte ตามสำนวนของวรุณี อุดมศิลป (2566) สำหรับนิยามของปริวารบท (paratexte) นั้น Gérard Genette นักทฤษฎีศาสตร์การเล่าเรื่องคนสำคัญของแวดวงวรรณกรรมฝรั่งเศสคริสต์ศตวรรษที่ 20 อธิบายนิยามของ “ชิ้นงาน” (œuvre littéraire) ทางวรรณกรรมไว้ว่า อย่างน้อยที่สุดต้องประกอบด้วย “ตัวบท” (texte) และองค์ประกอบอื่นๆ ที่อยู่รายรอบตัวบทอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งทำหน้าที่สนับสนุน ขยายความตัวบทและ “นำเสนอตัวบท” (présenter) ทั้งในความหมายว่า “แสดงตัวบท” และ “ทำให้ตัวบทปรากฏ” แก่ผู้อ่านว่าตัวบทนี้มีอยู่จริง องค์ประกอบรายรอบตัวบทเหล่านี้ทำหน้าที่เสมือน พื้นที่รอยต่อ (zone de transition) ที่ช่วยนำทิศทางการอ่าน เป็นข้อมูลเชิงรูปธรรมที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถค้นพบตำแหน่งแห่งที่ของตัวบทภายในบริบทแวดล้อมได้ (Genette, 1987, pp. 7-10)

กลุ่มตัวบท “ปริวารบท” ที่ผู้วิจัยคัดสรรบทแปลมานี้ เป็นปริวารบทประเภท “อุปบท” (péritexte) ซึ่งเป็นปริวารบทที่พบภายในเล่มหนังสือ อันได้แก่ คำนำและสรุปท้ายเล่ม (วรุณี อุดมศิลป, 2566, น. 35-38) ปริวารบทเหล่านี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจบริบทของการเขียนและความ

คาดหวังของผู้อ่านชาวพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต่อหนังสือ **บันทึกประจำวันไปออกซฟอร์ด** มากขึ้น

คำนำ (หลัก)

"วรรณกรรมบันทึกการเดินทาง"

หาได้มีความจำเป็นต้องเขียนอธิบายว่า ความรู้อันเกิดระหว่างการเดินทางนั้นควรค่าแก่การที่คนเราจะฉวยคว้าอย่างไร ท่านอาจจะเคยอ่านเรื่องราวเหล่านั้นผ่านตาอยู่บ่อยครั้งทั้งในหนังสือพิมพ์และนิตยสารทั้งหลาย ความรู้จากการเดินทางนั้นช่วยขยับขยายทรรศนะและตรรกะความคิดของคนเราให้กว้างขวาง ทั้งยังช่วยให้ปัญญารู้รอบ(เฉียบแหลม)ของเรานั้นสุกงอม ด้วยเหตุนี้ ชาวตะวันตกทั้งปวงจึงมักให้ความสำคัญและบ่มเพาะลักษณะนิสัยการเดินทางท่องเที่ยวไปยังบ้านเมืองมากมาย ดินแดนแว่นแคว้นต่างๆ เช่นนี้มิใช่หรือ เมื่อกว่าสามร้อยปีล่วงมาแล้ว ชาวโปรตุเกส ชาวดัตช์ ชาวฝรั่งเศสและชาวอังกฤษจึงต่างเดินทางมายังประเทศเมียนมา

การถือครองความรู้อันเกิดระหว่างการเดินทางนี้ แม้มีคุณประโยชน์หลายหลาก แต่ใช่ว่าทุกคนที่ต้องการความรู้นั้น จะสามารถสืบเสาะค้นหาได้ด้วยตนเอง ยังต้องประกอบด้วยปัจจัยอื่นๆ มากมาย ทั้งต้องอดกลั้นต่อทุกข์อันประสบพบเจอระหว่างเดินทาง สุขภาพต้องแข็งแรง มีโอกาสที่จะมีเวลาว่าง หรือมีทุนทรัพย์เพียงพอเป็นอาทิ ดังนี้แล้ว ผู้ที่เคยเดินทางไปยังแว่นแคว้นแดนดินต่างๆ ด้วยตนเองจึงหาได้ยากยิ่งนัก

ฉะนั้น หากไม่สามารถออกเดินทางได้ด้วยตนเอง ก็อาจเกิดคำถามขึ้นว่า แล้วจะมีความรู้ที่ได้มาระหว่างการเดินทางนั้นได้เช่นไร แม้จะไม่สามารถออกเดินทางไปได้ด้วยตนเอง แต่ก็สามารถได้มาซึ่งความรู้จากการเดินทางได้โดยง่าย ด้วยการอ่านหนังสือที่เขียนขึ้นโดยผู้ที่เคยออกเดินทางนั่นเอง เมื่อซื้อหนังสือที่เขียนโดยนักเดินทางบางคนมาอ่าน ก็คล้ายดังได้ออกเดินทางด้วยตนเองโดยไม่ต้องเสียเงินเสียทองสักบาท ทั้งยังไม่ต้องการเวลามากมาย และยังได้รับความรู้พอเหมาะพอสม บันทึกที่นักเดินทางทั้งหลายเขียนนั้นจึงมีคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นยิ่งนัก

เหตุเพราะมีประโยชน์ดังว่า เมื่อเดินทางไปยังที่ใด ชาวตะวันตกจึงจดบันทึกสืบสวนสอบถามเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ โดยละเอียด และเมื่อเดินทางกลับถึงยังประเทศของตนแล้ว ก็ตีพิมพ์หนังสือออกวางขาย ผู้คนมากมายจึงได้เพิ่มพูนความรู้จากการอ่านอย่างไม่รู้หน่าย นักเดินทางบางคนเมื่อเดินทางไปยังแดนดงป่าลึกในทวีปอเมริกาใต้ที่

น้อยคนนักจะเดินทางไปถึง ก็ได้เขียนเล่าเรื่องราวการเดินทางเหล่านั้น ประเทศตะวันตกล้วนบ่มเพาะปลูกฝังวิสัยการเขียนเล่าเรื่องราวระหว่างการเดินทางเช่นนี้เอง

อย่าได้พูดถึงคนอื่นเลย แม้แต่เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประเทศเมียนมา เรื่องราวของชาวพม่า ตั้งแต่เรื่องภาษาไปจนถึงเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวกับพม่าก็ตาม นักเดินทางทั้งชาวอังกฤษ ชาวฝรั่งเศสและชาวโปรตุเกสต่างก็เขียนหนังสือเล่าไว้โดยละเอียดเป็นจำนวนมาก เรื่องบางเรื่องที่ปรากฏในหนังสือเหล่านั้น แม้แต่ชาวพม่าบางคนก็ใช่ว่าจะรู้เสียด้วยซ้ำไป

ดังกรณีเรื่องเมื่อครั้งที่พระเจ้าธีบ่อเสด็จขึ้นครองราชย์ ไม่พบว่ามีการปลงพระชนม์เจ้าชายญาวง์ยัง เหตุด้วยผู้แทนพระองค์จากอังกฤษได้ช่วยไว้ จึงทรงรอดพ้นจากเคราะห์แก่ชีวิตไปด้วยดี เรื่องเล่านี้พบเห็นได้ปกติทั่วไปในวรรณคดีพม่าและในพระราชพงศาวดาร แต่ข้าพเจ้ากลับเคยอ่านพบในเอกสารอังกฤษฉบับหนึ่งที่บันทึกไว้อย่างชัดเจนว่า เจ้าชายญาวง์ยังพระองค์นั้นทรงอาภรณ์อย่างแขกแล้วปลอมพระองค์ในนาม ‘รามาสวามิ’ กับบาทหลวงชาวอังกฤษอีกคนหนึ่ง หลบหนีไปยังที่พำนักของข้าหลวงต่างพระองค์ชาวอังกฤษ

เป็นเรื่องน่าเสียดายว่า ในวรรณคดีจารีตพม่า ไม่ปรากฏพบงานเขียนเรื่องเล่าการเดินทางที่เล่าเรื่องราวความรู้ที่ได้ระหว่างการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ เลย ที่ไม่พบงานเขียนประเภทบันทึกการเดินทางนั้น จะเป็นเพราะคนโบราณไม่เขียนหนังสือประเภทนี้หรือหรือมิเช่นนั้น พวกเขาย่อมเคยบันทึกไว้ เพียงแต่ว่าคนรุ่นหลังนั้นไม่ได้รวบรวมรักษาไว้ให้ดีจึงทำให้สูญหายไปหรือไม่ ก็มิอาจทราบได้แน่ชัด อาทิ ในวรรณคดีพงศาวดารพม่ากล่าวสรรเสริญการชะลอองค์พระพุทธรูปมหามยะต์มุนีจากแคว้นยะไข่ ข้ามภูเขาลูกแล้วลูกเล่ามาได้ว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ล้ำเหลือ แต่กลับไม่ปรากฏรายละเอียดว่าชะลอมาได้โดยวิธีใด ใช้เวลาทั้งสิ้นกี่คืนวัน ใช้กำลังคนมากเพียงใด แต่หากมีใครสักคนบันทึกเรื่องราวการเคลื่อนย้ายนี้ไว้เป็นเอกสารประเภทบันทึกประจำวัน ก็ชวนให้นึกไปว่าจะเป็นประโยชน์สักเพียงใดหนอ

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องในรัชสมัยของพระเจ้าหงสาวดีช้างเผือก (บุเรงนอง : ผู้แปล) รัชสมัยของพระเจ้าอลองพญา และรัชสมัยของพระเจ้าช้างเผือกที่กรีธาทัพไปยังกรุงอโยธยาไม่ขาด หากในทัพเหล่านั้น มีใครสักคนหนึ่งเขียนบันทึกประจำวันไว้บ้าง ย่อมต้องเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง เช่นว่า เหล่าพลทหารประสบพบเจอการศึกเช่นใด ในแต่ละวันแต่ละวันที่เดินทางนั้นเป็นอย่างไร ทั้งนี้ใช่ว่าข้าพเจ้าหมายความว่าปัจจุบันนี้ไม่พบว่ามีการจดบันทึกไว้ แต่หากว่ามีการค้นคว้ารวบรวมเอกสารเหล่านั้นได้ ย่อมต้องเป็นคุณอย่างยิ่งแก่วรรณกรรมพม่า หรือยกตัวอย่างเช่น บันทึกเอกอัครราชทูตพม่าที่มีโอกาสเดินทางไปเยือนทวีปยุโรปจน

ทั่วนั้น โดยมากก็มักเล่าเพียงเรื่องราวของชนชั้นนำผู้ปกครอง นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ไปจนพระประยูรญาติราชวงศ์ และบรรดาขุนนางอำมาตย์เป็นสำคัญ แทบไม่พบว่าเล่าเรื่องราวของชาวบ้านร้านตลาดและผู้ยากไร้เลยแม้แต่น้อย อย่างไรก็ดี เพียงเพราะบันทึกเหล่านั้นเล่าเพียงเรื่องราวที่ตนเองประสบพบเห็นมา จะกล่าวโทษว่าไม่เล่าเรื่องอื่นบ้างเลยก็คงไม่ได้

ในบันทึกของกินหวุ่นมินจีนั้นเล่า เมื่อลองอ่านดูก็พบว่าใช้คำภาษาอังกฤษและสำนวนอย่างอังกฤษเสียจนฟังดูยุ่งยาก ในบางบทตอนก็ควรที่จะแปลภาษาแล้วเขียนอธิบายเพิ่มบ้าง แต่เมื่อเขียนเป็นภาษาต่างประเทศนั้นมาตรงๆ เว้นเสียแต่ผู้ที่รู้ภาษาอังกฤษอยู่แล้ว ผู้อื่นก็ไม่อาจเข้าใจได้ว่าต้องการกล่าวถึงสิ่งใด ชวนให้หงุดหงิดใจเสียเหลือเกิน เนื่องจากผู้เขียนใช้อักษรพม่าในการถ่ายคำภาษาอังกฤษในบันทึกเล่มดังกล่าว จึงมีคำที่สื่อความชนิดที่ว่าขึ้นไม่ถึงเหนือลงไม่ถึงใต้อยู่เสียมาก ยกตัวอย่างเช่น หากเขียนเป็นภาษาพม่าว่า ไปงานเต้นรำ ก็คงจะสื่อความได้ชัดเจน แต่เมื่อเขียนว่า ไปงานบอล ก็กลับสื่อความหมายไม่ชัดไปเสียอย่างนั้น

ในบันทึกเล่มนี้ของข้าพเจ้านั้น แม้จะเขียนขึ้นมาเป็นระยะเวลายาวนานหลายปีแล้วก็ตาม ก็ใช่ว่าจะรวมอยู่ในประเภทเดียวกับวรรณคดีพม่าที่ข้าพเจ้าเขียนเล่ามาข้างต้น กระนั้นเอง แม้ว่าไม่จัดอยู่ในประเภทเดียวกัน แต่เรื่องราวกลับมีความสอดคล้องกันอยู่ ก็ให้ถือเสียว่าข้าพเจ้าเขียนเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกันให้อ่านเถิด

ปี 1929/ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ

สรุป (หลัก)

ข้าพเจ้ามีความคิดที่จะเขียนบันทึกไปออกซฟอร์ด ในช่วงปีการศึกษาที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ระหว่างปี 1927-1928 หรือระหว่างปีศักราชพม่าที่ 1289-1290 กระนั้นก็เป็นเพียงความคิด และไม่อาจลงมือเขียนจริงได้ ข้าพเจ้าทำได้เพียงจดบันทึกสั้นๆ ไว้ในสมุดเปล่าเล่มหนึ่ง เมื่อต้องเขียนบันทึกเล่มนี้ จึงได้อ้างอิงจากบันทึกสั้นเหล่านั้น รู้สึกดีใจยิ่งนักที่ได้จดบันทึกสั้นเหล่านั้นไว้

หลังจากศึกษาเล่าเรียนที่ออกซฟอร์ดสำเร็จแล้ว ข้าพเจ้าได้กลับมายังประเทศเมียนมา แม้จะหาเวลาว่างได้ยากยิ่งเพื่อเขียนบันทึกเล่มนี้ ด้วยต้องโอนย้ายไปตามเมืองต่างๆ ตามภาระงานสอนประการหนึ่ง และต้องเข้าสอบการสอบแข่งขันต่างๆ อีกประการหนึ่ง ทำให้เวลาล่วงเลยไปอีกว่า 4-5 ปีโดยไม่ทันได้เขียนสิ่งใด แม้นมีใจ แต่กลับไม่มีมือไปเสียเช่นนั้น

ครั้นปล่อยให้วันเดือนเคลื่อนผ่านไปโดยไม่ได้เขียนเพียงเพราะมีงานมาก ก็คิดว่าคงจะไม่ได้เขียนอีกเป็นแน่ ราวหนึ่งปีครึ่งที่ผ่านมา ข้าพเจ้าจึงอดทนลงมือเขียนเสีย กระนั้นตั้งแต่เริ่มต้นเขียนเป็นต้นมา ก็มีหน้าที่การงานที่ต้องรับผิดชอบมากนัก จึงได้เว้นหายไปอยู่เรื่อยๆ ข้าพเจ้าพยายามอย่างมากที่จะเขียนให้ได้เดือนละ 10 -15 หน้า เขียนไปผลัดไปอยู่เช่นนี้ราวหนึ่ง ปี จึงมาถึงบทสุดท้าย

บันทึกเล่มนี้ เขียนแล้วเสร็จในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือนดะบาวง์ ปีศักราชพม่าที่ 1296 หรือวันอังคารที่ 12 มีนาคม ค.ศ. 1935 เวลา 20.00 นาฬิกา ณ หมู่บ้านเล็กๆ นามว่า ‘คลองกอไผ่ - วา นแวชาวง์’ ซึ่งอยู่ใกล้กับลำน้ำ ‘พยา-โป่ง’ ที่เรือหลวงจอดเทียบท่าอยู่ ในสังกัดบ้านกะหม่าไก่ง์ เมืองมาวง์มยะ ในหมู่บ้านคลองกอไผ่นี้ ชายหนุ่มทั้งหลายกำลังร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน ข้าพเจ้าทราบมาว่าในคืนวันเพ็ญเดือนดะบาวง์ พวกเขามักจะทำบุญทำทานด้วยการขับร้องเต้นระบำกันอย่างมีความสุข แม้แต่นกกลางคืนสองสามตัวในทางเถื่อนที่เห็นอยู่ลิบลิบนั่น ก็พากันขับขานคลอเสียงดนตรีอยู่เจื้อยแจ้ว ส่วนข้าพเจ้าที่ได้ปลดภาระจากการเขียนบันทึกเล่มนี้มาร่วมปี ก็รู้สึกยินดียิ่งนัก ด้วยบันทึกเล่มนี้เขียนจบลงท่ามกลางช่วงเวลาอันมีความสุขของทั้งคนและนก ข้าพเจ้าจึงหวังว่าผู้อ่านเองจะได้สัมผัสรสแห่งความสุขอันเกิดขึ้นระหว่างการอ่านด้วยเช่นกัน ข้าพเจ้ายังหวังยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะคงอยู่เรื่อยไปตราบนานเท่านาน

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณศาสตราจารย์เผ่ หม่าวง์ ติ่น ผู้คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำระหว่างเขียนหนังสือเล่มนี้ ขอบคุณโก่ หวุ่น, โก่ เต่ง ยัน และโก่ ชิต ติ่น ผู้ช่วยให้การสนับสนุนตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ รวมทั้งขอบคุณภรรยาของข้าพเจ้า ขิ่น ขิ่น มยิ่น ที่ช่วยคัดลอกจากฉบับร่างที่ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ให้กลายเป็นฉบับร่างที่เรียบร้อยสวยงาม

ขอให้วรรณกรรมพม่ารุ่งเรืองพัฒนาสืบไป

เต้ะปัน หม่าวง์ วะ

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 237-238)

ประสบการณ์การค้นพบพื้นที่ใหม่ (geographical discovery)

ตัวบทคัดสรรในหมวดนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกตัวบทที่แสดงประสบการณ์การเดินทาง การพบพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ใหม่ๆ ที่ทำให้ผู้เขียนเพ่งความสนใจไปยังองค์ประกอบทางกายภาพของสถานที่ รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมและข้อมูลทางธรรมชาติวิทยาที่เกี่ยวกับพื้นที่หรือสถานที่นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็น ภูมิอากาศ พืชพรรณไม้ และสิงสาราสัตว์ เป็นอาทิ

บทที่ 1 ไปลอนดอน

ขึ้น 15 ค่ำ เดือนต่อตะลึง 1289 (10/9/1927)

<u>คลองสุเอซ</u>

เช้าวันที่สามหลังจากออกมาจากเมืองพอร์ตซูดาน เวลาประมาณ 8 โมงครึ่ง เราก็เดินทางมาถึงเมืองพอร์ท สุเอซซึ่งอยู่บริเวณปากทางเข้าคลองสุเอซ เรือของเราต้องจอดลอยลำรออยู่กลางทะเลเพื่อรอให้เรือลำอื่นๆ แล่นเข้าไปในลำคลองทีละลำ ระหว่างที่รอให้ถึงรอบของเราอยู่นั้น พวกแขกขายผ้าพันคอและลูกปัดกรูกันขึ้นมาบนเรือ ต่างคนต่างขายสินค้าของตน ทั้งยังเรียกราคาสูงลิ่ว หากต่อราคา พวกเขาก็ไม่ชอบใจ และหากไม่ซื้อก็มักจะกดดันบังคับขายอย่างไม่ยอมลดรา หน้าตาของพวกเขาก็น่ากลัว ไม่มีใครเหมือนคนเลยสักคนเดียว พวกเขาเป็นแขกกะลาที่ดุดันป่าเถื่อน ทั้งยังพูดจาหยาบคายกับลูกเรือ พวกลูกเรือก็ไม่มีใครกล้าสู้กลับและทะเลาะด้วย ต่างได้แต่อดทนอยู่เงียบๆ พวกเขาล้วนแล้วแต่เป็นพ่อค้าที่กักขฬะหยาบคายทั้งนั้น ไม่จำเป็นก็ไม่ควรถามราคาและซื้อสินค้าที่พวกเขานำมาด้วย (นักท่องเที่ยวทั้งหลายควรระวัง)

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 17)

วันแรม 6 ค่ำ เดือนต่อตะลึง 1289 (16/9/1927)

<u>เมืองมาร์กเซย</u>

เช้าวันถัดมา ทันทีที่ลุกจากที่นอน ข้าพเจ้าก็พบว่าเรามาถึงเมืองมาร์กเซยแล้ว เรือ (ของเรา) ค่อยๆ เทียบเข้าท่า ในขณะที่เรือยนต์ลำเล็กแล่นขวักไขว่ เรือเล็กเรือใหญ่มากมายวิ่งเข้าออกไปมา บ้างก็จอดอยู่ริมฝั่ง ควันจากเรือทั้งหลายและปล่องไฟจากบ้านเรือนลอยโขมงไปทั่วจนทั้งเมืองดูขมุกขมัว ตึกรามบ้านช่องและสะพานใหญ่มีให้เห็นเต็มไปหมด เมื่อมองไปยังเรือที่จอดนิ่งอยู่ ก็มองเห็นกุลีฝรั่งเสื้อฟ้าเดินเข้าออกไปมาขนของขึ้นลงอยู่ไม่ขาดตอนที่อยู่พม่า ข้าพเจ้าเคยเห็นเพียงแค่กุลีแขกอยู่ทั่วไป เมื่อมาเจอกุลีหน้าขาวขนถ่านกัน

อย่างเหน็ดเหนื่อยก็อดรู้สึกแปลกๆ ไม่ได้ แม้ว่าที่จริงแล้วจะไม่ใช่เรื่องประหลาดมหัศจรรย์อันใด

พอ 8.30 น. เรือก็เข้าเทียบท่าเมืองมาร์กเซย ตัวแทนจากบริษัทโทมัส คุกส์ และบริษัทอื่นๆ ต่างกรูขึ้นมาบนเรือ บอกว่าจะพาไปเที่ยวชมสถานที่น่าสนใจในตัวเมืองและเสนอราคากันยกใหญ่ ผู้โดยสารส่วนใหญ่วางแผนกันว่าจะไปเที่ยวชมเมืองกับบริษัทโทมัส คุกส์กัน กว่าครึ่งของผู้โดยสารนั้นจะลงเรือที่มาร์กเซย แล้วนั่งรถไฟต่อไปยังประเทศอังกฤษ หลังรับประทานอาหารเช้าเสร็จเรียบร้อย กลุ่มพวกเราก็ลงจากเรือ มีแค่สะหย่า อู บ้ะ ซอที่บอกว่าเบื่อและขอรออยู่บนเรือ

รถมอเตอร์บัสที่จะพาเราชมเมืองจะออกเดินทางจากหน้าตึกบริษัทโทมัส คุกส์ตอนบ่ายสองครึ่ง แต่ตอนนั้นเพิ่งจะ 10 โมงเช้า พวกเราจึงเดินเล่นชมเมืองกันเองตรงนั้นตรงนี้ เจอพ่อค้านายหน้ามากมาย เจอทั้งคนขายภาพโป๊เปลือย ต่างจากบรรดาพ่อค้าแขกที่เราเจอที่พอร์ต ซาอิดและพอร์ต ซูดานเป็นอย่างมาก ที่นี่ ทุกคนพูดจาสุภาพ ตั้งใจค้าขาย นอกจากนี้ก็ยังเห็นสาวๆ ชาวฝรั่งเศสปากแดงแก้มแดง ไปไหนมาไหนเองอย่างอิสระเสรี ดูแล้วเป็นเรื่องแปลกประหลาดยิ่งนักสำหรับข้าพเจ้า

เดินไปเดินมาในเมืองสักพัก ก็บังเอิญเจอชาวพม่าสามสี่คน พวกเขาบางคนเป็นลูกเศรษฐีที่เดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านหาพ่อแม่ชั่วคราวในช่วงปิดภาคเรียน ดูคล้ายคนที่จะใช้เงินเป็นน้ำได้ง่ายๆ สิ้นเปลืองเงินทองของพ่อแม่ไปเช่นนั้น พวกเราพูดคุยกับพวกเขาอยู่สักพัก ฝนก็เทลงมาอย่างหนัก เราจึงหลบเข้าไปดื่มน้ำชากันในร้านแถวนั้น ส่วนกลุ่มลูกเศรษฐีเหล่านั้นก็แยกย้ายไปตามทางของเขา

พวกเรานั่งเซ็งเพราะไม่รู้ว่าจะได้ไปยังที่ที่ต้องการจะไปดูหรือไม่หากฝนยังตกอยู่เช่นนั้น แต่ฝนตกอยู่ไม่นานนักก็ซาลง ช่วยให้ใจชื้นขึ้นมา หลบฝนอยู่ในร้านน้ำชาได้สักสองชั่วโมงครึ่ง พวกเราก็กลับไปยังตึกโทมัส คุกส์ อดคิดไปไม่ได้ว่าประเทศตะวันตกจะทั้งหนาวทั้งเหม็นกลิ่นถ่านฟืน กลิ่นน้ำมันเช่นนี้เหมือนกันหมดหรือไม่

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 22-23)

บทที่ 2 เมืองลอนดอน

วันแรม 4 ค่ำ เดือนน่ะต์ด่อ 1289 (12/12/1927)

<u>หนาวจนพระอาทิตย์ไม่ส่องแสง</u>

ตั้งแต่เมื่อแรกที่มาถึงลอนดอน อากาศก็หนาวขึ้นทุกวันๆ พระอาทิตย์เองก็อาจจะหนาวจนไม่ยอมส่องแสง อากาศมืดครึ้มตลอดทั้งสัปดาห์ พอไม่มีแสงอาทิตย์ รถรา รถ

ประจำทางและรถไฟก็ต้องเปิดไฟวิ่งกันหมด ยามที่หมอกมุงเมือง กรุงลอนดอนทั้งเมืองก็มืดครึ้ม ทำให้รู้สึกหดหู่ใจยิ่งนัก พวกเราเองหากไม่มีเหตุอันใด ก็ขดตัวอยู่ข้างเตาผิงภายในบ้านตลอดทั้งวันโดยไม่ออกไปไหน

วันแรม 11 ค่ำ เดือนน่ะต์ด่อ นับเป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้เห็นหิมะตก วันที่หิมะตกนั้นอากาศกลับไม่หนาวมากเหมือนทุกวัน ยังพอทนได้สักหน่อย หิมะก็ไม่ได้ตกบ่อยๆ แต่ก็ทำให้ฟ้าครึ้มได้ทั้งฟ้า เมื่อท้องฟ้าขมุกขมัว เกล็ดหิมะน้อยๆ ก็ค่อยๆ โปรยปรายลงมา ลักษณะของมันเหมือนเกล็ดน้ำแข็งยามเราไสก้อนน้ำแข็งเพื่อทำน้ำแข็งไสและ*ซาลาเปาน้ำแข็ง*[4] อย่างไรอย่างนั้น ยามที่เกล็ดหิมะตกลงมาจากฟากฟ้า ก็ราวกับดอกงิ้วเดือนดะกูและเดือนดะบาวง์กลางฤดูร้อนในพม่าที่ลอยคว้างร่วงหล่นลงบนผืนดิน ดูงดงามยิ่งนัก เมื่อหิมะตกไปสักพักหนึ่ง หลังคาบ้านและถนนก็ปกคลุมไปด้วยหิมะขาวโพลน ดูงามตาคล้ายคนโรยเกลือไว้ทั่วท้องถนน ยามหิมะบนกิ่งไม้ที่ดำโกร๋นไร้ใบราวถูกไฟไหม้นั้นหนาได้ราวๆ 2-3 นิ้ว ก็จะเปล่งประกายระยับยามสะท้อนแสงตะวันและแสงจันทร์ ดูงดงามยิ่ง ทำให้จิตใจแช่มชื่น มองอย่างไรก็รู้สึกมีความสุขที่มีเพียงคนเคยพบพานเท่านั้นจะเข้าใจ จะเขียนอย่างไรก็ไม่สามารถบรรยายได้ครบถ้วน ช่างเป็นความแปลกใหม่สำหรับข้าพเจ้าผู้ไม่เคยเห็นหิมะตกมาก่อนยิ่งนัก ถือเป็นความรู้ใหม่อีกอย่างหนึ่งได้เลยทีเดียว

ยามหิมะเริ่มตก คนเดินถนนต่างลื่นล้มกันเป็นระยะ จะไปไหนมาไหนต้องระมัดระวังกันมาก ทันทีที่หิมะตก เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบจะโรยทรายหรือกรวดเม็ดเล็กๆ บนถนนที่ผู้คนสัญจรไปมาหนาแน่น เพื่อป้องกันไม่ให้ลื่นคะมำ เจ้าหน้าที่ที่ว่านี้ หมายถึงเจ้าหน้าที่จากเทศบาลเมืองลอนดอน

หากหิมะตกต่อเนื่องกัน 3-4 วัน ก็จะกองทับถมเป็นชั้นหนาบนผิวถนน บนถนนในลอนดอน อาจหนาได้ถึง 4-5 นิ้ว บริเวณทางเข้าบ้าน หนาประมาณ 2-3 นิ้ว ในขณะที่ในหมู่บ้านนอกเมือง ว่ากันว่าหนาได้ถึง 5-6 นิ้วเลยทีเดียว ยามที่หิมะถมกันเป็นชั้นหนา เด็กๆ ก็มักจะชวนกันออกไปเล่นหิมะ พวกเขานำหิมะมาปั้นในมือ แล้วปาใส่กันเหมือนเล่นปาลูกข่าง บ้างก็เล่นปั้นตุ๊กตาหิมะ หรือใครอยากเล่นอย่างไรก็เล่น ดูสนุกสนานกันมาก แต่สำหรับชาวอังกฤษที่เห็นหิมะกันอยู่ทุกปี สิ่งเหล่านี้ล้วนสามัญธรรมดา

บนถนนหลายสายมีหิมะที่ตกทับถมกันมาต่อเนื่อง 3-4 วันแล้ว เมื่อมองดูในคราวแรกก็ขาวโพลนสวยงามดี แต่พอคนเหยียบไปมาหลายครั้งเข้า ก็ผสมกับฝุ่นและทรายบนพื้น

[4] ซาลาเปาน้ำแข็ง หรือ ရေခဲပေါက်စိ เป็นการทำน้ำแข็งไสรูปแบบหนึ่ง โดยอัดเกล็ดน้ำแข็งที่ไสแล้วเป็นทรงกลมในพิมพ์พร้อมก้านเสียบให้แน่น จะได้น้ำแข็งไสเสียบไม้ทรงกลม จากนั้นราดด้วยน้ำหวานตามที่ต้องการ

ถนน ดูดำสกปรกไปหมด เมื่อหิมะเริ่มละลายทีละน้อย ก็กลายเป็นโคลนเต็มถนน จนอยากจะให้กลับไปเป็นน้ำแข็งเหมือนเดิม แต่ก็ไม่รู้ว่าหากเป็นกองหิมะ จะเป็นการเพิ่มงานให้คนงานของเทศบาลอีกหรือไม่

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 121)

ประสบการณ์การค้นพบทางวัฒนธรรมและวิทยาการสมัยใหม่

ตัวอย่างตัวบทในกลุ่มนี้ คือ ตัวบทที่แสดงประสบการณ์การพบปะทางวัฒนธรรมที่ผู้เขียนพบเจอระหว่างที่อยู่ในประเทศอังกฤษ

วันแรม 15 ค่ำ เดือนต่อตะลึง 1289 (25/9/1927)

การปราศรัย

เมื่อเดินดูรอบๆ สวนสาธารณะจนทั่วแล้ว โก่ จินก็พาไปตรงที่ที่มีผู้แทนของกลุ่มต่างๆ ทั้งสมาคมทางศาสนาและกลุ่มทางการเมือง พวกเราก็ได้ตามไปดูด้วย วันนั้นเป็นวันอาทิตย์ จุดที่ผู้คนรวมตัวกันขึ้นปราศรัยจึงแน่นขนัดเป็นพิเศษ พวกเขานั้น บ้างก็ไปรวมตัวกันทางนั้นบ้างทางนี้บ้าง สักเดี๋ยวคนทางนั้นก็บางตาลงบ้าง ทางนี้ก็บางตาลงบ้าง ดูน่าสนุกทีเดียว เมื่อแรกที่มาถึงเมืองลอนดอน สิ่งเหล่านี้ก็ดูเป็นเรื่องประหลาดมากทีเดียวในสายตาคนพม่า จึงอยากจะเขียนเล่าให้ครบถ้วนสักหน่อย

ช่วงเวลาที่คนแน่นขนัดของงานปราศรัยดังกล่าว คือเวลาบ่ายสามโมงถึงสี่ทุ่มของวันอาทิตย์ ส่วนวันอื่นๆ นั้น แม้จะมีผู้คนขึ้นปราศรัยเหมือนกัน แต่ก็ไม่มีผู้คนหนาแน่นเท่าวันอาทิตย์ คนที่เข้ามาฟังนั้นใช่ว่าอยากไปฟังคนปราศรัยตะโกนพูดเรื่องลึกซึ้งบนแท่นปราศรัยจนหมดเสียง แต่มานั่งฟังเพราะอยากมาสนุกสนาน มาหยอกล้อเล่นกัน ส่วนแท่นปราศรัยพวกนั้น แม้จะสูงเท่าๆ กับคนปกติ แต่ก็มีขนาดเล็กกะทัดรัด เหมือนกับบันไดเล็กๆ ที่เราใช้เวลาทาสีบ้าน บนแท่นปราศรัยเหล่านั้นเขียนรายชื่อของกลุ่มต่างๆ เอาไว้ด้วย บางตัวก็สูงราวๆ 5-6 ฟุต ม้าสูงแต่ละตัวอยู่ใกล้ๆ กัน เสียงพูดของคนหนึ่งจึงมักตีกับเสียงของอีกคนเวลาขึ้นปราศรัย เสียงพูดจากม้าสูงหนึ่งก็ไปรบกวนเสียงพูดจากม้าสูงอีกตัวหนึ่ง ผู้ปราศรัยเองก็มักจะตะโกนเสียงดัง เพื่อให้เสียงกลบเสียงของคนอื่นจนมิด ไม่มีทางที่จะพูดคุยกันรู้เรื่องด้วยระดับเสียงปกติ ส่วนคนฟังก็ใช่ว่าจะฟังกันแบบเงียบๆ เมื่ออยากถาม ก็มักจะตั้งคำถามกัน ผู้ปราศรัยเองก็มักจะตอบคำถามเท่าที่จะสามารถตอบได้ หากเป็นคำถามที่ตอบไม่ได้ก็มักจะกลบเกลื่อนพูดต่อไป คนฟังก็จะได้จังหวะนี้หัวเราะล้อเลียนสนุกสนานกัน การที่พวกเขาตั้งคำถามมากมายนั้น ไม่ใช่เพราะอยากรู้ ทั้งยังไม่ได้ถามด้วยเจตนาหัวเราะเยาะให้

ผู้อื่นได้อายหากคนตอบตอบไม่ได้ พวกเขามักจะถามความคิดเห็นของผู้พูดประมาณ 5-6 คน ผู้คนทั้งหลาย เมื่อมาที่นี่แล้ว ต่างก็กล้าที่จะพูดทั้งเรื่องร้อนใจและเรื่องกวนใจออกมาอย่างกล้าหาญมิใช่หรือ

ผู้พูดทั้งหลายนั้น มีทั้งผู้ที่มาตะโกนกรีดร้อง ผู้ที่ปราศรัยความคิดเห็นมุมมองต่างๆ ผู้พูดเหล่านี้ บางครั้งก็แกล้งบ้าใส่ผู้ถาม คนถามเองแกล้งบ้ากลับใส่ผู้พูดบ้างก็มี ผู้ชมที่ดูทั้งสองฝ่ายแกล้งบ้าใส่กันไปมา ก็หัวเราะสนุกสนาน บางคนก็ไปยืนใกล้ๆ ม้าสูง แล้วตะโกนร้องเพลงแข่งก็มีเช่นกัน

เมื่อใครเหนื่อย อีกคนก็จะเวียนขึ้นไปพูดแทน บางคนถึงขั้นเสียงแหบสียงแห้ง ผู้ฟังบางคนก็ไม่ได้ตั้งใจฟัง คนที่มาฟังก็ไม่ได้หยุดยืนฟังอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่งอย่างตั้งใจ แต่แวะไปฟังตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้าง เช่นเดียวกับตามงานวัดพม่า หรืองานฌาปนกิจพระสงฆ์ที่ชาวพม่ามักจะเดินเที่ยวชมตรงนั้นตรงนี้ไปทั่ว

ทั้งม้าสูง ตัวแทน และผู้พูดจากสมาคมจำนวนมากล้วนเดินทางมายังที่นี่ รวมถึงม้าสูงสำหรับปราศรัยของสมาคมโฮมรูลอินเดีย รวมถึงยังมีม้าสูงสำหรับผู้ปราศรัยชาวอินเดียอีกตัวหนึ่ง ผู้ปราศรัยตามม้าสูงของสมาคมดังกล่าวนั้น จำนวนมากล้วนแล้วแต่เป็นแขก บริเวณหน้าม้าสูงของพวกเขาคลาคล่ำไปด้วยผู้คน ผู้ชมต่างพากันหยอกล้อผู้พูดชาวแขก ผู้พูดชาวแขกก็ล้อเลียนแกล้งบ้าใส่ผู้ฟัง ดูแล้วก็ตลกขบขันดี ล้วนแล้วแต่เป็นชาวแขกผู้กล้าหาญทั้งสิ้น

ในงานปราศรัยนี้ มีเรื่องพิเศษเรื่องหนึ่งคือ ไม่มีใครเป็นอริกัน แม้ว่าฝ่ายหนึ่งอาจจะพูดให้อีกฝ่ายเจ็บช้ำน้ำใจแต่ก็ไม่มีใครทะเลาะถือความต่อกัน ต่างมองเป็นเรื่องบันเทิงไปอย่างไรก็แล้วแต่ หากไปพูดแบบนี้ประเทศเมียนมา ก็คงไม่สามารถเล่าจบได้ในสามสี่คำ ผู้พูดเหล่านั้นคงจะรู้สึกเหมือนเอาอิฐหนักๆ ไปวางไว้บนศีรษะ ตัวแทนของสมาคมโฮมรูลอินเดียพูดเปิดมุมมองให้กว้างขวางได้ดีนัก เห็นได้ว่าคนฟังเองก็ไม่โกรธ ทั้งยังพูดคุยหยอกล้อกันไปมา ชวนให้ขบขันยิ่ง

เราเดินวนมุมพูดปราศรัยนี้อยู่พักใหญ่ พอเวลาประมาณ 18.30 น. พวกเราก็ไปยังสมาคม YMBA อินเดีย บนถนน Gower แล้วจึงรับประทานอาหารเย็น เป็นตอนนั้นเองที่เราได้มีโอกาสพบชาวอินเดียจำนวนมากหลากชาติพันธุ์ ทั้งชาวบังกาลี ชาวทมิฬ ชาวปัญจาบี ชาวยิว ชาวพาราณสี ชาวฮินดู และชาวโมฮัมเมดัน หลังจากรับประทานอาหารค่ำเสร็จ เราก็เดินทางกลับบ้านพักตอน 20 นาฬิกากว่าๆ จบเรื่องราววันนี้เพียงเท่านี้

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 40-42)

วันขึ้น 4 ค่ำ เดือนตะดิงจุ้ต์ 1289 (29/09/1927)

บ้านเช่า

จะต้องเขียนถึงบ้านเช่าในเมืองลอนดอนสักนิดหนึ่ง เมื่อแรกที่มาถึงเมืองลอนดอนใหม่ๆ เรื่องบ้านเช่าในเมืองลอนดอนนี้นับเป็นหนึ่งในเรื่องที่ข้าพเจ้าพบว่าแปลกประหลาดในความคิดของคนพม่า ทั้งเมืองลอนดอน เต็มไปด้วยโรงแรม ร้านค้า และบ้านเช่าจำนวนมาก ตามทางแยกและถนนสายหลักที่มีผู้คนสัญจรไปมาเป็นจำนวนมากนั้น ก็มองเห็นเพียงแค่ร้านค้าและโรงแรมตลอดทาง ส่วนในตรอกซอกซอยส่วนใหญ่นั้น กลับพบแต่เพียงบ้านเช่า บ้านเช่าหรูหราพวกนี้ หากไม่ใช่คนมีฐานะร่ำรวยบางคน ก็เป็นบริษัทสักบริษัทที่สร้างไว้แล้วปล่อยให้เจ้าของบ้านเช่าเช่า จากนั้นผู้เจ้าของบ้านเช่าก็มักจะปล่อยห้องให้ผู้ต้องการเช่ารายย่อยต่อ ในเมืองลอนดอนนี้ การปล่อยเช่านับเป็นธุรกิจที่แพร่หลายชนิดหนึ่ง

ด้วยว่ากรุงลอนดอนเป็นเมืองแห่งธุรกิจการค้าเฟื่องฟูมากแห่งหนึ่ง เป็นเมืองที่ผู้คนมาอาศัยพำนักอยู่ชั่วคราวระหว่างทำงาน จึงทำให้แออัดวุ่นวาย มีอาคันตุกะหลายหลากเดินทางแวะเวียนมาพักแรมจำนวนมาก ทั่วทั้งเมืองจึงเต็มไปด้วยบ้านเช่า นับว่าไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจอันใดนัก การเช่าบ้าน การเช่าห้องเองก็มีหลายประเภท ผู้ที่อาศัยเป็นครอบครัวมักจะเช่าทั้งชั้น การเช่ายกชั้นเช่นนี้ก็มีการเช่าหลายรูปแบบ บางแห่งก็มีเครื่องเรือนอย่างเตียง โต๊ะ เก้าอี้ รวมไว้ให้ แต่บางแห่งต้องจัดหาเครื่องเรือนเหล่านั้นมาเอง ส่วนนี้คือข้อมูลเกี่ยวกับการเช่ายกชั้น

สำหรับผู้ที่ไม่มีครอบครัว พวกเขามักจะเช่าห้องเดี่ยวอยู่เอง ห้องเช่านั้นก็มีหลายรูปแบบ แบบแรก การเช่าครอบคลุมทั้งหมดตั้งแต่ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าฟืนและค่าไฟ แบบที่สองเป็นการเช่าแบบรวมเฉพาะค่าที่พักและค่าอาหารเช้า หากเช่าแบบนี้ ต้องจ่ายค่าไฟให้แสงสว่าง ค่าถ่านฟืนเพิ่มความอบอุ่น และค่าน้ำอุ่นสำหรับอาบน้ำเพิ่มต่างหาก หลายๆ คนชอบเช่าแบบที่สองนี้ และมักจะซื้ออาหารกลางวันและอาหารค่ำจากร้านค้ามารับประทาน เวลาเช่าห้อง ก็มักจะถามให้แน่ใจว่ารวมค่าอาหารค่ำ ค่าน้ำอุ่น ค่าถ่านฟืน และค่าไฟด้วยหรือไม่ หากเช่าโดยไม่ถามก่อน ก็จะมีรายการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นมาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำอุ่น ค่าถ่านฟืน 1 กอง หรือค่าไฟฟ้า และไม่มีธรรมเนียมการเช่าทีละเดือนเหมือนในประเทศเมียนมา แต่จะให้เช่าเป็นรายสัปดาห์ไป

การเก็บค่าเช่าห้องนั้น ก็จะเดินเก็บตามห้อง ผู้เช่าห้องส่วนใหญ่เป็นหญิงโสดสูงวัยและแม่หม้าย ซึ่งมีหญิงสูงวัยชาวฝรั่งเศสรวมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ผู้เช่าห้องนั้นก็เป็นคนทำงานเช่นเดียวกับทุกคน อย่างไรก็ตาม พอเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเงินขึ้นมา แม้จะสนิทสนมกันเพียงใด ก็ไม่มีทางที่จะยอมเสียเปรียบกัน คำว่าเกรงใจนั้น ไม่เคยได้ยินเลยสักครั้ง

ต่างจากคนพม่าที่เป็นคนช่างเกรงใจจนต้องเสียเปรียบอยู่บ่อยครั้ง ยังว่ากันอีกว่า ไม่ควรจะพักอยู่ในบ้านหรือในห้องเช่า ณ ที่ใดที่หนึ่งนานเกินไป และควรจะเปลี่ยนที่พักบ่อยๆ จึงจะดี (ที่กล่าวมานี้ก็คือรายละเอียดเกี่ยวกับการเช่าบ้านนั่นเอง)

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 49-50)

วันขึ้น 14 ค่ำ เดือนตะดิงจุต์ 1289 (9/10/1927)

ผู้โดยสารรถไฟ

การเดินทางโดยรถไฟใต้ดินนั้น ช่วยคลายหนาวขึ้นมาได้บ้าง เรารู้สึกอุ่นได้โดยไม่ต้องผิงไฟแม้ว่าจะหายใจไม่ค่อยออกอยู่บ้างก็ตาม ด้วยเหตุนี้ เวลาขึ้นรถไฟใต้ดิน ในตู้โดยสารประเภทปลอดบุหรี่และซิกกาแรต จะมองเห็นข้อความที่เขียนไว้ว่า “ห้ามสูบบุหรี่” ตลอดทั้งขบวนรถไฟนั้น มีตู้โดยสารที่อนุญาตให้สูบบุหรี่ได้อยู่ตู้หนึ่ง คนที่ไม่สามารถอยู่ได้หากไม่ได้สูบบุหรี่ก็ต้องเลือกนั่งในตู้โดยสารนี้ นอกจากนี้ก็ยังมีป้ายประกาศว่า “ห้ามถ่มน้ำลาย หากฝ่าฝืนมีโทษ” ปรากฏอยู่ด้วย ด้วยเหตุนี้ ขบวนรถไฟจึงสะอาดสะอ้านมาก ผู้โดยสารทั้งหมดต่างก็เคารพเชื่อฟังกฎโดยไม่ฝ่าฝืน ผู้โดยสารโดยส่วนใหญ่ ก็ไม่นิยมพูดคุยเสียงดังในตู้รถไฟ และมักจะนั่งอ่านหนังสือ นิตยสาร หรือหนังสือพิมพ์ของตนเองไป เวลานั่งรถไฟ จึงไม่ได้ยินเสียงดังกวนใจอื่นใดนอกจากเสียงรถไฟวิ่งเท่านั้น หากอยากคุยกัน ผู้คนส่วนใหญ่ก็มักจะคุยกันเสียงเบาๆ อันจะนั่งรถไฟไป เคี้ยวอ้อยไปนั้น ในประเทศอังกฤษนี้ก็หามีอ้อยไม่ หมากก็ไม่มีให้เคี้ยว จึงไม่มีชานหมาก หรือน้ำหมากให้เห็นเหมือนบนรถไฟในประเทศเมียนมา และยังไม่มีนิสัยชอบรับประทานขนมถั่วระหว่างเดินทาง จึงไม่เห็นเศษกระดาษห่อขนมทิ้งตามพื้น ขบวนรถจึงสะอาดสะอ้านมาก เมื่อถึงฤดูหนาว โดยมากแล้วข้าพเจ้ามักจะเดินทางโดยรถไฟใต้ดิน เพราะนอกจากจะถึงที่หมายรวดเร็วแล้ว ก็ยังอบอุ่นอีกด้วย ที่จริงแล้วก็เคยนั่งรถบัสอยู่เช่นกัน แต่นอกจากจะเย็นจัดแล้ว ครั้นเมื่อถึงทางแยก หากตำรวจไม่ให้สัญญาณ รถก็เคลื่อนไปไหนไม่ได้ กลับใช้เวลาเดินทางนานขึ้นไปอีก

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 59)

บทที่ 6 ปิดภาคเรียนภาคเรียนที่ 2 ลอนดอนและเมืองชายทะเล

วันแรม 1 ค่ำ ปลายเดือนดะกู- ปี 1289 และ 1290 (5/4/1928)

<u>เมืองอีสต์บอร์น</u>

รับประทานอาหารเช้าเสร็จ พวกเราก็ชำระค่าโรงแรม จากนั้นจึงนั่งรถบัสประจำทางไปเมืองอีสต์บอร์นต่อ เมืองนี้อยู่ไม่ไกลจากเมืองเซนต์ลีโอนาร์ดนัก พวกเราเข้าพักในโรงแรมที่ได้จัดเตรียมไว้ก่อนจะออกมาจากลอนดอน

เมืองนี้แตกต่างจากเมืองลีโอนาร์ดที่พวกเราไปมาก่อนหน้าค่อนข้างมาก ก็เหมือนกับมะขามป้อมที่แต่ละลูกย่อมแตกต่างกัน สภาพของเมืองก็เหมือนกัน อยู่ริมทะเลเหมือนกัน ถนนหนทางเอย สวนดอกไม้เอยก็เหมือนกัน แต่เมืองอีสต์บอร์นกลับใหญ่กว่าและมีจำนวนผู้คนมาท่องเที่ยวพักผ่อนมากกว่าเซนต์ลีโอนาร์ด ถนนเลียบชายฝั่งตลอดสายมีเก้าอี้และม้านั่งตั้งอยู่เต็มไปหมด ตลอดสองข้างทางปลูกดอกไม้ไว้สวยงามน่ามอง ยามนั่งมองดูทะเลบนม้านั่งและเก้าอี้ท่ามกลางต้นไม้ดอกไม้เหล่านี้ ย่อมทำให้จิตใจรู้สึกสดชื่นเบิกบาน

ม้านั่งที่ว่านั้นเป็นม้านั่งที่เทศบาลนำมาตั้งไว้ให้ ไม่ว่าใครก็มานั่งเล่นได้โดยไม่ต้องเสียค่าบริการ ส่วนเก้าอี้นั้นมีใครสักคนนำมาตั้งไว้ หากมีใครไปนั่งกลับต้องเสียค่าบริการให้ ช่างเป็นวิธีการหาเงินที่ง่ายดายยิ่งนัก ในประเทศอังกฤษนี้ ไม่ว่าอะไรก็เก็บเงินไปหมด ไม่มีอะไรที่ได้มาโดยเปล่า ตอนเย็นๆ มักจะมีการแสดงตีกลองที่ริมชายหาด จุดที่มีการตีกลองนั้น มีเก้าอี้วางล้อมอยู่ให้คนไปนั่งฟังได้โดยไม่เสียเงิน จริงๆ แล้วเก้าอี้ตัวอื่นๆ ที่อยู่รอบๆ นั้น หากมีใครมานั่ง ก็จะมีคนเดินกระมิดกระเมี้ยนมาเก็บเงิน ดูแล้วช่างแปลกประหลาดเหลือเกินในความรู้สึกของคนพม่าที่ฝักใฝ่การทำทาน ส่วนในความรู้สึกนึกคิดของชาวอังกฤษที่ถูกครอบงำด้วยเงินตราแล้ว ไฉนเลยจะเป็นเรื่องแปลกประหลาดไปได้

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 184-185)

วันขึ้น 12 ค่ำ ปลายเดือนดะกู- ปี 1289 และ 1290 (1/4/1928)

<u>เวลาทำงานกับเวลาสนุกสนาน</u>

หลังรับประทานอาหารเช้า เราก็ออกจากบ้านพัก จากนั้นจึงจัดการจัดเตรียมที่พักในแต่ละเมืองที่เราจะไป โก่ จิ่นเป็นหัวหน้า ข้าพเจ้าและโก่ โยง โม เป็นผู้ติดตาม ก่อนจะเดินทางไปนั้น หากไม่เตรียมที่พักไว้ก่อนก็เกรงว่าเมื่อไปถึงจะหาที่พักไม่ได้ ตอนนี้การออกไปพักผ่อนตามชายทะเลในช่วงวันหยุดงานและวันปิดภาคเรียนกำลังเป็นที่นิยมมาก

ในอังกฤษ ชาวอังกฤษนั้นต่างตั้งใจกันทำงานในช่วงเวลางาน ไม่มีอู้ แต่เมื่อถึงเวลาหยุดงานก็พักผ่อนกันสนุกสนานเต็มที่ หากได้วันหยุด พวกเขาก็จะคิดวางแผนกันแล้วว่าจะออกไปพักผ่อนที่ใด เหมือนกับที่เมียนมา หากถึงวันหยุดราชการหรือวันหยุดปีใหม่ฝรั่ง เราก็จะออกไปไหว้พระธาตุอินทร์แขวนกัน โดยส่วนใหญ่แล้ว ที่ประเทศเมียนมา เรามักจะอ้างวัดอ้างพระเพื่อออกไปงานเทศกาล แต่สำหรับชาวอังกฤษนั้น หากเป็นงานเทศกาลก็จะจัดต่างหาก เพียงแค่สิ่งนี้ก็นับว่าต่างกันแล้ว

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 179-180)

บทที่ 2 เมืองลอนดอน

วันแรม 13 ค่ำ เดือนต่อตะลึง 1289 (23/9/1927)

<u>รถไฟใต้ดิน</u>

โชคดีที่นักศึกษาชาวเดนมาร์คที่อาศัยอยู่ในบ้านหลังนี้ บอกเราว่าจะนำทางให้พวกเราทุกคนขอบคุณเขาแล้วตามเขาออกไปพร้อมกัน แล้วจึงขึ้นรถบัสจากหน้าบ้าน เมื่อไปถึงฟินส์เบอรี่เซอร์คัส เราลงจากบัสแล้วเดินเข้าไปในสถานีรถไฟใต้ดิน การขึ้นรถไฟใต้ดินนั้นเราต้องลงไปใต้ดินประมาณ 80-100 ฟุต ใต้ดินนั้น มีอุโมงค์ที่ขุดไว้มากมาย และมีรถไฟวิ่งไปมาในอุโมงค์เหล่านั้น ส่วนรถไฟเหล่านั้น แม้ว่าจะตั้งชื่อว่ารถไฟ แต่กลับไม่ใช่รถไฟที่แล่นได้ด้วยไอน้ำ ล้วนแล้วแต่เป็นรถไฟฟ้าทั้งสิ้น รถไฟลักษณะนี้ข้าพเจ้าไม่เคยพบเห็นและไม่เคยนั่งมาก่อน พวกเราต่างรู้สึกอยู่ในใจว่าช่างแปลกประหลาด คอยแต่กังวลว่าแผ่นดินจะถล่มลงมาไหม ตรงจุดรอรถไฟในอุโมงค์เหล่านั้นก็มีแสงไฟสว่างวอมแวมตลอดเวลา ส่วนภายในขบวนรถไฟก็มีแสงไฟส่องสว่างอยู่ตลอดทั้งวันทั้งคืน

พวกเรานั่งรถไฟจากสถานีฟินส์เบอรี่ไปยังอีกสถานีหนึ่ง แล้วเปลี่ยนขบวนรถไฟ ว่ากันว่าหากเปลี่ยนขบวนรถไม่เป็น ก็อาจจะไปถึงสถานที่ที่ไม่ใช่สถานที่ที่ตนเองต้องการไปได้ พวกเราก็เช่นกัน หลังจากเปลี่ยนขบวนรถและเดินทางไปถึงสถานีวิคทอเรียแล้ว ก็ขึ้นบันไดเลื่อนกลับขึ้นมาบนพื้นดิน เมื่อกลับขึ้นมาได้ เราก็ถามทางกับตำรวจและผู้คนที่ผ่านไปมา จนกระทั่งเดินทางไปถึงจุดหมายที่เราต้องการ นั่นคือสำนักงานข้าหลวงใหญ่แห่งอินเดียในกรุงลอนดอนนี้ หากเราไม่รู้จักทางก็สามารถถามทางกับตำรวจได้ พวกเขาถือเป็นบุคคลที่พึ่งพาได้จริง

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 22-23)

การจัดการและการนำเสนอความรู้ทางวัฒนธรรม

ในกลุ่มนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกตัวบทที่แสดงให้เห็นวิธีการจัดการ จัดระเบียบ และจัดแสดงความรู้ที่ผู้เขียนได้ไปพบในต่างแดนและต้องการนำเสนอต่อผู้อ่าน

วันขึ้น 5 ค่ำ เดือนปยาโต่ 1289 (27/12/1927)

<u>พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ</u>

เราเดินดูพิพิธภัณฑ์สงครามกันอยู่ประมาณหนึ่งชั่วโมงครึ่ง ก็เดินไปยังพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมสิ่งของต่างๆ อาทิ ต้นไม้ สัตว์ หินแร่ประเภทต่างๆ ไว้ ภายในพิพิธภัณฑ์ จัดแสดงโครงกระดูกสัตว์ยุคดึกดำบรรพ์จวบจนยุคปัจจุบันจำนวนมาก นอกจากโครงกระดูกเหล่านี้ยังมีสิ่งอัศจรรย์อีกหลายชนิด ซากนก หิน และแร่ธาตุหลากหลายชนิด ล้วนเป็นแหล่งความรู้รอบตัวนานา เราเดินชมภายในพิพิธภัณฑ์อยู่ราวหนึ่งชั่วโมงครึ่ง แล้วจึงกลับบ้าน

พิพิธภัณฑ์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ล้วนอยู่ไม่ไกลกันมากนัก แต่ทั้งหมดกลับอยู่ค่อนข้างห่างไกลจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในกรุงลอนดอน นับว่าเต็มไปด้วยพิพิธภัณฑ์จริงๆ แต่ในประเทศเมียนมานั้นกลับไม่มีพิพิธภัณฑ์ให้ชมแม้แต่แห่งเดียว ช่างน่าเศร้ายิ่งนักเด็กๆ ชาวอังกฤษนั้นสามารถได้รับความรู้รอบตัวโดยไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยเสาะหาเพราะมีพิพิธภัณฑ์เหล่านี้ แล้วเด็กพม่าเล่า จะได้รับความรู้จากแห่งใดกัน

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 125)

วันแรม 6 ค่ำเดือนปยาโต่ 1289 (12/1/1928)

<u>หอคอยแห่งลอนดอน</u> (London Tower)

ตามที่พวกเราวางแผนไปเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่างๆ และอาคารสถานที่ที่มีชื่อเสียงในลอนดอนในช่วงปิดเทอม ข้าพเจ้าชวนสะหย่า ซอ และโก่ โยง โม แล้วไปชมสถานีตำรวจที่เรียกว่า หอคอยกรุงลอนดอน สถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์อังกฤษ แต่เนื่องจากค่อนข้างไกลจากที่พักของพวกเรา เราจึงต้องนั่งรถไฟไป เมื่อจ่ายเงินค่าเข้าชมแล้วเราก็จะเข้าไปในสถานีตำรวจได้ แต่หากต้องการเข้าชมอาคารบางกลุ่มภายในสถานีตำรวจยังต้องจ่ายค่าธรรมเนียมเข้าชมเพิ่มอีก ถึงแม้จะต้องควักสตางค์กันไม่หยุดมือ แต่ก็มีผู้เข้าไปชมกันเนืองแน่นทีเดียว ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงคิดว่านี่คือสาเหตุที่ทำให้ชาวอังกฤษนั้นเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยความรู้

ภายในห้องห้องหนึ่งในตัวอาคาร มีการจัดเก็บอัญมณีและเครื่องประดับของราชวงศ์ไว้ ทั้งพระมหามงกุฎในพระมหากษัตริย์และพระราชินี หากอยากดูอัญมณีและเครื่องประดับเหล่านี้ ต้องจ่ายเงินเพิ่ม ถึงกระนั้นผู้ชมก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนแน่นขนัด ต่างหมุนเวียนเข้ามาชมกันทีละกลุ่ม ห้องจัดแสดงอัญมณีและเครื่องประดับแห่งราชวงศ์นั้น เป็นห้องด้านในสุดที่ล้อมด้วยลูกกรงเหล็ก และมีตำรวจเฝ้าอยู่สามถึงสี่นาย เมื่อถึงรอบของพวกเรา จึงได้เข้าไปภายในห้องจัดแสดง แม้จะได้เพียงมองดูผ่านลูกกรงเหล็กจากระยะไกลแล้วก็ตาม แต่ก็มีเวลาดูได้เพียงครู่เดียวเท่านั้น เพราะไม่อนุญาตให้ดูได้นาน เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยก็เตือนให้รีบออกไปข้างนอกทันทีที่ชมเสร็จ

เครื่องประดับและอัญมณีที่ได้รับการป้องกันอย่างดีจากลูกกรงเหล็กนั้น ส่องแสงเป็นประกายระยับงดงามจนดูไม่รู้เบื่อ ยิ่งด้านบนเครื่องประดับเหล่านั้น มีไฟส่องอยู่ดวงหนึ่งจึงยิ่งทำสะท้อนแสงเล่นไฟเป็นประกายเพชรและประกายทับทิมวิบวับระยิบระยับงามจับตาคนที่ได้เห็นยิ่งรู้สึกอัศจรรย์ใจราวกับถูกสะกด ได้ดูเพชรพลอยที่งามเช่นนี้ ต่อให้ดูทั้งวันก็ไม่มีทางเบื่อได้ ที่กล่าวกันว่ารัตนมณีแท้นั้นเปรียบดังชั้นตามนุษย์เป็นคำกล่าวที่จริงแท้ ทั้งที่กล่าวว่าทำให้จิตใจชื่นเย็นเป็นสุขนั้น ก็จริงดังว่า แม้ว่าจะปรารถนาดูเพชรพลอยเหล่านี้ต่ออีกสักหน่อย แต่เพราะเจ้าหน้าที่ที่เฝ้านั้นคอยเตือนให้รีบออกไป พวกเราจึงต้องจำใจออกมาจากห้องจัดแสดงอย่างเสียไม่ได้

หลังจากเดินชมสิ่งของต่างๆ ที่จัดแสดงภายในสถานีตำรวจแห่งนี้แล้ว พวกเราจึงนั่งรถไฟกลับที่พักกัน

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 129)

วันแรม 10 ค่ำเดือนปยาโต่ 1289 (16/1/1928)

<u>สวนพฤกษชาติ</u>

รับประทานอาหารเช้าเสร็จ พวกเราสามคนก็ช่วยกันคิดว่ายังมีสถานที่ใดให้ไปเที่ยวชมเก็บเกี่ยวความรู้อีก โก่ โยง โมแนะนำให้ไป ‘สวนคิว’ ที่ปลูกต้นไม้ดอกไม้นานาพรรณ พวกเราเห็นชอบตรงกัน จึงเปลี่ยนเสื้อผ้าทันทีหลังรับประทานอาหารเช้าเสร็จ จากนั้นจึงออกเดินทางไปยังสวนคิว

ทันทีที่เราเข้าไปภายในสวนที่ปลูกต้นไม้นานาชนิดอย่างสวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย ก็รู้สึกมีความสุขแบบหนึ่งขึ้น แต่ว่าฤดูที่ข้าพเจ้าไปนั้น ไม่ใช่ฤดูกาลที่เหมาะสม อากาศเย็นจัด ต้นไม้ทั้งหลายล้วนไร้ใบ หากไปในฤดูใบไม้ผลิ จะน่าชมมากเพียงใดกัน

ต้นไม้ดอกไม้นั้นไม่ได้ปลูกแต่เพียงกลางแจ้ง ยังมีอีกไม่น้อยที่ปลูกไว้ในเรือนกระจกขนาดใหญ่ พรรณไม้ที่ปลูกไว้ในเรือนกระจกนั้น ส่วนใหญ่ล้วนนำมาจากประเทศเขตร้อน หากปลูกไว้กลางแจ้ง เกรงว่าคงตายจากความเย็นทั้งหมด ต้องให้ความร้อนและไอน้ำแก่พืชพันธุ์ที่ปลูกไว้ในเรือนกระจกอย่างเพียงพอ พรรณไม้จากเขตร้อนเหล่านี้จึงยังคงดำรงอยู่ได้ พอครบรอบสัปดาห์ ก็จะหลอกลวงพวกมันเช่นนี้หนึ่งครั้ง ต้นไม้ดอกไม้ที่น่าสงสารเหล่านี้ต่างคิดว่าตนเองอยู่ที่บ้านเกิดเมืองนอนของตน ก็ออกดอกผลิใบสะพรั่ง แผ่กิ่งก้านสาขากันอย่างมีความสุขสำราญใจ

ภายในเรือนกระจกในสวนแห่งนี้ มีบัวกระด้งที่นำมาจากอเมริกาใต้อยู่จำนวนมาก ใบโตๆ ของดอกบัวกระด้งยามลอยพ้นน้ำ ก็เหมือนกับนำกระด้งจริงไปลอยน้ำ ใบใหญ่เสียจนสามารถให้คนนั่งได้หนึ่งคนเลยทีเดียว ครั้งที่พวกข้าพเจ้าไปกันนั้นไม่ได้เห็นดอกบัวเพราะยังไม่ถึงเวลาบาน อากาศภายในเรือนกระจกแห่งนี้อบอุ่นด้วยไอร้อนที่ถูกปล่อยออกมาออกมา พวกเราจึงไม่อยากออกไปด้านนอก เหตุเพราะทันทีที่ออกไปจากเรือนกระจก ก็จะกระทบไอเย็น ทำให้รู้สึกหนาวเหมือนจะทนไม่ไหว เราเดินชมภายในสวนพฤกษชาติแห่งนี้ตลอดวัน จากนั้นจึงกลับที่พักในช่วงเย็น

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 131)

ชีวิตนักศึกษาและความรู้ในระบบการศึกษาตะวันตก

กลุ่มตัวอย่างตัวบทที่แสดงวิถีชีวิตนักศึกษาในประเทศอังกฤษ และชุดความรู้ในระบบการศึกษาตะวันตกที่ผู้เขียนเลือกนำเสนอแก่ผู้อ่าน

บทที่ 3 ภาคการศึกษาที่ 1

วันแรม 2 ค่ำ เดือนตะดิงจุ้ต์ 1289 (12/10/1927)

<u>ของใช้นักศึกษา</u>

ในขณะที่เก็บของเข้าที่อยู่นั้น ก็ถึงเวลารับประทานอาหารเที่ยงพอดี ข้าพเจ้ารับประทานอาหารกลางวันเสร็จเรียบร้อย ก็ออกไปหาโก่ จิ่น เพื่อไปหาซื้อข้าวของเครื่องใช้สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าและโก่ จิ่นเดินเข้าไปในตัวเมืองและเลือกซื้อของใช้

ซึ่งก็ไม่ใช่อื่นใดนอกจากครุยเครื่องแบบมหาวิทยาลัยและหมวกของมหาวิทยาลัย ของใช้เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งของจำเป็นที่ไม่มีไม่ได้ทั้งสำหรับนักศึกษาและอาจารย์ ต้องสวมใส่เมื่อไปเข้าเรียนและเมื่อไปเข้าพบอาจารย์ใหญ่ รวมถึงคณาจารย์ทั่วไปด้วย หรือแม้แต่ยามเข้าไปในห้องรับประทานอาหารของมหาวิทยาลัย หากไม่สวมครุยเครื่องแบบเหล่านี้ก็ไม่สามารถรับประทานอาหารได้ แม้กระทั่งหากต้องเข้าออกตัวเมืองหลัง 21 นาฬิกา ก็ยังต้องสวมใส่เครื่องแบบเหล่านี้ หากมีผู้พบเห็นว่าเดินอยู่ในตัวเมืองหลัง 21 นาฬิกาโดยไม่ใส่ครุยก็จะมีโทษถูกตีได้ หากไม่สวมใส่ครุยเครื่องแบบเข้าไปในห้องอาหาร ผู้ดูแลห้องอาหารก็จะไล่ออกมา ยามมีงานปฐมนิเทศแรกเข้ามหาวิทยาลัย ก็ต้องสวมใส่ครุยเครื่องแบบเช่นกัน ประเด็นเรื่องครุยเครื่องแบบพบว่าปรากฏอยู่ในทุกที่ของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดเหมือนเกลือพะโค[5] เพราะเหตุนี้ พอมาถึงมหาวิทยาลัย จึงต้องไปซื้อครุยวิทยฐานะของตนทันทีที่เดินทางมาถึง

ครุยวิทยฐานะนั้นมีหลากหลายรูปแบบ ครุยที่ต้องสวมใส่ยามรับปริญญามหาบัณฑิตก็อย่างหนึ่ง ครุยที่สวมใส่ยามได้รับทุนการศึกษาหรือเมื่อมีพิธีการก็อย่างหนึ่ง ครุยที่ต้องใส่ยามรับปริญญาบัตรก็อย่างหนึ่ง ครุยที่นักศึกษาระดับปริญญาตรีต้องสวมใส่ก็มีอีกรูปแบบหนึ่ง ครุยวิทยฐานะของผู้ได้รับปริญญาบัตรนั้น เป็นครุยแบบเดียวกับเครื่องแบบของผู้สำเร็จปริญญาบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ส่วนครุยสำหรับผู้ได้รับทุนการศึกษาหรือรางวัลเกียรติยศนั้น ไม่แตกต่างนักจากครุยของบัณฑิต (ที่ออกซฟอร์ด เขาเรียกผู้ได้รับทุนการศึกษาว่า สกอลาร์) ส่วนครุยของนักศึกษาทั่วไปนั้นเป็นชุดแบบไม่มีแขน ความยาวค่อนข้างสั้นและคลุมแค่ช่วงสะโพกเท่านั้น ดูคล้ายกับชุดแขนกุดที่ดูไม่ค่อยงามสักเท่าไร ที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เรื่องครุยเครื่องแบบนี้เรียกได้ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด แม้แต่หมวกก็ยังไม่สำคัญเท่าเสื้อผ้า หากมีพิธีการสำคัญของมหาวิทยาลัยจึงจะสวมหมวก ครุยวิทยฐานะจึงนับเป็นสิ่งสำคัญที่ปรากฏอยู่ในทุกที่และทุกสถานการณ์

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 67)

นัต 37 ตน

หลังรับประทานอาหารเช้า ข้าพเจ้าก็ตรงไปยังวิทยาลัยอินเดีย บังเอิญพบโก่ จิ่น ตรงทางเข้าวิทยาลัย จึงลงไปยังห้องเรียนประวัติศาสตร์อินเดียพร้อมกัน ห้องเรียนดังกล่าวยาวประมาณ 40 ฟุต กว้างประมาณ 30 ฟุต ข้าพเจ้ารู้สึกฉงนฉงายยิ่งนักเมื่อมองเห็นรูป

[5] สำนวน “เกลือพะโค” (ပဲခူးဆား) หมายถึง พบอยู่ในทุกที่ ทุกสถานการณ์ พบได้โดยทั่วไป (Hla Ma Thein, 1955)

สลักนัต 37 ตน[6]ปรากฏอยู่รายรอบห้อง รูปสลักเหล่านี้สูงประมาณ 2-3 ฟุต บ้างก็อยู่ในอิริยาบถยืน บ้างอยู่ในอิริยาบถนั่ง บ้างก็เป็นรูปสลักนั่งบนหลังเสือ ตั้งอยู่เงียบๆ ในมุมใครมุมมัน รูปสลักเหล่านี้ ใครเป็นผู้นำมา นำมาตั้งแต่เมื่อใด มาพร้อมกับเรือลำใดกัน ข้าพเจ้าคิดว่านัตเหล่านี้น่าจะมาอยู่ที่ออกซฟอร์ดได้สักพักแล้ว อยากจะลองถามนัตโพ มิน จ่อ[7] ดูเหมือนกันว่าไม่คิดถึงประเทศเมียนมาบ้างหรือ แต่ก็เพราะถามไม่ได้ ข้าพเจ้าเฝ้าดูพวกเขาอยู่สักพักก็นึกสงสาร แม้แต่ในประเทศเมียนมาเอง โอกาสที่จะได้เห็นเทวรูปนัตครบทั้ง 37 ตนนั้นยากยิ่งนัก แต่กลับได้มาพบที่ต่างประเทศครบถ้วนทุกองค์เช่นนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจยิ่งแล้ว ชาวอังกฤษนี้ช่างเป็นยอดในการเก็บสะสมของแปลกและของเก่าเสียจริง ใครหนอจะมาถวายสุราแก่โพ มิน จ่อ ท่านอุตส่าห์มาถึงต่างแดนทั้งที กลับต้องมาสาบสูญอยู่เช่นนี้หนอท่าน นอกจากรูปสลักนัตแล้ว นอกจากนี้ก็ยังมีงานศิลปะสยามแขวนประดับอยู่ตามผนังห้องด้วยเช่นกัน

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 69)

<u>ห้องอื่นๆ ในสถาบันอินเดีย</u>

พวกเราอ่านหนังสือพิมพ์ *เบอร์มากาแซต* อยู่ร่วมครึ่งชั่วโมง ก็ออกไปดูห้องอื่นๆ กันต่อ ทั้งห้องเรียนกฎหมายอินเดีย ห้องเรียนภาษาและวรรณกรรมพม่า ภาษาและวรรณกรรมเบงกาลี ภาษาและวรรณกรรมทมิฬ ภาษาและวรรณกรรมเตลูกู ภาษาและวรรณกรรมฮินดี ภาษาและวรรณกรรมอุรดู และภาษาและวรรณกรรมสันสกฤต อาคารแห่งนี้ไม่ใช่อาคารที่นักศึกษาพักอาศัย แต่เป็นห้องเรียนวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอินเดียศึกษาและพม่าศึกษา

---

[6] นัต (နတ်; nat) เป็นคำเรียกกว้างๆ ตามความเชื่อศาสนาผีแบบท้องถิ่นในประเทศเมียนมา โดยหมายรวมตั้งแต่เทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, วิญญาณจากการตายผิดธรรมชาติ และรวมไปถึงผีอารักษ์ประจำท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังหมายรวมถึงนัตที่เกิดจากการจัดระเบียบทางสังคมและสถาปนาขึ้นเป็นกลุ่มนัด 37 ตน (ดู Boutry & Brac de la Perrière, 2013; พัชรินทร์ สิรสุนทร และ วัชรวุฒิ ซื่อสัตย์, 2567)

[7] นัตโพ มิน จ่อ (ဘိုးမင်းကျော်) เป็นนัตลำดับที่ 32 ในกลุ่มนัตนอก 37 ตน เป็นที่รู้จักในนามต่างๆ เช่น มินจ่อ-สวา (မင်းကျော်စွာ; Min-Kyaw-zwa), จ่อ-สวา-แหง่ (ကျော်စွာငယ်; Kyaw-zwa-nge) และ โก่จีจ่อ (ကိုကြီးကျော်; Ko-Gyi-Gyaw) เป็นต้น ที่มาของนัตมินจ่อ-สวา ยังคงไม่ชัดเจนและเป็นที่ถกเถียงอยู่เนื่องด้วยพระนาม “จ่อ-สวา” นั้นใช้กันในกษัตริย์หลายพระองค์ อย่างไรก็ตาม ตำนานหลายสำนวนเล่าตรงกันว่ามินจ่อ-สวาเป็นพระอนุชาขององค์ชายมินสิธู (မင်းစည်သူ; Min Sithu) ทั้งสองได้รับพระราชโองการให้ไปปราบทัพกะเหรี่ยง ครั้นได้รับชัยชนะพระเชษฐาและพระอนุชากลับเกิดบาดหมางกัน มินจ่อ-สวาถูกพระเชษฐาปลงพระชนม์ เมื่อกลายเป็นนัตจึงใช้มนต์ลวงปลงพระเชษฐา มินสิธู อีกต่อหนึ่ง (ดู Temple, 1906)

ที่สถาบันแห่งนี้ เมื่อถึงเวลาเรียน นักศึกษาจะมาเข้าเรียนตามอาคารตามรายวิชาของตน เมื่อถึงเวลาเลิกเรียน ตัวอาคารจะปิดไม่ให้ผู้ใดเข้า โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ที่มาเล่าเรียนศึกษา ณ สถาบันแห่งนี้เป็นนักศึกษาที่ได้รับการคัดเลือกเป็นข้าราชการพลเรือนอินเดีย คนที่ไม่ใช่ข้าราชการพลเรือนอินเดียและมาเรียนประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอินเดียโดยเฉพาะนั้นมีอยู่ไม่มากนัก

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 69)

วันแรม 4 ค่ำ เดือนตะดิงจุ้ต์ 1289 (14/10/1927)

<u>พิธีปฐมนิเทศวิทยาลัยไครสต์เชิร์ช</u>

อาจารย์แจ้งว่าพิธีปฐมนิเทศจะเริ่มเวลา 14 นาฬิกา ข้าพเจ้าจึงรับประทานอาหารกลางวัน แล้วสวมเสื้อสีดำ กางเกงสีดำ ชุดครุยแขนกุดสีดำ สวมหมวก แล้วออกไปยังวิทยาลัยไครสต์เชิร์ชที่จะเข้าศึกษาต่อ เมื่อมาถึงยังวิทยาลัย กลับไม่พบนักศึกษาสักคนเดียว ข้าพเจ้านึกกังวลว่าตนเองไปสายหรือเปล่า แต่เมื่อเงยหน้ามองนาฬิกาเรือนโตที่ประตูทางเข้าวิทยาลัยแล้วก็คลายใจเมื่อพบว่าเพิ่งเป็นเวลา 13 นาฬิกา 45 นาทีเท่านั้น

ข้าพเจ้าเดินเล่นฆ่าเวลาอยู่คนเดียวในสนามหญ้าภายวิทยาลัยก่อนที่นักศึกษาคนอื่นๆ จะมาถึง อาคารของวิทยาลัยนั้นใหญ่โตมาก แต่ก็ล้วนเป็นตึกอาคารที่สร้างมากว่า 400 ปีแล้ว เมื่อมองจากภายนอกจึงทั้งแลดูเก่าแก่และทรุดโทรม ทั้งยังเป็นอาคารที่สร้างจากหิน เมื่อไม่มีการทาสีซ่อมแซม จึงมีตะไคร่น้ำมาเกาะหนาเป็นชั้นๆ บางแห่งก็มองเห็นแผ่นหินแตกหักหลุดล่อนออกไป คล้ายกับซากปรักหักพังของวัดและเจดีย์โบราณที่ญาวง์อู [ညောင်ဦး; Nyaung U] ยิ่งนัก ความเก่าแก่โบราณของเมืองออกซฟอร์ดนี้เป็นที่ชื่นชมกันทั่ว อาคารของวิทยาลัยที่มีตะไคร่น้ำแห้งเกาะกันเป็นชั้นๆ เช่นนี้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดอันใด ตึกรามอาคารทั้งหลายแม้มองจากภายนอกแล้วจะดูเก่าแก่ทรุดโทรม และทำให้คิดไปว่าภายในก็น่าจะทรุดโทรมเช่นกัน แต่เมื่อดูจากห้องพักของโก่ จิ่นและโก่ ชุเว บ่อแล้ว จึงได้รู้ว่าห้องต่างๆ ในตัวอาคารที่แสนจะซอมซ่อนั้นไม่ได้เก่าเลย

ระหว่างรอคอยให้นักศึกษาคนอื่นๆ มาถึง ข้าพเจ้าก็จินตนาการถึงลักษณะของอาคารเหล่านี้ในสมัยก่อน ตรงกลางสนามหญ้าของวิทยาลัย มีสระน้ำขนาดราว 15 ฟุต เคยอ่านพบในหนังสือว่า สระนี้เรียกว่าสระเมอร์คิวรี่เพราะกลางสระน้ำมีรูปปั้นเทพเจ้าเมอร์คิวรี่

และยังเคยอ่านพบในหนังสือที่เขียนถึงมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดอีกว่า เมื่อก่อนนี้ พวกเขามักจะจับนักศึกษาที่ชอบบ่นว่าไม่เก่งพอโยนลงไปในสระด้วย

พอคิดถึงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เหล่านี้ นักศึกษาใหม่ที่กำลังจะเข้าเรียนในชุดครุยแขนกุดและครุยแขนยาวก็ค่อยๆ โผล่มาทีละคน ท่ามกลางพวกเขาเหล่านี้ ส่วนมากเป็นนักศึกษาชาวอังกฤษ ที่มาจากหลากหลายเมืองทั่วประเทศอังกฤษ และยังมีนักศึกษาจากเยอรมัน ฝรั่งเศส แอฟริกาใต้ ออสเตรเลีย แคนาดา และอเมริกา เหล่านักศึกษาที่มาจากโรงเรียนเดียวกันต่างทักทายพูดคุยกันอย่างรื่นเริง ในขณะที่นักศึกษาที่มาจากต่างประเทศ ต่างอยู่กันเงียบๆ หน้าหงอยๆ เพราะไม่มีคนรู้จักเหมือนคนอื่นๆ ส่วนตัวข้าพเจ้านั้น คนรู้จักก็ไม่มี ทั้งยังมาจากต่างแดน รู้สึกแปลกประหลาดอย่างบอกไม่ถูก หลังจากนั้น กลุ่มนักศึกษาใหม่จึงไปรวมตัวกันบริเวณบันไดขึ้นลงของห้องอาหารใหญ่ของวิทยาลัยไครสต์เชิร์ช

กว่านักศึกษาแรกเข้าจะมารวมตัวกันครบ ก็เป็นเวลา 14 นาฬิกาแล้ว ทันทีที่ถึงเวลา 14 นาฬิกา คณาจารย์ทั้งหลายต่างก็ทยอยออกมจากห้องอีกห้องทีละกลุ่มและค่อยๆ เดินเข้ามาในห้องอาหารใหญ่ ส่วนพวกเรานักศึกษาต่างอยู่ในความเงียบสงบ ไม่มีใครพูดอะไรสักคน เมื่อพวกเขาเดินเข้ามาภายในห้องดังกล่าว พวกเรา ผู้อำนวยการและคณาจารย์อื่นๆ ก็เดินเข้ามานั่งเก้าอี้บนเวทีที่มุมห้องด้านหนึ่ง ผู้อำนวยการนั่งเก้าอี้ตัวกลาง ในขณะที่คณาจารย์ท่านอื่นๆ นั่งรายล้อมผู้อำนวยการทั้งซ้ายและขวา

พวกเรานักศึกษาเข้าไปนั่งบนม้านั่งยาว บนม้านั่งนั้น มีกระดาษสำหรับกรอกข้อมูลชื่อนักศึกษา ชื่อบิดามารดา วิชาต่างๆ ที่ลงเรียน และข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็น พร้อมด้วยขวดหมึกและปากกาคอแร้ง ทันทีที่เข้านั่งประจำที่ ทุกคนต่างกรอกเอกสารกันอย่างเงียบสงบ ในขณะที่นั่งเขียนกันอยู่ บางคนก็ชะเง้อมองว่าเพื่อนกรอกอย่างไร และบ้างก็คอยถามว่าตรงไหนต้องเขียนตอบอย่างไร คนที่ทำได้บางคนก็คอยแนะนำวิธีการให้เพื่อน วุ่นวายกันยกใหญ่ เมื่อกรอกเอกสารกันเสร็จเรียบร้อย อาจารย์ท่านหนึ่งที่นั่งอยู่ด้านข้างผู้อำนวยการจึงก้มลงดูสมุดรายชื่อในมือ แล้วขานชื่อนักศึกษาคนหนึ่ง ฝ่ายนักศึกษาที่ถูกขานชื่อนั้นถือกระดาษที่กรอกข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้วไปยืนอยู่ข้างๆ ผู้อำนวยการ จากนั้นผู้อำนวยการจึงถามชื่อจากนักศึกษาคนนั้น แล้วจดลงในสมุดรายชื่อที่อยู่ด้านหน้าตน ผู้อำนวยการจึงรู้จักชื่อของนักศึกษาด้วยวิธีการเช่นนี้ อย่างไรก็ดี นี่คือธรรมเนียมปฏิบัติหนึ่งที่ปฏิบัติตามกันมาเป็นประเพณีแต่เดิมมา

หลังจากการลงทะเบียนรายชื่อนักศึกษาดังกล่าวเสร็จเรียบร้อย จะมีคำสั่งให้นักศึกษาคนดังกล่าวยื่นเอกสารให้แก่อาจารย์ท่านที่นั่งอยู่ด้านข้าง เมื่อยื่นเอกสารนั้นให้

เรียบร้อยแล้ว จะต้องเดินไปหาเหรัญญิกของวิทยาลัยที่นั่งอยู่อีกฝั่ง แล้วจึงส่งเช็คเงินสดตามจำนวนเงินให้แก่เหรัญญิก จากนั้นนับว่าเสร็จสิ้นธุรกรรมเกี่ยวกับการลงทะเบียนแรกเข้า เนื่องจากขั้นตอนในลงทะเบียนนักศึกษาค่อนข้างใช้เวลานาน คนที่ยังไม่ถึงคิวของตนเองจึงนั่งคุยกระซิบกระซาบเล่นกันไปมา คนที่นั่งสำรวมเรียบร้อยก็มี ส่วนคนที่แหงนหน้ามองรูปอดีตนักศึกษาที่มีชื่อเสียงบนฝาผนัง ต่างก็นั่งนึกฝันไปว่าเมื่อไรจะถึงคิวของตนเอง รูปภาพที่แขวนอยู่บนฝาผนังนั้น ล้วนเป็นรูปภาพของบุคคลสำคัญ เช่น เซอร์โรเบิร์ต พีล [Sir Robert Peel] มิสเตอร์ แกลดสโตน [W.E. Gladstone] และลอร์ดซอลส์บรี [Lord Salisbury] อดีตนายกรัฐมนตรีและอดีตผู้สำเร็จราชการแห่งอินเดีย ได้แก่ ลอร์ดเวลสลีย์ [Richard Wellesley] ลอร์ดแอมเฮิร์สต์ [Lord Amherst] ลอร์ดดาลลูซี [The Marquess of Dalhousie] และลอร์ดแคนนิ่ง [Earl Canning] เมื่อได้เห็นเช่นนี้ ในจิตใจของนักศึกษาใหม่ย่อมค่อยๆ เกิดความรู้สึกอยากเป็นเช่นบุคคลสำคัญเหล่านี้ขึ้นมาทีละน้อย

ขณะกำลังคิดตรึกตรองอยู่นั้น ก็ได้ยินเสียงเรียกชื่อนักศึกษาอีกคนหนึ่ง นักศึกษาที่ถูกเรียกคนนี้เดินไปหาผู้อำนวยการ และดำเนินการเช่นเดียวกับนักศึกษาคนก่อนหน้าเช่นเดิม พวกเขาเดินไปหยุดยืนหน้าผู้อำนวยการทีละคน คณาจารย์ทั้งกลุ่มที่รายล้อมผู้อำนวยการอยู่นั้นจึงได้มีโอกาสสังเกตนักศึกษาไปด้วยว่า ใครที่ดูซื่อสัตย์ ใครเสแสร้ง ใครวิตกกังวล ใครดูครึ่งๆ กลางๆ นักศึกษาใหม่ที่ได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์กระซิบกระซาบเหล่านั้น จะตกอยู่ในสถานการณ์กลืนไม่เข้าคายไม่ออกอย่างไรหนอ ราวกับจำเลยที่ต้องมองภาพผู้พิพากษาใหญ่ทั้งหลายซึ่งนั่งอยู่บนบัลลังก์ศาลกำลังกระซิบพูดคุยกัน สิ่งนี้นับเป็นความทุกข์ประการหนึ่งของนักศึกษาใหม่ทั้งหลาย

ในที่สุด ในห้องประชุมก็เหลือเพียงผู้อำนวยการ คณาจารย์และนักศึกษาใหม่อีกสองคนเท่านั้น นักศึกษาสองคนที่ว่าก็คือข้าพเจ้าและนักศึกษาชาวอินเดียนั่นเอง ด้วยเขาและข้าพเจ้านั้นนั่งตรงข้ามกัน จึงได้แอบคุยกันอยู่บ้าง ข้าพเจ้าถามเรื่องของเขา เขาถามเรื่องของข้าพเจ้า เราจึงได้ทำความคุ้นเคยกันเช่นนี้ เขาชื่อว่า บี.บี. สิงห์ [B.B. Singh] เป็นผู้ที่ผ่านการสอบคัดเลือก ICS มาจากประเทศอินเดีย พวกเราจะต้องเรียนหนังสือด้วยกันตลอดทั้งปี เมื่อได้รู้จักกันเช่นนี้ก็ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกใจชื้นขึ้นมาไม่น้อย ในกลุ่มนักศึกษาใหม่นี้ มีเพียงข้าพเจ้าและสิงห์เท่านั้นที่เป็นชาวเอเชียตะวันออก หากไม่มี บี.บี. สิงห์ ข้าพเจ้าคงต้องอยู่ที่วิทยาลัยของพวกเราเพียงคนเดียวแบบแปลกที่แปลกทาง เขาเองก็ไม่ได้ห้องพักของวิทยาลัย จึงต้องออกไปเช่าห้องอยู่ข้างนอกเช่นเดียวกับข้าพเจ้า

ในพวกเราสองคน บี.บี. สิงห์ถูกเรียกออกไปก่อน พอสิงห์ออกไปแล้ว พวกเขาจึงขานชื่อเรียกข้าพเจ้าเป็นคนสุดท้าย เมื่อผู้อำนวยการเสร็จธุระ เขาจึงส่งเอกสารที่กรอกเรียบร้อยแล้วให้อาจารย์อีกท่านที่เกี่ยวข้อง จากนั้น ข้าพเจ้าจึงยื่นเช็คเงินสดมูลค่ารวมประมาณ 21 ปอนด์ 10 ชิลลิง เป็นค่าธรรมเนียมการศึกษาให้แก่เหรัญญิกของวิทยาลัยตกราวๆ กว่า 300 จ๊าต เมื่อข้าพเจ้าออกมาด้านนอกแล้ว ผู้อำนวยการและคณาจารย์จึงทยอยออกมาจากห้องประชุมใหญ่จนหมด นี่คือพิธีปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ของวิทยาลัยไครสต์เชิร์ช

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 71)

วันแรม 13 ค่ำ เดือนตะดิงจุ้ต 1289 (23/10/1927)

ชมรมนักศึกษาอินเดีย

ก่อนรับประทานอาหารเช้า ขณะที่ข้าพเจ้านั่งอ่านหนังสืออยู่ภายในห้องนั่นเอง “โจชี” ผู้อาศัยอยู่อีกห้องหนึ่งนั้นก็เข้ามาหา เขายื่นหนังสือเชิญจากสมาคมนักศึกษาอินเดียให้ฉบับหนึ่ง เมื่ออ่านดูจึงทราบว่า เวลาสองทุ่ม เขาจะจัดงานพบปะเพื่อให้นักศึกษาเก่าและนักศึกษาใหม่ได้พบปะทำความรู้จักกันที่ตึกของชมรม ข้าพเจ้าบอกโจชีผู้นำหนังสือเชิญฉบับดังกล่าวมาให้ว่าไม่รู้จะไปอย่างไร เขาจึงบอกให้ไปรอที่ทางเข้ามหาวิทยาลัยหลังเวลาอาหารเย็น ข้าพเจ้าจึงรับปากว่าจะไปงานเลี้ยงด้วยกัน

วันนั้นเป็นวันอาทิตย์ ข้าพเจ้าไม่มีเรียน จึงใช้เวลาเขียนจดหมายกลับพม่าทั้งวัน อ่านหนังสือพิมพ์จบก็หมดเวลาพอดี เมื่อถึงเวลาดื่มน้ำชายามบ่าย โก่ จิ่น และโก่ ชเว บ่อก็แวะมาหา เราดื่มน้ำชาและนั่งคุยกันตั้งแต่พบหน้าจนหกโมงเย็น ไม่นานนักหลังจากพวกเขากลับไปแล้ว ข้าพเจ้าก็ออกจากที่พักไปรับประทานอาหารค่ำที่วิทยาลัย แต่พอกำลังจะเข้าไปในห้องประชุมใหญ่ ก็พลันนึกขึ้นได้ว่าลืมนำครุยมาด้วย ครั้นจะกลับไปเอาที่บ้านก็ไม่มีเวลา จะไปขอยืมของโก่ จิ่น เขาเองหากจะกินข้าวก็ต้องใส่เหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่คิดอะไรมาก แทนที่จะเข้าไปในห้องอาหารก็ไปรับประทานอาหารเย็นในร้านที่อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลวิทยาลัยของโก่ จิ่น แทน

รับประทานอาหารเย็นเสร็จ ข้าพเจ้าก็มุ่งหน้าไปที่นาฬิกาเรือนใหญ่หน้าทางเข้าวิทยาลัยตามที่นัดไว้กับโจชี เมื่อถึงก็พบโจชีที่มารอยข้าพเจ้าอยู่แล้ว จากนั้นเราสองคนจึงตรงไปยังวิทยาลัยอินเดีย นักศึกษาคนอื่นๆ มาถึงที่งานกันก่อนแล้ว โจชีแนะนำให้ข้าพเจ้ารู้จักนักศึกษาชาวอินเดียหลายคน ภายในชมรม อื้ออึงไปด้วยเสียงของนักศึกษาอินเดียจน

ข้าพเจ้าอดนึกถึงสำนวนที่ว่า “เสือวิ่งไล่กัดเข้าตึกแขก” ไม่ได้ ยามเห็นนักศึกษาที่มาออกซฟอร์ดได้สามสี่ปีกำลังให้คำแนะนำแก่นักศึกษาใหม่รุ่นน้องเป็นพิเศษ

งานชุมนุมเริ่มต้นขึ้นเมื่อเสียงอื้ออึงดังไปทั่วห้อง ประธานชมรมกล่าวเปิดงานด้วยการแสดงความยินดีที่ได้พบปะทำความรู้จักนักศึกษาใหม่และหวังว่านักศึกษาน้องใหม่ทุกคนจะเข้าร่วมชมรมกัน ทั้งยังแสดงความเอื้อเฟื้อว่าสมาคมพร้อมจะให้ความช่วยเหลือดูแลเสมอหากมีความยากลำบากใดๆ เมื่อประธานกล่าวจบ เหล่าสมาชิกชมรมก็เริ่มส่งเสียงพูดกันจากมุมนั้นบ้าง มุมนี้บ้าง จนเสียงดังขรมไปทั่ว คนหนึ่งพูด อีกคนก็หยอกกลับ คนพูดส่วนใหญ่ก็พูดตามใจปรารถนาโดยไม่สนใจใคร ส่วนคนฟังก็ฟังไม่ตกหล่น นึกอยากจะปรบมือชอบใจก็ปรบ นึกอยากล้อกันก็ล้อ คนพูดก็พูดส่งเสียงขรมผสมกับเสียงฝีเท้าหนักๆ ที่มาจากผู้คนที่ใคร่เข้าห้องก็เข้า ใคร่ออกก็ออกกันอยู่สับสนวุ่นวาย ช่างชวนให้หงุดหงิดดีเหลือเกิน

ท่ามกลางเหล่านักศึกษาอินเดียที่ว่ามาเหล่านั้น ข้าพเจ้าพบนาวาปแห่งปาตูดีด้วย เขาค่อนข้างเป็นผู้มีชื่อเสียงในด้านการกีฬา เขายังได้รับรางวัลกีฬาบลู 3 ประเภทกีฬา เนื่องจากเขาเป็นผู้เล่นคริกเก็ต บิลเลียด และฮอกกี้ให้กับมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ผู้ได้รับรางวัลกีฬาออกซฟอร์ด บลู (Oxford Blue) นี้ ถือว่ามีเกียรติมากในมหาวิทยาลัย แต่ถึงกระนั้นก็ดี เขาก็ยังนับว่าเป็นคนเอะอะมะเทิ่งคนหนึ่งด้วยเช่นกัน

เมื่องานชุมนุมพบปะของชมรมจบลง ข้าพเจ้าจึงกลับบ้านพักพร้อมกับโจชี ข้าพเจ้าถามโจชีระหว่างทางว่างานเลี้ยงเป็นอย่างไรบ้าง เขาตอบมาว่า ‘ใช้ได้เลยนะ’ พลันในใจของข้าพเจ้านั้น คำว่า ‘เสือวิ่งไล่กัดเข้าดงแขก’ กลับยังคงเด่นชัดไม่จางหายไป

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 86-88)

วันแรม 6 ค่ำ เดือนดะซาวง์โมง 1289 (14/11/1927)

<u>อาจารย์ดันดัส</u>

ขณะที่ข้าพเจ้าสูบบุหรี่หลังอาหารเช้าอยู่นั้น ก็เปิดสมุดบันทึกประจำวันแบบพกดูแล้วพบว่าอาจารย์ดันดัสได้เชิญให้ไปทานอาหารกลางวันที่ห้องพักของท่านในวิทยาลัยไครสต์เชิร์ชตอนบ่ายโมงครึ่ง ข้าพเจ้าไม่รู้จักและไม่เคยพบท่านมาก่อน แต่เคยได้ยินมาว่าผู้อำนวยการและคณาจารย์มักจะเชิญนักศึกษาใหม่ไปรับประทานอาหารเช้าหรืออาหารกลางวันด้วยกัน

เมื่อถึงเวลาบ่ายโมงครึ่ง ข้าพเจ้าก็ผลัดเสื้อผ้าแล้วออกไปยังห้องพักของอาจารย์ดันดัส ห้องของท่านอยู่ชั้นบนของห้องพักนักศึกษา ข้าพเจ้าเคาะประตูห้อง ผู้ดูแลคนหนึ่งเดินออกมาถามชื่อ เมื่อข้าพเจ้าแจ้งชื่อ เขาจึงกลับเข้าไป ส่วนข้าพเจ้ายังคงรออยู่ด้านนอก ผ่านไปครู่หนึ่ง เขาจึงออกมาแจ้งให้ข้าพเจ้าเข้าไปในห้อง ข้าพเจ้าเข้าไปแล้วกล่าวทักทายอาจารย์ดันดัสด้วยความเคารพแล้วจึงทำความรู้จักกับนักศึกษาใหม่อีกสองคนที่มาถึงก่อนหน้า แม้ว่าจะไม่เคยพูดคุยกับพวกเขามาก่อนก็ตาม

ทักทายสัพเพเหระกับพวกเขาแล้ว อาจารย์ดันดัสจึงเล่าให้ฟังว่า ท่านเคยไปย่างกุ้งในช่วงสงครามโลก ทั้งยังรู้จักอาจารย์เผ่ หม่าวง์ ติ่นและอาจารย์ลูซอีกด้วย ท่านชื่นชมอาจารย์เผ่ หม่าวง์ ติ่นว่าเป็นผู้พร้อมด้วยสติปัญญา และเป็นเพราะอาจารย์ เผ่ หม่าวง์ ติ่นตะวันตกจึงรู้จักและเข้าใจพระพุทธศาสนาดีขึ้นมาก ท่านถามข้าพเจ้าว่ามีความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติกับอาจารย์เผ่ หม่าวง์ ติ่นหรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่าแม้ไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นญาติแต่ข้าพเจ้าเองก็เป็นลูกศิษย์ก้นกุฏิของอาจารย์ติน อาจารย์ดันดัสจึงฝากให้ข้าพเจ้าส่งความระลึกถึงอาจารย์ตินให้ด้วยหากข้าพเจ้าเขียนจดหมายไปถึงท่าน ก่อนที่เราจะพูดคุยกันจบอาจารย์ดันดัสยังนำตุ๊กตาไม้และทองเหลืองที่ซื้อหาไว้เมื่อครั้งไปประเทศเมียนมามาให้ข้าพเจ้าชม บางส่วนก็วางแสดงไว้บนโต๊ะ อีกบางส่วนนั้นนั่งบ้างยืนบ้างอวดโฉมอยู่บนฝาบ้าน ข้าพเจ้ารู้สึกยินดียิ่งที่ได้เห็นตุ๊กตาพวกนี้ เหตุเพราะได้เห็นฝีมือของคนชาติตนเองได้รับการชื่นชมและถนอมรักษาในต่างแดน ท่ามกลางตุ๊กตาเหล่านี้ ยังมีตุ๊กตาทองเหลืองตัวหนึ่งที่ตีขึ้นรูปเท้ามาอย่างงดงาม ตอนที่เห็นตุ๊กตาตัวนี้นั้น แม้แต่นักศึกษาที่มารับประทานอาหารเที่ยงด้วยกันก็ยังชื่นชมไม่หยุด ข้าพเจ้าได้ยินแล้วก็อดรู้สึกภาคภูมิใจไม่ได้ ชาวตะวันตกนั้นมักสะสมดูแลข้าวของโบราณและข้าวของที่แปลกอย่างรู้คุณค่า ข้าพเจ้าเห็นว่าชาวตะวันตกนั้นล้วนแล้วแต่เปี่ยมไปด้วยความรู้รอบเหตุเพราะพวกเขาสะสมและชื่มชมรักษาของโบราณเหล่านี้

ในขณะที่เรากำลังสนทนากันอยู่นั้นเอง ก็มีนักศึกษาจำนวนสามคนเข้ามาใหม่ พวกเขาเองก็เป็นนักศึกษาใหม่เช่นเดียวกับข้าพเจ้า อาจารย์แนะนำให้ข้าพเจ้านักศึกษาที่มาทีหลังเหล่านี้แล้วเลี้ยงข้าวกลางวันพวกเขา การจะคุยไปกินไปนั้นไม่ค่อยเหมาะสมเท่าไรนักเพราะพูดจาชัดถ้อยชัดคำไม่ได้ระหว่างรับประทาน ทั้งยังต้องคอยระวังให้มากระหว่างพูดอาจารย์ดันดัสไม่อยากให้นักศึกษารู้สึกเกร็งและเขินอายจนเกรงใจนัก จึงคอยดูแลเป็นอย่างดี แต่ถึงกระนั้น พวกเราก็ยังคงรู้สึกเกร็งและเขินอายกันอยู่ดี

หลังรับประทานอาหาร เรานั่งคุยกันต่อพักหนึ่ง แต่ก็ไม่ใช่การสนทนาที่มีรสชาติเท่าใดนัก ท้ายที่สุด นักศึกษาแต่ละคนจึงกล่าวลาอาจารย์ดันดัสทีละคน แล้วออกจากห้องไป ตอนที่ข้าพเจ้ากล่าวลาก่อนออกมาจากห้องนั้น อาจารย์ได้บอกแก่ข้าพเจ้าว่า หากมีเรื่องใด สามารถมาบอกท่านได้ ท่านพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ และยังเสริมอีกว่า แม้จะอยู่ไกลบ้านเช่นนี้ ก็จงอย่าเสียกำลังใจเลย จากนั้นจึงปล่อยข้าพเจ้าออกมา

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 93-95)

วันแรม 9 ค่ำ เดือนดะซางโมง 1289 (17/11/1927)

<u>องค์การสหภาพนักศึกษามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด</u>

หลังรับประทานอาหารค่ำ ก่อนจะกลับบ้าน ข้าพเจ้าแวะไปที่ห้องของโก่ จิ่นในวิทยาลัยโอเรียล โก่ ชเว บ่อ เองก็มาเช่นกัน ข้าพเจ้าไปหาเขาเพราะอยากไปพบ แต่โก่ จิ่นบอกว่าเขาจะไปงานโต้วาทีที่อาคารองค์การสหภาพนักศึกษา จึงชวนข้าพเจ้าไปด้วยกัน ข้าพเจ้าตามพวกเขาไปโดยไม่ได้โต้แย้ง พวกเราไปถึงงานโต้วาทีก่อนเวลาเริ่มงานเล็กน้อย จึงออกไปเดินดูรอบๆ ตามห้องต่างๆ ขององค์การฯ

อาคารองค์การนั้นเป็นตึกสองชั้น เราเดินเข้าออกห้องต่างๆ ทีละห้อง ไม่ว่าจะเป็นห้องเล่นบิลเลียด ห้องอ่านหนังสือพิมพ์ ห้องรับสัญญาณวิทยุ และห้องดื่มน้ำชา ในห้องเขียนหนังสือ มีกระดาษประทับตราองค์การ ซองจดหมาย ปากกาคอแร้ง และขวดหมึกจำนวนมากบริการสำหรับสมาชิกองค์การนักศึกษาใช้งาน มีสมาชิกองค์การนั่งเขียนหนังสือเงียบๆ อยู่ราวๆ สี่ห้าคน พวกเราไม่อยากรบกวนเขา จึงค่อยๆ ออกมากันเงียบๆ

จากนั้น พวกเราเข้าไปในห้องสมุด หนังสือที่อยู่ในห้องสมุดนั้นมีหนังสือใหม่ล่าสุดและหนังสือที่ทันสมัยเป็นจำนวนมาก หนังสือวรรณกรรมร่วมสมัยเองก็มากมาย แต่หากเป็นหอสมุดวิทยาลัยและหอสมุดมหาวิทยาลัยแล้ว กลับไม่มีหนังสือจำพวกนี้ มีเพียงหนังสือที่มีเนื้อหาลึกซึ้งและหนังสือโบราณเสียมาก ในห้องสมุดองค์การมีนักศึกษานั่งอ่านหนังสือเงียบๆ อยู่สามสี่คน เราออกมาจากห้องสมุดแล้วเข้าไปดูห้องรับสัญญาณวิทยุและห้องเล่นบิลเลียดกันต่อ จากนั้นจึงไปยังอาคารที่จัดงานโต้วาทีที่อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลกันนัก

เมื่อพวกเรามาถึงก็พบว่าห้องเต็มไปด้วยนักศึกษาแล้ว นักศึกษาหญิงและแขกในงานนี้ ล้วนนั่งฟังอยู่บริเวณชั้นบน ไม่สามารถมานั่งฟังรวมกับนักศึกษาชายได้ นักศึกษาหญิง

นั้นไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมในองค์การสหภาพนิสิต หากพวกเธออยากเข้ามาฟังก็ต้องมาร่วมฟังในฐานะแขกเท่านั้น

พวกเรามาถึงได้ไม่นานนัก ประธานองค์การสหภาพนักศึกษาและคณะกรรมการต่างก็เดินเข้าแถวด้วยอาการสำรวมเข้ามาในห้อง และไปนั่งลงตามที่นั่งที่จัดไว้ให้แต่ละคน โดยเฉพาะ พวกเขาสวมชุดสำหรับออกงาน ประกอบด้วยเสื้อ กางเกงสีดำ และโบว์ผูกคอสีขาว ประธานองค์การนั้นนั่งอยู่บนเก้าอี้กลางเวที เหรัญญิกและบรรณารักษ์นั่งอยู่ทางซ้ายและขวาของเขาอีกที เลขานุการองค์การนั่งอยู่ด้านหน้าประธานฯ ไม่ใช่บนเวที มีเพียงแค่ประธานฯ เหรัญญิกและบรรณารักษ์เท่านั้นที่นั่งบนเวทีได้

นับตั้งแต่เวลาที่ประธานองค์การและคณะกรรมการองค์การมาถึงไปจนขณะที่พวกเขานั่งประจำที่ของตนนั้น เสียงปรบมือเพื่อนเป็นการให้เกียรติดังก้องไปทั่ว ทันทีที่ประธานฯ และคณะกรรมการนั่งลง เลขานุการองค์การก็กล่าวรายงานการประชุมของสัปดาห์ก่อนหน้า รายงานดังกล่าวนั้น มีเฉพาะเรื่องสำคัญสั้นๆ ตรงประเด็น เมื่ออ่านจบแล้วจึงรับรองการประชุม

จากนั้น การโต้วาทีจึงเริ่มต้นขึ้น ผู้ตั้งโต้วาที ฝ่ายค้าน และฝ่ายเสนอต่างลุกขึ้นยืน จากนั้นจึงเริ่มประกาศญัตติ เสนอญัตติ และโต้แย้งไปตามลำดับ โดยส่วนใหญ่แล้วต่างพยายามโน้มน้าวกันด้วยอารมณ์ขัน หากกล่าวประเด็นดีๆ ได้ นักศึกษาที่นั่งฟังอยู่นั้นจะปรบมือดังสนั่นด้วยความชอบใจ ประธานองค์การที่ทำหน้าที่เป็นประธานการโต้วาทีจะคอยให้สัญญาณเตือนไม่ให้ผู้พูดนั้นพูดเกินเวลา เมื่อหมดเวลาแล้วเขาก็จะกดออดในทันที ผู้พูดจะไม่สามารถพูดต่อได้ ในประเทศเมียนมานั้น แม้เราจะให้เวลาพูดคนละห้านาที แต่ก็มักจะพูดเกินเวลากันจนเกือบสามสิบนาที

จากวิธีการข้างต้น ผู้ตั้งญัตติ ฝ่ายค้านและฝ่ายเสนอ ทั้งสามคนจะเวียนกันพูดตามลำดับ จากนั้นประธานการโต้วาทีจะขอรายการคำถามจากบรรดาผู้ที่เข้าฟังหากมีใครต้องการถาม คนที่ต้องการพูดจะต้องแนะนำตัว ต่อมา ประธานการโต้วาทีจะเรียกผู้ที่ต้องการแสดงความเห็นทีละคน คนที่ถูกเรียกนั้น จะเดินไปเบื้องหน้าประธานฯแล้วหันมายังผู้ฟัง จากนั้นจึงแสดงความคิดเห็นของตนเอง พวกเขาไม่สามารถพูดเกินเวลาที่กำหนดได้ บางคนนั้นยังพูดไม่ได้ถึงครึ่ง แต่เมื่อหมดเวลาเขาก็ต้องเดินกลับไปยังที่นั่งของตนเอง

ในงานโต้วาทีนี้ พบเห็นนักศึกษาได้หลากหลายประเภท บ้างก็พูดสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่คิดเห็น นักศึกษาใหม่บางคนก็พูดด้วยน้ำเสียงสั่นเครืออันเนื่องมาจากความกลัว บ้างก็เป็นที่ขำขันต่อผู้ฟัง เมื่อเวียนพูดกันไปทีละคนตามลำดับ ก็ล่วงเวลาไปพักใหญ่

นักศึกษาที่นั่งฟังอยู่นั้นก็ทยอยลุกออกจากห้องไปทีละคน จนกระทั่งท้ายที่สุด ก็เหลือนักศึกษาเพียงเล็กน้อยภายในห้อง ส่วนแขกผู้เกียรตินั้นก็เหลืออยู่เพียงคนสองคนเท่านั้น เมื่อไม่มีใครที่จะพูดต่ออีก ก็ถึงเวลาลงความเห็น จากนั้นประธานการโต้วาทีจึงประกาศผลแพ้ชนะจากคณะกรรมการ เมื่อการประกาศผลจบลง ทุกคนก็ออกไปยังห้องประชุมใหญ่

องค์การสหภาพนักศึกษาจัดกิจกรรมโต้วาทีทุกวันพฤหัสบดี ประธานองค์การฯ มีหน้าที่รับผิดชอบเลือกประเด็นในการโต้วาที เรื่องอื่นๆ ก็ล้วนอยู่ในอำนาจของประธาน ตำแหน่งประธานองค์การฯนี้ผลัดเปลี่ยนกันปีละสามครั้ง ตามการแบ่งภาคการศึกษาของมหาวิทยาลัยออก์ฟอร์ดที่แบ่งเป็น ภาคการศึกษาที่หนึ่ง ภาคการศึกษาที่สอง และภาคการศึกษาที่สาม หนึ่งภาคการศึกษามีระยะเวลา 2 เดือน ในหนึ่งภาคการศึกษา มีการเลือกตั้งผู้ดำรงตำแหน่งประธานองค์การสหภาพนักศึกษาหนึ่งครั้ง ดังนั้น จึงมีประธานองค์การฯ ปีละสามคน เลขานุการสามคน หัวหน้าบรรณารักษ์สามคน และเหรัญญิกสามคน ประธานองค์การฯ ถือเป็นผู้มีเกียรติมาก ผู้ที่ต้องการดำรงตำแหน่งจึงต้องพยายามอย่างสูง นักศึกษาบางคนที่มีความฝันอยากเป็นประธานองค์การสหภาพนักศึกษาก็มักจะเผ้ารอโอกาสโดยยังไม่เข้าสอบจบการศึกษา ทุกครั้งที่เปลี่ยนคณะผู้บริหารองค์การ จะมีการถ่ายภาพและติดภาพถ่ายไว้บนผนังของอาคารองค์การสหภาพนักศึกษา ท่ามกลางผู้ที่เคยรับตำแหน่งประธานองค์การสหภาพนักศึกษามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนี้ มีทั้งนายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา และผู้นำประเทศจำนวนมาก กล่าวได้ว่าองค์การสหภาพนักศึกษาแห่งนี้ เป็นสนามซ้อมสำหรับผู้ที่อยากเข้าไปในรัฐสภา

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 95-98)

บทที่ 5 ภาคเรียนที่ 2

วันขึ้น 1 ค่ำเดือนดะโบ้ะดุแว 1289 (22/1/1928)

<u>การลงชื่อ</u>

เช้าวันอาทิตย์ ข้าพเจ้าตื่นนอนโดยที่แฮมฟรีย์ยังไม่ทันมาปลุก เพราะเสียงของระฆังจากโบสถ์ที่อยู่ห่างจากห้องพักไปประมาณ 50 ฟุต แต่ยังไม่ทันมีน้ำอุ่นล้างหน้า ทั้งยังอยากนอนขดตัวต่อในที่นอน ข้าพเจ้าจึงนอนขดต่อไม่ยอมลุก จนกระทั่ง 7 โมงครึ่ง แฮมฟรีย์นำน้ำอุ่นมาให้ ข้าพเจ้าล้างหน้าเปลี่ยนเสื้อผ้าเสร็จเรียบร้อยก็เป็นเวลาแปดโมงพอดี ข้าพเจ้าสวมเครื่องแบบทับอีกชั้นหนึ่งแล้วลงไปยังห้องประชุมใหญ่ ข้าพเจ้าไปถึงหน้าประตูห้อง

ประชุมพร้อมกับอาจารย์ผู้คุมนักศึกษาพอดี ยังมีหน้าศึกษาอีก 5-6 คนที่มาพร้อมกัน บางคนก็วิ่งตัวปลิวออกมาจากห้องพักของตน เมื่ออาจารย์ผู้คุมนักศึกษามาถึง เจ้าหน้าที่เฝ้าประตูก็เปิดประตูห้องประชุมให้ คณาจารย์เดินนำหน้า นักศึกษาเดินตามหลัง แล้วเข้าไปลงชื่อของตนในกระดาษที่วางอยู่บนโต๊ะ เสร็จแล้วจึงเดินออกไปทีละคน อาจารย์ท่านอื่นๆ ยืนผิงไฟอยู่ใกล้ๆ เตาผิง คอยมองดูนักศึกษาลงชื่อ การเฝ้ามองนี่ก็หาใช่ด้วยเหตุใดนอกจากคอยสอดส่องดูว่านักศึกษาแต่งกายเรียบร้อยหรือไม่ สวมเครื่องแบบหรือไม่ หากไม่สวมเครื่องแบบ ไม่ผูกเนคไท หรือแต่งกายไม่เรียบร้อย ก็จะไม่มีสิทธิ์ลงชื่อ

นักศึกษาแต่ละคนมีเวลาลงชื่อประมาณ 5 นาที หากเกิน 5 นาทีไป อาจารย์ที่ยืนเฝ้าอยู่ก็จะนำกระดาษที่เซ็นชื่อเรียบร้อยแล้วออกไปนอกห้อง นักศึกษาปีหนึ่งนั้นต้องลงชื่อสัปดาห์ละ 5 ครั้ง สำหรับนักศึกษารุ่นพี่ ชั้นปีที่ 2 และ 3 ต้องลงชื่อสัปดาห์ละ 4 ครั้ง สำหรับเรื่องนี้ คนที่อาศัยอยู่ภายในวิทยาลัยค่อนข้างสะดวกกว่าคนที่อยู่ภายนอกวิทยาลัยมาก เพราะไม่ต้องมาลงชื่อแต่เช้า

ดูเหมือนว่าเป็นระเบียบด้านบนที่บังคับให้นักศึกษาตื่นแต่เช้า หากไม่ต้องการตื่นแต่เช้า ก็ต้องเข้าโบสถ์แต่เช้า ไม่ว่าจะทางใด ก็ไม่ได้ดีไปกว่ากัน หากมีนักศึกษาบางคนจะออกไปข้างนอกก่อนแปดโมงตรง พวกเขาไม่จำเป็นต้องเข้าโบสถ์ และไม่ต้องลงชื่อด้วย ผู้เฝ้าประตูจะบันทึกชื่อของพวกเขาเอาไว้แล้วนำไปส่งให้อาจารย์ที่เกี่ยวข้องต่อ แม้ว่าจะออกกฎระเบียบที่บังคับให้นักศึกษาตื่นเช้า แต่ก็มีนักศึกษาขี้เซาบางคนลงมาลงชื่อที่ห้องประชุมใหญ่เสร็จแล้วกลับไปนอนต่อ แล้วถึงตื่นนอนประมาณเก้าโมง สิบโมง นักศึกษาบางคนที่ออกไปข้างนอก ทันทีผู้เฝ้าประตูจดชื่อเรียบร้อยแล้ว พวกเขาก็กลับเข้ามาทันทีแล้วกลับไปนอนขดต่อในห้องของตนเอง ได้แหกกฎสักหน่อยก็พอใจ แต่นักศึกษาที่เลี่ยงกฎระเบียบเหล่านี้ก็มีเพียงแค่กลุ่มหนึ่งเท่านั้น

ใช่ว่าทุกวิทยาลัยนั้นจะมีการลงชื่อที่ห้องประชุมใหญ่ทุกที่ บางวิทยาลัยนั้นมีแค่การรับประทานอาหารร่วมกันในห้องประชุมใหญ่ แต่ก็ต้องตื่นแต่เช้าลงมารับประทานอาหารเช้าร่วมกัน วิทยาลัยของข้าพเจ้านั้น นักศึกษาต่างรับประทานอาหารเช้าในห้องของตนเอง จึงมีกฎที่ให้ลงชื่อตอนเช้า

หลังจากลงชื่อในห้องประชุมใหญ่วิทยาลัยแล้ว ข้าพเจ้าก็รับประทานอาหารเช้าที่แฮมฟรีย์นำมาให้ในห้องตนเอง ที่วิทยาลัยของข้าพเจ้า นักศึกษาสามารถสั่งอาหารที่ตนเองชอบมารับประทานได้ตามใจ ซึ่งวิทยาลัยแจกรายชื่ออาหารที่สามารถสั่งได้ในมหาวิทยาลัย

ให้แก่นักศึกษาแต่ละคน นักศึกษาที่รู้หนังสือมากหน่อยก็จะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นไปอีก แต่นักศึกษาบางวิทยาลัยก็ไม่สามารถสั่งอาหารมารับประทานได้อย่างที่ต้องการเช่นนี้

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 141-142)

วันขึ้น 13 ค่ำเดือนดะโบ้ะดุแว 1289 (3/2/1928)

<u>เพื่อนข้างห้อง</u>

ข้าพเจ้ามาถึงออกซฟอร์ดได้สามเดือนกว่า ร่วมสี่เดือนแล้ว นอกจากเซกอลและบี.บี. สิงห์แล้วก็ยังแทบจะไม่รู้จักใครสักคน ทั้งยังไม่มีคนรู้จักเพื่อนฝูงจากวิทยาลัยไครสต์เชิร์ชเลยสักคน ว่าแต่คนอื่นเลย แม้แต่เพื่อนร่วมหอที่อยู่บันไดเดียวกันนั้น ก็ยังไม่รู้จักใคร เพื่อนนักศึกษาที่อาศัยอยู่ห้องตรงกันข้าม ข้าพเจ้าก็ยังไม่รู้จัก

การที่ยังไม่รู้จักมักคุ้นกันนั้น ไม่ใช่ทั้งความผิดของเขา และย่อมไม่ใช่ความผิดของเรา ในวัฒนธรรมอังกฤษ ผู้คนมักไม่นิยมผูกมิตรกันหากไม่มีใครคนหนึ่งไม่แนะนำให้รู้จัก นอกจากนี้คนอังกฤษส่วนใหญ่นั้นไม่ช่างพูด แม้ว่าจะชอบพูดจาหยอกล้อเล่นกันเพียงใดระหว่างกัน แต่เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า ก็มักจะสำรวมกิริยาอยู่เสมอ สิ่งนี้เป็นคุณลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของชาวอังกฤษ ข้าพเจ้าซึ่งเป็นชาวต่างชาติจึงไม่รู้ว่าจะต้องเริ่มต้นผูกมิตรอย่างไรกับพวกเขาที่สำรวมกายกิริยากันเคร่งขรึม แล้วพวกเขาที่อยู่กันอย่างเคร่งขรึมจะเริ่มผูกมิตรกับชาวต่างชาติอย่างข้าพเจ้าเช่นไร หากเป็นที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้งภายในวันสองวันแรกที่มหาวิทยาลัย เดี๋ยวเราไปห้องเขาบ้าง เดี๋ยวเขามาห้องเราบ้าง ต่างกลายเป็นเพื่อนกันไปเรียบร้อยแล้ว

ห้องของข้าพเจ้านั้นอยู่ชั้นล่างสุด แม้ว่าเราจะสวนกันบ้างระหว่างที่เขาเดินลงมาแล้วข้าพเจ้าเข้าห้อง หรือข้าพเจ้าออกแล้วพวกเขาขึ้นห้อง แต่ต่างคนต่างเงียบและสำรวมราวกับพระครูใหญ่แก่พรรษาได้สัก 60 พรรษา ข้าพเจ้าเองก็ไม่ต่างกัน ติดนิสัยมาจากพวกเขาหรืออย่างไรไม่ทราบ จึงได้ว่าหน้านิ่งยามเดินสวนกันไปมา บางครั้งข้าพเจ้าอดท่องบทกลอนบทหนึ่งของพระอาจารย์หมั่นแหล่ สยาดอที่ว่า “เขาแข็งมากร้าวกลับเช่นแง่เพชร เขาอ่อนมาย่อมโอนอ่อนผ่อนน้ำใจ”

เราอยู่กันเช่นนี้มาค่อนข้างนาน จนคืนวันขึ้น 13 ค่ำเดือนดะโบ้ะดแว หลังจากข้าพเจ้ารับประทานอาหารค่ำแล้วก็ขึ้นไปอ่านหนังสือการคลังอยู่นั่นเอง ก็ได้ยินเสียงเคาะประตู ข้าพเจ้าบอกออกไปว่า “เข้ามาได้” ทันใดนั้นก็เห็นนักศึกษาคนหนึ่ง รูปร่างสูงผอม

ผมหยิก แต่งกายเรี่ยมเร้ สวมแว่นตาเดินเข้ามา เขาอยู่ห้องตรงกันข้ามกับข้าพเจ้า มีชื่อว่า “โม” ข้าพเจ้าเคยพบเขามาก่อน ประมาณห้าหกครั้ง และทราบชื่อของเขามาจากป้ายชื่อที่เขียนอยู่บนประตูห้อง

โมเข้ามาในห้องแล้วพูดจาทักทาย เขาเข้ามานั่งใกล้เตาผิง จุดบุหรี่ แล้วเริ่มพูด แรกๆ นั้นเขายังพูดได้ไม่น่าฟังเท่าไรนัก เริ่มคุยกันได้คำสองคำ เขาก็ถาม ข้าพเจ้าเองก็ตอบคำถามของเขา

การที่เขามาผูกไมตรีถึงห้องข้าพเจ้าเช่นนี้ ช่างตรงกับวรรคกวีที่ว่า “เขาอ่อนมายอมโอนอ่อนผ่อนน้ำใจ” หากเอาแต่พูดคุยกันก็อาจไม่เหมาะไม่สมนัก ข้าพเจ้าคิดว่าเลี้ยงกาแฟสักแก้วก็น่าจะสะดวกใจกันกว่ามาก จึงตั้งน้ำร้อนแล้วชงกาแฟให้เขา เรานั่งดื่มกาแฟไปคุยไป ยามกาแฟร้อนๆ ไหลลงไปในท้อง การสนทนาก็เริ่มมีชีวิตชีวาขึ้นมาก ข้าพเจ้านึกไปว่าหรืออาจเป็นเพราะอากาศหนาวในอังกฤษที่เป็นเหตุทำให้คนพูดน้อย

ยิ่งดื่มกาแฟ บทสนทนาของเราก็ยิ่งสนุกขึ้น จนเริ่มดึก โมจึงกลับไป ก่อนที่เขาจะกลับไปนั้น ก็ได้เชิญข้าพเจ้าไปดื่มน้ำชาที่ห้องของเขาบ้างในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือนดะโบ้ะดแว เวลาบ่ายสี่โมงเย็น ข้าพเจ้าจึงตอบตกลงไปตามวันเวลาในคำเชิญเพื่อขอบคุณ

เมื่อถึงเวลาเข้านอน ข้าพเจ้าก็คิดทบทวนเรื่องราวสารพัน ในประเทศอังกฤษนี้ กฎที่หากไม่มีบุคคลที่ช่วยแนะนำให้รู้จักกับบุคคลอื่นๆ นั้น ย่อมไม่สามารถผูกมิตรกับผู้อื่นได้นั้นดูจะถูกต้องสำหรับบางพื้นที่เท่านั้น แต่ไม่ใช่สำหรับบางสถานที่ บางคนก็ปฏิบัติตาม ในขณะที่บางคนไม่ปฏิบัติตาม กฎข้อหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้รับ คือ สิ่งใดใดก็ดีในโลกใบนี้ ย่อมไม่เป็นการสมควรที่จะกำหนดให้เป็นไปโดยบุคคลฝ่ายเดียว

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 148-150)

วันขึ้น 8 ค่ำเดือนดะบาวง์ 1289 (27/2/1928)

<u>งานแข่งขันเรือพายนักศึกษาใหม่</u>

งานแข่งขันเรือพายกำลังจะมาถึง เหล่านักศึกษาใหม่จึงวุ่นวายกันไปหมด แต่งานครั้งนี้ไม่รวมเอานักศึกษารุ่นพี่ไว้ด้วย ดูเหมือนจะมีความเชื่อกันว่างานแข่งขันเรือพายที่แท้จริงนั้นคืองานที่จัดกันเป็นประจำในช่วงเดือนกะโส่งและนะโยงเท่านั้น ข้าพเจ้าไม่เคยดูการแข่งขันเรือพายประเพณีออกซฟอร์ดมาก่อนจึงอยากเข้าชมงานมาก

ยังไม่ทันบ่ายสามโมงดี ข้าพเจ้าและโกรฟส์ก็มุ่งหน้าไปยังเรือแพการเวกของวิทยาลัยเรา ตอนที่เราไปถึงนั้น คนที่จะลงแข่งเรือพายและเหล่านักศึกษาที่มาให้กำลังใจก็มาถึงกันเรียบร้อยแล้ว นักศึกษาที่จะลงแข่งเรือพายก็คงจะใจเต้นโครมครามกัน ส่วนนักศึกษาที่มาให้เที่ยวชมให้กำลังใจก็จับมือทักทายผู้เข้าแข่งขันและให้กำลังใจให้ทำผลงานได้ดีๆ ระหว่างที่ผู้คนมารวมตัวกันมากเข้าบนเรือแพการเวก โม, สหายของข้าพเจ้าก็มาถึงตามลำพัง

พอบ่ายสามโมง สี่สิบห้านาที เรือที่จะเข้าร่วมแข่งขันก็ออกจากแพเทียบแต่ละแห่ง เรือหมายเลข 2 ของวิทยาลัยเราก็ออกไปเช่นกัน ขณะที่เรือกำลังเบนหัวออกไป เสียงปรบมือให้กำลังใจจากนักศึกษาทั้งหมดบนแพการเวกก็ดังขึ้น โกรฟส์สหายของข้าพเจ้าคุมหางเสือออกไปด้วยท่วงท่ามีมาด แพการเวกลำอื่นๆ ก็ปล่อยเรือของวิทยาลัยตนออกไปพร้อมเสียงให้กำลังใจเช่นเดียวกับพวกเรา ทั้งลำน้ำดังก้องไปด้วยเสียงกู่ร้องให้กำลังใจจากเหล่านักศึกษาทั้งหลาย เรือทั้งหมดที่จะเข้าร่วมการแข่งขันล้วนมุ่งหน้าไปยังจุดปล่อยเรือต้นน้ำ

เมื่อเรือออกไปจนหมดแล้ว พวกเราทั้งกลุ่มก็เดินเลียบริมฝั่งน้ำไปยังจุดปล่อยเรือ ข้าพเจ้าเดินไปคุยกับโมไป ก็ไปถึงยังจุดปล่อยเรือดังกล่าว มองเห็นเรือประมาณ 12 ลำที่จอดเรียงกันห่างกันประมาณลำละหนึ่งลำเรือ พอบ่ายสามโมงตรง เรือทั้งหมดก็ถูกปล่อยตัวออกไป ทันทีที่ได้ยินเสียงยิงปืนปล่อยตัว เสียงปืน เสียงระฆังและเสียงตะโกนร้องของนักศึกษาทั้งหมดก็ดังกระหึ่มไปทั่ว มีนักศึกษาจำนวนมากที่วิ่งเลียบริมฝั่งไปให้กำลังใจเรือของวิทยาลัยตนเองอยู่ไม่ห่าง ทั้งยังไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย พร้อมตะโกนเรียกชื่อวิทยาลัยของตนไปด้วย

เรือของวิทยาลัยเราเข้าใกล้เรือลำหน้าที่ลอยห่างออกไปราวสองศอก พวกเราที่วิ่งเลียบตลิ่งตามไปนั้น แทบจะแยกเสียงให้กำลังใจ เสียงปรบมือ เสียงระฆังและเสียงปืนไม่ออก ฝีพายของวิทยาลัยเราเองก็ฮึกเหิมและออกแรงพายกันสุดแรง ตอนที่หัวเรือของวิทยาลัยเรากำลังจะไล่ทันชนท้ายเรือลำหน้านั่นเอง นายท้ายเรือลำหน้าก็หลบและตีลำห่างออกไป เสียงโห่ร้องให้กำลังใจเรือลำนั้นจากนักศึกษาที่วิ่งตามอยู่ก็ดังสนั่นขึ้นทันที ฝ่ายเราแม้ไม่ยินดีนักแต่ก็ยังคงร้องให้กำลังใจอยู่ไม่ขาดช่วง ฝ่ายเขาก็วิ่งไปตะโกนโห่ร้องไปอย่างไม่รู้เหนื่อยเช่นกัน

เมื่อเส้นชัยใกล้เข้ามา หัวเรือของเราก็ไล่ชนท้ายเรือลำนั้นได้ทันในที่สุด พวกเราดีใจจนพูดไม่ออก เสียงโห่ร้องให้กำลังใจเรือลำหน้าเงียบลง ทันทีที่หัวเรือของเราตามชนท้ายเรือลำหน้าทัน นายท้ายเรือของเรือลำหน้าก็ชูมือแสดงสัญญาณแพ้ขึ้น แล้วเรือทั้งสองลำก็

เข้าเทียบฝั่ง จากนั้นเรือลำอื่นๆ ก็ตามมาด้วยวิธีการเดียวกับที่ข้าพเจ้าเล่าไปข้างต้นทีละลำๆ บางลำก็ตามมาทัน บางลำก็ไม่ทัน เรือที่เข้าเส้นชัยแต่ตามลำอื่นไม่ทันจะถูกจับไว้ จึงทำให้เรือต้องจอดครึ่งทางและต้องจบการแข่งขันแรกทั้งอย่างนั้น

เมื่อการแข่งขันแรกจบลง เรือทั้งหมดก็ลอยลำกลับเข้าเรือแพของตนเอง เรือลำที่ชนะเมื่อลอยกลับเข้าไปใกล้เรือแพของตนเอง นักศึกษาที่อยู่บนเรือแพของตนต่างก็ปรบมือต้อนรับกันดังสนั่น ส่วนเรือที่ถูกชน เมื่อกลับมาถึงเรือแพของตน กลับไม่มีเสียงปรบมือต้อนรับ ชวนให้รู้สึกท้อใจทีเดียว

ตอนที่พวกเรากลับมาถึงเรือแพวิทยาลัย เหล่าฝีพายต่างจับมือพูดคุยกันอยู่ด้วยความยินดี โกรฟส์ยิ้มแฉ่งอย่างมีความสุข จากนั้นพวกเราก็คุยกัน ดื่มน้ำชากันบนเรือแพจนบ่ายสี่โมงสี่สิบห้านาที จนกระทั่งเรือหมายเลขหนึ่งของวิทยาลัยเราจะต้องออกไปแข่งขัน ฝีพายแต่ละนายก็เข้าประจำที่ของตนเรียบร้อยแล้ว ดูเหมือนว่าหัวใจกำลังเต้นโครมครามอยู่ภายใน แต่ใบหน้ากลับนิ่งขรึมราวกับจะลงสู่สนามรบจริงๆ ข้าพเจ้าผู้มองเห็นฝีพายที่นั่งในเรือด้วยสีหน้าท่าทางที่บอกว่า แม้ว่าจะต้องผ่าครึ่งดวงใจก็จะไม่ยอมรามือ อย่างนั้นแล้ว จะไม่ให้กำลังใจพวกเขาได้อย่างไร เมื่อฝีพายเข้านั่งประจำที่กันพร้อมได้ครู่หนึ่ง นายท้ายเรือจึงออกคำสั่งให้ออกเรือจากเรือแพไป นักศึกษาที่อยู่บนเรือแพต่างปรบมือส่งเสียงโห่ร้องให้กำลังใจกันเซ็งแซ่ ด้วยความรักต่อสถาบันตนเอง ฝีพายที่ได้ยินเสียงส่งแรงใจไม่ว่าคนใดต่างก็จิตใจฮึกเหิมขึ้นมาทั้งนั้น

เมื่อเรือหมายเลขหนึ่งของวิทยาลัยออกไป พวกเราต่างก็กรูกันไปยังจุดปล่อยตัวเรือแข่งเช่นก่อนหน้า นักศึกษาคนอื่นๆ เองก็เช่นเดียวกัน ครั้นสิ้นเสียงปืนบอกสัญญาณครั้งที่หนึ่ง เรือทั้งหมดก็ผละออกจากฝั่ง แต่ยังคงถูกรั้งไว้ด้วยเชือกอยู่ เมื่อเสียงสัญญาณปืนครั้งที่สองดัง จึงใกล้จะออกตัวแล้ว พวกเขาจับไม้พายของเรือตนเองไว้ เมื่อได้ยินสัญญาณครั้งที่สาม จึงยกไม้พายขึ้น ชวนให้คันอกคันใจ น่าตื่นเต้นจริงๆ ไม่ต้องพูดถึงฝีพาย แม้แต่พวกเราเองที่ยืนอยู่ริมฝั่ง ล้วนหายใจสะดุดกันถ้วนหน้า หากใครคนใดคนหนึ่งพายพลาดไปตั้งแต่จุดปล่อยตัว ก็จะกลายเป็นเรื่องยาก หากเริ่มต้นได้ดี ก็ไม่มีปัญหา แต่หากเริ่มต้นได้ไม่ดี ก็จะเป็นเรื่องยุ่งยากไป เหล่าฝีพายต่างเฝ้ารอเสียงสัญญาณสุดท้ายด้วยสีหน้าประเภทไม่อยู่ก็ตาย หากไม่ชนะไม่เลิกราเพื่อวิทยาลัยของตนเอง

ในระหว่างที่เฝ้ารออย่างหายใจไม่ทั่วท้องอยู่นั่นเอง พอได้ยินเสียงสัญญาณครั้งสุดท้ายดังปัง เหล่าฝีพายต่างวาดพายตนเองออกไป แม้ว่าเสียงสัญญาณ “ปัง” จะค่อยๆ เลือนหายไปในอากาศ แต่เสียงโห่ร้องให้กำลังใจจากกลุ่มนักศึกษากลับดังกระหึ่มขึ้นเรื่อยๆ

เมื่อเรือลอยออกมาได้ราว 183 เมตรจากจุดปล่อยเรือ เรือของวิทยาลัยเราก็เข้าใกล้เรือที่นำหน้าเข้าไปอีก แต่เรือที่ตามมาก็ไล่หลังตามมาเช่นกัน พวกเราวิ่งไปส่งเสียงให้กำลังใจเรือของวิทยาลัยเราไปพร้อมๆ กับนักศึกษาคนอื่นๆ ที่ส่งเสียงให้กำลังใจเรือของวิทยาลัยตน ลำน้ำไอซิสนั้นค่อนข้างแคบ ยามที่เราวิ่งไล่ตามเรือวิทยาลัยนั้น ฝั่งน้ำและเรือแข่งอยู่ห่างกันราวๆ 6 เมตรเพียงเท่านั้นเอง

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเรือแล่นมาถึงระยะ 1 เมตรก่อนถึงโค้งน้ำ บริเวณจุดนี้ เรือของพวกเราเข้าใกล้เรือลำหน้ามาก เรือลำหลังก็ยังตามเรือเราไม่ทัน เสียงตะโกนร้องจากนักศึกษาบนฝั่งก็ดังขึ้นพร้อมกันจนหูอื้อ เสียงอึกทึกที่ว่านั้นใช่ว่ามีแต่เสียงโห่ร้อง แต่ยังรวมเสียงปืน เสียงประทัด เสียงระฆังรวมอยู่ด้วย ทั้งยังมีเสียงตะโกนออกคำสั่งของนายท้ายเรือที่ดังจนหูแทบแตกอีก ไม้พายก็เร่งจังหวะเข้า ฝีพายก็เหนื่อยหอบจนหายใจทางจมูกไม่ได้ ต้องอาศัยหายใจทางปากแทน กล้ามเนื้อบนใบหน้าก็ปูดโปนเขม็งเกลียว แต่ถึงแม้จะเหน็ดเหนื่อยเพียงใดกลับไม่รามือ มิใช่เพราะ “เพื่อสถาบัน” หรอกหรือ ในโสตประสาทนั้นไม่ได้ยินเสียงใดอีกต่อไป ได้ยินเพียงแต่คำว่า “สถาบันเรา” เพียงเท่านั้น เหล่าฝีพายที่รุดจ้ำด้วยความมานะอุตสาหะ ราวกับยอมเสียชีพดีกว่า “สถาบันพ่าย” ดังที่ข้าพเจ้าได้เห็นนี้ จะทำให้ผู้คนไม่รู้สึกชื่นชมได้อยู่หรือ

ท่ามกลางเสียงโห่ร้องเซ็งแซ่นี่เอง เรือของวิทยาลัยเราก็ตามชนเรือลำหน้าทันจนได้ ข้าพเจ้าเห็นนายท้ายเรือลำหน้ายกมือยอมแพ้ขึ้นในจังหวะเดียวกับที่เสียงโห่ร้องของนักศึกษาวิทยาลัยเราระเบิดขึ้นพร้อมกัน ในขณะที่เสียงกู่ร้องของเรือลำหน้าและเรือหลังกลับเงียบสนิทราวกับไฟที่ถูกน้ำราดดับ เรือลำหน้าและเรือของพวกเราเข้าเทียบริมฝั่ง แต่เรือลำที่ตามมานั้นยังคงพายต่อไปด้วยความไม่พอใจ ฝีพายของวิทยาลัยเราเหนื่อยจัด พวกเขาไม่เพียงแค่หยุดพายเท่านั้น แต่กลับคว่ำเรือแล้วลงไปลอยคอในน้ำ ส่วนนายท้ายเรือนั้นกลับไม่เหน็ดเหนื่อยจึงขึ้นไปพักอยู่บนท้องเรืออยู่ครู่หนึ่ง ฝ่ายเหล่าฝีพายจากเรือลำหน้าไม่คว่ำเรือแต่พวกเขานั่งคอตกพิงไม้พายกันอยู่ในเรือกันต่อ

ฝีพายทุกคนล้วนแล้วแต่รับผิดชอบหน้าที่อย่างถวายชีวิตเพื่อสถาบันของตน ทั้งพากเพียรและกล้าหาญ ความรักต่อสถาบันนี้น่าชื่นชมเป็นแบบอย่างยิ่งนัก เมื่อนักศึกษาเหล่านี้เติบโตขึ้น พวกเขาจะลืมสถาบันของตนเองไปได้เช่นไร ทักษะความรู้ด้านการพายเรือนี้ ก็คือยาขนานหนึ่งที่สอนให้รู้จักรักสถาบันการศึกษาของตนนั่นเอง

เมื่อการแข่งขันรอบที่สองสิ้นสุดลง พวกเราทั้งกลุ่มก็เดินไปคุยไปมุ่งหน้ากลับไปยังเรือแพ ตอนที่พวกเรากลับมาถึงเรือแพ ทั้งลำเรือแพก็ดังสนั่นเซ็งแซ่ไปด้วยเสียงพูดคุยและเสียงปรบมือแสดงความยินดีแล้ว

ยังเหลือการแข่งขันเรือพายอยู่อีกหนึ่งการแข่งขันในช่วงหกโมงเย็น แต่วิทยาลัยของเราไม่เข้าร่วมการแข่งขันนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่ใคร่จะสนใจนัก พอใกล้หกโมงเย็นเข้า เรือแต่ละลำก็ออกจากเรือแพของตนเช่นครั้งก่อนหน้า การแข่งขันรอบที่สามเริ่มขึ้นตอนสิบแปดนาฬิกา เสียงให้กำลังใจยังคงดังกึกก้องไปทั่วเช่นเก่า แต่เพราะวิทยาลัยของเราไม่ลงแข่งขันในรอบนี้ พวกเราจึงยืนชมการแข่งขันจากเรือแพของวิทยาลัยแทน การแข่งขันในวันแรกสิ้นสุดลงที่เวลาสิบแปดนาฬิกาสิบห้านาที จากนั้นทุกคนจึงแยกย้ายกลับไปยังวิทยาลัยของตนเอง

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 159-164)

บทที่ 9 ปีที่ 2

นักศึกษามหาวิทยาลัย

ในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด มีวิทยาลัยสตรีอยู่ 4 แห่ง และสมาคมที่ดูแลนักศึกษาหญิงอยู่อีกหนึ่งแห่ง วิทยาลัยสตรีนั้นก่อตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในปีคริสตศักราช 1879 และเจริญรุ่งเรืองมากว่า 50 ปี แม้ว่ามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดจะสถาปนาขึ้นมากว่า 800 ปีแล้ว หากแต่การก่อตั้งวิทยาลัยสตรีกลับเพิ่งเกิดขึ้นได้เพียง 50 ปีเท่านั้น สิ่งนี้นับเป็นเรื่องน่าประหลาดใจเรื่องหนึ่ง แม้ว่าประเทศอังกฤษจะให้สิทธิที่เสมอภาคกันระหว่างชายและหญิง แต่คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนั้นกลับไม่ได้ให้ความเท่าเทียมเสมอบุรุษแก่สตรีในด้านการศึกษา

เหล่าสตรีต่างรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนสมาคมเพื่อเรียกร้องสิทธิอย่างเข้มแข็งครั้งแล้วครั้งเล่า แม้จะมีการให้สิทธิแก่สตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาแบบเกรงอกเกรงใจ แต่กลับไม่ให้สิทธิ์ในการได้ครองใบปริญญาทั้งในด้านศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ต่อให้นักศึกษาหญิงจะมีสติปัญญาเฉียบแหลม พร้อมด้วยทักษะความสามารถเพียงใดก็ตาม แต่กลับไม่มีสิทธิ์รับใบปริญญาและยังต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคอีกหลายประการ สมาคมสตรีต้องเรียกร้องสิทธิอยู่อีกหลายคำรบ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1920 นักศึกษามหาวิทยาลัยหญิงจึงได้รับความเสมอภาคทัดเทียมนักศึกษาชาย นับตั้งแต่ปีนั้นเป็นต้นมา นักศึกษาหญิงสามารถคว้าใบปริญญาทั้งทางด้านศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์มาครองได้ ในขณะที่นักศึกษาหญิง

ชาวพม่านั้นไม่ต้องเรียกร้องสิทธิอย่างเข้มข้นแต่อย่างใด เพราะตั้งแต่มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยย่างกุ้งเป็นต้นมา พวกเธอก็มีสิทธิเสมอภาคกับนักศึกษาชายมาแต่ต้นแล้ว

เหตุใดที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดแห่งประเทศอังกฤษที่บุรุษและสตรีเสมอภาคกัน กลับไม่ให้ความเสมอภาคแก่สตรีทัดเทียมบุรุษ ข้าพเจ้าใคร่ขออธิบายให้กระจ่างสักหน่อย มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดมิใช่มหาวิทยาลัยที่สถาปนาขึ้นโดยรัฐบาลเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง แต่กลับคล้ายคลึงกับวิทยาลัยสงฆ์ต่างๆ ที่อยู่ที่มัณฑะเลย์ อมรปุระ สะกาย และปะโข้ะกู่ ที่ค่อยๆ พัฒนาขึ้นจนกลายเป็นมหาวิทยาลัย ทุกวันนี้ หากเราไปยังโรงเรียนพระปริยัติธรรมมะโซเยงหรือวิทยาลัยวิสุทธาที่มัณฑะเลย์ แล้วขออนุญาตพระอาจารย์ให้สตรีเข้าร่วมเรียนได้ ก็เห็นจะไม่เป็นผล ก็เช่นเดียวกัน จึงไม่แปลกอันใดที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดซึ่งมิร้างเงื้อมเงาสังฆราชและพระศาสนาจะไม่อนุญาตให้สตรีเข้าร่วมศึกษาเล่าเรียน

ยังมิต้องกล่าวถึงการอนุญาตให้เข้าศึกษาและรับใบปริญญาบัตร ในสมัยก่อน แม้แต่วิชาอันเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้ศึกษาได้ในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดจนกระทั่งในภายหลัง เมื่อไม่ขัดต่อหลักคำสอนแล้วจึงค่อยๆ อนุญาตให้ทำการเรียนการสอนวิชาจักรวาลวิทยาและวรรณกรรมสมัยใหม่ได้ ในยุคแรกที่ก่อตั้งมหาวิทยาลัยนั้น ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อสอนพระศาสนาเป็นสำคัญ ในปัจจุบัน ชายและหญิงได้รับสิทธิที่เสมอภาคและเท่าเทียมกันแล้ว ส่วนในอนาคตนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ยังมิอาจรู้ได้ เพราะแม้แต่มหาวิทยาลัยที่หัวโบราณและดื้อดึงอย่างมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดก็เองยังต้องยินยอมให้แก่ข้อคัดค้านและการวิพากษ์วิจารณ์ของยุคสมัยอย่างค่อยเป็นค่อยไป สิ่งที่เรียกว่ายุคสมัยนั้นช่างมหัศจรรย์เสียจริง

การให้สิทธินักศึกษาสตรีเท่าเทียมนักศึกษาบุรุษนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดก็ไม่ได้ให้สิทธิแก่นักศึกษาหญิงมากกว่านักศึกษาชายในทุกกรณีไปเช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้งให้ เมื่อถึงเวลาเข้าเรียน นักศึกษาหญิงยังต้องแต่งยูนิฟอร์มเช่นเดียวกับนักศึกษาชายและยังต้องสวมหมวกของวิทยาลัยด้วย ทั้งยังต้องนั่งโต๊ะเดียวกับนักศึกษาชาย ไม่เหมือนกับมหาวิทยาลัยย่างกุ้งที่กันโต๊ะแถวหน้าหนึ่งถึงสองตัวไว้ให้แก่นักศึกษาหญิงโดยเฉพาะ ที่ออกซฟอร์ดนี้หากใครมาถึงก่อนก็ได้นั่งแถวหน้า หากมาช้าก็ได้นั่งแถวหลังไป

ไม่ว่าจะในชั้นเรียน หลังเลิกเรียน ก่อนเข้าเรียน หรือระหว่างรอเข้าเรียน ทั้งนักศึกษาชายและหญิงต่างสำรวมกิริยามารยาท ไม่มีการมาหยอกล้อเล่นกันแต่อย่างใด ดูเหมือนว่านักศึกษาชายเองก็ไม่ได้คิดว่าเพื่อนนักเรียนหญิงนั้นเป็นผู้หญิง แต่เป็นเพื่อน

นักเรียนชายเหมือนกันกับตน ทั้งก็ไม่เห็นนักเรียนชายจะเข้าไปวอแวเทียวไล้เทียวขื่อนักศึกษาหญิงแต่อย่างใด แม้กระทั่งการเข้าไปพูดคุยหรือขอยืมหนังสือนั้นก็ยังไม่เห็น

แม้จะบอกว่านักศึกษาชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันนับตั้งแต่ปี 1920 เป็นต้นมา แต่การเข้าร่วมองค์การสหภาพนักศึกษานั้นกลับไม่เป็นไปดังนั้น อันที่จริงแล้ว หากพวกเธออยากเข้าฟังการแข่งขันโต้วาทีที่องค์การสหภาพนักศึกษาเป็นผู้จัดขึ้น พวกเธอจะสามารถเข้าไปนั่งฟังในชั้นบนได้ก็เฉพาะในฐานะแขกเท่านั้น เป็นเรื่องอันน่าน้อยหน้าสำหรับพวกเธอเหลือเกิน ในประเทศเมียนมา ไม่เพียงแต่เหล่านักศึกษาหญิงจะมีสิทธิ์เข้าร่วมองค์การสหภาพนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยเท่านั้น แม้แต่หัวหน้าองค์การยังเชื้อเชิญพวกเธอด้วยการป่าวร้องว่า “เชิญเลย เชิญเลย” แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่มีใครเข้าร่วมอยู่ดี พวกเขาไม่พอใจนักที่ไม่มีใครยอมเข้าร่วม ถึงกับเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์และนิตยสารอยู่ไม่ขาด ทั้งชักชวน ทั้งตัดพ้อต่อว่า จนกระทั่งถึงตอนนี้ในปี 1934 ถือได้ว่านักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยย่างกุ้งนั้นมีหน้ามีตาได้โดยไม่ต้องกริ่งเกรงใครเลยทีเดียว

ข้าพเจ้าเคยเขียนไว้ในตอนต้นของบันทึกแล้วว่า นักศึกษาชายมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนั้น ไม่สนใจเรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและมักแต่งตัวตามสบาย นักศึกษาหญิงเองก็เช่นกัน พวกเธอไม่ได้พิถีพิถันเรื่องการแต่งกายนัก และมักแต่งกายตามธรรมดามาเข้าเรียน จะเช้า บ่าย หรือค่ำ จะบนท้องถนน ในงานสัมมนา หรือในห้องประชุมสโมสรก็ตาม ข้าพเจ้าไม่ค่อยเห็นนักศึกษาหญิงที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่เอี่ยมมากสักเท่าไร ไม่มีใครประกวดประชันเสื้อผ้ากันมากนักในชั้นเรียนและในงานประชุม จึงไม่ใคร่มีเหตุให้อิจฉาริษยากันเท่าใดนัก

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 224-227)

<u>มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดและมหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์</u>

การก่อตั้งมหาวิทยาลัย การพัฒนาและการเติบโต รวมถึงการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนั้นคล้ายคลึงกับมหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์มาก ข้าพเจ้าจึงคิดจะอธิบายเปรียบเทียบในประเด็นนี้สักหน่อย

เมื่อราว 800 ปีก่อน มีการก่อตั้งโรงเรียนในคริสต์ศาสนาขึ้นเพื่อทำการเรียนการสอนศาสนา ในยุคนั้น โรงเรียนเอกชนก็ยังไม่มี จะมีก็เพียงวัดวาอาราม ก็ในวัดวาอารามนี้เองที่เหล่ากุลบุตรทั้งหลายมาศึกษาหาความรู้กัน เมื่อสำเร็จการศึกษาและออกจากโรงเรียน

แล้ว ก็มีทั้งที่ได้เป็นราชครูในพระมหากษัตริย์และครองอำนาจยิ่งใหญ่ บ้างก็ได้รับตำแหน่งสูงในด้านการพระศาสนา ด้วยเหตุนี้ นักศึกษาทั้งที่เคมบริดจ์และออกซฟอร์ดจึงค่อยๆ ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ผู้เรียนหนังสือในสมัยนั้นต่างก็ไม่ใช่ฆราวาสเช่นเดียวกับในสมัยนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นนักบวชในคริสต์ศาสนา ไม่ต่างจากเหล่าพระสงฆ์และสามเณรที่บวชเรียนในโรงเรียนสงฆ์ที่เมืองมัณฑะเลย์ในปัจจุบัน ทั้งระเบียบวินัยของวิทยาลัยนั้น ก็เป็นกฎระเบียบเดียวกับที่สงฆ์ถือปฏิบัติ และทุกๆ วิทยาลัยภายในมหาวิทยาลัย ยังมีโบสถ์ประจำวิทยาลัยอีกด้วย

เมื่อเวลาผ่านไปเป็นเวลานาน จึงไม่ได้มีการเรียนการสอนศาสนาแต่อย่างเดียว แต่เริ่มมีการเรียนการสอนวิชาภาษากรีก ภาษาละติน จริยธรรม และวิชาประวัติศาสตร์ เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้า จึงเริ่มมีการเรียนการสอนวิชาความรู้ทางโลกตามยุคสมัย เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาการแพทย์ และวิชาวิทยาศาสตร์ แต่ถึงกระนั้นนักบวชทั้งหลายก็ยังคงต้องปฏิบัติตามกฎของสงฆ์อยู่ แม้แต่ผู้ที่ไม่ใช่คริสต์ศาสนิกชน หากเข้าเรียนที่ออกซฟอร์ดก็ไม่มีข้อยกเว้น คณาจารย์ทั้งหลายก็ล้วนแล้วแต่เป็นคริสต์ศาสนิกชนทั้งสิ้น ไม่มีฆราวาสสักคนเดียว

ในเวลาต่อมา จึงอนุญาตให้ผู้ที่ไม่ใช่คริสเตียนและชาวต่างชาติสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้ได้ ทั้งคณาจารย์ทั้งหลายก็ไม่จำเป็นต้องเป็นนักบวชอีกต่อไป แต่นักศึกษาทั้งหลายนั้น ยังคงต้องสวมเครื่องแบบสีดำอันเป็นเครื่องแต่งกายของนักบวชในคริสต์ศาสนาอยู่ ไม่ว่าจะยามเข้าเรียน ยามพบครูบาอาจารย์ ยามรับประทานอาหารค่ำ หรือยามเข้าไปในเมืองหลัง 21 นาฬิกา ทั้งรูปแบบการศึกษาเล่าเรียนและความเป็นอยู่ในวิทยาลัยนั้น ก็ยังไม่อาจพ้นไปจากอิทธิพลของโรงเรียนสอนศาสนาได้

ผู้ที่ต้องการจะเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดจะต้องได้รับอนุญาตให้เข้าเรียนในวิทยาลัยแห่งใดแห่งหนึ่งให้ได้เสียก่อน มีวิทยาลัยอยู่ภายใต้สังกัดมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดอยู่ร่วม 30 แห่ง หากได้รับการรับเข้าวิทยาลัยแล้วจึงจะมีสิทธิ์เข้ามหาวิทยาลัยได้ วิทยาลัยเหล่านั้นคล้ายกับวิทยาลัยพระใหญ่มัณฑะเลย์ วิทยาลัยสงฆ์มะโซเยง และวิทยาลัยสงฆ์วิสุทธา แต่ละวิทยาลัยนั้นมีคณาจารย์ในตำแหน่งต่างๆ เช่น ผู้อำนวยการวิทยาลัย และเลขานุการเป็นผู้ปกครองดูแล วิทยาลัยต่างๆ ในมัณฑะเลย์เองก็มีรูปแบบเช่นนี้

เมื่อนักศึกษาใหม่เข้ามาในวิทยาลัยแล้ว ผู้อำนวยการวิทยาลัยจะเป็นผู้นำนักศึกษาไปฝากไว้ในความดูแลของอาจารย์ที่เหมาะสม อาจารย์คนดังกล่าวจะเป็นผู้ดูแลเรื่องการศึกษา พฤติกรรม การกินอยู่ของนักศึกษาในทุกด้าน เหมือนกับศิษย์ที่อยู่ร่วมกับอาจารย์

ในวิทยาลัยสงฆ์มัณฑะเลย์ ด้วยเหตุนี้ ครูและศิษย์จึงเป็นผู้ใกล้ชิดสนิทสนมกันที่สุดในวิทยาลัย หากผู้อำนวยการวิทยาลัยใคร่รู้เรื่องใดเกี่ยวกับนักศึกษาก็เพียงแต่สอบถามเอากับอาจารย์ท่านนั้น ความดีชั่วถูกผิดของศิษย์คนนั้นจึงเป็นหน้าที่รับผิดชอบของอาจารย์ หากศิษย์มีสติปัญญาเฉียบแหลม อาจารย์ก็ย่อมได้หน้าตามไปด้วย

หากเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดแล้ว จะเข้าเรียนที่วิทยาลัยใดก็ได้ทั้งนั้น เช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง หากเข้าเรียนที่นี่ ก็ไม่มีกฎหมายใดที่จะปฏิบัติตามไม่ได้ เช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์ หากไปวิทยาลัยที่ตนเองชอบ ก็ย่อมได้เรียนเรื่องที่ตนเองปรารถนา ยามเปิดภาคเรียน ใครจะได้สอนวิชาใด ในวิทยาลัยใด ล้วนมีประกาศในสารมหาวิทยาลัย นักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัยนั้นเมื่อได้อ่านสารมหาวิทยาลัยแล้ว ก็มักจะตามไปเรียนกับอาจารย์ที่ตนเองชื่นชอบ ในห้องเรียนของอาจารย์ที่สอนดีก็มักจะมีนักศึกษาแน่นขนัดเป็นพิเศษ ส่วนอาจารย์ที่สอนไม่ใคร่ดีนั้นก็มีนักศึกษาน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย ที่มหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์ก็ใช้วิธีการเดียวกัน แต่ที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้งกลับไม่ใช่เช่นนี้ อาจารย์ที่บรรยายดีก็ดี อาจารย์ที่บรรยายไม่ดีก็แล้วแต่ หากนักศึกษาได้เลือกรายวิชาที่อาจารย์ท่านนั้นเป็นผู้สอนแล้วก็ต้องเข้าเรียน ใครก็ตามทั้งที่เข้าเรียนและไม่เข้าเรียน ล้วนมีการจดบันทึกรายชื่อไว้ทั้งสิ้น ผู้อำนวยการวิทยาลัยจะเรียกนักศึกษาที่เข้าเรียนไม่สม่ำเสมอมาตักเตือน ด้วยเหตุนี้ระบบการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดจึงแตกต่างจากมหาวิทยาลัยย่างกุ้งมาก แต่กลับคล้ายคลึงกับมหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์มากกว่า ทั้งนักศึกษาของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดยังไม่ค่อยพึ่งพาการไปเข้าเรียนรายวิชาของวิทยาลัยอื่นมากนัก แต่กลับเชื่อฟังคำแนะนำของอาจารย์ผู้ช่วยสอนของวิทยาลัยตนเองมากกว่า

อย่างน้อยๆ พวกเขาจะต้องนำบทความที่เขียนเกี่ยวกับบทเรียนของตนเองไปให้อาจารย์ผู้ช่วยสอนของตนดูสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง โดยส่วนใหญ่แล้ว พวกเขาจะพบอาจารย์ผู้ช่วยสอนในห้องพักอาจารย์และพูดคุยแลกเปลี่ยนกันตัวต่อตัว อาจารย์จะแนะนำหนังสือให้อ่าน บางครั้งอาจารย์ยังเชิญนักศึกษาดื่มน้ำชาและรับประทานอาหารเช้าด้วยกัน และพูดคุยแลกเปลี่ยนกันด้านวิชาการไปด้วย ครูกับศิษย์จึงเป็นดั่งมิตรแท้ เป็นเพื่อนคู่คุยคู่คิด เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ศิษย์และครูที่มหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์

อาจกล่าวได้ว่า การเรียนการสอนและความเป็นอยู่ที่แสดงให้เห็นข้างต้นนี้มีความคล้ายคลึงกันอย่างยิ่งระหว่างมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดและมหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์ อันที่จริงแล้วนั้น หากไม่มีการก่อตั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยแบบอังกฤษในประเทศเมียนมา โรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมทั้งหลายที่มีในมัณฑะเลย์ อมรปุระ สะกาย ปะโข้ะกู่

และโมง-ยุวา คงจะกลายมาเป็นมหาวิทยาลัยใหญ่แบบเดียวกับมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดเป็นแน่

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 227-230)

การปกครองตนเอง

ในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนี้ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ของการละเล่นกีฬาก็ดี พื้นที่ในการจัดตั้งกลุ่ม สมาคมสโมสรต่างๆ ก็ดี นักศึกษาทุกคนล้วนได้รับโอกาสได้การฝึกบริหารจัดการด้วยตนเอง เช่น ห้องสโมสรนักศึกษาที่มีในแต่ละวิทยาลัยและร้านน้ำชาภายในห้องนั้น ล้วนเป็นคณะกรรมการนักศึกษาที่เป็นผู้บริหารจัดการ ชมรมวรรณกรรมนักศึกษา ชมรมวาทศิลป์ หรือแม้แต่ชมรมกีฬาล้วนไม่มีคณาจารย์และผู้อำนวยการวิทยาลัยเข้าไปเกี่ยวข้อง มีเพียงนักศึกษาด้วยกันเองที่เป็นผู้บริหารจัดการทั้งหมด และถึงแม้จะปล่อยให้นักศึกษาเป็นผู้จัดการดูแล แต่กลับไม่มีความเสียหายใดๆ เกิดขึ้นแม้แต่น้อย มีแต่จะก้าวหน้าและพัฒนาไปเรื่อยๆ ด้วยเพราะให้อิสระในการปกครองดูแลแก่นักศึกษาเช่นนี้ จึงทำให้เมื่อนักศึกษาเรียนจบออกไปทำงานแล้วทุกคนจึงเข้าใจการบริหารปกครองเป็นอย่างดี

ในสโมสรเรือพายมหาวิทยาลัย มีประธานสโมสรที่เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด แม้แต่การในคัดเลือกผู้เข้าร่วมแข่งขันเรือพายมหาวิทยาลัย ก็ยังเป็นประธานฯ เพียงผู้เดียวที่มีหน้าที่คัดเลือก ในกิจการนี้ย่อมไม่มีทั้งนักศึกษา อาจารย์ หรือผู้อำนวยการคนใดที่จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง เมื่อมีเรื่องใดที่เกี่ยวข้องกับสโมสรเรือพาย ประธานสโมสรจึงเป็นผู้เดียวที่บริหารจัดการตามความเห็นของตนเองโดยไม่มีอิทธิพลจากผู้ใดประกอบ เช่นเดียวกันกับประธานของสโมสรฟุตบอล สโมสรคริกเก็ต และประธานสโมสรเทนนิสที่เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในกิจการที่เกี่ยวข้องกับสโมสรของตน ไม่ต่างจากประธานองค์การสหภาพนักศึกษาและประธานชมรมวรรณกรรม

สำหรับงานโต้วาทีขององค์การสหภาพนักศึกษานั้น ไม่ว่าจะเป็นการคัดเลือกผู้พูดหรือการคัดเลือกญัตติที่จะใช้ในการโต้วาที ล้วนแล้วแต่เป็นประธานองค์การสหภาพฯ เท่านั้นที่มีหน้าที่คัดเลือก ด้วยเหตุนี้ หากประธานองค์การฯ เป็นผู้ที่มีอารมณ์ขัน เรื่องราวที่จะใช้เป็นหัวข้อในการโต้วาทีจึงมักจะเป็นเรื่องชวนขันเสมอ แต่หากประธานองค์การฯ เป็นผู้ที่สนใจเรื่องการบ้านการเมืองแล้ว ก็มักจะได้พูดในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

นิตยสารรายสัปดาห์ที่มีชื่อว่า “ไอซิส” นั้น ก็เป็นนักศึกษาที่รวมตัวกันทำขึ้นมา ในกลุ่มนี้ บรรณาธิการก็เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดเช่นกัน บทบรรณาธิการของนิตยสารก็จะเปลี่ยนไปตามความเห็นชอบของบรรณาธิการ หากบรรณาธิการรักอารมณ์ขัน นิตยสารก็จะเต็มไปด้วยเรื่องราวชวนหัว แต่หากบรรณาธิการเป็นคนสุขุม บทบรรณาธิการก็จะลุ่มลึกตามไปด้วย หากบรรณาธิการคนเดิมจะจบการศึกษาและออกจากวิทยาลัยไปก็จะมีการแต่งตั้งบรรณาธิการคนใหม่ขึ้นมาแทน เมื่อเหล่านักศึกษาได้ดำเนินการบริหารจัดการกลุ่มชมรมสมาคมต่างๆ อย่างเสรีตั้งแต่ครั้งที่ยังเป็นนักศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัยเช่นนี้แล้ว เมื่อต้องออกจากมหาวิทยาลัยไปประกอบอาชีพ การทำงานจึงเป็นเรื่องง่ายกว่าเดิมมากนัก

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 232-233)

เครือข่ายระบบราชการอาณานิคมและสังคมชาวพม่าในต่างแดน

ในกลุ่มนี้ ผู้วิจัยนำเสนอตัวบทคัดสรรที่แสดงเครือข่ายความสัมพันธ์ของระบบราชการอาณานิคม เครือข่ายของกลุ่มนักศึกษาทุนข้าราชการอาณานิคม รวมไปถึงสังคมของกลุ่มชาวพม่าในอังกฤษ

บทที่ 1 ไปลอนดอน

เซอร์ฮาคอร์ต บัทเลอร์

ข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาปริญญาบัณฑิตในปี 1926-1927 เมื่อเรียนสำเร็จก็ประสงค์ทำงานเป็นผู้ช่วยสอนที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ในขณะที่เรียนต่อระดับปริญญาโทอยู่นั้น ก็ทำงานเป็นผู้ช่วยสอนไปด้วยเป็นประมาณ 2 เดือน วันหนึ่งประธานสาขา อาจารย์ติ่น (เผ่ หม่าวง์ ติ่น) ก็เรียกข้าพเจ้าไปยังห้องคณบดี และสอบถามข้าพเจ้าว่ายังอยากเรียนหนังสือต่อไปในมหาวิทยาลัย หรือจะไปประเทศอังกฤษเพื่อเรียนต่อด้านบริหารรัฐกิจ ข้าพเจ้าเองนั้น มีความฝันอยากไปมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดอยู่ก่อนแล้ว จึงตอบไปทันทีว่าไปประเทศอังกฤษ อาจารย์ติ่นจึงบอกข้าพเจ้าว่าหากข้าพเจ้าจะเรียนต่อที่มหาวิทยาลัย ท่านก็ตั้งใจจะให้ข้าพเจ้าเป็นอาจารย์ประจำสาขาภาษาพม่าต่อไป แต่หากข้าพเจ้าอยากไปประเทศอังกฤษ ท่านก็จะไม่รั้งไว้ และจะเขียนหนังสือรับรองให้อีกด้วย จากนั้นจึงปล่อยตัวข้าพเจ้ากลับไป ไม่นานนักหลังจากนั้น ข้าพเจ้าได้รับแจ้งว่ามิสเตอร์สล็อชต์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยต้องการพบ เมื่อได้พบแล้ว ท่านได้ให้หนังสือมาฉบับหนึ่ง สำหรับนำส่งสำนักงานข้าหลวงอังกฤษ เมื่อข้าพเจ้าสอบถามรายละเอียด จึงได้ทราบขั้นตอนการส่งตัวข้าพเจ้าไปเรียนต่อในฐานะนักเรียนทุน เมื่อไปถึงยังสำนักงานข้าหลวง ข้าพเจ้าได้ยื่นหนังสือให้แก่เลขานุการด้าน

กิจการเมือง เขาเขียนหนังสือให้ข้าพเจ้าอีกฉบับหนึ่ง และได้แจ้งให้ข้าพเจ้าไปพบผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อ ข้าพเจ้ารับหนังสือมาแล้วจ้างรถคันหนึ่ง แล้วจึงไปยังทำเนียบพำนักของผู้แทนพระองค์พร้อมกับ โก่ ชิต์ ติน นับเป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้ามายังทำเนียบผู้แทนพระองค์ ในใจจึงรู้สึกกล้าๆ กลัวๆ ผู้แทนพระองค์ผู้นั้นก็คือ เซอร์ฮาคอร์ต บัทเลอร์ [Sir Harcourt Butler] นั่นเอง

เมื่อถึงยังทำเนียบ ข้าพเจ้ายื่นหนังสือให้แก่พนักงานรักษาความปลอดภัย และขึ้นไปยังชั้นบนของทำเนียบพร้อมกันกับเขา พนักงานคนดังกล่าวแจ้งแก่ผู้แทนพระองค์ว่าข้าพเจ้าได้มาถึงแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้เข้าไปกล่าวทักทายต่อหน้าท่าน เมื่อผู้แทนพระองค์เซอร์ฮาคอร์ต บัทเลอร์กล่าวทักทายข้าพเจ้าแล้ว จึงแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่ามีแผนการจะส่งข้าพเจ้าไปเรียนต่อต่อไปในภายภาคหน้าเมื่อได้ทำงานและต้องเจอเรื่องใดที่ทำให้เสียกำลังใจ ก็ขอให้อย่าท้อแท้ราโมือ ขอให้เพียรพยายามจนสำเร็จด้วยความตั้งใจ เมื่อท่านให้โอวาทแล้ว ข้าพเจ้าจึงลากลับ

สิบวันหลังจากนั้น เลขานุการกิจการเมืองจึงแจ้งให้ข้าพเจ้าไปเข้ารับการคัดเลือกต่อหน้าคณะกรรมการคัดเลือกข้าราชการ พร้อมกับพวก โก่ ขิ่น หม่าวง์ พยู ณ กรุงกัลกัตตา แคว้นบังคลา สามวันต่อมา ข้าพเจ้าทั้งสองคนไปเข้ารับการสัมภาษณ์พร้อมกัน ณ กรุงกัลกัตตา ครั้นกลับจากกัลกัตตาได้พักใหญ่ ก็ยังไม่ได้รับข่าวอะไรเพิ่มเติม

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 2-3)

วันแรม 14 ค่ำ เดือนต่อตะลิง 1289 (24/9/1927)

<u>พม่าสมาคม The Burma Society</u>

บ้านพักของพวกโก่ จิ่น อยู่ไม่ไกลจากพิพิธภัณฑ์บริติชมิวเซียมนัก หากมองจากบ้านหลังดังกล่าว จะมองเห็นพิพิธภัณฑ์ได้อย่างชัดเจน พวกเรานั่งคุยภายในห้องของโก่ จิ่น ได้สักพักหนึ่ง ก็ออกไปยังพม่าสมาคมซึ่งตั้งอยู่ในย่านแฮมเมอร์สมิธ จากที่พักของโก่ จิ่น เรานั่งรถไฟจากย่านรัสเซล สแควร์ ใช้เวลาไม่นานนักก็ถึงตึกพม่าสมาคม สังเกตเห็นกลุ่มนักเรียนชาวพม่ากำลังเล่นบิลเลียดกันอยู่เป็นอันดับแรก ในกลุ่มนั้น มีคนที่เราไม่รู้จักอยู่มาก แต่ก็มีคนที่รู้จักกันอยู่คนสองคน จึงได้ทำความรู้จักกันหมด เมื่อเจอเพื่อนเก่าอย่างโก่ แต้ะ ซุ่ และ โก่ บ้ะ จ่อ จึงได้ทักทายพูดคุยกันสนุกสนานไป โก่ แต้ะ ซุ่ กล่าวโทษที่ข้าพเจ้าไม่ยอมส่งโทรเลขถึงเขา เมื่อข้าพเจ้าอธิบายว่าไม่รู้จักที่อยู่ของเขา ตามที่โก่ จิ่น เคยบอก เขาจึง

พอใจ อันที่จริงแล้วนั้น ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าโก่ แต้ะ ซุ่ อยู่ที่ประเทศอังกฤษ เมื่อถามถึงหม่าวง์ ฮละ สหายเก่า จึงได้ทราบว่าเขาไปเรียนต่อที่เมืองดับลิน ประเทศไอร์แลนด์

ข้าวพม่าแกงพม่า

คุยกันอยู่จน 5 โมงเย็น พวกเราจึงเคลื่อนย้ายไปห้องอาหารกัน ในห้องดังกล่าว มีผู้คนนั่งรับประทานอาหารอย่างมีความสุขราวๆ 20 คน เพราะได้รับประทานอาหารพม่า พวกเราจึงมีความสุขกันมากเป็นพิเศษ ท่ามกลางคนที่นั่งรับประทานอาหารอยู่นั้น มีทั้งคนที่เร่งรีบกิน คนที่ค่อยๆ กินอย่างมีมารยาทก็ไม่ขาด คนที่เถียงกันไปกินไปก็มาก คนที่กำลังปรึกษากันว่าจะไปงานประกวดสุนัขก็อีกกลุ่ม คนที่กำลังจะออกไปดูหนังกันก็มี พูดอีกอย่างก็คือ เหมือนกับอยู่ที่เมียนมาอย่างไรอย่างนั้น แทบจะลืมไปเลยว่านี่เราอยู่ประเทศอังกฤษหรอกหรือนี่ ทำให้รู้สึกเหมือนอยู่ในบ้านสักหลัง หรือในตึกสักแห่งในประเทศเมียนมา ที่รู้สึกเศร้าสร้อยเมื่อวานนี้ ก็คล้ายจะอันตรธานหายไป กลับมีกำลังใจและความสุขขึ้นมาใหม่

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 37)

สรุป

บันทึกไปออกซฟอร์ด ของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ถือเป็นบันทึกการเดินทางฉบับแรกๆ ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่เสนอการเขียนตัวบทการเดินทางซึ่งมีรูปแบบใกล้เคียงกับตัวบทการเดินทางแบบตะวันตก กล่าวคือเต้ะปัน หม่าวง์ วะ นำเสนอประสบการณ์การเดินทางในฐานะองค์ประธานของเรื่องเล่า และตัวบทการเดินทางของเขายังมีลักษณะความเป็นอัตวิสัยของผู้เล่าเรื่องที่ชัดเจน กล่าวโดยสรุปคือ ตัวบทการเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะแสดงวิธีการเขียนที่เข้าลักษณะความเป็นเรื่องเล่า (narrativity) เป็นประจักษ์ชัดเมื่อเทียบกับตัวบทการเดินทางพม่ายุคจารีต ทั้งนี้ ลักษณะอันโดดเด่นที่สุดในตัวบทการเดินทางของหม่าวง์ วะที่เผยให้เห็นความแปลกใหม่และแสดงให้เห็นถึงสำนึกแห่งยุคสมัยในช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้นมิอาจเป็นอื่นใดไปนอกเหนือจาก เจตนาในการให้ความรู้แก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับ “คนอื่น” ทั้งในมิติภูมิศาสตร์กายภาพและมิติวัฒนธรรมหรือที่เต้ะปัน หม่าวง์ วะ เรียกว่า “เทศานตรพหูสูต” ผ่านการเล่าประสบการณ์การเดินทางและประสบการณ์การใช้ชีวิตนักศึกษาในฐานะนักศึกษาต่างชาติในประเทศอังกฤษ โดยประเด็นที่เห็นชัดเจนที่สุดในตัวบทการเดินทางชิ้นนี้ก็คือการสร้างความเข้าใจเรื่องความ

แตกต่างทางวัฒนธรรม รวมทั้งทัศนะของผู้เขียนชาวพม่ามีต่อชาวอังกฤษและสังคมในฐานะเจ้าอาณานิคม ผ่านมุมมองของปัญญาชนพม่าพื้นเมืองผู้สมาทานแนวคิดชาตินิยมทางวัฒนธรรม

อนึ่ง หากเราพิจารณารูปแบบการเขียนที่ปรากฏใน**บันทึกไปออกซฟอร์ด**แล้ว ย่อมพบว่าการใช้รูปแบบการเขียนบันทึกแบบวันต่อวัน (journal) นอกจากจะช่วยให้ผู้เขียนสามารถเล่าประสบการณ์และนำเสนอความคิดเห็นของตนและให้รายละเอียดต่อสิ่งที่ได้พบเจอแก่ผู้อ่านได้โดยละเอียดแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านรู้สึก “ใกล้ชิด” และ “เป็นส่วนตัว” ราวกับนำผู้อ่านเข้าไปผจญภัยด้วยกันผ่านเรื่องเล่าการเดินทาง ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าเรื่องเล่านี้มี “ความสมจริง” ลักษณะดังกล่าว โดยเฉพาะมิติของ “ความใกล้ชิด” อาจทำให้ตั้งคำถามต่อ “รูปแบบการประพันธ์” ได้ว่าใกล้เคียงกับ “อนุทินประจำวัน” (diary) หรือไม่ แต่เมื่อพิจารณาข้อเท็จจริงที่ว่าตัวบทการเดินทางเรื่องนี้ถูกเรียบเรียงขึ้นภายหลังการเดินทางจริง และมีเจตนาเพื่อเขียนให้ผู้อื่นอ่านอย่างชัดเจนแล้วนั้น ย่อมทำให้ประเด็นของประเภทการเขียนแบบ “บันทึกแบบวันต่อวัน” นั้นชัดเจนและเหมาะสมในการจัดกลุ่มตัวบทฉบับนี้มากกว่า ประเด็นที่ยกมาแสดงนี้จึงชี้ให้เห็นว่า ตัวบทการเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะนั้น พยายามตั้งคำถามและนิยามรูปแบบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าด้วยคำถามมุมมองและเจตนาที่แตกต่างไปจากตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าในยุคจารีตอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ยังคงตั้งข้อสังเกตได้อีกว่า รูปแบบการเขียนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะที่ปรับเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบของบทความในช่วงหลังของตัวเล่มนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามทดลองรูปแบบการเขียนที่เหมาะสมต่อเรื่องเล่า ทั้งยังสะท้อนรสนิยมของผู้อ่านชาวพม่าในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่มีความคุ้นเคยต่องานเขียนประเภทบทความและสื่อสิ่งพิมพ์มากขึ้นแล้วด้วยเช่นกัน แม้ว่าเมื่อนำรูปแบบทั้งสองประเภทเข้าตีพิมพ์รวมกันเป็นรูปเล่มแล้ว อาจทำให้รู้สึกถึงความไม่เป็นเอกภาพของรูปแบบการเขียนในภาพรวมนักก็ตาม

บทที่ 6

ตัวบทแปลคัดสรรจาก *นักเดินทาง*

วรรณกรรมการเดินทางนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1930 เป็นต้นมา เริ่มมีพัฒนาการการเขียนที่ชัดเจนมากขึ้นเมื่อเทียบกับวรรณกรรมการเดินทางในช่วงแรกของต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อธุรกิจสิ่งพิมพ์เฟื่องฟูและพัฒนาขึ้นถึงขีดสุดในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 กอปรกับกระแสความนิยมการเขียนร้อยแก้วแนวใหม่ในสื่อสิ่งพิมพ์พัฒนาในวงกว้าง นักเขียนจำนวนมากที่ผลิตเรื่องเล่าการเดินทางจึงหันมาเขียนเรื่องเล่าการเดินทางในลักษณะบทความ ตีพิมพ์ลงในนิตยสารและวารสารกันอย่างคึกคัก จนอาจกล่าวได้ว่า บทความเล่าประสบการณ์การเดินทางในสื่อสิ่งพิมพ์ได้กลายมาเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาวรรณกรรมการเดินทางในช่วงทศวรรษที่ 1930-1960 (Win Tin, 1976, p. 179)

ในกลุ่มวรรณกรรมการเดินทางพม่าต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มักนับรวมบทความเล่าประสบการณ์การเดินทางไปประเทศอังกฤษในฐานะนักเรียนทุนรัฐบาล โดย ซอจี และมินธุหวุ่น ที่ตีพิมพ์ลงในนิตยสาร “คันถโลกา” ไว้ด้วยเช่นกัน เนื้อหาในบทที่ 6 นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอตัวอย่างตัวบทแปลคัดสรรจากตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่า เรื่อง **นักเดินทาง** โดย ซอจี และ มินธุหวุ่น โดยผู้วิจัยจะนำเสนอประวัติของผู้เขียนในลำดับแรก และจะนำเสนอตัวบทแปลคัดสรรเป็นลำดับถัดไป

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพรวมเนื้อหาของตัวบทได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะจัดกลุ่มตัวบทคัดสรรดังกล่าวตามหัวข้อรวมทั้งสิ้น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. ประสบการณ์ต่อพื้นที่ใหม่ 2. ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม 3. การเรียนรู้ทางวิทยาการ 4. การจัดการและการนำเสนอความรู้ทาง เกณฑ์การคัดเลือกตัวบทตามการจัดกลุ่มข้างต้นนี้ พิจารณาจากเนื้อหาของตัวบทเป็นสำคัญ

สังเขปผู้ประพันธ์

ซอจี (ဇော်ဂျီ; Zawgyi)

“ซอจี” เป็นนามปากกาของ อู เตง ฮัน (ဦးသိန်းဟန်; U Thein Han) (1907-1990) หนึ่งในนักเขียน กวีและนักวิชาการด้านภาษาและวรรณกรรมพม่าระดับแนวหน้าในยุคอาณานิคม

ซอจี เกิดเมื่อวันที่ 12 เมษายน 1907 ณ เมืองพยาโป่ง เขตอิระวดี เขาเข้ารับการศึกษาจบขั้นพื้นฐานในโรงเรียนรัฐบาลสองภาษา (อังกฤษ-พม่า) จนกระทั่งชั้น 7 จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อใน

ระบบโรงเรียนแห่งชาติ (အမျိုးသားကျောင်း; national school) ซึ่งเป็นระบบที่ถูกจัดตั้งขึ้นภายหลังการประท้วงคว่ำบาตรโดยกลุ่มนักศึกษาปัญญาชนครั้งที่ 1 ในปี 1920 ในปี 1925 ซอจีเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีด้านภาษาและวรรณกรรมพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง นับเป็นนักศึกษารุ่นที่สองต่อจาก เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ภายหลังจบการศึกษาในปี 1929 และได้ทำงานเป็นผู้ช่วยสอนในสาขาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง หลังจากจบการศึกษา ซอจีได้เข้ารับราชการครู ณ โรงเรียนมัธยมศึกษาโมย่ะมะ (မြို့မအထက်တန်းကျောင်း) ซึ่งเป็นโรงเรียนชั้นนำประจำเมืองย่างกุ้งระหว่างปี 1931-1934 จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อระดับมหาบัณฑิต สาขาวรรณกรรมอังกฤษและวรรณกรรมพม่า ณ มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ระหว่างปี 1934-1936

ในปี 1938 ซอจีเข้ารับราชการเป็นผู้ช่วยสอน ณ วิทยาลัยมัณฑะเลย์ จากนั้นจึงได้รับทุนการศึกษาให้ไปศึกษาต่อหลักสูตรประกาศนียบัตรด้านบรรณารักษศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยลอนดอนและวิทยาลัยทรินิตี้ คอลเลจ ดับลิน ประเทศอังกฤษ เมื่อสำเร็จการศึกษา จึงกลับเข้าทำงานเป็นผู้อำนวยการหอสมุดมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ในปี 1942 เข้ารับตำแหน่งรองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ (หน่วยวรรณกรรมและหอสมุด) ประจำกระทรวงศึกษาธิการ และได้กลับมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการหอสมุดมหาวิทยาลัยย่างกุ้งอีกครั้งในปี 1936

ภายหลังพม่าได้รับเอกราชในปี 1948 ซอจีเข้ารับตำแหน่งสำคัญทางราชการหลายตำแหน่ง เช่น เป็นหนึ่งในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญระหว่างปี 1947-1948 ได้รับการประดับยศชั้นวรรณะจ่อถิ่น (ဝဏ္ဏကျော်ထင်ဘွဲ့) ในปี 1948 จากนั้นในปี 1951-1957 ซอจีได้รับการคัดเลือกเป็นประธานคณะกรรมการประวัติศาสตร์พม่า เพื่อเขียนและจัดพิมพ์หนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงตำแหน่งประธานกรรมการในคณะกรรมการระดับชาติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ภาษาและวรรณกรรมพม่าอีกหลายสมัย

ในด้านการประพันธ์ ซอจีเริ่มเข้าสู่เส้นทางสายวรรณกรรมตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยได้ส่งบทกวีเข้าประกวดในงานแข่งขันระดับโรงเรียนและระดับภูมิภาค ก่อนจะได้รับรางวัลกวีนิพนธ์แปลยอดเยี่ยมจากการแปลบทกวี **The Character of a Happy Life** ของกวีอังกฤษ เฮนรีย์ วอททอน (Henry Wotton) ในการแข่งขันแปลบทกวีที่จัดโดยนิตยสาร “สัจจวาที” (သစ္စဝါဒီ) เมื่อเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัยในปี 1924 ซอจีได้ทำความรู้จักกับ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ และมินธุหวุ่น พวกเขาร่วมกันจัดตั้งชมรมวรรณกรรม (reading club) ภายใต้คำแนะนำของอู เผ่ หม่าวง์ ติ่น ซอจีได้รับแรงบันดาลใจจากกวีนิพนธ์อังกฤษ จึงพยายามริเริ่มการเขียนกวีนิพนธ์รูปแบบใหม่ และได้ส่งตีพิมพ์ลงในวารสารวรรณกรรมของกลุ่มวรรณกรรมภายในมหาวิทยาลัยย่างกุ้งหลายฉบับ จนกระทั่งศาสตราจารย์เผ่ หม่าวง์ ติ่น รวบรวมบทกวีเหล่านั้นตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ **รวมบทกวีขิ้ต์ซัน**

(ခေတ်စမ်းကဗျာများ) ในปี 1936 โดยได้นิยามลักษณะของงานเขียนชุดนี้ว่าเป็นกระแสวรรณกรรมทดลองยุคสมัย หรือ “ขิ้ต်ซันส่าเป่” (ခေတ်စမ်းစာပေ)

ซอจีเองได้รับการยกย่องว่ามีความโดดเด่นในเชิงกวี โดยเฉพาะในด้านกวีสมัยใหม่ และได้รับรางวัลวรรณกรรมระดับชาติรวมทั้งสิ้น 3 รางวัล ผลงานเรื่อง **ฏีกาของตะขิ่นโก่ ด่อ ฮฺไมง์** (သခင်ကိုယ်တော်မှိုင်း ဋီကာ) ได้รับรางวัลวรรณกรรมส่าเป่เบ้ะมาน (စာပေဖိမာန်) สาขางานเขียนปกิณกะ ในปี 1955 ผลงานแปลเรื่องสั้นจากวรรณกรรมตะวันตกเรื่อง **เธอหรือคือทุกข์แห่งความรักและเรื่องสั้นอื่นๆ** (နှင်လားဟဲ့ ချစ်ဒုက္ခနှင့် အခြား ဝတ္ထုတိုများ) ได้รับรางวัลวรรณกรรมแห่งชาติ สาขาวรรณกรรมแปล ในปี 1979 และรวมบทกวีเรื่อง **พุกามโบราณสมัยและบทกวีอื่นๆ** (ရှေးခေတ်ပုဂံကဗျာများနှင့် အခြားကဗျာများ) ได้รับรางวัลวรรณกรรมแห่งชาติ สาขากวีนิพนธ์ ในปี 1987

ผลงานที่โดดเด่นของซอจี ได้แก่ **รวมบทกวีเส้นทางของผักตบชวา** (ဗေဒါလမ်း; Beda Lan) (1963) **ฏีกาของตะขิ่นโก่ ด่อ ฮฺไมง์** (1955) รวมบทกวีเรื่อง **พุกามโบราณสมัย** (1987) เป็นต้น

ซอจีได้รับเหรียญประดับยศชั้น“วรรณะจ่อถิ่น” (ဝဏ္ဏကျော်ထင်)[8] ในปี 1949 และเหรียญประดับยศชั้นสิริปยันฉี่ (သိရိပျံချီဘွဲ့)[9] ในปี 1961 เขาเสียชีวิตอย่างสงบในปี 1990 เมื่อมีอายุได้ 83 ปี ในบ้านพักเขตบะหัน เมืองย่างกุ้ง

มินธุหวุ่น (မင်းသုဝဏ်; Minthuwun)

มินธุหวุ่น (1909-2004) เป็น นามปากกาของ หม่าวง์ หวุ่น (မောင်ဝဏ်; Maung Wun) ผู้เป็นนักเขียน กวี นักวิชาการด้านภาษาและวรรณกรรมชั้นแนวหน้าในวงวรรณกรรมพม่าแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 เขายังเป็นหนึ่งในกลุ่มนักเขียนผู้ขับเคลื่อนกระแสวรรณกรรมขิ้ต်ซันส่าเป ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ร่วมกับ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ (သိပ္ပံမောင်ဝ; Theippan Maung Wa) ซอจี (ဇော်ဂျီ; Zawgyi) และ แต้ะกะโต่ หม่าวง์ ตั้น ซิน (တက္ကသိုလ်မောင်သန့်စင် ; Tekkatho Maung Thant Sin) เป็นอาทิ

มินธุหวุ่นถือกำเนิดในครอบครัวพ่อค้าในเมืองกูนชันโก่ง เขตหงสาวดี (เขตย่างกุ้งในปัจจุบัน) ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 1909 เขาได้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนแห่งชาติประจำเมืองกูนชันโก่ง ระบบ 2 ภาษา ก่อนจะย้ายเข้ามาศึกษาต่อในโรงเรียนในเมืองย่างกุ้งในปี 1924 ในปี 1926 บทกวี “วสันต

[8] ยศชั้นวรรณะจ่อถิ่น (ဝဏ္ဏကျော်ထင်) เป็นเหรียญตราประดับยศเพื่อประกาศเกียรติให้แก่ผู้สร้างประโยชน์และคุณูปการให้แก่สังคมและประชาชน (Myanmar Translation Society, 1964)

[9] ยศชั้นสิริปยันฉี่ (သိရိပျံချီဘွဲ့) เป็นเหรียญตราประดับยศเพื่อประกาศเกียรติให้แก่ผู้สร้างประโยชน์และคุณูปการให้แก่ประเทศชาติ (Myanmar Translation Society, 1964)

ฤดู” (မိုးရာသီဘွဲ့) ของเขาถือเป็นผลงานชิ้นแรกที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในนิตยสารดะโก่ง (ဒဂုန်မဂ္ဂဇင်း/ Dagon Magazine) หนึ่งในนิตยสารสำคัญที่ขับเคลื่อนกระแสและขบวนการชาตินิยมและพัฒนาการวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20

มินธุหวุ่นเข้าศึกษาต่อ ณ วิทยาลัยยูนิเวอร์ซิตี้ ในปี 1929 และเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้งในสาขาภาษาพม่าระหว่างปี 1931-1933 จากนั้นจึงเข้าทำงานเป็นผู้ช่วยสอนที่สาขาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้งจนถึงปี 1935 ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับที่เขาสำเร็จการศึกษาปริญญามหาบัณฑิตสาขาภาษาพม่า ในระหว่างที่เรียนมหาวิทยาลัยนี่เอง มินธุหวุ่นมีโอกาสได้พบซอจี และเพื่อนนักศึกษารุ่นราวคราวเดียวกันที่ร่วมกันทำกิจกรรมด้านภาษาและวรรณกรรมพม่าภายในรั้วมหาวิทยาลัย เช่น เป็นเลขานุการชมรมวรรณกรรมพม่าของมหาวิทยาลัย เป็นบรรณาธิการวารสารวิทยาลัย ภาคภาษาพม่า และบรรณาธิการวารสาร “คันถโลกา” ที่ก่อตั้งโดย J.S. Furnivall ภายหลังจากเขาเกษียณอายุราชการจากการเป็นข้าราชการอาณานิคม (ICS) โดยเฟอร์นิวัลมีเจตนาในการให้ความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอก เผยแพร่วรรณกรรมตะวันตก และส่งเสริมการค้นคว้าด้านภาษาและวรรณกรรมพม่าเพื่อปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมที่ “เหมาะสม” รวมถึงความภักดีต่อจักรวรรดิให้แก่สังคมพม่า เพื่อเป็นการเตรียมตัวในระหว่างที่รอให้ประเทศเมียนมาได้รับเอกราชคืนในเวลาที่พร้อม (Boshier, 2018, p.77)

ในปี 1936 มินธุหวุ่นได้รับทุนการศึกษาไปศึกษาต่อที่ วิทยาลัยเซนต์แคทเธอรีน มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ สาขาภาษาศาสตร์ทั่วไป (ภาษาบาลี สันสกฤต ทิเบต) จากนั้นจึงย้ายไปศึกษาต่อ ณ School of Oriental and African Studies (SOAS) มหาวิทยาลัยลอนดอน ในปี 1938 ภายหลังสำเร็จการศึกษากลับมายังประเทศเมียนมา ได้เข้ารับตำแหน่งในกรมวรรณกรรมการแปล กระทรวงศึกษาธิการในปี 1942 ทั้งยังมีส่วนร่วมในกระบวนการเขียนสารานุกรมพม่าและพจนานุกรมพม่าที่ดำเนินการจัดทำโดยกระทรวงศึกษาธิการด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ มินธุหวุ่นยังดำรงตำแหน่งสำคัญในกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การวิจัย และการส่งเสริมพัฒนาด้านภาษาและวรรณกรรมพม่า รวมถึงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการการคัดเลือกรางวัลส่าเป่เบ้ะมาน ซึ่งเป็นรางวัลวรรณกรรมแห่งชาติที่สำคัญยิ่ง

ตลอดชีวิตการทำงานของมินธุหวุ่น เขาได้อุทิศความรู้ความสามารถในด้านการศึกษาของประเทศเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางหลักสูตรการศึกษากลาง การรับตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการการเขียนหนังสือแบบเรียนภาษาพม่า และแบบอ่านอาขยานสำหรับเยาวชน อาทิ บทกวีสำหรับเด็กเรื่อง **บทกวีแด่หม่าวง์ คเว** (မောင်ခွေးဖို့ကဗျာများ) (1940)

มินธุหวุ่นเขียนงานวรรณกรรมมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่เข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยเป็นต้นมา เขาได้รับการยกย่องให้เป็นหนึ่งในกวีที่ชาวพม่ารักที่สุด ผลงานกวีที่มีชื่อเสียง

ได้แก่ **รวมบทกวีขิ้ต์ซัน** (1937) **ใบหว้าแดงและบทกวีอื่นๆ** (သပြေညိုနှင့် အခြားကဗျာများ) (1941) **ตออินทนิล** (1968) และ **ร้านน้ำริมทาง** (ရေချမ်းစဉ်) (1970) นอกเหนือจากผลงานกวีนิพนธ์แล้ว มินธุหวุ่นยังประพันธ์นิทานสำหรับเด็ก เรื่องสั้น และบทความร้อยแก้วเป็นจำนวนมาก เขาได้รับการยกย่องให้เป็นต้นแบบการเขียนและการใช้ภาษาร้อยแก้วเช่นเดียวกับซอจี เรื่องสั้นที่มีชื่อเสียงและกลายมาเป็นหนึ่งในเรื่องสั้นคลาสสิคในกลุ่มวรรณกรรมพม่ายุคอาณานิคมของเขา คือ **ลุงอ่าวง์ขี้โกหก** (ဘကြီးအောင်ညာတယ်) (1942) รวมถึงผลงานชิ้นอื่นๆ เช่น **รวมเรื่องสั้นขิ้ต์ซัน เล่ม 2** (1976) **รวมเรื่องสั้นของมินธุหวุ่น** (မင်းသုဝဏ်၏ဝတ္ထုတိုများ) (2002) และ **โลกวรรณกรรม** (စာပေလောက) (1948) ที่เขียนร่วมกับซอจี

มินธุหวุ่นได้รับเหรียญประดับยศชั้น “วรรณะจ่อถิ่น” (ဝဏ္ဏကျော်ထင်) ในปี 1950 และเหรียญประดับยศชั้นสิริปยันฉี่ (သိရိပျံချီဘွဲ့) ในปี 1962 เขาเสียชีวิตลงอย่างสงบในปี 2004 ณ บ้านพักในเมืองย่างกุ้ง

กล่าวได้ว่าในโลกวรรณกรรมพม่าคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น ซอจีและมินธุหวุ่น ถือเป็นหนึ่งในกลุ่มนักเขียนที่เป็นผลผลิตจากการศึกษาอาณานิคมที่สำคัญยิ่ง พวกเขาได้สร้างผลงานสำคัญที่ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการก่อร่างสร้างรูปของวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ซึ่งพัฒนาอย่างรวดเร็วในศตวรรษนี้ ดังที่เผ่ หม่าวง์ ติ่น นิยามคำเรียกว่า “วรรณกรรมทดลองยุคสมัย” (ခေတ်စမ်းစာပေ; Hkitsan Sapei) โดยภาวะ “ความเป็นสมัยใหม่”ในวรรณกรรมนี้ สรณัฐ ไตลังคะ (2567) ได้อธิบายผ่านวรรณกรรมไทยในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 จนถึงต้นรัชกาลที่ 5 โดยใช้วิธีการอธิบายประวัติศาสตร์ยุคอาณานิคม ของ ธงชัย วินิจจะกูล ว่า เป็น “ภาวะที่ผู้คนตระหนักว่าตนกำลังอยู่ในเวลาที่ต่างจากเดิม สภาวะสมัยใหม่มากับความปรารถนาจะอยู่ ณ เวลาล่าสุด (up with the times)” อันเป็นผลมาจากการตกอยู่ภายใต้ภาวะอาณานิคม (สรณัฐ ไตลังคะ, 2567, pp. 4-5)

ผลงานของซอจีและมินธุหวุ่น ส่งอิทธิพลไม่น้อยต่อนักเขียนและปัญญาชนในช่วงเวลาถัดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผลงานหลายชิ้นของพวกเขาได้ถูกบรรจุให้เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมคลาสสิคยุคอาณานิคม และถูกบรรจุเข้าในแบบเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาพม่าจวบจนปัจจุบัน ท่ามกลางผลงานเหล่านั้น บทความเล่าเรื่องการเดินทางของซอจีและมินธุหวุ่นก็ได้รับการยกย่องให้เป็นตัวอย่างของการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในช่วงแรกเริ่ม ร่วมกับงานเขียนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ โดยแวดวงนักวิชาการวรรณกรรมพม่า (Htin, 1981; Khin Min (Danubyu), 2014b) และยังคงได้รับความนิยมจากผู้อ่านอยู่เสมอหากสังเกตจำนวนการตีพิมพ์ซ้ำอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

เช่นเดียวกับเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจีและมินธุหวุ่น ต่างก็เติบโตมาในระบบการศึกษาแบบอาณานิคม และได้รับโอกาสไปศึกษาเล่าเรียน ณ ประเทศอังกฤษในฐานะนักเรียนทุนข้าราชการ

อาณานิคม ทั้งยังเป็นที่รู้จักในฐานะศิษย์ก้นกุฏิของเผ่ หม่าวง์ ติ่น นักวิชาการคนสำคัญของสมาคมพม่าศึกษา บริบทเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญในการก่อรูปรอยทางความคิดให้แก่นักเขียนทั้งสองไปในทิศทางเดียวกับหม่าวง์ วะ และเพื่อนนักศึกษาร่วมสมัย กล่าวคือ พวกเขาล้วนแล้วแต่ดำเนินตามแนวทางชาตินิยมทางวัฒนธรรมด้วยการศึกษาค้นคว้าด้านภาษา วรรณกรรม และวัฒนธรรมพม่าในฐานะเบ้าหลอมทางวัฒนธรรม เพื่อครุ่นคิดกำหนดนิยามอัตลักษณ์ความเป็นพม่าและอัตลักษณ์ชาติขึ้นใหม่ในห้วงเวลาปลายอาณานิคม (Aung-Thwin, pp. 353-358) อันได้รับอิทธิพลโดยตรงจากปณิธานของ อู เม อ่าวง์ และสมาคมพม่าศึกษา ผ่านนักวิชาการพม่าศึกษาและสมาชิกคนสำคัญของสมาคมพม่าศึกษาเช่น เผ่ หม่าวง์ ติ่น และ ลูซ ในขณะที่เราอาจได้เห็นข้อวิพากษ์ต่อเจ้าอาณานิคมในบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมและคุณค่าที่ปรากฏในสังคมพม่าอาณานิคม และรากเหง้าทางวัฒนธรรมพม่าในงานเขียนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ แต่ในงานเขียนของซอจีและมินธุหวุ่น กลับมักพบเพียงประเด็นที่มุ่งถกเถียงเชิงวิชาการด้านภาษา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ หรือมิเช่นนั้น ก็เป็นข้อวิพากษ์ในประเด็นทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็น ความสำคัญของความรู้ คุณค่าของพระพุทธศาสนาในฐานะอัตลักษณ์พม่า และความขัดแย้งระหว่างความเป็นสมัยเก่าและความเป็นสมัยใหม่

รวมบทกวีเรื่อง **ทางของผักตบชวา** (ဖြူဖြူလွမ်း; The Way of Hyacinthe) (1963) โดย ซอจี เป็นตัวอย่างที่แสดงแนวคิดชาตินิยมทางวัฒนธรรมของซอจีได้อย่างชัดเจนเรื่องหนึ่ง ในเชิงเนื้อหานั้น **ทางของผักตบชวา** กล่าวถึงแก่นธรรมและคุณค่าของพระพุทธศาสนาเรื่องความไม่เที่ยงแท้แปรเปลี่ยนในสังสารวัฏ โดยใช้ “ผักตบชวา” ในฐานะอุปลักษณ์ธรรมชาติที่แสดงการต่อสู้ไม่รู้จบในกระแสธารแห่งชีวิตที่เหตุและปัจจัยรายรอบต่างผันเวียนเปลี่ยนแปรเป็นสามัญ นัยของ “ผักตบชวา” ถูกนำเสนอในฐานะปัจเจกชนที่พยายามต่อสู้และข้ามผ่านอุปสรรคนานาในชีวิตอย่างไม่ย่อท้อ และยอมรับความเปลี่ยนแปรต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยมีแก่นธรรมเป็นหลักนำทาง พฤกษสัญญะดังกล่าวที่ซอจีนำเสนอได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์เชิงวัฒนธรรมที่ฝังลึกอยู่ในสำนึกและความทรงจำของชาวพม่าจวบจนปัจจุบัน ในเชิงวรรณศิลป์ ซอจีเลือกใช้ภาพสัญญะใหม่และกำหนดความหมายเชิงวัฒนธรรมชุดใหม่ให้แก่ผักตบชวา ทั้งยังทดลองใช้ฉันทลักษณ์และรูปแบบภาษาแบบสามัญ ไร้ความซับซ้อนทางไวยากรณ์และความหมายเพื่อแสดงแก่นแท้ของภาษาพม่าและกวีนิพนธ์พม่าในรูปแบบใหม่ ลักษณะการใช้อุปลักษณ์ธรรมชาติเพื่อแสดงกระแสคิดคำนึงของปัจเจกเช่นนี้ เห็นได้ชัดว่าได้รับแรงบันดาลใจจากกวีนิพนธ์แนวจินตนิยมของตะวันตกอย่างชัดเจน อาจกล่าวได้ว่า รวมบทกวี **เส้นทางของผักตบชวา** เป็นชิ้นงานที่แสดงแนวคิดเชิงอุดมการณ์ของผู้เขียนทั้งในรูปแบบและเนื้อหาที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากการศึกษาแบบอาณานิคมและกระแสชาตินิยมเชิงวัฒนธรรมที่แพร่หลายอย่างเข้มข้นท่ามกลางปัญญาชนพม่ารุ่นใหม่ในรั้วมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง

ในฐานะนักการศึกษา เรายังพบประเด็นที่นักเขียนทั้งสองนำเสนอความสำคัญของการศึกษาสมัยใหม่เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานชีวิต อาทิ “การแสวงหาความรู้ในยุคก่อน”

(ဟိုတုန်းက ပညာရှာရပုံ) (2017) มินธุหวุ่นเล่าถึงความสำคัญของการศึกษาและประสบการณ์ในวัยเยาว์ โดยพยายามโน้มน้าวผู้อ่านให้เห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษในยุคอาณานิคม และความจำเป็นของโรงเรียนแห่งชาติในพื้นที่ชนบทเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาที่จำเป็นสำหรับสถานการณ์อาณานิคม

ดังนี้แล้ว ย่อมเห็นได้ว่า ซอจี มินธุหวุ่น รวมถึงเต้ะปัน หม่าวง์ วะ เองนั้น ล้วนเชื่อมั่นในแนวทางของการขับเคลื่อนแนวคิดชาตินิยมทางวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นความสำคัญของความรู้และการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาและธำรงภาษา วัฒนธรรม และพุทธศาสนาเพื่อรักษารากเหง้าแห่งอัตลักษณ์ความเป็นพม่า โดยพร้อมจะโอบรับชุดความรู้ใหม่จากตะวันตกเพื่อพัฒนาตนเองให้เท่าทันมาตรฐานความเป็นสมัยใหม่ในสถานการณ์อาณานิคม

สังเขปข้อมูลตัวบท *นักเดินทาง*

งานเขียนเรื่อง **นักเดินทาง** เป็นหนังสือรวมบทความเล่าประสบการณ์การเดินทางของนักเขียนจำนวน 2 คน ได้แก่ ซอจี และ มินธุหวุ่น หนังสือเล่มนี้ เป็นการพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์ ฮฺนะโลง ฮฺละ สาเป่ (နှလုံးလှစာပေ) ในปี 1965 โดยสำนักพิมพ์เป็นผู้คัดเลือกและรวบรวมบทความทั้งหมดมาตีพิมพ์ด้วยตนเอง ด้วยเหตุผลว่างานเขียนการเดินทางส่วนใหญ่ในเวลานั้นเป็นข้อเขียนที่ตีพิมพ์ลงในวารสารเป็นจำนวนมาก แต่กลับมีจำนวนน้อยที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นตัวเล่ม อีกทั้งยังต้องการนำเสนอลักษณะงานเขียนร้อยแก้ว “ที่สมควรใช้เป็นต้นแบบงานเขียนประเภทร้อยแก้ว” ให้แก่ผู้อ่าน (Hna Lone Hla Sape, 1965, pp. 3-5)

ผู้จัดพิมพ์แบ่งโครงสร้างเนื้อหาของหนังสือ **นักเดินทาง** ออกเป็น 2 ส่วนหลัก โดยส่วนแรกเป็นข้อเขียนของซอจี จำนวน 20 บท ในจำนวน 20 บทนี้ มีบทความร้อยแก้วเล่าประสบการณ์การเดินทางเมื่อครั้งผู้เขียนไปเรียนต่อที่ประเทศอังกฤษระหว่างปี 1939-1940 และเขียนลงตีพิมพ์ในนิตยสาร “คันถโลกา” (ကန္ထလောက; World of Books) ในปี 1941 จำนวน 15 บท ส่วนอีก 5 บทที่เหลือนั้นเป็นข้อเขียนที่เขียนขึ้นในภายหลังระหว่างปี 1947-1969 ซึ่งมีทั้งบทความร้อยแก้วและบทกวี บทความดังกล่าวเล่าประสบการณ์การเดินทางไปประเทศจีนและการเดินทางภายในประเทศเมียนมา ข้อเขียนจำนวน 5 เรื่องสุดท้ายนี้ แม้จะไม่ปรากฏเจตนาเด่นชัดแต่สามารถอนุมานได้ว่าเป็นการคัดเลือกของผู้จัดพิมพ์เองที่คัดเลือกเพิ่มเติมเข้ามา

ในขณะที่ส่วนที่ 2 ของหนังสือนั้น เป็นข้อเขียนของมินธุหวุ่น จำนวน 20 บทเช่นกัน โดยข้อเขียนจำนวน 8 บทแรก เป็นบทความร้อยแก้วเล่าประสบการณ์การเดินทางระหว่างที่ผู้เขียนไปเรียนต่อที่ประเทศอังกฤษในช่วงปี 1936-1940 บทความทั้ง 8 บทนี้ ได้รับการตีพิมพ์ลงในนิตยสารคันถโลกาเช่นเดียวกันกับงานเขียนของซอจี ในขณะที่ข้อเขียนอีก 11 บทนั้น เป็นข้อเขียนเล่า

ประสบการณ์การเดินทางในประเทศอังกฤษ จีน และภายในประเทศเมียนมา ซึ่งตีพิมพ์ลงในนิตยสาร ระหว่างปี 1939-1961 ทั้งนี้ ข้อเขียนเหล่านี้ยังมีความหลากหลายในด้านรูปแบบการประพันธ์ ยกตัวอย่างเช่น บทกวี บทละคร ปาฐกถา ความเรียงร้อยแก้ว และบทกวีแปลจากภาษาจีนโดย มินธุหวุ่น เอง

ทั้งนี้ เราอาจสรุปโครงสร้างของหนังสือ **นักเดินทาง** ได้ดังปรากฏในตารางด้านล่าง

ตาราง 2 โครงสร้างตัวบทการเดินทางเรื่อง *นักเดินทาง*

โครงสร้างตัวบท *นักเดินทาง*			
คำนำโดยผู้จัดพิมพ์ครั้งที่ 1			
ตอนที่ 1 ผู้เขียน: ซอจี		**ตอนที่ 2 ผู้เขียน: มินธุหวุ่น**	
1	สมุทรโคจร (1941)	**1**	ไปตะวันตก (1936)
2	คลองสุเอซและเมืองพอร์ท ซาอิด (1941)	**2**	อียิปต์ (1936)
3	มาร์กเซย (1941)	**3**	ยิบรอลตา (1936)
4	ยิบรอลตา (1941)	**4**	หมู่บ้านฮาเดิน (1937)
5	ลอนดอน (1941)	**5**	ผู้คนต่างที่มา ดังแม่น้ำต่างสาย (1937)
6	ลอนดอนและนักศึกษาชาวพม่า (1941)	**6**	เทศกาลเชคสเปียร์ (n.d.)
7	สามฤดูในอังกฤษ (1941)	**7**	ไปจากตะวันตก (1940)
8	ถนนใหญ่สายหนึ่งในลอนดอน (1941)	**8**	บทกวีเขียนในประเทศตะวันตก (1948)
9	ภาพยนตร์และเทศกาลในลอนดอน (1941)	**9**	มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (1939)
10	อนุสาวรีย์ในลอนดอน (1941)	**10**	เมื่อครั้งไปมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดครั้งที่ 2 (1952)
11	พิพิธภัณฑ์ในลอนดอน (1941)	**11**	บทเรียนการให้ความรู้แก่สังคมเรื่องหนึ่งในประเทศจีน (1961)
12	สวนสาธารณะ 3 แห่งในลอนดอน (1941)	**12**	บทกวีไปประเทศเมียนมาโดยนายพลเฉิงอี้ (1961)
13	ออกซฟอร์ดเมืองมหาวิทยาลัย (1941)	**13**	ริมฝั่งทะเลสาบอินยา (1961) (บทกวีแปลจากภาษาจีน)
14	บ้านเกิดของเชคสเปียร์ (1941)	**14**	ร่างบทกวีบทหนึ่ง (n.d.)

โครงสร้างตัวบท *นักเดินทาง*			
15	สังสารแห่งฟางข้าวและเหล็กกล้า (1941)	**15**	นักเดินทาง (n.d.)
16	ทวาราวดีและเกตุมวดี (1958)	**16**	หนึ่งวันในพุกาม (n.d.)
17	ไปกัมโพช (1947)	**17**	นิทานโบราณจากพุกาม (n.d.)
18	เมืองโบราณยะดะนาโบง (1947)	**18**	ป่าเขาแดนโป้ะปา (1960)
19	รวมลำนำบทกวี จารไว้ที่แผ่นดินจีน (n.d.)	**19**	บทกวีงะปะลี (n.d.)
20	จากค่ายอัจฉริยะ ณ อินเล (1969)	**20**	อัจฉริยะและดวงดาว (n.d.)

ที่มา: สรุปโดยผู้วิจัย

สังเกตได้ว่า โครงสร้างหลักของตัวบทที่ปรากฏในตารางข้างต้น มีบทความเล่าประสบการณ์การเดินทางไปประเทศอังกฤษเพื่อศึกษาต่อระหว่างปี 1936-1940 ของนักเขียนทั้งสองท่านเป็นองค์ประกอบหลัก ในขณะที่ตัวบทที่เหลือนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นบันทึกการเดินทางภายในประเทศในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทั้งนี้ ยังมีตัวบทที่ชวนให้ตั้งข้อกังขาเกี่ยวกับความต่อเนื่องเชื่อมโยงกับตัวบทอื่นๆ นั่นคือ บทแปลกวีนิพนธ์ของจอมพลเฉิน อี้ เมื่อคราวมาเยือนประเทศเมียนมาในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในปี 1961 ที่แปลโดยมินธุหว่านเอง

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาบริบททางสังคมประกอบ จะพบว่าในสังคมพม่าภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างทศวรรษที่ 1950-1980 มีตัวบทวรรณกรรมการเดินทางตีพิมพ์ร่วม 60 เล่ม (Kyaw U, 1981) สถิตินี้ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงอุปสงค์ในความต้องการอ่านประสบการณ์การเดินทางเพื่อเรียนรู้โลกภายนอกให้มากขึ้น แต่ยังเผยให้เห็นความต้องการตีพิมพ์ตัวบทการเดินทางเพื่อสนองความต้องการในตลาดของสำนักพิมพ์อีกด้วย ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เราสามารถอนุมานความจำเป็นของสำนักพิมพ์ในการเพิ่มตัวบทอื่นๆ เข้ามาเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสมดุลในโครงสร้างเนื้อหาให้ครบ 20 บทในแต่ละตอน แม้ตัวบทนั้นอาจจะไม่ใช่ประสบการณ์การเดินทางโดยตรงของผู้เขียนก็ตาม

ดังนี้แล้ว หากเราพิจารณาหนังสือบันทึกการเดินทางเรื่อง **นักเดินทาง** ในฐานะตัวบทวรรณกรรมในตัวเอง ย่อมสามารถตั้งข้อถกเถียงได้หลายประเด็น และผู้อ่านพึงตระหนักถึงบริบทเหล่านี้ในการวิเคราะห์ตัวบทในภาพรวมด้วย เช่น หนังสือเรื่อง **นักเดินทาง** เป็นการรวบรวมข้อเขียนโดยสำนักพิมพ์ มิใช่การรวมเล่มด้วยตัวนักเขียนเอง ส่งผลให้โครงสร้างของตัวบทไม่มีความเป็นเอกภาพ ทั้งในแง่ของความต่อเนื่องทางเนื้อหาที่กล่าวถึงประสบการณ์การเดินทางของผู้เขียน และ

ความต่อเนื่องทางรูปแบบการเขียน เป็นต้น ทั้งนี้ ข้อสังเกตเหล่านี้ผู้วิจัยจะใช้ประกอบการวิเคราะห์ตัวบทต่อไปในบทที่ 7

บทแปลคัดสรรจาก *นักเดินทาง*

ประสบการณ์การค้นพบพื้นที่ใหม่

ตัวบทแปลคัดสรรในกลุ่มนี้ ผู้วิจัยคัดเลือกตัวบทที่แสดงให้เห็นประสบการณ์การค้นพบพื้นที่ใหม่ อันแสดงให้เห็นถึงทัศนะ ปฏิกิริยา และ การจัดวางตนเองต่อพื้นที่ใหม่ที่ผู้เขียนไปถึง

สมุทรโคจร

ข้าพเจ้าไปถึงกรุงลอนดอน ในวันที่ 23 กันยายน 1938 และกลับมายังประเทศเมียนมาในวันที่ 4 สิงหาคม 1940 รวมแล้วอยู่ประเทศอังกฤษเป็นระยะเวลา 2 ปีครึ่ง

เมื่อข้าพเจ้ากลับมาถึงประเทศเมียนมา ผู้คนถามถึงประเทศอังกฤษกันมาก บ้างก็ถามเรื่องสงคราม บ้างถามเรื่องธรรมเนียมประเพณี บ้างถามเรื่องสิ่งรื่นเริงบันเทิงใจ บ้างถามเรื่องการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษ บ้างก็ถามเกี่ยวกับทุกสิ่ง สหายท่านหนึ่งถามถึงเรื่องไม่สลักสำคัญอะไรเรื่องหนึ่ง (แต่ก็เป็นเรื่องที่ยิ่งสำคัญ เพียงเพราะดูเหมือนจะเป็นเรื่องไม่สำคัญนี่เอง) เช่น “นักศึกษาพม่าที่นั่นอยู่กันอย่างไร ดื่มกินอะไรกัน” บ้างก็ว่า “แหม นักเรียนเก่าอังกฤษ” และดูเหมือนจะให้เกียรติคนที่กลับมาจากอังกฤษกันเป็นพิเศษ ข้าพเจ้าได้แต่ตอบกลับไปสองคำว่า “นักเรียนเก่าอังกฤษก็คนครับ นักเรียนเก่าอังกฤษก็คน”

ด้วยทุกครั้งที่มีคนถามก็ต้องตอบ เป็นเช่นนี้อยู่หลายหน คนที่ได้รับคำตอบก็มีทั้งคนที่พอใจและไม่พอใจ มีทั้งคนที่เถียงว่า “ข้าว่าเอ็งเหมือนไม่ได้ไปดูมาจนทั่ว” และคนที่อ้างว่า “นักเรียนเก่าอังกฤษอีกคนเขาบอกอย่างนี้นี่” ที่พวกเขาว่ามานั้นก็ถูกต้อง เหตุผลก็เพราะว่าข้าพเจ้าได้อยู่ที่ประเทศอังกฤษเพียงแค่ 2 ปีครึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ ยังอยู่ในฐานะนักศึกษาทัศนะต่างๆ ย่อมคับแคบ บางครั้งแม้จะเปิดหูเปิดตาเต็มที่ แต่ก็อาจจะมีหลายสิ่งที่หลุดรอดหูและสายตาไป บางหนอาจจะมีสิ่งที่ไม่แน่ใจท่ามกลางสารพัดสิ่งที่เคยได้รู้ได้เห็นมาแล้วและบางคราว ข้าพเจ้าอาจจะเคยให้ความคิดเห็นไปตามประสบการณ์ที่เคยรับรู้มา ท่ามกลางความคิดเห็นเหล่านั้นก็อาจมีความคิดเห็นที่ผิดพลาดได้

ดังนั้น จึงต้องขอเตือนผู้อ่านทั้งหลายเสียตั้งแต่ต้นว่าจงเชื่อหากสมควรแก่การเชื่อถือ

การเดินทางไปประเทศอังกฤษผ่านคลองสุเอซนั้นมีระยะทางกว่า 12,870 กิโลเมตร เรือ “สะกาย” ที่ข้าพเจ้าโดยสารไปใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 เดือน ระหว่างทางก็หยุดพักที่เมืองพอร์ตซูดาน เมืองพอร์ต ซาอิด เมืองมาร์กเซย และยิบรอลตา

ทันทีที่เรือ “สะกาย” ออกจากปากแม่น้ำย่างกุ้ง สิ่งแวดล้อมรอบเรานั้นก็ดูจะทิ้งห่างจากชายฝั่งไปทุกที มองเห็นแต่เพียงผืนฟ้าสีน้ำเงินเข้มเบื้องบน และผืนน้ำทะเลสีน้ำเงินเข้มเบื้องล่าง เมื่อ “สะกาย” แล่นผ่านมหาสมุทรอินเดีย ทะเลแดง ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และอ่าวบิสเคย์แล้ว จึงเข้าสู่ประเทศอังกฤษในที่สุด

ท่านอาจคิดว่า กลางท้องทะเล นักเดินทางที่ต้องเดินทางเป็นระยะเวลายาวนาน มองไม่เห็นฝั่งแลไม่เห็นตลิ่งนั้นคงจะต้องรู้สึกเบื่อหน่ายเป็นแน่ ก็เป็นเรื่องที่ชวนคิดเช่นนั้นจริง อันที่จริงแล้ว ผู้โดยสารเช่นเราบนเรือนั้นมีอยู่น้อยมาก จึงชวนให้รู้สึกเบื่อหน่ายพอควร แต่หากอยู่เป็นเช่นพวกลูกเรือแล้วก็เห็นจะไม่มีทางเบื่อเท่าที่คิด บนเรือนี้ ยามถึงเวลาเข้างาน พวกลูกเรือต่างทำงานอย่างมีความสุขแม้มือยุ่งเป็นระวิง ยามถึงเวลาว่าง พวกเขาก็มักจะออกกำลังกาย อ่านหนังสือ และร้องรำทำเพลงกัน ในแต่ละวันแต่ละวัน ทันทีที่พวกเราลืมตาตื่น ก็จะเห็นลูกเรือทั้งหลายกำลังทำงานกันแล้ว ที่ขัดล้างทำความสะอาดดาดฟ้าเรืออยู่ก็มี ที่ขัดยากันสนิมขาวสนิมแดงไม่ให้ราวจับขึ้นสนิมก็มี ลูกเรือที่ทำความสะอาดห้องพักก็เข้าห้องนี้ออกห้องนั้นเพื่อทำความสะอาด ลูกเรือที่ดูแลห้องอาบน้ำ ก็คอยตักเปลี่ยนน้ำใหม่ลงถังน้ำให้แก่ผู้ที่มาอาบน้ำทีละคน ลูกเรือที่เฝ้าห้องพักผ่อนบนหัวเรือก็ปัดกวาดเช็ดถูโต๊ะกันไป ที่ท้ายเรือ มีลูกเรือเฒ่าคนหนึ่งกำลังเย็บซ่อมใบเรืออยู่ ส่วนช่างเครื่องกลก็เดินขึ้นเดินลงชั้นบนชั้นล่างเรือ ทั้งตัวเปรอะไปด้วยน้ำมันเครื่อง ฝ่ายบริกรก็เดินเบียดกันไปมาจากห้องอาหารไปห้องครัว จากห้องครัวไปห้องอาหาร ส่วนสรั่งเรือนั้นคอยดูแลความสะอาดและสุขอนามัยบนเรือ ต้นเรือคอยดูแลสั่งการคนงานอีกต่อหนึ่ง เจ้าหน้าที่ห้องส่งสัญญาณวิทยุนั่งอยู่ประจำสถานีของตนไม่ไปไหน ต้นกลเองก็ดูแลสั่งการอยู่ในห้องเครื่อง ส่วนกัปตันนั้นมีหน้าที่ดูแลจัดการเรือทั้งลำ ในเวลางาน คนประจำเรือและเจ้าหน้าที่เรือเหล่านี้ต่างมีงานทำเต็มไม้เต็มมือกันอยู่ตลอดเวลา

ยามเห็นพวกเขาทีไร ข้าพเจ้าก็จะนึกถึงบทความเรื่อง “ว่าด้วยความทุกข์” ที่ ดร. จอห์นสัน หรือ ซามูเอล จอห์นสัน [Samuel Johnson] กวีอังกฤษได้เขียนไว้ ท่านได้ให้วิธีการมากมายเพื่อคลายความทุกข์ในบทความนั้น ท่านว่าจิตที่เป็นทุกข์นั้นอาจคลายได้ด้วยความสุขก็ดี ด้วยสังเวชสำนึกเห็นความทุกข์ก็ดี แต่การทำงานชนิดหัวไม่วางหางไม่เว้นนั้นกลับสามารถทำให้ทุกข์ดับสลายไปสิ้นได้ ดังตัวอย่างของลูกเรือเหล่านี้นั่นเอง ยามเห็นเหล่า

ลูกเรือที่ทำงานกันราวมดงานเช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็พลันเข้าใจคำสอนของจอห์นสันขึ้นมาด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงนึกเอาว่าพวกเขาอาจตั้งจิตภาวนาจากการงานนั่นเอง

ลูกเรือเหล่านี้ใช่ว่าทำแต่งานเพียงอย่างเดียว พวกเขายังมีเวลาว่างเช่นกัน บางครั้งในช่วงบ่าย พวกเขาก็เล่นลูกฟุตบอลไม้กัน บางครั้งก็นำแท่งไม้มาเล่นด้วยการดันกระดานไม้ทรงกลม บางครั้งก็เล่นเกมตีข้ามตาข่ายที่เรียกว่า “เทนนิสเรือ” นอกจากนี้ ยังมีห้องสมุดอยู่หนึ่งห้องบริเวณหัวเรือสำหรับผู้ที่ต้องการผ่อนคลายและได้ความรู้ ข้าพเจ้ายังมักจะไปยืมหนังสือมาอ่านอยู่บ่อยๆ

เรา ผู้โดยสารทั้งหมดจึงลองใช้ชีวิตตามลูกเรือดูบ้าง บางครั้งเราก็เล่นหัวระหว่างเรากันเอง บางครั้งก็ไปคุยเล่นกับเจ้าหน้าที่ประจำเรือ บางครั้งก็ไปขอยืมหนังสือจากห้องสมุดมาอ่าน เช่นนี้แล้ว การเดินทางข้ามสมุทรก็ไม่น่าเบื่ออีกต่อไป ต่อให้น่าเบื่อแค่ไหนก็ไม่รู้สึกไม่เพียงแต่เท่านั้น ตลอดทั้งเดือนนั้น พวกเราวุ่นวายกับการทำงานทั้งงานกินดื่ม งานกระโดดโลดเต้นเล่นกีฬา งานอ่านหนังสือ งานร้องรำทำเพลงทั้งหลาย ต่อให้คลื่นลมทะเลพัดแรง ข้าพเจ้าคิดว่าพวกเราก็แข็งแรงขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก วันหนึ่ง กัปตันเรือยืนยิ้มมองดูพวกข้าพเจ้าเล่นกัน แล้วบอกว่า “สหายทั้งหลาย ยามท่านยังมีโอกาส ก็เล่นให้มาก มีความสุขให้มากหน่อยเถิด เมื่อไปถึงอังกฤษแล้ว ยังต้องเข้าเรียน เมื่อนั้นสหายน้อยทั้งหลายก็ต้องตั้งใจเรียนแล้ว เมื่อเวลานั้นมาถึง ขอให้ตั้งใจศึกษาหาความรู้อย่างไม่ย่อท้อ เพราะมีแต่เพียงเช่นนี้พวกท่านจึงจะเทียมบ่าเทียมไหล่กับพวกนักเรียนตะวันตกได้” เขายังเข้ามาเล่นกับพวกเราอยู่อีกครั้งสองครั้ง ข้าพเจ้าจดจำคำพูดของเขาได้ไม่ลืม เมื่อไปถึงอังกฤษแล้วได้เข้าเรียนแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้รู้ว่าคำพูดเหล่านั้นจริงแท้อย่างยิ่ง

(Zawgyi, 1941, pp. 9-12)

คลองสุเอซและเมืองพอร์ต ซาอิด

หากอยากให้โลกรู้จักเมียนมา เมียนมาเองต้องรู้จักโลกเสียก่อน ท่ามกลางสิ่งที่ควรรู้จักนี้ ควรยิ่งต้องรวมคลองสุเอซไว้ด้วย ข้าพเจ้าเชื่อเช่นนั้น

คลองสุเอซเป็นเส้นทางเดินเรือโลกที่ขุดแต่งทะเลทรายด้วยปัญญาญาณของมนุษย์ ทิศตะวันออกของคลองนั้นคือทวีปเอเชีย ทิศตะวันตกของคลองนั้นคือทวีปแอฟริกา ทิศเหนือของคลองคือทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และทิศใต้นั้นคือทะเลแดง ลำคลองนั้นทอดในแนวเหนือ-ใต้ เชื่อมต่อทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลแดงเข้าไว้ด้วยกัน ลำคลองยาวราว 160

กิโลเมตร ในบางช่วงตอนนั้นกว้างขนาดเรือเดินสมุทร 2 ลำแล่นสวนกันได้พอดี ปากคลองฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเป็นที่ตั้งของเมืองพอร์ต ซาอิด และปากคลองฝั่งทะเลแดงเป็นที่ตั้งของเมืองสุเอซ คลองแห่งนี้ยังตัดผ่านไปจนถึงประเทศอียิปต์อีกด้วย

เรือ “สะกาย” ที่พวกเราโดยสารมานั้นเข้าสู่เมืองสุเอซในเวลาประมาณ 15 นาฬิกา ตามธรรมเนียมแล้ว เจ้าพนักงานนำร่องและแพทย์ชาวอียิปต์ต้องขึ้นมาบนเรือ ผ่านไปครู่หนึ่ง เรือ “สะกาย” จึงแล่นเข้าสู่ลำคลอง

หากมองลงไปจากหัวเรือก็จะเห็นลำคลองที่ตรงดิ่งแล้วค่อยๆ บีบแคบเข้า หากมองจากท้ายเรือก็จะเห็นเรือเดินสมุทรลำใหญ่ๆ ที่กำลังแล่นล้อคลื่นมุ่งหน้าไปทวีปเอเชียที่อยู่ในทะเลแดง หากมองไปยังเมืองสุเอซจะมองเห็นถังบรรจุน้ำมันขนาดมหึมา สวนอันเขียวชอุ่มและตึกรามบ้านช่องสีขาวสะอาด ครั้นหากมองไปยังอีกฝั่งก็จะมองเห็นเพียงแค่เนินทรายสูงๆ ต่ำๆ สุดสายตา

ในขณะที่เรือค่อยๆ แล่นเข้าไปตามลำคลองนั้น ราวกับก้าวข้ามเข้าสู่โลกอีกใบอันเงียบสงบในทันที ก่อนหน้านี้เจอแต่คลื่นลมลูกใหญ่อยู่บ่อยครั้ง มาคราวนี้ “สะกาย” โล้ตัวไปมาหน้าหลัง คล้ายหยอกล้อกับคลื่นที่ซัดเข้ามาทางหัวเรือแล้วมุดกระโดดออกไปทางท้ายเรือ เหล่าลูกเรือต่างสวมเสื้อกันฝนแล้ววิ่งหลบละอองคลื่นที่กระเซ็นเข้ามาจนชนกันไปมา ส่วนพวกเราเดินโซเซราวกับอิจฉาคนเมาขึ้นไปบนดาดฟ้าเรือเพื่อจะเลี่ยงไม่ให้เมาคลื่นในยามนี้ บริเวณรอบตัวเรือทะเลกลับสงบไร้คลื่น เรือก็ค่อยๆ แล่นไปเรื่อยๆ พวกลูกเรือต่างขึ้นไปยืนกอดอกบนหัวเรือ มองตรงไปเบื้องหน้า ส่วนพวกข้าพเจ้าก็ยืนกันเป็นกลุ่มละสองคนสามคน มองหาสิ่งเจริญตารอบข้างดูเพลินๆ

บนชายฝั่งไม่ไกลนักจากตัวคลอง ข้าพเจ้ามองเห็นอูฐ 4-5 ตัว ขายาวๆ ยืนเรียงแถวอยู่ลิบๆ บนหลังอูฐนั้น มีชายอาหรับคนหนึ่งโบกมือทักทายพวกเรา ข้าพเจ้าจึงโบกตอบกลับไปบ้าง หากเขากำลังนึกอยู่ว่าเรือยนต์ของเราช่างใหญ่โตโอ่อ่า พวกเราเองก็กำลังคิดพอดีว่าอูฐของเขานี่ดูเหมาะเจาะยิ่ง

“สะกาย” ยังคงแล่นต่อไปอย่างราบรื่น บางครั้งก็สวนกับเรือเล็กของคนในพื้นที่บ้าง บางคราวที่เรือชนคลื่นก็จะผ่านเรือเล็กขุดทรายบริเวณใกล้ๆ แนวตลิ่งที่ทรุดตัว ในขณะที่เรือค่อยๆ แล่นไปอยู่นั้น อาทิตย์ก็ค่อยๆ อัสดง

คลองสุเอซนี้ช่างน่ามหัศจรรย์ นับเป็นการใช้ปัญญาคำนวณผลประโยชน์ของปราชญ์ทางการเมืองชาวยุโรปโดยแท้ คลองนี้ถือเป็นเส้นเลือดใหญ่สำหรับการค้าโลก พูดอีก

อย่างคือคลองสุเอซเป็นพยานวัตถุอันสำคัญยิ่งชิ้นหนึ่งของโลกที่แสดงจินตนาการ กลอุบายทางการเมืองและสติปัญญาทางการค้าของชาวยุโรปให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ความมหัศจรรย์ที่ว่านั้นเป็นดังนี้ ช่วงเวลาการสร้างคลองสุเอซคือระหว่างปี 1850-1870 ก่อนหน้านั้น ชาวยุโรปต่างเชื่อว่าความคิดที่จะขุดคลองนั้นเป็นความคิดที่ไม่น่าจะเป็นไปได้และเป็นความคิดที่เหลวไหล แต่นายแฟร์ดิน็อง เดอ เลสเสป [Ferdinand De Lesseps] กลับโจมตีความเชื่อนั้นด้วยความพยายามที่ไม่ย่อท้อ ด้วยจิตใจที่ไม่ยอมแพ้ และด้วยจินตนาการที่กว้างไกล อุปสรรคสำคัญของเดอ เลสเสป คือการขอที่ดินจากผู้สำเร็จราชการแห่งอียิปต์และการได้มาซึ่งเงินทุนที่จะใช้ในการขุดเจาะ ประการแรกนั้น ผู้สำเร็จราชการแห่งอียิปต์ไม่ยินยอมให้มีการขุดเจาะคลอง แต่บุตรชาย “ซาอิด ปาชา” [Mehmed Said Pasha] เมื่อขึ้นครองตำแหน่งผู้สำเร็จราชการต่อได้อนุญาตให้เจาะ เมื่อดำเนินการขุดเจาะจึงมีความจำเป็นต้องใช้เงินทุน เดอ เลสเสป จึงเดินทางกลับยุโรปเพื่อจัดตั้งบริษัท ครั้นได้เงินทุนเพียงพอก็เริ่มดำเนินการก่อสร้าง กระทั่งดำเนินการสำเร็จภายในเวลา 20 ปี

การคะเนผลได้เสียของปราชญ์การเมืองชาวยุโรปนั้นเป็นเช่นนี้ คลองสุเอซตั้งอยู่ ณ จุดศูนย์กลางระหว่างทวีปยุโรป แอฟริกา และเอเชีย ขณะที่เดอ เลสเสปกำลังหาหุ้นส่วนอยู่นั้น รัฐบาลอังกฤษกลับไม่เห็นชอบ ด้วยคิดว่าเมื่อขุดเจาะสำเร็จแล้วฝรั่งเศสจะถืออำนาจดูแลปกครอง ภายหลังเมื่ออังกฤษรู้ถึงประโยชน์ของลำคลองจึงซื้อหุ้นคืนมาจากรัฐบาลอียิปต์เป็นจำนวนมาก ว่ากันว่าคลองสุเอซนี้ สำหรับประเทศอาณานิคมในทวีปเอเชียที่อยู่ภายใต้การปกครองของชาวชาวยุโรปแล้ว ถือเป็น “กุญแจ” ดอกหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาอนาคตของยุโรปและเอเชียต่อไปได้

นอกจากจะเป็นเส้นเลือดใหญ่สำหรับการค้าโลก คลองแห่งนี้ยังมีความสำคัญเพราะเป็นเส้นทางลัดที่ช่วยย่นระยะเวลาการเดินทาง ลดค่าใช้จ่าย และยังช่วยให้เกิดการซื้อขายได้ง่ายขึ้นอีกด้วย สมัยที่ยังไม่มีลำคลองนั้น เรือที่เดินทางจากยุโรปไปเอเชียจะต้องอ้อมทวีปแอฟริกา แต่ปัจจุบันนี้สามารถตัดผ่านคลองสุเอซได้เลย หากวนอ้อมแอฟริกา จากลอนดอนไปกัลกัตตาจะต้องเดินทางประมาณ 18,807 กิโลเมตร แต่หากตัดผ่านคลองสุเอซก็จะเดินทางเพียงแค่ 12,949 กิโลเมตรเท่านั้น

“สะกาย” แล่นในคลองสุเอซอยู่ทั้งคืน ครั้นรุ่งเช้าจึงถึงเมืองพอร์ต ซาอิด มองเห็นตึกของบริษัทคลองสุเอซสีขาวเด่นตระหง่านทันทีที่เดินทางถึง

เมืองพอร์ต ซาอิด เป็นเมืองในปกครองของประเทศอียิปต์ โดยใช้นามของ โมฮัมเหม็ด ซาอิด ตั้งเป็นนามเมือง เนื่องจากเป็นเมืองท่าที่เรือจากทั่วโลกมาจอดเทียบ จึงกล่าว

ได้ว่าเป็นเมืองที่รวบรวมผู้คนหลากหลายเชื้อชาติไว้ด้วยกัน ความที่ผู้คนหลากชาติมาหยุดพัก ที่นี่จึงเป็นแหล่งรวมเอาธรรมเนียมประเพณีนานา ทั้งดีและเลวจากทั่วโลกมารวมกันไว้ แต่เพราะเป็นเมืองของชาวตะวันออก จึงคงความเป็นตะวันออกอยู่มาก เหตุเพราะทันทีที่เรือเข้าเทียบท่า พวกเราก็ได้เห็นพฤติกรรมอันไร้มารยาทของพ่อค้าชาวตะวันออกจำนวนมาก

พวกเขารีบวิ่งกรูกันขึ้นมาบนเรือเพื่อขายสินค้าราวกับเสือหิวโซตะครุบเหยื่อ พลางร้องตะโกนจนน่ารำคาญ ทั้งพากันเบียดเสียดยื้อยุดขายของ แอบขายแบบหลบๆ ซ่อนๆ บ้างก็มี หลอกขายบ้างก็มี เป็นที่น่ารำคาญอยู่มาก ทั้งยังน่าระแวงพวกล้วงกระเป๋าด้วย

ข้าพเจ้าเพียงนึกว่าจะซื้อกระเป๋าหนังใส่สตางค์เล็กๆ สักใบหนึ่ง คนขายกระเป๋าหนังก็หันมองมาทางข้าพเจ้าแล้วเรียกราคา ข้าพเจ้าทำเกินไปหรือ พ่อค้าที่แอบขายของแบบหลบๆ ซ่อนๆ ดึงภาพวาดสกปรกภาพหนึ่งออกมาให้ข้าพเจ้าดูเป็นตัวอย่าง พอเขาเห็นข้าพเจ้าสายหน้าปฏิเสธทันทีที่มองเห็น ก็เข่นเขี้ยวเคี้ยวฟันจ้องกลับด้วยสายตาเปี่ยมโทสะ ข้าพเจ้าทำเกินไปหรือ เมื่อข้าพเจ้าต่อราคาครึ่งต่อครึ่งของราคาสินค้าที่ตั้งสูงจนเกินจริง แล้วพ่อค้าถามกลับว่า “เคยเห็นของแบบนี้รึไง” จากนั้นเขาก็เดินไปหาลูกค้าคนอื่น ข้าพเจ้าทำเกินไปหรือ ข้าพเจ้ากล้าพูดเลยว่า ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าไม่ได้ทำเกินไปสักนิดเดียว แล้วเหตุใด เมื่อเรือของพวกเราใกล้ออกจากท่า พ่อค้าเหล่านี้จึงเดินมาหาข้าพเจ้าแล้วพูดว่า “โอ พระเจ้า ผมตามคุณมานานแล้ว เหนื่อยก็เหนื่อย ช่วยซื้อในราคาที่คุณต่อไปหน่อยเถอะ” เขาพยายามขาย ข้าพเจ้าจึงตอบไปว่า “คุณถามผมเองว่า เคยเห็นอะไรแบบนี้หรือเปล่า เพราะฉะนั้นลดลงอีกสัก 1 ชิลลิงเถิด” เขาโกรธจนตาแทบถลน แล้วลงจากเรือไป ส่วนข้าพเจ้ายังคงยิ้มไม่หุบ

ข้าพเจ้ารู้ว่าพ่อค้าหนุ่มไร้มารยาทคนนั้นไม่ได้ยากจนจริง ก็ดูเอาเถิด เหล่ากุลีกำลังที่ขนย้ายถ่านหินกันอย่างเหน็ดเหนื่อยเข้าไปใต้ท้องเรือ “สะกาย” นี่ต่างหากที่ยากจนอย่างแท้จริง

เวลา 14 นาฬิกา “สะกาย” ถอนสมอเรือออก แล้วเคลื่อนลำเรือออกจากท่าในเวลา 15 นาฬิกา จากนั้นตรงปากทางเข้าเมือง จึงแล่นผ่านรูปปั้นหินของ เดอ เลสเสป ชาวฝรั่งเศสผู้ที่ “ชี้นิ้วไปทางใด ก็กลายเป็นน้ำ”[10] ตามแบบผู้มีบุญบารมีในสำนวนพม่า แล้วจึง

[10] สำนวนพม่า “ชี้นิ้วไปทางใด ก็กลายเป็นน้ำ” กล่าวถึงตำนานกษัตริย์พม่า พระเจ้าอลองสิธู ผู้มีบุญญาธิการ เมื่อครั้งพระองค์เสด็จท่องมณฑลทางชลมารค ยามชี้พระหัตถ์ไปยังที่ใด พื้นที่นั้นก็กลายเป็นผืนน้ำเพื่อให้เรือพระที่นั่งเสด็จผ่านได้ดังปรารถนา ชาวพม่าใช้สำนวนนี้กล่าวถึงผู้มีบุญบารมีที่สามารถประกอบกิจต่างๆ ให้สำเร็จสมปรารถนาได้ดังใจ (Hla Ma Thein, 1955)

แล่นเข้าทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ด้วยคุณูปการของเดอ เลสเสป นักเดินทางทั้งหลายจึงสามารถเดินทางจากตะวันออกไปยังตะวันตกได้ในระยะเวลาอันสั้น

(Zawgyi, 1941, pp. 13-18)

กรุงลอนดอน

เวลา 11 นาฬิกา รถไฟที่เราโดยสารมาเข้าจอดที่สถานีลิเวอร์พูลทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของลอนดอน เจ้าหน้าที่จากพม่าสมาคมจำนวนหนึ่งมารอรับพวกเราเพื่อจะพาไปยังอาคารของสมาคม จากนั้นก็เช่าบ้านพักให้แก่เรา พวกเราอ่านหนังสือนำทางเที่ยวมาตั้งแต่ตอนที่อยู่บนเรือ แผนที่เมืองนั้นก็ได้ดูมาแล้ว เราเดินทางไปก็ชี้นิ้วลากไปบนแผนที่ตามสถานที่ต่างๆ ตรงนี้คือพิพิธภัณฑ์บริติชมิวเซียม ตรงนี้คือรัฐสภา ตรงนี้คือย่านพิคะดิลลีที่รวมเอาแหล่งบันเทิงและย่านการค้าไว้ ตรงนี้เป็นย่านคนจนฝั่งตะวันออกของลอนดอนที่สกปรกโสโครก ตรงนี้คือถนนแชริงครอสที่ผู้คนพลุกพล่านและเต็มไปด้วยร้านหนังสือ ตรงนี้คือถนนฟลีทที่เป็นแหล่งรวมสำนักหนังสือพิมพ์มากมาย ส่วนตรงนั้นคืออุทยานไฮด์ปาร์คที่นักพูดบนลังสบู่มักจะมาปราศรัยกัน พวกเราเดินทางกันจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งอย่างสะดวกสบายไร้ปัญหา แต่ทันทีที่รถของเราออกจากสถานีลิเวอร์พูล ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบแล้วว่าถึงที่ใดแล้ว รู้แค่ว่าเดินทางมาได้ราวสองชั่วตึกนับจากตึกที่มีอยู่สองฟากถนน

ระหว่างที่รถของเราแล่นอยู่นั้น สองข้างทางมีผู้คนพลุกพล่าน จะมองไปทางใดก็เห็นเพียงแค่คนและตึก ข้าพเจ้าได้แต่รำพึงว่ามีแต่คนเต็มไปหมด มีแต่คนเต็มไปหมด สองฟากฝั่งถนน ก็มีแต่คน ในร้านค้าก็คน นอกร้านค้าก็คน ชั้นบนรถเมล์ ชั้นล่างรถเมล์ก็มีแต่ผู้คนเดินไปมา เบียดกันแทรกกันไปมา บ้างก็ออกมาจากใต้ดิน บ้างก็ลงไปใต้ดิน ผู้คนเหล่านั้นมีทั้งคนที่ออกมาจากรถไฟใต้ดินที่อยู่ในอุโมงค์ใต้ดิน คนที่ขึ้นรถไฟใต้ดิน และคนที่ลงจากรถไฟใต้ดิน จำนวนประชากรในลอนดอนและปริมณฑลมีจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรพม่าทั้งประเทศ หรือประมาณ 850,000 คน

เวลาผ่านไปประมาณ 10 วัน โรงเรียนก็เปิด ระหว่าง 10 วันนั้น พวกเราอยากรู้จักและเข้าใจสถานที่ที่ควรไป ถนนที่ควรเดินในกรุงลอนดอนที่กว้างใหญ่ชนิดที่มีคนเยอะแยะมากมายถึงเพียงนี้ให้ถ้วนทั่ว ด้วยเหตุนี้ พวกเราจึงคลี่แผนที่เมืองลอนดอนทันทีที่ลืมตาตื่นนอนและเสร็จสิ้นธุระการกินดื่มเรียบร้อยแล้ว ที่คลี่ดูก็ดูแล้ว แต่เรื่องที่จะสามารถเดินทางได้ไปง่ายๆ เห็นจะไกลความจริงสักหน่อย จะอย่างไรเสีย เราก็ทิ้งแผนที่ไปไม่ได้ จำเป็นต้องมีแผนที่ติดตัวไปด้วยถึงจะคำนวณเส้นทางระหว่างบ้านพักและสถานที่ที่จะไปนั้นได้ พวกเรา

จึงเก็บแผนที่เข้ากระเป๋า แล้วหนีบเพื่อนเจ้าถิ่นที่รู้จักสนิทสนมกันดีออกไปโบยบินเรียนรู้กรุงลอนดอนเหมือนกับลูกนกที่หัดกระพือปีก ระหว่างเรียนรู้ที่จะบินนี้ พวกเราต่างทำตามสิ่งที่ผู้คนเขาทำกัน อย่างเช่นเสื้อและกางเกงที่เราเย็บมาจากพม่าใส่หลวมเกินไปจนใส่ไม่สวย เราเลยคุยกันว่าจะไปตัดใหม่ไวๆ แล้วจึงไปตัดชุดใหม่กัน บางครั้งเวลาที่เราเข้าไปในร้านค้า เราเข้าไปแบบไม่มีถุงมือ ไม่สวมหมวก และไม่มีเสื้อโคต แต่พอกลับออกมากลับสวมทั้งถุงมือ สวมทั้งหมวกและมีเสื้อโคตคลุมตัว บางครั้งเราไปถึงยังมุมถนนหรือสี่แยก ก็มีไฟสามสี ได้แก่ สีแดง สีอำพัน และสีเขียวสว่างขึ้น มีคนบอกว่าจะข้ามถนนไปยังอีกฝั่งได้เฉพาะเมื่อไฟสีแดงกระพริบเท่านั้น พวกเราก็จดจำเอาไว้ ในชั้นล่างของรถเมล์ก็เช่นกัน เขาห้ามสูบบุหรี่ ก็ต้องไม่สูบ พอลองเข้าเมืองตาหลิ่วก็หลิ่วตาตามได้สักสามสี่วัน เรื่องที่เมื่อก่อนเคยคิดว่ายาก มาตอนนี้ก็กลับง่ายขึ้นแล้ว เรื่องที่เคยดูไม่ชัดเจนก่อนหน้านี้ พอมาถึงตอนนี้ก็ดูจะชัดเจนขึ้นแล้ว เรื่องที่เคยคิดว่าเป็นที่รู้ดีก่อนหน้า มาถึงตอนนี้ก็กลับกลายเป็นเรื่องที่ต้องไตร่ตรองถึงเหตุและผลแวดล้อมให้ดี ในเวลานี้พวกเราคล้ายจะใกล้ชิดกับลอนดอนมากขึ้นกว่าก่อนหน้า นับตั้งแต่วันที่พวกเรามาถึงลอนดอน เราก็ได้พบเจอเรื่องที่ไม่ระมัดระวังไม่ได้อยู่หลายเรื่อง ก็จะขอเล่าให้ฟังเท่าที่พอจำได้

ประการแรกคือ ชาวอังกฤษนั้นล้วนร่ำรวย จะมองไปทางใดโดยส่วนใหญ่ก็มักพบแต่ลักษณะอันมีฐานะร่ำรวยทั้งสิ้นในเมืองลอนดอนนี้ ต้นหนเรือ “สะกาย” สั่งพวกเราว่า “พวกเธอลองไปดูย่านคนยากจนทางฝั่งตะวันออกของลอนดอนดูสิ” ข้าพเจ้าก็ได้ตามไปดูในเวลาต่อมา แต่หากเปรียบเทียบกับคนยากไร้ในพม่าแล้ว คนยากไร้ของพวกเขานั้นยังร่ำรวยกว่ามาก ข้าพเจ้าคิดว่าเช่นนั้น ข้าพเจ้าได้ไปยังย่านคนยากไร้ของลอนดอนด้วยความช่วยเหลือของสมาชิกคนหนึ่งของสมาคมช่วยเหลือคนยากไร้ เราไปยังห้องแถวแห่งหนึ่ง เขาบอกข้าพเจ้าว่าผู้คนที่ห้องแถวแห่งนี้ลำบากที่สุด แม้แต่ถังน้ำล้างหน้าก็ยังมีเพียงแค่ถังเดียว ห้องส้วมก็มีเพียงห้องเดียว ใช่อยู่ พวกเขายากไร้ แต่คนยากไร้ที่บ้านเรานั้น ทุกท่านทราบดีว่าถังน้ำแม้สักถังก็หาไม่ได้ ห้องส้วมสักห้องก็ไม่มี ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่าเมืองลอนดอนเป็นเมืองที่ร่ำรวย ไม่มีบ้านหรือกระท่อมหลังเล็กๆ มีแต่ตึกกว้านร้านโรง ตึกหินหลังใหญ่ รถม้าคันเล็กๆ ก็หามีไม่ รถเมล์ผุๆ พังๆ ก็ไม่มี รถเมล์ล้วนใหม่เอี่ยมสวยงาม ในบ้านเรือน โรงภาพยนตร์และร้านอาหาร ใช้พรมปูพื้นกันอยู่ทั่วไป ทั้งโต๊ะแลเก้าอี้ก็เป็นของใช้ที่ไม่มีไม่ได้สำหรับพวกเขา ทั้งยังสามารถรับประทานนมวัว เนย และขนมปังได้ง่าย สรุปก็คือว่ากันว่ายุคสมัยก่อนเกิดสงครามนั้น ในทุกสัปดาห์รัฐบาลบริติชยังสามารถให้เงินแก่ผู้ว่างงานได้อีกคนละ 900,000 เหรียญทอง หรือ 90,000 เหรียญทองก็ไม่ทราบ

ประการที่สอง คือความแข็งแรงและความรวดเร็ว บ้านหรือตึกหลังเล็กๆ นั้นมีน้อย พวกเขามักจะกั้นห้องในตึกแถวหลังใหญ่อยู่กัน เมื่อย้อนดูลักษณะผู้คนก็พบว่าจำนวนมากนั้นมีแต่ผู้ที่ร่างกายสูงใหญ่กำยำ โดยเฉพาะตำรวจประจำท้องถนนนั้นร่างกายกำยำเป็นพิเศษ ทั้งยังหล่อเหลา ไม่เพียงแต่คน สัตว์ก็แข็งแรงสูงใหญ่ แม้แต่ม้าลากเกวียนสินค้าของพวกเขาก็น่าจะใหญ่กว่าม้าลากรถไฟของเราถึง 2-3 เท่า นอกจากนี้ เมืองลอนดอนเท่าที่ข้าพเจ้าเห็นนี้ยังไม่มีความชักช้าอืดอาด มีแต่ความว่องไว ข้าพเจ้าเห็นทั้งคนงาน เสมียน บ๋อย นักศึกษา นักเดินทาง ทุกคนล้วนเดินกันรวดเร็วคล่องแคล่วจนรองเท้าดังก๊อกก๊อก ทั้งนั้นตามริมถนน ใต้ดินที่มีรถไฟใต้ดินก็เป็นเช่นนี้เช่นกัน ทีแรกข้าพเจ้าประหลาดใจว่าเหตุใดพวกเขาจึงว่องไวปราดเปรียวกันเพียงนี้ ต่อมาเมื่อตนเองมีธุระสี่ห้าเรื่องในหนึ่งวัน จึงเข้าใจว่าเพราะเหตุใด

อีกประการหนึ่ง คือการเคารพกฎระเบียบและความสุภาพเรียบร้อย ในเมืองลอนดอนนี้ข้าพเจ้าชื่นชมผู้รับจ้างขับรถที่รักษากฎระเบียบกันเป็นอย่างดี ตรงทางแยกบางจุดไม่มีตำรวจจราจร มีเพียงไฟแดง ไฟอำพัน และไฟเขียว ไฟเหล่านี้ทำงานด้วยระบบไฟฟ้าจึงสว่างและดับทีละรอบไป ไฟแดงหมายความว่าหยุด ไฟเหลืองหมายความว่าเตรียมตัว และไฟเขียวหมายความว่าไปได้ ไม่ว่าถนนจะโล่งว่างเพียงใด คนขับรถรับจ้างก็เชื่อฟังคำสั่งของสัญญาณไฟอย่างเคร่งครัด อีกเรื่องหนึ่งคือ ยังไม่ต้องพูดถึงพ่อค้าแม่ขาย ดูเพียงแค่คนทั่วไปซึ่งล้วนมีวาจามารยาทสุภาพเรียบร้อย ยามผู้คนเบียดเสียดกันบนถนน เมื่อเดินชนกันขึ้นมา ต่างก็มักจะขออภัยกันด้วยดีและมักจะช่วยเหลือคนเฒ่าคนชรา ทั้งยังมักช่วยเหลือกันหากใครมีสัมภาระข้าวของมาก พวกเขายังรู้จักช่วยเหลือดูแลคนแปลกหน้า ทั้งตำรวจลอนดอนยังมีชื่อเสียงไปทั่วโลกเรื่องความสุภาพเรียบร้อย ในลอนดอนมีสำนวนหนึ่งที่ผู้คนรู้จักกันทั่วไปคือ “หากไม่รู้ทาง ให้ถามตำรวจ”

อีกเรื่องหนึ่งนั้น คือการรู้จักจัดการสิ่งต่างๆ ให้สะดวกสบาย การจัดการสิ่งต่างๆ ให้สวยงาม และการฝักใฝ่หาความรู้ ชาวลอนดอนนิยมสูบบุหรี่กันมาก ร้านบุหรี่ปิดกันตั้งแต่ 20 นาฬิกาเป็นต้นไป ด้วยเหตุนี้ สำหรับผู้ที่เสาะหาไฟแช็กหลัง 20 นาฬิกา ก็มักจะมีเครื่องที่จัดเตรียมไว้ตามมุมถนน เครื่องนี้หากใส่สตางค์ลงไป ก็จะมีไฟแช็กที่ตนต้องการออกมา ตามสถานีรถไฟและบ้านเช่าก็มีเครื่องเช่นนี้ แม้กระทั่งตั๋วรถไฟฟ้าและตั๋วรถไฟก็ขายด้วยวิธีการนี้เช่นกัน และหากภาพยนตร์ดีๆ สักเรื่องก็ไม่มีธรรมเนียมเบียดกันแย่งซื้อตั๋วภาพยนตร์ตามห้องขายตั๋ว เช่นคำกล่าวว่าใครมาก่อนย่อมได้ก่อน สุภาพชนจึงรอต่อแถวอยู่หน้าโรงภาพยนต์นั่นเอง ผู้ที่มาทีหลังสุดอย่าได้คิดที่จะแซงหน้าผู้ที่มาก่อน การซื้อของก็เช่นเดียวกัน หรือแม้แต่การไปซื้อแสตมป์ในไปรษณีย์ก็ใช้วิธีการเช่นนี้ ยามหนังสือพิมพ์

ฉบับใหม่วางขาย ทุกคนต่างก็อยากได้หนังสือพิมพ์ใหม่ด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครถามใครในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง ไม่มีใครเอ่ยปากขอให้มีใครสักคนรับฟังความลำบากของตน ทุกคนต่างมารอซื้อหนังสือพิมพ์ของตนเองแต่เช้า ตามร้านอาหารก็เช่นเดียวกัน ตามร้านข้าว ผู้คนมักจะอ่านหนังสือพิมพ์ไปกินข้าวไป ในรถไฟ พวกเขาก็นั่งรถไฟไปอ่านหนังสือไปเช่นกัน

ประการสุดท้าย คือการชมเมืองลอนดอนยามราตรี ตามหน้าร้านรวงต่างๆ ล้วนติดไฟหลากสี เหตุเพราะไฟหลากสีเหล่านี้นี่เอง ยามมองดูครั้งใดลอนดอนก็สว่างไสวไปทั้งเมือง ข้าพเจ้ายังคิดว่าเหมือนอยู่ในงานเทศกาลประดับประทีปเดือนตะดิงจุ๊ต์กลางกรุงลอนดอนอย่างไรอย่างนั้น

ด้วยข้าพเจ้าอยากชื่นชมกรุงลอนดอนสักหน่อย จึงนำเสนอข้อดีของกรุงลอนดอนแต่พอคร่าว ข้าพเจ้าเชื่อว่าข้อดีเหล่านี้ อันที่จริงแล้วล้วนมีเหตุมาจากจำนวนประชากรที่มีมากและการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ดีนั่นเอง

(Zawgyi, 1941, pp. 28-33)

ประสบการณ์การค้นพบทางวัฒนธรรม

ตัวบทแปลคัดสรรในหัวข้อนี้ แสดงเนื้อหาที่เกี่ยวกับประสบการณ์ใหม่ทางวัฒนธรรมที่ผู้เขียนได้พบเจอ รวมถึงการปรับตัวของผู้เขียนเมื่อต้องอาศัยอยู่ในต่างแดน

ถนนใหญ่สายหนึ่งในลอนดอน

ยามแม่น้ำเทมส์ใกล้จะไหลลงสู่ทะเล แม่น้ำไหลไปทางทิศเหนือแล้วเลี้ยวไปทางทิศตะวันออก กล่าวกันว่า บนฝั่งซ้ายขวาของแม่น้ำที่หักขึ้นทางทิศเหนือแล้วลดเลี้ยวไปทางทิศตะวันออกนี่เอง เป็นจุดแรกตั้งต้นของเมืองลอนดอน เหนือโค้งน้ำแห่งนี้ มีสถานีรถไฟแชริงครอส ถนนที่ออกจากสถานีรถไฟวิ่งขึ้นไปทางทิศเหนือ คือ ถนนแชริงครอส หากเดินไปตามถนนสายนี้ราวครึ่งชั่วโมง จะเข้าสู่ถนนทอตเทนแฮมคอร์ตพอดี เดินไปตามถนนทอตเทนแฮมคอร์ตอีกราว 2 นาที แล้วเลี้ยวขวา ก็จะถึงอาคารของพม่าสมาคมอย่างแน่นอน

ถนนทอตเทนแฮมคอร์ตและถนนแชริงครอส เป็นถนนที่คลาคล่ำไปด้วยผู้คนจำนวนมาก ด็อกเตอร์จอห์นสัน นักเขียนชื่อดังชาวอังกฤษเคยเล่าว่า ยามที่เขาอยากเห็นกระแสชนที่สัญจรไหลบ่า เขาก็จะไปยังถนนแชริงครอส เป็นเช่นที่เขาได้กล่าวไว้ ถนนสายนั้นมีแต่ผู้คนจริงๆ และยามที่มีผู้คนมากมายก็ย่อมมีของกินของใช้และสิ่งบันเทิงเต็มไปหมด จากอาคาร

ของพม่าสมาคม ข้าพเจ้าเคยไปยังสถานีแชริงครอสหลายต่อหลายครั้ง บางครั้งก็เดินไป บางครั้งก็โดยสารรถบัสสองชั้นไป บางครั้งก็นั่งรถไฟใต้ดินไป

หากเดินทางไปโดยรถไฟใต้ดิน ต้องไปยังทางเข้าอุโมงค์ใต้ดิน จากทางเข้าอุโมงค์ใต้ดินไปถึงในตัวอุโมงค์ที่มีรถไฟใต้ดินนั้นจะต้องลงบันไดเลื่อนไฟฟ้าที่มีลักษณะคล้ายทางเดิน แล้วจึงจะไปถึงยังชานชาลารถไฟ ทางเดินบันไดเลื่อนไฟฟ้านั้นหมายถึงบันไดธรรมดาๆ ชนิดหนึ่ง ขั้นบันไดของบันไดเลื่อนไฟฟ้าจะสับเปลี่ยนหมุนเวียนกัน จากบนลงล่างในขาลง และจากล่างขึ้นบนในขาขึ้น ทั้งนี้มีบันไดเลื่อนอยู่ 3 ประเภท คือ บันไดเลื่อนลง บันไดเลื่อนขึ้น และบันไดเลื่อนสำรอง หากคุณขึ้นไปบนขั้นบันไดสักขั้นหนึ่งของบันไดเลื่อนลง คุณจะต้องยืนตรงเท่านั้น จึงจะเคลื่อนตัวไปปลายอุโมงค์ที่มีส่วนท้ายของบันไดเลื่อนได้ ส่วนบันไดเลื่อนสำรองนั้นมีลักษณะอยู่กึ่งกลางระหว่างบันไดเลื่อนขึ้นและบันไดเลื่อนลง กล่าวคือ มันจะเลื่อนเวียนไปมาแต่จะหยุดนิ่งอยู่ หากบันไดเลื่อนที่เปิดใช้งานอันใดอันหนึ่งเสียไป บันไดเลื่อนสำรองนี้จะทำงานแทนที่ เมื่อถึงเวลาเข้างานและเวลาเลิกงาน ผู้โดยสารจะมีจำนวนมาก พวกเขาจะเข้าแถวเป็นแนวตามทางเดิน ยาวเหยียดจากด้านบนลงด้านล่าง แถวทางซ้ายมือนั้น เป็นแถวขาขึ้น ส่วนแถวทางขวามือเป็นแถวขาลง นับว่าเป็นทิวทัศน์ที่ชวนมองอีกแบบหนึ่ง เมื่อขึ้นไปบนรถไฟใต้ดินที่จอดอยู่ในอุโมงค์ใต้ดิน จนกระทั่งรถไฟเคลื่อนตัวออกจากชานชาลาแล้ว ก็จะมองเห็นเพียงผนังอุโมงค์ภายนอกทางซ้ายและขวาเพียงเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงจะโดยสารรถไฟใต้ดินเฉพาะในเวลาที่เร่งรีบหรือสะดวกเพียงเท่านั้น ยามปกติแล้ว มักจะนั่งรถบัสเสียมากกว่า หากมองจากหน้าต่างชั้นสองของรถบัส ก็จะมองเห็นความคลาคล่ำแน่นขนัดของผู้คนบนถนนแชริงครอสได้ดี

หากไปเดินเที่ยวชมในตัวเมือง การเดินเท้าเห็นจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุด เพราะอิสระเสรี อยากจะเข้าไปไหนก็ได้ อยากจะหยุดที่ใดก็ได้ อีกทั้งหากมีเวลาว่างมากและมีเงินติดกระเป๋ามากสักหน่อย คนเดินเท้าก็ย่อมจะยิ่งสุขมากขึ้นไปอีก เหตุเพราะบนถนนทั้งสายเต็มไปด้วยของน่ารับประทานน่าซื้อ และยังมีสิ่งที่น่าชม หนังสือที่น่าอ่าน รวมถึงของน่าสะสมมากมายไปหมด หากมีเวลาว่างไม่มากและเงินไม่ถึง จะสำราญใจได้อย่างไรเล่า

เวลาออกมาจากตึกพม่าสมาคม เดินมาถึงถนนทอตเทนแฮมคอร์ต ก็จะมองเห็นร้านค้าบนสองฟากถนนซ้ายขวาตลอดสายได้โดยไม่ต้องออกแรงแต่อย่างใด เมื่อเขาไปในห้างสรรพสินค้าวูลเวิร์ธ ก็มีของใช้ทั่วไปที่ขายในราคาย่อมเยาตั้งแต่หนึ่งเพนนีไปถึง 2-3 ชิลลิงเพียงเท่านั้น แล้วใช่ว่ามีร้านค้าอย่างวูลเวิร์ธเพียงร้านเดียว ลำพังในลอนดอนก็มีร้านสาขาอยู่มากมายไปหมด และใช่ว่ามีเพียงแค่ที่ลอนดอน ยังมีทั่วไปในประเทศอังกฤษเสียด้วย

บริษัทวูลเวิร์ธเป็นบริษัทที่ครองตลาดการขายของชำเครื่องใช้ทั่วไปทั่วทั้งประเทศ หากพูดถึงข้าวของเครื่องใช้ ก็เป็นอันต้องนึกถึงวูลเวิร์ธ หากพูดถึงวูลเวิร์ธ ก็ไม่มีทางที่จะไม่นึกถึงข้าวของเครื่องใช้ทั่วไปได้ เมื่อมองไปยังป้ายร้านที่เขียนชื่อร้านด้วยตัวหนังสือสีทอง บนพื้นหลังสีแดง ก็ย่อมต้องเป็นวูลเวิร์ธแน่ ไม่ผิดไปจากนี้

ในด้านอาหารการกินนั้น ร้านอาหารโรงแรมที่ชื่อว่า ไลออนส์ [Lyons Corner] โดดเด่นเป็นพิเศษ เช่นเดียวกับวูลเวิร์ธส์ [Woolworths][11] ไลออนส์มีอยู่ทั่วไปในประเทศอังกฤษ เป็นบริษัทเดียวที่ถือครองกิจการร้านอาหารร้านน้ำชา หากเห็นป้ายตัวหนังสือสีทอง พื้นหลังสีขาว นั่นก็คือ ห้องน้ำชาไลออนส์

บริษัทไลออนส์มักจะเปิดห้องน้ำชาบริเวณชุมทางและสวนสาธารณะที่มีผู้คนหนาแน่น ตรงหัวมุมถนนทอตเทนแฮม ก็มีร้านใหญ่อยู่หนึ่งร้าน ร้านดังกล่าวมีสามชั้น ได้แก่ ชั้นใต้ดิน ชั้นล่าง และชั้นบน แต่ละชั้นนั้นกว้างขนาดบรรจุคนนั่งรับประทานอาหารได้ราวสี่ห้าร้อยคน บริกรล้วนแต่งตัวเรียบร้อย และคอยบริการส่งอาหารและเครื่องดื่ม ในมุมหนึ่งของร้าน มีวงดนตรีบรรเลงให้ความบันเทิงแก่ลูกค้า ในประเทศอังกฤษ ร้านอาหารประเภทนี้ เรียกได้ว่าเป็นร้านที่ชนชั้นล่างและชนชั้นกลางที่อาจไม่ใช่ชนชั้นกลางนัก มักจะมารับประทานอาหารกัน ส่วนร้านอาหารที่ชนชั้นสูงจะนิยมนั้น คงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงสถานะของพวกเขานั้นสูงยิ่ง แต่ด้วยเหตุใดจึงสูง หากคิดด้วยจิตเมตตาแล้ว ก็อนุมานได้ว่าเป็นเพราะความวิริยะอุตสาหะของพวกเขา แต่ทั้งนี้ก็เป็นที่ทราบกันดีโดยไม่ต้องกล่าวซ้ำว่าพวกเขาส่วนมากล้วนสนับสนุนพวกเจ้าจักรวรรดิ และอิงแอบระบบที่ขูดรีดเลือดเนื้อจากผู้ตกอยู่ใต้อาณานิคม

ห้องเสื้อฮูน[12] ห้องเสื้อเบอร์ตัน ร้านรองเท้าดอลซิส ต่างก็เปิดร้านสาขาทั่วประเทศอังกฤษ เช่นเดียวกับวูลเวิร์ธและไลออนส์ นี่ล้วนเป็นพยานหลักฐานซึ่งแสดงให้เห็นอำนาจเงินทุนและความสามารถในการบริหารจัดการของชาวตะวันตก อำนาจของเงินทุนนั้นสำคัญเพียงไร ความสามารถในการบริหารจัดการจะดีเพียงไร หากอยากทราบคำตอบเหล่านี้ ต้องเดินต่อไปอีกราว 5 นาที จึงจะพบเรื่องที่พึงทราบ เรื่องนั้นก็มิใช่เรื่องอื่นใด แต่เป็นร้านหนังสือที่อยู่ตลอดสองข้างทางซ้ายและขวาบนถนนแชริงครอส ในร้านหนังสือเหล่านั้นเต็มไปด้วยหนังสือเก่าและหนังสือใหม่ ที่มีจำนวนมากเท่าๆ กับหนังสือก็คือผู้ซื้อหนังสือ ผู้ที่ไม่

[11] Woolworths เป็นร้านค้าปลีกแบบลูกโซ่ชั้นนำในประเทศอังกฤษ เดิมเป็นสาขาในประเทศอังกฤษของบริษัทอเมริกัน F.W. Woolworth เริ่มเปิดกิจการในอังกฤษในปี 1909

[12] น่าจะเป็น Hawes & Curtis

ซื้อแต่มายืนอ่านก็มีมาก ท่ามกลางร้านหนังสือเหล่านี้ มีร้านอยู่สองร้านที่ควรพิจารณาเป็นพิเศษ ร้านหนึ่งนั้นจำหน่ายหนังสือที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางสังคมและการเมืองฝ่ายซ้าย อีกร้านหนึ่งนั้นขายหนังสือทั่วไปโดยไม่ได้เน้นแนวคิดใดหรือลัทธิใดเป็นพิเศษ ร้านนี้มีชื่อว่า ฟอยล์ (Foyles) ตัวร้านเองมีขนาดใหญ่พอๆ กับชื่อเสียงที่โด่งดัง ตึกทั้งสองตึกของร้านล้วนเต็มไปด้วยหนังสือ ยังมีร้านหนังสือที่ขายหนังสือที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและวรรณกรรมตะวันออกอีกด้วย ร้านที่ว่านี้ ไม่ได้อยู่บนถนนแชริงครอส แต่อยู่บนถนนเกรต รัสเซลล์ ที่เลี้ยวไปทางขวามือใกล้ปากทางเข้าถนนแชริงครอส บนถนนเส้นนี้ยังเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์บริติชมิวเซียม และหอสมุดแห่งชาติบริติชไลบรารี่ บนถนนฝั่งตรงกันข้ามกับอาคารเหล่านี้ ยังมีร้านหนังสือที่ขายหนังสือนานานาชนิด ทั้งเก่าและใหม่ เป็นหนังสือที่เกี่ยวข้องกับทวีปแอฟริกาและทวีปเอเชีย ภายในร้าน สามารถซื้อหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับประเทศต่างๆ เช่น จีน เยอรมัน ฮินดี พม่า ไทย อินโดนีเซีย ชวา มาเลย์ เปอร์เซีย แอฟกัน อียิปต์ รวมถึงหนังสือที่เขียนในภาษาฝรั่งเศสและอังกฤษได้

เรามาเดินถนนแชริงครอสกันต่อเถิด เลยร้านหนังสือฟอยล์ไป หากเลี้ยวซ้ายจะพบร้านอาหารญี่ปุ่นร้านหนึ่ง และหากเลี้ยวซ้ายอีกครั้ง ก็จะพบร้านอาหารจีนและร้านอาหารพม่า หากเลี้ยวขวาต่อก็จะถึงย่านโซโหที่ชาวอิตาเลียนและฝรั่งเศสที่ทำงานในบริษัทภาพยนตร์อังกฤษนิยมไปรับประทานอาหารกัน ในย่านนั้นยังมีร้านอาหารจีนและร้านอาหารแขกจำนวนมาก เดินต่อไปอีกหน่อยจะไปถึงย่านเลสเตอร์และสวนสาธารณะเลสเตอร์ ในย่านนั้นเต็มไปด้วยโรงภาพยนตร์ โรงละครและอาคารที่สวยงามแปลกตามากมาย สวนสาธารณะเลสเตอร์เป็นสวนทรงกลม มีโรงภาพยนตร์ตั้งอยู่รอบสวน ภายในสวนมีน้ำพุที่ประดับด้วยรูปปั้นตัวละครต่างๆ จากบทละครของเชคสเปียร์ เมื่อพักผ่อนในสวนสาธารณะสักครู่แล้วเดินต่อ ก็จะพบย่านที่รวมเอาสถานเอกอัครราชทูตแคนาดา สถานเอกอัครราชทูตแอฟริกาใต้ ตึกสโมสรจักรวรรดิอังกฤษ และบริษัทเดินเรือต่างๆ ไว้ด้วยกัน เรียกได้ว่าย่านนี้ได้รวมเอาผลผลิตสำคัญๆ จากจักรวรรดิอังกฤษไว้ก็ไม่ผิดนัก เนื่องจากเป็นสถานที่พบปะสมาคมของสมาชิกสมาคมสารพันที่จะมารวมตัวกันเพื่อเจรจากิจการความก้าวหน้าอันเกี่ยวเนื่องกับจักรวรรดิ และเพื่ออ่านหนังสือสัญญากว่าสองแสนเรื่องที่เขียนเกี่ยวเนื่องกับจักรวรรดิ ย่านนี้จึงเป็นสถานที่ที่จัดการกิจการการค้าและการเดินเรือที่จะเข้าไปในพื้นที่ของจักรวรรดิบริติช

จากนั้น เราจะไปยังจัตุรัสทราฟัลการ์ บริเวณแยกทราฟัลการ์นี้มีหอศิลป์ตั้งอยู่แห่งหนึ่ง ทั้งยังมีพื้นที่ว่างที่รายรอบด้วยต้นไม้อีกแห่งหนึ่ง กลางพื้นที่นั้น มีแท่นหินสูงแห่งหนึ่ง

ตั้งตระหง่าน บนยอดของแท่นหิน มีรูปปั้นของพลเรือเอกเนลสันผู้เป็นดังเกียรติยศของชาวอังกฤษตั้งเด่นอยู่ ตรงฐานแท่นหินนั้น ยังมีรูปปั้นสิงโตเฝ้าอยู่ทั้งสี่ด้าน

หากเดินถึงจัตุรัสทราฟัลการ์ สถานีรถไฟแชริงครอสก็อยู่ไม่ไกลแล้ว บริเวณจัตุรัสทราฟัลการ์ยามแดดร่มลมตกช่วงบ่ายจะเต็มไปด้วยนกพิราบและผู้คนที่มาให้อาหารนกพิราบ เรียกได้ว่าเป็นคลื่นนกพิราบเลยทีเดียว แต่ทั้งคนให้อาหารและนกต่างไม่ส่งเสียงดังแม้แต่น้อย สถานีรถไฟแชริงครอสที่อยู่ฝั่งตรงข้ามก็เต็มไปด้วยกระแสชนจำนวนมาก บ้างก็เป็นคนที่มารอรถไฟเพื่อข้ามฝั่งไปยังอีกฟากของแม่น้ำเทมส์ บ้างก็มุ่งหน้าไปยังถนนฟลีทที่เต็มไปด้วยสำนักหนังสือพิมพ์มากมาย บ้างก็เดินข้ามไปยังถนนเขื่อนริมน้ำวิคทอเรีย บ้างก็ข้ามไปยังฝั่งทำเนียบรัฐบาลที่เรียกว่าไวท์ฮอลล์ บ้างก็เตรียมตัวข้ามไปยังฝั่งตะวันตกของลอนดอนที่มีผู้คนแน่นขนัด ฝูงชนเหล่านี้ต่างออกเดินตัดออกมาจากสถานีแชริงครอสราวกับกระแสคลื่น ทันใดนั้น ก็มีฝูงคนกลุ่มใหม่ที่เพิ่งมาถึงสถานีรถไฟเติมเข้ามาอีก จึงแลดูเหมือนคลื่นลูกใหม่ที่ซัดต่อจากคลื่นลูกเก่าที่คลายเกลียวบนผืนน้ำ ด้วยเหตุนี้ จึงพอจะพูดได้ว่าถนนแชริงครอสนั้นเต็มไปด้วยผู้คนอยู่เสมอ

ผู้คนทั่วไปที่สัญจรไปมาในถนนแชริงครอสนี้ มิได้มีเพียงเสมียน คนค้าขาย และนักศึกษาเท่านั้น แต่ยังพบกลุ่มนักเคลื่อนไหวตามแนวคิดลัทธิต่างๆ ที่เดินขบวนเรียงแถวละ 3 คน เมื่อพวกเขาเข้ามาใกล้บริเวณสถานีรถไฟแล้ว ก็มักจะเข้าไปบริเวณลานตรงอนุสรณ์สถาน จากนั้นผู้เป็นแกนนำมักจะปีนขึ้นไปบนฐานของแท่นหิน แล้วตะโกนประกาศข้อเรียกร้องของพวกเขา หลังจากนั้น ไม่เพียงผู้ร่วมขบวนประท้วงที่ขยับเข้ามาใกล้ฐานอนุสรณ์สถาน แต่แม้แต่คนสัญจรทั่วไปก็เข้ามาฟังด้วยเช่นกัน

บนถนนแชริงครอสที่สำคัญเพียงนี้ ที่คลาคล่ำไปด้วยฝูงชนมหาศาลเช่นนี้ ที่เต็มไปด้วยร้านรวงมากมายเพียงนี้ ท่านอาจจะคิดว่าต้องเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย ต้องสกปรกโสโครกและเต็มไปด้วยการทะเลาะวิวาทเป็นแน่ ก็คิดกันไปเถิด แต่มิได้เป็นดังที่ท่านคิดไว้ดอก ผู้คนที่สัญจรไปมาบนถนนล้วนมีระเบียบวินัยอันดี รักษาความสะอาด และมีกิริยามารยาทเรียบร้อยกันดี

ลองไปดูตามสถานที่ต่างๆ เช่น โรงภาพยนตร์ โรงละคร สถานีรถประจำทางดูซี ก็จะเห็นแต่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย คำกล่าวที่ว่าใครมาก่อนได้ก่อนนั้น ก็มิใช่เพียงคำพูดลอยๆ สำหรับชาวตะวันตก แต่เป็นเสมือนกฎหมายอันศักดิ์สิทธิ์เลยทีเดียว ยกตัวอย่างเช่น ผู้ที่มาถึงก่อนห้องขายตั๋วจะเปิด ยามที่ยืนรออยู่หน้าห้องขายตั๋ว คนที่มาทีหลังก็ไม่มีใครเบียดแทรกแถวเพื่อชิงที่นั่ง แต่กลับยืนรอหลังผู้ที่มาก่อน ด้วยวิธีการเช่นนี้ พวกเขาก็มักจะต่อแถวตามหลังผู้อื่นไปโดยปริยาย

เมื่อห้องขายตั๋วเปิดขาย พวกเขาก็จะเข้าซื้อไปทีละคนตามลำดับ ตามที่จอดรถบัสก็เป็นเช่นนี้ ดังนี้แล้ว จึงปราศจากเสียงจอแจโวยวาย การเบียดเสียดยื้อแย่ง และการก่นด่าสาบแช่งอันไม่พึงปรารถนา ลักษณะประการหนึ่งของชาวตะวันตกที่ค่อยๆ พัฒนาปรับปรุงการงานด้วยความเท่าเทียมนี้ ยังพบเห็นได้ตามถนนหนทางด้วยเช่นกัน ลองดูแถวเหล่านั้นเอาเถิด ระหว่างที่ต่อแถวอยู่นั้น ผู้คน ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่แลหญิงชาย ล้วนอ่านหนังสือกันทุกคน หากไม่อ่านหนังสือก็มักจะมองดูเหล่าวณิพกที่มาร้องรำทำเพลงใกล้ๆ แถวคิว

ชาววณิพกเองก็ไม่ได้ตะบี้ตะบันขอทานจนน่ารำคาญ เพราะหากทำเช่นนั้น ตำรวจก็จะเข้ามาจับทันที ด้วยเหตุนี้ เหล่าวณิพกขอทานจึงแสดงความสามารถที่ตนเองเชี่ยวชาญราวกับจะบอกว่าไม่ได้อยู่อย่างเสียเปล่าโดยไม่มีความรู้ความสามารถอันใดเลย

บางคนนั้นก็เข้ามาร้องรำทำเพลงใกล้ๆ แถวคิว บ้างก็เล่านิทานแลกสตางค์ บ้างก็ปั้นตุ๊กตาดินน้ำมันแลกเงิน ตุ๊กตาดินบางตัว พอได้เห็นก็รู้ทันทีว่าคือใบหน้าของเชคสเปียร์ ฮิตเลอร์ และแชมเบอร์เลน บางตัวก็ทำเป็นรูปหัวแมว หัวสุนัข คนขายเองก็จะร้องเลียนเสียงสัตว์แล้วขอสตางค์ บางคนก็พับกระดาษแลกเงิน พอพับแล้วคลี่ออก ก็กลายเป็นรูปทรงสารพัด ทั้งรูปดอกบัว รูปปราสาท บางคนก็พ่นไฟขอทานก็มี ก่อนจะได้ดูภาพยนตร์ แค่ดูพวกเขาก็สนุกสนานแล้ว

แม้ว่าตามท้องถนนจะมีผู้คนสัญจรไปมามากมาย แต่ก็มีการทะเลาะวิวาทกันน้อยมาก หากเกิดวิวาทะกันขึ้นมา ก็เจรจาไกล่เกลี่ยกันได้ด้วยดี ส่วนรถบัสประจำทางนั้น ล้วนเคารพสัญญาณไฟจราจรที่มีอยู่ทุกทางแยกกันไม่มียกเว้น หากเป็นไฟเขียวจึงจะแล่นไป ไฟจราจรนี้กระพริบสว่างเองในแต่ละรอบด้วยพลังงานไฟฟ้า แม้ไม่มีตำรวจอยู่ใกล้ๆ คนขับก็เคารพปฏิบัติตามสัญญาณไฟและไม่มีทีท่าว่าจะทำตามใจตนเอง อีกทั้งต่อให้ทำ คนโดยสารก็เป็นไม่ยอมแน่ พวกเขาย่อมจะรวมตัวกันเป็นพยานเพื่อไม่ให้รถพ้นผิดไปได้ หรือหากคนเดินถนนไม่กลัวรถยนต์ แต่รถยนต์ก็คล้ายว่าจะกลัวคนเดินเท้า ข้าพเจ้าเคยเห็นอยู่บ่อยครั้งว่าแม้ว่ารถจะมีสิทธิ์ไปก่อน แต่หากเห็นคนเดินข้ามถนนมาแต่ไกล รถก็พร้อมจะหยุดให้ทันที แม้แต่คนเดินเท้าเองก็ไม่นิยมเดินตัดถนนแบบไม่มีเหตุผล นอกจากจะมีเหตุจำเป็นในบางคราว ผู้ใช้รถใช้ถนนในกรุงลอนดอนดูจะมีความเข้าอกเข้าใจกันเป็นอย่างดี

ส่วนตำรวจเมืองลอนดอนนั้น หากไม่กล่าวชมเห็นจะไม่ได้ ถึงพวกเขาจะแต่งตัวดูวางมาดโก้หร่านแต่กลับสุภาพเรียบร้อย คอยช่วยเหลือคนเดินทางอยู่เสมอ ทั้งยังมีความสามารถในการช่วยเหลือให้เรียบร้อยได้ตลอดรอดฝั่ง หากท่านไม่รู้จักถนนหรือร้านค้าใดเพียงเดินเข้าไปถามพวกเขา เพียงครู่เดียวก็สามารถตอบท่านได้ทั้งหมด ทั้งยังเคยได้ยินว่าหากไปเองไม่สะดวก พวกเขาก็ยังเคยพาไปส่งยังที่หมาย ดูเหมือนว่าตำรวจลอนดอนจะเข้าใจเป็นอย่างดีว่าควรดูแลตรวจตราบ้านเมืองของพวกเขาอย่างไรและอำนาจในการดูแล

บ้านเมืองนี้อยู่ในมือใคร โดยปกติแล้ว เหล่านักเคลื่อนไหวทางการเมืองและทางความคิดในลอนดอนมักจะเดินขบวนเพื่อแสดงเจตจำนงของพวกเขากันปีละสองถึงสามครั้ง ทั้งยังนิยมไปปราศรัยในสวนไฮด์ปาร์คด้วย แต่ละครั้งที่พวกเขาต้องการเดินขบวนในเมือง จะต้องติดต่อแจ้งทางตำรวจ กรณีนี้นับเป็นเรื่องที่ควรเอาอย่างทีเดียว

เรื่องความสะอาดในท้องถนนเองก็เป็นเรื่องที่ควรชื่นชมเช่นกัน มิใช่แค่ทางรัฐบาลที่เอาจริงเอาจังในการตรวจตราเพียงเท่านั้น แต่ดูเหมือนว่าผู้คนเองก็นิยมความสะอาดสะอ้านเช่นกัน ลอนดอนฝั่งตะวันตกและกลางเมืองนั้น มีประชากรกว่าสี่ถึงห้าหมื่นคน แม้จะบอกว่าในพื้นที่ที่ประชากรมากเพียงนี้คงจะสกปรกแน่ แต่กลับเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยากในลอนดอน แต่ถึงกระนั้น ข้าพเจ้าไม่ได้หมายความว่า การที่ลอนดอนไม่สกปรกนั้นใช่ว่าจะไม่มีใครทิ้งขยะหรือเศษกระดาษลงบนถนนเลย ย่อมต้องมีแน่นอน เพียงแต่เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรแล้วมีอยู่น้อย พวกเราเองก็ควรเอาอย่างพวกเขา แม้จะมีสิ่งที่ต้องทิ้ง แต่ควรเก็บลงกระเป๋า ไม่ทิ้งลงบนถนนหนทาง เมื่อกลับถึงบ้านจึงค่อยทิ้งลงในถังขยะ

ด้วยเหตุนี้ แม้จะมีผู้คนหนาแน่นเพียงใดบนถนนแชริงครอส แต่พวกเขาล้วนมีระเบียบวินัยในการรักษาความสะอาด ข้าพเจ้าเข้าใจแล้วว่าถนนหลวงก็คือถนนของประชาชนและประเทศชาตินั่นเอง

(Zawgyi, 1941/2016, pp. 48-57)

ผู้คนต่างที่มาดังแม่น้ำต่างสาย

ในเตาผิง เปลวไฟโลดเต้นอยู่ไหวไหว สายลมแรงฤดูหนาวพัดพรูอยู่ในความมืดยามราตรี เลยลอดเข้ามาตามปล่องไฟ พลางพัดพารอยเท้าของควันไฟให้เลยหาย ส่วนข้าพเจ้านั่งสัปหงกข้างเตาผิงอยู่เช่นนั้น

ข้าพเจ้าพยายามฟังพวกเขาพูดคุยกัน แต่ไม่อาจเข้าใจ ค่อยๆ ฟังแล้วคิดตามไปทีละเรื่องทีละราว จึงพอเข้าใจขึ้นมาบ้างเล็กน้อย แสร้งทำเป็นเข้าใจทีละเรื่องทีละเรื่อง ครั้นเขายิ้ม เราก็ยิ้มตาม ครั้นเขาหน้าเหย เราก็เหยหน้าตาม หาได้มีอรรถรสความรู้สึกร่วมอันใด

ยามข้าพเจ้าพูด พวกเขาเองก็เป็นเช่นนี้

ตัวข้าพเจ้าเอง ตามธรรมเนียมจารีตเดิมของตนแล้ว จะต้องเป็นผู้ตักอาหารให้แก่ผู้ใหญ่ในโต๊ะอาหาร ไล่ลำดับไปตามอาวุโส ในขณะที่พวกเขานั้น กลับยื่นให้ข้าพเจ้าก่อนบางครั้ง ข้าพเจ้ากลืนไม่ลง จนเมื่อข้าพเจ้าตักมาแล้ว ในฐานะแขกผู้มีเกียรติก็ต้องรับประทานส่วนที่เหลือให้หมด ช่างยากเย็นเหลือเกิน

ยามข้าพเจ้าดื่มน้ำแกงนั้นแล้วมีเนื้อจมอยู่ในน้ำแกง ก็ได้แต่เพียงรับประทานแต่น้ำตามมารยาท แต่พวกเขานั้นกลับดื่มน้ำแกงจนหมดแล้วจึงตักเนื้อขึ้นรับประทาน ทั้งเกลือและน้ำมันก็ไม่ถึงรสถึงชาติ ชวนให้คิดถึงรสน้ำมะขามเปียกและข้าวสวยขาวๆ กับน้ำแกงร้อนๆ

หากเป็นพวกเรา จะหยิบจานใบนั้นหรือเลือกจานใบนี้ก็ได้ตามใจ ขอเพียงแค่รับประทานได้อร่อย ออกจะมีอิสระเสรี ในขณะที่บนโต๊ะอาหารของพวกเขานั้น หากไม่พูดว่า “ขอโทษนะครับ รบกวนช่วยส่งเกลือมาให้สักหน่อย” หรือ “ขอประทานโทษ” “ขอบคุณมาก” สลับไปมา เห็นจะกินไม่อิ่มท้อง คำพูดตามมารยาทพวกนี้ข้าพเจ้าช่างพูดได้ไม่คล่องปากเอาเสียเลย ต้องพยายามตั้งใจพูดถึงจะตะกุกตะกักออกมาได้สักคำ ไม่ทราบว่าการพูดออกมาพูด “ขอบคุณ” หรือ เพียงแค่ยิ้มน้อยๆ แสดงความรู้สึกขอบคุณนั้นอย่างใดจะดีกว่ากัน ข้าพเจ้าไม่อาจตัดสินได้

การจะแปลสิ่งที่ตนเองอยากพูดเป็นภาษาของพวกเขาในใจก่อนแล้วค่อยเอ่ยออกมานั้นก็มิใช่เรื่องง่าย หรือการจะแปลสิ่งที่พวกเขากล่าวมาให้เป็นภาษาของเราให้เข้าใจได้นั้นก็แสนยาก ครั้นจะแปลคำว่า “พระ” ของเราเป็นภาษาของเขา ข้าพเจ้าก็แปลไม่ออก เมื่อจะแปลคำว่า “นัต” ของเราเป็นภาษาของเขาสักคำ ก็กลับไม่ถูกต้องเสียอีก

แต่รุ่งเช้าจนเข้านอน ร่างกายนี้ มือคู่นี้ เท้าคู่นี้ จะเหยียดจะพับก็อืดอัดคับข้องไปทั้งหมด หลังตึงอกปวดไม่หาย เสื้อผ้าขนแกะก็ระคายคันอยู่ยิบๆ จะนั่งยอง นั่งเหยียดขา หรือยืดหลังก็ทำไม่ถนัดไปสักอย่าง ได้แต่นั่งก้มหน้าขดตัว ไม่มีความสุขเอาเสียเลย แม้จะพยายามนั่งไขว่ห้างในจุดลับตาคนก็ยังนั่งไม่ได้เพราะกางเกงไม่อำนวย

ยามไปไหนมาไหน เด็กๆ ก็ชอบมารุมจ้อง ผู้ใหญ่บางคนก็ยิ้มอย่างไม่ใส่ใจ การที่ถูกมองว่าเป็นคนธรรมดาหรือไม่ เป็นเรื่องที่ทำให้รู้สึกแย่อย่างยิ่ง หากปิดประตูให้สนิทแล้วเก็บตัวอยู่เพียงในห้องในบ้านได้ก็คงจะดี

หากข้าพเจ้าคอยแต่จะระวังธรรมเนียมประเพณีพวกเขา ก็เกรงว่าจะละเลยหน้าที่การงานไป แต่หากจะคอยปฏิบัติตามธรรมเนียมวัฒนธรรมของตน ก็ไม่แคล้วจะต้องทนรับรอยยิ้มจากพวกเขาอีก วัฒนธรรมประเพณีของเรา เขาหาได้ใส่ใจไม่ แต่ธรรมเนียมวัฒนธรรมของพวกเขา เรากลับต้องเอาใจใส่ ภาระของข้าพเจ้านี้ช่างหนักหนาเสียเหลือเกิน ก็ถ้าผิวขาวเองจะพยายามเข้าใจใจผิวเหลือง เช่นเดียวกับที่ผิวเหลืองพยายามเข้าใจผิวขาวเช่นนี้แล้วจะไม่ดีกว่าหรือ ข้าวก็ให้สารอาหารของข้าว ข้าวสาลีก็ให้สารอาหารของข้าวสาลี เมื่อนำไปตั้งเตาไฟ ก็ปรุงอาหารได้ด้วยกันทั้งคู่

สายลมแรงของฤดูหนาวสงบลงแล้ว ราตรีดื่นดึก ข้าพเจ้าเข้าไปซุกตัวซ่อนอยู่ใต้ผ้าห่มผืนหนาพลางกอดถุงน้ำร้อนเป็นเพื่อน พยายามจะข่มตาหลับลงภายในห้องที่ปิดงำ

(Min Thu Wun, 1937, pp. 149-151)

ประสบการณ์การค้นพบทางวิทยาการ

ในหมวดหมู่นี้ ผู้วิจัยเลือกตัวบทแปลคัดสรรที่กล่าวถึง ประสบการณ์การพบและเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับวิทยาการแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ และความรู้ที่ได้จากระบบการศึกษาหรือวิธีคิดแบบตะวันตก

ออกซฟอร์ด เมืองมหาวิทยาลัย

พวกเราเดินทางไปเมืองออกซฟอร์ดกันทุกวันหยุดภาคฤดูร้อน เมืองที่ควรค่าแก่การเยี่ยมเยือนยิ่ง ด้วยว่าเป็นช่วงฤดูร้อน ต้นไม้ดอกไม้จึงเขียวชอุ่มและชูช่อสะพรั่ง หากอยู่ในกรุงลอนดอนที่จอแจด้วย เสียงคน เสียงรถม้าและรถไฟ และเหม็นกลิ่นน้ำมัน ก็อยู่ได้ไม่สบายนัก ออกไปอยู่ในพื้นที่ที่โล่งกว่า จึงจะอยู่ได้สบาย ตอนที่พวกเราเสาะหาเมืองสำหรับปลีกวิเวกนั้น ก็เจอชื่อเมืองออกซฟอร์ด เมืองออกซฟอร์ดเป็นเมืองสำหรับปลีกวิเวกอย่างแท้จริง เนื่องจากเต็มไปด้วยสวนสาธารณะ สระน้ำ ดอกไม้ต้นไม้ ทั้งยังเต็มไปด้วยสถานศึกษาวิทยาลัย

ด้วยมหาวิทยาลัยอยู่ชิดเมืองมาก จึงมองเห็นทั้งอาคารต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ตัวปราสาท และหอนาฬิกาประจำมหาวิทยาลัย จนข้าพเจ้าจินตนาการไปว่า เมืองนี้คงจะสร้างสำเร็จได้ด้วยมหาวิทยาลัย จึงได้ชื่อว่าเมืองออกซฟอร์ด ผู้ที่เคยไปเมืองเก่าพุกามคงอดเปรียบเทียบเมืองพุกามที่เต็มไปด้วยเจดีย์และสถูปกู่กับเมืองออกซฟอร์ดไม่ได้แน่ เมืองออกซฟอร์ดทั้งเมืองมีวิทยาลัยรวมกันไม่น้อยกว่า 30 แห่ง ส่วนสถานที่ตั้งเอง ก็ไม่ได้ตั้งอยู่ในจุดที่ห่างจากตัวเมืองมากนัก คล้ายกับที่ย่างกุ้งที่มีทั้งส่วนที่อยู่ใจกลางแหล่งพักอาศัยและร้านค้าและส่วนที่อยู่ชายขอบเมือง เลยอาจทำให้คิดไปได้ว่า เสียงผู้คนและเสียงรถไฟคงจะเข้าไปรบกวนภายในมหาวิทยาลัยเป็นแน่ ทว่ากลับไม่เป็นเช่นนั้น ด้วยว่าตึกทุกตึกในมหาวิทยาลัยมีกำแพงหินล้อมกั้นอยู่ ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าถนนภายนอกจะเสียงดังอื้ออึงเพียงใด เมื่อเข้ามาภายในชั้นกำแพงแล้ว จะพบว่ามีเพียงความสงบเงียบเท่านั้น หากพูดถึงวิทยาลัยต่างๆ ในออกซฟอร์ด แต่ละวิทยาลัยนั้นมีกำแพงหินขนาดใหญ่ มีหอสวดมนต์ ห้องอาหาร ห้องเรียน หอพักนักศึกษา และสระน้ำ มีสวนดอกไม้เขียวชอุ่มรวมกันอยู่พร้อมสรรพ เป็นเช่นนี้เหมือนกันหมดทุกวิทยาลัย ต่างกันที่ขนาดใหญ่หรือเล็กแต่เพียงเท่านั้น

บางวิทยาลัยนั้นก็เริ่มเปิดมาได้เพียง 4-5 ปี บางวิทยาลัยนั้นก็เป็นวิทยาลัยที่กษัตริย์อังกฤษเป็นผู้สร้างและให้ความอุปถัมภ์ดูแล บ้างก็เป็นวิทยาลัยที่พ่อค้ามหาเศรษฐีเป็นผู้สร้างและอุปถัมภ์ดูแล วิทยาลัยเหล่านี้ต่างอยู่ใกล้กับแม่น้ำไอซิส ซึ่งเป็นแม่น้ำที่จัดการแข่งเรือของนักศึกษาออกซฟอร์ด อาคารเรียนและห้องเรียนก็สวยงามเพราะมีช่วงเนินสูงต่ำอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ห้องสวดมนต์และห้องอาหารออกจะงดงามกว่าห้องอื่นๆ บนผนังของห้องอาหารทั้งซ้ายขวา มีภาพวาดนักศึกษาเก่าที่มีชื่อเสียงเลื่องลือแขวนประดับอยู่ ภาพวาดเหล่านี้เป็นเสมือนเครื่องเตือนใจให้นักศึกษาปัจจุบันมีแรงกำลังใจ ยิ่งเมื่อได้เห็นทุกวันเช่นนี้ ใครบ้างเล่าจะไม่รู้สึกภาคภูมิใจ ไม่อยากสร้างเกียรติภูมิแก่สถาบันไปด้วยได้ ดังนั้น ภาพวาดเหล่านี้จึงเป็นภาพที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมนักศึกษานั่นเอง

แต่ละวิทยาลัยนั้น ต่างมีจุดเด่นของตนเองอยู่ เช่น วิทยาลัยไครสต์เชิร์ชมีชื่อเสียงเรื่องสถานที่ที่สวยงามเป็นพิเศษ วิทยาลัยมัดเดอลีนมีชื่อเสียงเรื่องสวนกวางและเส้นทางเดินแอดิสัน สวนกวางและถนนสายดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณด้านหลังวิทยาลัย พวกข้าพเจ้าเองก็เคยได้ไปพักผ่อนอย่างมีความสุขในบริเวณนั้น เวลาได้มองดูกวางวิ่งโลดแล่นไปมาตามธรรมชาติอย่างเสรีในสวนกว้าง ก็อดรู้สึกชื่นชมผู้บริหารวิทยาลัยไม่ได้ว่า ช่างมีความสามารถในการจัดการดูแลสภาพแวดล้อมรอบวิทยาลัยให้น่าอยู่และสวยงาม ระหว่างที่เดินชมรอบวิทยาลัยนั้นก็ไปถึงบริเวณเส้นทางเดินแอดิสันพอดี นามแอดิสันนี้เป็นชื่อของนักเขียนชาวอังกฤษผู้มีชื่อเสียง สมัยที่เขายังเยาว์วัยนั้น เขาเคยศึกษาอยู่ในวิทยาลัยแห่งนี้ และมักจะเดินเล่นตามทางเดินดังกล่าวอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ วิทยาลัยจึงนำชื่อของนักศึกษาเก่าผู้นี้มาตั้งชื่อเส้นทางเดินดังกล่าว ส่วนวิทยาลัยวูลสเตอร์นั้น มีชื่อเสียงเรื่องสระบัวที่สวยงาม สระบัวนั้นร่มรื่นเย็นสบายราวกับสถานปฏิบัติธรรมนิพพินธาเชิงเขาสะกาย สระบัวนี้ควรค่าแก่การไปเยี่ยมเยือนสำหรับอาจารย์และนักศึกษาที่ต้องการความสงบ วิทยาลัยยูนิเวอร์ซิตี้ยังมีรูปปั้นของซีเลย์ นักประพันธ์ที่เป็นศิษย์เก่าของวิทยาลัยด้วย เช่นนี้เอง ระหว่างที่เราเดินชมวิทยาลัยร่วม 30 แห่งอยู่นั้น จึงมีโอกาสได้สังเกตเห็นความงดงามทั้งสองประการของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

หากว่ามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดมีชื่อเสียงโด่งดังระดับโลกแล้ว หอสมุดบอดเลียนแห่งมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดก็มีชื่อเสียงขจรขจายไม่แพ้กัน หอสมุดแห่งนี้มีโทมัส บอดเลียนเป็นผู้ก่อตั้งเมื่อราว 400 ปีที่แล้ว ด้วยเหตุนี้ จึงใช้ชื่อของเขาเรียกชื่อหอสมุดจวบจนทุกวันนี้ และด้วยความวิริยะของเขา หนังสือทุกเล่มที่ตีพิมพ์ในประเทศอังกฤษจะถูกส่งมายังหอสมุดแห่งนี้และกลายมาเป็นทรัพย์สินของหอสมุด หนังสือที่ตีพิมพ์ในยุคแรกๆ จึงยังถูกเก็บรักษาอยู่ ณ หอสมุดแห่งนี้อย่างไม่มีตกหล่นสูญหาย จวบจนปัจจุบันนี้ มีหนังสือ

ทั้งหมดอยู่ราว 1,500,000 เล่ม หอสมุดแห่งนี้จึงเป็นเสมือนคลังปัญญาขนาดใหญ่สำหรับนักศึกษาและนักวิชาการแห่งมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

ชาวอังกฤษในกรุงลอนดอนนั้น ล้วนแต่ทำมาค้าขายและทำกิจการธนาคาร รวมทั้งจัดการการสัญจรของเรือเดินสมุทร ส่วนเมืองออกซฟอร์ดนั้น ผู้คนศึกษาเล่าเรียนหาความรู้กันเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ ยามออกจากกรุงลอนดอนไปยังเมืองออกซฟอร์ด จึงทำให้รู้สึกราวกับว่าได้เข้าใกล้ร่มไม้ชายป่า ที่เติมเต็มแรงพลังให้แก่รูปขันธ์นี้

(Zawgyi, 1941, pp.84-87)

สังสารแห่งฟางข้าวและเหล็กกล้า

ประเทศอังกฤษเป็นเช่นไรหรือ คนอังกฤษเป็นเช่นไรหรือ คำถามสองคำถามนี้เป็นคำถามที่ตอบได้ยากยิ่ง แต่หากลองนำลักษณะของประเทศเมียนมาและวิสัยของคนพม่ามาลองคิดเทียบในมุมตรงข้ามแล้ว ก็พอจะคะเนลักษณะของชาวอังกฤษได้ ดังข้าพเจ้าใคร่ลองบรรยายคร่าวๆ ดังนี้

ประเทศอังกฤษนั้นไม่ได้มีความเขียวชอุ่มร่มรื่นนัก แต่มีประชากรหนาแน่น จึงอาจเรียกได้ว่ามนุษย์ได้กลืนป่าไปแล้ว มองไปทางใด ก็เห็นเพียงตึกรามบ้านช่องเต็มไปหมด ทางคนเดิน ทางรถยนต์ ทางรถไฟ เกี่ยวพันกันไม่ต่างจากข่ายอวน ดังนี้แล้ว หากต้องกล่าวถึงประเทศอังกฤษ ก็ไม่อาจนึกถึงความเขียวขจีรกครึ้มใดได้ แต่ย่อมนึกถึงป่าตึกป่าคนที่เต็มไปด้วยผู้คนและสิ่งปลูกสร้าง นอกจากนี้ ประเทศอังกฤษยังไม่ใช่ประเทศเกษตรกรรม แต่เป็นประเทศอุตสาหกรรม สินค้าส่งออกของประเทศได้แก่ เหล็กกล้าและถ่านหิน จึงเป็นประเทศที่เรียกได้ว่าเป็นประเทศที่ก่อสร้างโรงงานมากมายเป็นประเทศแรกและมีขนาดใหญ่ที่สุด

เพราะประเทศอังกฤษเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหญ่ จึงมักจะซื้อหาวัตถุดิบจากประเทศอื่นๆ พวกเขานำวัตถุดิบเหล่านั้นมาแปรรูปด้วยเครื่องจักร แล้วส่งไปขายยังต่างประเทศ ชาวอังกฤษรู้จักวิธีการหลอมเหล็กเพื่อนำไปใช้สร้างสรรค์และประดิษฐ์ข้าวของเครื่องใช้เครื่องไม้เครื่องมือหลากหลายชนิด ทั้งยังรู้จักทำให้สิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้สามารถใช้งานกับไฟฟ้าได้อีกด้วย เช่นนี้แล้ว การมีความคิดในเชิงประดิษฐ์สร้างจะไม่ควรเรียกว่า การเล่นแร่แปรธาตุหรอกหรือ ทั้งชาวอังกฤษยังรู้จักผลิตสินค้าที่ทำมาจากเหล็กกล้าและสินค้าที่ทำจากไฟฟ้า แล้วนำไปขายต่อ เงินทองจึงไหลเข้าประเทศอังกฤษจำนวนมหาศาล ดังนี้แล้ว เงินตราที่เข้ามามากมายเช่นนี้ จะไม่เรียกว่า “ร่ำรวยทั้งตระกูล สมบูรณ์

ทั้งประเทศ” และ “ฝนเงินฝนทองโปรยปรายลงมา” หรอกหรือ ชาวอังกฤษยังรู้จักวิธีการต่อเรือเดินสมุทรแล้วออกเดินทางไปยังต่างถิ่นต่างแดน เพราะพวกเขาสร้างเรือดำน้ำให้แก่ชาวญี่ปุ่น ชาวจีน ชาวเรวดี ท่ามกลางกลุ่มประเทศตะวันออก จึงรู้จักซ่อนตัวอยู่ใต้สมุทร พวกเขาสร้างรถไฟใต้ดินได้และยังรู้วิธีการขับขี่ในอุโมงค์ใต้ดิน พวกเขาสร้างเครื่องบินได้ พวกเขาจึงเดินทางในอากาศได้ พวกเขาประดิษฐ์คิดค้นโทรเลขและวิทยุเป็น จึงสามารถรับข่าวสารได้จากทั่วโลก และยังผลิตโทรทัศน์ออกมาได้ จึงสามารถดูภาพเคลื่อนไหวได้จากทุกที่ทั่วโลก แล้วการที่พวกเขาประดิษฐ์ทำเป็น เดินทางเป็น ฟังเป็น ดูเป็นเช่นนี้ ไม่สมควรเรียกว่า “มุดดินเหินฟ้า” “ได้หูทิพย์” และ “ได้ตาทิพย์” แล้วหรอกหรือ

ในประเทศเมียนมาก็มีการเล่นแร่แปรธาตุ แต่เป็นการแปรธาตุแบบที่มีคนที่นั่งขัดสมาธิอยู่ในห้องประสมธาตุ ในโรงทาน หรือแม้แต่ในสุสาน แล้วสวดบริกรรมคาถาว่า “ปรอทตาย เหล็กตาย” หาก “เหล็กตาย ย่อมร่ำรวยทั้งตระกูล หากปรอทตาย ย่อมสมบูรณ์ทั้งประเทศ” “ฝนเงินฝนทองโปรยปรายลงมา” หรือแม้แต่ “มุดดินเหินฟ้า” กันเสียงดังหนักแน่น ในขณะที่ที่ประเทศอังกฤษ พวกเขากลับลงมือปฏิบัติจริงและประสบผลสำเร็จจริง ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงใครเรียกขานพวกเขาว่าเป็นประเทศที่ “ปรอทตาย เหล็กตาย” จริง เป็นประเทศที่ “ร่ำรวยทั้งตระกูล สมบูรณ์ทั้งประเทศจริง” เป็นประเทศที่ “ฝนเงินฝนทองโปรยปราย” จริง เป็นประเทศที่ “มุดดินเหินฟ้า” จริง เป็นประเทศที่ “ได้ตาทิพย์ หูทิพย์” จริง และไม่เพียงแค่ประเทศอังกฤษเท่านั้น ยังมีประเทศอื่นๆ ในยุโรป ประเทศอเมริกา และญี่ปุ่นรวมอยู่ด้วย แต่ก่อนนั้น ข้าพเจ้าเคยได้ยินเสียงพูดทำนองว่าการไปเล่าเรียนที่ประเทศตะวันตกก็เหมือนกับใกล้เกลือกินด่าง คำพูดดังกล่าวนี้คงเป็นที่ถูกใจแก่คนพม่าผู้มัวเมาในความรักชาติอันล้นเกิน ไม่ต่างอะไรกับการที่ปลาของตนเปรี้ยวอยู่แล้ว กลับทำให้เปรี้ยวหนักเข้าไปอีก ก็เหมือนกับการทำให้วิสัยทัศน์ที่คับแคบอยู่แล้วของคนพม่ายิ่งคับแคบเข้าไปอีก ราวกับทำให้คนพม่าที่มีความรู้เท่าทันโลกต่ำในความรู้ฝ่ายโลกย์ต่ำเข้าไปเสียอีก ข้าพเจ้าเชื่อเช่นนั้น

ในด้านปัญญาความรู้นั้น ควรกล่าวว่าวิสัยชาวอังกฤษเป็นวิสัยใฝ่พัฒนา พวกเขาไม่ได้มีวิสัยโอนอ่อนผ่อนตามให้แก่การยึดมั่นธรรมเนียมปฏิบัติเดิม ยึดถือคำสอนแต่โบราณและหลับหูหลับตาเชื่อคำครูบาอาจารย์ ไปเสียทั้งหมด นับตั้งแต่ราว 500 ปีก่อน พวกเขาก็กล้าที่จะสละทิ้งสิ่งซึ่งควรแก่การสละโดยไม่เกรงกลัว ใช่ว่าคำโบราณจะดีไปเสียทุกสิ่ง ใช่ว่าตำราโบราณจะควรแก่การยึดถือไปเสียทุกอย่าง และใช่คำของครูบาอาจารย์จะถูกต้องไปเสียทั้งหมด พวกเขาเชื่อว่า สิ่งใดควรแก้ไข ก็ต้องแก้ไขไปตามกาละและเทศะ สิ่งใดควรเปลี่ยนแปลงก็ควรต้องเปลี่ยนแปลง

เหตุปัจจัยพื้นฐานแห่งการมีอยู่ของความรู้ในโลกนั้นก็คือ สังคมมนุษย์ นี่คือสิ่งที่พวกเขาเชื่อกันอย่างไม่มีข้อสงสัย ตามที่เชื่อถือกันนั้น พวกเขาใช่เพียงต้องการเรียนรู้จากปราชญ์และตำราเพียงเท่านั้น แต่ยังต้องเรียนรู้จากมนุษย์ด้วย หากอยากเข้าใจมนุษย์ มีเพียงต้องศึกษาสอบสวนจากสังคม แล้วจึงจะสามารถเขียนตำราตามประสงค์ได้ นักปรัชญานั้น ล้วนพิจารณาศึกษาสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติอันเกิดขึ้นและดับสูญไปในสังคมมนุษย์จากประสบการณ์ตรงของตน จึงสามารถเขียนตำราออกมาได้ นักจิตวิทยาเอง ก็ต้องศึกษาลักษณะของจิตใจมนุษย์จากประสบการณ์ตรง จึงจะสามารถเขียนตำราจิตวิทยาได้ กวี นักการละคร และนักเขียนนวนิยายก็เช่นกัน ต้องรู้แจ้งแทงตลอดว่า “เรื่องราวแห่งโลกคือเรื่องราวของมนุษย์” เมื่อเข้าใจลึกซึ้งจึงจะเขียนเล่าเรื่องราวเหล่านั้นได้ เหล่านักวิทยาศาสตร์ก็เช่นกัน ต้องศึกษาทดลองธรรมชาติของสิ่งต่างๆ จากประสบการณ์ตรง จึงจะเขียนตำราโลกธาตุ วิทยาศาสตร์ได้ เช่น นักพฤกษศาสตร์ต้องทดลองผ่าต้นไม้ศึกษาวิเคราะห์ด้วยตนเอง จึงเขียนความคิดความเห็นต่อสิ่งที่ตนเองพบเจอได้ กล่าวโดยสรุปคือ รากฐานของปัญญานั้นฝังรากอยู่ในโลก หากเราให้ความสนใจศึกษาโลก เราย่อมได้พบปัญญานั้น นี่คือสิ่งที่พวกเขาชื่อถือศรัทธาอย่างแนบแน่น ด้วยเหตุนี้ ปราชญ์ของพวกเขาแต่โบราณ จึงมิพอใจเพียงแค่เขียนตำรา มิพอใจเพียงแค่อ้างอิงตำราที่เขียนมาแต่โบราณ แต่กลับศึกษาสอบสวนเรียนรู้โลกด้วยตนเองมาอย่างต่อเนื่อง ข้าพเจ้ายังสังเกตอีกว่า ลักษณะพิเศษของผู้มีปัญญาของพวกเขานั้นมีอยู่สองประการ ประการหนึ่ง นอกจากพวกเขาจะศึกษาตำราแล้ว พวกเขายังศึกษาสอบสวนโลกผ่านประสบการณ์ตรงด้วย อีกประการหนึ่งคือ พวกเขากล้านำเสนอสิ่งที่สืบเสาะเรียนรู้และคิดวิเคราะห์ทบทวนด้วยตนเอง

นอกจากนี้ พวกเขายังรู้เหมือนกันกับเราถึงกฎแห่งความไม่เที่ยงแท้แน่นอน รู้ถึงกฎแห่งการเกิดขึ้น และกฎแห่งการเปลี่ยนแปลง แต่ข้าพเจ้าคิดว่าความรู้ของเขากับความรู้ของเรานั้นแตกต่างกัน พวกเขาปรารถนาให้สิ่งต่างๆ นับตั้งแต่ข้าวของเครื่องใช้ในบ้านเรือนไปจนถึงโรงงานขนาดใหญ่ มีความแข็งแรงคงทน เมื่อพวกเขาทำเช่นนั้น เราจึงพูดไปตามใจปากว่า พวกเขาไม่เข้าใจความเป็นอนิจจัง ไม่เข้าใจสังสารวัฏ ฟางข้าวนั้นไม่อาจพ้นจากอนิจจัง เหล็กกล้าเองก็มิอาจพ้นจากอนิจจัง แม้การมิอาจหลุดพ้นเลี่ยงได้นั้นจะเหมือนกัน แต่ฟางข้าวสูญสลายได้โดยง่าย เหล็กกล้ากลับแข็งแรงคงทน สังสาระของพวกเขานั้นมิใช่สังสาระแห่งฟางข้าวอันสูญสลายได้โดยง่าย แต่เป็นสังสาระแห่งเหล็กกล้าอันคงทน นี่คือความหมายของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าจะบรรยายลักษณะนิสัยของชาวอังกฤษต่อไปดังนี้ โลกนี้ต่างรู้ว่าชาวอังกฤษนั้นมิใช่คนพูดมาก ซึ่งสิ่งนี้ถูกต้องทีเดียว ไม่ว่าจะบนรถไฟหรือบนเรือ พวกเขามักไม่พูดคุย

เสียงดัง ทั้งยังไม่นิยมยกหางตนเอง ไม่นิยมถามไถ่โดยไม่มีเหตุผล ต้องมีเรื่องราวมีเหตุอันควรเท่านั้นจึงจะไถ่ถาม อาจกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีการคุยโวโอ้อวดเลยทีเดียว พวกเขามีความรู้มาก แต่เมื่อต้องอธิบายบอกกล่าว มักเล่าน้อยกว่าที่รู้ พวกเขาไม่เหมือนไฟไหม้ฟาง แต่กลับเหมือนไฟไหม้แกลบที่ลุกสว่างโชนแสงได้ยาวนานกว่า เพราะพวกเขาพูดน้อย เรื่องจะชอบพวกเขาในทันทีนั้น เป็นไปไม่ได้ แต่หากได้อยู่ใกล้ชิดกันนานเข้า กลับจะชอบมากกว่าคนที่พูดเก่งและผูกมิตรง่ายเสียอีก นี่เป็นข้อดีที่ข้าพเจ้าได้ทราบมา คนอังกฤษยังเป็นคนพูดคำขาด เป็นคนตรง และตรงต่อเวลา หากเป็นเรื่องที่สมควรให้กระทำ ก็จะไม่พึ่งพากินแรงใคร แต่จะกระทำสิ่งนั้นอย่างเรียบร้อย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้อยากเอาอย่างควรให้ความสำคัญ พวกเขาย่อมมีทั้งลักษณะนิสัยที่ดีและไม่ดี เรื่องที่ไม่ควรเอาอย่างนั้นก็จะไม่สาธยายต่อไป

ชาวอังกฤษ ยังมีลักษณะนิสัยอีกอย่าง พวกเขามักไม่โกรธยามที่เรายกความผิดของเขามาแสดงอย่างมีเหตุผล สามารถยอมรับการกล่าวโทษได้ หากควรแก้ไขก็จะแก้ไขเสีย นักการละคร เบอร์นาร์ด ชอ [Bernard Shaw][13] ยังมักจะเขียนบทละครแสดงข้อเสียของพวกเขาอยู่บ่อยครั้ง พวกเขาต่างยกนิ้วให้เบอร์นาร์ด ชอ ไม่มีใครรุมดูถูกกล่าวโทษว่าจัดการปัญหาของตัวเองเสียก่อนเถอะ ไม่มีใครรุมก่นด่า ไม่มีใครรุมเหยียดหยาม ไม่มีใครรุมคว่ำบาตร แต่ต่างชอบอกชอบใจที่เบอร์นาร์ด ชอ รู้วิธีพูดถึงข้อเสียเหล่านั้น และชื่นชมที่นักเขียนบทละครคนนี้สั่งสอนอบรมตนเอง

นี่คือสิ่งที่ควรเอาเยี่ยงอย่างตามชาวอังกฤษและความคิดเห็นเพียงบางส่วนของข้าพเจ้าจากที่ได้รู้เห็นและข้องเกี่ยวมา

(Zawgyi, 1941, pp. 93-98)

การจัดการและการนำเสนอความรู้ทางวัฒนธรรม

ตัวบทแปลคัดสรรในหมวดนี้ แสดงเนื้อหาที่กล่าวถึงการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม ทั้งการนำเสนอและจัดแสดงความรู้ที่ผู้เขียนพบเจอในพื้นที่ต่างๆ ผ่านเรื่องเล่าการเดินทาง

พิพิธภัณฑ์ในลอนดอน

ในประเทศอังกฤษ เริ่มมีการจัดทำพระราชบัญญัติพิพิธภัณฑสถานเมื่อราว 80 ปีก่อน จึงมักพบว่า มีพิพิธภัณฑ์อย่างน้อยหนึ่งแห่งในแต่ละเมืองใหญ่ ในกรุงลอนดอนเอง

[13] George Bernard Shaw (1856-1950) นักประพันธ์บทละครชาวไอริชและนักเขียนรางวัลโนเบลปี 1925

มีพิพิธภัณฑ์อยู่ร่วม 19 แห่ง ไม่เพียงเท่านั้น แต่ละแห่งยังแตกต่างกันไปคนละประเภท คนละรูปแบบ แม้แต่คนไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เองก็มีปริมาณมากไม่น้อยไปกว่าพิพิธภัณฑ์เลย บางครั้งบางคราวยามเห็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษาสักกลุ่มมาเที่ยวชม ก็ทำให้รู้สึกตื่นเต้นชื่นอกชื่นใจ นักเรียนรุ่นเยาว์เหล่านี้ ไม่เพียงจะได้รับความรู้จากการเรียนเพียงเท่านั้น แต่การได้มาเห็นสิ่งของจริงๆ ที่จัดแสดงด้วยตาของตนเอง ย่อมทำให้ได้ความรู้จากประสบการณ์การปฏิบัติจริงโดยตรงด้วย และก็ไม่ได้มีเพียงแค่นักศึกษารุ่นเยาว์เท่านั้น ยังรวมถึงผู้คนจากทุกระดับชั้น จากอาชีพการงานต่างๆ ที่ล้วนได้รับประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ ในลักษณาการเดียวกับที่ร้านอาหาร สามารถให้อาหารแก่รูปขันธ์ร่างกายเราได้ พิพิธภัณฑ์เองก็สามารถให้สารอาหารทางปัญญาแก่นามขันธ์จิตวิญญาณของเราเช่นกัน

ยามที่ได้เห็นข้าวของสารพันที่จัดแสดงไว้ ก็ได้รับรู้เรื่องราวที่ทำให้เข้าใจความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ของแต่ละยุคสมัย เมื่อวางความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของแต่ละยุคสมัยเป็นฐาน ก็ช่วยให้วางแผนไปสู่เส้นทางของความเจริญก้าวหน้าได้ ทั้งยังช่วยให้คิดอ่านในการสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ที่จะนำไปสู่การพัฒนา ลองยกตัวอย่างสักเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจในความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ของยุคสมัยดูสักหน่อยเถิด ข้าพเจ้าเองยามได้อ่านหนังสือประวัติศาสตร์ของเซอร์วอลเตอร์ สก็อต [Sir Walter Scott] ในแต่ละครั้ง ข้าพเจ้าจะบังเกิดความรู้สึกชื่นชมนักประพันธ์ผู้ยิ่งใหญ่ท่านนี้ขึ้นมาทุกครั้ง ท่านเป็นผู้รู้ประวัติศาสตร์อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ท่านเขียนเล่าเรื่องราวมากมาย ทั้งเรื่องราวข้าวของเครื่องใช้จำนวนมากของผู้คนในยุคสมัยนั้นๆ อย่างเครื่องแต่งกาย อาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ ด้วยความรู้อันชัดเจนแจ่มแจ้ง ด้วยเหตุใดเล่าท่านจึงได้รู้กระจ่างแจ้งถึงเพียงนั้น ความรู้อันกระจ่างแจ้งเช่นนี้มิได้เกิดแต่การอ่านเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกิดจากการได้พบเห็นด้วยตาตนเอง การได้รู้เห็นด้วยตาตนเองนั้นก็มิใช่อื่นใด แต่เป็นการได้พบเห็นสิ่งของโบราณวัตถุต่างๆ อันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์ในประเทศอังกฤษ อาทิ รูปพรรณสัณฐานของหมวกเหล็กโบราณที่ท่านได้เขียนบรรยายไว้นวนิยายนั้น ก็เป็นการบรรยายตามรูปลักษณ์ของหมวกเหล็กโบราณในพิพิธภัณฑ์นั่นเอง

พิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่ในกรุงลอนดอนมีอยู่ 10 แห่ง แต่ละแห่งมิใช่พิพิธภัณฑ์ที่ใหญ่โตมาตั้งแต่แรกสร้าง แต่ล้วนเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ค่อยๆ พัฒนามาทีละน้อยจากพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก บางแห่งรัฐบาลเป็นผู้สร้างขึ้นมา บางแห่งเป็นพิพิธภัณฑ์ที่บุคคลทั่วไปผู้สนใจในโบราณวัตถุเป็นผู้สร้าง ดังจะอธิบายเรื่องพิพิธภัณฑ์เท่าที่พอทราบต่อไป

ข้าพเจ้าได้เล่าเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์บริติชมิวเซียมและพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ธรรมชาติไปแล้ว จึงจะไม่ขอกล่าวต่อไปในบทความเรื่องนี้

หากพิพิธภัณฑ์บริติชมิวเซียมเป็นพิพิธภัณฑ์อันดับหนึ่งแล้ว ก็ควรกล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์วิคทอเรียนั้นเป็นพิพิธภัณฑ์อันดับสอง ด้วยสถานที่แห่งนี้ไม่ได้จัดแสดงเพียงสิ่งของสวยงามปราณีตเพียงเท่านั้น แต่ยังจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ของผู้คนในแต่ละยุคสมัยด้วย โดยแบ่งออกเป็น 8 แผนกจัดแสดงด้วยกัน ได้แก่ แผนกรูปปั้น แผนกเครื่องกระเบื้องโบราณ แผนกอุปกรณ์เครื่องวาดและพิมพ์ภาพ แผนกอุปกรณ์การพิมพ์หนังสือ แผนกแร่โลหะ แผนกจิตรกรรม แผนกสิ่งทอ และแผนกงานแกะสลักเครื่องไม้และเครื่องเรือน

ยังมีพิพิธภัณฑ์ลอนดอนอีกแห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์แห่งนี้จัดแสดงสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองลอนดอน ข้าวของเครื่องใช้ที่พบในพื้นที่กรุงลอนดอนนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ยุคหิน จนถึงรัชสมัยของพระเจ้าจอร์จที่ 5 และยังมีพิพิธภัณฑ์หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่นำเสนอจดหมายเหตุและเอกสารสัญญาต่างๆ นับแต่ยุคโบราณ ยังมีพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ที่แสดงพัฒนาการของวิทยาศาสตร์ รวมถึงคุณประโยชน์ของวิทยาศาสตร์ผ่านอุปกรณ์ของใช้ต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีพิพิธภัณฑ์ยุทธการซึ่งตั้งขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ ราวปี 1919 โดยจัดแสดงประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างปี 1914-1918 และอาวุธยุทโธปกรณ์ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ใช้ในสงครามโลกครั้งที่ 1 ในอาคารหนึ่งของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ จัดแสดงภาพวาดกว่า 5,000 รายการที่เกี่ยวข้องกับสงครามครั้งดังกล่าว นอกจากภาพวาดแล้ว ก็ยังมีอาวุธนานาชนิดที่ใช้ในสงครามยุทธการทางบก สงครามยุทธนาวีและสงครามยุทธากาศ รวมถึงการจำลองวิธีการโจมตีต่างๆ

กรุงลอนดอนมีพิพิธภัณฑ์มากมายเพียงนี้ ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ด้วยเหตุนี้เมื่อใดก็ตามที่ชนชาตินี้ ผู้นิยมการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างยิ่ง เดินทางไปถึงสถานที่ใดใดบนโลก และได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ไม่คุ้นเคย จึงย่อมจะเก็บงำสะสมของต่างๆ ไว้ จนข้าพเจ้าอดคิดไม่ได้ว่า บางคราวนั้น การที่ชนชาตินี้เก็บสะสมทรัพย์สมบัติต่างๆ ยังช่วยให้บางที่บางแห่งในโลกยังคงซึ่งทรัพย์สินเหล่านั้นไว้ได้

แม้แต่สมบัติพัสถานแต่โบราณของเมียนมาเองก็มีอยู่ไม่น้อยในพิพิธภัณฑ์บางแห่งของอังกฤษ พิพิธภัณฑ์แห่งหนึ่งที่มีวัตถุโบราณของพม่าอยู่มากนั้นก็คือพิพิธภัณฑ์แห่งสถาบันอินเดียที่อยู่ในเมืองออกซฟอร์ด หากจะต้องเขียนถึงสิ่งของบางชิ้นที่พบได้ในพิพิธภัณฑ์แห่งนั้น เห็นจะมีโล่หวายในห้องแสดงอาวุธ และยังมีหมวกเหล็กรูปหัวสิงห์ของทหารหลวงที่ใช้ในกองทัพในพระเจ้าธีบ่อ หมวกทหารโบราณที่ทำจากเขาควายน้ำ ภายในห้องจัดแสดงของใช้ในครัวเรือน มีหินเหล็กไฟ เขี่ยนหมากและกรรไกรตัดหมาก กล้องยาสูบ

แบบสั้น กล้องยาสูบแบบยาว พระพุทธรูปสีวลี ในห้องจัดแสดงเครื่องดนตรี มีภาพวาดแสดงการแสดงงานเทศกาลสมัยเมียนมายังปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ มีระนาด เปิงมาง กรับพม่า โทน ฆ้องโหม่ง พิณ ฆ้องวง ฉิ่ง กลองยาว ไวโอลิน และเครื่องเป่า ในห้องจัดแสดงเรือ มีเรือคล้ายเรือรบโบราณพม่า และยังเห็นรูปหล่อลอกะนัตที่มีลักษณะงาม รูปปั้นนัตทั้ง 37 ตนก็มีให้ชมด้วยเช่นกัน

ในพิพิธภัณฑ์วิคทอเรีย กรุงลอนดอน ยังมีเครื่องราชูปโภคทั้งเบื้องซ้ายและเบื้องขวา ทั้งพระมหาสังข์สรงน้ำมุรธาภิเษก รูปหล่อหงส์ รูปหงส์อำพัน พระแท่นในพระนางศุภยาลัต ปะวะหล่ำกำไล และพระสุพรรณบัฏ นอกจากนี้ ยังมีม้วนปะระไบ้ก์ขาวประกอบรูปวาดในปะระไบ้ก์พับหนึ่งยังพบรูปวาดการตีคลีของกษัตริย์พม่า ในพิพิธภัณฑ์แห่งชาติเมืองดับลิน ยังพบงาช้างเผือกยาว 7 ฟุต 6 นิ้วอีกหนึ่งคู่ และยังมีเครื่องเขิน คัมภีร์กรรมวาจา และตำราดูดวงอีกจำนวนมาก

(Zawgyi, 1941, pp. 74-78)

สรุป

รวมบทความการเดินทางของซอจี และ มินธุหว่น เรื่อง **นักเดินทาง** เขียนขึ้นในช่วงเวลาหลังจากหนังสือ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** ของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ตีพิมพ์แล้วราว 5 ปี เช่นเดียวกับเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ตัวบทการเดินทางของซอจีและมินธุหว่น ล้วนเป็นการเขียนเล่าประสบการณ์การเดินทางย้อนหลังจากความทรงจำทั้งสิ้น

สังเกตได้ว่าซอจีและมินธุหว่น เลือกที่จะใช้รูปแบบการเขียนแบบบทความหนังสือพิมพ์ แทนการเขียนแบบอนุทินประจำวันที่เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ได้เลือกไว้ ประเด็นดังกล่าวสะท้อนความนิยมรูปแบบการเขียนและการอ่าน รวมไปถึงความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมสื่อสิ่งพิมพ์ในประเทศเมียนมาระหว่างทศวรรษที่ 1940-1970 นอกจากนี้ รูปแบบการเขียนเป็นบทความร้อยแก้วนี้ ส่งผลโดยตรงต่อลีลาการเขียนและการใช้ภาษาที่กระชับและควบคุมประเด็นได้ชัดเจนกว่าการเขียนแบบอนุทินประจำวันที่เน้นการเขียนเล่ารายละเอียดให้ละเอียดชัดเจนราววาดภาพให้ดู แม้ว่าเราจะสังเกตเห็นการนำเสนอความคิดเห็นและข้อวิพากษ์วิจารณ์ในงานเขียนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะแล้ว แต่เมื่ออ่านงานเขียนของซอจีและมินธุหว่น พบว่าการตั้งข้อวิพากษ์วิจารณ์นั้น มีลักษณะของการวิเคราะห์เปรียบเทียบวิพากษ์วิจารณ์ที่เฉียบคมมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการเล่าทรรศนะความคิดความรู้สึกของผู้เขียนต่อประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ที่อาจโดดเด่นกว่าข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ

นอกจากนี้ ตัวบทการเดินทางภายในประเทศที่ผู้จัดพิมพ์เสริมเข้ามา ยังแสดงให้เราเห็นทิศทางความเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่แสดงแนวคิดคืนสู่รากเหง้าตามกระแสชาตินิยมที่ชัดเจนมากขึ้นผ่านตัวบทวรรณกรรมการเดินทางกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20

จากตัวบทแปลคัดสรรที่ผู้วิจัยยกมาเป็นตัวอย่างในบทที่ 5 และ 6 นี้ เพื่อฉายให้เห็นเนื้อหาเรื่องเล่าการเดินทาง รวมไปถึงรูปแบบและลีลาการเขียน ผู้เขียนจะศึกษาวิเคราะห์ประเด็นการนำเสนอภาพแทนเกี่ยวกับคนอื่นและทัศนะต่อพื้นที่ที่ปรากฏในตัวบทการเดินทางทั้ง 2 เล่มนี้ เพื่อพยายามตอบคำถามว่าการพบปะคนอื่นช่วยให้เกิดการสร้างความรู้ชุดใหม่จากการเดินทางอย่างไร รวมถึงประเด็นที่เกี่ยวกับความรู้ประเภท “เทศานตรพหูสูต” ที่ปรากฏผ่านเรื่องเล่าการเดินทางเหล่านี้ว่ามีความหมายเช่นไร ในบริบทสังคมพม่าช่วงปลายอาณานิคมไปจนถึงช่วงต้นยุคเอกราช ดังจะปรากฏต่อไปในบทที่ 7

บทที่ 7

เขียนความเป็นอื่น : ภาพแทนความเป็นอื่นใน *บันทึกไปออกซฟอร์ด* และ *นักเดินทาง*

“หากอยากให้โลกรู้จักเมียนมา เมียนมาเองต้องรู้จักโลกเสียก่อน”
(Zawgyi, 1965/2016, p. 13)

ในทศวรรษที่ 1930 เราเดินทางมาใกล้ถึงปลายเส้นทางอำนาจของอาณานิคมอังกฤษในประเทศเมียนมา ทั้งกระแสต่อต้านอาณานิคมภายในประเทศกำลังจะสุกงอมในอีกสองทศวรรษถัดมา ระหว่างการล่องเรือเดินสมุทรเพื่อมุ่งหน้าไปยังประเทศอังกฤษในปี 1938 นั้น ซอจีได้เปรยคำรำพึงข้างต้นยามแรกพบคลองสุเอซและพอร์ตซาอิด อันเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำที่แสดงถึงอัจฉริยภาพและศักยภาพของมนุษย์และเมืองท่าสำคัญซึ่งอยู่ระหว่างรอยต่อของดินแดนตะวันตกและตะวันออก หรือเรียกโดยสรุปได้ว่าสัญลักษณ์แห่งจักรวรรดินิยมและระบบเศรษฐกิจทุนนิยม คำกล่าวข้องต้นของซอจีไม่เพียงแต่จะบอกแก่เราเป็นนัยว่า สังคมพม่าในห้วงเวลาดังกล่าวนั้นบังเกิดความสนใจใคร่รู้ต่อโลกภายนอกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่ยังปรารถนาให้โลกภายนอกได้รู้จักพม่าที่กำลังเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ทัศนะของซอจีจึงฉายให้เห็นว่าผู้เขียนเองตระหนักถึงยุคสมัยและสถานการณ์ที่ “เทศะ” ของชาติตน ได้เปลี่ยนแปลงไปในระเบียบโลกใหม่ที่สายตาของประชาคมโลกค่อยๆ หันไปสู่อัสดงคตประเทศ ทัศนะเช่นนี้ย่อมเผยให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดแห่งจักรวรรดิอันซุกซ่อนอยู่ในความกระหายใคร่รู้ต่อโลกภายนอกของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าอย่างปฏิเสธไม่ได้

เช่นเดียวกัน หากเราหันไปมองทางฟากฝั่งของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ จะพบว่าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความรู้เกี่ยวกับอาณานิคมของรัฐเองก็กำลังถูกท้าทายจากสังคมดังปรากฏผ่านตัวบทการเดินทางในประเทศอาณานิคมต่างๆ โดยนักเขียนนักเดินทางชาวอังกฤษเอง (Keck, 2015, p.5) ในงานศึกษาวรรณกรรมการเดินทางอังกฤษในประเทศเมียนมาเรื่อง **British Burma in the New Century** (2015) Stephen L. Keck อธิบายว่าวรรณกรรมการเดินทางอังกฤษปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 พยายามนำเสนอประเทศเมียนมาในฐานะในแง่มุมที่แตกต่างไปจากข้อมูลทางการของรัฐอาณานิคม กล่าวคือ นักเดินทาง/นักเขียนชาวอังกฤษพยายามแสวงหาความเป็นพม่าที่ “จริงแท้และดั้งเดิม” (real and authentic) ผ่านประสบการณ์การเดินทาง การสร้างภาพแทนพม่าด้วยถ้อยคำผ่านการสำรวจจ้องมองจากประสบการณ์ตรงของนักเขียน/นักเดินทาง ผ่าน

จินตนาการและการให้ความหมายโดยนักเดินทาง/นักเขียนชาวอังกฤษนี้เองที่เคกนิยามว่า “Burmascape” ภาพแทนพม่าที่ปรากฏผ่านตัวบทการเดินทางกลุ่มนี้ฉายให้เห็นภาพของดินแดนที่ล้าหลัง ทว่าอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันเอื้อต่อการสร้างความมั่งคั่งของจักรวรรดิ ภาพชนบทและธรรมชาติดั้งเดิมและบริสุทธิ์ที่ควรค่าแก่การค้นหา แม้จะยังคงมีความเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน แต่ก็มีพื้นที่อันแสดงซึ่งความเป็นสมัยใหม่ซึ่งพัฒนาและควบคุมโดยรัฐอาณานิคม ทั้งยังถูกมองเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจที่เชื่อมต่อพื้นที่อินเดียตะวันออกกับเครือข่ายเมืองอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สำคัญยิ่งในระบบเศรษฐกิจอาณานิคม กล่าวได้ว่า ความรู้เกี่ยวกับเมียนมาที่ถูกนำเสนอผ่านตัวบทการเดินทางอังกฤษโดยกลุ่มนักเขียน/นักสำรวจชาวอังกฤษซึ่งมุ่งศึกษาประวัติศาสตร์พม่าระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงค้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น ดึงดูดความสนใจจากนักอ่านชาวอังกฤษได้เป็นอย่างดี เนื่องจากฉายให้เห็นภาพของความเป็นพม่าเก่า (Old Burma) อันล้าหลังและนอกเหนือการควบคุมที่กำลังล่มสลายกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นพม่าใหม่ (New Burma) ภายใต้การควบคุมและการจัดระเบียบอดีตโดยเจ้าอาณานิคม (Keck, 2015)

ในขณะเดียวกัน ปรากฏการณ์การใช้วรรณกรรมการเดินทางเพื่อจัดการชุดความรู้เกี่ยวกับพื้นที่อื่นอันคล้ายคลึงตัวอย่างข้างต้นได้เริ่มปรากฏขึ้นในวงวรรณกรรมพม่าเช่นกัน ในห้วงเวลาต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 วรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ได้กลายมาเป็นหนึ่งในสื่อสำคัญที่มีส่วนในการประกอบสร้างวาทกรรมการพัฒนา คู่ขนานไปกับงานเขียนร้อยแก้ว อาทิ “ร้อยแก้วเพื่อความก้าวหน้า” (ကြီးပွားတိုးတက်ရေး စကားပြေ) ที่พัฒนาขึ้นร่วมสมัยกัน หากมองมาทางฝั่งประเทศสยามในห้วงเวลาเดียวกันแล้ว ในกรณีของสยาม ธงชัย วินิจจะกูลได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า ข้อเขียนและบทแปลต่างๆ จากภาษาอังกฤษที่กล่าวถึงยุโรปล้วนมีผลต่อการสร้างความเข้าใจและจินตนาการต่อยุโรปในฐานะดินแดนห่างไกลอันเป็นตัวอย่างของความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงที่น่าถวิลหา (Winichakul, 2000a, pp. 537-539) ปรากฏการณ์ดังกล่าวคล้ายคลึงอย่างยิ่งกับสิ่งที่เกิดขึ้นในแวดวงปัญญาชนพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาข้อเท็จจริงที่ว่าเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอ จี และมินธุหวุ่นต่างก็เป็นนักเขียนและปัญญาชนที่เติบโตและได้รับการบ่มเพาะมาในระบบการศึกษาแบบอาณานิคม กอปรกับเส้นทางการเติบโตด้านวรรณกรรมผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่นักเขียนทั้งสามท่านมีโอกาสได้เข้าร่วมภายใต้ร่มเงาอุปถัมภ์ของสโมสรวรรณกรรม (literary societies) เช่น สมาคมพม่าศึกษา (Burma Research Society) ส่งผลให้พวกเขาล้วนได้รับอิทธิพลทางความคิดโดยตรงจาก J.S. Furnivall ในฐานะหนึ่งในผู้ก่อตั้งสมาคมพม่าศึกษาผู้มีแนวคิดในการส่งเสริมการศึกษาแก่ปัญญาชนพื้นเมืองเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาเมียนมาสู่ความเป็นสมัยใหม่ภายใต้กรอบอำนาจอาณานิคม (Boshier, 2018, pp. 75-79) เช่นนี้แล้ว จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าตัวบทวรรณกรรมล้วนมีผลต่อการรับรู้และสร้างภาพตัวแทนของตะวันตกไว้ในจินตนาการของปัญญาชนพื้นเมืองในฐานะเทศะของความเจริญก้าวหน้าแบบสมัยใหม่ ไม่เว้นแม้แต่ในวรรณกรรมการเดินทาง

ในวรรณกรรมการเดินทางตะวันตกระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 อันเป็นช่วงระยะเวลาที่จักรวรรดินิยมกำลังขยายตัวสูงสุดนั้น พบว่าตัวบทวรรณกรรมการเดินทางตะวันตกจำนวนถูกนำเสนอผ่านสายตาของนักเดินทาง/นักสำรวจ (traveller/ explorer) ผ่านภาพของนักเดินทาง/นักสำรวจในฐานะวีรบุรุษผู้แสวงหาการผจญภัย และผู้เสาะแสวงหาความรู้ ณ ดินแดนเพื่อประโยชน์แห่งมนุษยชาติ (แม้ท้ายที่สุดนั้นจะเป็นไปเพื่อสนองผลประโยชน์แก่จักรวรรดิก็ตาม) (Thompson, 2011, pp. 143-145) กล่าวได้ว่า “ทัศนะ” หรือการจ้องมอง (gaze) นั้น ถือเป็นเครื่องมือทางวรรณศิลป์ที่เราคุ้นเคยมากที่สุดชนิดหนึ่งที่ถูกใช้ในการเล่าเรื่องในตัวบทการเดินทาง เพราะการมองเห็นและการถูกเห็นล้วนเป็นกระบวนการหนึ่งของการพบปะที่เป็นรูปธรรมและแน่นอนมากที่สุดระหว่างนักเดินทางกับโลกที่ได้สัมผัส (Topping, 2020, p. 194) เช่นเดียวกับที่แพรตต์ มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ทัศนะและอำนาจ” ดังที่เธอได้ใช้ตั้งชื่องานเขียนของเธอว่า “สายตาแห่งจักรวรรดิ” (Imperial Eyes) ดวงตาที่สังเกตและจ้องมองของนักเขียน/นักเดินทาง (writer/traveler) นี่เองที่นำเสนอภาพตัวแทนของสิ่งต่างๆ ที่เขาพบเห็น ทำความรู้จัก และแปรความหมายทางวัฒนธรรม ก่อนจะนำเสนอสู่ผู้อ่านด้วยเครื่องมือในการบอกเล่าและแสดงให้เห็นผ่านภาษาและเรื่องเล่าการเดินทาง

หนึ่งในกระบวนการสร้างความหมายจากการพบปะสังสันทน์ที่เกิดขึ้นในการเดินทาง มักเกิดขึ้นผ่านกระบวนการการทำให้เป็นอื่น (Othering) ซึ่งหมายถึง การที่สมาชิกของวัฒนธรรมหนึ่งนิยามและแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของเขากับวัฒนธรรมของสมาชิกจากวัฒนธรรมอื่น และในบางกรณียังอาจมีความหมายครอบคลุมถึงกระบวนการและวิธีการที่วัฒนธรรมหนึ่งนำเสนอภาพอีกวัฒนธรรมหนึ่งในลักษณะที่แตกต่างและต่ำต้อยกว่าตนเอง (Thompson, 2011, pp. 132-133) ด้วยเหตุนี้ เราจึงอาจตั้งคำถามได้ว่า นักเขียน/นักเดินทางเช่น เต๊ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหว่าน มีวิธีการนำเสนอภาพความเป็นอื่นผ่านเรื่องเล่าการเดินทางเช่นไร

อนึ่ง หากเราพิจารณาสายตา/ทัศนะของนักเขียน/นักเดินทางที่ปรากฏในตัวบททั้งสองเรื่องจากนักเขียนทั้งสามท่านที่ใช้ในการศึกษานี้ ย่อมพบว่าล้วนแล้วแต่เป็นสายตาของนักสำรวจชาย (male explorative gaze) ที่แสวงหาข้อมูลและชุดความรู้ใหม่ของผู้คน สังคม รวมถึงสถานที่ที่ได้ไปเยือน คล้ายคลึงกับการใช้โวหารแบบ “สายตาแห่งจักรวรรดิ” (imperial gaze) ซึ่งพบในวรรณกรรมการเดินทางยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 หากแต่ “แตกต่าง” ด้วยมิได้มีจุดประสงค์ในการตอบสนองกลไกการผลิตแห่งจักรวรรดิ เป็นเพียงการเลียนแบบวิธีการในการทัศนาโลก เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่จะนำทางไปสู่ความก้าวหน้า คล้ายคลึงกับที่แพรตต์อธิบายสายตาของนักเดินทาง/นักสำรวจในตัวบทการเดินทางตะวันตกนับซึ่งมุ่งสำรวจและนำเสนอข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19-20 เป็นต้นมา ในฐานะ “การสำรวจแบบ anti-conquest” (anti-conquest exploration) ที่ไม่ได้มุ่งหวังการแสวงหาเส้นทางการค้าเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่กล่าวอ้างว่าเป็นการสำรวจ

ทางวิชาการ แม้แท้จริงแล้วนั้นจะมีเจตนาในการสำรวจตรวจสอบพื้นที่ เพื่อควบคุมและแทรกแซงเพื่อทรัพยากรและอำนาจในการปกครองก็ตาม (Pratt, 1992, pp. 38-39)

ด้วยกรอบแนวคิดข้างต้นและแนวคิดเรื่องโวหารแห่งจักรวรรดิ (Imperial Rhetoric) ของ David Spurr (1993) ในการพินิจพิเคราะห์ตัวบทการเดินทางพม่า ในสถานแรก ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นวิธีการ “เขียนความเป็นอื่น” ผ่านการนำเสนอภาพคนอื่น (the ethnic Other) ที่ปรากฏในตัวบท โดยเมื่อกล่าวถึง “คนอื่น” ในที่นี้ ผู้วิจัยกำหนดหมายถึงผู้คนจากวัฒนธรรมอื่นนอกวัฒนธรรมพม่าหรือวัฒนธรรมชาติพันธุ์อื่นๆ ที่พบในประเทศเมียนมา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ วัฒนธรรมที่นักเขียน/นักเดินทางของตัวบทการเดินทางไม่คุ้นเคยและรู้จัก จากนั้นในสถานถัดมา ผู้วิจัยจะนำเสนอวิธีการเขียนความเป็นอื่น ผ่านการนำเสนอภาพของเทศะอื่น (the other spaces) เพื่อทำความเข้าใจขอบเขตแนวคิดของเรื่อง “เทศานตรพหูสูต” ของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ว่าครอบคลุมความรู้ต่อพื้นที่ในมิติใด ทั้งการจ้องมองพื้นที่อื่นนั้นมีผลเช่นไรต่อการกำหนดนิยามตำแหน่งแห่งที่ของตนเองท่ามกลางระเบียบเทศะโลกสมัยใหม่

การค้นพบคนอื่น (Discovery of the Ethnic Others)

“คนอื่น” ในฐานะ “ethnic Other” มีความสำคัญในฐานะที่เป็นหนึ่งในผู้กระทำหลักในสมการการเผชิญหน้าพบปะกันระหว่างการเดินทาง ในตัวบทการเดินทางพม่ายุคจารีต ภาพแทนของคนอื่นที่ปรากฏโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นภาพแทนของชาวตะวันออกเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นชาวจีน ชาวอินเดีย หรือชาวสยาม เป็นต้น ในขณะที่ภาพแทนของชาวตะวันตกนั้น เริ่มปรากฏในเอกสารโบราณพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา

ในตัวบทที่ใช้ในการศึกษาเรื่อง **นักเดินทาง** และ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** ปรากฏพบทั้งภาพแทนคนอื่นจากทั้งตะวันตกและตะวันออก แต่เนื่องจากตัวบททั้งสองประกอบด้วยบันทึกการเดินทางในตะวันตกเป็นสำคัญ จึงจะนำเสนอภาพแทนของชาวตะวันตกเป็นหลักเมื่อเปรียบเทียบกับภาพแทนของชาวตะวันออกที่พบ เช่นนี้แล้ว ในการวิเคราะห์ประเด็นภาพแทนของคนอื่น ผู้วิจัยจึงจะเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพแทนของชาวตะวันตกเป็นอันดับแรก แล้วจึงจะศึกษาวิเคราะห์ภาพแทนของชาวตะวันออกที่ปรากฏในตัวบททั้งสองเรื่องเป็นลำดับถัดไป

คนอื่นจากตะวันตก (The Other West)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ตะวันตกไม่นับว่าเป็นสิ่งไม่คุ้นเคยอีกต่อไปสำหรับชาวพม่า นับจากคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ภาพตัวแทนของชาวตะวันตกเริ่มปรากฏในฐานะทหารรับจ้างประจำราชสำนักในงานวรรณกรรมพม่าจารีต (ดู Guedes, 1998, pp. 215-226; Suthachai Yimprasert,

2004, pp. 66-82) เรื่อยมาจนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เราจึงได้เริ่มเห็นภาพตัวแทนของชาวตะวันตกในบันทึกการเดินทางของกินหวุ่นมินจี และอู เช่ง อาทิ งานศึกษาของก็องดิเยร์ฉายให้เห็นภาพตัวแทนของฝรั่งเศสผ่านบันทึกของกินหวุ่นมินจี ว่าเป็นภาพตัวแทนของศูนย์กลางความเป็นสมัยใหม่ เช่นเดียวกับมหานครอีกหลายแห่งในยุโรป ทั้งฝรั่งเศสยังถูกมองว่าเป็นตัวอย่างประเทศที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยไม่หยุด (Candier, 2007, pp. 52-56) นอกเหนือจากเอกสารพม่าแล้ว ราชสำนักมัณฑะเลย์ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับตะวันตกจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ จากสิงคโปร์และย่างกุ้งอีกด้วย

ดังที่ได้อภิปรายไปในบทที่ 4 งานเขียนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และ มินธุหวุ่น ในภาพรวมนั้นล้วนเป็นเรื่องเล่าการเดินทางที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผู้เขียนชาวพม่าทั้งสามเดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ภาพตัวแทน “คนอื่น” จากตะวันตกที่ปรากฏโดยส่วนใหญ่ในศตวรรษที่ 20 จึงเป็นภาพของผู้คนและสังคมอังกฤษเป็นสำคัญ โดยปรากฏทั้งในลักษณะของการนำเสนอชาวอังกฤษในภาพรวม และการนำเสนอชาวอังกฤษในฐานะปัจเจกบุคคล นอกจากนี้ เรายังอาจพบภาพแทนของชาวตะวันตกชาติอื่นๆ อยู่บ้าง อาทิ ชาวฝรั่งเศส เมื่อผู้เขียนกล่าวถึงในระหว่างการเดินทาง อย่างไรก็ตาม ชาวตะวันตกชาติอื่นๆ ถูกกล่าวถึงเป็นจำนวนไม่มากนัก ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงหมายนำเสนอการวิเคราะห์ภาพแทนคนอื่นจากตะวันตก โดยมุ่งไปที่การนำเสนอภาพชาวตะวันตกในภาพรวม โดยมีชาวอังกฤษเป็นประธาน

แต่เดิมนั้น ในเอกสารและวรรณกรรมพม่าจารีต ปรากฏคำที่ใช้เรียกชาวตะวันตกในภาพรวมว่า “บะหยิ่นจี” (ဗရင်ဂျီ ; Bayingyi) ที่เป็นคำยืมจากภาษาอารบิกคำว่า “Feringhi” โดยในระยะแรก นิยมใช้เรียกทหารรับจ้างชาวโปรตุเกสในราชสำนักยะไข่ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 ก่อนจะปรากฏคำอื่นๆ เพิ่มเติมขึ้นเมื่อมีชาวยุโรปเข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับราชสำนักพม่า (ดู Thant Myint-U, 2001, pp. 89-90) ในตัวบทที่ใช้ในการศึกษาทั้งสองเรื่องก็พบว่ามีการใช้คำเรียกชาวตะวันตกที่หลายหลาก โดยพบคำว่า “กะลาพยู” (ကုလားဖြူ) ซึ่งมีความหมายตามตัวอักษรว่า “แขกขาว” มีความหมายตรงกับคำเรียกชาวตะวันตกในภาษาไทยว่า “ฝรั่ง” นอกจากนี้ ในบางแห่งยังพบการใช้คำว่า “อะเน่าก์ไตง์ ตะมา” (အနောက်တိုင်းသမား; Westerner) ซึ่งมีความหมายว่า “ชาวตะวันตก” เมื่อต้องการกล่าวถึงชาวตะวันตกในภาพรวม ในความหมายตรงกันข้ามกับ “ชาวตะวันออก” (Oriental)

ภายหลังการล่มสลายของราชสำนักพม่าและการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมภายใต้ระบอบอาณานิคม การแบ่งแยกภายในสังคมพม่าต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มิได้เป็นการแบ่งแยกทางชนชั้นเช่นในสังคมจารีต แต่เป็นการแบ่งแยกโดยชาติพันธุ์ โดยแบ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมือง (native) และคนต่างชาติ (foreign) ดังปรากฏในกฎหมายอาณานิคม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่เพียงแต่จะ

ส่งผลต่อคำเรียกขานเพื่อจัดกลุ่มคนพื้นเมืองและชาติพันธุ์ แต่ยังส่งอิทธิพลต่อการจัดระเบียบคำเรียกขานชาวต่างชาติด้วยเช่นกัน (ดู Thant Myint-U, 2001, pp. 242-244) อาทิ กรณีของคำเรียกขานชาวตะวันตก คำว่า “กะลาพยู” ที่เคยใช้เรียกชาวตะวันตกในฐานะชนกลุ่มหนึ่งในกลุ่ม “กะลา” (แขก) ดังอธิบายข้างต้น ได้รับการจัดกลุ่มใหม่ โดยแบ่งแยกกลุ่มชาวอินเดียและชาวตะวันตกให้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ พบว่ามีการใช้คำว่า “บิล่ะป์” (ဘိလပ်) ซึ่งเป็นคำยืมจากภาษาฮินดีคำว่า “wilayat” เพื่อกล่าวถึงประเทศและชาวอังกฤษจนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก่อนจะเริ่มปรากฏคำนามวิเศษณ์ซึ่งเป็นคำยืมที่ถอดรูปมาโดยตรงจากภาษาอังกฤษคำว่า “บริเตน” (ဗြိတိန်) และ “อิงกะลัน” (အင်္ဂလန်) เมื่อกล่าวถึงประเทศอังกฤษ ชุดคำเรียกจำนวนมากข้างต้นที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงจากคำเรียกที่ยืมผ่านภาษากลางอื่นๆ มาเป็นคำเรียกที่ยืมผ่านภาษาอังกฤษโดยตรงอาจแสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์ความรู้ทางชาติพันธุ์วรรณาเกี่ยวกับชาวตะวันตกของชาวพม่าที่ค่อยๆ ขยับขยายกว้างขวางขึ้นจนสามารถระบุเจาะจงกลุ่มคนได้ ทั้งยังแสดงความสัมพันธ์ที่ขยับเข้ามาประชิดกันมากขึ้นระหว่างชาวพม่าและอังกฤษในแต่ละยุคสมัย

นับตั้งแต่บันทึกการเดินทางไปยุโรปของ กินหวุ่นมินจี และ อู เช่ง ดังที่ได้นำเสนอไปในบทที่ 4 สังเกตได้ว่าภาพตัวแทนชาวตะวันตกที่ถูกนำเสนอผ่านตัวบทวรรณกรรมพม่าในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น มักเป็นภาพตัวอย่างของความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาพตัวแทนของชาวตะวันตกที่พบในตัวบทการเดินทางเรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** และ **นักเดินทาง** เองก็ไม่ต่างกัน เนื่องจากตัวบททั้งสองเล่มนี้เล่าถึงการเดินทางไปยังประเทศอังกฤษเป็นหลัก ภาพตัวแทนของชาวอังกฤษและประเทศอังกฤษที่ถูกนำเสนอโดยส่วนใหญ่จึงเป็นภาพตัวอย่างของความเจริญก้าวหน้าทางปัญญาและทางวัตถุที่ควรค่าแก่การ “เอาเยี่ยงอย่าง/เลียนแบบ” (အတုယူသည်) เป็นประการหนึ่ง และประการถัดมา ผู้เขียนชาวพม่ายังเน้นชูภาพวิธีการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล และความมีระเบียบวินัย อันเป็นผลมาจากระบบการศึกษาแบบตะวันตกที่ถูกขับเน้นเด่นชัด ควบคู่ไปกับการนำเสนอบทบาทของสตรีในสังคมตะวันตกที่ได้รับความสนใจอย่างชัดเจนจากผู้เขียนบุรุษ (male writer) ชาวพม่า

เพื่อวินิจฉัยการเขียนความเป็นอื่น ผ่านการนำเสนอภาพของชาวตะวันตกที่ปรากฏในตัวบทที่ใช้ในการศึกษาทั้งสามเรื่อง ในที่นี้ เราอาจแบ่งภาพตัวแทนของชาวอังกฤษที่ปรากฏในตัวบทการเดินทางออกเป็นห้ากลุ่มสำคัญ ดังต่อไปนี้ 1. ภาพแทนชาวตะวันตกในฐานะนักสำรวจและนักแสวงหาความรู้ 2. ภาพแทนชาวตะวันตกในฐานะพ่อค้าและนักธุรกิจ 3. ภาพแทนชาวตะวันตกภาพผู้รักษากฎระเบียบ 4. ภาพแทนสตรีตะวันตก 5. ภาพแทนชาวตะวันตกในเครือข่ายข้าราชการอาณานิคม

ภาพแทนชาวตะวันตกในฐานะนักสำรวจและนักแสวงหาความรู้

หนึ่งในตัวละครหลักที่เรามักพบในวรรณกรรมการเดินทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในวรรณกรรมการเดินทางตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา นั่นคือ นักเดินทาง/นักสำรวจ (traveler/ explorer) ผู้ออกเดินทางไปสังเกต จ้องมอง และสำรวจพื้นที่ใหม่เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่จักรวรรดิ รวมถึงนักเดินทาง/นักสำรวจที่ออกเดินทางด้วยจิตวิญญาณวิทยาศาสตร์ (Thompson, 2011, p. 108) ภาพเสนอเช่นนี้อาจชวนให้เรานึกถึงภาพนักเดินทาง/นักสำรวจแห่งจักรวรรดิ (imperial traveler/ explorer) ที่มุ่งแสวงหาความรู้โดยปฏิเสธจุดมุ่งหมายซ่อนเร้นในเชิงอุดมการณ์ทางการเมือง หรือนักสำรวจผู้ปฏิเสธการแสวงหาอาณานิคม (anti-conquest explorer)

อย่างไรก็ตาม ภาพของนักเดินทาง/นักสำรวจ/นักเขียน ที่พบในวรรณกรรมการเดินทางตะวันตกระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18-20 นั้น มักถูกนำเสนอผ่านสายตาของนักเดินทาง/นักสำรวจที่ “มองลงไป” (gaze down) ยังผู้คนและพื้นที่ที่ตนเดินทางเข้าไปสำรวจ เป็นภาพแสดงอำนาจที่ครอบลงไปยังดินแดนที่ถูกจ้องมอง และมุ่งเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้เกี่ยวสังคมและพื้นที่นั้นๆ เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะนำไปต่อยอดพัฒนาต่อตามแผนงานของจักรวรรดิ (Thompson, 2011) หากแต่สายตาที่จ้องมองของนักเดินทางจากพม่าเมื่อเดินทางไปยังตะวันตกนั้น กลับเป็นสายตาที่จ้องมองกลับจากเบื้องล่าง หรือกล่าวให้ถูกคือ จากระดับเดียวกับฝูงชนหมู่มาก แฝงไปด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจและระแวดระวัง ทั้งยังสนใจใคร่รู้และอัศจรรย์ใจต่อภูมิทัศน์ที่แปลกตาและไม่คุ้นเคยเบื้องหน้าที่ตนเองได้เผชิญ แม้ว่าสายตาของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าเหล่านี้ จะแสดงถึงสถานะที่เป็นรองกว่าชาวตะวันตกที่ถูกจ้องมอง แต่กลับมีสิ่งหนึ่งที่นักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่านำเสนอตนเองได้ใกล้เคียงกับภาพตัวแทนของนักเดินทาง/นักสำรวจชาวตะวันตก นั่นคือการนำเสนอตนเองผ่านการจ้องมองและสังเกตในฐานะนักสำรวจและผู้มีปัญญา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ลักษณะนิสัยของผู้คนที่นิยมความเจริญงอกงามทางปัญญา ด้วยการออกไปสำรวจแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ในที่พื้นที่ต่างๆ รวมไปถึงลักษณะนิสัยที่แสดงให้เห็นวิธีการศึกษาหาความรู้ทั้งผ่านประสบการณ์ตรง การจดบันทึก การอ่าน รวมไปถึงการฟังด้วย

ภาพตัวแทนแรกของชาวตะวันตกที่ถูกนำเสนอผ่านตัวบทที่ใช้ในการศึกษาทั้ง 2 เรื่อง เป็นสัญลักษณ์ของชุดความรู้แบบตะวันตกที่มีลักษณะเป็นความรู้แบบประจักษ์นิยม ทั้งยังเป็นภาพตัวอย่างของวิธีการแสวงหาความรู้ ใน “คำนำ” ของ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** ซึ่งเป็นบทความที่อภิปรายถึงวรรณกรรมการเดินทางในทัศนะของ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ภาพของนักสำรวจชาวตะวันตกถูกนำเสนอในฐานะ “แบบอย่าง” ของการแสวงหาความรู้ และแบบอย่างของวิธีการได้มาซึ่งความรู้ผ่านการเขียนและการจดบันทึก

> ด้วยเหตุนี้ ชาวตะวันตกทั้งปวงจึงมักให้ความสำคัญและบ่มเพาะลักษณะนิสัยการเดินทางท่องเที่ยวไปยังบ้านเมืองมากมาย ดินแดนแว่นแคว้นต่างๆ...เหตุเพราะมีประโยชน์ดังว่า เมื่อเดินทางไปยังที่ใด ชาวตะวันตกจึงจดบันทึกสืบสวนสอบถามเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ โดยละเอียด และเมื่อเดินทางกลับถึงยังประเทศของตนแล้ว ก็ตีพิมพ์หนังสือออกวางขาย ผู้คนมากมายจึงได้เพิ่มพูนความรู้จากการอ่านอย่างไม่รู้หน่าย นักเดินทางบางคนเมื่อเดินทางไปยังแดนดงป่าลึกในทวีปอเมริกาใต้ที่น้อยคนนักจะเดินทางไปถึง ก็ได้เขียนเล่าเรื่องราวการเดินทางเหล่านั้น ประเทศตะวันตกล้วนบ่มเพาะปลูกฝังวิสัยการเขียนเล่าเรื่องราวระหว่างการเดินทางเช่นนี้เอง
>
> อย่าได้พูดถึงคนอื่นเลย แม้แต่เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประเทศเมียนมา เรื่องราวของชาวพม่าตั้งแต่เรื่องภาษาไปจนถึงเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวกับเมียนมาก็ตาม นักเดินทางทั้งชาวอังกฤษ ชาวฝรั่งเศสและชาวโปรตุเกสต่างก็เขียนหนังสือเล่าไว้โดยละเอียดเป็นจำนวนมาก เรื่องบางเรื่องที่ปรากฏในหนังสือเหล่านั้น แม้แต่ชาวพม่าบางคนก็ใช่ว่าจะรู้เสียด้วยซ้ำไป
>
> (Theippan Maung Wa, 1929/2014, Preface)

จากข้อความข้างต้นนี้ หม่าวง์ วะ กล่าวถึงลักษณะการเป็นนักจดบันทึกของนักเดินทางชาวตะวันตก วัฒนธรรมการเขียนและการอ่านวรรณกรรมการเดินทางที่แสดงบริบทเฉพาะตัวของสังคมตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 โดยผู้เขียนมองว่าลักษณะดังกล่าวเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้เกิดการสะสมทุนทางปัญญาและส่งผลให้ผู้คน/สังคมนั้นๆ “เหนือกว่า” ผู้คน/สังคมอื่นที่อาจไม่มีวิสัยเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากย่อหน้าสุดท้ายที่ผู้เขียนเปรียบเทียบชาวตะวันตกว่ารู้เรื่องราวเกี่ยวกับประเทศเมียนมาและชาวพม่าดียิ่งเสียกว่าชาวพม่าเอง วัฒนธรรมการเขียนและการจดบันทึกของชาวยุโรปนั้นเริ่มได้รับความสนใจจากกลุ่มปัญญาชนและชนชั้นนำพม่ามาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ดังที่ชาร์นีย์อธิบายว่าเป็นวิธีวิทยาใหม่ประเภทหนึ่งสำหรับคนพม่าพื้นเมืองในการได้มาซึ่งความรู้ (Charney, 2009b) จากข้อเขียนของหม่าวง์ วะ อาจกล่าวได้ว่าความสนใจดังกล่าวได้ขยายความสำคัญมาเป็นคุณค่าอีกแบบหนึ่งในการแสวงหาและสร้างชุดความรู้สำหรับกลุ่มปัญญาชนพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

อย่างไรก็ดี หากพินิจให้ลึกขึ้นอีก เราอาจกล่าวได้ว่า ภาพตัวแทนนักเดินทาง/นักสำรวจ/นักเขียนชาวตะวันตกในทัศนะของผู้เขียนเองก็เป็นภาพที่เกิดจากการผลิตซ้ำภาพชาวตะวันตกที่ถูกนำเสนอผ่านตัวบทวรรณกรรมและสื่อต่างๆ ที่เสนอภาพยุโรปในฐานะดินแดนแห่งความเจริญก้าวหน้าทางปัญญา ข้อเขียนของหม่าวง์ วะ เผยให้เห็นเป็นนัยว่าเขาได้รับข้อมูลเหล่านี้จากการอ่านวรรณกรรมการเดินทางตะวันตก ข้อเขียนต่างๆ ที่แพร่หลายอยู่ในสังคมพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

ไม่ว่าจะเป็นงานวรรณกรรม กวีนิพนธ์ รวมไปถึงหนังสือนำเที่ยว (guidebooks) ที่ถูกอ้างอิงถึงอยู่ตลอดตัวบท รวมไปถึงผ่านการศึกษาในระบบอาณานิคมด้วย นัยของภาพแทนชาวตะวันตกในฐานะนักเดินทาง/นักสำรวจ/นักเขียนที่ผู้เขียนเลือกมาเสนอนี้ จึงแฝงฝังไปด้วยอุดมการณ์แห่งจักรวรรดิและการมองยุโรปเหนือกว่าตนเอง ลักษณาการเช่นนี้ยังพบได้เช่นกันในวรรณกรรมการเดินทางไทย เมื่อธงชัยชี้ให้เห็นว่า ภาพของยุโรปที่ถูกนำเสนอในงานวรรณกรรมการเดินทางไทยต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้นก็ล้วนแล้วแต่เป็นภาพในรูปแบบที่ถูกส่งต่อถ่ายทอดต่อมาเป็นมือที่สองหรือมือที่สาม ผ่านการอ่านวรรณกรรม สื่อ หรือเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับยุโรป โดยที่อาจไม่จำเป็นต้องสะท้อนภาพความเป็นจริงก็ได้ (Winichakul, 2000b, p. 539)

> นอกจากวิสัยชอบจดบันทึกที่เป็นคุณลักษณะหนึ่งของผู้ใฝ่รู้แล้ว ชาวอังกฤษยังถูกบรรยายด้วยวิสัยที่นิยมแสวงหาความรู้ด้วยการออกไปเที่ยวชมสถานที่ที่จัดแสดงความรู้ในแขนงต่างๆ สำหรับสาธารณชนหมู่มาก เช่น พิพิธภัณฑ์ หอศิลปะ หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เราจึงพบการตั้งข้อสังเกตจำนวนมากต่อความนิยมในการออกไปเที่ยวชมตามแหล่งเรียนรู้และแหล่งนันทนาการต่างๆ
>
> ตามที่พวกเราวางแผนไปเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่างๆ และอาคารสถานที่ที่มีชื่อเสียงในลอนดอนในช่วงปิดเทอม ข้าพเจ้าชวนสะหย่า ซอ และโก่ โยง โม แล้วไปชมสถานีตำรวจ นามว่าหอคอยกรุงลอนดอน [London Tower] สถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์อังกฤษ แต่เนื่องจากค่อนข้างไกลจากที่พักของพวกเรา เราจึงต้องนั่งรถไฟไป เมื่อจ่ายเงินค่าเข้าชมแล้ว เราก็จะเข้าไปในสถานีตำรวจได้ แต่หากต้องการเข้าชมอาคารบางกลุ่มภายในสถานีตำรวจ ยังต้องจ่ายค่าธรรมเนียมเข้าชมเพิ่มอีก ถึงแม้จะต้องควักสตางค์กันไม่หยุดมือ แต่ก็มีผู้เข้าไปชมกันเนืองแน่นทีเดียว ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงคิดว่านี่คือสาเหตุที่ทำให้ชาวอังกฤษนั้นเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยความรู้
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, p. 129)

ในตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนไม่เพียงเสนอภาพชาวอังกฤษที่ใฝ่แสวงหาความรู้ แม้ความรู้นั้นจะต้องแลกมาซึ่งทุนทรัพย์ เช่น การจ่ายค่าธรรมเนียมเข้าชม แต่กลับเห็นได้ชัดว่าชาวอังกฤษนั้นไม่ตระหนี่ และยินดีจะแลกทรัพย์สินเหล่านั้นเพื่อความรู้ที่ตนต้องการ ข้อสังเกตดังกล่าวชี้ให้ผู้อ่านเห็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ในตะวันตกที่การได้มาซึ่งความรู้บางประเภทนั้น คือการลงทุนชนิดหนึ่งซึ่งจะนำพาไปสู่ความงอกงามทางปัญญาและทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกัน หม่าวง์ วะ ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าในทางวัฒนธรรมจารีตพม่า ความรู้และการศึกษาจะเป็นสิ่งที่ได้มาโดยไม่ต้องลงทุนทรัพย์ ด้วยเกิดขึ้น

ภายใต้ร่มพระศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็อาจทำให้ไม่เกิดแรงขับเคลื่อนจูงใจในการเสาะแสวงหาความรู้ และไม่เห็นความสำคัญในการจัดสร้างองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมในหมู่ชาวพม่า เหตุว่าความรู้เหล่านี้ไม่ใช่สารัตถะของการไปสู่แสงสว่างทางปัญญาในมโนทัศน์ความรู้แบบจารีตเดิม

ในลักษณะเดียวกันกับคุณสมบัติก่อนหน้า ชาวอังกฤษในสายตาของผู้เขียนยังเป็นผู้ที่ใส่ใจเก็บสะสมและรักษาทรัพย์สมบัติโบราณต่างๆ ไว้เป็นอย่างดี อันเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์แก่คนหมู่มาก

> พระราชวังแฮมป์ตัน คอร์ท ไม่ใช่พระราชวังโบราณเสียทีเดียว ข้าพเจ้าซื้อหนังสือเกี่ยวกับพระราชวังแห่งนี้มาอ่านเล่มหนึ่ง ระหว่างเดินชมพระตำหนักแต่ละแห่ง ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ไปจนถึงพระแท่นในพระราชวังแห่งนี้ยังคงจัดวางไว้เช่นเดิม นิสัยที่นิยมเก็บรักษาทรัพย์สมบัติโบราณในประเทศตะวันตกนี้โดดเด่นเข้มแข็งมาก และเพราะมีลักษณะนิสัยเช่นนี้นี่เอง ความรู้ของคนรุ่นหลังจึงเพิ่มพูนงอกงาม พวกเราเองก็ควรอย่างยิ่งที่จะปลูกฝังธรรมเนียมปฏิบัติเช่นนี้ในประเทศเมียนมาบ้าง
>
> (Theippan Maung Wa, 1935/2014, p. 133)

สำหรับผู้เขียนแล้ว การเก็บสะสมทรัพย์สินโบราณซึ่งมีคุณค่าทางความรู้ จึงเป็นเสมือนทุนทางปัญญาที่ต่อยอดให้ความรู้ของสังคมนั้นเข้มแข็งและงอกงาม เห็นได้ว่าสำหรับหม่าวง์ วะ แล้ววิธีการหนึ่งในการได้มาซึ่งความรู้ทางวัฒนธรรมดังกล่าว ย่อมต้องอาศัยการจัดการและการปลูกฝังสั่งสอนค่านิยมทางสังคมร่วมด้วย

นอกจากการนำเสนอภาพวัฒนธรรมการแสวงหาความรู้ของชาวตะวันตกแล้ว ยังพบว่ามีการนำเสนอภาพของชาวตะวันตกในฐานะผู้ถือครองความรู้ทางวิทยาการ การค้า และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปประยุกต์ใช้จนสามารถสร้างความรุ่งเรืองและเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดตัวอย่างหนึ่งคือ การเล่าถึงการขุดคลองสุเอซ ดังข้อความด้านล่าง

> คลองสุเอซนี้ช่างน่ามหัศจรรย์ นับเป็นการใช้ปัญญาคำนวณผลประโยชน์ของปราชญ์ทางการเมืองชาวยุโรปโดยแท้ คลองนี้ถือเป็นเส้นเลือดใหญ่สำหรับการค้าโลก พูดอีกอย่างคือคลองสุเอซเป็นพยานวัตถุอันสำคัญยิ่งชิ้นหนึ่งของโลก ที่แสดงจินตนาการ กลอุบายทางการเมือง และสติปัญญาทางการค้าของชาวยุโรปให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ความมหัศจรรย์ที่ว่านั้น เป็นดังนี้ ช่วงเวลาการสร้างคลองสุเอซคือ ระหว่างปี 1850-1870 ก่อนหน้านั้น

> ชาวยุโรปต่างเชื่อว่าความคิดที่จะขุดคลองนั้นไม่น่าจะเป็นไปได้และเป็นความคิดที่เหลวไหล แต่นายแฟร์ดินอง เดอ เลสเสป [Ferdinand De Lesseps] กลับโจมตีความเชื่อเหล่านั้นด้วยความพยายามที่ไม่ย่อท้อ ด้วยจิตใจที่ไม่ยอมแพ้ และด้วยจินตนาการที่กว้างไกล
>
> (Zawgyi, 1941/2016, p.15-16)

การเกิดขึ้นของคลองสุเอซ ก่อให้เกิดแรงสั่นสะเทือนยิ่งใหญ่ต่อการติดต่อสัมพันธ์ข้ามประเทศในมิติต่างๆ โดยเฉพาะมิติทางเศรษฐกิจ ซอจีในฐานะปัญญาชนในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เองแลเห็นความสำคัญของความรู้ความเข้าใจสถานการณ์ดังกล่าว จึงเลือกนำเสนอข้อมูลชุดนี้แก่ผู้อ่านชาวพม่า โดยนัยสำคัญนั้น เพื่อให้ผู้อ่านชาวพม่าเข้าใจสถานการณ์ร่วมสมัยในสังคมโลก และการจัดระเบียบทางเทศะของโลกใหม่ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ผู้เขียนชี้ให้เห็นมิได้มีแต่ความเฉียบแหลมทางปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงความวิริยะอุตสาหะความสำคัญของจินตนาการและวิสัยทัศน์ด้วยเช่นกัน

น้ำเสียงชื่นชมชาวตะวันตกยังปรากฏอย่างชัดเจนในบทความเรื่อง “สังสารแห่งเหล็กกล้าและฟางข้าว” ของ ซอจี เมื่อผู้เขียนกล่าวถึงคุณลักษณะทางปัญญาอันน่าชื่นชมของชาวอังกฤษความว่า

> ในด้านปัญญาความรู้นั้น ควรกล่าวว่าวิสัยชาวอังกฤษเป็นวิสัยใฝ่พัฒนา พวกเขาไม่ได้มีวิสัยโอนอ่อนผ่อนตามให้แก่การยึดมั่นธรรมเนียมปฏิบัติเดิม ยึดถือคำสอนแต่โบราณ และหลับหูหลับตาเชื่อคำครูบาอาจารย์ไปเสียทั้งหมด นับตั้งแต่ราว 500 ปีก่อน พวกเขาก็กล้าที่จะสละทิ้งสิ่งซึ่งควรแก่การสละโดยไม่เกรงกลัว ใช่ว่าคำโบราณจะดีไปเสียทุกสิ่ง ใช่ว่าตำราโบราณจะควรแก่การยึดถือไปเสียทุกอย่าง และใช่คำของครูบาอาจารย์จะถูกต้องไปเสียทั้งหมด พวกเขาเชื่อว่า สิ่งใดควรแก้ไข ก็ต้องแก้ไขไปตามกาละและเทศะ สิ่งใดควรเปลี่ยนแปลงก็ควรต้องเปลี่ยนแปลง
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 93-98)

ภูมิปัญญาอย่างตะวันตกที่ซอจีชื่นชมนั้นเห็นได้ชัดว่าตั้งอยู่บนมโนทัศน์ความรู้ที่แตกต่างจากแนวคิดจารีตโดยสิ้นเชิง ความรู้แบบตะวันตกเปลี่ยนแปลงแก้ไขและพัฒนาได้ ผันแปรไปตามยุคสมัยและกาลเทศะ สอดคล้องกับนัยของความรู้ทางโลกย์อย่างชัดเจน ทั้งยังท้าทายจารีตการเรียนรู้ดั้งเดิมของพม่าที่ถือเอาความรู้จากคำครูบาอาจารย์เป็นสรณะและสัจธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความรู้ทางโลกุตรธรรมที่มิอาจเคลื่อนไหวสั่นคลอนได้อีก มากไปกว่านั้น ซอจียังยกกระบวนการการเรียนรู้

ของชาวอังกฤษมาสาธกอธิบายให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บนฐานของการคิดวิเคราะห์ตามหลักเหตุผลและการทดลองทำผ่านประสบการณ์จริง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความผันแปรของความรู้ชุดนั้นๆ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะอภิปรายต่อไปโดยละเอียดในหัวข้อ “ปัญญานิทัศน์” ต่อไป

สังเกตได้ว่า ภาพตัวแทนของชาวตะวันตกในฐานะนักสำรวจและนักแสวงหาความรู้ที่ปรากฏในตัวบททั้งสามเรื่องนี้ โดยส่วนใหญ่นั้นเป็นการนำเสนอภาพลักษณะนิสัยใฝ่รู้และมุ่งแสวงหาความรู้ประดับกาย ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่ได้จากแหล่งเรียนรู้และแหล่งนันทนาการหลากหลาย เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ และหอศิลป์ กล่าวได้ว่าข้อมูลที่นักเขียนปัญญาชนทั้งสามได้เลือกมานำเสนอนั้น ตั้งอยู่บนมาตรฐานการให้คุณค่าทางสังคม รสนิยม และประสบการณ์ของผู้เขียนในฐานะปัญญาชนพม่าสมัยใหม่และในฐานะนักการศึกษาอย่างเด่นชัด ทั้งยังกล่าวได้ว่าความหมายของ “ความรู้” ที่ปรากฏเป็นเป้าหมายของการแสวงหาความรู้แบบตะวันตกที่ถูกนำเสนอนี้ ล้วนเป็นความรู้ทั่วไป ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ทางสังคมวัฒนธรรม แต่ไม่ใช่ความรู้ในเชิงจิตวิญญาณ แม้ว่าความรู้นั้นจะต้องแลกมาด้วยทุนทางเศรษฐกิจก็ตาม ในสถานการณ์ที่สังคมจารีตพม่านั้นมองว่าการให้ปัญญาคือการให้ทานที่ยิ่งใหญ่ประเภทหนึ่ง วิสัยในการแสวงหาความรู้ของชาวตะวันตกที่ยินยอมต้องจ่ายทุนทรัพย์เพื่อความรู้นั้น จึงเป็นความ “แปลกประหลาด” ชนิดหนึ่งซึ่งถูกแสดงออกผ่านการสังเกตจ้องมองและผ่านข้อคิดเห็นของผู้เขียนอยู่หลายคำรบ แต่ถึงกระนั้น การนิยามสิ่งที่ไม่คุ้นเคยจากต่างวัฒนธรรมด้วยคำว่า “แปลกประหลาด” ดังกล่าวกลับมิได้หมายความว่าความไม่คุ้นเคยนั้นถูกมองในเชิงลบเสมอไป จากการยกตัวอย่างวิธีการ “ซื้อความรู้ด้วยทุนทรัพย์” ถูกนำเสนอหลายครั้งผ่านตัวอย่างที่หลากหลาย ย่อมเผยให้เห็นว่าผู้เขียนมองการลงทุนแสวงหาความรู้นี้เป็นวิธีการในการพัฒนาตนเองให้เจริญงอกงามที่น่าสนใจอีกวิธีการหนึ่งที่มีปฏิบัติอยู่ในสังคมอื่น

ภาพแทนชาวตะวันตกที่เป็นพ่อค้าและนักธุรกิจ

ในเอกสารพงศาวดารพม่าสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16 เริ่มกล่าวถึงพ่อค้าชาวตะวันตกในห้วงเวลาเดียวกับกลุ่มทหารรับจ้างในราชสำนัก อาทิ พ่อค้าชาวโปรตุเกสที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในตลาดการค้าชายฝั่งของประเทศเมียนมาตอนใต้และชายฝั่งยะไข่ จากสนามการค้านี่เองที่ทำให้ราชสำนักพม่ามีโอกาสได้เฝ้าสังเกตวิทยาการของอาวุธยุทโธปกรณ์ของชาวโปรตุเกส จนนำมาสู่การว่าจ้างทหารรับจ้างชาวโปรตุเกสในราชสำนักตองอูในที่สุด เช่นเดียวกับที่พบทหารรับจ้างชาวโปรตุเกสในราชสำนักยะไข่และราชสำนักอยุธยาในช่วงเวลาเดียวกัน กระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อชาวยุโรปชาติอื่นๆ เข้ามาติดต่อทำการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น จึงเริ่มนำมาสู่การทำการค้าของชาวอังกฤษกับราชสำนักพม่านับแต่นั้นเป็นต้นมา (ดู Lieberman, 1980)

หากภาพตัวแทนของชาวตะวันตกในฐานะพ่อค้าและนักธุรกิจในเอกสารโบราณข้างต้นฉายให้เห็นภาพของนายวาณิชย์ผู้นำมาซึ่งสินค้าและวิทยาการแปลกใหม่ในภูมิภาคในห้วงเวลาก่อนยุคอาณานิคม รูปเงาของชาวตะวันตกในฐานะพ่อค้าและนักธุรกิจที่ปรากฏในบันทึกการเดินทางไปตะวันตกในตัวบทที่ใช้ในการศึกษากลับฉายภาพตัวแทนที่แสดงแบบอย่างการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่ในศูนย์กลางแห่งจักรวรรดิ ซึ่งสวนทางกับสถานการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศต้นทางของผู้เขียนชาวพม่าเอง กล่าวคือแม้ว่าเมืองย่างกุ้งจะเป็นหนึ่งในมหานครสำคัญของเครือข่ายอาณานิคมในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทั้งยังเป็นแหล่งการค้าสำคัญของรัฐบาลอาณานิคม แต่หากเราย้อนมองสภาพเศรษฐกิจและสังคมพม่าในทศวรรษที่ 1930 จะพบว่าวิกฤติทางเศรษฐกิจอันเป็นผลพวงมาจากการครอบครองธุรกิจที่ดินและทุนโดยกลุ่มผู้อพยพชาวต่างชาติทั้งชาวอินเดียและชาวจีน ส่งผลให้เกษตรกรชาวพม่าจำนวนมากไม่สามารถครอบครองพื้นที่ทำกิน กอรปกับความผันผวนของราคาข้าวจากพิษเศรษฐกิจโลกในห้วงเวลาเดียวกัน บริบทเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุให้ราคาข้าวตกต่ำลงอย่างต่อเนื่องจนเกษตรกรพม่าไม่สามารถจ่ายภาษีที่ดินได้ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจดังกล่าวยังให้เกิดปัญหาสถานการณ์การก่อความไม่สงบจำนวนมากทั้งในพื้นที่นครหลวงย่างกุ้งและเลยลามไปสู่พื้นที่ชนบท จนนำไปสู่การประท้วงครั้งใหญ่ของกลุ่มชาวนาพม่าที่รู้จักกันในชื่อว่า “กบฏสะยาซาน” ในปี 1931 อันเป็นการลุกฮือของกลุ่มชาวนาที่รุนแรงและใหญ่ที่สุดประวัติศาสตร์พม่า (Aung-Thwin, 2012, pp. 368-377)

ด้วยบริบททางสังคมและวิกฤติเศรษฐกิจพม่าในทศวรรษที่ 1930 ดังกล่าว อาจเป็นเหตุให้ความสนใจในประเด็นเศรษฐกิจและการค้าในมหานครลอนดอน อันเป็นศูนย์กลางอาณานิคมอังกฤษและความสามารถทางการค้าของชาวตะวันตกกลายมาเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ผู้เขียนทั้งสามเลือกนำมาเสนอแก่ผู้อ่านชาวพม่า อาทิ ภาพของประเทศอังกฤษที่ร่ำรวยผ่านการบรรยายลักษณะภายนอกของเมืองและผู้คนไว้อย่างชัดเจน ดังพบในข้อเขียนของซอจี ดังตัวอย่างด้านล่าง

> ชาวอังกฤษนั้นล้วนมั่งคั่ง จะมองไปทางใด โดยส่วนใหญ่ก็มักพบแต่ลักษณะอันมีฐานะร่ำรวยทั้งสิ้นในเมืองลอนดอนนี้ ต้นหนเรือ “สะกาย” สั่งพวกเราว่า “พวกเธอลองไปดูย่านคนยากจนทางฝั่งตะวันออกของลอนดอนดูสิ” ข้าพเจ้าก็ได้ตามไปดูในเวลาต่อมา แต่หากเปรียบเทียบกับคนยากไร้ในพม่าแล้ว คนยากไร้ของพวกเขานั้นยังร่ำรวยกว่ามาก ข้าพเจ้าคิดว่าเช่นนั้น ข้าพเจ้าได้ไปยังย่านคนยากไร้ของลอนดอนด้วยความช่วยเหลือของสมาชิกคนหนึ่งของสมาคมช่วยเหลือคนยากไร้ เราไปยังห้องแถวแห่งหนึ่ง เขาบอกข้าพเจ้าว่า ผู้คนที่ห้องแถวแห่งนี้ลำบากที่สุด แม้แต่ถังน้ำล้างหน้าก็ยังมีเพียงแค่ถังเดียว ห้องส้วมก็มีเพียงห้องเดียว ใช่อยู่ พวกเขายากไร้ แต่คนยากไร้ที่บ้านเรานั้นทุกท่านทราบดีว่าถังน้ำแม้สักถังก็หา

ไม่ได้ ห้องส้วมสักห้องก็ไม่มี ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า**เมืองลอนดอนเป็นเมืองที่ร่ำรวย** ไม่มีบ้านหรือกระท่อมหลังเล็กๆ มีแต่ตึกกว้านร้านโรง ตึกหินหลังใหญ่ รถม้าคันเล็กๆ ก็หามีไม่ รถเมล์ผุๆ พังๆ ก็ไม่มี รถเมล์ล้วนใหม่เอี่ยมสวยงาม ในบ้านเรือน โรงภาพยนตร์และร้านอาหาร ใช้พรมปูพื้นกันอยู่ทั่วไป ทั้งโต๊ะแลเก้าอี้ก็เป็นของใช้ที่ไม่มีไม่ได้สำหรับพวกเขา ทั้งยังสามารถรับประทานนมวัว เนยและขนมปังได้ง่าย สรุปก็คือ ว่ากันว่ายุคสมัยก่อนเกิดสงครามนั้น รัฐบาลบริติชยังสามารถให้เงินแก่ผู้ว่างงานได้อีกคนละ 900,000 เหรียญทอง หรือ 90,000 เหรียญทองก็ไม่ทราบ ทุกสัปดาห์

(Zawgyi, 1941/2016, pp.28-33)

ซอจีเปรียบเทียบความร่ำรวยของชาวอังกฤษกับชาวพม่าด้วยการยกสภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดในสังคมขึ้นมาแสดงให้ผู้อ่านเห็นความแตกต่างที่ชัดเจนในเชิงรูปธรรม แม้แต่การเปรียบเทียบสิ่งปลูกสร้างหรือระบบขนส่งคมนาคม ผู้เขียนเลือกแสดงให้เห็นความแตกต่างผ่านการบรรยายขนาดและสภาพภายนอกของวัตถุ เช่น เล็ก-ใหญ่ เก่า-ใหม่ รวมไปถึงความพร้อมในเชิงวัตถุที่ชาวอังกฤษมีพร้อมกว่าชาวพม่า แม้แต่ในกลุ่มผู้ยากไร้ชาวลอนดอนก็ยังมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าผู้ยากไร้ชาวพม่าด้วยความสามารถของรัฐบาลในการจัดการดูแลสวัสดิการให้แก่ประชาชนนั้นมีประสิทธิภาพ บรรยากาศของ Great Depression ทางเศรษฐกิจในห้วงเวลาดังกล่าวในประเทศเมียนมาจึงอาจเป็นเหตุผลเบื้องหลังอีกข้อหนึ่งในการเลือกนำเสนอภาพแทนของชาวตะวันตกในฐานะแบบอย่างของความสามารถในการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจที่จะนำไปสู่การพัฒนาในอนาคต การเปรียบเทียบภาพในเชิงคู่ตรงข้ามเช่นนี้จึงยิ่งขับเน้นความแตกต่างระหว่างประเทศเมียนมาและประเทศอังกฤษในด้านความพร้อมทางเศรษฐกิจ ประสิทธิภาพของผู้ปกครอง และความทันสมัยทางวัตถุให้เด่นชัดมากขึ้น

นอกจากนี้ เต้ะปัน หม่าวง์ วะยังได้ตั้งข้อสังเกตอีกว่า ชาวตะวันตกล้วนเป็นผู้มีไหวพริบทางการค้าเป็นอย่างดี ทั้งยังรู้จักช่องทางในการทำให้ทรัพย์สินงอกเงย ดังตัวอย่างข้างล่าง

ม้านั่งที่ว่านั้นเป็นม้านั่งที่เทศบาลนำมาตั้งไว้ให้ ไม่ว่าใครก็มานั่งเล่นได้โดยไม่ต้องเสียค่าบริการ ส่วนเก้าอี้นั้นมีใครสักคนนำมาตั้งไว้ หากมีใครไปนั่งกลับต้องเสียค่าบริการให้ ช่างเป็นวิธีการหาเงินที่ง่ายดายยิ่งนัก **ในประเทศอังกฤษนี้ ไม่ว่าอะไรก็เก็บเงินไปหมด ไม่มีอะไรที่ได้มาโดยเปล่า** ตอนเย็นๆ มักจะมีการแสดงตีกลองที่ริมชายหาด จุดที่มีการตีกลองนั้น มีเก้าอี้วางล้อมอยู่ให้คนไปนั่งฟังได้โดยไม่เสียเงิน จริงๆ แล้วเก้าอี้ตัวอื่นๆ ที่อยู่รอบๆ นั้น หากมีใครมานั่ง ก็จะมีคนเดินกระมิดกระเมี้ยนมาเก็บเงิน **ดูแล้วช่างแปลก**

> **ประหลาดเหลือเกิน**ในความรู้สึกของคนพม่าที่ฝักใฝ่การทำทาน ส่วนในความรู้สึกนึกคิดของชาวอังกฤษที่ถูกครอบงำด้วยเงินตราแล้ว ไฉนเลยจะเป็นเรื่องแปลกประหลาดไปได้
>
> (Theippan Maung Wa, 1935/2016, pp. 184-185)

แม้ว่าหม่าวง์ วะ จะมองว่าชาวตะวันตกเชี่ยวชาญในการเพิ่มพูนทรัพย์สิน ทั้งยังชื่นชมการจัดการของภาครัฐในการจัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้คนส่วนรวมในพื้นที่สาธารณะ แต่เมื่อสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้นถูกใช้ประโยชน์จากบุคคลบางกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน เช่น การเก็บค่าใช้จ่ายจากสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะ ความสามารถในการเพิ่มพูนทรัพย์สินดังกล่าวจึงถูกนำเสนอว่า “แปลกประหลาด” โดยผู้เขียนไม่ลังเลที่จะตำหนิผู้ที่ประกอบธุรกิจด้วยการเก็บเงินว่าเป็นการเห็นแก่ได้ ทั้งวิพากษ์ว่าคนอังกฤษที่ประพฤติเช่นนั้นว่าเป็นคนเห็นแก่เงิน ในขณะเดียวกันก็ยกขึ้นเปรียบกับคนพม่าผู้มีใจบุญสุนทานและไม่มีพฤติกรรมเห็นแก่ตัวเช่นนี้

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ความสามารถในการทำธุรกิจและต่อยอดความร่ำรวยมั่งคั่งนี้ถูกมองในเชิงบวกจากผู้เขียนชาวพม่า ดังเช่นเมื่อเรากล่าวถึงการเก็บค่าเข้าชมสู่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งพิพิธภัณฑ์และสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ซึ่งบริหารจัดการโดยรัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะดังที่ได้ยกมาอภิปรายก่อนหน้า แต่เมื่อวิสัยการแสวงหาผลประโยชน์จากการค้านี้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน หม่าวง์ วะ กลับเลือกตัดสินพฤติกรรมเช่นนี้ในเชิงลบด้วยการใช้มาตรฐานคุณค่าทางวัฒนธรรมต้นทางของตน โดยเลือกวิพากษ์วิจารณ์และเปรียบเทียบความแตกต่างทางจริยธรรมกับชาวพม่าในทันที ดังเช่นที่ความหมายของคำว่า “แปลกประหลาด” นั้นสื่อไปในลักษณะที่ผิดไปจากความคุ้นเคยในทางวัฒนธรรมสำหรับตัวผู้เขียนเอง ทั้งยังขับเน้นให้เห็นถึงการแบ่งแยกประเด็นคุณค่าสำนึกเรื่องความเป็นส่วนตัว (private) กับสำนึกเรื่องความเป็นส่วนรวม (public) ที่ผู้เขียนมุ่งตรวจสอบตัดสิน และอาจพยายามนำเสนอแนวคิดเรื่อง “จิตสำนึกสาธารณะ” แก่ผู้อ่านในอีกทางหนึ่ง

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่ากระบวนคิดเช่นนี้ยังสะท้อนความกังวลของปัญญาชนพม่ารุ่นใหม่ที่มีต่อสังคมพม่าต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในประเด็นเรื่องความนิยมการศึกษาแบบตะวันตกและความรู้ทางโลกย์จนนำไปสู่การละเลยการแสวงหาความรู้ทางธรรมตามวิถีการศึกษาแบบจารีต ด้วยปัญญาชนพม่าหัวก้าวหน้าจำนวนหนึ่งมองว่าวิธีคิดดังกล่าวอาจนำไปสู่การสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่ชาวพม่าที่มุ่งแสวงหาแต่บริบูรณ์ทางการเงินและความเจริญงอกงามของผลประโยชน์ส่วนตน (Ikeya, 2012, p. 35) ในบริบทอาณานิคม ประเด็นนี้เป็นหนึ่งในข้อถกเถียงท่ามกลางปัญญาชนพื้นเมืองในสังคมพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของต่อ เส่ง โค (တော်စိန်ခိုး; Taw Sein Ko) ปัญญาชนพม่าเชื้อสายฮกเกี้ยน หนึ่งในปัญญาชนหัวก้าวหน้ายุคอาณานิคมที่แสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาในยุคอาณานิคมว่าการฝึกฝนทางสติปัญญานั้นควรดำเนินควบคู่ไปพร้อมกับการฝึกฝนทางคุณธรรมจริยธรรม มิเช่นนั้นอาจก่อให้เกิดปัญหาในทำนอง “ปลูกพืชพรรณ

ในดินต่างแดน” ได้ (Taw Sein Ko, 1913, pp. 224-226) กล่าวคือ ต่อ เส่ง โค เชื่อว่าการให้การศึกษาวิชาโลกย์แบบตะวันตกแก่ชาวพม่าโดยละเลยหลักทางคุณธรรมจริยธรรมแบบพุทธ ย่อมทำให้อุปนิสัยเดิมของชาวพม่านั้นผิดแผกบิดเบี้ยวไปเป็นไร้หลักเกณฑ์ทางคุณธรรม

ดังนี้แล้ว อาจสรุปในเบื้องต้นได้ว่า ปัญญาชนพื้นเมืองพม่าในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จำนวนไม่น้อยนั้นเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาแบบตะวันตกเพื่อความเจริญก้าวหน้าในทางปัญญาและวิทยาการเพื่อให้ก้าวทันโลกและเพื่อความเติบโตทางเศรษฐกิจ แม้การศึกษาในโรงเรียนฆราวาสในระบบการศึกษาอาณานิคมจะมีการส่งเสริมการสอนด้านคุณธรรมจริยธรรม แต่กระนั้นเองปัญญาชนชาวพม่าก็เห็นว่าสังคมพม่าก็มิควรละทิ้งการศึกษาทางธรรมในวิถีดั้งเดิม โดยเฉพาะในด้านคุณธรรมจริยธรรมอันจะนำไปสู่ความเจริญทางจิตวิญญาณของประชาชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นแก่นคิดสำคัญของแนวคิดชาตินิยมเชิงวัฒนธรรมที่มุ่งส่งเสริมรักษาคุณค่าของพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งในฐานะแกนหนึ่งของอัตลักษณ์พม่า

ด้วยเหตุนี้ ภาพตัวแทนของชาวอังกฤษและชาวตะวันตกอื่นๆ ในฐานะพ่อค้าและนักธุรกิจที่พบในตัวบทการเดินทางในการศึกษาวิจัยนี้ จึงมักเป็นภาพแทนของนักการค้าที่มีปัญญาและความสามารถในการเพิ่มพูนความมั่งคั่งของตนเป็นอย่างดี ทั้งยังมีความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจและสินทรัพย์ของตนให้งอกเงยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อการบริหารจัดการทรัพย์สินเหล่านั้นยังให้เกิดผลประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม แต่ถึงกระนั้นเองความสามารถในเชิงเศรษฐกิจดังกล่าวก็อาจแสดงให้เห็นถึงลักษณะของคุณธรรมจริยธรรมที่เสื่อมทรามได้ด้วยเช่นกัน หากความสามารถในการบริหารจัดการสินทรัพย์เหล่านั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนแต่ถ่ายเดียว

ภาพแทนชาวตะวันตกผู้รักษาระเบียบกฎเกณฑ์

ในเอกสารของชาวตะวันตกจำนวนไม่น้อยในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มักบรรยายถึงชาวพม่าว่าเป็นผู้มีนิสัยรักความสนุกสนานครื้นเครงและไม่ใคร่ใส่ใจเรื่องกฎระเบียบมากนัก (ดู Forbes, 1878; Wright, 1910) เช่นเดียวกับภาพตัวแทนของพม่าที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางอังกฤษที่เล่าถึงการเดินทางในประเทศเมียนมาต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็มักสื่อให้เห็นถึงความไร้ระเบียบกฎเกณฑ์ ความเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน เต็มไปด้วยชุมโจร และอาชญากรรม (Keck, 2015, p. 38) ทว่า “ระเบียบวินัย” กลับเป็นคุณลักษณะที่เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหวุ่น ขับเน้นเป็นพิเศษยามกล่าวถึงชาวอังกฤษหรือชาวตะวันตกในภาพรวม ความเป็นระเบียบวินัยมักถูกนำเสนอร่วมกับพฤติกรมการแสดงออก เช่น มารยาท หรือการสำรวมกิริยาเมื่อต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม หรือมิเช่นนั้นก็หมายถึงระเบียบกฎเกณฑ์ในฐานะข้อบังคับพื้นฐานและ

กฎหมายที่ปัจเจกพึงปฏิบัติร่วมกันในสังคม ดังที่หม่าวง์ วะ ตั้งข้อสังเกตต่อมารยาททางสังคมของชาวอังกฤษที่แสดงออกในที่สาธารณะ

> ในวัฒนธรรมอังกฤษ ผู้คนมักไม่นิยมผูกมิตรกันหากไม่มีใครคนหนึ่งไม่แนะนำให้รู้จัก นอกจากนี้คนอังกฤษส่วนใหญ่นั้นไม่ช่างพูด แม้ว่าจะชอบพูดจาหยอกล้อเล่นกันเพียงใดระหว่างกัน แต่เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า ก็มักจะสำรวมกิริยาอยู่เสมอ สิ่งนี้เป็นคุณลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของชาวอังกฤษ ข้าพเจ้าซึ่งเป็นชาวต่างชาติจึงไม่รู้ว่าจะต้องเริ่มต้นผูกมิตรอย่างไรกับพวกเขาที่สำรวมกายกิริยากันเคร่งขรึม แล้วพวกเขาที่อยู่กันอย่างเคร่งขรึมจะเริ่มผูกมิตรกับชาวต่างชาติอย่างข้าพเจ้าเช่นไร
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, pp. 148-150)

ประสบการณ์ของหม่าวง์ วะ ข้างต้น ฉายให้เห็นภาพของความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของผู้เขียนอย่างชัดเจน ลักษณะนิสัยของชาวอังกฤษที่ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตคือการสำรวมกิริยามารยาท การควบคุมจัดระเบียบร่างกาย อันสะท้อนให้เห็นการควบคุมและจัดระเบียบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมด้วยเช่นกัน การควบคุมนิสัยและพฤติกรรมนั้น แสดงให้เห็นตั้งแต่แรกเริ่มในฐานะส่วนหนึ่งวัฒนธรรมการแสดงออกทางกาย ผู้เขียนเองยังสังเกตเห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมเหล่านี้ในรายละเอียดเล็กน้อยในชีวิตประจำวันด้วย

> ในกลุ่มผู้โดยสารที่นั่งรถไฟโบกี้เดียวกับข้าพเจ้านั้น มีสามคนที่นั่งอ่านหนังสือพิมพ์ สองคนนั่งอ่านหนังสือ อีกสองคนนั่งสัปหงก ส่วนข้าพเจ้าหนังสือไม่อ่าน หนังสือพิมพ์ก็ไม่อ่าน ง่วงก็ไม่ง่วง ได้แต่นั่งคิดอะไรดูอะไรไปเรื่อยเปื่อย ไม่มีใครพูดอะไรสักคำจนกระทั่งรถไฟแล่นถึงกรุงลอนดอน ข้าพเจ้าอดคิดไม่ได้ว่าพวกเขาล้วนแล้วแต่เป็นผู้หนักแน่นไม่สะทกสะท้านต่อสิ่งใดในประเทศอังกฤษ เวลาโดยสารรถไฟเอย รถรางเอย รถบัสประจำทางเอย ข้าพเจ้าพบว่าไม่มีใครพูดคุยกันเสียงดังเลย ต่างอยู่กันเงียบๆ ทั้งสิ้น
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, pp. 175-176)

การสำรวมมารยาทและพฤติกรรมในพื้นที่สาธารณะจนแทบจะไม่มีการปฏิสัมพันธ์ตามที่หม่าวง์ วะ สังเกตเห็นนั้น เป็นวิสัยที่ดูน่าแปลกประหลาดอย่างยิ่งสำหรับผู้เขียนชาวพม่า การบรรยายและอธิบายความแตกต่างทางวัฒนธรรมข้างต้นจึงแสดงถึงความแปลกแยกแตกต่าง และแสดงกระบวนการการเรียนรู้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างจากความคุ้นเคยเดิมๆ ในวัฒนธรรมตนเองประเภทหนึ่ง ทั้งในอีกทางหนึ่ง ยังแสดงให้เห็นถึงสำนึกต่อส่วนรวมในสังคมตะวันตกที่

แตกต่างไปจากสังคมพม่าอย่างชัดเจน อย่างไรก็ดี มิได้มีเพียงการสำรวมกิริยามารยาททางกายในพื้นที่สาธารณะเท่านั้นที่ผู้เขียนชาวพม่าตั้งข้อสังเกตถึง แต่ผู้เขียนยังบรรยายถึงการเคารพกฎระเบียบทางสังคมอื่นๆ เช่น การเคารพกฎหมายจราจร และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่มีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบทางสังคมเหล่านี้ ดังข้อความด้านล่าง

> อีกประการหนึ่ง คือการเคารพกฎระเบียบและความสุภาพเรียบร้อย ในเมืองลอนดอนนี้ข้าพเจ้าชื่นชมผู้รับจ้างขับรถที่รักษากฎระเบียบกันเป็นอย่างดี ตรงทางแยกบางจุดไม่มีตำรวจจราจร มีเพียงไฟแดง ไฟอำพัน และไฟเขียว ไฟเหล่านี้ทำงานด้วยระบบไฟฟ้า จึงสว่างแล้วดับทีละรอบไป ไฟแดงหมายความว่าหยุด ไฟเหลืองหมายความว่าเตรียมตัว และไฟเขียวหมายความว่าไปได้ ไม่ว่าถนนจะโล่งว่างเพียงใด คนขับรถรับจ้างก็เชื่อฟังคำสั่งของสัญญาณไฟอย่างเคร่งครัด อีกเรื่องหนึ่งคือ ยังไม่ต้องพูดถึงพ่อค้าแม่ขาย ดูเพียงแค่คนทั่วไปซึ่งล้วนมีวาจามารยาทสุภาพเรียบร้อย ยามผู้คนเบียดเสียดกันบนถนน เมื่อเดินชนกันขึ้นมาต่างก็มักจะขออภัยกันด้วยดีและมักจะช่วยเหลือคนเฒ่าคนชรา ทั้งยังมักช่วยเหลือกันหากใครมีสัมภาระข้าวของมาก พวกเขายังรู้จักช่วยเหลือดูแลคนแปลกหน้า...และหากอยากดูภาพยนตร์ดีๆ สักเรื่อง ก็ไม่มีธรรมเนียมเบียดกันแย่งซื้อตั๋วภาพยนตร์ตามห้องขายตั๋ว เช่นคำกล่าวว่าใครมาก่อนย่อมได้ก่อน สุภาพชนจึงรอต่อแถวอยู่หน้าโรงภาพยนต์นั่นเอง ผู้ที่มาทีหลังสุดอย่าได้คิดที่จะแซงหน้าผู้ที่มาก่อน การซื้อของก็เช่นเดียวกัน หรือแม้แต่การไปซื้อแสตมป์ในไปรษณีย์ก็ใช้วิธีการเช่นนี้ ยามหนังสือพิมพ์ฉบับใหม่วางขาย ทุกคนต่างก็อยากได้หนังสือพิมพ์ใหม่ด้วยกันทั้งนั้น แต่ไม่มีใครถามใครในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง ไม่มีใครเอ่ยปากขอให้มีใครสักคนรับฟังความลำบากของตน ทุกคนต่างมารอซื้อหนังสือพิมพ์ของตนเองแต่เช้า
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp.28-33)

จากการบรรยายถึงการควบคุมกิริยามารยาทส่วนตน ค่อยๆ ขยายไปสู่การนำเสนอภาพการรักษาระเบียบวินัยทางสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การขยายขอบเขตการรับรู้และความเข้าใจต่อสำนึกส่วนตนไปสู่สำนึกสาธารณะ ตัวอย่างข้างต้นนี้จึงแสดงให้เห็นการรักษากฎระเบียบทางสังคมอยู่ในสามระดับด้วยกัน ได้แก่ ประการแรก การรักษากิริยามารยาทพื้นฐาน อาทิ การขออภัยซึ่งกันระหว่างบุคคลเมื่อมีฝ่ายหนึ่งทำให้อีกฝ่ายเกิดความเสียหายเล็กน้อยโดยไม่เจตนา ประการถัดมาคือการเคารพกฎระเบียบแบบแผนทางสังคมในการอยู่ร่วมกัน เช่น การต่อแถวเพื่อซื้อข้าวของ และประการสุดท้ายคือการเคารพกฎระเบียบทางสังคมที่มีการออกข้อบังคับและการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยควบคุม เช่น การเคารพกฎจราจรและและสัญญาณไฟจราจร นอกจากนี้ ความมีวินัยและเป็น

ระเบียบยังถูกกล่าวถึงทุกครั้งที่ผู้เขียนมีโอกาส ในข้อความตัวอย่างข้างต้น ซอจีแสดงให้เห็นว่าการเคารพกฎระเบียบทางสังคมไม่เพียงแต่จะช่วยอำนวยความสะดวกในการอยู่ร่วมกันเพียงเท่านั้น แต่การปฏิบัติตนอย่างรู้หน้าที่ของตนเองยังส่งผลให้เกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิตทั่วไปด้วย เห็นได้ว่าผู้เขียนมีเจตนาให้ความสำคัญแก่การสร้างทัศนคติและปลูกฝังวิธีคิดเกี่ยวกับการรักษาระเบียบวินัยแก่ผู้อ่านอย่างชัดเจน

หนึ่งในภาพตัวแทนของชาวตะวันตกอีกประเภทหนึ่ง คือ ภาพแทนชาวตะวันตกที่เป็นผู้รักษากฎระเบียบของสังคมที่ไม่ใช่ประชาชนทั่วไป แต่เป็นองคาพยพหนึ่งของรัฐ หรือภาพของ “เจ้าหน้าที่ตำรวจ” นั่นเอง เป็นที่น่าสังเกตว่าพนักงานของรัฐเช่นเจ้าหน้าที่ตำรวจ ถูกหยิบยกขึ้นมานำเสนอในฐานะผู้รักษาระเบียบ ควบคุมกฎและพิทักษ์ความปลอดภัยให้แก่ประชาชน ไปจนถึงในฐานะที่ผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน วิธีการนำเสนอภาพตำรวจในตัวบทที่ใช้ในการศึกษานี้ สามารถแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ ได้แก่ การนำเสนอลักษณะทางกายภาพ และการนำเสนอลักษณะจิตบริการ ดังตัวอย่างด้านล่าง

> ในเมืองลอนดอน หากจำที่อยู่ได้ขึ้นใจ ก็ไม่มีทางเลยที่จะหลงทาง เป็นเรื่องจริงที่เราสามารถไปถึงยังที่ที่ต้องการได้หากได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ...ตำรวจ(อังกฤษ) ดูสุภาพสำรวม และโดยส่วนใหญ่ ยังสูงกว่าคนทั่วไปราว 1 ช่วงศีรษะ นับว่ารู้จักคัดเลือกมาเป็นอย่างดี
>
> (Zawgyi, 1941/2016, p.33-34)

ลักษณะทางกายภาพของตำรวจอังกฤษที่ผู้เขียนหมายเน้นเป็นพิเศษนั้น มักจะเป็นคุณลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่น เช่น ความสูง ความแข็งแรง รวมไปถึงพฤติกรรมที่สุขุมสำรวม สุภาพเรียบร้อย นอกจากลักษณะทางกายภาพ ก็ยังพบการบรรยายคุณลักษณะทางจิตบริการ ที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือดูแลประชาชนในทุกสถานการณ์

> ทั้งตำรวจลอนดอนยังมีชื่อเสียงไปทั่วโลกเรื่องความสุภาพเรียบร้อย ในลอนดอน มีสำนวนหนึ่งที่ผู้คนรู้จักกันทั่วไปคือ “หากไม่รู้ทาง ให้ถามตำรวจ”
>
> (Zawgyi, 1941/2016, p. 53)

> ตำรวจก็เช่นเดียว หากไม่ชื่นชมคงไม่ได้ พวกเขาไม่เพียงแต่จะแต่งกายได้งามสง่า แต่ยังมีนิสัยสุภาพเรียบร้อยและมักจะช่วยเหลือนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ เหตุเพราะพวกเขาสามารถให้ความ

> ช่วยเหลือได้ หากคุณไม่รู้จักทาง หรือไม่รู้จักร้านค้าใด เพียงแค่ไปหาพวกเขาแล้วสอบถาม พวกเขาก็จะตอบในทันที ยังเคยได้ยินว่า แม้นไม่มีเวลา แต่หากนำทางไปส่งได้ พวกเขาก็จะนำทางคุณไป ดังนี้แล้ว ก็คล้ายกับว่าจะเข้าใจแล้วว่า ตำรวจลอนดอนเหล่านี้ ปกครองดูแลบ้านเมืองกันอย่างไร และอำนาจของประเทศชาตินั้นอยู่ในมือใคร
>
> (Zawgyi, 1941/2016, p. 98)

ภาพตัวแทนของเจ้าหน้าที่ตำรวจในฐานะผู้ควบคุมกฎระเบียบและความเรียบร้อยของสังคม รวมไปถึงผู้ให้บริการประชาชนอย่างมีน้ำจิตน้ำใจนี้ถูกกล่าวถึงโดยเสมอในตัวบททั้งสองเรื่อง หากสังเกตให้ดีจะพบว่าภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจนี้ล้วนเป็นทัศนะในเชิงบวกต่อตำรวจอังกฤษในฐานะภาพในอุดมคติของผู้ควบคุมดูแลรักษากฎระเบียบและความเรียบร้อยของสังคม

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาบริบททางสังคมวัฒนธรรมพม่าร่วมสมัยไปพร้อมกัน กลับพบว่าระบบตำรวจในประเทศเมียนมาต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น เป็นการจัดการในระบบตำรวจอาณานิคมภายใต้สังกัดกองกำลังตำรวจแห่งจักรวรรดิบริติช-อินเดีย อันตั้งอยู่บนพื้นฐานอคติและความไม่เชื่อใจของเจ้าอาณานิคมต่อชนพื้นเมืองชาวพม่าว่าเป็นคนป่าเถื่อน ไร้วินัย และเชื่อถือไม่ได้ จึงไม่เหมาะสมต่อการคัดเลือกเพื่อเข้ารับการฝึกเป็นตำรวจ นำมาสู่การนำเข้าตำรวจชาวอินเดียจำนวนมาก โดยเฉพาะจากวรรณะล่างมาในองค์กรเพื่อควบคุมความสงบเรียบร้อยภายในพื้นที่อาณานิคมพม่า ทั้งเมื่อพิจารณาร่วมกับสถานการณ์การก่อความไม่สงบที่มีมูลเหตุมาจากวิกฤติทางเศรษฐกิจและความไม่ไว้วางใจต่อกลุ่มชาวต่างชาติที่ชาวพม่าพื้นถิ่นมองว่าเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและกีดกันโอกาสของคนพื้นเมือง เหตุและปัจจัยดังกล่าวล้วนส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและอคติทางชาติพันธุ์ระหว่างคนพื้นเมือง ชาวต่างชาติและตำรวจอาณานิคมชาวอินเดียที่ซับซ้อน ดังจะเห็นได้จากสถิติการปราบปรามอาชญากรรมจำนวนมากในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 (ดู Hanwong, 2015)

ความขัดแย้งดังกล่าวยังเป็นเหตุให้ภาพของตำรวจอินเดียและอังกฤษในสายตาชาวพม่าในช่วงเวลาต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้นไม่ใคร่ดีนัก ประเด็นนี้จึงน่าสนใจว่า ภาพแทนเชิงอุดมคติต่อตำรวจอังกฤษในประเทศอังกฤษ ในฐานะผู้รักษาระเบียบวินัยและควบคุมกฎระเบียบในความคิดเห็นของซอจีนั้นมีความหมายเช่นไร ในนัยหนึ่งภาพแทนของตำรวจและการแสวงหาตัวอย่างของการรักษาและธำรงกฎระเบียบภายในสังคม ดังสะท้อนผ่านภาพเสนอของชาวตะวันตกและตำรวจอังกฤษในฐานะผู้รักษากฎระเบียบจึงอาจแสดงภาพอุดมคติของตำรวจที่ผู้เขียนปรารถนาให้นำเสนอเป็นแบบอย่าง และในอีกนัยหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่าภาพตัวแทนของตำรวจอังกฤษนั้นมิใช่ใดอื่น แต่เป็นภาพแทนของเจ้าจักรวรรดิผู้ควบคุมและผู้ถือครองอำนาจในการปกครอง

ในทัศนะของผู้เขียนชาวพม่าทั้งสามท่าน เห็นได้ชัดว่า แนวคิดเรื่อง “ระเบียบวินัย” ถูกมองเป็นเครื่องมือสำคัญที่จำเป็นต่อการจัดระเบียบทางสังคมและปลูกฝังจิตสำนึกพื้นฐานในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการเรียนการสอนเรื่องจิตสำนึกส่วนตัวและจิตสำนึกสาธารณะในระบบการศึกษาด้วย อันสอดคล้องกับข้ออภิปรายของเคก (2015) ที่เสนอว่ารัฐบาลอาณานิคมพยายามควบคุมระเบียบในสังคมพม่าอาณานิคมที่ถูกมองในฐานะดินแดนล้าอารยะด้วยหลักกฎหมาย (Rule of Law) ทั้งในด้านการปกครองและด้านเศรษฐกิจ ด้วยการสอดส่องควบคุมดูแลด้วยระเบียบนี้ไม่เพียงแต่นำสังคมไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ยังหมายถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจการค้าเช่นกัน (Keck, 2015, pp. 44-45)

แต่ทั้งนี้เราไม่อาจลืมว่า ภาพแทนของการเป็นผู้สำรวมกิริยามารยาทและควบคุมอารมณ์และร่างกายก็ดี หรือภาพแทนของความเป็นชายที่แข็งแรง สุภาพเรียบร้อย มีความเป็นเหตุเป็นผล และเป็นผู้คุ้มครองปกป้องดังภาพของผู้คุมกฎเช่นตำรวจก็ดี ยังเป็นคุณลักษณะสำคัญของ “สุภาพบุรุษวิคทอเรียน” (Victorian Gentleman) หรือภาพแทนความเป็นชายอังกฤษในอุดมคติที่เผยแพร่ทั่วไปในสังคมอาณานิคมในจักรวรรดิอังกฤษด้วยเช่นกัน (Saha, 2024) ทั้งยังกลายมาเป็น “ต้นแบบ” ของความเป็นสุภาพบุรุษสมัยใหม่ให้แก่กลุ่มปัญญาชนพื้นถิ่นรุ่นใหม่ในพื้นที่อาณานิคมที่ถูกฝึกให้กลายเป็น “ตะวันตก” ได้ยึดถือและปฏิบัติตาม

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ในทัศนะของนักเขียนปัญญาชนชาวพม่าทั้งสามท่าน ภาพแทนของชาวตะวันตกผู้รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงไม่ได้สื่อนัยให้เห็นเพียงภาพแทนแบบอย่างของวิสัยของความรับผิดชอบต่อหน้าที่และรักษากฎระเบียบอย่างเคร่งครัดภายใต้กรอบแนวคิดของจักรวรรดิ อันเป็นหนทางหนึ่งในการนำสังคมก้าวไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสุขสงบเพียงเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงคุณค่าอีกประการหนึ่งของลักษณะความเป็นสมัยใหม่ภายใต้กรอบคิดของจักรวรรดิ ซึ่งแฝงฝังไปด้วยมุมมองลำดับชั้นทางสังคมอาณานิคมไปด้วยอย่างมิอาจปฏิเสธได้

ภาพแทนสตรีตะวันตก

เช่นเดียวกับภาพแทนของ “สุภาพบุรุษอังกฤษ” หัวข้อเกี่ยวกับสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สตรีสมัยใหม่” (modern women) เป็นหนึ่งในประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสังคมพม่าช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ข้อถกเถียงเกี่ยวกับสตรีสมัยใหม่นั้นกระจายไปในหลากหลายมิติ เช่น การศึกษาของสตรี การจ้างงานสตรี บทบาทสตรีในพื้นที่สาธารณะ หรือแม้แต่สิทธิในการเลือกตั้งของสตรี ในประเทศเมียนมาเองก็เช่นกัน ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ข้อเขียนของนักเดินทางและ ข้าราชการอาณานิคมชาวตะวันตกจำนวนไม่น้อยแสดงข้อคิดเห็นในเชิงบวกต่อ

สถานภาพพิเศษทางสังคมของสตรีพม่าว่ามีอิสระเสรีภาพมากกว่าสตรีในประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศ เช่น สตรีอินเดียและสตรีจีน ทั้งยังมักแสดงภาพคู่ตรงข้ามระหว่างบุรุษพม่าและสตรีพม่า เช่น บุรุษที่คร้านการงานกับสตรีที่ขยันขันแข็ง (Ikeya, 2012, pp. 46-55) แต่ในขณะเดียวกัน ท่ามกลางงานเขียนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็ปรากฏพบภาพในเชิงลบเกี่ยวกับสตรีพม่าในอดีตเคียงข้างกันไป อาทิ งานเขียนของ ต่อ เส่ง โค เรื่อง “A word for Burmese Women” เมื่อเขาวิพากษ์ความไม่เท่าเทียมทางเพศระหว่างชาย-หญิงในสังคมพม่าที่แฝงอยู่ในวิถีปฏิบัติในครอบครัว ชีวิตประจำวัน รวมไปถึงข้อปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่อาจกีดกันสตรีในบางส่วน (Taw Sein Ko, 1913, pp. 326-329) อย่างไรก็ดี แม้ว่าสถานภาพของสตรีพม่าในยุคอาณานิคมจะดูคล้ายก้าวหน้าจนเท่าเทียมกับบุรุษ แต่แท้จริงแล้วนั้น อิสรภาพแบบสมัยใหม่นี้กลับกลายเป็นการคัดเลือกภาพลักษณ์ในบางส่วนเพื่อนำมาใช้ขับเคลื่อนกระแสชาตินิยมที่กำลังโหมกระพือในทศวรรษที่ 1930 เพียงเท่านั้น (ดู Ikeya, 2012)

ท่ามกลางข้อถกเถียงเกี่ยวกับบทบาทของสตรีพม่าในช่วงเวลาดังกล่าว ประเด็น “สตรี” ดูจะเป็นประเด็นหนึ่งในประเด็นที่เป็นที่สนใจของนักเขียนชายชาวพม่าอย่าง เต้ะปัน หม่าวง์ วะ เป็นพิเศษเช่นกัน อาทิ ในบทความเรื่อง “สถานภาพของสตรีในพระศาสนา” (2010) เขาพูดถึงสถานะของสตรีพม่าที่เสรีและสูงกว่าสถานะของสตรีในประเทศอินเดีย และยังแสดงจุดยืนสนับสนุนบทบาทของผู้หญิงในกิจการการเมืองการปกครอง รวมทั้งความสำคัญของบทบาทสตรีในการต่อสู้ในขบวนการชาตินิยม นอกจากนี้ ในตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษา ยังพบว่าภาพของสตรีตะวันตกมักถูกยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับสตรีพม่าอยู่เสมอในบันทึกการเดินทางของหม่าวง์ วะ สังเกตได้ชัดเจนจากประเด็นสถานภาพของสตรีอังกฤษและความเท่าเทียมกับบุรุษในสังคมที่เพิ่งผ่านพ้นยุควิคทอเรียน (1837-1901) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสถาบันการศึกษาที่พัฒนามาจากสถาบันทางศาสนาอย่างมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด โดยเต้ะปัน หม่าวง์ วะ เล่าเน้นเป็นพิเศษในกรณีที่นักศึกษาสตรีไม่มีสิทธิ์ใช้พื้นที่สาธารณะเช่นเดียวกับนักศึกษาชาย

> เมื่อพวกเรามาถึง ก็พบว่าห้อง[จัดงานโต้วาที]เต็มไปด้วยนักศึกษาแล้ว นักศึกษาหญิงและแขกในงานนี้ ล้วนนั่งฟังอยู่บริเวณชั้นบน ไม่สามารถนั่งฟังรวมกับนักศึกษาชายได้ นักศึกษาหญิงนั้นไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมในองค์การสหภาพนิสิต หากพวกเธออยากเข้ามาฟังก็ต้องมาร่วมฟังในฐานะแขกเท่านั้น
>
> (Theippan Maung Wa, 1935/2014, p. 97)

ผู้เขียนสังเกตเห็นว่า ในการเข้าร่วมงานโต้วาทีขององค์การสหภาพนักศึกษา นักศึกษาหญิงไม่มีสิทธิ์ที่จะเข้ามานั่งในพื้นที่เดียวกันกับนักศึกษาชาย แต่กลับมีพื้นที่ที่กำหนดไว้ให้เหล่านักศึกษาหญิง

โดยเฉพาะ รวมไปถึงที่นักศึกษาหญิงถูกจำกัดสิทธิ์ในการเข้าร่วมหน้าที่หรือตำแหน่งสำคัญในองค์การสหภาพนักศึกษา สังเกตได้ว่าในช่วงแรกผู้เขียนไม่ได้แสดงความคิดเห็นเชิงตำหนิโดยตรง และใช้เพียงวิธีการบรรยายสังเกตการณ์เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นอยู่ตรงหน้าเพื่อชูประเด็นการปฏิบัติที่แตกต่างเท่านั้น แต่ในบันทึกส่วนหลังของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ กลับเลือกวิจารณ์ถึงประเด็นความไม่เท่าเทียมทางเพศในสถาบันการศึกษาชั้นนำอย่างเปิดเผย

> แม้ว่ามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดจะสถาปนาขึ้นมากว่า 800 ปีแล้ว หากแต่การก่อตั้งวิทยาลัยสตรีกลับเพิ่งเกิดขึ้นได้เพียง 50 ปีเท่านั้น **สิ่งนี้นับเป็นเรื่องน่าประหลาดใจเรื่องหนึ่ง** แม้ว่าประเทศอังกฤษจะให้สิทธิที่เสมอภาคกันระหว่างชายและหญิง แต่คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนั้นกลับไม่ได้ให้ความเท่าเทียมเสมอบุรุษแก่สตรีในด้านการศึกษา...ต่อให้นักศึกษาหญิงจะมีสติปัญญาเฉียบแหลม พร้อมด้วยทักษะความสามารถเพียงใดก็ตาม แต่กลับไม่มีสิทธิ์รับใบปริญญา และยังต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคอีกหลายประการ สมาคมสตรีต้องเรียกร้องสิทธิอยู่อีกหลายคำรบ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1920 นักศึกษามหาวิทยาลัยหญิงจึงได้รับความเสมอภาคทัดเทียมนักศึกษาชาย นับตั้งแต่ปีนั้นเป็นต้นมา นักศึกษาหญิงสามารถคว้าใบปริญญาทั้งทางด้านศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์มาครองได้ ในขณะที่นักศึกษาหญิงชาวพม่านั้น ไม่ต้องเรียกร้องสิทธิอย่างเข้มข้นแต่อย่างใด เพราะตั้งแต่มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยย่างกุ้งเป็นต้นมา พวกเธอก็มีสิทธิเสมอภาคกับนักศึกษาชายมาแต่ต้นแล้ว...
>
> ในปัจจุบัน ชายและหญิงได้รับสิทธิที่เสมอภาคและเท่าเทียมกันแล้ว ส่วนในอนาคตนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ยังมิอาจรู้ได้ เพราะแม้แต่มหาวิทยาลัยที่หัวโบราณและดื้อดึงอย่างมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดก็เองยังต้องยินยอมให้แก่ข้อคัดค้านและการวิพากษ์วิจารณ์ของยุคสมัยอย่างค่อยเป็นค่อยไป **สิ่งที่เรียกว่ายุคสมัยนั้น ช่างมหัศจรรย์เสียจริง**
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, pp. 224-227)

เมื่อพิจารณาให้ดีจะพบว่าข้อวิพากษ์ของผู้เขียนนั้น แม้จะยกประเด็นความไม่เท่าเทียมในการการปฏิบัติต่อสตรีในสถาบันการศึกษาขึ้นมาเปรียบเทียบระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส แต่ในท้ายที่สุดแล้วกลับไม่ได้โจมตีสถาบันการศึกษาอังกฤษในเชิงอุดมการณ์โดยตรง กลับเป็นเพียงการตั้งข้อสังเกตและทำความเข้าใจต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยเสียมากกว่า ในขณะที่การยกความแตกต่างของสถาบันการศึกษาในพม่าขึ้นมาเปรียบเทียบนั้น แม้จะชูให้เห็นเรื่องสิทธิและสถานภาพของนักศึกษาหญิงชาวพม่าที่ดูจะมีอิสรภาพมากกว่านักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด แต่ก็มิอาจพิจารณาในฐานะข้อเรียกร้องเชิงอุดมการณ์และความเท่าเทียมทางเพศได้อย่างเต็มที่ ด้วยว่าสิทธิและความเท่า

เทียมระหว่างชายและหญิงข้างต้นคล้ายถูกนำเสนอในฐานะคุณลักษณะที่แสดงความก้าวหน้าและความเป็นสมัยใหม่รูปแบบหนึ่งเท่านั้น ภาพของนักศึกษาหญิงพม่าที่ถูกนำเสนอว่ามีความก้าวหน้าและทันสมัยกว่านักศึกษาหญิงจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของอังกฤษอย่างออกซฟอร์ดนั้น จึงเป็นเพียงวิธีการแสดงให้เห็นว่าสังคมพม่า “ทันสมัยกว่า” สังคมของปัญญาชนในประเทศเจ้าอาณานิคมอย่างชัดเจนในประเด็นความเสมอภาคทางเพศนี้

อนึ่ง ต้องย้ำเตือนเพิ่มเติมว่าภาพของความไม่เท่าเทียมระหว่างชายและหญิงชาวตะวันตกที่ปรากฏในข้อเขียนของหม่าวง์ วะนี้ คล้ายจะจำกัดอยู่เฉพาะในบริบทของสถาบันทางการศึกษาเช่นออกซฟอร์ดเพียงเท่านั้น เพราะเมื่อพิจารณาตัวบทรายรอบ จะพบว่าสตรีตะวันตกถูกนำเสนอในลักษณะที่มีอิสรภาพทางการปฏิบัติตัวและทางความคิดอยู่มาก ทั้งในหลายครั้ง ข้อสังเกตต่อสตรีตะวันตกก็เป็นไปในลักษณะที่หมิ่นเหม่ต่อธรรมเนียมจารีตเมื่อมองจากวัฒนธรรมต้นทางของผู้เขียน แต่ถึงกระนั้นเอง ผู้เขียนกลับเลือกที่จะใช้คำว่า “แปลกประหลาด” (ထူးဆန်းသည်) ในการอธิบายแทนการตัดสินเชิงคุณค่า เช่น การกล่าวถึงสตรีฝรั่งเศสว่า “สาวๆ ชาวฝรั่งเศสปากแดงแก้มแดง ไปไหนมาไหนเองอย่างอิสระเสรี ดูแล้วเป็นเรื่องแปลกประหลาดยิ่งนักสำหรับข้าพเจ้า” (Theippan Maung Wa, 2014, p. 23) รวมถึงการกล่าวถึงนักศึกษาที่รับจ้างเป็นนางแบบภาพเปลือยให้แก่นักศึกษาศิลปะว่า

> หญิงสาวอายุราวๆ 18 ปี รูปร่างผอมบางแน่งน้อย เข้ามาทักทายสะหย่า...สะหย่าซอเล่าว่าเธอเป็นนางแบบที่นักศึกษาศิลปะจ้างให้มาเป็นแบบวาดรูปเหมือน เขายังเล่าอีกว่าบางครั้งนักศึกษาศิลปะก็ว่าเธอมาเป็นแบบวาดรูปเปลือยด้วย ข้าพเจ้าคิดว่าประเทศตะวันตกนี้ช่างมีวิธีการหาเงินที่แปลกประหลาดยิ่ง
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, p. 124)

ข้อวิพากษ์ข้างต้นต่อการเป็นแบบวาดรูปเปลือยของนักศึกษาหญิง แม้จะเป็นการวิพากษ์โดยอ้อมด้วยการเลือกใช้คำว่า “แปลกประหลาด” ในการแสดงความคิดเห็น แต่ก็แสดงให้เห็นชัดเจนว่าในทัศนะของผู้เขียนแล้ว เสรีภาพในการเลือกปฏิบัติการบางอย่างของสตรีนั้นยังคงอยู่ภายใต้มาตรฐานทางประเพณีที่มีศีลธรรมจรรยาครอบอยู่ โดยที่ “การศึกษา” เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะต่อรองสถานภาพของสตรีให้ขยับขึ้นไปสูงเท่าเทียมกับผู้ชายได้ ทั้งยังเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างชาติในฐานะประเด็นหลักในวาทกรรมการทำให้เป็นสมัยใหม่และการพัฒนาประเทศ (Ikeya, 2012, pp. 70-72)

เราจึงอาจสรุปได้ว่า เสรีภาพของสตรีตะวันตกในบางขอบเขตในทัศนะของผู้เขียนนั้นยังคงเป็นเรื่องที่ท้าทายความเชื่อและความเข้าใจขอบเขตทางความคิดที่คุ้นเคยของผู้เขียนชาวพม่า เพราะ

ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่าข้อวิจารณ์ของผู้เขียนเองก็มิได้ตั้งอยู่บนแนวคิดของความเท่าเทียมทางเพศแบบสตรีนิยม อย่างไรก็ตาม ภาพแทนของสตรีอังกฤษในตัวบทการเดินทางของนักเขียน/นักเดินทางพม่าอย่างเต้ะปันหม่าวง์ วะ ฉายให้เห็นข้อโจมตีความล้าหลังทางความคิดในประเด็นของความเท่าเทียมระหว่างสตรีและบุรุษในพื้นที่พิเศษอย่างสถาบันการศึกษาชั้นแนวหน้าของอังกฤษ ด้วยเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการยกระดับสถานภาพของสตรีในสังคมพม่าอาณานิคม กล่าวได้ว่าภาพของสตรีอังกฤษตามทัศนะของหม่าวง์ วะนั้นยังคงสอดคล้องอยู่กับภาพแบบฉบับ (stereotype) ของสตรีอังกฤษที่ปรากฏในวรรณกรรมร่วมสมัยทั้งของกลุ่มประเทศอาณานิคมและอังกฤษเองซึ่งมักแสดงให้เห็นข้อเปรียบเทียบว่าสตรีพม่ามีเสรีภาพและมีจุดยืนที่เข้มแข็งกว่าสตรีอังกฤษวิคทอเรียน

ภาพแทนชาวตะวันตกในเครือข่ายข้าราชการอาณานิคม

ในตัวบทที่ใช้ในการศึกษา ยังพบว่ามีภาพแทนของชาวตะวันตกอยู่กลุ่มหนึ่งที่มักถูกกล่าวถึงอยู่เสมอแม้จะไม่ได้เป็นการตั้งข้อสังเกตที่โดดเด่นก็ตาม กลุ่มชาวตะวันตกดังกล่าว คือ กลุ่มข้าราชการและอดีตข้าราชการอาณานิคม หากคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่าผู้เขียนชาวพม่าทั้งสามท่านล้วนเป็นนักศึกษาทุนข้าราชการอาณานิคม จึงอาจไม่ใช่เรื่องแปลกนักหากมีการเอ่ยถึงคนรู้จักในเครือข่ายข้าราชการอาณานิคมโดยตลอด อย่างไรก็ดี หากสังเกตให้ชัด จะพบว่าการเอ่ยถึงชาวตะวันตกในเครือข่ายข้าราชการอาณานิคมมีนัยบางอย่างแฝงอยู่อย่างน่าสนใจ โดยส่วนใหญ่แล้วการนำเสนอภาพชาวตะวันตกที่พบในตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษามักเป็นการเอ่ยถึงชาวตะวันตกในภาพรวมหรือกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มในภาพรวม เช่น ชาวอังกฤษหรือชาวฝรั่งเศส แต่เมื่อเป็นการกล่าวถึงข้าราชการอาณานิคมชาวตะวันตก กลับเป็นการเอ่ยถึงตัวบุคคลอย่างเฉพาะเจาะจงอย่างชัดเจน

> ทักทายสัพเพเหระกับพวกเขาแล้ว อาจารย์ดันดัส จึงเล่าให้ฟังว่า ท่านเคยไปอย่างกุ้งในช่วงสงครามโลก ทั้งยังรู้จักอาจารย์เผ่ หม่าวง์ ติ่นและอาจารย์ลูซอีกด้วย ท่านชื่นชมอาจารย์เผ่ หม่าวง์ ติ่นว่าเป็นผู้พร้อมด้วยสติปัญญา และเป็นเพราะอาจารย์ เผ่ หม่าวง์ ติ่น ตะวันตกจึงรู้จักและเข้าใจพระพุทธศาสนาดีขึ้นมาก ท่านถามข้าพเจ้าว่ามีความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติกับอาจารย์เผ่ หม่าวง์ ติ่นหรือไม่ ข้าพเจ้าตอบว่าแม้ไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นญาติ แต่ข้าพเจ้าเองก็เป็นลูกศิษย์ก้นกุฏิของอาจารย์ติน อาจารย์ดันดัสจึงฝากให้ข้าพเจ้าส่งความระลึกถึงอาจารย์ตินให้ด้วยหากข้าพเจ้าเขียนจดหมายไปถึงท่าน ก่อนที่เราจะพูดคุยกันจบ อาจารย์ดันดัสยังนำตุ๊กตาไม้และทองเหลืองที่ซื้อหาไว้เมื่อครั้งไปประเทศเมียนมามาให้ข้าพเจ้าชม บางส่วนก็

วางแสดงไว้บนโต๊ะ อีกบางส่วนนั้นนั่งบ้างยืนบ้างอวดโฉมอยู่บนฝาบ้าน ข้าพเจ้ารู้สึกยินดียิ่งที่ได้เห็นตุ๊กตาพวกนี้ เหตุเพราะได้เห็นฝีมือของคนชาติตนเองได้รับการชื่นชมและถนอมรักษาในต่างแดน

(Theippan Maung Wa, 2014, pp. 93-95)

ทั้งนี้ หม่าวง์ วะ มีโอกาสได้พบอาจารย์หลายท่านในสถาบันอินเดีย (Indian Institute) ที่ตนเข้าศึกษา โดยจำนวนหนึ่งล้วนเคยมีประสบการณ์ทำงานเป็นอดีตข้าราชการอาณานิคมทั้งในอาณานิคมอินเดียและอาณานิคมพม่า เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อผู้เขียนชาวพม่าเอ่ยถึงอดีตข้าราชการอาณานิคมชาวอังกฤษเหล่านี้ มักจะเชื่อมโยงไปถึงเครือข่ายข้าราชการอาณานิคมคนอื่นๆ ในเมียนมาที่ตนรู้จักสนิทสนม โดยเฉพาะข้าราชการอาณานิคมตะวันตกที่อยู่ในกลุ่มสมาคมพม่าศึกษาอย่างเช่น ศาสตราจารย์ลูซ (G.H. Luce) ซึ่งเป็นผู้ที่เป็นที่เคารพและมีความสัมพันธ์กับผู้เขียนเป็นการส่วนตัว โดยนัยหนึ่ง ภาพอดีตข้าราชการอาณานิคมตะวันตกที่ผู้เขียนมีโอกาสได้พบระหว่างเดินทางไปประเทศอังกฤษเหล่านี้ ฉายให้เห็นเครือข่ายสัมพันธ์ของกลุ่มปัญญาชนอาณานิคมที่ผู้เขียนสังกัดอยู่ อันเผยให้สถานะพิเศษของผู้เขียนในสังคมอาณานิคม รวมไปถึงอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนของผู้เขียนในฐานะปัญญาชนพื้นเมืองที่ทำหน้าที่ต่อรองระหว่างเจ้าอาณานิคมและคนพื้นเมือง และอีกนัยหนึ่ง กลุ่มอดีตข้าราชการอาณานิคมในอังกฤษเหล่านี้ยังมักถูกนำเสนอในฐานะผู้ช่วยในการศึกษา เก็บรักษาและเชื่อมต่อวัฒนธรรมรากเหง้าของชาวพม่าให้คงอยู่ ดังเช่นที่หม่าวง์ วะ กล่าวถึงการเก็บรักษาตุ๊กตาไม้และตุ๊กตาทองเหลืองในตัวอย่างข้างต้น จึงเห็นได้ว่าหม่าวง์ วะ เลือกที่จะนำเสนอเพียงแง่มุมในเชิงบวกต่อกลุ่มอดีตข้าราชการอาณานิคมเหล่านี้ โดยเลือกหยิบยกมาเพียงคุณูปการด้านวิชาการและด้านวัฒนธรรมในการต่อยอดองค์ความรู้ด้านพม่าศึกษาเพียงเท่านั้น ภาพแทนเช่นนี้ หรือมิใช่ว่าสะท้อนโดยตรงต่อภารกิจและลักษณะงานของกลุ่มข้าราชการอาณานิคมชาวอังกฤษที่ปฏิบัติงานและสนับสนุนงานด้านพม่าศึกษาในประเทศเมียนมา กล่าวอีกนัยก็คือ สมาคมพม่าศึกษา (BRS) และบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น เฟอร์นิวัล (J.S. Furnivall) ศาสตราจารย์ลูซ (G.H. Luce) เป็นต้น

หรือมิเช่นนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนในฐานะนักเรียนทุนข้าราชการอาณานิคมกับอดีตข้าราชการอาณานิคมชาวตะวันตกก็ถูกนำเสนอในลักษณะของมิตรภาพกึ่ง “ครอบครัวพม่า” ในฐานะที่เป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจ และความทรงจำร่วมเกี่ยวกับประเทศเมียนมา ดังคราวที่เขากล่าวถึงการไปร่วมงานสังสรรค์สงกรานต์ในช่วงเทศกาลปีใหม่ที่บ้านของมิสเตอร์ปาร์กิน (Parkin)

มิสเตอร์ปาร์กิน ผู้ที่เคยทำงานในตำแหน่ง deputy commissioner ในประเทศเมียนมา ได้เชิญข้าพเจ้าให้เข้าร่วมงานเลี้ยงเฉลิมฉลองวันปีใหม่ร่วมกันที่บ้านของเขา ในวันขึ้น 9 ค่ำ

> เดือน ปยาโต่... เมื่อทุกคนมาถึงพร้อมหน้า ต่างก็พูดคุย ร้องเพลง และรับประทานอาหารร่วมกันอย่างสนุกสนาน ข้าพเจ้าอ่านบทกวี “ชายเขาแหม่ส่า” โก่ ติน โอ่ง ร้องเพลงพม่าร่วมสมัยหนึ่งเพลง ในขณะที่อู จ่อ ไข่ง์ โก่ ขิ่น หม่าวง์ พยู และ โก่ โยง โม ต่างปรบมือคลอไป เมื่อการแสดงของพวกเราจบลง ลูกหลานของมิสเตอร์ปาร์กินก็แสดงละครให้พวกเราดูหนึ่งเรื่อง...
>
> (Theippan Maung Wa, 1931/2014, p.126)

ดังจะเห็นได้ว่าภาพแทนของชาวตะวันตกในฐานะเครือข่ายอดีตข้าราชการอาณานิคมแสดงความสัมพันธ์อันเป็นมิตรและถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกลุ่มนักศึกษาชาวพม่า ไปจนถึงทำหน้าที่คล้ายเป็นพื้นที่จักรวาลพม่าจำลองในต่างแดนอันปลอดภัย ที่ซึ่งผู้เขียนและเพื่อนนักศึกษาสามารถใช้เป็นที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นพม่า ทั้งยังหวนรำลึกบ้านเกิดได้อย่างเต็มที่ ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์นี้ก็แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนของกลุ่มปัญญาชนพม่าพื้นเมืองและเจ้าอาณานิคมอังกฤษด้วยเช่นกัน การรวมเอากลุ่มข้าราชการอาณานิคมรวมเป็น “ครอบครัวพม่า” ฉายให้เห็นสถานะที่กลุ่มคนผู้เป็น “อื่น” ในเชิงชาติพันธุ์เหล่านี้ได้รับการยอมรับเข้าเป็น “เรา” หรือเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันกับกลุ่มปัญญาชนชาวพม่า สิ่งนี้ชวนให้เราตั้งคำถามต่อความเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันส่งผลโดยตรงต่อการนิยามความเป็นอื่นในทัศนะของนักเขียนปัญญาชนชาวพม่า

“ความเป็นอื่น/ความเป็นเรา” อันกำกวมและเลื่อนไหลที่ถูกนำเสนอผ่านกลุ่มคนซึ่งมีความสัมพันธ์กันใน “พื้นที่ประชิด” ดังเช่นอดีตข้าราชการอาณานิคมและปัญญาชนพื้นเมืองชาวพม่าที่ได้รับการศึกษาแบบอาณานิคมนี้ จึงอาจช่วยอธิบายความเลื่อนไหลทางอัตลักษณ์ความเป็นพม่าของนักเขียน/นักเดินทางชาวพม่าปัญญาชน อันไต่อยู่บนรอยต่อระหว่างความเป็นคนพื้นเมืองที่ทั้งสัมพันธ์และขัดแย้งกับเจ้าอาณานิคม หรือความเป็นคนพื้นเมืองที่ถูกทำให้เป็นตะวันตกที่ตอบรับและสอดคล้องกับทัศนะของเจ้าอาณานิคม เมื่อผู้เขียนต้องเผชิญหน้าต่อ “ความเป็นอื่นในเทศะอื่น” โดยตรง ซึ่งปรากฏอยู่ตลอดตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษานี้ได้

โดยสรุปแล้ว ภาพแทนของชาวตะวันตกในตัวบทที่ใช้ในการศึกษาทั้งสองเรื่องล้วนเป็นภาพที่แสดงทัศนะในเชิงบวก และเป็นภาพตัวแทนของ “แบบอย่าง” ความทันสมัย รวมถึงเป็นภาพตัวแทนคุณค่าและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของปัญญาชนพื้นเมืองรุ่นใหม่ภายใต้กรอบคิดของจักรวรรดิตามทัศนะของผู้เขียนชาวพม่าปัญญาชนผู้ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกในบริบทอาณานิคม โดยที่ “การศึกษา” ถือเป็นหัวใจสำคัญในการก่อรูปสร้างรอยคุณลักษณะดังกล่าว สายตาของผู้เขียนทั้งสามที่หันมาจ้องมองตะวันตกผู้เป็นอื่นนั้นผสมผสานระหว่างความชื่นชมและตื่นเต้นต่อแดนดินถิ่นไกลที่มีความเหนือกว่าในเชิงวิทยาการและความรู้ทางโลกย์ รวมไปถึงความรู้สึกหงุดหงิดใจเมื่อพบว่าความรู้พื้นถิ่นของตนนั้นมีข้อจำกัด ทั้งนี้ เรายังพบว่ามีกระแสความรู้สึกในเชิงเหนือกว่าของนักเดินทาง/

นักเขียนชาวพม่าเมื่อต้องเผชิญกับคำถามหรือความแตกต่างในเชิงศีลธรรมจริยธรรมอยู่บ้างในบางคราว อาจกล่าวได้ว่าการตั้งคำถามต่อตะวันตก หรือหากกล่าวให้ชัด ต่อ “อังกฤษ” ในฐานะเจ้าอาณานิคมนั้น ไม่ได้เป็นไปในลักษณะของความเป็นปฏิปักษ์หรือการท้าทายทางอำนาจของเจ้าอาณานิคมโดยตรง การตั้งคำถามที่บางคราวอาจดูเป็นการคัดง้างอยู่บ้างนั้นจึงแสดงน้ำเสียงอันแสดงสำนึกต่อ “ตัวตน” และความเป็น “ชาติ” ในมิติวัฒนธรรมที่กำลังก่อตัวขึ้นมาใหม่

นี่อาจช่วยอธิบายเหตุผลที่ผู้เขียนทั้งสามคล้ายมิได้มุ่งแสวงหาความรู้ใหม่ผ่านการเฝ้ามองและสังเกตการณ์นี้เพื่อ “อำนาจ” ในลักษณะเดียวกับสายตาแห่งจักรวรรดิ (imperial gaze) โดยตรง ข้อวิพากษ์วิจารณ์ความแตกต่างระหว่าง “คนอื่น” และ “ตนเอง” ในหลายครั้ง จึงเป็นไปเพื่อต่อรองและแสวงหาพื้นที่ให้ “ตัวตน” ของตนนั้น ได้เปรียบเทียบ ทำความเข้าใจ วิพากษ์ข้อจำกัดของตนเอง และจัดตำแหน่งทางเทศะในระเบียบโลกใหม่นี้ให้แก่ตนเอง มากกว่าจะเป็นไปเพื่อต่อสู้ในเชิงคู่ขัดแย้งทางอุดมการณ์ ทั้งยังแสดงให้เห็นอัตลักษณ์อันซับซ้อนของทั้งเจ้าอาณานิคมและผู้ตกอยู่ใต้อาณานิคมบนพื้นที่ประชิดที่ต่างฝ่ายต่างได้แลกเปลี่ยน ต่อรองและกำหนดความหมายทางอัตลักษณ์ของ “คนอื่น” และ “ตนเอง” ขึ้นมา ผ่านสายตาของปัญญาชนพื้นเมืองที่จำกัดการมองเห็นและการให้คุณค่าอันผันแปรไปตามประสบการณ์และคุณค่าที่พวกเขาให้ความสำคัญ

คนอื่นจากตะวันออก (The Other East)

แม้ว่าในตัวบทการเดินทางเรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** และ **นักเดินทาง** จะเล่าเรื่องการเดินทางในตะวันตกเป็นหลัก แต่ยังปรากฏพบ “คนอื่น” จากตะวันออกอยู่บ้าง ทั้งที่เป็นภาพแทนชาวตะวันออกในเรื่องเล่าที่ปรากฏระหว่างการเดินทางไปยังประเทศตะวันตก และภาพแทนชาวตะวันออกที่พบระหว่างการเดินทางไปยังประเทศตะวันออกด้วยเช่นกัน โดยอาจแบ่งภาพแทนชาวตะวันออกออกเป็นสามกลุ่มหลักที่มาจากกลุ่มวัฒนธรรมและพื้นที่ที่แตกต่างกัน ได้แก่ ชาวอาหรับ ชาวอินเดีย ชาวจีน และชาวญี่ปุ่น

ภาพแทนชาวอาหรับ

ชาวอาหรับที่ปรากฏในตัวบทการเดินทางทั้งสองเล่มนี้ ถูกเรียกว่า “กะลา” (ကုလား) หรือรูปคำว่า “กุลา” ในภาษาไทย โดยมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “แขก” ที่ใช้ในภาษาไทย คำว่า “กะลา” ในภาษาพม่า ถือเป็นคำเรียกชาติพันธุ์ (ethnonym) ประเภทที่คนนอกใช้เรียก (exonym) กล่าวคือ เป็นคำที่ชาวพม่าใช้เรียกกลุ่มคนที่มาจากประเทศอินเดีย นอกจากนี้ ยังมีความหมายแตกออกไปถึงกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม และกลุ่มคนที่มาจากทางตะวันตกของประเทศเมียนมาด้วย

(Myanmar Language Commission, 2008, p. 9) เช่นเดียวกัน เรายังสังเกตเห็นการใช้คำว่า “กะลาพยู” (ကုလားဖြူ) หรือ “แขกขาว” เพื่อใช้กล่าวถึง “คนขาว” หรือชาวตะวันตก ในตัวบททั้งสองเรื่องนี้

คำเรียกชาติพันธุ์ในภาษาพม่าแสดงให้เห็นมโนทัศน์ของการจำแนกชาติพันธุ์ในความเข้าใจและการรับรู้ของชาวพม่าว่า ไม่ได้มีการแบ่งแยกชัดเจนในเชิงชาติพันธุ์วรรณาในฐานะอัตลักษณ์ในองค์รวม แต่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นพียงส่วนเสี้ยวที่เกี่ยวพันอยู่กับอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของที่มา ภาษา และศาสนา (ดู Thant Myint-U, 2001, pp. 83-90) คำว่า “กะลา” ยังคงความหมายและการใช้งานอยู่จนถึงปัจจุบัน ทั้งยังเป็นชนวนทำให้เกิดข้อถกเถียงและความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองจนถึงทุกวันนี้

ในตัวบทของการศึกษาทั้งสองเรื่อง พบการนำเสนอภาพชาวอาหรับใน 2 สถานะ ได้แก่ สถานะเป็นพ่อค้าและสถานะเป็นผู้ใช้แรงงานตามเมืองท่าที่ผู้เขียนพบระหว่างการเดินทางไปตะวันตก การพบปะพ่อค้าชาวอาหรับเหล่านี้ เป็นการพบเพียงชั่วครู่ครา ชั่วระหว่างการหยุดพักของเรือเดินสมุทรตามเมืองท่า เช่น เมืองพอร์ต ซาอิด เมืองสุเอซ เป็นต้น กลุ่มชาวอาหรับเหล่านี้ ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรกๆ ที่นักเขียน/นักเดินทาง (author/traveler) มีปฏิสัมพันธ์ด้วยโดยตรงระหว่างการเดินทาง เนื่องจากสถานที่ของการพบปะสังสันทน์นั้นเป็นเมืองท่าสำคัญที่เรือเดินสมุทรต้องจอดเพื่อแจ้งการผ่านทาง โดยพ่อค้าชาวอาหรับที่พบตามเมืองท่ามักเป็นพ่อค้าเร่ที่ประกอบกิจการอยู่บริเวณท่าเรือ

> พวกแขกขายผ้าพันคอและลูกปัดกรูขึ้นมาบนเรือ ต่างคนต่างขายสินค้าของตน ทั้งยังเรียกราคาสูงลิ่ว หากต่อราคา พวกเขาก็ไม่ชอบใจ และหากไม่ซื้อก็มักจะกดดันบังคับขายอย่างไม่ยอมลดรา หน้าตาของพวกเขาก็น่ากลัว **ไม่มีใครเหมือนคนเลยสักคนเดียว** พวกเขาเป็น**แขกกะลา**ที่ดุดันป่าเถื่อน ทั้งยังพูดจาหยาบคายกับลูกเรือ พวกลูกเรือก็ไม่มีใครกล้าสู้กลับและทะเลาะด้วย ต่างได้แต่อดทนอยู่เงียบๆ พวกเขาล้วนแล้วแต่เป็นพ่อค้าที่กักขฬะหยาบคายทั้งนั้น ไม่จำเป็นก็ไม่ควรถามราคาและซื้อสินค้าที่พวกเขานำมาด้วย (นักท่องเที่ยวทั้งหลายควรระวัง)
>
> (Theippan Maung Wa, 1935/2014, pp. 16-17)

ภาพของชาวอาหรับข้างต้น ถูกนำเสนอในเชิงลบในสองลักษณะ กล่าวคือ ผ่านรูปลักษณ์ภายนอกและลักษณะนิสัย ในส่วนของรูปลักษณ์ภายนอกที่ถูกกล่าวถึงนั้น มักมีคำวิเศษณ์และคำกริยาแสดงสภาวะ (stative verb) ที่มีความหมายว่า “ดิบเถื่อน” (ခက်ထန်) “น่ากลัว”

(ကြောက်စရာ) ในขณะที่ลักษณะนิสัย มักปรากฏคำว่า “ดุร้าย” “หยาบคาย” (ရိုင်းစိုင်း) “ไร้มารยาท” “ขี้โกหก” “เอารัดเอาเปรียบ” “เจ้าเล่ห์เพทุบาย” (လူလည်) และ “ไม่อาจนับได้ว่าเป็นคน” (လူမထင်) ชัดเจนว่าภาพแทนของชาวตะวันออกกลางเหล่านี้ ไม่เพียงเป็นการทำให้เป็นอื่นในลักษณะที่แตกต่างจากผู้เขียนเท่านั้น แต่ยังนำเสนอให้มีสถานะต่ำต้อยด้อยค่ากว่าผู้เขียนเอง ทั้งในแง่ของรูปลักษณ์และในแง่ของนิสัย และยังหมายเลยถึงลักษณะที่ไม่ใช่ “คน” เมื่อผู้เล่ากล่าวว่า “ไม่คิดว่าพวกเขาเป็น**คน**เลยสักคนเดียว” รวมไปถึงการใช้คำว่า “ชาวตะวันออก” เพื่อเรียกขานกลุ่มชาวอาหรับเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้เขียน/นักเดินทางซึ่งเป็นปัญญาชนพม่าผู้ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกนี้ มองภาพชาวอาหรับผ่านทัศนะและจุดยืนของตะวันตกอีกต่อหนึ่ง โดยเลือกใช้คำว่า “ชาวตะวันออก” (အရှေ့တိုင်းသား) กล่าวถึงชาวอาหรับ ดังปรากฏในตัวบทของซอจี ดังนี้

> แต่เพราะเป็นเมืองของ**ชาวตะวันออก จึงคงความเป็นตะวันออกอยู่มาก** เหตุเพราะทันทีที่เรือเข้าเทียบท่า พวกเราก็ได้เห็นพฤติกรรมอันไร้มารยาทของ**พ่อค้าชาวตะวันออก**จำนวนมาก พวกเขารีบวิ่งกรูกันขึ้นมาบนเรือเพื่อขายสินค้าราวกับเสือหิวโซตะครุบเหยื่อ พลางร้องตะโกนจนน่ารำคาญ ทั้งพากันเบียดเสียดยื้อยุดขายของ แอบขายแบบหลบๆ ซ่อนๆ บ้างก็มีหลอกขายบ้างก็มี เป็นที่น่ารำคาญอยู่มาก ทั้งยังน่าระแวงพวกล้วงกระเป๋าด้วย
>
> (Zawgyi, 1941/1965, pp. 13-18)

ภาพของ “ชาวตะวันออก” หรือชาวตะวันออกกลางในทัศนะของซอจี จึงทาบซ้อนสนิทแนบพอดีกับภาพชาวตะวันออกจากตะวันออกกลางในทัศนะของตะวันตก นี่คือจินตนาการ “ตะวันออก” (Orient) ของตะวันตกผ่านวาทกรรมอาณานิคมที่มองตะวันออกกลางเป็นพื้นที่ของความป่าเถื่อน ล้าหลัง พื้นที่ที่คนกินคน พื้นที่ที่คนกลับเสมือนเดรัจฉานอันเป็นขั้วตรงข้ามความศิวิไลซ์ของตะวันตก การนำเสนอภาพเชิงลบต่อชาวอาหรับนี้ ยังพบในลักษณะการเปรียบเทียบกับชาวตะวันตกโดยตรงด้วย เมื่อเต้ะปัน หม่าวง์ วะ กล่าวเปรียบเทียบลักษณะของพ่อค้าชาวตะวันตกกับชาวอาหรับว่า

> คนขายของจากร้านค้าเหล่านั้นเป็นมิตรมาก สามารถพูดโน้มน้าวจนจากไม่อยากซื้อก็อยากซื้อขึ้นมาได้ **ต่างจากพวกแขกที่พอร์ท สุเอซและพอร์ท ซูดาน**มาก ถึงจะไม่อยากซื้อมากแค่ไหน แต่เพราะคนขายพูดเก่ง ก็ทำให้เกรงใจจนต้องซื้อจนเงินเกือบหมด และคงเป็นเพราะเหตุนี้ที่ทำให้พวกเขาเจริญรุ่งเรืองเช่นนี้
>
> (Theippan Maung Wa, 1935/2014, p. 35)

กล่าวได้ว่ามุมมองเชิงลบเหล่านี้ของนักเขียนพม่าต่อตะวันออกกลาง เป็นการหยิบยืมแว่น “ตะวันออก” ของตะวันตกมามองด้วยสายตาของจักรวรรดินิยม โดยผู้มองนั้นอ้างความชอบธรรมจากสถานะของปัญญาชนพื้นถิ่นชาวพม่าที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกและได้รับระบบคิดแบบตะวันตกมาแล้วนั่นเอง

กระนั้นเอง แม้ว่าภาพแทนของชาวอาหรับโดยมากแล้วจะเป็นภาพเชิงลบ แต่ก็ยังปรากฏภาพเชิงบวกของชาวอาหรับอยู่บ้าง แม้จะเป็นส่วนน้อย อาทิ เมื่อมินธุหว่่นบรรยายรูปลักษณ์ของชาวอียิปต์ไว้ด้วยสายตาพินิจพิเคราะห์รายละเอียดตั้งแต่การแต่งตัวไปจนรูปลักษณ์ทางกายภาพด้วยสายตาของนักชาติพันธุ์วรรณาว่า

> สังเกตได้ว่า ชาวอียิปต์แต่งตัวกันอยู่ 2 แบบ คนที่ค่อนข้างยากจน มาจากชนชั้นล่าง นิยมสวมชุดคลุมยาวและพันผ้าโพกศีรษะขนาดยาว ส่วนคนที่ดูมีฐานะร่ำรวยเป็นชนชั้นสูง นิยมสวมเสื้อโคตสักหลาดเข้าชุดกับกางเกง และสวมหมวกสีแดงลายดอกไม้ดำเล็กๆ ดูคล้ายแขกปะตีที่เห็นได้ในตลาดเตงจีที่ย่างกุ้ง สตรีชาวอียิปต์นิยมสวมชุดคลุมยาวสีดำตั้งแต่ศีรษะจนตลอดร่าง เว้นไว้เฉพาะช่องว่างตรงตา บริเวณปากและจมูกคลุมไว้ด้วยผ้าลูกไม้สีดำ ซ่อนเรือนร่างจากสายตา ยามมองจากระยะไกลแล้ว ดูค่อนข้างน่ากลัว ... ผิวของพวกเขานั้นไม่เหลืองเท่าชาวตะวันออกอย่างเรา และไม่ขาวเท่าหญิงชาวตะวันตก ต้องเรียกว่าเป็นผิวงามผิวสวย จมูกโด่ง เปลือกตาสีน้ำตาล ยามเงยมองนัยน์ตางดงามท่ามกลางผืนผ้าสีดำ วิบวับด้วยอากัปกิริยากล้าๆ กลัวๆ นั้น ดวงหน้าของหญิงชาวอียิปต์ก็ประหนึ่งเดือนเพ็ญที่เยี่ยมหน้าออกมาจากกลุ่มเมฆมืดทะมึน โดยมากแล้ว หญิงชายชาวอียิปต์ล้วนมีเรือนกายสูงใหญ่ บุรุษหล่อเหลา สตรีเรียบร้อยงดงาม
>
> (Min Thu Wun, 1936/1965, pp. 131-132)

ภาพเชิงบวกที่ปรากฏข้างต้น เป็นเพียงการบรรยายรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น ไม่ได้รวมถึงนิสัยใจคอ และไม่อาจแทนที่ภาพจำเชิงลบที่พบกระจายทั่วไปมากกว่ายามตัวบทกล่าวถึงชาวอาหรับ วิธีการบรรยายด้วยวิธีการให้ข้อมูลเชิงชาติพันธุ์ทำให้นัยในเชิงบวกนั้นไม่ปรากฏเด่นชัดเท่ากับนัยของการให้ข้อมูลเชิงชาติพันธุ์ ซึ่งแสดงจุดประสงค์ในการให้ข้อมูลความรู้ทางชาติพันธุ์วรรณาเชิงวิทยาศาสตร์ที่มีลักษณะความเป็นภาววิสัยมากกว่า

ภาพแทนชาวอินเดีย

ภาพแทนคนอื่นในลำดับถัดมานั้น คือ ภาพของชาวอินเดีย หรือที่เรียกว่า “กะลา” (ကုလား) เช่นเดียวกันในภาษาพม่า ในตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษาของนักเขียนทั้งสามคนนี้ กลับพบว่าเป็นภาพแทนของชาวอินเดียที่เป็นกลุ่มปัญญาชน หรือหากเอ่ยให้เจาะจงก็คือ กลุ่มนักศึกษาข้าราชการอาณานิคมจากอินเดีย (Indian Civil Service) ที่ได้รับคัดเลือกให้ไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ

ภาพแทนของกลุ่มนักศึกษาชาวอินเดียที่พบ ทำให้เรามองเห็นภาพความสัมพันธ์แบบเครือข่ายของกลุ่มประเทศอาณานิคมภายใต้จักรวรรดินิยมอังกฤษได้ค่อนข้างชัดเจน ความสัมพันธ์นี้เป็นความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นลักษณะคู่ตรงข้าม (binary opposition) ระหว่างความเป็นมิตรและความเป็นปฏิปักษ์ที่แสดงออกอย่างคลุมเครือ ภาพของชาวอินเดียที่ปรากฏผ่านสายตาของเต้ะปันหม่าวง์ วะ คือ ภาพของความสับสนวุ่นวาย ไร้ระเบียบ และเสียงดังอื้ออึง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่ชาวอินเดียอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ

> จากนั้นเราสองคนจึงตรงไปยังวิทยาลัยอินเดีย นักศึกษาคนอื่นๆ มาถึงที่งานกันก่อนแล้ว โจชีแนะนำให้ข้าพเจ้ารู้จักนักศึกษาชาวอินเดียหลายคน ภายในชมรมอื้ออึงไปด้วยเสียงของนักศึกษาอินเดียจนข้าพเจ้าอดนึกถึงสำนวนที่ว่า “เสือวิ่งไล่ลึกเข้าตึกแขก” ไม่ได้ ยามเห็นนักศึกษาที่มาออกซฟอร์ดได้สามสี่ปีกำลังให้คำแนะนำแก่นักศึกษาใหม่รุ่นน้องเป็นพิเศษ
>
> งานชุมนุมเริ่มต้นขึ้นเมื่อเสียงอื้ออึงดังระงมไปทั่ว ... เมื่อประธานกล่าวจบ เหล่าสมาชิกชมรมก็เริ่มส่งเสียงพูดกันจากมุมนั้นบ้าง มุมนี้บ้าง จนเสียงดังอึงไปทั่ว คนหนึ่งพูด อีกคนก็หยอกกลับ คนพูดส่วนใหญ่ก็พูดตามใจปรารถนาโดยไม่สนใจใคร ส่วนคนฟังก็ฟังไม่ตกหล่น นึกอยากจะปรบมือชอบใจก็ปรบ นึกอยากล้อกันก็ล้อ คนพูดก็พูดส่งเสียงขรมผสมกับเสียงฝีเท้าหนักที่มาจากผู้คนที่ใคร่เข้าห้องก็เข้า ใคร่ออกก็ออกกันอยู่สับสนวุ่นวาย **ช่างชวนให้หงุดหงิดดีเหลือเกิน** ...
>
> เมื่องานชุมนุมพบปะของชมรมจบลง ข้าพเจ้าจึงกลับบ้านพักพร้อมกับโจชี ข้าพเจ้าถามโจชีระหว่างทางว่างานเลี้ยงเป็นอย่างไรบ้าง เขาตอบมาว่า “ใช้ได้เลยนะ” พลันในใจของข้าพเจ้านั้น คำว่า “เสือวิ่งไล่เข้าตึกแขก” กลับยังคงชัดเจนไม่จางหายไป
>
> (Theippan Maung Wa, 1935/2014, pp. 86-66)

> เมื่อเข้าไปชมห้องต่างๆ ในวิทยาลัยได้สักพัก พวกเราก็ไปที่ห้องสมาคมอินเดียกัน ในห้องนั้น ข้าพเจ้าได้พบ เอ.เค. พอตเตอร์ผู้ที่จะไปทำงานที่ประเทศเมียนมาในฐานะข้าราชการอินเดีย นักศึกษาอินเดียคนหนึ่งแนะนำให้เรารู้จักกัน...ขณะที่พวกเรากำลังคุยกันอย่างสนุกสนานนั้น การประชุมก็เริ่มขึ้นพอดี ยังคงเป็น**การประชุมที่ไร้ระเบียบแบบแผนเช่นเดียวกับครั้งก่อนหน้า**ที่ข้าพเจ้าได้เข้าฟัง ข้าพเจ้าพบว่าเมื่อเทียบกับการประชุมองค์การสหภาพนักศึกษาที่จัดขึ้นเมื่อวันขึ้นสองค่ำ เดือนน่ะต์ด่อที่ผ่านมา ช่างแตกต่างกันไปคนละแบบ
>
> (Theippan Maung Wa, 1935/2014, pp. 108-109)

การนำเสนอภาพของชาวอินเดียผ่านข้อสังเกตทางวัฒนธรรมพบเพียงแค่ในข้อเขียนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ในขณะที่ซอจีและมินธุหวุ่นเลือกที่จะไม่เล่าถึง อาจเป็นเพราะความรู้เกี่ยวกับชาวอินเดียไม่ใช่การค้นพบใหม่สำหรับนักเขียน/นักเดินทางชาวพม่าอีกสองท่าน ทั้งยังมีความซับซ้อนในประเด็นของอคติทางชาติพันธ์ในสังคมพม่าอาณานิคมดังได้อภิปรายมาก่อนหน้า แต่หากพินิจดูแล้วย่อมสังเกตได้ว่าภาพของความไร้ระเบียบวุ่นวายของชาวอินเดียที่หม่าวง์ วะนำเสนอ เป็นภาพคู่ตรงข้ามกับความเป็นระเบียบเรียบร้อยของตะวันตก (order VS disorder) ดังในตัวอย่างข้อความชุดแรก ผู้เขียนมีโอกาสได้เข้าไปอยู่ท่ามกลางงานประชุมของสมาคมนักศึกษาอินเดียที่ทำอะไรตามใจ ไม่มีใครฟังใคร จนผู้เขียนถึงกับต้องแสดงความรู้สึก “หงุดหงิด”และเลือกเปรียบเทียบความวุ่นวายเหล่านั้นด้วยสำนวนพม่าว่า “เสือวิ่งไล่เข้าตึกแขก” (Hla Ma Thein, 1955, p. 3) อันแสดงปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาวพม่าและชาวอินเดียในย่างกุ้งที่ในบริบทสังคมอาณานิคม ทั้งยังเจืออคติทางวัฒนธรรมอยู่โดยอ้อม ความไม่พอใจเช่นนี้ถูกยกขึ้นมาเล่าอีกครั้งในตัวอย่างตัวบทแปลที่ยกในลำดับถัดมา “การประชุมที่ไร้ระเบียบแบบแผน” ที่หม่าวง์ วะ กล่าวถึงนี้ เปรียบเทียบโดยตรงต่อการประชุมองค์การสหภาพนักศึกษาของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดที่ผู้เขียนได้เล่าไว้โดยละเอียดไว้ในช่วงสองสามวันก่อนหน้าว่ามีลำดับขั้นตอนและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน กล่าวได้ว่าแม้เต้ะปัน หม่าวง์ วะไม่ได้ยกประเด็นความขัดแย้งและอคติทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวพม่าพื้นเมืองและชาวอินเดียในสังคมอาณานิคมพม่าขึ้นมาวิพากษ์โดยตรง แต่ก็ยังพอสังเกตได้ถึงร่องรอยของอคติทางชาติพันธุ์อันบางเบาในตัวบทการเดินทางของเขาอยู่บ้าง

นอกเหนือไปจากภาพของชาวอินเดียในภาพรวมแล้ว หม่าวง์ วะ ยังเล่าถึงชาวอินเดียอีกคนหนึ่งในฐานะปัจเจกบุคคลที่เป็นเพื่อนสนิทของเขาในประเทศอังกฤษ เพื่อนชาวอินเดียผู้นี้มีนามว่า บี. บี. สิงห์ (B.B. Singh)

> เขาชื่อว่า บี.บี. สิงห์ เป็นผู้ผ่านการสอบคัดเลือก ไอ.ซี.เอส [Indian Civil Service: ICS] มาจากประเทศอินเดีย พวกเราจะต้องเรียนหนังสือด้วยกันตลอดปี เมื่อได้รู้จักกันเช่นนี้ ก็ทำให้

> ข้าพเจ้ารู้สึกใจชื้นขึ้นมาไม่น้อย ด้วยในกลุ่มนักศึกษาใหม่นี้ มีเพียงแค่ข้าพเจ้าและสิงห์เท่านั้นที่เป็นชาวเอเชียตะวันออก หากไม่มี บี.บี. สิงห์ ข้าพเจ้าคงต้องอยู่ที่วิทยาลัยของพวกเราเพียงคนเดียวอย่างแปลกที่แปลกทาง
>
> (Theippan Maung Wa, 1929/2014, pp. 71-75)

ผู้เขียนมองชาวอินเดียในฐานะ “ชาวเอเชียตะวันออก” ด้วยกัน การมีอยู่ของสิงห์ จึงเป็นภาพตัวแทนของการมีพวกพ้องกลุ่มเดียวกันในฐานะ “ชาวตะวันออก” ท่ามกลาง “คนอื่น” ชาวตะวันตก แต่ถึงกระนั้นเอง ภาพเสนอของบี.บี. สิงห์ ในฐานะปัจเจกบุคคลยังแสดงให้เห็นภาพจำ (cliché) บางประการของความเป็นอินเดีย เมื่อหม่าวง์ วะกล่าวว่า “บี.บี. สิงห์ เป็นนักศึกษาที่ค่อนข้างเจ้าเล่ห์เพทุบาย เขาเลยมักจะมีข่าวพิเศษมาเล่าให้ฟังมากมายอยู่เสมอ...ถึงแม้เขาจะเป็นคนซื่อสัตย์ แต่ก็มักจะโอ้อวดเรื่องผู้หญิงกับเพื่อนของเขาอยู่ตลอด” (Theippan Maung Wa, 1935, p. 164) คล้ายกับแสดงให้เห็นว่า ในทัศนะของชาวพม่านั้น ลักษณะของ “ความเจ้าเล่ห์เพทุบาย” เป็นภาพแบบฉบับร่วม (common stereotype) ของชาว “กะลา” ในภาพรวม ไม่ว่าจะเป็นชาวอาหรับหรือชาวอินเดียก็ตาม

ภาพของชาวอินเดียที่ไร้ระเบียบแบบแผนและโกลาหลในฐานะคู่ตรงข้ามกับความเป็นระเบียบเรียบร้อยของตะวันตกนั้น เป็นการผลิตซ้ำภาพความเป็น “ตะวันออก” อันวุ่นวายไร้แบบแผนตามทัศนะของเจ้าอาณานิคม อย่างไรก็ตาม น่าสนใจว่า หม่าวง์ วะ จัดวางสายตาตนเองในฐานะที่สูงกว่านักศึกษาชาวอินเดียเหล่านี้ราวกับเป็นร่างทรงสายตาแห่งจักรวรรดิ แม้ว่าโดยสถานะแล้วหม่าวง์ วะ เองก็อยู่ในตำแหน่งนักศึกษาข้าราชการอาณานิคม ซ้ำยังเป็นตัวแทนจากอาณานิคมพม่าที่เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรบริติช-ราชภายใต้การปกครองของอินเดียอีกต่อหนึ่งก็ตาม กรณีนี้จึงแสดงให้เห็นความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเจ้าอาณานิคมและชนพื้นเมืองใต้ระบบอาณานิคม และความเลื่อนไหลทางอัตลักษณ์ของคนพื้นเมืองที่ได้รับการฝึกฝนในระบบข้าราชการอาณานิคมเช่นผู้เขียนอย่างชัดเจน

ภาพแทนชาวญี่ปุ่นและชาวจีน

ว่าตามจริงแล้วนั้น ชาวญี่ปุ่นและชาวจีนไม่ได้ถูกกล่าวถึงมากนักในตัวบทการเดินทางไปยุโรปของนักเขียนทั้ง 3 คนที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ ภาพแทนของชาวญี่ปุ่นที่ปรากฏในตัวบทของเต้ะปันหม่าวง์ วะ ก็เกิดจากการพบปะเพียงผิวเผิน ที่แสดงให้เห็นภาพจำต่อชาวญี่ปุ่นในความรับรู้ของผู้เขียน ในขณะที่ภาพแทนของชาวจีนที่ปรากฏอยู่ในการเดินทางไปประเทศจีนของซอจี และ มินธุหว่าในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

หากกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-พม่า ดูเหมือนแทบไม่พบหลักฐานในวรรณกรรมพม่าที่กล่าวถึงชาวญี่ปุ่นมากนัก งานวิทยานิพนธ์ของ Ei Thandar Aung (2020) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมระหว่างญี่ปุ่นและพม่าในทศวรรษที่ 1930 ระบุว่าไม่ปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงญี่ปุ่นในพงศาวดารพม่าฉบับอู กะลา แม้ว่าจะมีความพยายามสันนิษฐานถึงทหารรับจ้างชาวญี่ปุ่นในราชสำนักยะไข่ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันที่ชัดเจน ในขณะที่ประเทศเมียนมาและเมืองท่าสำคัญหลายแห่งถูกกล่าวถึงในเอกสารญี่ปุ่นนับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาก็ตาม (ดู Ei Thandar Aung, 2020, pp. 5-8) การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างพม่าและญี่ปุ่นที่ชัดเจนปรากฏในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในตลาดการค้าพม่านับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผ่านเครือข่ายพันธมิตรอังกฤษ-ญี่ปุ่น (Anglo-Japanese Alliance) และเข้ามามีบทบาทมากยิ่งขึ้นนับตั้งแต่ปี 1921 (Hartley, 2018, pp. 88-105) ในขณะที่ชาร์นีย์กล่าวถึงปาฐกถาและงานเขียนบางส่วนของภิกษุนักขับเคลื่อนแนวคิดชาตินิยมชาวพม่า อู โอ้ะตะมะ (ဦးဥတ္တမ; U Ottama) ที่ได้กล่าวถึงญี่ปุ่นในฐานะแบบอย่างของการพัฒนาให้เป็นสมัยใหม่ภายหลังมีโอกาสได้ไปเยือนประเทศญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 (Charney, 2009a, p. 32) งานวิชาการอีกส่วนหนึ่งมักมุ่งประเด็นไปในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายหลังการร่วมมือกันระหว่างนายพลอองซานและกองทัพญี่ปุ่นในการก่อตั้ง Burmese Independence Army ในปี 1940 จนถึงการครอบครองประเทศเมียนมาโดยกองทัพญี่ปุ่น

ในบันทึกการเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ชาวญี่ปุ่นถูกกล่าวถึงระหว่างที่ผู้เขียนเดินทางไปท่องเที่ยวเอดินบะระ ในช่วงวันหยุดฤดูร้อน ความว่า

> นอกจากข้าพเจ้าแล้ว ในตู้โดยสารนี้ยังมีนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นอีก 2 คน เมื่อลองสอบถามดูก็ทราบว่าพวกเขากำลังจะไปเมืองเอดินบะระ **พวกเขาออกเดินทางจากประเทศญี่ปุ่นไปประเทศต่างๆ เพื่อความรู้**มาพักใหญ่แล้ว พวกเขาได้เดินทางไปประเทศอิตาลี เยอรมนี ฝรั่งเศส เบลเยี่ยม ฮอลแลนด์และเดนมาร์คมาแล้ว และกำลังจะเดินทางจากสก็อตแลนด์ไปยังสหรัฐอเมริกาต่อ พวกเขาเล่าด้วยภาษาอังกฤษชัดบ้างไม่ชัดบ้าง **ข้าพเจ้ารู้สึกชื่นชมในความกระหายใคร่รู้ความรู้จากการเดินทางของชาวญี่ปุ่นเหลือเกิน แลเป็นเพราะเหตุนี้พวกเขาจึงโดดเด่นนักในสังคมโลก**

> ด้วยเป็นชาวตะวันออกเหมือนกัน เมื่อรถไฟออกเดินทางได้ไม่นานนัก เราก็สนิทสนมกันแล้ว พวกเขาเชื้อเชิญข้าพเจ้าไปเที่ยวประเทศญี่ปุ่น ทั้งยังให้ที่อยู่ทิ้งไว้เสียอีก ข้าพเจ้าจึงบอกว่าหากโอกาสเหมาะสมก็จะไปเยี่ยมเยียนพวกเขาเป็นแน่ และขอบคุณที่พวกเขามีน้ำใจเชื้อเชิญ
>
> (Theippan Maung Wa, 1935/2014, pp. 207)

ตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นภาพตัวแทนสำคัญของนักเดินทางชาวญี่ปุ่น ในสายตาของผู้เขียนชาวพม่า ภาพของญี่ปุ่นสมัยใหม่ผู้กระหายใคร่รู้และเจริญรอยตามความเป็นสมัยใหม่ของตะวันตกถูกฉายผ่านภาพของชาวญี่ปุ่น “นักเดินทาง” ผู้ย่ำไปบนรอยเท้าของปัญญาชนและชนชั้นนำยุโรปบนเส้นทาง Grand Tours ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 นอกจากนี้ ยังไม่ควรลืมว่าบทบาทและตำแหน่งแห่งที่ของญี่ปุ่นในบริบทโลกช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 รวมไปถึงชัยชนะเหนือรัสเซียในปี 1905 เป็นหนึ่งในตัวอย่างของการปรับตัวให้ทันสมัยตามตะวันตกของตะวันออก กอปรกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทในประเทศเมียนมามากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะหลังทศวรรษที่ 1920 จึงส่งผลให้ภาพของญี่ปุ่นในการรับรู้ของปัญญาชนพม่านั้น มีความหมายสื่อไปในทางบวก ในฐานะตัวอย่างของชาติตะวันออกที่ทันสมัยศิวิไลซ์เทียมเท่าตะวันตก เช่นเดียวกับที่ต่อ เส่งโค เคยแสดงทัศนะถึงความสำคัญของการศึกษาอันเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถพัฒนาตนเองได้ก้าวหน้าเท่าเทียมชาติตะวันตกและมีตำแหน่งแห่งที่ชัดเจนในสังคมโลก (Taw Sein Kho, 1913, as cited in Ikeya, 2012, p. 72) หรือหากกล่าวให้ชัด ญี่ปุ่นถือเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการก้าวสู่ความเป็นสมัยใหม่ (model of modernization) ที่คัดง้างกับลัทธิอาณานิคมยุโรป ดังที่ชาร์นีย์ได้ยกตัวอย่าง หม่าวง์ ขิ่น หม่าวง์ (Maung Khin Maung) ผู้ได้นำเสนอประสบการณ์การเดินทางและภาพถ่ายโรงงานอุตสาหกรรมและเครื่องจักรในนาโกย่า ลงในหนังสือพิมพ์ตูริยะ ในปี 1937 (Charney, 2009a, pp. 46-50) การหมายรวมเป็นพวกเดียวกันระหว่างผู้เขียนและนักเดินทางชาวญี่ปุ่นทั้งสองในฐานะ “ชาวตะวันออกเหมือนกัน” บนเส้นทางการเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้นี้ จึงมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่จัดวางผู้เขียนในระนาบเดียวกับนักเดินทางชาวญี่ปุ่น ในฐานะชาวตะวันออกผู้มุ่งหน้าสู่เส้นทางแสวงหาความรู้ในวิถีทางเดียวกับตะวันตก

การแสวงหาตัวอย่างความเจริญ “อื่น” นอกเหนือจากตะวันตก ยังพบในการนำเสนอภาพประเทศจีนและชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในข้อเขียนของกลุ่มปัญญาชนฝ่ายรัฐบาล ใน **นักเดินทาง** ทั้งซอจีและมินธุหว่านต่างกล่าวถึงประเทศจีนในฐานะแบบอย่างที่ดีของการก้าวสู่ความก้าวหน้าแบบสังคมนิยม ในทศวรรษที่จีนดำเนินกำลังพยายามก้าวไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ด้วยนโยบายทางเศรษฐกิจก้าวกระโดดไกล (Great Leap Forward)

ในภาษาพม่า ชาวพม่าเรียกคนจีนว่า “ตะโย่ะต์” (တရုတ်; tayut) หากเราย้อนดูความสัมพันธ์พม่า-จีนในอดีต ชาว “ตะโย่ะต์” ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรกในจารึกทิศาปาโมกข์ (1285) ที่กล่าวถึงพระเจ้ากรุงจีน หรือ กุบไลข่าน ข่านชาวมองโกลที่เข้าครองบัลลังก์อาณาจักรจีน คริสต์ศตวรรษที่ 13 “ตะโย่ะต์”ตามที่ปรากฏในพงศาวดารพม่านั้น มีลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ดังที่ศาสตราจารย์ลูซ (G.H. Luce) นักบูรพาทิศคดีและนักวิชาการด้านพม่าศึกษาคนสำคัญในยุคอาณานิคมเคยศึกษาไว้ในปี 1959 ได้เสนอว่าน่าจะเป็นคำศัพท์พม่าโบราณที่หมายถึง “ชาวเติร์ก” (Turks) ส่วน “ตะโย่ะต์” ในยุคพุกามมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 มีนัยหมายถึงกลุ่มการปกครองที่ยึดโยงและเกี่ยวข้องอยู่กับพระพุทธศาสนา ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางตอนเหนือของอาณาจักรพม่าโบราณนอกเขตแดนและเขตอำนาจการปกครองของพม่า (ดู Goh Geok Yian, 2010) กระทั่งปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่ออังกฤษสามารถยึดดินแดนของพม่ามาผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมบริติช-ราชได้ จึงได้เปิดพื้นที่ใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างชาวพม่าและชาวจีน ด้วยการนำเข้าแรงงานชาวจีนจำนวนมากจากจีนตอนใต้ โดยเฉพาะจากฮกเกี้ยนและกวางตุ้งเข้ามาในย่างกุ้งร่วม 24,000 คนในปี 1921 (Charney, 2009a, pp. 22-23) สถานการณ์อาณานิคมส่งผลให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างชาวพม่าพื้นถิ่นกับกลุ่มแรงงานจีนและอินเดีย อันมีสาเหตุหลักมาจากการแย่งชิงพื้นที่และอำนาจทางเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่าภาพจำต่อชาวจีนในสายตาชาวพม่าในยุคอาณานิคมนั้นไม่ใคร่ดีนัก

อย่างไรก็ตาม ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีชัยชนะเหนือพรรคก๊กมินตั๋ง (Chinese Nationalist Party) และสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน (People’s Republic of China) ขึ้นสำเร็จในปี 1949 เมียนมาถือเป็นหนึ่งในประเทศแรกๆ ที่ยอมรับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้การนำของเหมา เจ๋อตง ถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างจีน-เมียนมาในระดับรัฐใหม่อีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาบริบทการภูมิรัฐศาสตร์โลกในทศวรรษที่ 1950 การเจรจาความร่วมมือระหว่างรัฐบาลพม่าและกองทัพปลดปล่อยประชาชนจีน (Chinese People’s Liberation Army) สำคัญอย่างยิ่งต่อรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนด้านการจัดการความมั่นคงในพื้นที่ทางชายแดนเมียนมา-จีน เพื่อกวาดล้างสมาชิกพรรคชาตินิยมจีนที่เคลื่อนไหวอยู่ (Aung Myoe, 2011)

แม้ว่ารัฐบาลพม่าตัดสินใจดำเนินนโยบายทางการทูตแบบเป็นกลางต่อจีนในช่วงปลายทศวรรษที่ 1940 เพื่อป้องกันการแทรกแซงการเมืองภายในรัฐชาติกำเนิดใหม่อย่างเมียนมา แต่ในทศวรรษที่ 1950 รัฐบาลพม่าภายใต้การนำของนายพลอู นุ (U Nu) ได้สถาปนาความสัมพันธ์จีน-เมียนมาในลักษณะบ้านพี่เมืองน้อง (kinsfolk relationship) ที่เรียกว่า “เป้าก์ผ่อ” (ပေါက်ဖော်; pauk-phaw) ตามโวหาร “Brother States” โดยพยายามกระชับสายสัมพันธ์ผ่านแนวคิดฝ่ายซ้าย

(left-wings ideologies) ที่อู นุมองว่าเป็นสายสัมพันธ์ที่มีร่วมกัน (ดู Aung Myoe, 2011) ในขณะที่รัฐบาลพม่าตีความความสัมพันธ์แบบพี่น้องนี้ในเชิงลำดับชั้นทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน รัฐบาลจีนกลับเข้าใจความหมายของ “เป้าก์ผ่อ” ในความหมายของเครือญาติ และพยายามกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเมียนมาในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะชนชั้นผู้นำและสื่อของจีนที่พยายามดำเนินความสัมพันธ์ทางการเมืองและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศผ่านกิจกรรมต่างๆ (ดู Zhu & Meyer, 2020, p. 109)

ด้วยเหตุนี้ ท่ามกลางกระบวนการการดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสองรัฐ จึงปรากฏการเดินทางในกลุ่มผู้บริหารสาธารณรัฐประชาชนจีนและตัวแทนรัฐบาลพม่า เพื่อดำเนินการเจรจาเรื่องความมั่นคงตามแนวชายแดนและเชื่อมสัมพันธไมตรีระหว่าง 2 ประเทศมากขึ้นในทศวรรษ 1950 เช่น การแวะเยือนพม่าระหว่างการเดินทางไปกรุงเจนีวาของนายกรัฐมนตรี โจว เอินไหล (Zhou Enlai) ในปี 1954 และการเดินทางของนายกรัฐมนตรีพม่า นายพลอู นุ ไปประเทศจีนในปีเดียวกันเพื่อตอบแทนไมตรีของนายกรัฐมนตรีจีน จนกระทั่งนายพลอู นุ ได้เขียนบันทึกการเดินทางเรื่อง **บันทึกไปกันดาละริต์** (ဂန္ဓာလရာဇ်မုတ်တမ်း) ที่นำเสนอภาพสาธารณรัฐประชาชนจีนและความสัมพันธ์พม่าในเชิงบวกเป็นครั้งแรก (Aung Myoe, 2011, p. 25) ยังไม่นับการเดินทางอีกร่วมสิบครั้งของจอมพลเฉิน อี้ (Marchal Chen Yi) (1954-1972) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีนไปยังประเทศเมียนมาในช่วงปี 1960 ทั้งที่เดินทางไปพร้อมกับนายกรัฐมนตรี โจว เอินไหล และที่เดินทางไปเอง ในฐานะผู้นำคณะตัวแทนจากรัฐบาลจีน ในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1950 นี่เอง การแลกเปลี่ยนระหว่างสองประเทศยิ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบ “ญาติพี่น้อง” ที่ใกล้ชิดกว่าเดิมระหว่างประเทศจีนและเมียนมา การเดินทางของมินธุหว่่นไปเยือนประเทศจีนในฐานะหัวหน้าสาขาภาษาพม่า มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง พร้อมด้วยซอจีในฐานะคณะผู้แทนทางวัฒนธรรมของรัฐบาลพม่าในปี 1960 และการต้อนรับคณะเอกอัครราชทูตจีนที่มาเยือนประเทศเมียนมาในปี 1961 ต่างก็เป็นกิจกรรมในกิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นภายใต้กรอบความสัมพันธ์ทางการทูตแบบเป้าก์ผ่อดังที่ได้อธิบายมาข้างต้น ในการเดินทางไปเยือนกรุงปักกิ่งในครั้งนั้น มินธุหว่่นได้แสดงทัศนะต่อประเทศจีนและชาวจีนในช่วงปี 1960 ไว้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างด้านล่าง

> อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ข้าพเจ้าให้ความสนใจเป็นพิเศษก็คือ สถานที่ที่ข้าพเจ้าได้ไปเยือนในแต่ละที่นั้น สังเกตได้ว่าล้วนปราศจากขยะ สะอาดสะอ้าน ผู้คนก็มีระเบียบวินัยและสมัครสมานสามัคคียิ่ง
>
> ในประเทศจีนที่ยิ่งใหญ่ มีพระราชวังหลวงอันโอ่อ่า ข้าพเจ้าไม่ประหลาดใจนัก การก่อสร้างโรงงานอันใหญ่โต ข้าพเจ้าก็ไม่ประหลาดใจ หรือแม้แต่การที่นักปราชญ์มากมายถือกำเนิดขึ้น

ในดินแดนนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่ได้รู้สึกอัศจรรย์ใจแต่อย่างใด ข้าพเจ้าไม่ได้รู้สึกประหลาดใจแต่อย่างใดเลยต่อสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ แต่มีอยู่สองสามสิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจยิ่งนัก (แม้แต่การอยู่เพียงชั่วครู่คราว ก็ยังสังเกตได้)

ประการแรก คือ...นครหลวงปักกิ่งที่ปราศจากขยะ และสะอาดสะอ้าน...ทุกที่ที่พวกเราได้ไป ไม่ใช่เมืองจีนที่ขากเสลดถ่มน้ำลาย และสั่งน้ำมูกไปทั่วอย่างที่ผู้คนมองกัน ทั้งยังไม่เห็นเด็กๆ อึและฉี่ไปทั่ว เป็นเรื่องน่าประหลาดใจยิ่ง

ประการที่สอง คือ การขับขี่รถราพาหนะอย่างมีมารยาท บริเวณทั้งเมืองปักกิ่งและพื้นที่โดยรอบนั้น พวกเราสังเกตดูถนนสายน้อยใหญ่ไปตามลักษณะพื้นที่แล้ว เรียกได้ว่าดีอย่างยิ่ง เราสังเกตดูจำนวนยวดยานไป ก็พบว่ามีจำนวนไม่มากนัก แต่ถึงกระนั้นก็ยังอาจมีคนคิดได้ว่า พวกเขาขับขี่รถราก้นรวดเร็วแล่นฉิว แม้จะมีรถน้อยเพียงเท่านี้ แต่เรากลับเห็นว่าพวกเขาขับรถกันช้าๆ และถูกต้องตามระเบียบ...

การที่ประชาชนอยู่อย่างมีระเบียบวินัยและสะอาดสะอ้านเรียบร้อยเช่นนี้ ข้าพเจ้าอยากรู้เหลือเกินว่า เป็นเพราะ 1) รัฐบาลจีนกำหนดโทษและให้ความรู้ประชาชนหรือไม่ 2) สอนให้เห็นเหตุผลและคุณประโยชน์ [ของการเคารพกฎ] หรือไม่ ผู้ขับขี่ยานพาหนะจึงได้ขับขี่กันช้าๆ และเคารพกฎจราจรกันอย่างเคร่งครัด ข้าพเจ้ามิได้รู้สึกอิจฉาเลยที่ประชาชนชาวจีนสร้างโรงงานจักรกลและใช้ประโยชน์จากอุตสาหกรรมได้ แต่ข้าพเจ้ากลับรู้สึกอิจฉาความมีระเบียบวินัยของชาวจีนเป็นที่สุด

(Min Thu Wun, 1961/2016, pp. 201-204)

กล่าวได้ว่า ชาวจีนในยุคของ “จีนใหม่” (New China) แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ปรากฏในข้อเขียนของมินธุหว่านนั้น เป็นภาพผู้คนที่เป็นส่วนหนึ่งของ “เมือง” สมัยใหม่ที่ถูกควบคุมด้วยกฎระเบียบ อันสะท้อนให้เห็นการขยายตัวของเมือง (urbanization) ในประเทศจีน กล่าวให้ชัดคือ ภายหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน เมืองปักกิ่งได้รับการปรับปรุงใหม่ให้เป็นเมืองต้นแบบในอุดมคติของ “เมืองแบบสังคมนิยม” (socialist urbanism) พรรคคอมมิวนิสต์จีนมุ่งหมายสร้างปักกิ่งให้กลายมาเป็น “เมืองเพื่อแรงงาน” (city for workers) จึงจำเป็นต้องสร้าง “แรงงาน” (worker) ขึ้นใหม่เสียก่อน จึงจะสามารถสร้างเมืองสมัยใหม่ในอุดมคติสังคมนิยมให้เป็นเมืองแห่งการผลิตได้ (city of production) (Lanza, 2018, pp. 41-45) เราจึงอนุมานได้ว่า ภาพของผู้คนในฐานะส่วนหนึ่งของ “เมืองสมัยใหม่” ที่มินธุหว่านเห็นเป็นผลโดยตรงมาจากการจัดการพื้นที่เมืองโดยรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนในเวลานั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในแผนห้าปีแรก (First Five-Year Plan,

1953-1957) ของนโยบายก้าวกระโดดไกล (Great Leap Forward) ที่รับรูปแบบมาจากสหภาพโซเวียต โดย เหมาเจ๋อตง (Mao Zedong) อดีตประธานาธิบดีและประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีน ด้วยความมุ่งหวังที่จะพัฒนาสาธารณรัฐประชาชนจีนให้หลุดพ้นจากความยากจนด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วผ่านการเปลี่ยนประเทศเกษตรกรรมให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม (Industrialization) และปฏิรูปสังคมบนฐานแนวคิดแบบสังคมนิยม แม้ว่าในที่สุดแล้ว นโยบายดังกล่าวจะนำไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจภาวะความอดอยากครั้งใหญ่ในจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทระหว่างปี 1958-1961 ก็ตาม (Brown, 2012; Chan, 2001)

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชาชนจากชนบทเข้าสู่พื้นที่เมืองร่วม 72% จากปี 1949-1957 และราว 90% ระหว่างปี 1958-1960 รวมถึงการขยายตัวของเมืองที่มีประชากรอาศัยอยู่เกิน 100,000 คน (Qing Quan, 1991, pp. 41-51) แนวคิดของการสร้าง “เมืองแบบสังคมนิยม” (Socialist urbanism) ตามทัศนะของหลิว เช่าฉี (1898-1969) รองประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีนและอดีตประธานาธิบดีสาธารณรัฐประชาชนจีนปี 1959-1968 ไม่เพียงแต่จะต้องตอบสนองการขยายตัวของการผลิตภาคอุตสาหกรรม แต่ยังควรประกอบด้วยองค์กรมวลชนจัดตั้ง (organized masses) โดยมีการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดการดูแล เพื่อรวมอำนาจเข้าศูนย์กลาง วิธีการจัดการพื้นที่เมืองเช่นนี้จึงจะช่วยเสริมความมั่นคงสาธารณะและจัดระเบียบสังคมในพื้นที่เมืองใหม่ได้ (Sang-Soo, 2015, pp. 5-16)

คำถามของมินธุหวุ่นต่อบทบาทของรัฐบาลในการจัดระเบียบสังคมในย่อหน้าสุดท้ายของตัวอย่างตัวบทข้างต้น จึงแสดงให้เห็นว่าสาระสำคัญที่ผู้เขียนสนใจนั้น คือ การนำเสนอภาพชาวจีนที่เปลี่ยนแปลงไปจากภาพจำเดิมที่เคยเป็น “เมืองจีนที่ขากเสลดถ่มน้ำลาย และสั่งน้ำมูกไปทั่ว” ไร้ระเบียบวินัยและสกปรกล้าหลัง กลายมาเป็นภาพของ “ผู้คนที่มีระเบียบวินัยและสมัครสมานสามัคคี” ทั้งยัง “สะอาดสะอ้าน” อันเป็นผลมาจากการจัดการโดยตรงของรัฐบาลในบริบทยุคสมัยของการสร้างชาติและสังคมสมัยใหม่ นับเป็นภาพแทนชาวจีนที่แสดงลักษณะ “ได้เปลี่ยนผ่าน” จากความล้าหลังไปสู่ความเจริญผ่านกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) ที่รับรูปแบบมาจากประเทศตะวันตกเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการเปลี่ยนไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม

หากมินธุหวุ่นบรรยายและตั้งคำถามต่อภาพที่เปลี่ยนไปของผู้คนและสังคมจีนในยุคสร้างชาติใหม่ดังกรณีข้างต้น จุดประสงค์หลักของผู้เขียน คือ การนำเสนอวิธีการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าอีกรูปแบบหนึ่งที่ชาวจีนใช้ในการพัฒนาประเทศ ดังปรากฏชัดในตัวอย่างด้านล่าง

> ชาวจีนเผยแพร่และสั่งสอนแนวคิดทางการเมืองผ่านการใช้ละคร เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าใจและปฏิบัติตามคำสอนได้โดยง่าย ว่ากันว่า ท่ามกลางละครหลากหลายประเภทนั้น

การแสดงละครเสี้ยงเชิง (Xiangcheng) เป็นการแสดงประเภทหนึ่งที่มีมาแต่โบราณ และยังเป็นที่นิยมมาจนถึงปัจจุบัน...

เมื่อโบราณนานมา ในพระราชวังของพระมหากษัตริย์จีน มีตลกหลวงอยู่มากมาย ตลกหลวงเหล่านี้ล้วนเป็นตัวแทนเสียงของชาวประชา พวกเขาแสดงละครตลกเพื่อชี้นำให้เห็นนโยบายที่ไม่เหมาะสมของผู้ปกครองผ่านมุกตลกล้อเลียน เช่นเดียวกับภาษิตพม่าโบราณที่ว่า 'เด็กหนึ่ง คนบ้าหนึ่ง ชาวละครหนึ่ง' ชาวละครตลกหลวงล้วนแสร้งฟั่นเฟือนเพื่อวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปกครอง...ละครเสี้ยงเชิง เคยได้สั่งสอนกษัตริย์ทั้งหลายมาหลายต่อหลายคราว และเคยได้ช่วยเหลือประชาชนจากความทุกข์ยากมาแล้ว ปัจจุบัน **ละครเสี้ยงเชิง**ไม่ได้มีหน้าที่อบรมสั่งสอนกษัตริย์และผู้ปกครองอีกต่อไป แต่**มีหน้าที่อบรมชี้นำสังคมและประชาชนให้อยู่ในกรอบกฎเกณฑ์ของระเบียบวินัยผ่านความบันเทิงหรรษา** ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างมุขตลกดังต่อไปนี้

เป็นผู้กล้าบนท้องถนน

...

ก: คุณ เดินอยู่กลางถนนรึนั่น

ข: ใช่

ก: อย่าไปเดินกลางถนนซี

ข: ทำไม

ก: ถนนน่ะ เขามีไว้ให้รถยนต์ รถม้า รถลาก จักรยาน ไม่ได้มีไว้ให้คนเดิน

ข: กระผมไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้พวกเขาสักหน่อย

ก: แต่รถราออกจะขวักไขว่ ก็ถ้ามอเตอร์ไซค์สักคัน เกิดชนคุณขึ้นมาแล้วจะทำอย่างไร

ข: อ้อ...แล้วคันไหนมันจะชนเล่า พวกเขาก็มีตาอยู่นี่นา

(...) เมื่อได้อ่านบทละครตลกข้างต้นแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าการที่ชาวจีนมีระเบียบวินัยได้เช่นนี้นั้นคงจะเป็นเพราะการให้ความรู้เช่นนี้เป็นแน่

(Min Thu Wun, 1961/2016, pp. 205-219)

มินธุหวุ่นแปลบทละครตลกจีนเรื่อง "เป็นผู้กล้าบนท้องถนน" ตลอดทั้งเรื่องเป็นภาษาพม่าแทรกลงไปในข้อเขียนของตนเพื่อแสดงตัวอย่างวิธีที่รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนการใช้งานวรรณกรรมศิลปะการแสดงโบราณในการให้ความรู้และปลูกฝังแนวคิดที่สอดคล้องกับการจัดการทาง

สังคมของรัฐ การยกบทละครตลกมาแสดงตัวอย่างมาแสดงประกอบนี้ จึงไม่ใช่เพียงการเลือกนำเสนอภาพตัวแทนใหม่ของชาวจีนในทศวรรษที่ 1950-1960 และให้คำอธิบายความเปลี่ยนแปลงของภาพตัวแทนชาวจีนที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นข้อมูลและบทเรียนแก่ผู้อ่านและสังคมพม่าผ่านเรื่องเล่าการเดินทางเพียงเท่านั้น แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ยังเป็นการนำเสนอวิธีการใช้วรรณกรรมศิลปะการแสดงในวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน เพื่อถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังแนวคิดที่นำไปสู่การพัฒนาผู้คนเพื่อก้าวไปสู่ “ความเป็นสมัยใหม่” ที่ได้เรียนรู้มาจาก “คนอื่น” แก่ผู้อ่านชาวพม่าด้วย

ภาพตัวแทนชาวจีน หรือหากกล่าวให้ชัด ควรกล่าวถึงภาพตัวแทนของสังคมจีนที่ปรากฏผ่านเรื่องเล่าการเดินทางของมินธุหว่่นในเบื้องแรก จึงเป็นภาพ “คนอื่น” ที่มีความสามารถในพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเอง จากสภาวะล้าหลังไปสู่สภาวะการณ์ที่เจริญก้าวหน้าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของยุคสมัยในการสร้างชาติใหม่ และในเบื้องถัดมา ยังแสดงให้เห็นคุณค่าที่ผู้เขียนให้ความสำคัญต่อการนิยามคำว่า “เจริญ” และ “ความเป็นสมัยใหม่” อันได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความสะอาดสะอ้าน รวมถึงการได้รับความรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัย ดังนี้แล้ว ภาพแทนของชาวจีนที่มินธุหว่่นเลือกมานำเสนอ จึงเป็นเสมือนตัวอย่าง (model) ในการก้าวไปสู่ความเป็นสมัยใหม่อีกรูปแบบหนึ่งสำหรับสังคมพม่า

โดยสรุปแล้ว ภาพตัวแทนความเป็นอื่นของชาวตะวันออกทั้งสี่กลุ่มชาติพันธุ์ ผ่านมุมมองของผู้เขียนชาวพม่า อันได้แก่ ชาวตะวันออกกลาง ชาวอินเดีย ชาวจีน และชาวญี่ปุ่นที่ปรากฏในตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษานี้ แสดงภาพความเป็นอื่นในลักษณะคู่ตรงข้าม (binary opposition) กับตัวตนของผู้เล่าเรื่อง โดยจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มคนอื่นที่เป็นผู้เจริญแล้ว (civilized) และกลุ่มคนอื่นที่ป่าเถื่อนล้าหลัง (savage/barbarian)

กลุ่ม “คนอื่นที่เจริญแล้ว” ประกอบด้วยชาวญี่ปุ่นและชาวจีน ภาพตัวแทนของชาวญี่ปุ่นถูกนำเสนอผ่านคุณลักษณะของผู้เจริญแล้วและผู้แสวงหาความรู้ตามแนวทางภูมิปัญญาแบบตะวันตก ส่วนชาวจีนที่อยู่ในสถานะก้ำกึ่งระหว่างความล้าหลังและความเจริญนั้น ก็ถูกนำเสนอในฐานะผู้ที่สามารถพัฒนาจากสภาวะของความล้าหลังมาเป็นผู้เจริญแล้วได้ด้วยคุณลักษณะของความมีระเบียบวินัยและความสะอาด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ญี่ปุ่นและจีนคือภาพตัวแทนของตะวันออกที่สามารถพัฒนาและยกระดับตนเองให้ก้าวหน้าได้ทัดเทียมกับชาวตะวันตกด้วยการศึกษา ในขณะที่ กลุ่ม “คนอื่นที่ล้าหลัง” ได้แก่ ชาวอินเดียและชาวตะวันออกกลาง ต่างถูกนำเสนอผ่านคุณลักษณะของอากัปกิริยาที่กระโชกโฮกฮาก เสียงดัง ดุร้าย และไร้มารยาท เราอาจกล่าวได้ว่าภาพแทนเหล่านี้ล้วนเป็นการเลือกนำเสนอผ่านชุดประสบการณ์การพบปะของผู้เขียนชาวพม่ากับ “คนอื่น” ซึ่งเป็นการตัดสินอันเจือปนด้วยอคติ การเหมารวม และจินตนาการของของผู้เขียน อันตั้งอยู่บนมาตรฐานการให้คุณค่าแบบตะวันตกอีกต่อหนึ่ง

การเขียนความเป็นอื่น ผ่านการค้นพบ “คนอื่น” ในฐานะ ethnic Other จึงแสดงให้เราเห็นพลวัตสำคัญในบริบทสถานการณ์โลกนับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนกระทั่งกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในทศวรรษที่ 1960 สถานการณ์ความตึงเครียดทางการเมืองโลก อันเป็นผลมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 และบริบทของสงครามเย็นส่งผลอย่างยิ่งต่อการจ้องมอง “คนอื่น” จากทัศนะพม่า ดังสังเกตได้จากการหันไปแสวงหาตัวอย่างทางด้านการพัฒนาประเทศจากประเทศจีนและกลุ่มประเทศสังคมนิยมอื่นๆ

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้เขียนเลือกกำหนดนิยามตนเองให้อยู่ร่วมในกลุ่ม “ชาวตะวันออก” เมื่อต้องการนำเสนอภาพความเป็นตะวันออกที่ทันสมัยและเจริญรอยตามความก้าวหน้าแบบตะวันตก หรือเมื่อต้องการกำหนดความแตกต่างระหว่าง “ความเป็นตะวันตก” และ “ความเป็นตะวันออก” ดังที่กล่าวถึงสถานการณ์ของตนเอง และ บี.บี. สิงห์ เพื่อนชาวอินเดีย เมื่ออยู่ท่ามกลางนักศึกษาชาวตะวันตก “ตัวตน” ของผู้เขียนชาวพม่าที่ได้รับการศึกษาและมีประสบการณ์ทางวัฒนธรรมแบบตะวันตกนี้ จึงแลดูเลื่อนไหลและคลุมเครือ ทั้งยังไต่อยู่บนเส้นขอบของความเป็นตะวันตก/ตะวันออก ตามบริบทและสถานการณ์ที่ผู้เขียนชาวพม่าต้องเผชิญและเลือกนิยามตนเอง ไม่ต่างจากที่เราพบในสถานการณ์ที่ผู้เขียนชาวพม่าต้องเผชิญหน้าต่อความเป็นอื่นจากตะวันตก

อนึ่ง การเขียนความเป็นอื่นในตัวบทที่ใช้ในการศึกษานั้นไม่ได้มีเพียงการเขียนถึงความเป็นอื่นผ่านผู้คน แต่ยังพบผ่านการค้นพบเทศะอื่น (discovery of other spaces) ด้วยเช่นกัน ในเรื่องเล่าการเดินทางของผู้เขียนชาวพม่าทั้งสามคนล้วนนำเสนอภาพความเป็นอื่นผ่านการเขียนถึง “เทศะอื่น” ด้วยการบรรยาย พรรณนาและอธิบายลักษณะของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ การบรรยายสภาพแวดล้อม การบรรยายลักษณะ “เมือง” (urban space) และความเป็นเมือง รวมถึงสถาบันการศึกษาหรือพื้นที่ทางปัญญา ในฐานะสัญลักษณ์ของความก้าวหน้าและความเป็นสมัยใหม่

การค้นพบเทศะอื่น (Discovery of Other Spaces)

สำนึกต่อพื้นที่/เทศะเกิดขึ้นในระหว่างการเดินทางด้วยการเคลื่อนที่ไปในพื้นที่อื่น ในขณะที่การสังเกตจ้องมองพื้นที่เพื่อประกอบสร้างความหมายต่อการรับรู้ คือ กระบวนการหลักในการไปถึง “ความเป็นอื่น” เช่นเดียวกับการค้นพบ “คนอื่น” การค้นพบพื้นที่/เทศะอื่นเองก็เริ่มต้นจากการจ้องมองในลักษณะของการกวาดตามองพื้นที่ เดวิด สเปอร์ (David Spurr) กล่าวถึงวิธีการเขียนบรรยายผ่านการจ้องมองพื้นที่แบบกวาดสายตามอง (sweeping vision) ในฐานะของโวหารทางวรรณศิลป์แห่งจักรวรรดิ (rhetoric of empire) ที่มักปรากฏในงานเขียนกวีนิพนธ์อังกฤษช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่าเป็นสิ่งเดียวกันกับที่แพรตต์เรียกว่า โวหารแบบ “Monarch-of-All-I Survey” (Spurr, 1993, p. 17)

หากอธิบายให้ชัด “Monarch-of-All-I Survey” หรือ “การสำรวจแบบข้าผู้ทรงราชเหนือสรรพสิ่ง” ถือเป็นโวหารทางวรรณศิลป์ประเภทหนึ่งที่นิยมใช้ในวรรณกรรมการเดินทางตะวันตกที่ถูกผลิตภายใต้กรอบคิดของจักรวรรดินิยม โดยถูกมองว่าเป็นกลวิธีการเขียนถึงพื้นที่ซึ่งใช้ในการแสดงสัญญะของการควบคุมและครอบงำทางอำนาจของจักรวรรดิต่อพื้นที่ที่ถูกสำรวจ ด้วยการเขียนพรรณนาต่อสถานที่ราวภาพวาด (picturesque writing) อันได้รับอิทธิพลจากกระแสวรรณกรรมจินตนิยม (romanticism) และวิคทอเรียน โดยมีลักษณะสำคัญสามประการ ได้แก่ การนำเสนอภาพภูมิทัศน์ที่ถูกตกแต่งประดับประดาด้วยเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ทางภาษา (aestheticized landscape) อันได้แก่การใช้คำคุณศัพท์ขยายความให้เกิดภาพ เพื่อสร้างมวลความหมายให้เกิดขึ้นทั้งให้เห็นเป็นรูปธรรมและโดยนัยแฝง (density of meaning) อีกทั้งแสดงให้เห็นความสามารถในการควบคุมและจัดการโดยผู้ทัศนาต่อภูมิทัศน์ที่ถูกจ้องมอง (relation of mastery between the seer and the seen) (Pratt, 2000, pp. 201-208)

เราอาจยกตัวอย่างการใช้โวหารทางวรรณศิลป์ดังกล่าวในตัวบทการเดินทางอังกฤษที่เล่าถึงการเดินทางในประเทศเมียนมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เคก (2015) อภิปรายว่าตัวบทวรรณกรรมการเดินทางอังกฤษนำเสนอภาพจินตนาการพม่าในฐานะถิ่นแดนไกลแห่งความป่าเถื่อน ล้าหลัง ทว่าเป็นแหล่งผจญภัยที่น่าค้นหาและสร้างประสบการณ์ใหม่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเป็นสมัยใหม่ที่เกิดจากการจัดการโดยรัฐอาณานิคม เคกเรียกการเขียนถึงพื้นที่เมียนมาผ่านมุมมองของนักเดินทาง/นักเขียนชาวอังกฤษที่เริ่มแสดงลักษณะของการเดินทางท่องเที่ยวมวลชน (mass tourism) ผู้พยายามนำเสนอภาพเมียนมาแบบ “แท้จริงและดั้งเดิม” ที่แตกต่างจากข้อมูลทางการของรัฐอาณานิคมนี้ว่า “Burmascape” โดยอธิบายว่าการสร้างภูมิทัศน์ (landscape) ก็นับเป็นการสร้างภาพที่รวมเอาข้อมูลของโลกธรรมชาติ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ในฐานะรูปสัญญะของความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อทางศาสนา และมาตรฐานทางจริยธรรมที่ถูกจัดการควบคุมในรูปแบบหนึ่ง กล่าวให้ชัดคือ Burmascape ก็คือการสร้างภูมิทัศน์ของเมียนมาผ่านถ้อยคำ (word landscape) เพื่อจัดการชุดความรู้พื้นถิ่นเกี่ยวกับพื้นที่นั้นๆ อันแสดงสำนึกทางพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรมนั่นเอง (Keck, 2015, p.15) ทั้งนี้ เนื่องจากนักเดินทาง/นักเขียนชาวอังกฤษตระหนักถึงเมียนมาในฐานะพื้นที่อาณานิคม และพวกเขาต่างได้รับประโยชน์จากการใช้งานสาธารณูปโภคพื้นฐานและวิทยาการสมัยใหม่ที่จัดการโดยรัฐอาณานิคมในฐานะนักเดินทางผู้ถืออภิสิทธิ์ (privileged travelers) ดังนี้แล้ว ทัศนะและจินตนาการต่อพื้นที่ของนักเขียนเหล่านี้จึงเป็นการมองแบบแฝงสำนึกของลำดับชั้นทางอำนาจ (structured gaze) แห่งจักรวรรดิอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

แม้ว่ากลวิธีการเขียนแบบ “การสำรวจแบบข้าผู้ทรงราชเหนือสรรพสิ่ง” จะเป็นโวหารทางวรรณศิลป์ที่มักปรากฏในงานเขียนอาณานิคม แต่หากเมื่อพินิจดูแล้วจะพบว่าวิธีการบรรยายพื้นที่ในเรื่องเล่าการเดินทางของ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และ มินธุหวุ่น ล้วนมีกระบวนวิธีในการมองและ

พรรณนาพื้นที่ที่คล้ายคลึงกัน เช่นเดียวกับที่สเปอร์อธิบายว่าพบการใช้กลวิธีของโวหารทางวรรณศิลป์ดังกล่าวในงานเขียนหลังอาณานิคมหลายชิ้นผ่านสายตาของ “คนนอก” ในการทัศนาภูมิพื้นที่ เพื่อพลิกกลับและยอกย้อนนัยทางอำนาจของจักรวรรดิโดยผู้อยู่ใต้อำนาจอาณานิคมซึ่งมีสถานะด้อยกว่า (Spurr, 1993, p. 19) ด้วยเหตุนี้ การพินิจหาความหมายภายใต้การมองพื้นที่ผ่านกลวิธีของโวหารทางวรรณศิลป์ดังกล่าว อาจแสดงให้เห็นความหมายบางประการต่อความเป็นอื่นที่ถูกนำเสนอผ่านภูมิประเทศทัศนาโดยนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าในช่วงปลายอาณานิคม เหตุเพราะการเขียนถึง “เทศะ” ไม่เพียงแต่จะเป็นการใช้ตัวบทวรรณกรรมในการสะท้อนความเป็นอื่นในเชิงพื้นที่ แต่ยังเป็นการตีความหมายทางความหมายของพื้นที่ อันแสดงให้เห็นความแตกต่างทางปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและทางสังคมอีกด้วย

ฉะนั้น เมื่อเรามองวิธีการมองพื้นที่ดังที่ถูกนำเสนอผ่านการเขียนในวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่แล้ว ย่อมสังเกตเห็นการเคลื่อนที่ทางมโนทัศน์ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์การเมืองและภูมิศาสตร์วัฒนธรรมตามที่ปรากฏผ่านตัวบทการเดินทางพม่าในช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ภาพแทนของพื้นที่เหล่านี้ถูกนำเสนอผ่านสายตาที่พินิจมองพื้นที่ในสามลักษณะ ภูมิพื้นที่แบบแรกคือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (geographical spaces) พื้นที่แบบที่สองคือพื้นที่ของเมือง (urban spaces) และพื้นที่แบบที่สามคือพื้นที่ของการศึกษา (education spaces) ดังจะอภิปรายต่อไปโดยละเอียด

ภูมิประเทศทัศนา (Gaze on geographical spaces)

ในเรื่องเล่าการเดินทางนั้น นอกเหนือจากการสังเกตจ้องมองผู้คนแล้ว การสังเกตจ้องมองพื้นที่ที่เดินทางไปถึงและการบรรยายลักษณะทางกายภาพของพื้นที่นั้นๆ ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญองค์ประกอบหนึ่งในเรื่องเล่า ด้วยวิธีการดังกล่าว ภูมิประเทศทัศนาจึงอาจนับเป็นการประกอบสร้างความหมายทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งได้ ดังนี้แล้ว ประสบการณ์ต่อพื้นที่จึงย่อมสร้างความหมายใหม่ในการรับรู้และเข้าใจของนักเขียน/นักเดินทางต่อพื้นที่ดังกล่าว ยังควรย้ำเตือนอีกว่า เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ได้ยืนยันถึงความสำคัญของความรู้แบบ “เทศานตรพหูสูต” ในการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ดังที่ได้อภิปรายไปก่อนหน้าแล้ว ในการนี้ เราอาจตีความนัยของ “เทศะ” ได้ว่าเป็นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่ภูมิศาสตร์สมัยใหม่ ฉะนั้นแล้ว “ความรู้ระหว่างเทศะ” ที่เราได้กล่าวมาจึงอาจหมายถึงการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของความรู้ต่อเทศะตามแนวคิด “สำนึกต่อพื้นพิภพ” เป็นประการหนึ่ง และยังอาจหมายถึงสำนึกต่อดินแดนของรัฐชาติสมัยใหม่ดังที่ ธงชัย วินิจจะกูลกล่าวถึงการจัดการพื้นที่ในมิติภูมิกายา (geo-body) ของรัฐชาติได้อีกประการหนึ่ง

ทั้งนี้ หากอ่านพินิจตัวบทการเดินทางพม่าที่ใช้ในการศึกษา จะพบว่าการเดินทางจากพม่าไปยุโรปในทศวรรษที่ 1920-1940 นั้น ยังเป็นการเดินทางทางเรือเดินสมุทรเป็นสำคัญ การบรรยายเส้นทางเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหวุ่น จึงเป็นการบรรยายสถานที่ที่ได้พบหรือ

แวะเยี่ยมชมในระหว่างการเดินเรือ การเล่าเส้นทางการเดินเรือดังกล่าว ได้วาดซ้ำเส้นทางแผนที่การเดินเรือไปตะวันตกให้ปรากฏแก่สายตาของผู้อ่านชาวพม่าในลักษณะหนึ่ง การวาดซ้ำเส้นทางการเดินเรือนี้ไม่เพียงแต่จะฉายให้เห็นภูมิรู้และความเข้าใจของผู้เขียนต่อความรู้เชิงภูมิศาสตร์สมัยใหม่แต่เพียงเท่านั้น แต่พื้นที่ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวบทการเดินทางยังทำให้เราตระหนักถึงนัยสำคัญของพื้นที่ที่ผู้เขียนเลือกนำเสนอ โดยเฉพาะในบริบทของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศในครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20

พื้นที่สำคัญพื้นที่แรกสุดที่ถูกหยิบมาเล่าถึงคือ คลองสุเอซ ซึ่งถูกนำเสนอผ่านสายตาที่เฝ้าสังเกตจ้องมองในฐานะพื้นที่ทางการค้าสำคัญของการค้าข้ามสมุทรและในฐานะสัญลักษณ์ของอัจฉริยภาพทางปัญญาและจินตนาการของมนุษย์ ทั้งยังเป็นหนึ่งในด่านสำคัญของเส้นทางการเดินเรือข้ามสมุทรระหว่างตะวันตกและตะวันออก ซอจีได้บรรยายถึงภูมิประเทศของคลองสุเอซ ดังตัวอย่างด้านล่าง

> คลองสุเอซเป็นเส้นทางเดินเรือโลกที่ขุดแต่งทะเลทรายด้วยปัญญาญาณของมนุษย์ ทิศตะวันออกของคลองนั้นคือทวีปเอเชีย ทิศตะวันตกของคลองนั้น คือทวีปแอฟริกา ทิศเหนือของคลอง คือ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และทิศใต้นั้น คือทะเลแดง ลำคลองนั้นทอดในแนวเหนือ-ใต้ เชื่อมต่อทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลแดงเข้าไว้ด้วยกัน ลำคลองยาวราว 160 กิโลเมตร ในบางช่วงตอนนั้น กว้างขนาดเรือเดินสมุทร 2 ลำแล่นสวนกันได้พอดี ปากคลองฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เป็นที่ตั้งของเมืองพอร์ต ซาอิด และปากคลองฝั่งทะเลแดงเป็นที่ตั้งของเมืองสุเอซ คลองแห่งนี้ยังตัดผ่านไปจนถึงประเทศอียิปต์อีกด้วย
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 13-18)

ซอจีบรรยายถึงสภาพภูมิประเทศของเมืองพอร์ตซาอิดและคลองสุเอซในฐานะที่เป็นจุดจอดสำคัญของการเดินเรือข้ามสมุทรและเป็นหมุดหมายสำคัญอันเป็นสัญลักษณ์ของการค้าในโลกสมัยใหม่ การบรรยายตำแหน่งแห่งที่ทางภูมิศาสตร์ของคลองสุเอซและที่ตั้งของทวีปต่างๆ ในแผนที่โลกได้อย่างชัดเจน จึงไม่เพียงแต่จะแสดงให้เห็นภูมิความรู้ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ของผู้เขียน แต่ยังฉายให้เห็นถึงความตระหนักรู้ของผู้เขียนต่อความสำคัญของความรู้ทางภูมิศาสตร์เศรษฐกิจในระเบียบโลกใหม่ด้วยเช่นกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า วิธีการบรรยายภูมิประเทศของคลองสุเอซของซอจีนั้น คล้ายจะสอดคล้องกับลักษณะการเขียนด้วยโวหารแบบ “การสำรวจแบบข้าผู้ทรงราชเหนือสรรพสิ่ง” ราวกับแสดงให้เห็นภาพจิตรกรรมของการค้นพบพื้นที่ใหม่ ดังตัวอย่างด้านล่าง

หากมองลงไปจากหัวเรือ ก็จะเห็นลำคลองที่ตรงดิ่งแล้วค่อยๆ บีบแคบเข้า หากมองจากท้ายเรือ ก็จะเห็นเรือเดินสมุทรลำใหญ่ๆ ที่กำลังแล่นล้อคลื่นมุ่งหน้าไปทวีปเอเชียที่อยู่ในทะเลแดง หากมองไปยังเมืองสุเอซ จะมองเห็นถังบรรจุน้ำมันขนาดมหึมา สวนอันเขียวชอุ่ม และตึกรามบ้านช่องสีขาวสะอาด หากมองไปยังอีกฝั่ง ก็จะมองเห็นเพียงแค่เนินทรายสูงๆ ต่ำๆ สุดสายตา

ในขณะที่เรือค่อยๆ แล่นเข้าไปตามลำคลองนั้น ราวกับก้าวข้ามเข้าสู่โลกอีกใบอันเงียบสงบในทันที ก่อนหน้านี้ เจอแต่คลื่นลมลูกใหญ่อยู่บ่อยครั้ง มาคราวนี้ ‘สะกาย’ โล้ตัวไปมาหน้าหลัง คล้ายหยอกล้อกับคลื่นที่ซัดเข้ามาทางหัวเรือแล้วมุดกระโดดออกไปทางท้ายเรือ ... ในยามนี้ บริเวณรอบตัวเรือ ทะเลกลับสงบไร้คลื่น เรือก็ค่อยๆ แล่นไปเรื่อยๆ พวกลูกเรือต่างขึ้นไปยืนกอดอกบนหัวเรือ มองตรงไปเบื้องหน้า ส่วนพวกข้าพเจ้าก็ยืนกันเป็นกลุ่มละสองคนสามคน มองหาสิ่งเจริญตารอบๆ ดูเพลินๆ

บนชายฝั่งไม่ไกลนักจากตัวคลอง ข้าพเจ้ามองเห็นอูฐ 4-5 ตัว ขายาวๆ ยืนเรียงแถวอยู่ลิบๆ บนหลังอูฐนั้น มีชายอาหรับคนหนึ่งโบกมือทักทายพวกเรา ข้าพเจ้าจึงโบกตอบกลับไปบ้าง หากเขากำลังนึกอยู่ว่าเรือยนต์ของเราช่างใหญ่โตโอ่อ่า เราเองก็กำลังคิดพอดีว่าอูฐของเขานี่ดูเหมาะเจาะยิ่ง

(Zawgyi, 1941/2016, pp. 13-18)

ภูมิทัศน์ตลอดช่วงการลอยลำเรือเข้าไปในคลองสุเอซเป็นการมองกวาดสายตาจากมุมสูง การใช้คำนามวิเศษณ์ประกอบการบรรยายทำให้ภาพทิวทัศน์ที่ผู้เขียนบรรยายนั้นราวโลดแล่นมีชีวิตอยู่ตรงหน้าและปรากฏต่อสายตาของผู้อ่าน ไม่ว่าจะเป็น ภาพของ “ถังน้ำมันขนาด**มหึมา**” “สวนอัน**เขียวชอุ่ม**” หรือคลื่นที่ “**มุดกระโดด**”ไปทางท้ายเรือ แม้กระทั่งภาพของชาวอาหรับพื้นถิ่นที่โบกมือทักทายผู้มาเยือนด้วยมิตรไมตรีจากบนหลังอูฐนั้นก็เป็นภาพนำเสนอชวนฝันอันงดงามของพื้นที่การค้ากลางแดนทะเลทรายอันไกลโพ้น องค์ประกอบเหล่านี้แสดงให้เห็นอำนาจของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าในการสร้างความหมายและตัดสินเชิงคุณค่าโดยตรงต่อพื้นที่ผ่านความสามารถในการใช้ภาษาฉากการลอยลำของเรือเข้าสู่พื้นที่อันไม่มีสิ่งใดเป็นพิเศษนั้นจึงกลับมีความหมายขึ้นมาผ่านวาทกรรมอันเป็นการแสดงอำนาจในการจ้องมองและการสร้างสรรค์ของนักเขียน/นักเดินทาง แม้ว่าการตีความและประเมินคุณค่าของพื้นที่ดังกล่าวนั้น จะไม่ได้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรงในโครงการของจักรวรรดิ (imperial project) ด้วยผู้เขียนชาวพม่าเป็นเพียงผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจอาณานิคม แต่โวหารทางวรรณศิลป์ของจักรวรรดิกลับถูกนำมาใช้เพื่อผลประโยชน์ในการสร้างจินตนาการทางปัญญาแก่ผู้อ่านชาวพม่า ซึ่งหม่าวง์ วะ เรียกว่า “เทศานตรพหูสูต” ให้เกิดสัมฤทธิผลทางวจน

กรรม อันเป็นเจตนาโดยตรงของผู้เขียน ทั้งโดยนัยแฝงยังแสดงให้เห็นอัตลักษณ์จักรวรรดิที่ฝังแฝงอยู่ในสำนึกของนักเขียนชาวพม่าในฐานะปัญญาชนพื้นเมืองใต้อาณัติอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาตัวบทด้านล่าง

> ว่ากันว่า คลองสุเอซนี้ สำหรับประเทศอาณานิคมในทวีปเอเชียที่อยู่ภายใต้การปกครองของชาวยุโรปแล้ว ถือเป็น ‘กุญแจ’ ดอกหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาอนาคตของยุโรปและเอเชียต่อไปได้
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 13-18)

จากตัวบทข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าในทัศนะของซอจีแล้ว คลองสุเอซ คือหลักฐานเชิงประจักษ์อันดีต่อความสำคัญของตะวันตกในระเบียบโลกใหม่ ทั้งในมิติทางภูมิปัญญาและวิทยาการสมัยใหม่ และในมิติภูมิรัฐศาสตร์โลกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ถือเป็นเครื่องยืนยันว่า ความรู้ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่และความเข้าใจต่อภูมิกายาแห่งรัฐชาติตามแนวคิดทางการเมืองการปกครองของตะวันตกนั้นเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีแล้วในหมู่นักเขียนปัญญาชนชาวพม่าต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 กระนั้นเองดูเหมือนว่าซอจีจะไม่ยี่หระต่อสภาวะการตกอยู่ภายใต้อาณัติของอังกฤษเท่าไรนัก แต่กลับมองว่าประเทศเอเชียที่อยู่ภายใต้การปกครองของชาวยุโรปดูจะทำให้เมียนมาได้รับประโยชน์จากระบอบอาณานิคมและปัญญาญาณของชาวยุโรปเสียด้วยซ้ำไป หากเรามองว่าอัตลักษณ์ของผู้เขียนปัญญาชนอย่างซอจีที่ได้รับการขัดเกลาให้เป็นตะวันตกในทางปัญญาได้ฉายให้เห็นลักษณะของการเคลื่อนที่เลื่อนไหลระหว่างจุดยืนของการเป็นเจ้าอาณานิคมจำแลงและการเป็นผู้อยู่ภายใต้อาณัติแล้ว สายตาของผู้เขียนในการประเมินมองคุณค่าทางเศรษฐกิจของพื้นที่คลองสุเอซนั้น ย่อมเป็นการมองผ่านจุดยืนของเจ้าอาณานิคมผู้ถือครองอำนาจและทุนในการเข้ามาแทรกแซงสร้างประโยชน์ ตามลักษณะของกลวิธีการเขียนแบบ “การสำรวจแบบข้าผู้ทรงราชเหนือสรรพสิ่ง” โดยมิต้องสงสัย มุมมองเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงจุดยืนของผู้เขียนในฐานะปัญญาชนชาวพม่ารุ่นใหม่ที่โอบรับภูมิปัญญาตะวันตกและแนวคิดจักรวรรดิผ่านระบบการศึกษาแบบอาณานิคมอย่างชัดเจน

อิทธิพลทางการศึกษาจากตะวันตกในระบอบอาณานิคมนั้น มิได้สะท้อนให้เห็นความรู้ของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าด้านภูมิศาสตร์สมัยใหม่แต่เพียงถ่ายเดียว ทว่ายังสะท้อนให้เห็นความรู้ความเข้าใจความรู้เชิงวัฒนธรรมต่อพื้นที่และสังคมอื่นด้วย เมื่อเดินทางผ่านเกาะยิบรอลตาร์ ดินแดนโพ้นทะเลของอังกฤษที่ตั้งอยู่ระหว่างคลองสุเอซและประเทศสเปน ซอจีและมินธุหวุ่นต่างไม่ลังเลที่จะเล่าถึงความสำคัญของยิบรอลตาร์ในฐานะ “สิงโตหินเฝ้าประตูทะเลเมดิเตอร์เรเนียน” ของอังกฤษ ด้วยว่าเกาะยิบรอลตาร์เคยเป็นป้อมปราการมาก่อนในอดีต ทั้งยังเล่าถึงความขัดแย้งระหว่างอังกฤษและสเปนในการแย่งชิงสิทธิ์ครอบครองเกาะยิบรอลตาร์ และสถานการณ์ของสงครามกลางเมืองสเปน (Spanish Civil War) (1936-1939) ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อยิบรอลตาร์ด้วยเช่นกัน

> ผู้เขียนหนังสือนำเที่ยวมักจะเปรียบโขดหินก้อนนั้นกับสิงห์ ในขณะที่นักประวัติศาสตร์มักเปรียบกับประตูทะเล หากรวมเอาทั้งสองสิ่งเข้าด้วยกัน จะเรียกว่าสิงห์เฝ้าประตูทะเล หรือประตูสิงห์ก็ย่อมได้ ข้าศึกศัตรูใดก็ดีที่ต้องการข้ามไปมาจากทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเพื่อไปมหาสมุทรแอตแลนติก หรือข้ามจากมหาสมุทรแอตแลนติกไปทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ล้วนแล้วแต่ต้องสังหารสิงห์เฝ้าประตูตัวนั้นเสียก่อน หรือมิฉะนั้นก็ต้องเปิดประตูทะเลเมดิเตอร์เรเนียนที่มีสิงห์เฝ้าอยู่ให้ได้ ทันทีที่ข้าศึกศัตรูเห็นสิงห์ตัวนี้ ก็ล้วนแล้วแต่ถูกมันหยุดยั้งไว้เสียแต่หน้าประตู หรือมิเช่นนั้นประตูก็จะถูกปิดผนึก แล้วปล่อยสิงห์ให้ออกไปโจมตีข้าศึกเหล่านั้น
>
> ชาวอังกฤษที่ปรารถนาแสนยานุภาพทางทะเลมองเห็นศักยภาพของโขดหินดังกล่าว จึงได้พยายามยื้อแย่งสิทธิ์ครอบครองมาจากชาวสเปน...นับจากวันที่ได้รับสิทธิ์ครอบครอง สิงห์ก็กลายมาเป็นสิงห์อังกฤษ ประตูนั้นก็กลายมาเป็นประตูสิงห์ของอังกฤษ ชาวอังกฤษได้เปลี่ยนให้โขดหินนั้นกลายมาเป็นป้อมปราการ และจัดการให้เมืองยิบรอลตาร์ที่เชิงโขดหินนั้นเจริญรุ่งเรืองต่อมา
>
> (Zawgyi, 1941/2016, p. 26)

ยิบรอลตาร์จึงถูกนำเสนอในฐานะพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางทะเลสำคัญทั้งในบริบททางการคมนาคมและการค้าข้ามสมุทร รวมไปถึงในบริบทของการเมืองการปกครองนับแต่อดีต ความรู้ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เหล่านี้ถูกเล่าผ่านสายตาที่พินิจทอดมองภูมิพื้นที่ที่ผู้เขียนได้ไปเยือน เพื่อส่งต่อชุดความรู้เกี่ยวพื้นที่เหล่านั้นแก่ผู้อ่านชาวพม่า สายตาส่องสำรวจแบบ “ข้าผู้ทรงราชเหนือสรรพสิ่ง” นี้ แม้มิได้มองประเมินคุณค่าทางวัตถุของพื้นที่ เพื่อเข้าแทรกแซงและสรรหาผลประโยชน์จากการสำรวจค้นพบพื้นที่นั้นๆ แต่กลับพยายามชี้ให้เห็นถึงคุณค่าทางความรู้ที่ได้เก็บเกี่ยวมาจากประสบการณ์การเดินทางจริง มากไปกว่านั้น นักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าอย่างซอจีและมินธุหว่านยังตระหนักถึงความสำคัญของความรู้เกี่ยวกับภูมิพื้นที่นั้นๆ ในบริบทร่วมสมัยด้วย อาทิ เมื่อพวกเขากล่าวถึงสถานการณ์สงครามภายในประเทศสเปน อันเป็นหนึ่งในชนวนเร่งให้เกิดความขัดแย้งในสงครามโลกครั้งที่สอง

> ชาวสเปนบางคนทิ้งบ้านเรือนทรัพย์สิน แล้วหลบหนีกระเซอะกระเซิงมาในเขตยิบรอลตาร์ ในขณะที่ยิบรอลตาร์ต้อนรับนักเดินทางเหล่านี้ด้วยสีหน้าเจ็บปวด ทั้งให้ที่พักอาศัย ให้ข้าว ให้น้ำ ยามเห็นผู้ประสบภัยบ้านแตกสาแหรกขาด ไร้แหล่งพำนัก พวกเราก็รู้สึกสงสารไปด้วย

> ได้แต่เพียงภาวนาว่าจะไม่เกิดเพทภัยสามประการ ได้แก่ ทุพภิกขภัย สงคราม และโรคติดต่อขึ้นในโลกใบนี้
>
> กบฏเสื้อดำฟาสซิสต์ชาวสเปนนั้นน่ากลัวมาก พวกเขากำลังทำสงครามอยู่ในดินแดนไร้ผู้ครอบครองที่เรียกว่า โน แมนส์ แลนด์ (No Man's Land) บริเวณชายแดนสเปนและยิบรอลตาร์ ข้าพเจ้าที่มองเห็นกลุ่มกบฏเสื้อดำเหล่านั้นจากระยะไกล ก็ยังรู้สึกกลัวจนขนลุก
>
> (Zawgyi, 1936/2016, pp. 140-141)

จากตัวอย่างข้างต้น ยุโรปจึงมิได้เป็นตัวอย่างอันรุ่งเรืองแต่เพียงประการเดียว แต่ยังแฝงภาพอันชวนวิตกกังวลต่อสถานการณ์การเมืองโลกก่อนสมรภูมิสงครามโลกที่ครอบคลุมทวีปยุโรปอย่างชัดเจน ความรู้อันเกี่ยวเนื่องกับภูมิพื้นที่เหล่านี้จึงมิได้หมายถึงเพียงความรู้เชิงประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมทั่วไป แต่ยังหมายถึงความรู้เท่าทันเหตุการณ์โลกที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน ด้วยผู้เขียนตระหนักเป็นอย่างดีว่าแม้แต่ประเทศเมียนมาเอง ก็ไม่อาจรอดพ้นไปจากเครือข่ายความสัมพันธ์ในเทศะแห่งระเบียบโลกใหม่นี้ไปได้ ดังที่มินธุหวุ่นกล่าวว่า "เหตุเพราะสงครามยุโรป ประเทศเมียนมาเองก็ไม่แคล้วต้องตื่นตระหนกตามไปด้วย" (Min Thu Wun, 1940/2016, pp. 160-161) เมื่อเรือเดินสมุทรเดินทางนำผู้เขียนกลับจากตะวันตกเข้าสู่แม่น้ำย่างกุ้ง ในปี 1939 เขาเล่าว่า สายน้ำตลอดทั้งสายล้วนมืดมิด ด้วยต้องดับไฟเลี่ยงภัยสงคราม ความกังวลต่อสถานการณ์สงครามโลกยังแทรกซ่อนอยู่ในข้อเขียนของซอจีและมินธุหวุ่นอยู่เป็นระยะ ภาพของเทศะอื่นเหล่านี้ที่ผู้เขียนเลือกมานำเสนอจึงสะท้อนถึงความตระหนักรู้ต่อความสำคัญของระเบียบโลกใหม่ ตำแหน่งแห่งที่ของประเทศเมียนมาในสมาคมโลก และความสัมพันธ์ของแต่ละประเทศในเครือข่ายของระเบียบเทศะใหม่ภายใต้ลัทธิอาณานิคมที่มีอยู่ในกลุ่มปัญญาชนพม่าผู้มีโอกาสได้สัมผัสสัมพันธ์กับ "คนอื่น" และ "เทศะอื่น" ทั้งยังมองว่าความรู้ทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมเหล่านี้สำคัญและจำเป็นต่อผู้อ่านชาวพม่าเพื่อจะได้เท่าทันกาลเวลาและสถานการณ์ของโลกสมัยใหม่

นอกจากนี้ ความรู้ต่อพื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์สมัยใหม่และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติยังหมายรวมถึงการค้นพบลักษณะทางภูมิอากาศที่แตกต่างจากประสบการณ์ที่เคยพบในแผ่นดินแม่ด้วยเช่นกัน ข้อมูลเกี่ยวกับฤดูกาลและสภาพภูมิอากาศเป็นองค์ความรู้สำคัญอีกชุดหนึ่งที่ปรากฏในตัวบทการเดินทาง ในขนบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าจารีตเดิมก็ให้ความสำคัญต่อการบรรยายลักษณะทางภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมอย่างยิ่ง ในตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษานั้น การบรรยายถึงสภาพภูมิอากาศและฤดูกาลนับเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประเภทหนึ่งที่ในการให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิประเทศอื่นที่ผู้เขียนได้มีโอกาสไปพบเห็นและสัมผัสด้วยตนเอง ดังเช่นประสบการณ์ครั้งแรกต่อหิมะของมินธุหวุ่น ดังตัวอย่างด้านล่าง

วันแรม 11 ค่ำ เดือนน่ะต์ด่อ นับเป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้เห็นหิมะตก วันที่หิมะตกนั้น อากาศกลับไม่หนาวมากเหมือนทุกวัน ยังพอทนได้สักหน่อย หิมะก็ไม่ได้ตกบ่อยๆ แต่ก็ทำให้ฟ้าครึ้มได้ทั้งฟ้า เมื่อท้องฟ้าขมุกขมัว เกล็ดหิมะน้อยๆ ก็ค่อยๆ โปรยปรายลงมา ลักษณะของมันเหมือนเกล็ดน้ำแข็งยามเราไสก้อนน้ำแข็งเพื่อทำน้ำแข็งไสและซาลาเปาน้ำแข็งอย่างไรอย่างนั้น ยามที่เกล็ดหิมะตกลงมาจากฟากฟ้า ก็ราวกับดอกงิ้วเดือนดะกูและเดือนดะบาวง์กลางฤดูร้อนในพม่าที่ลอยคว้างร่วงหล่นลงบนผืนดิน งดงามยิ่งนัก เมื่อหิมะตกไปสักพักหนึ่ง หลังคาบ้านและถนนก็ปกคลุมไปด้วยหิมะขาวโพลน ดูงามตา คล้ายคนโรยเกลือไว้ทั่วท้องถนน ยามหิมะบนกิ่งไม้ที่ดำโกร๋นไร้ใบราวถูกไฟไหม้นั้นหนาได้ราวๆ 2-3 นิ้ว ก็จะเปล่งประกายระยับยามสะท้อนแสงตะวันและแสงจันทร์ ช่างดูงดงาม ทำให้จิตใจแช่มชื่น มองอย่างไรก็รู้สึกมีความสุขที่มีเพียงคนเคยพบพานเท่านั้นจะเข้าใจ เขียนอย่างไรก็ไม่สามารถบรรยายได้ครบถ้วน ช่างเป็นความแปลกใหม่สำหรับข้าพเจ้าผู้ไม่เคยเห็นหิมะตกมาก่อนยิ่งนัก **ถือเป็นความรู้ใหม่อีกอย่างหนึ่งได้เลยทีเดียว**

(Min Thu Wun, 1936/2014, p. 122)

ฉากหิมะตกข้างต้นถูก “จัดแสดง” (show) ผ่านลีลาภาษาและความเปรียบจำนวนมาก โดยการเลือกความเปรียบจากวัฒนธรรมต้นทาง ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายเกล็ดหิมะราว “เกล็ดน้ำแข็งไส” หรือการพรรณนาภาพหิมะโปรยราว “ดอกงิ้วเดือนดะกู” ที่ลอยคว้างลงบนดิน รวมถึงคำคุณศัพท์ที่ใช้ขยายความ ช่วยสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านได้เห็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยพบได้ปรากฏอยู่ต่อหน้า ในแง่หนึ่ง กลวิธีการเขียนแบบภาพวาดดังกล่าวคล้ายช่วยหักล้างลักษณะความเป็นอื่นอันแปลกปลอมกอปรกับการโยงภาพแทนในการอ้างอิงความหมายทางวัฒนธรรมด้วยการใช้ความเปรียบ (simile) กับวัตถุในวัฒนธรรมต้นทางอย่าง “เกล็ดน้ำแข็งไส” และ “ดอกงิ้วเดือนดะกู” ซึ่งทอมป์สันเรียกว่า Priniciple of Attachment (Thompson, 2011, pp. 66-67) ล้วนเป็นวิธีการที่ช่วยให้ “ชุดความรู้ใหม่” ต่อลักษณะทางภูมิอากาศและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติถูกส่งต่อไปยังผู้อ่านชาวพม่าในฐานะชุดความรู้แบบ “เทศานตรพหูสูต” และทำให้ผู้เขียนสามารถแสดงอำนาจในการจัดการชุดความรู้ของเทศะอื่นได้อย่างเต็มที่

การเล่าถึงฤดูกาลและสภาพภูมิอากาศของยุโรปมิได้ปรากฏเพียงลักษณะการบรรยายผ่านสายตาบรรยายฉากทัศน์ทางธรรมชาติให้ปรากฏราวภาพวาดด้วยโวหารกวีและเครื่องทรงทางภาษาดังตัวอย่างข้างต้นเพียงเท่านั้น ในบทความเรื่อง “ฤดูกาลในอังกฤษ” (1941) โดย ซอจี กลับเป็นการเขียนอธิบายโดยเน้นสาระความรู้ทั้งทางวิทยาศาสตร์และทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ

> ยุโรปอยู่ในพื้นที่เขตภูมิอากาศแบบอบอุ่น จึงมีอากาศหนาวเย็น ด้วยเหตุนี้ ฤดูหนาวในยุโรปจึงไม่เหมือนกับฤดูหนาวในเมียนมา ฤดูหนาวในเมียนมาจะมีอากาศเย็นในช่วงเช้าและค่ำ แต่ฤดูหนาวในยุโรปกลับเย็นตลอดทั้งวันทั้งคืน ส่วนฤดูร้อนในเมียนมานั้น ร้อนจนเหงื่อไหลไคลย้อยตลอดทั้งวัน แต่ฤดูร้อนในยุโรปกลับอบอุ่น ฤดูฝนเมียนมาอาจตกได้ตลอดสามวันสามคืน แต่ฝนยุโรปเพียงตกปรอยโดยไม่เลือกเวลา...เท่าที่เห็นบนท้องถนนทั้งชายและหญิงต่างสวมเสื้อโคตยาวกันทั้งนั้น พวกเขาเดินเหินอย่างคล่องแคล่วว่องไว แก้มเป็นสีแดงปลั่งเมื่อข้าพเจ้าเข้าไปในสวนสาธารณะ ในสวนสาธารณะก็เต็มไปด้วยหิมะสีขาว ในสระน้ำของอุทยาน น้ำกลายเป็นน้ำแข็งเสียแล้ว ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ชายและหญิงต่างเล่นสเกตกันบนพื้นน้ำแข็งนั้น กระทั่งเป็ดน้ำทั้งหลายก็ต้องหนีจากน้ำแข็งขึ้นมาอยู่บนบกกันหมด ในบางจุดพวกเขาก็ปั้นเกล็ดน้ำแข็งเป็นก้อนกลมแล้วปาเล่นใส่กัน
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 40-41)

ตัวอย่างการเขียนของซอจีที่ยกมานี้ อาจไม่ปรากฏลักษณะการใช้กลวิธีทางภาษาที่ประดับประดาถ้อยคำอย่างฟุ่มเฟือย ทั้งยังเลือกเล่าเรื่องด้วยการจัดวางชุดข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศและข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องเป็นหลัก เพื่อให้เรื่องดำเนินไปราวกับติดตามสายตาของผู้เขียน แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีวิธีการเลือกใช้กลวิธีที่หลากหลายในการเล่าถึงพื้นที่โดยคำนึงถึงจุดประสงค์สำคัญ นั่นคือ การให้ความรู้เกี่ยวกับเทศะ

นอกจากการเขียน “เทศะอื่น” จะเป็นเครื่องยืนยันภูมิรู้ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ของผู้เขียนชาวพม่าแล้ว ยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นสำนึกและการตระหนักต่อ “ความเป็นเรา” และ “ความเป็นเขา” ในมโนสำนึกของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าอันเกิดจากการเดินทางและการค้นพบด้วยเช่นกัน ในระหว่างที่เดินทางเคลื่อนที่ไปยังประเทศตะวันตก มินธุหวุ่นบรรยายภูมิทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเคลื่อนที่ในพื้นที่ (spatial movement) ที่สวนทางกับการเคลื่อนที่ในจินตนาการที่สะท้อนผ่านภาพความหวนหาอดีตและแผ่นดินแม่

> นับตั้งแต่ เรือ “พะโค” จากประเทศเมียนมามา ล่องมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ยังที่ตั้งเกาะศรีลังกา จนกระทั่งในเวลานี้ที่แล่นผ่านศรีลังกา ล่องมาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือจนถึงเกาะโซโคตรา [Socotra] ณ ปากทางเข้าทะเลแดง เมื่อพ้นจุดจอดในอ่าวเบงกอลและมาถึงจุดจอดเรือในทะเลอาระเบียน คลื่นลมทะเลนั้นยังคงไม่แรงเกินและไม่อ่อนเกินเช่นก่อนหน้า แม้ฟ้าจะดูครึ้มเล็กน้อย แต่กลับไร้ฝน...

วันถัดมา ข้าพเจ้ารู้สึกปวดเมื่อยในจุดที่ฉีดยาไปอยู่บ้าง จึงรับประทานยา...ไม่นานนัก เกิดรู้สึกอยากสูบบุหรี่ขึ้นมา ทั้งยังนึกอยากกินหมาก ข้าพเจ้าห่างจาก “อิจฉิตำ” หรือความอยากมาร่วมสัปดาห์ ทำได้แต่เพียงนึกฝันถึงบุหรี่ชิโย ทุกครั้งหลังมื้ออาหาร เคยมีโญ มยะเป็นเพื่อนสูบบุหรี่ แต่เวลานี้ เขากลับไม่ได้มาด้วย พี่สาวของข้าพเจ้าที่ห่อคำหมากให้เสมอก็อยู่ที่หมู่บ้าน กระทั่งคุณป้าที่ข้าพเจ้าเคยขอคำหมากอยู่เสมอก็อยู่ที่ย่างกุ้ง ข้าพเจ้าได้แต่คิดว่าหากมีคนที่จะส่งบุหรี่สักมวนหมากสักคำมาถึงบนเครื่องบินแบบเร่งด่วนได้ จะดีสักเพียงใด

(Min Thu Wun, 1936/2016, p. 125)

ตัวบทข้างต้นของมินธุหว่านี้ เห็นได้ชัดว่าใช้วิธีการเล่าสลับระหว่างการเคลื่อนที่ไปในพื้นที่แปลกถิ่น โดยมีจุดหมายคือตะวันตกเพียงอย่างเดียว แต่การรำพันถึงห้วงคำนึงและความปรารถนาในจิตใจนั้น กลับเป็นการเคลื่อนที่ไปยังตะวันออกอันเป็นทิศทางตรงกันข้าม กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ โดยนัยแฝง การเคลื่อนที่เดินทางไปสู่ตะวันตก ก็มิได้เป็นเพียงการเคลื่อนที่ไปในพื้นที่ (spatial movement) แต่เพียงเท่านั้น หากยังเป็นการเคลื่อนที่ไปในเวลาแห่งความก้าวหน้า (time of progress) ด้วยตะวันตกคือสัญญะของเวลาแห่งจักรวรรดิ (imperial time) ดังนี้แล้ว การเคลื่อนที่กลับไปยังตะวันออกผ่านความทรงจำ หรือกลับไปในอดีตอันหวนหา ย่อมแสดงการเดินทางย้อนกลับไปสู่อดีตอันล้าหลัง

อย่างไรก็ตาม หากเรามองว่าการเดินทางในจินตนาการของมินธุหว่านเป็นการโต้กลับการให้ความหมายต่อพื้นที่และเวลาแบบจักรวรรดิ เราอาจตีความได้ว่า ในที่นี้การเคลื่อนที่ทางพื้นที่ไปยังตะวันตกนั้น ถูกนำเสนอในลักษณะที่ปราศจากรายละเอียดชัดเจน ไร้ความรู้สึกหรือความหมายพิเศษ ทั้งยังก่อให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวดไม่สบายทางกายอันมีเหตุมาจากอาการเมาเรือ ในขณะที่การย้อนกลับไปในความทรงจำกลับเต็มไปด้วยรายละเอียดของบ้านเกิด ความเคยชิน และคนรู้จัก แม้จะถูกนำเสนอผ่านความเจ็บปวดทางกายที่เกิดขึ้นจริงระหว่างการเดินทางไปตะวันตก ผ่านความรู้สึกขาดโหยหา และปรารถนาที่ไม่สามารถเติมเต็มได้ ณ ห้วงเวลาระหว่างการแยกจาก แต่กล่าวได้ว่า การเดินทางไปตะวันตกของผู้เขียนนำมาสู่การจากพรากจาก “ตัวตน” อันขับเน้นให้เห็นความเป็นตัวตนนั้นชัดเจนมากกว่าปกติ ลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ยังพบในข้อเขียนของมินธุหว่านอีกหลายคำรบ อาทิ เมื่อเขาบรรยายถึงภูมิประเทศของทะเลทรายและกรุงไคโรขณะเดินทางเที่ยวชมในประเทศอียิปต์

ข้าพเจ้ามองเห็นต้นตาลทะเลทราย[14]ปลิวไหวในกระแสลมหมุนอยู่ไกลๆ เป็นระยะ และอีกหลายครั้งยังมองเห็นต้นหางนกยูงสีแดงเพลิงในเมืองสุเอซ ช่างดูคล้ายกับยามพายุฤดูร้อนพัดกรรโชกในช่วงรอยต่อเดือนดะบาวง์และเดือนดะกูของบ้านเรายิ่งนัก...

แม่น้ำไนล์ คือ มารดาผู้รินรดและหล่อเลี้ยงดูแลให้พื้นที่บางส่วนของมหาทะเลทรายซาฮาราได้ชุ่มชื้นเขียวชอุ่ม สายน้ำสีขุ่นสายนี้ คือน้ำนมอันหวานมันแห่งมารดาสำหรับชาวอียิปต์ทั้งปวง พระคุณของแม่น้ำไนล์นั้นเล่าก็ยิ่งใหญ่อเนกอนันต์ สายน้ำคูคลองสาขาที่เกี่ยวพันเลี้ยวลดเป็นโยงใยรอบกรุงไคโรนั้น ล้วนปริ่มเต็มได้ด้วยน้ำนมแห่งแม่น้ำไนล์ ครั้นได้ดื่มน้ำนมแม่บรรดาข้าวฟ่าง ข้าวโพด ฝ้าย อ้อย และอินทผลัมที่เติบโตอย่างแห้งแล้งหมองหม่นพลันคืนโฉมงดงามชวนให้เบิกบานใจ ราวกับกวักมือเรียกสิงสาราสัตว์อยู่ไหวๆ เราเดินทางมาถึงในเดือนต่อตะลึง ในฤดูที่ข้าวโพดกำลังเป็นเม็ดเต็มฝักและผลอินทผลัมกำลังสุกเปล่งเต็มทะลาย หากพื้นที่แล้งฝนขาดน้ำในประเทศเมียนมาของเราสามารถหล่อเลี้ยงด้วยธารน้ำนมเช่นนี้ได้ จะดีสักเพียงใดหนอ หากสามารถนำลำคลอง ฝายเก็บน้ำ ลา และอูฐจากประเทศอียิปต์กลับไปยังประเทศเมียนมาของเราได้ จะดีสักเพียงใดกัน

(Min Thu Wun, 1936/2016, pp. 129-130)

การบรรยายภูมิประเทศและวิถีเกษตรกรรมของชาวอียิปต์ในสายตาของมินธุหวุ่น โดยตัดสลับกับการบรรยายเปรียบเทียบภาพภูมิประเทศของประเทศเมียนมา แผ่นดินแม่ของผู้เขียน เป็นลักษณะที่ปรากฏเสมอในตัวบทการเดินทางของมินธุหวุ่น กลวิธีเช่นนี้ไม่เพียงแต่เป็นการขยายความเปรียบเทียบข้อมูลความเหมือนต่างของเทศะอื่นให้เกิดในมโนภาพและความเข้าใจที่คุ้นเคยของผู้อ่านชาวพม่า แต่ยังขับเน้นให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของเทศะอื่นและเทศะของตน กล่าวอีกอย่างคือ “ความเป็นอื่น” และ “ตัวตน” ให้เด่นชัดมากขึ้น ทั้งยังขับกลิ่นอายของความหวนหาพื้นภูมิแห่งที่และรากเหง้าของตัวตนไปพร้อมกัน

ดังที่ได้สาธกอธิบายมาข้างต้นนี้ การเล่าบรรยายเทศะอื่นไม่เพียงแต่เป็นการให้ข้อมูลทางภูมิศาสตร์แก่ผู้อื่นเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นการให้ข้อมูลความรู้เชิงสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัยที่นักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าเล็งเห็นและตระหนักว่าเป็นทุนทางปัญญาที่สำคัญจำเป็นและควรค่าแก่การเผยแพร่ถ่ายทอดต่อไปในวงกว้าง อย่างไรก็ดี นอกเหนือไปจากการบรรยายพื้นที่ทางภูมิศาสตร์กายภาพข้างต้น ยังมี “เทศะ” อีกประเภทหนึ่งที่ถูกเน้นย้ำนำเสนอเป็นพิเศษในฐานะ “พื้นที่สมัยใหม่” อันเป็นภาพตัวแทนของความเจริญก้าวหน้า นั่นคือ “พื้นที่เมือง” (urban space)

---

[14] “ต้นตาลทะเลทราย” แปลตรงเพื่อเก็บรูปคำจากภาษาพม่าว่า သဲထန်းပင် หมายถึง “ต้นปาล์ม” ในที่นี้ ใช้วิธีการแปลตรงเพื่อคงให้เห็นวิธีการถ่ายโอนข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ไม่ปรากฏในวัฒนธรรมพม่าในช่วงแรกรับองค์ความรู้ใหม่จากวัฒนธรรมอื่น

นาครทัศนา (Gaze on urban spaces)

หากการจ้องมองพื้นที่อื่นเป็นวิธีการประกอบสร้างความหมายของความเป็นอื่นแล้ว พื้นที่ “เมือง” (urban space) อาจนับได้ว่าเป็นภาพแทนอีกชุดหนึ่งของการประกอบสร้างความหมายต่อพื้นที่อันแสดงนัยถึงความเจริญก้าวหน้าและความเป็นสมัยใหม่ แม้ว่า “เมือง” ไม่ใช่พื้นที่ใหม่ที่ถูกเล่าถึงในตัวบทวรรณกรรม แต่อาจกล่าวได้ว่า แง่มุมธรรมดาของชีวิต “เมืองสมัยใหม่” (modern city) กลับเริ่มเป็นที่สนใจและกล่าวถึงในงานเขียนตะวันตกนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา (Thompson, 2019, pp. 301-303)

อนึ่ง เมื่อสังเกตวรรณกรรมการเดินทางจากนักเดินทางชาวตะวันออกไปยังตะวันตกนั้น ยังพบการเล่าถึงเมืองสมัยใหม่ด้วยเช่นเดียวกัน อาทิ ในงานศึกษาเรื่อง **Travels to Europe: Self and Other in Bengali Travel Narratives, 1870-1910** โดย Simonti Sen (2015) ได้กล่าวถึงการนำเสนอภาพความเป็นเมืองของอังกฤษ ในฐานะ “ความเป็นเมืองในอุดมคติ” ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดสะอ้าน สวยงาม ทันสมัย และเป็นเมืองอุตสาหกรรม อันตรงกันข้ามกับเมืองในมาตุภูมิของนักเขียนชาวเบงกาลีในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คล้ายคลึงกับการนำเสนอภาพเมืองในอังกฤษ ในงานเขียนของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และ มินธุหวุ่น ที่นำเสนอภาพความเป็นเมืองสมัยใหม่ของตะวันตกในฐานะภาพอุดมคติของความทันสมัยและเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการค้า ทางวิทยาการ และทางวัฒนธรรม

ทั้งนี้ เมื่อกล่าวถึง “เมืองสมัยใหม่” ในที่นี้ ให้กำหนดหมายถึง เมืองในตะวันตกที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมและที่ซึ่งแสดงถึงลักษณะของวัฒนธรรมการบริโภคนิยมและทุนนิยมองค์ประกอบหนึ่งสำคัญอีกประการของเมืองสมัยใหม่ในยุโรปที่มักปรากฏในตัวบทวรรณกรรมตะวันตกหลังปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น ยังมี “ฝูงชน” (crowd) หรือกระแสชนอันมิอาจระบุลักษณะของปัจเจกได้รวมอยู่ด้วย โดยหากสังเกตการนำเสนอความเป็นเมืองในตัวบทวรรณกรรมตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แล้ว ยังต้องไม่ลืมกล่าวถึงตัวละคร “le flâneur” (เลอ ฟลาเนอร์) หรือ “นักเดินเมือง” ที่มักสวมบทบาทผู้เล่าเรื่อง (narrator) ผ่านมุมมองการสำรวจเมืองและฝูงชนในระหว่างเดินถนนสำรวจเมืองนั้นอย่างไม่มีจุดหมาย เนื่องจากเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเล่าเรื่องความเป็นเมืองเช่นกัน (Thompson, 2019, pp. 306-307)

“เลอ ฟลาเนอร์” หรือ “นักเดินเมือง” เป็นคำที่ปรากฏขึ้นในงานเขียนของ Charles Baudelaire กวีชาวฝรั่งเศสแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในบทความเรื่อง **Le peintre de la vie moderne** [จิตรกรแห่งชีวิตสมัยใหม่] คำว่า flâneur ในภาษาฝรั่งเศสมาจากคำกริยาว่า flâner เดิมมีความหมายว่า “ใช้เวลาโดยเปล่าประโยชน์” แต่ต่อมาใช้ในความหมายว่า “เดินโดยไร้จุดหมายปลายทางและไม่รีบร้อน” (Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales, n.d.,

Definition 1) โดยโบดแลร์กล่าวถึง “ฟลาเนอร์” ในฐานะ “นักเดินเมือง” ผู้เดินชมเมืองท่ามกลางกระแสชนในท้องถนนของเมืองปารีสในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และสังเกตการณ์มองผู้คน ทิวทัศน์ และสิ่งที่เกิดขึ้นรายรอบโดยละเอียด โดยมิได้เข้าไปแทรกแซง กล่าวให้ชัดคือ โบดแลร์นำเสนอ “ฟลาเนอร์” ในฐานะนักเขียนและจิตรกรผู้วาดภาพชีวิตสมัยใหม่ นักเดินเมืองตามนิยามของโบดแลร์นั้นเป็นนักเดินทางผู้มีทัศนะเปิดกว้าง สนใจใคร่รู้โลกทั้งใบ ปรารถนาที่จะรู้ เข้าใจ และชื่นชมทุกสิ่งสรรพ์บนพื้นผิวโลกใบนี้ (Baudelaire, 2010, pp. 11-13) ลักษณะเด่นของ “ฟลาเนอร์” คือ การเป็น “คนของโลก” ผู้เปี่ยมไปด้วยความสนใจใคร่รู้และการเป็นนักสังเกตการณ์ท่ามกลางฝูงชน (Borisenkova, 2017, p. 77) แนวคิดเรื่อง “นักเดินเมือง” และ “ฝูงชน” ของโบดแลร์ ได้รับแรงบันดาลใจมากจากเรื่องสั้นของ Edgar Allen Poe นักเขียนเรื่องสั้นชื่อก้องชาวอเมริกัน เรื่อง “The Man of the Crowd” (1840) โดยภาพตัวแทนของนักเดินเมืองและฝูงชนจากงานเขียนของโพได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดเมืองสมัยใหม่และภาพของฝูงชนนิรนาม (anonymous crowd) ทั้งยังถูกนำไปอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจของเมืองปารีสในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยวอลเตอร์ เบนจามินนักปรัชญาชาวเยอรมัน (Walter Benjamin) ในบทความเรื่อง “On Some Motifs in Baudelaire” (1968) ที่พยายามตั้งประเด็นถกเถียงเรื่องการฉวยใช้พื้นที่เมือง (urban space appropriation) อีกด้วย (Borisenkova, 2017, pp. 76-78)

ในประเด็น ภูมิประเทศทัศนา ที่ได้นำเสนอไปข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้กล่าวถึงสายตาของนักเขียน/นักเดินทางที่จับจ้องไปพื้นที่ใหม่ โดยมีนัยกล่าวถึงการบรรยายภูมิประเทศในเชิงภูมิศาสตร์กายภาพ ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่เป็นการกวาดสายตา (eye-sweeping gaze) มองไปยังพื้นที่ที่ถูกค้นพบที่เรียกว่า “การสำรวจแบบข้าผู้ครองราชย์เหนือสรรพสิ่ง” แต่เมื่อสังเกตกลวิธีการเล่าถึงเมืองในตัวบทที่ใช้ในการศึกษาแล้ว พบว่าแม้จะมีลักษณะการมองและเล่าแบบกวาดสายตาเช่นกัน แต่วิธีการเล่าที่ใช้นั้นกลับไม่ได้เป็นการบรรยาย (description) ลักษณะของพื้นที่แต่เพียงอย่างเดียว หากยังเป็นการเล่าเรื่อง (narration) โดยเฉพาะประสบการณ์ส่วนตนในระหว่างการเดินสำรวจเมือง ผ่านสายตาของนักเขียน/นักเดินทางชาวพม่าที่สวมบทบาทคล้ายคลึงกับ “ฟลาเนอร์” ของโบดแลร์ดังที่กล่าวถึงข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่มุมของการเป็นนักเดินเมืองที่ “สนใจใคร่รู้” และ “เป็นนักสังเกตการณ์ในฝูงชน” ทั้งยังเผยให้เห็นทัศนะของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าต่อความเป็นเมือง รวมไปถึง นัยของความรู้ที่ถ่ายทอดผ่านเทศะประเภท “เมืองสมัยใหม่” อีกด้วย

“ความเป็นเมือง” ประการแรกของอังกฤษที่ถูกสังเกตเห็น คือ ลักษณะทางกายภาพของความเป็นเมือง โดยความเป็นเมืองในทัศนะของผู้ประพันธ์ชาวพม่าเริ่มจากการบรรยายลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตามสายตาที่กวาดไปพบ เมืองลอนดอนจึงถูกบรรยายด้วยลักษณะของสิ่งปลูกสร้างทั้งบ้านเรือน ตึกสูง และร้านค้า รวมไปถึงโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งยังไร้ซึ่งพื้นที่สีเขียวทางธรรมชาติที่หนาแน่น ตรงกันข้ามกับทิวทัศน์ที่พบในพื้นที่ชนบท

> ประเทศอังกฤษนั้นไม่ได้มีความเขียวชอุ่มร่มรื่นนักแต่มีประชากรหนาแน่น จึงอาจเรียกได้ว่ามนุษย์ได้กลืนป่าไปแล้ว มองไปทางใดก็เห็นเพียงตึกรามบ้านช่องเต็มไปหมด ทางคนเดิน ทางรถยนต์ ทางรถไฟ เกี่ยวพันกันไม่ต่างจากอวนตาข่าย ดังนี้แล้ว หากต้องกล่าวถึงประเทศอังกฤษ ก็ไม่อาจนึกถึงความเขียวขจีรกครึ้มใดได้ แต่ย่อมนึกถึงป่าตึกป่าคนที่เต็มไปด้วยผู้คนและสิ่งปลูกสร้าง นอกจากนี้ ประเทศอังกฤษยังไม่ใช่ประเทศเกษตรกรรม แต่เป็นประเทศอุตสาหกรรม สินค้าส่งออกของประเทศได้แก่ เหล็กกล้าและถ่านหิน จึงเป็นประเทศที่เรียกได้ว่าเป็นประเทศที่ก่อสร้างโรงงานมากมายเป็นประเทศแรกและมีขนาดใหญ่ที่สุด
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 93-98)

อุปลักษณ์ของ “ป่าตึก” (တိုက်ေတာ) และ “อวนตาข่าย” (ပိုက်ကွန်) ที่ซอจีเลือกใช้จึงฉายให้เห็นภาพของเมืองสมัยใหม่ที่มีสิ่งปลูกสร้างแน่นหนา พันพาดด้วยเครือข่ายเส้นทางคมนาคม อันเป็นภาพตรงข้ามอย่างชัดเจนกับ “บ้านป่า” อันดิบเถื่อน รกร้างและล้าหลัง นอกจากนั้น เมืองสมัยใหม่ยังคลาคล่ำไปด้วยมหาชน ดังเมื่อแรกถึงกรุงลอนดอน ซอจีได้บรรยายลักษณะความเป็นเมืองไว้ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านภาพของ “ฝูงชน” มหาศาล ที่ดึงดูดสายตาและความสนใจของผู้เขียนไว้ได้ในทันที

> ทันทีที่รถของเราออกจากสถานีลิเวอร์พูล ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบแล้วว่าถึงที่ใดแล้ว รู้แค่ว่าเดินทางมาได้ราวสองชั่วงตึกนับจากตึกที่มีอยู่สองฟากถนน ระหว่างที่รถของเราแล่นอยู่นั้น สองข้างทางมีผู้คนพลุกพล่าน จะมองไปทางใดก็เห็นเพียงแค่คนและตึก ข้าพเจ้าได้แต่รำพึงว่า มีแต่คนเต็มไปหมด มีแต่คนเต็มไปหมด สองฟากฝั่งถนน ก็มีแต่คน ในร้านค้าก็คน นอกร้านค้าก็คน ชั้นบนรถเมล์ ชั้นล่างรถเมล์ก็มีแต่ผู้คนเดินไปมา เบียดกันแทรกกันไปมา บ้างก็ออกมาจากใต้ดิน บ้างก็ลงไปใต้ดิน ผู้คนเหล่านั้น มีทั้งคนที่ออกมาจากรถไฟใต้ดินที่อยู่ในอุโมงค์ใต้ดิน คนที่ขึ้นรถไฟใต้ดิน และคนที่ลงจากรถไฟใต้ดิน จำนวนประชากรในลอนดอนและปริมณฑลมีประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรพม่าทั้งประเทศหรือประมาณ 850,000 คน
>
> (Zawgyi, 1941/2016, p. 29)

ภาพของฝูงชนที่ไม่สามารถระบุตัวตนได้ คือ สัญญะของความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่เคลื่อนไหวไปตามกระแสธารของการพัฒนาในมิติกาลเวลาแบบอุตสาหกรรมและทุนนิยม ซอจีนำเสนอภาพของ “ฝูงชน” ในฐานะพลังงานที่ขับเคลื่อนเมืองให้มีชีวิตและเดินหน้าอย่างไม่หยุดนิ่ง ในขณะที่นักเดินเมืองเดินผ่านฝูงชนที่เดินขวักไขว่อยู่อยู่ตามท้องถนนเป็นฉากหลังนั้น ภาพนักเดินเมืองที่สำรวจภูมิ

ทัศน์เมือง สังเกตการณ์ร้านค้า ก็ฉายให้เห็นภาพของนักบริโภคทางสายตาที่กระหายใคร่รู้ภูมิทัศน์ความเป็นเมืองไปพร้อมกัน

> ห้องเสื้อฮูน ห้องเสื้อเบอร์ตัน ร้านรองเท้าดอลซิส ต่างก็เปิดร้านสาขาทั่วประเทศอังกฤษ เช่นเดียวกับห้างวูลเวิร์ธและไลออนส์ นี่ล้วนเป็นพยานหลักฐานซึ่งแสดงให้เห็นอำนาจเงินทุนและความสามารถในการบริหารจัดการของชาวตะวันตก อำนาจของเงินทุนนั้นสำคัญเพียงไร ความสามารถในการบริหารจัดการจะดีเพียงไร หากอยากทราบคำตอบเหล่านี้ ต้องเดินต่อไปอีกราว 5 นาที จะมีเรื่องที่พึงทราบ เรื่องนั้นก็มิใช่เรื่องอื่นใด แต่เป็นร้านหนังสือที่อยู่ตลอดสองข้างทางซ้ายและขวาบนถนนแชริงครอส
>
> ...หากเดินถึงแยกทราฟัลการ์ สถานีรถไฟแชริงครอสก็อยู่ไม่ไกลแล้ว บริเวณจัตุรัสทราฟัลการ์ยามแดดร่มลมตกช่วงบ่าย จะเต็มไปด้วยนกพิราบและผู้คนที่มาให้อาหารนกพิราบ เรียกได้ว่าเป็นคลื่นนกพิราบเลยทีเดียว แต่ทั้งคนให้อาหารและนกต่างไม่ส่งเสียงดังแม้แต่น้อย สถานีรถไฟแชริงครอสที่อยู่ฝั่งตรงข้ามก็เต็มไปด้วยกระแสชนจำนวนมาก บ้างก็เป็นคนที่มารอรถไฟเพื่อข้ามฝั่งไปยังอีกฟากของแม่น้ำเทมส์ บ้างก็มุ่งหน้าไปยังถนนฟลีทที่เต็มไปด้วยสำนักหนังสือพิมพ์มากมาย บ้างก็เดินข้ามไปยังถนนเขื่อนริมน้ำวิคทอเรีย บ้างก็ข้ามไปยังฝั่งทำเนียบรัฐบาลที่เรียกว่าไวท์ฮอลล์ บ้างก็เตรียมตัวข้ามไปยังฝั่งตะวันตกของลอนดอนที่มีผู้คนแน่นขนัด ฝูงชนเหล่านี้ต่างออกเดินตัดออกมาจากสถานีแชริงครอสราวกับกระแสคลื่น ทันใดนั้น ก็มีฝูงคนกลุ่มใหม่ที่เพิ่งมาถึงสถานีรถไฟเติมเข้ามาอีก จึงแลดูเหมือนคลื่นลูกใหม่ที่ซัดต่อจากคลื่นลูกเก่าที่คลายเกลียวบนผืนน้ำ ด้วยเหตุนี้ จึงพอจะพูดได้ว่าถนนแชริงครอสนั้น เต็มไปด้วยผู้คนอยู่เสมอ
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 52-54)

ตัวอย่างข้างต้นมาจากบทความเรื่อง “ถนนใหญ่สายหนึ่งในลอนดอน” (1941) ซึ่งเป็นหนึ่งในบทความที่นำเสนอสายตาของ “นักเดินเมือง” ได้ชัดเจนที่สุดเรื่องหนึ่ง ซอจีในฐานะนักเดินทาง/นักเขียน เล่าประสบการณ์การเดินชมเมืองบนถนนใจกลางเมืองลอนดอนตลอดทั้งสาย ผู้เขียนเล่าผ่านสายตาของ “นักเดินเมือง” ที่สังเกตสังการายละเอียดร้านค้าประเภทต่างๆ ตั้งแต่ร้านอาหาร ร้านน้ำชา ร้านสินค้าแฟชั่นประเภทเสื้อผ้าและรองเท้า ห้างสรรพสินค้าประเภทร้านสาขา ร้านหนังสือ ไปจนถึงสวนสาธารณะ สถานเอกอัครราชทูต และอนุสาวรีย์สำคัญกลางเมือง ผู้อ่านสามารถมองเห็นสถานที่ดังกล่าวไปตามมุมมองและจังหวะเล่าของนักเดินเมืองที่ค่อยๆ เดินไปตามเส้นทาง และหยุดความสนใจตามร้านค้าหรือสถานที่ต่างๆ รวมไปถึงภาพของฝูงชนที่เคลื่อนที่และหยุดราว “กระแสคลื่น” ในขณะที่สายตาของนักเดินเมืองทำให้ผู้อ่านรู้สึกราวถูกดูดกลืนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

เมืองแห่งนี้ แต่การแสดงความคิดเห็นของนักเดินเมืองยังคงเว้นระยะห่างกับเมืองนั้น และสวมบทบาทเพียงนักสังเกตการณ์ผู้ตื่นตาตื่นใจและละเอียดลออเพียงเท่านั้น โดยภาพสำคัญที่ฉายให้เห็น คือภาพของเมืองลอนดอนในฐานะเมืองสมัยใหม่ ที่ขับเคลื่อนด้วยเศรษฐกิจทุนนิยมและฝูงชนที่ไม่หยุดนิ่ง

ความเป็นเมืองสมัยใหม่แบบสังคมอุตสาหกรรมอันขับเคลื่อนด้วยเศรษฐกิจแบบทุนนิยมยังถูกสื่อผ่านระบบเศรษฐกิจและการเงินที่ปรากฏในวิถีชีวิตประจำวันอีกด้วย โดยเฉพาะเมื่อลอนดอนได้กลายมาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจสำคัญในอังกฤษและยุโรปในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงดึงดูดผู้คนจำนวนมากให้เข้ามาทำงานและอยู่อาศัย ดังเช่นเต้ะปัน หม่าวง์ วะที่สังเกตเห็นรูปแบบธุรกิจห้องเช่ารายวันและรายสัปดาห์ในลอนดอนระหว่างการหาที่พักชั่วคราว และพบว่าธุรกิจเช่นนี้เป็นเรื่องแปลกใหม่ที่ไม่คุ้นเคยสำหรับชาวพม่า

> จะต้องเขียนถึงบ้านเช่าในเมืองลอนดอนสักนิดหนึ่ง เมื่อแรกที่มาถึงเมืองลอนดอนใหม่ ๆ เรื่องบ้านเช่าในเมืองลอนดอนนี้นับเป็นหนึ่งในเรื่องที่ข้าพเจ้าพบว่าแปลกประหลาดในความคิดของคนพม่า ทั้งเมืองลอนดอน เต็มไปด้วยโรงแรม ร้านค้า และบ้านเช่าจำนวนมาก ตามทางแยกและถนนสายหลักที่มีผู้คนสัญจรไปมาเป็นจำนวนมากนั้น ก็มองเห็นเพียงแค่ร้านค้าและโรงแรมตลอดทาง ส่วนในตรอกซอกซอยส่วนใหญ่นั้น กลับพบแต่เพียงบ้านเช่า บ้านเช่าหรูหราพวกนี้หากไม่ใช่คนมีฐานะร่ำรวยบางคน ก็เป็นบริษัทสักบริษัทที่สร้างไว้แล้วปล่อยให้เจ้าของบ้านเช่าเช่า จากนั้นผู้เจ้าของบ้านเช่าก็มักจะปล่อยห้องให้ผู้ต้องการเช่ารายย่อยต่อ ในเมืองลอนดอนนี้ การปล่อยเช่านับเป็นธุรกิจที่แพร่หลายชนิดหนึ่ง...ผู้ให้เช่าห้องส่วนใหญ่เป็นหญิงโสดสูงวัยและแม่หม้ายซึ่งมีหญิงสูงวัยชาวฝรั่งเศสรวมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ผู้เช่าห้องนั้นก็เป็นคนทำงานเช่นเดียวกับทุกคน อย่างไรก็ตาม พอเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเงินขึ้นมา แม้จะสนิทสนมกันเพียงใด ก็ไม่มีทางที่จะยอมเสียเปรียบกัน คำว่าเกรงใจนั้นไม่เคยได้ยินเลยสักครั้ง ต่างจากคนพม่าที่เป็นคนช่างเกรงใจจนต้องเสียเปรียบอยู่บ่อยครั้ง
>
> (Theippan Maung Wa, 1941/2014, pp. 49-50)

เต้ะปัน หม่าวง์ วะ สังเกตเห็นการทำธุรกิจบ้านพักเรือนแรมจากการกวาดสายตามองพื้นที่เมืองและที่พักอาศัย ผู้เขียนอธิบายให้ข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจเช่าที่พักที่พบในลอนดอนโดยละเอียด ทั้งยังตั้งข้อสังเกตทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการจัดการบริหารเงินได้อย่างน่าสนใจ เมื่อเขากล่าวถึงลักษณะทางเพศสภาพและชาติพันธุ์ของผู้ให้เช่าที่โดยมากแล้วมักเป็นหญิงโสดสูงหรือแม่หม้าย และโดยส่วนใหญ่มักเป็นชาวฝรั่งเศส รวมถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเงินระหว่างชาวพม่าและชาวตะวันตก ข้อมูลเหล่านี้ถือเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการประกอบธุรกิจของชาวอังกฤษต่อผู้อ่านชาวพม่าโดยตรง

ความเป็นเมืองสมัยใหม่ของมหานครลอนดอนยังถูกนำเสนอในแง่มุมของการเป็นศูนย์กลางของจักรวรรดิด้วย แม้เราได้สาธกมิติของการค้าและเศรษฐกิจของมหานครลอนดอนไปแล้วข้างต้น แต่มิติของการเป็นเมืองศูนย์กลางของจักรวรรดินั้นยังแสดงออกผ่านความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่รวมเอาผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติเข้าไว้ด้วยกัน เช่น เต้ะปัน หม่าวง์ วะ กล่าวถึงประเด็นนี้ผ่านข้อสังเกตเกี่ยวกับร้านอาหารนานาชาติ ทั้งจีน อินเดีย พม่า และร้านอาหารยุโรปชาติต่างๆ ที่พบได้ในกรุงลอนดอน รวมถึงตัวบทของซอจีเมื่อกล่าวถึงกล่าวถึงย่านศูนย์กลางของสโมสรและสำนักงานการค้าในเครือจักรวรรดิกลางกรุงลอนดอน

> เมื่อพักผ่อนในสวนสาธารณะสักครู่แล้วเดินต่อ ก็จะพบย่านที่รวมเอาสถานเอกอัครราชทูตแคนาดา สถานเอกอัครราชทูตแอฟริกาใต้ ตึกสโมสรจักรวรรดิอังกฤษ และบริษัทเดินเรือต่างๆ ไว้ด้วยกัน เรียกได้ว่าย่านนี้ได้รวมเอาผลผลิตสำคัญๆ จากจักรวรรดิอังกฤษไว้ก็ไม่ผิดนัก เนื่องจากเป็นสถานที่พบปะสมาคมของสมาชิกสโมสรสารพันที่จะมารวมตัวกันเพื่อเจรจากิจการความก้าวหน้าอันเกี่ยวเนื่องกับจักรวรรดิ และเพื่ออ่านหนังสือสัญญากว่าสองแสนเรื่องที่เขียนเกี่ยวเนื่องกับจักรวรรดิ ย่านนี้จึงเป็นสถานที่จัดการกิจการการค้าและการเดินเรือที่จะเข้าไปในพื้นที่อาณานิคมของจักรวรรดิบริติช
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 48-57)

การเดินเมืองของซอจีจึงเป็นการเดินเข้าไปเพื่อส่องสำรวจอาณาบริเวณของลอนดอนในฐานะศูนย์กลางแห่งจักรวรรดิทั้งโดยนัยตามตัวอักษรและโดยสัญลักษณ์อย่างชัดเจน สายตาส่องสำรวจของนักเดินเมืองชาวพม่าเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเทศะเมืองแทบในทุกมิติ ทั้งมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางภูมิศาสตร์ และมิติทางวัฒนธรรม ข้อมูลเหล่านี้ช่วยในการประเมินมองลอนดอนในฐานะศูนย์กลางแห่งจักรวรรดิสำหรับผู้อ่านชาวพม่าเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับตะวันตกในฐานะศูนย์กลางของเทศะโลกกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20

อย่างไรก็ดี มิได้มีเพียงแค่ภาพของเมืองแห่งการค้าและเศรษฐกิจที่ถูกมองผ่านสายตาของ “นักเดินเมือง” เพียงเท่านั้น หากแต่ยังมีการเลือกหยิบยกองค์ประกอบบางอย่างของ “เมือง” ขึ้นมาสะท้อนจินตนาการต่อความทันสมัยและความเจริญของพื้นที่เมืองด้วย โดยเฉพาะประเด็นการจัดการพื้นที่ภายในเมือง อันได้แก่ การจัดระเบียบสังคม การจัดสรรพื้นที่สาธารณะ และการจัดสรรพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน

แท้จริงแล้วนั้น ภายหลังสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งที่ 2 ในปี 1852 ที่เมืองย่างกุ้งถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรบริติช-ราช เมืองย่างกุ้งได้ถูกพัฒนาเป็นเมืองท่าสำคัญในการทำการค้า

ของอังกฤษ แผนการพัฒนาปรับปรุงเมืองย่างกุ้งให้เป็นเมืองสมัยใหม่จึงถูกบรรจุเข้าไว้ในแผนพัฒนาเมืองโดยรัฐบาลอาณานิคมระหว่างทศวรรษที่ 1850-1920 แต่การพัฒนาเป็นไปอย่างล่าช้าและไม่สามารถบรรลุป้าหมายของแผนได้เมื่ออัตราการเติบโตของจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดอันเนื่องมาจากการนำเข้าแรงงานชาวอินเดียเป็นจำนวนมาก (Pearn, 1939) นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าชนพื้นเมืองพม่าเป็นเพียงประชากรส่วนน้อยและถูกจัดอยู่ในลำดับชั้นล่างสุดของสังคมอาณานิคมในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 การพัฒนาย่างกุ้งให้กลายเป็นเมืองอาณานิคมสมัยใหม่ (colonial urban space) จึงไม่ได้ช่วยให้ชนพื้นเมืองเข้าถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานและพื้นที่สาธารณะได้อย่างเต็มที่ จะมีก็เพียงแต่ชาวพม่าพื้นเมืองที่ได้รับการศึกษาและเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการอาณานิคมที่ได้รับสิทธิอันจำกัดในการเข้าถึงสาธารณูปโภคบางส่วน ในขณะที่คนพื้นเมืองส่วนใหญ่ที่อยู่ในชนชั้นระดับล่าง ถูกจัดสรรให้อยู่ในพื้นที่เสื่อมโทรมรอบมหานครย่างกุ้ง (Osada, 2016)

ภายใต้บริบทสังคมอาณานิคมดังกล่าว จึงไม่ใช่เรื่องแปลก หากการจัดการระเบียบสังคมจะอยู่ในความสนใจลำดับต้นๆ ของนักเขียนชาวพม่า ในกรณีของการจัดระเบียบสังคมเมือง ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วในเบื้องในประเด็นภาพแทนชาวตะวันตกผู้รักษาระเบียบกฎเกณฑ์ ในที่นี้จึงจะขอยกตัวบทบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับการรักษาระเบียบวินัยในพื้นที่เมืองมาแสดงให้เห็นเพิ่มเติม

> เรื่องความสะอาดในท้องถนนเองก็เป็นเรื่องที่ควรชื่นชมเช่นกัน มิใช่แค่ทางรัฐบาลที่เอาจริงเอาจังในการตรวจตราเพียงเท่านั้น แต่ดูเหมือนว่าผู้คนเองก็นิยมความสะอาดสะอ้านเช่นกัน ลอนดอนฝั่งตะวันตกและกลางเมืองนั้น มีประชากรกว่าสี่ถึงห้าหมื่นคน แม้จะบอกว่าในพื้นที่ที่ประชากรมากเพียงนี้คงจะสกปรกแน่ แต่กลับเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยากในลอนดอน แต่ถึงกระนั้น ข้าพเจ้าไม่ได้หมายความว่า การที่ลอนดอนไม่สกปรกนั้น ใช่ว่าจะไม่มีใครทิ้งขยะหรือเศษกระดาษลงบนถนนเลย ย่อมต้องมีแน่นอน เพียงแต่เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรแล้ว มีอยู่น้อย **พวกเราเองก็ควรเอาอย่างพวกเขา** แม้จะมีสิ่งที่ต้องทิ้ง แต่ควรเก็บลงกระเป๋า ไม่ทิ้งลงบนถนนหนทาง เมื่อกลับถึงบ้าน จึงค่อยทิ้งลงในถังขยะ
>
> ด้วยเหตุนี้ แม้จะมีผู้คนหนาแน่นเพียงใดบนถนนแชริงครอส แต่พวกเขาล้วนมีระเบียบวินัยในการรักษาความสะอาด **ข้าพเจ้าเข้าใจแล้วว่า ถนนหลวงก็คือถนนของประชาชนและประเทศชาตินั่นเอง**
>
> (Zawgyi, 1941/2016, p. 32)

ในทางหนึ่ง การที่ผู้เขียนแสดงออกซึ่งความตระหนักรู้ต่อความสำคัญของการรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคมในพื้นที่เมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่สาธารณะเช่นถนนหนทาง อาจแสดงให้เห็นถึงจุดประสงค์ในการให้ความรู้ด้านสุขอนามัยและสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้แก่ผู้อ่านชาวพม่า หากในอีกทางหนึ่งนั้น ยังสังเกตได้อีกว่าผู้เขียนพยายามฝังแนวคิดเรื่องจิตสำนึกต่อ “ส่วนรวม” กล่าวได้ว่า ความเป็นส่วนรวมดังกล่าวหมายชี้ให้เห็นถึงการมีอยู่ของชุมชนในฐานะชุมชนที่มีสำนึกความเป็นชาติอย่างชัดเจน

พื้นที่สาธารณะและการจัดการพื้นที่สาธารณะในฐานะองค์ประกอบอันแสดงลักษณะความเป็นเมืองสมัยใหม่ ถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากนักเขียน/นักเดินทางชาวพม่า เช่นเดียวกับ “เลอ ฟลาเนอร์” ของโบดแลร์ที่ไม่ได้เดินท่องเมืองไปตามย่านเศรษฐกิจการค้าเพียงเท่านั้น แต่ยังเลือกไปสังเกตการณ์พื้นที่สาธารณะต่างๆ และผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เหล่านั้น เช่น พิพิธภัณฑ์และสวนสาธารณะ โดยพื้นที่สาธารณะที่ถูกหยิบยกมานำเสนอต่อผู้อ่านชาวพม่าโดยส่วนใหญ่นั้น อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มหนึ่ง เป็นพื้นที่ใช้สอยร่วมกัน ตัวอย่างเช่น สวนสาธารณะ พื้นที่ชุมชน และอีกส่วนหนึ่งคือพื้นที่จัดแสดงความรู้และวัฒนธรรม ได้แก่ โรงละคร โรงภาพยนตร์ พิพิธภัณฑ์ และหอศิลป์เป็นต้น

สวนสาธารณะในฐานะพื้นที่สาธารณะ ยังเป็นหนึ่งในพื้นที่ส่วนรวมที่ทั้งเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหวุ่นเลือกที่จะนำเสนอต่อผู้อ่านอย่างกระตือรือร้น ซอจีกล่าวถึงลักษณะความเป็นเมืองของกรุงลอนดอนว่า เต็มไปด้วยตึกรามบ้านช่องและผู้คน ทั้งยัง “ขาดแคลนพื้นที่สีเขียว” และอธิบายถึงสวนสาธารณะว่า เป็นพื้นที่ที่ชาวเมืองสามารถมาหลบลี้ความวุ่นวายและเสียงดังจากรถราเพื่อพักผ่อน ชมดอกไม้ใบหญ้า หาความสำราญใจได้ (Zawgyi, 1941, p. 79-80) โดยได้ยกตัวอย่างสวนไฮด์ปาร์คไว้ ดังตัวอย่างด้านล่าง

> สวนไฮด์ปาร์คก็มีความพิเศษเช่นกัน สวนไฮด์ปาร์คมีพื้นที่กว้างขวางมาก มีสนามขนาดใหญ่ มีสุมทุมพุ่มไม้และต้นไม้ร่มรื่น ยังมีสระน้ำใหญ่ที่สามารถพายเรือได้ ทุกวันอาทิตย์ในสนามหญ้าของสวนสาธารณะ มักมีการปราศรัยของกลุ่มทางความคิดและพรรคการเมืองเป็นประจำ ทั้งยังมีแสดงธรรมและการปราศรัยของกลุ่มทางศาสนา มีการบรรเลงดนตรีโดยกลุ่มคริสเตียนด้วย ส่วนนักปราศรัยแนวคิดทางการเมืองภายในสวนสาธารณะแห่งนี้ เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนามนักปราศรัยกล่องสบู่ เหตุมีอยู่ว่า เหล่านักปราศรัยทางการเมืองมักจะนำกล่องสบู่มาด้วยเมื่อมาที่สวนแห่งนี้ จากนั้นพวกเขาจะยืนบนกล่องสบู่ แล้วจึงจึงตะโกนสุดเสียงเพื่อแสดงความปรารถนา ความไม่พอใจที่เก็บงำไว้ หรืออาจจะเป็นการแสดงแนวคิดทางการเมืองที่มีผู้ว่าจ้างเขามาอีกต่อหนึ่ง
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 81-82)

ภาพของสวนสาธารณะไฮด์ปาร์คที่ถูกนำเสนอข้างต้น จึงไม่ได้เป็นเพียงการมองและเล่าถึงลักษณะของสวนสาธารณะและกิจกรรมที่พบแต่เพียงผิวเผินเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงวิธีการจัดการพื้นที่สาธารณะที่ชาวเมืองสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างเท่าเทียมและเสรี ไม่ว่าจะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อเจตนาและจุดมุ่งหมายทางอุดมการณ์ทางศาสนา การเมือง หรือทางวัฒนธรรมก็ตาม

สายตาของนักเดินเมืองชาวพม่ายังสอดส่องสังเกตการณ์พื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันที่ได้พบในประเทศอังกฤษด้วย ท่ามกลางพื้นที่ที่สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้สาธารณะนั้น การจัดการพื้นที่ให้เป็นแหล่งจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมถือเป็นประเด็นหนึ่งที่ซอจีและมินธุหว่านให้ความสนใจเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น เมื่อคราวมินธุหว่านเดินทางไปเที่ยวชมงานเทศกาลเช็คสเปียร์ ณ เมือง Stratford upon Avon ความว่า

> ข้าพเจ้าได้ทราบว่า เทศกาลเชคสเปียร์จัดขึ้นตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนกันยายน ตลอดระยะเวลานั้น โรงละครจะจัดแสดงละครของเชคสเปียร์ ในขณะที่ห้องสมุดและห้องจัดแสดงนิทรรศการภาพวาดในโรงละคร ก็จะจัดแสดงต้นฉบับละครทั้งเก่าและใหม่ของเชคสเปียร์ ทั้งยังจัดแสดงประวัติส่วนตัวและหนังสือบทละครของเชคสเปียร์ในภาษาต่างๆ ที่ได้รับการแปลไปในห้องจัดแสดงด้วย ภายในห้องจัดแสดงภาพวาด ก็สามารถชมภาพวาดเล่าเรื่องบทละครที่ช่วยให้บทละครดูมีชีวิตขึ้นมาและภาพวาดของกวีได้ด้วยเช่นกัน
>
> เมื่อข้าพเจ้าเดินออกมาจากโรงละครไปยังถนนใหญ่ พลันมองธงนานาชาติพลิ้วไสวโดดเด่นบนเสาธง ข้าพเจ้าจึงได้ทราบว่าตัวแทนจากสถานทูตแต่ละประเทศได้มาแสดงเคารพเนื่องในวันเกิดของมหากวีอังกฤษราวกับทั้งโลกได้มาร่วมแสดงความยินดีผ่านธงแต่ละชาติ
>
> (Min Thu Wun , 1937/2016, pp. 158-159)

มินธุหว่านพาผู้อ่านเดินชมเมืองสแตรทฟอร์ด อะพอน เอวอนในช่วงเวลาที่จัดเทศกาลรำลึกกวีเอกเชคสเปียร์ไปด้วยกัน ภาพของเมืองสแตรทฟอร์ดฯ นั้นเต็มไปด้วยสถานที่จัดแสดงประวัติและผลงานของเชคสเปียร์ทั่วทั้งเมือง ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนเดิมของกวีเอก พิพิธภัณฑ์เชคสเปียร์ หรือบ้านเดิมของเชคสเปียร์ถูกเล่าผ่านสายตาของ “นักเดินเมืองสมัยใหม่” ที่เลือกสวมใส่แว่น “นักเดินเมืองทางวัฒนธรรม” เพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมของอังกฤษ โดยผู้เขียนมองวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอผ่านเรื่องเล่าการเดินทางในฐานะเครื่องแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาติประเภท

หนึ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและหวงแหน ทั้งยังอาจเป็นเครื่องแสดงอำนาจประเภทหนึ่งอันอาจเป็นที่ยอมรับได้จากประชาคมโลก ดังที่เชคสเปียร์ได้แสดงให้เห็น

ไม่เพียงแต่เท่านี้ ความสนใจใคร่รู้และสำนึกต่อความสำคัญของความรู้ทางวัฒนธรรมยังถูกกล่าวถึงเป็นพิเศษผ่าน พื้นที่การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเช่น “พิพิธภัณฑ์”

> เนื่องด้วยมีการร่างพระราชบัญญัติพิพิธภัณฑ์และเริ่มบังคับใช้เมื่อราว 80 ปีก่อน แต่ละเมือง ทั้งเล็กและใหญ่ รวมถึงลอนดอน จึงมีพิพิธภัณฑ์อย่างน้อยหนึ่งแห่ง ในเมืองลอนดอนเพียงเมืองเดียว ก็มีพิพิธภัณฑ์อยู่ถึงสิบเก้าแห่ง แต่ละแห่งก็แตกต่างกันไปตามแต่ละประเภท ยิ่งมีพิพิธภัณฑ์มากเพียงใด จำนวนผู้เข้าชมก็ยิ่งมากเพียงนั้น บางครั้งเมื่อข้าพเจ้าเห็นโรงเรียนนำคณะมาเที่ยวชม ก็อดรู้สึกอิจฉาไม่ได้ นักเรียนรุ่นเยาว์เหล่านั้นไม่เพียงแต่จะได้เรียนรู้จากตำรับตำรา แต่การได้มาเห็นวัตถุแต่ละชิ้นที่จัดแสดงด้วยตาของตนเองเช่นนี้ ย่อมทำให้ได้รับความรู้จากประสบการณ์ตรงอย่างแน่นอน ทั้งยังไม่ใช่แค่นักเรียนนักศึกษาเพียงเท่านั้น แต่ประชาชนทุกลำดับชั้น จากทุกสาขาวิชาชีพ ก็ย่อมได้รับประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์เหล่านี้ด้วยเช่นกัน
>
> (Zawgyi, 1941/1960, p. 74)

ความสนใจต่อพิพิธภัณฑ์ที่ปรากฏผ่านตัวบทนี้ ทำให้เราอนุมานได้ว่านักเขียนชาวพม่าทั้งสามต่างอยู่ในกระแสความนิยมทางวัฒนธรรมของประเทศจักรวรรดิ ทั้งยังตระหนักถึงความสำคัญทางอุดมการณ์ของพื้นที่จัดแสดง รวมถึงความหมายทางวัฒนธรรมที่พื้นที่จัดแสดงเหล่านี้สื่อสร้างผ่านวัตถุทางวัฒนธรรมที่ครอบครอง โดยความหมายของซอจีข้างต้น พิพิธภัณฑ์ คือแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากประสบการณ์ตรงผ่านการสัมผัสและจ้องมองด้วยตาของตนเอง มากไปกว่านั้น เมื่อผู้เขียนกล่าวว่า “เมื่อได้เห็นวัตถุที่จัดแสดง ย่อมทำให้เข้าใจลักษณะของแต่ละยุคสมัย และเมื่อย้อนมองและทบทวนบริบทของแต่ละยุคสมัยได้ ก็อาจทำให้วางแผนตระเตรียมเส้นทางสู่การพัฒนาได้” (Zawgyi, 1941, p. 74) เห็นได้ชัดว่าสำหรับซอจี พิพิธภัณฑ์แสดงให้เห็นวิธีการจัดการความรู้ทั้งที่เกี่ยวกับความเป็นอื่นและตนเองอย่างรวบยอด รวมถึงแสดงวิธีการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์อันสะท้อนให้เห็นความเข้าใจของมิติเวลาแบบจักรวรรดิที่มุ่งไปสู่ “ความก้าวหน้า” เบื้องหน้า

ไม่เพียงเท่านั้น พิพิธภัณฑ์ยังเป็นสถานที่ที่แสดงวิธีการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม ทั้งยังช่วยสร้างสำนึกความเป็นชาติและสร้างความรู้สึกหวงแหนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ ยามที่นักเขียน/นักเดินทางชาวพม่าทั้งสามได้พบเห็นวัตถุสิ่งของจากประเทศเมียนมาที่ถูกนำมาจัดเก็บและจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของอังกฤษ และนักเขียนปัญญาชนทั้งสามท่านได้แสดง

ความรู้สึกชื่นชมต่อภูมิปัญญาตะวันตกในการจัดการและสืบทอดความรู้ของมนุษยชาติให้คงอยู่ ระคนไปกับความรู้สึกเสียดายที่ประเทศตนเองไม่มีสถานที่จัดแสดงความรู้ ทั้งยังไม่มีความสามารถในการจัดการความรู้ของตน จึงไม่ได้เป็นการแสดงให้เห็นความชื่นชมต่อปัญญาตะวันตกเพียงเท่านั้น แต่กลับสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ที่อยู่ภายใต้กรอบคิดและอำนาจของจักรวรรดิ และความรู้สึกชาตินิยมที่เริ่มก่อตัวแต่ยังไม่อาจก้าวข้ามกรอบอำนาจอาณานิคมได้อย่างชัดเจน

ที่จริงแล้วนั้น ในวรรณกรรมการเดินทางอังกฤษต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มักนำเสนอภาพแทนของเมืองย่างกุ้งในฐานะมหานครสำคัญในเครือข่ายอาณานิคมอันก้าวหน้าและเปี่ยมไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เป็นภาพฝันของถิ่นแดนไกลที่ซึ่งความก้าวหน้าและความเป็นสมัยใหม่ของเมืองล้วนได้รับประโยชน์จากการปกครองของจักรวรรดิ และหากกล่าวให้ถึงที่สุด ย่างกุ้งก็คือภาพแทนของอนาคต (แห่งจักรวรรดิ) ในจินตนาการของนักเขียน/นักเดินทางชาวอังกฤษ (Keck, 2015, p. 124) หากเราเปรียบเทียบภาพแทนของย่างกุ้งในจินตนาการของชาวอังกฤษกับภาพแทนของมหานครลอนดอนในฐานะศูนย์กลางของจักรวรรดิที่ถูกนำเสนอผ่านสายตาของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่า ย่อมพบว่าทัศนะต่อภาพของมหานครนั้นแทบจะทาบทับกันสนิทในทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกมองเฉพาะภาพในอุดมคติของความเป็นมหานครสมัยใหม่ แต่กลับไม่ได้ฉายภาพปัญหาที่เคกเรียกว่า “Facts of life” ซึ่งเกิดขึ้นจริงในสังคม ยกตัวอย่างเช่นปัญหาเรื่องสุขอนามัย อาชญากรรม และความยากจน (Keck, 2015, pp. 122-123) กล่าวคือ นักเดินทาง/นักเขียนชาวอังกฤษมองย่างกุ้งในฐานะภาพของชนบทที่ถูกจัดการให้กลายมาเป็นมหานครจำลองของมหานครแห่งจักรวรรดิเพื่อเชิดชูความยิ่งใหญ่และสนับสนุนอุดมการณ์แห่งจักรวรรดิ ในขณะที่ภาพแทนของมหานครลอนดอนในฐานะศูนย์กลางแห่งจักรรวรรดิที่แท้ตามทัศนะของนักเขียนปัญญาชนชาวพม่า ก็มิใช่ใดอื่นนอกจากภาพอุดมคติของความเป็นสมัยใหม่ที่ถูกนำเสนอเพื่อเป็นแม่แบบและมาตรฐานในการพัฒนาตนเอง ทั้งยังแสดงถึงการยอมรับโดยดุษณีต่ออำนาจของจักรวรรดิอังกฤษ

ฉะนั้นแล้ว เราอาจสรุปได้ว่า ภาพแทนของความเป็นเมืองที่ปรากฏในตัวบทการเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหวุ่น คือภาพแทนของความเป็นสมัยใหม่ในอุดมคติตามกรอบแนวคิดของจักรวรรดิ ที่ผู้เขียนเลือกนำเสนอเฉพาะแง่มุมในเชิงบวก เพื่อเป็นแบบอย่างของการพัฒนาให้แก่สังคมพม่า/เมืองย่างกุ้งในการก้าวไปสู่ความเป็นสมัยใหม่

จากภูมิประเทศทัศนาจนถึงนาครทัศนา เราสังเกตเห็นการเคลื่อนที่ของสายตาของนักเดินทาง/นักเขียนระหว่างการเดินทางอันนำมาสู่การเคลื่อนที่ทางทัศนะความคิดต่อประสบการณ์ในเทศะใหม่ ไม่ว่าจะในมิติพื้นที่หรือมิติทางวัฒนธรรมก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าความรู้ซึ่งได้จากประสบการณ์ตรงเหล่านี้คือจุดมุ่งหมายสำคัญสำหรับนักเขียน/นักเดินทางชาวพม่า กระนั้นเอง ยามกล่าวถึง “เทศะ” ทางวัฒนธรรมแล้ว เมื่อเราพิจารณาสถานะของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าปัญญาชน เช่น เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจีและมินธุหวุ่น ซึ่งออกเดินทางด้วยพันธกิจทางการศึกษา

พบว่าแต่ทุกคนต่างเล่าถึงเทศะหนึ่งในฐานะ “แหล่งทรัพยากร” สำคัญทางปัญญา นั่นคือ สถาบันการศึกษา อันเป็นพื้นที่ที่แสดงตัวอย่างสำคัญต่อการแสวงหาและจัดการความรู้

ปัญญานิทัศน์ (Gaze on educational spaces)

หากการเดินทางหมายถึงวิธีการหนึ่งในการแสวงหาซึ่งความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตามกรอบความคิดของเต้ะปัน หม่าวง์ วะที่พยายามนิยามความรู้แบบ “เทศานตรพหูสูต” ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ตรงของนักเดินทางในการพบปะและเผชิญหน้าพื้นที่ ผู้คน และเหตุการณ์ต่างๆ และหากวรรณกรรมการเดินทางคือช่องทางหนึ่งในการจัดแสดงความรู้ดังกล่าวให้แก่ผู้สนใจที่ไม่สามารถออกเดินทางไปเรียนรู้ด้วยตนเองได้แล้ว เราอาจอนุมานได้ว่า เป้าประสงค์หลักของการเดินทางและการเขียนเรื่องเล่าการเดินทางเหล่านี้ในทัศนะนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่า คือการไปให้ถึง “ความรู้” และนำเสนอชุดความรู้เหล่านั้นผ่านเรื่องเล่าการเดินทางแก่ผู้อ่าน

ท่ามกลาง “เทศะ” หลากหลายรูปแบบที่นักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าให้ความสนใจในระหว่างการเดินทางนั้นเล่า มีพื้นที่หนึ่งที่ได้รับพินิจพิจารณาเป็นพิเศษ นั่นคือ “มหาวิทยาลัย” ในฐานะ “เทศะ” หรือ “พื้นที่ทางการศึกษา” การนำเสนอพื้นที่ทางอันเป็นเสมือนคลังทางปัญญาของภูมิปัญญาตะวันตกแม้จะดูคล้ายความปรารถนาในการแสวงหาความรู้โดยไร้เดียงสาและปราศจากเจตนาอื่นใดแอบแฝง แต่ก็เผยให้เห็นวิธีการฉวยยืดเอาชุดความรู้จากตะวันตกในการสร้างความหมายและคุณค่าของ “ความรู้” ที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอต่อผู้อ่านชาวพม่าในเวลาเดียวกัน

ในประเด็น “ปัญญานิทัศน์” ต่อไปนี้ ผู้วิจัยจึงประสงค์นำเสนอทัศนะของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าทั้งสามที่มีต่อสถาบันการศึกษาอังกฤษ รวมไปถึงความรู้อันเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาแบบตะวันตกที่ผู้เขียนเลือกมานำเสนอในตัวบทการเดินทาง

เทศะทางปัญญาแห่งแรกที่ถูกกล่าวถึงโดยนักเขียนชาวพม่าทั้งสามคน คือ เมืองออกซฟอร์ด ในฐานะเมืองแห่งการศึกษา

> ชาวอังกฤษในกรุงลอนดอนนั้น ล้วนแต่ทำมาค้าขายและทำกิจการธนาคาร รวมทั้งจัดการการสัญจรของเรือเดินสมุทร ส่วนเมืองออกซฟอร์ดนั้น ผู้คนศึกษาเล่าเรียนหาความรู้กันเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ ยามออกจากกรุงลอนดอนไปยังเมืองออกซฟอร์ด จึงทำให้รู้สึกราวกับว่าได้เข้าใกล้ร่มไม้ชายป่า ที่เติมเต็มแรงพลังให้แก่รูปขันธ์นี้
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 83)

ตัวอย่างตัวบทข้างต้นสอดคล้องอย่างเห็นได้ชัดกับสิ่งที่ได้อธิบายมาในประเด็นก่อนหน้า กล่าวคือ ทัศนะของผู้ประพันธ์ชาวพม่าต่อมหานครลอนดอนนั้น เป็นการมองลอนดอนในฐานะพื้นที่ของความเป็นเมืองสมัยใหม่และศูนย์กลางของเศรษฐกิจการค้าระดับโลก ในขณะที่ทัศนะของพวกเขาต่อเมืองออกซฟอร์ดนั้นเป็นการมองเมืองออกซฟอร์ดในฐานะเมืองแห่งการศึกษา กล่าวได้ว่าออกซฟอร์ดถูกนำเสนอในฐานะพื้นที่หนึ่งของเมืองซึ่งเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาของตะวันตกที่สืบสานมาแต่อดีตจนปัจจุบัน การเล่าถึงออกซฟอร์ดจึงเสมือนการนำเสนอภาพของเทศะทางปัญญาต้นกำเนิด โดยจุดยืนของผู้เขียนชาวพม่านั้น แสดงออกทั้งในฐานะของผู้สังเกตการณ์และผู้มีส่วนร่วมทางประสบการณ์การเรียนรู้โดยตรงในเทศะทางการศึกษาแบบตะวันตก ดังตัวอย่างด้านล่าง

> เมืองออกซฟอร์ดเป็นเมืองสำหรับปลีกวิเวกอย่างแท้จริง เนื่องจากเต็มไปด้วยสวนสาธารณะ สระน้ำ ดอกไม้ต้นไม้ ทั้งยังเต็มไปด้วยสถานศึกษาวิทยาลัย ด้วยมหาวิทยาลัยอยู่ชิดเมืองมาก จึงมองเห็นทั้งอาคารต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ตัวปราสาทและหอนาฬิกาประจำมหาวิทยาลัย จนข้าพเจ้าจินตนาการไปว่า เมืองนี้คงจะสร้างสำเร็จได้ด้วยมหาวิทยาลัย จึงได้ชื่อว่าเมืองออกซฟอร์ด ผู้ที่เคยไปเมืองเก่าพุกาม คงอดเปรียบเทียบเมืองพุกามที่เต็มไปด้วยเจดีย์และสถูปกู่กับเมืองออกซฟอร์ดไม่ได้แน่ เมืองออกซฟอร์ดทั้งเมือง มีวิทยาลัยรวมกันไม่น้อยกว่า 30 แห่ง ส่วนสถานที่ตั้งเองก็ไม่ได้ตั้งอยู่ในจุดที่ห่างจากตัวเมืองมากนัก คล้ายกับที่ย่างกุ้งที่มีทั้งส่วนที่อยู่ใจกลางแหล่งพักอาศัยและร้านค้าและส่วนที่อยู่ชายขอบ...บางวิทยาลัยนั้นก็เริ่มเปิดมาได้เพียง 4-5 ปี บางวิทยาลัยนั้น ก็เป็นวิทยาลัยที่กษัตริย์อังกฤษเป็นผู้สร้างและให้ความอุปถัมภ์ดูแล บ้างก็เป็นวิทยาลัยที่พ่อค้ามหาเศรษฐีเป็นผู้สร้างและอุปถัมภ์ดูแล
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 84-87)

ซอจีกล่าวถึง “ออกซฟอร์ด” ในฐานะเมืองแห่งการศึกษาที่สงบเงียบ “เหมาะแก่การปลีกวิเวก” และใกล้ชิดธรรมชาติ ในลักษณะคู่ตรงข้ามกับ “ลอนดอน” หรือมหานครที่เต็มไปด้วยมหาชนแออัดและจอแจ มากไปกว่านั้น ผู้เขียนยังเปรียบเทียบออกซฟอร์ดในฐานะเมืองรากฐานทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวพันอยู่กับมิติทางศาสนาเช่นเดียวกับ “พุกาม” เหตุเพราะเต็มไปด้วยสถานศึกษาซึ่งมีรากฐานมาจากอารามในศาสนา การจับคู่เปรียบเทียบระหว่างเมืองออกซฟอร์ดกับเมืองโบราณอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมพม่าอย่างพุกามและมัณฑะเลย์ยังปรากฏอยู่อีกหลายคำรบ อาทิ เมื่อเต้ะปัน หม่าวง์ วะ จับคู่เทียบมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดกับมหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์ในฐานะสถาบันการศึกษาที่มีประวัติศาสตร์และที่มาของการก่อตั้งที่คล้ายคลึงกัน ถึงขั้นกล่าวว่า “หากไม่มี

การก่อตั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยแบบอังกฤษในประเทศพม่า โรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมทั้งหลายที่มีในมัณฑะเลย์ อมรปุระ สะกาย ปะโข้ะกู และ โมงยฺวา คงจะกลายมาเป็นมหาวิทยาลัยใหญ่แบบเดียวกับมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดเป็นแน่" (Theippan Maung Wa, 2014, p. 230) เป็นที่น่าสนใจว่า การจับคู่เทียบระหว่างสถาบันการศึกษาระดับแนวหน้าของอังกฤษเช่นมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดกับมหาวิทยาลัยพม่า ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยมัณฑะเลย์ก็ดีหรือมหาวิทยาลัยย่างกุ้งก็ดี โดยนัยหนึ่งนั้นคล้ายเผยให้เห็นทัศนะของผู้เขียนชาวพม่าว่าโดยรากฐานภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้นพม่ามิได้ด้อยไปกว่าอังกฤษหรือตะวันตกเสียทีเดียว

อย่างไรก็ดี ทัศนะของนักเขียนชาวพม่าที่สำคัญที่สุดต่อการศึกษาแบบตะวันตกกลับไม่ได้ถูกเล่าผ่านกระบวนวิชาที่ศึกษากันในรั้ววิทยาลัย แต่เป็น "สารัตถะ" ของการศึกษาในระบบการศึกษาตะวันตกที่เน้นหลักความเป็นเหตุเป็นผลแบบวิทยาศาสตร์และความรู้เชิงประจักษ์ ดังที่ซอจีให้ความคิดเห็นไว้ว่า

> รากฐานของปัญญานั้นฝังรากอยู่ในโลก หากเราให้ความสนใจศึกษาโลก เราย่อมได้พบปัญญานั้น นี่คือสิ่งที่พวกเขาชื่อถือศรัทธาอย่างแนบแน่น ด้วยเหตุนี้ ปราชญ์ของพวกเขาแต่โบราณจึงมิพอใจเพียงแค่เขียนตำรา มิพอใจเพียงแค่อ้างอิงตำราที่เขียนมาแต่โบราณ แต่กลับศึกษาสอบสวนเรียนรู้โลกด้วยตนเองมาอย่างต่อเนื่อง ข้าพเจ้ายังสังเกตอีกว่า ลักษณะพิเศษของผู้มีปัญญาของพวกเขานั้นมีอยู่สองประการ ประการหนึ่ง นอกจากพวกเขาจะศึกษาตำราแล้ว พวกเขายังศึกษาสอบสวนโลกผ่านประสบการณ์ตรงด้วย อีกประการหนึ่งคือ พวกเขากล้านำเสนอสิ่งที่สืบเสาะเรียนรู้และคิดวิเคราะห์ทบทวนด้วยตนเอง
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 93-98)

ทัศนะที่น่าสนใจยิ่งของซอจี คือ การมองว่า "รากฐานของปัญญานั้นฝังรากอยู่ในโลก" โดยการได้มาซึ่งปัญญาความรู้เกี่ยวกับโลก(ย์) แบบตะวันตกนั้นเกิดจากการเข้าไป "สอบสวนพิจารณา" โลกด้วยตนเองและการใช้ปัญญาวิเคราะห์ไตร่ตรองอย่างเป็นเหตุเป็นผล มิใช่การเชื่อในสิ่งที่บอกต่อๆ กันมาอย่างสนิทใจโดยไม่ตั้งคำถาม อันอาจนำไปสู่ความงมงายไร้เหตุผล เช่นเดียวกับที่เขาวิจารณ์เพื่อนร่วมชาติชาวพม่าบางกลุ่มที่ลุ่มหลงในอวิชชาความเชื่ออันไร้เหตุผลและที่มาที่ไป เมื่อเขากล่าวถึงความเชื่อในการเล่นแร่แปรธาตุด้วยการสวดบริกรรมคาถาและไร้ซึ่งการลงมือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม (Zawgyi, 1941, p. 94) ข้อวิพากษ์ของซอจีนั้นโจมตีโดยตรงต่อข้อถกเถียงและความขัดแย้งเชิงคุณค่าระหว่างความรู้แบบตะวันตกและตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของชุดความรู้ทางโลกุตระและโลกิยะ

จุดยืนของซอจีในฐานะชาวพื้นเมืองผู้สมาทานกระบวนคิดและภูมิปัญญาแบบตะวันตกนั้น แสดงออกอย่างชัดเจนเมื่อเขากล่าวว่า “สังสาระของพวกเขานั้นมิใช่สังสาระแห่งฟางข้าวอันสูญสลายได้โดยง่าย แต่เป็นสังสาระแห่งเหล็กกล้าอันคงทน” การเลือกใช้คำว่า “สังสาระ” ในโวหารเปรียบเทียบภูมิปัญญาตะวันตกกับภูมิปัญญาพื้นที่ผ่านกระบวนทัศน์ทางพุทธศาสนาจึงมีนัยโจมตีรุนแรงต่ออคติของชาวพม่า “ชาตินิยม” บางกลุ่มที่ปฏิเสธชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์จากเจ้าอาณานิคมโดยสิ้นเชิง มากไปกว่านั้น “สังสาระของเหล็กกล้า” ของปัญญาความรู้ทางโลก(ย์)แบบตะวันตกยังเผยให้เห็นทัศนะของซอจีว่า ความรู้แบบโลกิยะนั้นยังสามารถคงทนยืนนานได้เช่นเดียวกับโลกุตตรปัญญา และสามารถนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิตทางโลกย์ได้ทั้งในมิติของปัจเจกและประเทศชาติได้

ดังนี้แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า ตัวอย่างนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะของการผนวกรวมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นผ่านคนกลางซึ่งทำหน้าที่ต่อรองเจรจาระหว่างชุดความรู้พื้นถิ่นและชุดความรู้จากเจ้าอาณานิคมอย่างชัดเจน โดยซอจีในฐานะปัญญาชนพื้นเมืองได้ใช้พื้นที่ของวรรณกรรมการเดินทางเสมือนพื้นที่ประชิดพื้นที่หนึ่งในการสื่อสร้างและจัดแสดงชุดความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการผนวกรวมองค์ความรู้ทั้งสองแบบไว้ด้วยกัน ในขณะเดียวกัน ทัศนะของเขาก็ได้เผยให้เห็นจุดยืนในฐานะปัญญาชนพื้นเมืองผู้ได้รับเอกสิทธิ์จากระบบอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงการศึกษาและโอกาสในการเดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อจุดยืนและอัตลักษณ์อันกำกวมเลื่อนไหลของปัญญาชนพื้นเมืองพม่าในการมองตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษในฐานะต้นแบบของการพัฒนา

นอกเหนือจากนี้ ภายในเทศะทางการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัย ยังมีพื้นที่อีกแห่งหนึ่งที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากผู้ประพันธ์ชาวพม่าในฐานะพื้นที่ทุนทางปัญญาอีกแห่ง นั่นคือ หอสมุด หากพิจารณาให้ถึงที่สุดแล้ว คำว่าห้องสมุดหรือหอสมุดที่ถูกกล่าวถึงในตัวบทการเดินทางของนักเขียนทั้งสามท่านนี้ แท้จริงแล้วนั้นพบว่ามีการเปลี่ยนผ่านของรูปคำศัพท์อันแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางมโนทัศน์ต่อสถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่กับตัวบทที่ใช้บันทึก “ความรู้” และนัยของความรู้ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อยู่ กล่าวคือ เราพบการใช้คำว่า “ပိဋကတိုက်” หรือ “หอไตรปิฎก” ในภาษาพม่า เมื่อผู้เขียนต้องการกล่าวถึงห้องสมุดแบบตะวันตกในความหมายของ Library หรือสถานที่ที่เก็บรวมหนังสือ โดยสลับใช้กับคำว่า “စာကြည့်တိုက်” (ห้องดูหนังสือ) หรือ “ห้องสมุด” โดยคำว่า “หอไตรปิฎก” ใช้เรียกสถานที่เก็บพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนามาตั้งแต่ยุคพุกามและใช้หมายรวมถึงห้องสมุดแบบตะวันตก ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 พัฒนาการของการสร้างชุดคำศัพท์ใหม่เพื่อรองรับแนวคิดใหม่ที่ได้รับจากวัฒนธรรมภายนอกเช่นนี้ ยังพบในอีกหลายคำ อาทิ คำว่า “วิลาศ” ดังที่ได้อภิปรายมาแล้วก่อนหน้า แสดงให้เห็นถึงสภาวะความ

เปลี่ยนแปลงทางมโนทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงต้นจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้เป็นอย่างดี

ห้องสมุดจึงเป็นเสมือนพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ในการเก็บสะสมและถือครองขุมปัญญา อันเป็นประโยชน์และดึงดูดความสนใจของผู้คนข้ามภาษาและวัฒนธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ขุมคลังทางปัญญานี้แสดงถึงแสนยานุภาพและอำนาจทางวัฒนธรรมเหนือผู้คนและชนชาติอื่น ดังที่มินธุหว่านตั้งข้อสังเกตเมื่อมีโอกาสได้ไปเยือนห้องสมุดเทววิทยา Saint Deiniol's (Gladstone Library) ประเทศเวลส์

> ไม่เพียงแต่ห้องสมุดแห่งนี้จะเต็มไปด้วยพระคัมภีร์ในคริสต์ศาสนาจำนวนมาก แต่ยังมีนักบวชในศาสนาคริสต์มาศึกษาเอกสารอยู่จำนวนไม่น้อย ทั้งนักศึกษาทั่วไปเช่นพวกข้าพเจ้าก็มาก เวลานี้เป็นช่วงวันหยุดฤดูหนาวสมโภชน์พระคริสตสมภพ จึงมีนักศึกษาจำนวนมากมาอ่านหนังสือ ไม่ว่าจะเป็นนักบวชชาวอังกฤษที่มาจากหมู่เกาะทางตะวันตกของอินเดีย นักศึกษามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดที่มาจากทวีปแอฟริกา นักศึกษาออกซฟอร์ดชาวทมิฬที่มาจากเกาะลังกา และนักศึกษามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ไม่เคยพบห้องสมุดเช่นนี้ในประเทศเมียนมา แม้กระทั่งหอพระไตรปิฎกเมืองพุกามในพระเจ้าอโนรธาก็ไม่มีพระไตรปิฎก กลับเป็นรังนอนของค้างคาวไปเสียอย่างนั้น หอสมุดเบอร์นาร์ดเมืองย่างกุ้งก็ทั้งคับแคบและทึมทึบ แม้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยย่างกุ้งก็ยังเล็กแคบเกินไป
>
> (Min Thu Wun, 1937/2016, p. 136)

อนึ่ง ในประเด็นของการพินิจมองห้องสมุดในฐานะคลังความรู้นี้ ซอจี ได้เล่าถึงหอสมุดบอดเลียน (Bodeleine Library) ไว้ ความว่า

> หากว่ามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดมีชื่อเสียงโด่งดังระดับโลกแล้ว หอสมุดบอดเลียนแห่งมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดก็มีชื่อเสียงขจรขจายไม่แพ้กัน หอสมุดแห่งนี้มีโทมัส บอดเลียนเป็นผู้ก่อตั้งเมื่อราว 400 ปีที่แล้ว ด้วยเหตุนี้ จึงใช้ชื่อของเขาเรียกชื่อหอสมุดจวบจนทุกวันนี้ และด้วยความวิริยะของเขา หนังสือทุกเล่มที่ตีพิมพ์ในประเทศอังกฤษ จะถูกส่งมายังหอสมุดแห่งนี้ และกลายมาเป็นทรัพย์สินของหอสมุด หนังสือที่ตีพิมพ์ในยุคแรกๆ จึงถูกเก็บรักษาอยู่ ณ หอสมุดแห่งนี้อย่างไม่มีตกหล่นสูญหาย จวบจนปัจจุบันนี้ มีหนังสือทั้งหมดอยู่ราว 1,500,000 เล่ม หอสมุดแห่งนี้เป็นเสมือนคลังปัญญาขนาดใหญ่สำหรับนักศึกษาและนักวิชาการแห่งมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด
>
> (Zawgyi, 1941/2016, pp. 87)

การบรรยายภาพของหอสมุดข้างต้นมิได้แสดงจินตภาพของคลังปัญญาที่เก่าแก่ยาวนานและทรงคุณค่าให้เกิดแก่ผู้อ่านชาวพม่าแต่เพียงถ่ายเดียว หากเมื่อผู้เขียนบรรยายรายละเอียดของหนังสือและวัตถุต่างๆ ที่ถูกจัดแสดงในหอสมุด เช่น ลายมือของนักคิดนักเขียนชั้นครูในแต่ละยุค อุปกรณ์เสริมการเรียนรู้อย่างแผนที่ ลูกโลก หรือแม้แต่สมุดปะระไบ้ก์ของพม่าซึ่งเป็นเอกสารโบราณคล้ายสมุดไทยที่ถูกนำมาจัดแสดงไว้ภายในหอสมุดด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการจดบันทึกความรู้ วิธีการในการจัดการและเผยแพร่องค์ความรู้ทั้งทางวิทยาการและทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชนผู้สนใจ รวมไปถึงความสามารถในการเก็บรักษาดูแลเอกสารโบราณอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอังกฤษ

เห็นได้ชัดว่าการนำเสนอภูมิปัญญาตะวันตกผ่านตัวบทการเดินทางของนักเขียนชาวพม่าครอบคลุมทั้งมโนทัศน์ความรู้แบบตะวันตกและวัฒนธรรมในการจัดการความรู้ ด้วยเหตุนี้ เราจึงสังเกตได้ว่าในตัวบทการเดินทางพม่านั้น แม้ว่าสถาบันการศึกษาจะเป็นประเด็นสำคัญที่นักเขียนชาวพม่าขับเน้นเป็นพิเศษ แต่สิ่งที่ถูกกล่าวถึงกลับไม่ใช่เนื้อหาของการเรียนการสอนภายในระบบมหาวิทยาลัยโดยตรง หากเป็นชุดคุณค่าหรือทัศนะอันเกี่ยวข้องสัมพันธ์อยู่กับกระบวนการการเรียนรู้และปลูกฝังความรู้ทางวัฒนธรรม

ทั้งนี้ คุณค่าสำคัญอีกชุดหนึ่งที่ถูกนำเสนออยู่โดยตลอดนั้นเป็นเรื่องการปลูกฝังระเบียบวินัยในการใช้ชีวิตภายในรั้วมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกาย การรับประทานอาหาร การเรียนการสอน หรือแม้กระทั่งการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันภายในรั้วสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในหอพักของวิทยาลัย ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่เต้ะปัน หม่าวง์ วะ กล่าวถึงการกวดขันวินัยเกี่ยวกับการรักษาเวลาในชีวิตประจำวันของนักศึกษา ดังข้อความด้านล่าง

> นักศึกษามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดต้องปฏิบัติตามกฎอยู่สองประเภท คือ นักศึกษามหาวิทยาลัยทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของวิทยาลัยของตนเอง และทันทีที่ออกไปนอกบริเวณวิทยาลัย ก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบของมหาวิทยาลัย เช่น กฎระเบียบของวิทยาลัยไครสต์เชิร์ชนั้นกำหนดว่า นักศึกษาวิทยาลัยไครสต์เชิร์ชต้องลงชื่อหลังตื่นนอนเวลา 8 โมงเช้า และต้องรับประทานอาหารค่ำ ณ ห้องประชุมใหญ่สัปดาห์ละ 4 ครั้ง ส่วนกฎของมหาวิทยาลัยกำหนดว่า หลังเวลา 6 โมงเย็น นักศึกษามหาวิทยาลัยทุกคนที่สัญจรไปมาบนท้องถนนนั้น จะต้องสวมใส่เครื่องแบบของมหาวิทยาลัย โดยสรุป กฎของมหาวิทยาลัยนั้นเกี่ยวข้องกับนักศึกษาทุกคน แต่กฎของวิทยาลัยกลับไม่ได้บังคับใช้กับนักศึกษาทุกคน จะบังคับใช้ก็เพียงแต่กับนักศึกษาของวิทยาลัยนั้น ๆ
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, p. 139)

เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ชี้ให้เห็นอยู่เสมอถึงความสำคัญของการรักษาวินัยของเหล่านักศึกษาชาวอังกฤษซึ่งปรากฏเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งในการใช้ชีวิตประจำวัน ข้อสังเกตของหม่าวง์ วะ ต่อการรักษาและกวดขันระเบียบวินัยของนักศึกษาในอังกฤษนั้น แม้จะไม่ได้มีน้ำเสียงในเชิงสั่งสอนผู้อ่านชาวพม่าโดยตรงให้ปฏิบัติตาม แต่การเน้นย้ำอยู่เสมอโดยตลอดตัวบทกลับแสดงให้เห็นถึงเจตนาในการนำเสนอชุดคุณค่านี้ต่อผู้อ่านชาวพม่าในฐานะเครื่องมือที่ช่วยให้การพัฒนาตนเองและสังคมนั้นสามารถเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ความสนใจเรื่องการปลูกฝังระเบียบวินัยนี้ ไม่ได้ปรากฏพบเพียงในการบรรยายการจัดการพื้นที่เมืองและสังคมในภาพรวมเพียงอย่างเดียว แต่ในท้ายที่สุดแล้ว พื้นที่สำคัญในการปลูกฝังค่านิยมด้านระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มีสถาบันการศึกษาเป็นพื้นที่ที่ที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการให้ความรู้และจัดระเบียบสังคม

ในบริบทของสถานศึกษา เราได้อภิปรายถึงการนำเสนอสถานศึกษาในฐานะคลังปัญญาทั้งในเชิงกายภาพของสถานที่มหาวิทยาลัย หอสมุด และการปลูกฝังระเบียบวินัยของนักศึกษา อย่างไรก็ดี ควบคู่ไปกับการนำเสนอภูมิทัศน์ทางความรู้เหล่านี้ ยังพบอีกว่าในตัวบทการเดินทางพม่าทั้งสองเรื่องล้วนให้ความสำคัญแก่ความรู้อันเกิดจากประสบการณ์ตรงของนักเดินทางที่ได้เข้าไปสัมผัสสัมพันธ์ในระหว่างการเดินทาง แม้กระทั่งในกรอบของชีวิตนักศึกษา ผู้เขียนชาวพม่ายังเน้นย้ำความสำคัญของความรู้ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในรั้วมหาวิทยาลัยด้วย ยกตัวอย่างเช่น การแข่งขันกีฬา การเข้าร่วมสโมสรนักศึกษาภายในสถาบัน และการเรียนรู้การใช้เวลาว่างอย่างชาวอังกฤษ อาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องแปลกใหม่สำหรับผู้อ่านชาวพม่าและยังมีบทบาทอย่างยิ่งในการเสริมทักษะการใช้ชีวิตในสังคมให้แก่ปัจเจกบุคคลตามทัศนะของผู้ประพันธ์

ในการนี้ เราอาจยกตัวอย่างการบริหารจัดการกลุ่มสโมสรต่างๆ ของนักศึกษาที่ถูกนำเสนอผ่านตัวบทการเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ดังตัวอย่างด้านล่าง

> ในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดนี้ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ของการละเล่นกีฬาก็ดี พื้นที่ในการจัดตั้งกลุ่มสมาคมสโมสรต่างๆ ก็ดี นักศึกษาทุกคนล้วนได้รับโอกาสได้การฝึกบริหารจัดการด้วยตนเอง เช่น ห้องสโมสรนักศึกษาที่มีในแต่ละวิทยาลัยและร้านน้ำชาภายในห้องนั้น ล้วนเป็นคณะกรรมการนักศึกษาที่เป็นผู้บริหารจัดการ ชมรมวรรณกรรมนักศึกษา ชมรมวาทศิลป์ หรือแม้แต่ชมรมกีฬาล้วนไม่มีคณาจารย์และผู้อำนวยการวิทยาลัยเข้าไปเกี่ยวข้อง มีเพียงนักศึกษาด้วยกันเองที่เป็นผู้บริหารจัดการทั้งหมด และถึงแม้จะปล่อยให้นักศึกษาเป็นผู้จัดการดูแล แต่กลับไม่มีความเสียหายใดๆ เกิดขึ้นแม้แต่น้อย มีแต่จะก้าวหน้าและพัฒนาไปเรื่อยๆ ด้วยเพราะให้อิสระในการปกครองดูแลแก่นักศึกษาเช่นนี้ จึงทำให้เมื่อนักศึกษาเรียน

จบออกไปทำงานแล้ว ทุกคนจึงเข้าใจการบริหารปกครองเป็นอย่างดี

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 232)

กระบวนการบริหารจัดการสมาคมและสโมสรของกลุ่มนักศึกษาข้างต้นฉายให้เห็นภาพการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงด้วยตนเองของนักศึกษา ในทางหนึ่งนั้น นับได้ว่าเป็นการฝึกฝนทักษะการปฏิบัติงานจริงและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นภายในจักรวาลการทำงานในโลกจำลองภายในสถาบันการศึกษาก่อนก้าวออกไปสู่โลกจริง อาจกล่าวได้ว่าผู้ประพันธ์ชาวพม่าพิจารณาทักษะเหล่านี้เป็นชุดความรู้และทักษะทางโลกย์ประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับการแข่งขันกีฬาที่เต้ะปัน หม่าวง์ วะ พยายามสื่อให้เห็นคุณค่าของความพยายาม ความสามัคคีและความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในนามสถาบันการศึกษาของตน

> ฝีพายทุกคนล้วนแล้วแต่รับผิดชอบหน้าที่อย่างถวายชีวิตเพื่อสถาบันของตน ทั้งพากเพียรและกล้าหาญ ความรักต่อสถาบันนี้น่าชื่นชมเป็นแบบอย่างยิ่งนัก เมื่อนักศึกษาเหล่านี้เติบโตขึ้น พวกเขาจะลืมสถาบันของตนเองไปได้เช่นไร ทักษะความรู้ด้านการพายเรือนี้ ก็คือยาขนานหนึ่งที่สอนให้รู้จักรักสถาบันการศึกษาของตนนั่นเอง
>
> (Theippan Maung Wa, 2014, p. 163-164)

คุณค่าของความอดทนพยายาม ความสามัคคีและความมีน้ำใจนักกีฬานี้ปรากฏอยู่ในการเล่าถึงกิจกรรมการแข่งขันกีฬาประเภทต่างๆ ทั้งการแข่งขันเรือพายประเพณีภายในสถาบันและระหว่างสถาบัน รวมไปถึงการแข่งขันโต้วาทีขององค์การสหภาพนักศึกษา กล่าวได้ว่าเต้ะปัน หม่าวง์ วะ พยายามนำเสนอชุดคุณค่าและแนวคิดแบบสมัยใหม่จากสังคมตะวันตกสู่กลุ่มผู้อ่านชาวพม่า

เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่อง “เวลาว่าง/เวลาพักผ่อน” ในช่วงวันหยุดจากเวลาทำงานปกติ อันเป็นผลมาจากการพัฒนาไปสู่สังคมอุตสาหกรรมและสังคมบริโภคนิยมซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับเวลาที่แตกต่างไปจากความเข้าใจและทัศนะต่อการรับรู้เวลาและการใช้เวลาในจารีตพม่าเดิม ในตัวบทการเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ผู้เขียนได้นำเสนอวิถีปฏิบัติและแนวคิดเกี่ยวกับเวลาพักผ่อนที่เขาสังเกตจากการใช้เวลาของเพื่อนนักศึกษาในมหาวิทยาลัย รวมไปถึงวิถีปฏิบัติของชาวอังกฤษด้านการท่องเที่ยวพักผ่อนไว้อย่างชัดเจน

ชาวอังกฤษนั้น ในช่วงเวลางาน ต่างตั้งใจกันทำงาน ไม่มีอู้ แต่เมื่อถึงเวลาหยุดงานก็พักผ่อนกันสนุกสนานเต็มที่ หากได้วันหยุด พวกเขาก็จะคิดวางแผนกันแล้วว่าจะออกไปพักผ่อนที่ใด

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 179)

ยามมีเวลาหยุดพักว่าง ชาวอังกฤษต่างพักผ่อนสนุกสนานกันเต็มที่ แต่พวกข้าพเจ้ากลับไม่รู้สึกสนุกสนานได้มากนัก เพราะไม่ได้อยู่ในประเทศของตนเอง ครั้นจะลงไปว่ายน้ำเล่น ก็หนาวเย็นเกินไปจนไม่กล้าลงว่าย ครั้นจะออกไปเล่นสนุกข้างนอก นอกจากจะไม่สนุกแล้ว ก็ยังคร้านเกินไปเสียอีก ระหว่างที่อยู่ในเมืองนี้ พวกเราล้วนแต่ทำกิจกรรมซ้ำๆ เดิม หลังจากที่รับประทานอาหารเช้าแล้ว พวกเราก็ไปเดินเล่นริมทะเล คุยกันไปเรื่อยเปื่อย ชวนกันอิจฉาคู่รักชาวอังกฤษ ถ่ายภาพสถานที่ที่ทิวทัศน์สวยงาม แล้วก็หมดเวลาแต่ละวันไปเช่นนี้ **ถึงแม้จะสนุกสนานไม่ได้เท่าชาวอังกฤษก็ตาม แต่ก็ได้เรียนรู้ว่าการพักผ่อนใช้ชีวิตให้สนุกสนานนั้นเป็นอย่างไร ถือเป็นความรู้อีกรูปแบบหนึ่ง**

(Theippan Maung Wa, 2014, p. 185-186)

ตัวบทข้างต้นแสดงตัวอย่างเพียงบางส่วนอันฉายให้เห็นข้อสังเกตของหม่าวง์ วะ ต่อแนวคิดเรื่องเวลาพักผ่อนและการใช้เวลาว่างในสังคมอังกฤษ ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงวิธีการปรับตัวและเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติดังกล่าว ประสบการณ์การเรียนรู้เหล่านี้สำหรับหม่าวง์ วะแล้วล้วนเป็นความรู้และข้อมูลใหม่รูปแบบหนึ่งอันแสดงซึ่งลักษณะของความเป็นสมัยใหม่ในสังคมตะวันตก โดยการคัดเลือกกิจกรรมข้างต้นพร้อมทั้งชุดคุณค่าที่ได้มาจากกิจกรรมดังกล่าวมานำเสนอต่อสายตาผู้อ่าน จึงอาจแสดงเจตนาในการเสนอตัวอย่างของวิธีปฏิบัติอันจะช่วยยกระดับสังคมพื้นเมืองของตนให้เสมอมาตรฐานในระบบอาณานิคม (Aung-Thwin, 2012, p. 201)

อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าคุณค่าต่างๆ อันได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสโมสรและสมาคมภายในสถานศึกษา รวมถึงชีวิตในสถานศึกษาของอังกฤษในภาพรวมดังที่ได้ยกตัวอย่างมาข้างต้นนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นภาพสะท้อนหนึ่งของคุณค่าซึ่งแฝงฝังไปด้วยแนวคิดของจักรวรรดิ (idea of empire) ที่นักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าทั้งสามได้รับผ่านระบบการศึกษาแบบตะวันตกโดยตรง อีกทั้งผู้ประพันธ์ชาวพม่าทั้งสามคนยังอาจนับได้ว่าเป็นตัวแทนของปัญญาชนพื้นเมืองกลุ่มน้อยที่ได้รับโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาแบบตะวันตกและได้มีประสบการณ์เดินทางมาถึงตะวันตกด้วยตนเอง

การนำเสนอภาพปัญญาตะวันตกผ่านระบบการศึกษาและเทศะทางการศึกษาดังที่ได้ยกอภิปรายมานี้จึงเป็นการแสดงภาพตัวอย่างพื้นที่ทางปัญญาที่บ่มเพาะกระบวนการการเรียนรู้แบบ

ประจักษ์นิยมและวิธีคิดแบบเป็นเหตุเป็นผลอย่างวิทยาศาสตร์ สารัตถะด้านการศึกษาแบบตะวันตกที่นักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าคัดเลือกมาจัดแสดงผ่านตัวบทการเดินทางของพวกเขาจึงเป็นการเสนอให้เห็นสภาพแวดล้อมของพื้นที่ทางการศึกษา กิจกรรมเสริมการเรียนการสอน และวัฒนธรรมภายในสถาบันการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลด้วยประสบการณ์ตรง โดยมีผู้เขียนทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้สังเกตการณ์และผู้ร่วมกระทำการในบทบาทของนักศึกษาไปพร้อมกัน

ดังนี้แล้ว เราจึงอาจสรุปได้ว่า สายตานักเดินเมืองของนักเขียนพม่ามิได้แสวงหาเพียงความงามและความตื่นตาตื่นใจของโลกสมัยใหม่เช่นเดียวกับ “เลอ ฟลาเนอร์” ของโบดแลร์ ทั้งยังไม่ได้พินิจมองลักษณะความเป็นสังคมทุนนิยมของเมืองสมัยใหม่ตามความหมายแต่เพียงประการเดียว สิ่งสำคัญในทัศนะของนักเดินเมืองชาวพม่าล้วนเป็นการแสวงหาแม่แบบทางความรู้เกี่ยวกับโลกย์ในระเบียบโลกใหม่ รวมไปถึงวิธีการในการปฏิบัติเพื่อเดินทางไปสู่ความก้าวหน้า ภาพพินิจต่อคนอื่นและเทศะอื่นในบันทึกการเดินทางเหล่านี้จึงเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นทั้งอิทธิพลของวิธีคิดแบบจักรวรรดิซึ่งเต็มไปด้วยสัญญะทางอุดมการณ์ทางการเมือง ทั้งยังพยายามนำเสนอจินตนาการในอุดมคติของความเป็นชาติที่ค่อยๆ ก่อร่างสร้างรูปผ่านประสบการณ์การพบปะเปรียบต่างกับความเป็นอื่นจากประสบการณ์ตรงของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าพื้นเมือง

สรุป

เป็นที่น่าสังเกตว่า สายตาที่จ้องมองและเฝ้าสังเกตตะวันตกโดยนักเขียนปัญญาชนทั้งสามคนนี้ แม้มีวิธีการมองเช่นเดียวกับ “สายตาแห่งจักรวรรดิ” กล่าวคือ เป็นสายตาที่กวาดไปทั่ว “เทศะ” และ “ผู้คน” เพื่อสังเกตการณ์และประเมินคุณค่า แต่โดยสารัตถะนับว่ามิได้เป็นสายตาที่จับจ้อง “ลงมา” ยังตะวันตก แต่กลับเป็นสายตาที่มอง “ขึ้นไป” ระคนไปด้วยความชื่นชมยกย่อง อัศจรรย์ใจ กระหายใคร่รู้ ถ่อมตัว และในบางคราวต้อยต่ำกว่าตะวันตก เหตุด้วยสถานะของชาวพม่านั้นอยู่ในสถานะที่เป็นรองทางอำนาจ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ อยู่ในฐานะที่เป็นผู้ตกอยู่ใต้อาณานิคม โดยนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่ามีจุดมุ่งหมายในการแสวงหาความรู้จากผู้คนและพื้นที่นั้นๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเอง อย่างไรก็ดี สังเกตได้ว่าด้วยสถานะของผู้เขียนในฐานะปัญญาชนพื้นเมืองที่เติบโตและมีประสบการณ์ในบริบทของพื้นที่ประชิดในสถานการณ์อาณานิคม จึงทำให้เกิดความซับซ้อนและเลื่อนไหลทางอัตลักษณ์อันสลับสับเปลี่ยนไปมาระหว่างความเป็นผู้อยู่ใต้อาณัติอาณานิคมและความเป็นเจ้าอาณานิคมจำแลง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งอิทธิพลต่อทัศนะ การแปล/แปรความหมายของประสบการณ์การเผชิญหน้าความเป็นอื่น รวมถึงการสื่อสร้างความหมายของความเป็นอื่นผ่านการเล่าความเป็นอื่นบนพื้นที่ของตัวบทการเดินทางด้วยเช่นกัน

ในการนี้เมื่อพิจารณาเทียบเคียงไปกับชนชั้นนำสยามแล้ว ย่อมพบว่า ภาพตัวแทนของตะวันตกในทัศนะชนชั้นนำสยามและชนชั้นนำพม่า แตกต่างกันอย่างยิ่ง ด้วยชนชั้นนำสยามนั้นมองตะวันตกเป็นอุดมคติในการกลายเป็นศิวิไลซ์ (Winichakul, 2000b) และสถานภาพที่สยามไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมโดยตรงของมหาอำนาจใดทำให้ชนชั้นนำสยามสามารถลงมือจัดสร้างแผนจักรวรรดินิยมสยามได้โดยรับเข้าซึ่งตัวแบบจากตะวันตก ในขณะที่พม่านั้นสนใจตะวันตกในฐานะที่เป็นมาตรฐานในการพัฒนาสู่ความเจริญก้าวหน้าของปัจเจกและชาติบ้านเมือง เราสังเกตเห็นถึงความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะพัฒนาตนเองผ่านข้อสังเกตต่อปัจจัยและสิ่งอำนวยต่างๆ ที่จะเป็นรากฐานของการสร้างองค์ความรู้และเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่เหล่านั้นตามแบบตะวันตก รวมถึงตะวันออกที่ “เจริญกว่า” แต่สถานภาพของผู้ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมยังไม่สามารถผลักดันให้ความปรารถนาเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม บันทึกการเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหวุ่นจึงเป็นเสมือนภาพร่างและข้อเสนอต่อจินตนาการในการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นพม่าและรัฐชาติแบบสมัยใหม่เพื่อเตรียมพร้อมและรองรับการเคลื่อนไหวของกระแสชาตินิยมที่เกิดขึ้นร่วมสมัยในห้วงเวลาเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกันทัศนะของพวกเขาก็เต็มไปด้วยกลิ่นอายและอิทธิพลจากแนวคิดของจักรวรรดิอย่างปฏิเสธไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่พบการสร้างวาทกรรม “ศิวิไลซ์” ในกระแสสังคมพม่าสูงสุดของการเผยแพร่ปรารถนาในการไขว่คว้าความรู้แบบใหม่ จึงเป็นปรารถนาในการสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับโลก(ย์) เพื่อเตรียมตัวก้าวไปสู่ “ความก้าวหน้า/ การพัฒนา” เพื่อให้เท่าเทียมอารยประเทศในเทศะและระเบียบโลกใหม่ภายหลังได้รับเอกราชเป็นสำคัญ

ความปรารถนาในการ “รู้จักโลก(ย์)” ของพม่าภายใต้กรอบแนวคิดเรื่อง “เทศานตรพหูสูต” ดังที่แสดงผ่านตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่เรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (1941) ของ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ และ **นักเดินทาง** (1965) ของ ซอจี และ มินธุหวุ่น จึงแสดงให้เห็นภาพร่างของความรู้เกี่ยวกับโลก(ย์) ทั้งในมิติของ “พื้นที่อื่น” และ “ผู้คนอื่น” ทั้งในเชิงวิทยาการและวัฒนธรรมผ่านตัวบทการเดินทางซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางความรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประกอบสร้างวาทกรรมใหม่เกี่ยวกับความรู้เชิงประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ “คนอื่น” และเพื่อทำความเข้าใจและเสนอนิยามตำแหน่งแห่งที่และอัตลักษณ์ของตนเองท่ามกลางระเบียบโลกใหม่ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง

บทที่ 8

บทสรุป

สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่อง “มโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นในวรรณกรรมการเดินทางพม่าช่วงทศวรรษ 1930-1960” เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษามโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ระหว่างช่วงทศวรรษที่ 1930-1960 ว่านักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าปัญญาชนมอง “คนอื่น” นอกวัฒนธรรมของตนเองและแปลความหมายของความเป็นอื่นนั้นเช่นไร อีกทั้งการแปล/แปรความหมายของความเป็นอื่นมาสู่การสร้าง “ชุดความรู้” เกี่ยวกับความเป็นอื่นนั้น มีความสำคัญและความหมายเช่นไรต่อผู้อ่านชาวพม่าในห้วงเวลาดังกล่าว ตามทัศนะของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าปัญญาชนทั้งสามคน ได้แก่ เต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และ มินธุหวุ่น

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่จำนวนสองเรื่อง ได้แก่ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (1941/2014) โดย เต้ะปัน หม่าวง์ วะ และรวมบทความเรื่อง **นักเดินทาง** (1965/2016) โดย ซอจี และมินธุหวุ่น อันเป็นงานประพันธ์ที่ได้รับการยกย่องโดยนักวิชาการจากสถาบันด้านภาษาและวรรณกรรมพม่าแห่งชาติว่าเป็นตัวอย่างของการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ และเป็นแบบอย่างงานเขียนร้อยแก้วของวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่อันดีและควรเอาเป็นต้นแบบในการประพันธ์ ตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษาทั้งสองเรื่องนี้ เป็นผลงานการประพันธ์ของนักเขียนปัญญาชนชาวพม่า ผู้ได้รับทุนการศึกษาจากรัฐบาลอาณานิคมให้ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษในฐานะข้าราชการอาณานิคม (ICS) ช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยงานศึกษาฉบับนี้ ใช้แนวคิดเรื่อง “การผนวกรวมทางวัฒนธรรม” (transculturation) ของมารี หลุยส์ แพรตต์ (Marie Louise Pratt) เป็นกรอบแนวคิดใหญ่ ร่วมกับแนวคิด “โวหารแห่งจักรวรรดิ” (Rhetoric of Empire) โดยเดวิด สเปอร์ (David Spurr) รวมถึงแนวคิดในการนิยามวรรณกรรมการเดินทางโดย คาร์ล ทอมป์สัน (Carl Thompson) ในการวิเคราะห์โวหารที่ใช้ในประกอบสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับ “ความรู้” และ “ความก้าวหน้า” ในวรรณกรรมการเดินทางที่ผลิตโดยปัญญาชนชาวพม่าพื้นเมืองในพื้นที่ประชิด (contact zone) โดยพิจารณาว่าปัญญาชนพื้นเมืองกลุ่มนี้มิได้เป็นเพียงถือครองชุดความรู้ แนวคิด และคุณค่าแบบสมัยใหม่ที่ได้เรียนรู้ผ่านระบบการศึกษาแบบอาณานิคม แต่ยังเป็นผู้ต่อรอง แลกเปลี่ยนและประยุกต์ใช้กลวิธีการเขียนวรรณกรรม

การเดินทางที่ได้รับอิทธิพลจากงานเขียนตะวันตกภายใต้บริบทอาณานิคม เพื่อสื่อสร้างชุดความรู้ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับ “ผู้อื่น” และ “เทศะอื่น” ในบริบทร่วมสมัยที่ระเบียบเทศะโลกสมัยใหม่นั้นล้วนหันไปสู่อัสดงคตประเทศ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แปลเนื้อหาตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษาทั้งสองเรื่องโดยคัดเลือกตัวอย่างตัวบทที่น่าสนใจและจัดสรรตามหมวดหมู่ที่สอดคล้องกับประเด็นศึกษา เพื่อให้ผู้อ่านที่สนใจสามารถเข้าถึงตัวบท ลีลาภาษาและรูปแบบการเขียน รวมถึงสารัตถะเนื้อหาของเรื่องเล่าการเดินทางสมัยใหม่ได้ในภาพรวม ประกอบการวิเคราะห์ตัวบทเพื่อให้เห็นประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งฉายให้เห็นเกี่ยวกับพัฒนาการการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่า การนำเสนอภาพตัวแทนความเป็นอื่นและมโนทัศน์ของความรู้ที่ปรากฏในงานประพันธ์ที่ใช้ในการศึกษาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า การถือกำเนิดขึ้นของการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่นั้นเป็นหนึ่งในผลิตผลจากการผนวกรวมทางวัฒนธรรมซึ่งเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์อาณานิคมของประเทศเมียนมาระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 หากหมายกล่าวให้ชัดยังต้องอธิบายว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการมองและการให้ความหมายความรู้ ด้วยในสังคมพม่าจารีตเดิมนั้น มองความรู้ผ่านคติทางพุทธศาสนาที่แบ่งความรู้ออกเป็นหลายระดับชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแบ่งความรู้ออกเป็นความรู้ทางโลกย์หรือ “โลกิยปัญญา” และความรู้ทางธรรม หรือ “โลกุตตรปัญญา” โดยที่การแบ่งแยกดังกล่าวนั้นยังสัมพันธ์อยู่กับการให้คุณค่าแก่ความรู้ กล่าวคือ ความรู้ทางธรรมนั้นเป็นความรู้อันจริงแท้แน่นอนและสูงส่ง ในขณะที่ความรู้ทางโลกย์นั้นแปรเปลี่ยนไม่รู้จบสิ้น เป็นอนิจจัง จึงมีคุณค่าต่ำกว่าความรู้ทางธรรม วิธีการแบ่งแยกลำดับชั้นของปัญญาความรู้ทางคติพุทธนั้นยังส่งผลต่อวิธีการเลือกศึกษาและส่งต่อชุดความรู้ในสังคมพม่าจารีตด้วยเช่นกัน กล่าวคือชุดความรู้ทางธรรมถือเป็นชุดความรู้หลักที่ถ่ายทอดสืบต่ออยู่ในระบบการศึกษาแบบพุทธ ในขณะที่ชุดความรู้ทางโลกย์ แม้จะได้รับการสั่งสอนถ่ายทอดในระบบการศึกษาแบบพุทธ แต่ก็ถูกจัดให้เป็นชุดความรู้รองและได้รับการถ่ายทอดเป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ดำรงชีวิตในโลกได้สะดวกขึ้นเพียงเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์เกี่ยวกับความรู้ทางสังคมวัฒนธรรมในสังคมพม่าจารีตเริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา และทวีความเข้มข้นขึ้นในบริบทอาณานิคมตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นเป็นผลมาจากการกลืนกลายเอาชุดความรู้จากวัฒนธรรมภายนอกเข้าสู่กลุ่มชนชั้นนำและปัญญาชนในราชสำนักพม่า ความเปลี่ยนแปลงของระบบความรู้และโลกทัศน์ในกลุ่มชนชั้นนำและปัญญาชนพม่านั้นถูกปะทะและท้าทายอย่างรุนแรงเป็นพิเศษในการเผชิญหน้ากับตะวันตกและวิทยาการความรู้และวิธีวิทยาในการเข้าถึงความรู้แบบตะวันตกที่แตกต่างและแปลกแยกไปจากชุดความรู้แบบจารีตที่เคยรู้จัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรอบแนวคิดของความรู้เชิงประจักษ์ (empirical

knowledge) โดยมีวิทยาการการพิมพ์และอุปกรณ์เสริมต่างๆที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ อาทิ แผนที่ที่ช่วยขยายขอบฟ้าการมองเห็นและปฏิสัมพันธ์ต่อโลกที่กว้างกว่าโลกทัศน์เชิงพื้นที่และภาพแทนของสังคมโลกตามจักรวาลวิทยาแบบจารีต

มากไปกว่านั้น การเผชิญหน้ากับสถานการณ์อาณานิคมของเมียนมายังมีส่วนอย่างยิ่งในการปะทะสังสันทน์ ต่อรอง เจรจา คัดเลือกและรับเข้าซึ่งองค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรมและความรู้แบบสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการศึกษาแบบตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมพม่าในสถานการณ์อาณานิคม มโนทัศน์ทางความรู้เชิงจิตวิญญาณที่เคยมีคุณค่าสูงสุดในสังคมพม่าจารีตกลับไม่ตอบสนองต่อความเป็นจริงของสังคมพม่าในสถานการณ์อาณานิคมอีกต่อไป ในขณะความรู้ในทางโลกย์เริ่มแปรความหมายไปสู่ “หนทางสู่อำนาจและความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ” ของปัจเจกและรวมถึงความรุ่งเรืองของสังคมอาณานิคมด้วยในเวลาเดียวกัน

ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในสังคมพม่าในสถานการณ์ดังกล่าว เราเริ่มเห็นความเปลี่ยนแปลงของปฏิบัติการทางวัฒนธรรมไปพร้อมกัน อันมีการเขียนวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ถือกำเนิดขึ้นในฐานะสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งในบริบทอาณานิคม หากเราพิจารณาความหมายของวรรณกรรมการเดินทางในความหมายกว้างที่สุดโดยหมายถึงเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางแล้ว ย่อมกล่าวได้ว่าการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่านั้นเป็นปฏิบัติการที่มีมาแต่เดิมในวรรณกรรมพม่ายุคจารีต ในตัวบทวรรณกรรมการเดินทางพม่ายุคจารีต ปรากฏทั้งในรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งยังใช้เล่าเรื่องการเดินทางที่เกิดขึ้นจริง ไม่ว่าจะเป็นบันทึกการจาริกแสวงบุญไปจนถึงบันทึกการเดินทางทางการทูต และยังหมายรวมถึงเรื่องเล่าการเดินทางในจินตนาการ

ทั้งนี้ ลักษณะสำคัญของวรรณกรรมการเดินทางยุคจารีตนั้นมิได้มุ่งเน้นเล่าประสบการณ์การเดินทางในฐานะวัตถุประธานของเรื่องเล่า แต่มักถูกใช้ในฐานะภาพพจน์เชิงพื้นที่เป็นสำคัญ อย่างไรก็ดี แม้เราอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมการเดินทางยุคจารีตที่กล่าวถึงประสบการณ์การเดินทางในฐานะวัตถุประธานของเรื่องเล่า คือ งานเขียนประเภทบันทึกราชกิจที่มีจุดประสงค์ในการบันทึกการเดินทางในกิจการในราชสำนัก แต่ถึงกระนั้นหากพิจารณาในมิติของกลวิธีการเขียน จุดประสงค์ในการประพันธ์ กลุ่มผู้รับสาร รวมถึงวิธีการเผยแพร่แล้ว กลับยังไม่อาจพิจารณาในงานเขียนประเภทเรื่องเล่าราชกิจนี้เป็นงานเขียนประเภทบันทึกการเดินทางสมัยใหม่ได้

ในขณะที่ปฏิบัติการการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่นั้นค่อยๆ ก่อร่างสร้างรูปขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และปรากฏเป็นงานเขียนพื้นเมืองประเภทวรรณกรรมการเดินทางขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยมีเต๊ะปัน หม่าวง์ วะ เป็นผู้ริเริ่มนิยามลักษณะของวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ ด้วยแนวคิดที่ว่า วรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่นั้น ควร

เป็นงานเขียนที่มุ่งหมายให้ “ความรู้” โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ประเภท “เทศานตรพหูสูต” อันมีนัยหมายถึง ความรู้ที่ได้รับระหว่างการเดินทาง โดยความรู้ดังกล่าวมีนัยหมายรวมถึง ความรู้เชิงภูมิศาสตร์สมัยใหม่และความรู้เชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับสังคมและพื้นที่ที่ได้เดินทางไปถึง โดยที่ความรู้เชิงพื้นที่นี้สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ทางพื้นที่ในการจัดระเบียบเทศะโลกใหม่ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน ทั้งวิธีการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่นั้นก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากวรรณกรรมตะวันตกที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางในสังคมพม่าผ่านระบบการศึกษาแบบอาณานิคม

วรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ที่ปรากฏขึ้นในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในกรณีของ **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (1941/2014) โดย เต้ะปัน หม่าวง์ วะ และ **นักเดินทาง** (1965/2016) โดย ซอจีและมินธุหวุ่นนั้น ฉายให้เห็นทัศนะของปัญญาชนพื้นเมืองพม่าต่อความเป็นอื่น โดยเฉพาะตะวันตก ในฐานะแบบอย่างของการพัฒนาไปสู่ความเจริญก้าวหน้าแบบสมัยใหม่ โดยอาศัยความรู้ต่อเทศะโลกสมัยใหม่เป็นทุนสำคัญ ตัวบทการเดินทางทั้งสองเรื่องจึงมุ่งเสนอความหมายของความรู้ทางโลก(ย์)และวิธีการแสวงหาความรู้ดังกล่าว เพื่อทำความเข้าใจทั้ง “คนอื่น” และตำแหน่งแห่งที่ของ “ตนเอง” ในระเบียบเทศะโลกใหม่ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วรรณกรรมการเดินทางเป็นตัวอย่างในการฉายให้เห็นภาพของการเดินทางไปพบปะ รู้จัก และทำความเข้าใจ “โลก(ย์)” นั้นด้วยประสบการณ์ตรงและกำหนดความหมายของความรู้เกี่ยวกับโลก(ย์)นั้นขึ้นใหม่ด้วยตนเอง

โดยตัวบทการเดินทางพม่าที่ใช้ในการศึกษาทั้งสองเรื่องนั้น ล้วนแฝงไว้ด้วยทัศนะและแนวคิดที่อิงแอบอยู่กับอุดมการณ์แห่งจักรวรรดิผ่านการใช้โวหารแบบจักรวรรดิที่หลากหลายในการเล่าเรื่องอย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น ทัศนะของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าทั้งสามคนล้วนดำเนินรอยตามสายตาของนักสำรวจแห่งจักรวรรดิที่หมายมุ่งสำรวจพื้นที่และผู้คนในสังคมที่เดินทางไปถึงด้วยเจตจำนงของการแสวงหา “ความรู้” ใหม่เกี่ยวกับพื้นที่และสังคมปลายทางนั้น กระนั้นเอง ด้วยสถานะของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่าพื้นเมืองผู้มีสถานะเป็นผู้อยู่ภายใต้อาณานิคม ทัศนะแบบจักรวรรดิจำแลงดังกล่าวกลับไม่สามารถอ้างอิง “อำนาจ” ในการถือครองพื้นที่ในสำรวจ ดังที่นักเดินทางชาวตะวันตกใช้การสำรวจแบบ “ข้าผู้ทรงราชเหนือสรรพสิ่ง” (Monarch-of-All-I Survey) ไปได้ แต่ในขณะเดียวกัน ทัศนะดังกล่าวกลับเผยให้เห็นอัตลักษณ์ที่กำกวมเลื่อนไหลของผู้เขียนชาวพม่าปัญญาชนในฐานะผู้มีสถานะทางอำนาจเป็นรองบนพื้นที่ประชิด ที่พยายามต่อรอง เจรจา แสวงหาและกำหนดความหมายทางอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นใหม่

ด้วยเหตุนี้ ภาพแทนของ “คนอื่น” ที่ปรากฏผ่านตัวบทวรรณกรรมการเดินทางที่ใช้ในการศึกษาทั้งสองเรื่องจึงแสดงภาพของ “คนอื่น” ที่เจริญก้าวหน้าและเป็นสมัยใหม่ที่นักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่ายึดเป็นแบบอย่างในการพัฒนา ทั้งในบางคราวยังแอบอิงสายตาของ “ผู้เจริญแล้ว”

ในการจำแนกมองและนิยาม “คนอื่น” ที่ล้าหลังกว่าในเทศะของโลกสมัยใหม่ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง หากกล่าวให้ถึงที่สุด ภาพแทนของคนอื่นที่เจริญก้าวหน้าและทันสมัยนั้นล้วนอิงอยู่กับคุณค่าทางวัฒนธรรมและมาตรฐานการศึกษาที่ยึดโยงอยู่กับอุดมการณ์แห่งจักรวรรดิ ในขณะที่ภาพแทนของ “ความรู้” ที่ถูกนำเสนอผ่านการค้นพบผู้คนและเทศะอื่นนั้นปรากฏทั้งความรู้ในเชิงวิทยาการ เช่น ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและภูมิศาสตร์สมัยใหม่ และความรู้เชิงสังคมวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับความเป็นเมืองสมัยใหม่ ความรู้ด้านวิถีชีวิตและคุณค่าที่พบในสังคมวัฒนธรรมอื่น รวมไปถึง ความหมายและความสำคัญของความรู้และประสบการณ์เชิงประจักษ์ที่ปัจเจกทดลองลงมือกระทำด้วยตนเอง

กล่าวได้ว่า ความสนใจใคร่รู้ต่อ “คนอื่น” และ “เทศะอื่น” ในวรรณกรรมการเดินทางพม่าในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทั้งสองเรื่องนี้ สะท้อนให้เห็นทัศนะและความปรารถนาของปัญญาชนชาวพม่าในการแสวงหาและสร้างชุดความรู้ใหม่เกี่ยวกับโลก(ย์)ในเทศะของระเบียบโลกใหม่ที่มีตะวันตกเป็นทั้งศูนย์กลางและมาตรฐาน ทั้งเพื่อนิยามและกำหนดความหมายของ “ความเป็นอื่น” และ “ตัวตน” ของผู้เขียนชาวพม่าพื้นเมืองภายในบริบทของสถานการณ์อาณานิคม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาตัวบทวรรณกรรมการเดินทางเรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (1941/2014) และ **นักเดินทาง** (1965/2016) ด้วยการอ่านวิเคราะห์ตัวบทและกลวิธีการนำเสนอมโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่นที่ปรากฏในตัวบทที่ใช้ในการศึกษา โดยใช้กรอบแนวคิดการศึกษาวรรณกรรมอาณานิคมและหลังอาณานิคม แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับมโนทัศน์ความรู้และทิศทางการพัฒนารูปแบบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในมิติที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งภายในประเทศเมียนมาเอง และในบริบทที่สัมพันธ์ประวัติศาสตร์สังคมโลกอย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ในการศึกษาครั้งนี้พบว่ามีข้อค้นพบสำคัญที่ควรพิจารณาใน 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้กับการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ และ 2) นัยของการสร้างวาทกรรมความรู้เชิงพื้นที่ที่ปัญญาชนพม่าพื้นเมืองนิยามว่า “เทศานตรพหูสูต” ในการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่

ความสัมพันธ์ระหว่างความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้กับการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่

ดังที่ได้อภิปรายมาข้างต้น ข้อค้นพบจากการศึกษาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของมโนทัศน์ความรู้ในกลุ่มปัญญาชนพม่านับแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยไมเคิล ชาร์นีย์ (Michael Charney) ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความหมายของความรู้ในระดับมโนทัศน์ในกลุ่มปัญญาชนพม่าในสถานการณ์อาณานิคมและวิธีการแสวงหาความรู้ที่ให้ความสำคัญกับความรู้เชิงประจักษ์และการคิดตามหลักเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวผ่านกระบวนการกลืนกลายและฉวยคว้าชุดความรู้ใหม่จาก “คนอื่น” ร่วมกับปัจจัยด้านการศึกษาในระบบอาณานิคมได้ส่งผลโดยตรงต่อปฏิบัติการทางวัฒนธรรม โดยมีปฏิบัติการการเขียนวรรณกรรมเป็นหนึ่งในนั้น

เหตุและปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้การเขียนวรรณกรรมพม่าสมัยใหม่ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้นเปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมพม่ายุคจารีตอย่างชัดเจน ทั้งในระดับวิธีการผลิตวรรณกรรม เนื้อหาและวิธีการเผยแพร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ที่พัฒนาขึ้นภายใต้บริบทของการผนวกรวมทางวัฒนธรรมในสถานการณ์อาณานิคม

ทั้งนี้ หากต้องนิยามรูปแบบของวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ให้ชัดเจนแล้ว กล่าวได้ว่า วรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ซึ่งได้รับอิทธิพลจากงานเขียนตะวันตกนั้น มีการจัดวางการเดินทางและประสบการณ์การเดินทางเป็นวัตถุประธานหลักของเรื่องเล่าและนิยมเขียนด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วเป็นสำคัญ แม้จะไม่มีข้อกำหนดรูปแบบคำประพันธ์ไว้อย่างชัดเจนก็ตาม นอกจากนี้ลักษณะอัตวิสัยในเสียงเล่าของผู้เขียน/ผู้เล่าบุรุษที่ 1 ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สังเกตพบได้ในวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 และสิ่งที่สำคัญที่สุดของวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ คือ เจตนาในการให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้อ่านผ่านประสบการณ์การเดินทาง โดยความรู้นั้นเป็นความรู้ที่ได้จากการเดินทางจริงที่ผู้เขียนได้ประสบพบด้วยตนเองอันสะท้อนโดยตรงต่อมโนทัศน์ความรู้เชิงประจักษ์ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

นัยของการสร้างวาทกรรมความรู้เชิงพื้นที่หรือ “เทศานตรพหูสูต” ในการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่

สืบเนื่องจากข้อค้นพบข้างต้น เราอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนารูปแบบการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในฐานะ “วรรณกรรมความรู้” (သုတစာပေ) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ความรู้” อันเป็นสารัตถะพื้นฐานในเรื่องเล่าการเดินทางพม่าสมัยใหม่ไว้พร้อมกัน โดยเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ในฐานะผู้วางกรอบแนวคิดเกี่ยวกับ “เทศานตรพหูสูต” (ဒေသန္တရဗဟုသုတ) หรือความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ที่ได้รับระหว่างการเดินทาง ได้นิยามความหมายของแนวคิดดังกล่าวผ่านตัวบทการเดินทางของเขาไว้อย่างชัดเจนว่ามีนัยถึง “ความรู้เชิงพื้นที่” โดยหมายถึง “พื้นที่ในเชิงกายภาพ” และ “พื้นที่ในเชิงวัฒนธรรม” ของพื้นที่ที่ได้เดินทางไปถึง และความรู้ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในเงื่อนไขที่เป็นความรู้อันเกิดจากประสบการณ์ตรงจากการเดินทาง

ทัศนะเช่นนี้ของหม่าวง์ วะ ไม่เพียงแต่จะเสนอวิธีการในการไปถึงความรู้ตามวิธีคิดแบบตะวันตก แต่ยังสะท้อนให้เห็นความต้องการยืนยันถึง “ความจริงแท้” (veracity) ของความรู้ผ่านเรื่องเล่าการเดินทางให้แก่ผู้อ่านด้วยในเวลาเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเราอาจพิจารณาแนวคิด “เทศานตรพหูสูต” ในฐานะ epistemological decorum อันถือเป็นกรอบเกณฑ์สำคัญในการผลิตตัวบทการเดินทางโดยผู้เขียนและการตอบรับตัวบทการเดินทางโดยผู้อ่านในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการการเขียนตัวบทการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในระยะต้นได้ (Thompson, 2011, p. 72)

นอกจากนี้ การเขียนความรู้เชิงพื้นที่ดังกล่าว ไม่ได้ฉายให้เห็นเพียงวิธีการแสวงหาความรู้ในเทศะโลกใหม่ที่กว้างขวางกว่าเขตแดนโลกทัศน์ในจารีตเดิม แต่ยังเป็นการจัดระเบียบความรู้และกำหนดความหมายให้แก่พื้นที่ เพื่อแสดงซึ่งอำนาจในการยึดครองพื้นพิภพนั้นในเชิงสัญลักษณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นการยืนยัน “อำนาจ” ของตนต่อตำแหน่งแห่งที่ของตนเองบนโลก ในลักษณะเดียวกับที่งานเขียนของจักรวรรดิใช้แสดงอำนาจครอบงำของจักรวรรดิต่อพื้นที่ที่ค้นพบ ต่างกันแต่เพียงการเขียน “พื้นที่” ของนักเดินทาง/นักเขียนชาวพม่านั้นเป็นการยืนยันอำนาจในการกำหนดนิยามพื้นที่ของตนเองด้วยองค์ความรู้และเสียงของตนเองเป็นสำคัญ แม้ว่าเสียงนั้นจะยังคงอิงแอบอยู่กับอุดมการณ์แห่งจักรวรรดิและฉายให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดแห่งจักรวรรดิอันเนื่องมาจากอัตลักษณ์ของนักเขียนพม่าปัญญาชนในฐานะข้าราชการอาณานิคมก็ตาม

ฉะนี้แล้ว “วรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่” โดยตัวของมันเอง จึงสะท้อนให้เห็นวิธีคิดเกี่ยวกับการให้ความหมายของ “ความรู้” และวิธีวิทยาในการเข้าถึง “ความรู้เชิงประจักษ์” ผ่านประสบการณ์ตรงที่นักเดินทาง/นักเขียนลงมือปฏิบัติการในการแสวงหาความรู้ผ่านการเดินทาง การพบปะคนอื่นและเทศะอื่น เพื่อแปล/แปร ความหมายของความรู้จากประสบการณ์ส่วนตัวที่ได้พบ

เพื่อนำมาประกอบสร้างความรู้ชุดใหม่ให้แก่ผู้อ่านพื้นเมืองผ่านตัวบทการเดินทาง ตัวบทวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่พม่าในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เรื่อง **บันทึกไปออกซฟอร์ด** (1941) และ **นักเดินทาง** (1965) จึงสาธิตแสดงวิธีการฉวยคว้าเอาความรู้และวิธีวิทยาของตะวันตก/เจ้าอาณานิคมมาประกอบสร้างเรื่องเล่าและความรู้ในความหมายใหม่โดยคนพื้นเมืองเองโดยสมบูรณ์ และเราอาจกล่าวได้ว่าบันทึกการเดินทางของเต้ะปัน หม่าวง์ วะ ซอจี และมินธุหว่น ยังฉายให้เห็นภาพของจินตนาการจักรวรรดิในช่วงปลายอาณานิคมผ่านสายตาของปัญญาชนพม่าพื้นเมือง ที่ทั้งสนทนาต่อรองและสืบเนื่องต่อจากทัศนะ Burmascape ดังที่เคก (2015) ได้อภิปรายผ่านตัวบทวรรณกรรมการเดินทางอังกฤษที่เล่าถึงเมียนมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “มโนทัศน์ความเป็นอื่นและนัยของความรู้ในวรรณกรรมการเดินทางพม่าช่วงทศวรรษ 1930-1960” นับเป็นงานศึกษาวรรณกรรมพม่าหนึ่งในไม่กี่ชิ้นที่พยายามวิเคราะห์และอธิบายตัวบทวรรณกรรมพม่าในมิติวัฒนธรรมศึกษาและวรรณกรรมวิจารณ์ โดยใช้แนวคิดเรื่องการผนวกรวมทางวัฒนธรรมของ มารี หลุยส์ แพรตต์มาใช้อธิบายปฏิบัติการเขียนวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ โดยนักเขียนชาวพม่าพื้นเมืองที่พยายามสร้างรูปแบบวรรณกรรมการเดินทางในฐานะ “พื้นที่ทางความรู้” ในบริบทอาณานิคม ทั้งผู้วิจัยยังได้พยายามขยายการเข้าถึงตัวบทวรรณกรรมพม่าในภาษาไทยด้วยการแปลและผนวกตัวบทวรรณกรรมคัดสรรจำนวนหนึ่งเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ โดยมีเจตนาให้ผู้อ่านและผู้สนใจได้มองเห็นวิธีการเขียนและโวหารแบบจักรวรรดิที่แฝงฝังอยู่ในภาษาและทัศนะของนักเขียน/นักเดินทางชาวพม่า กอปรกับกลวิธีการเขียน ภาษาและทัศนะดังกล่าวนั้นยังช่วยไขให้เห็นพยายามในการประกอบสร้างวาทกรรม “ความรู้” เชิงพื้นที่ หรือ “เทศานตรพหูสูต” ที่ผู้ประพันธ์ชาวพม่าในฐานะปัญญาชนพื้นเมืองพยายามประกอบสร้างผ่านงานเขียนประเภท “วรรณกรรมการเดินทางพม่า” สมัยใหม่

อย่างไรก็ดี การศึกษาฉบับนี้ยังคงมีข้อบกพร่องและไม่ครอบคลุมประเด็นสำคัญบางประการที่อาจช่วยตอบคำถามและฉายให้เห็นภาพของการกำเนิดพัฒนาการวรรณกรรมการเดินทางพม่าสมัยใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 อันสัมพันธ์อยู่กับนัยของ “ความรู้” ที่เป็นสารัตถะของงานเขียนประเภทนี้ได้อย่างครบถ้วนและครอบคลุม จึงใคร่ขอเสนอแนะแนวทางในการศึกษาเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

ในประเด็นของ “ความเป็นอื่น” และ “ตัวตน” ในตัวบทการเดินทางที่ใช้ในการศึกษานั้น ผู้วิจัยได้ละการขยายความประเด็น “ตัวตน” ผ่านข้อเขียนการเดินทางภายในประเทศเมียนมาที่ถูกเขียนขึ้นภายหลังทศวรรษที่ 50 ไป เพื่อคงเอกภาพของคำถามและขอบเขตของการวิจัยไว้ในประเด็น “มโนทัศน์ของความรู้และภาพแทนความเป็นอื่น” เป็นสำคัญ การศึกษาประเด็นภาพแทนของอัต

ลักษณ์ความเป็นพม่าที่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในห้วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่การผลิตตัวบทการเดินทางพม่าเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญและหลากหลาย อาจช่วยฉายให้เห็นพัฒนาการและการคลี่คลายของการนิยามความเป็นชาติที่ถูกเล่าผ่านวรรณกรรมการเดินทางในบริบทหลังอาณานิคมของการก่อร่างสร้างชาติภายหลังการได้รับเอกราชของประเทศเมียนมาในปี 1948 ได้ชัดเจนขึ้น ทั้งยังอาจเผยให้เห็นแนวทางการพัฒนารูปแบบงานเขียนของวรรณกรรมการเดินทางพม่าอย่างมีนัยสำคัญ

เนื่องจากประเด็นของวรรณกรรมการเดินทางพม่านั้นยังถือเป็นพื้นที่การศึกษาที่ยังไม่ได้รับการพัฒนามากนักในเชิงวิชาการ เรายังอาจขยายพื้นที่การศึกษาตัวบทวรรณกรรมประเภทนี้ไปสู่การศึกษางานเขียนประเภท Life Writing หรือแม้แต่บันทึกความทรงจำที่อาจช่วยฉายให้เห็นพัฒนาการทางความคิดและสังคมวัฒนธรรมพม่าร่วมสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้นในปัจจุบันได้ อีกทั้งการศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าในแวดวงพม่าศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศยังมีคงมีอยู่อย่างจำกัด การขยายพื้นที่พรมแดนการศึกษาตัวบทวรรณกรรมพม่าทั้งในแง่วรรณกรรมวิจารณ์ก็ดีหรือวัฒนธรรมศึกษาก็ดี อาจช่วยขยายขอบเขตของวงวิชาการด้านพม่าศึกษาให้มีมิติที่ลึกซึ้งและกว้างขวางขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาผ่านตัวบทวรรณกรรมพม่าหรือตัวบทวรรณกรรมชาติพันธุ์ในประเทศเมียนมาก็ตาม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

ราชกิจจานุเบกษา

หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาพม่า (เมียนมา). (9 เมษายน 2561). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 82ง, น. 1-11.

พจนานุกรม

พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระ. (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

หนังสือและบทความ

เจียระไน วิทิตกุล และชานป์วิช ทานแก้ว. (2563). พม่า มอญ ไทย บาลี: ความหลากหลายของกลุ่มวรรณคดีราชาธิราชในประเทศไทย. *วารสารอักษรศาสตร์, 49*(2).

ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2561). *หยดเลือด จารึก และแท่นพิมพ์ ว่าด้วยความรู้/ความจริงของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2325-2411*. กรุงเทพฯ: Illuminations Editions.

ธนภาษ เดชพาวุฒิกุล. (2559). ผีอังกฤษ จิตวิญญาณพม่า: อาณานิคม ชาตินิยม และการเมืองของภาษาในนโยบายด้านการศึกษาของพม่าทศวรรษ 1920-1980. *วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ* (สิงหาคม 2559 – กรกฎาคม 2560), 86-108.

นพพร ประชากุล. (2552). การวิจารณ์ในแนวหลังอาณานิคม. ใน *ยอกอักษรย้อนความคิด 2 ว่าด้วยมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* (เล่ม 2, น. 413-422). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อ่านและวิภาษา.

นยา สุจฉายา. (2564). การบันทึกเหตุการณ์ : รากฐานจดหมายเหตุของไทยและพัฒนาการสู่สังคมร่วมสมัย *วารสารอักษรศาสตร์, 50*(2), 66-85.

นันทา ขุนภักดี. (2021). สระมรกต : บทกวีสะท้อนภาพชีวิตพม่า. *Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University, 15*(2), 42–56.

บรรจง บุรินประโคน. (2563). การสำนึกในถิ่นที่ผ่านบทกวีพม่า: สระมรกต. *Journal of Social Sciences and Humanities Research in Asia, 26*(2).

บัวริน วังคีรี. (2556). *วรรณกรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พัชรินทร์ สิรสุนทร และวัชรวุฒิ ซื่อสัตย์. (2567). ความเชื่อเรื่องนัต และการสถาปนาพื้นที่ทางสังคมของนัตกะดอว์ในเมียนมา. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 12*(1), 165-199.

วรุณี อุดมศิลป. (2566). จาก "บริบท" สู่ "ปริวารบท" กรณีศึกษาบทกวี "พรุ่งนี้" ของโรแบรต์ เดสโนส. *วารสารอักษรศาสตร์, 52*(2), 31-44.

สรณัฐ ไตลังคะ. (2567). *สู่กาละนวสมัย วรรณกรรมไทยสมัยใหม่ยุคแรกเริ่ม ถึง พ.ศ. 2500*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม.

สุเนตร ชุตินธรานนท์ (บรรณาธิการ). (2555). *พม่าอ่านไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์และศิลปะไทยในทรรศนะพม่า*. กรุงเทพฯ: มติชน.

วิทยานิพนธ์

พรรณราย ชาญหิรัญ. (2563). *พระราชนิพนธ์ร้อยแก้วบันทึกการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2419-2452): วรรณคดีกับโลกสันนิวาส* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

วรรณวิวัฒน์ รัตนลัมภ์. (2562). *"เยอแนล": ลักษณะเด่นและคุณค่าในฐานะประเภทวรรณคดี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

เอกสารภาษาพม่า

พจนานุกรม

Myanmar Language Commission. (Ed.). (2008). *မြန်မာအဘိဓာန်* [Myanmar Dictionary]. Yangon: Myanmar Language Commission.

หนังสือและบทความ

Cheint, U. (2011). *ပူတဂေ စပိန် အီတလျံသွားမှတ်တမ်း* [Travels to Portugal, Spain and Italy] (Shwe Kain Thar Ed.). Yangon: Seikku Cho Cho. (Original work published 1959)

Hla Ma Thein. (1955). *မြန်မာစကားပုံ အဘိဓာန်*[Dictionary of Burmese Proverbs] (U. P. Latt Ed.). Yangon: Pyinna Nanda Press.

Htin, M. (1981). ရှေးခေတ်မြန်မာခရီးသွားစာပေ [Classic Myanmar Travel Literature]. In Sarpay Beikman (Ed.), (1981). *မြန်မာခရီးသွားစာပေစာတမ်းများ အတွဲ ၁* [The Burmese Travel Writing Literature] (Vol. 1) (pp. 21-68). Yangon: Sarpay Beikman.

Khin Min (Danubyu), M. (2014a). *ကိုလိုနီခေတ်မြန်မာစာပေသမိုင်း* [Myanmar Literary History of Colonial Period]. Yangon: Seikku Cho Cho.

Khin Min (Danubyu), M. (2014b). *မြန်မာစာပေခရီး ပုဂံခေတ်မှ ကိုလိုနီခေတ်အထိ* [The Journey of Myanmar Literature: From Pagan to Colonial Time]. Yangon: Ya Pyei Sapei.

Khin Min (Danubyu), M. (2018). *ဘာသာ စာပေ သုတေသန စာတမ်းများ* [Collections of Research Articles on Myanmar Language and Literature]. Yangon: Ya Pyei Saok taik.

Kinwun Mingyi. (2008). *ကင်းဝန်မင်းကြီး ပြင်သစ်နိုင်ငံသွားနေ့စဉ်မှတ်တမ်း* [Kinwun Mingyi's Paris Diary] (Pe Maung Tin Ed.). Yangon: Ya Pyei Sapei. (Original work published 1928)

Kyaw U, U. (1981). *မြန်မာခရီးသွားစာပေစာတမ်းများ* [Essays on Myanmar Travel Writing] In Sarpay Beikman (Ed.), (1981). *မြန်မာခရီးသွားစာပေစာတမ်းများ အတွဲ ၁* [The Burmese Travel Writing Literature] (Vol. 1) (pp. 21-68). Yangon: Sarpay Beikman.

Theippan Maung Wa. (2010). *ခေတ်စမ်းစာပေအထွေထွေ* [Micellanous Writings on Hkitsan Literature]. Yangon: Seikku Cho Cho Anupinnya.

Theippan Maung Wa. (2012). *သိပ္ပံမောင်ဝ၏ ဝတ္ထုဆောင်းပါးပေါင်းချုပ်သစ်* [A New Collection of Theippan Maung Wa's Essays]. Yangon: Seikku Cho Cho Anupinnya.

Theippan Maung Wa. (2014). *အောက်စ်ဖို့ဒ်သွားမှတ်တမ်း* [Oxford Diary]. Yangon: Mya Nanda. (Original work published 1934)

Min Thu Wun. (2017). *ကျောင်းသားဘဝနှင့်ဘဟုသုတ [Student Life and Knowledge]*. Yangon: The Key Collection 2017.

Myanmar Translation Society. (Ed.). (1964). ၃၇ နတ် [Thirty-seven Nats]. In *မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်း [Myanmar Encyclopedia]* (Vol. 13). Yangon: Myanmar Translation Society.

Pe Maung Tin. (2013). *မြန်မာစာပေသမိုင်း[History of Myanmar Literature]*. Yangon: Ya Pyei Sapei. (Original work published 1938)

Po, D. (1992). *မြန်မာစာညွှန်ပေါင်းကျမ်း* [Anthology of Burmese Literature] (Vol. 5). Yangon: Myanmar Language Commission.

Raṭṭhasāra, S. (1957). ရွှေစက်တော်သွားတောလား [Tawla to Shwe Sat Taw]. In C. Myay (Ed.), *ရွှေစက်တော်သွားတောလားနှင့် ဘဝဝန်းကျင်ကဗျာများ* [Tawla to Shwe Sat Taw and other life poems]. Mandalay: Mya Kyei Mon Sapei Sin.

Shwe Kain Thar. (2011). Preface. In *ပူတဂေ စပိန် အီတလျံသွားမှတ်တမ်း* [Travel Accounts to Portugal, Spain and Italy]. Yangon: Seikku Cho Cho. (Original work published 1959)

Shwe, U. (1964). *ဘင်္ဂလားသွားစာတမ်း* [Account to Bangladesh] (Kyan Ed.). Yangon: Burma Historical Commission. (Original work published 1830)

Than Htut. (1980). *မြန်မာနိုင်ငံဘုန်းတော်ကြီးကျောင်းပညာရေးသမိုင်း* [History of Monastic Education in Myanmar]. Yangon: Baho Sadaik Kyi.

Thein Han, U. (1965). *စစ်ကိုင်းတောင်အထွဋ်ပွတ္တိ နှတ်လမ်းညွှန်* [A Guidebook and A History of Sagaing Hill]. Sagaing: Mya Than Sa.

Theippan Maung Wa. (2010). *ခေတ်စမ်းကဗျာအထွေထွေ* [*On Hkitsan Literature]*. Yangon: Seikku Cho Cho.

Theippan Maung Wa. (2014). *အောက်စ်ဖို့ဒ်သွားမှတ်တမ်း* [Oxford Diary]. Yangon: Mya Nanda. (Original work published 1934)

Uttamagyaw, S. (1964). Shin Uttamagyaw's Tawla. In U. T. B. Han (Ed.), *Shin Uttamagyaw's Tawla and Letwethondara's Ratus* (pp. 4-27). Rangoon: The Hanthawaddy Press.

Win Tin. (1976). မြန်မာခရီးသွားစာပေ [Burmese Travel Writing]. In *စနေစာပေဝိုင်း [Saturday Literary Talk]* (pp. 171-222). Mandalay: Hantharwaddy Thadin Sa.

Zawgyi. (1981). ခရီးသွားစာပေစာတမ်းဖတ်ပွဲ သဘာတီ ဦးသိန်းဟန် (ဆရာဇော်ဂျီ) ၏ မိတ်ဆက်နိဒါန်း [The National Conference on Burmese Travel Writings Opening Speech by U Thein Han (Zawgyi)] In Sarpay Beikman (Ed.), (1981). *မြန်မာခရီးသွားစာပေစာတမ်းများ အတွဲ ၁* [The Burmese Travel Writing Literature] (Vol. 1) (pp. 15-20). Yangon: Sarpay Beikman.

Zawgyi & Min Thu Wun. (2015). *စာပေလောက [The World of Literature]*. Yangon: Seikku Cho Cho.

Zawgyi & Min Thu Wun. (2016). *ခရီးသည် [The Travelers]*. Yangon: Seikku Cho Cho. (Original work published 1965)

วิทยานิพนธ์

Ma Ma Myint. (2005). *ကုန်းဘောင်ခေတ်မြန်မာခရီးသွားမှတ်တမ်းလေ့လာချက်* [The Study on Myanmar Travelogues from Konbaung Period] (Doctoral dissertation). University of Yangon, Yangon.

Thet Lwin, M. (1973). *မြန်မာခရီးသွားမှတ်တမ်းစာပေ 1918–1970 [Myanmar Travel Literature from 1918-1970]* (Unpublished master's thesis). Yangon University, Yangon.

Thun Aung Kyi, M. (1979). *မြန်မာကိုယ်တွေ့ခရီးသွားမှတ်တမ်းစာပေစာစုစာရင်း* [The Collected List of Burmese Travel Diaries] (Bachelor's Degree Undergraduate's Thesis). Yangon University, Yangon.

เอกสารภาษาตะวันตก

พจนานุกรมและพจนานุกรมอิเลคทรอนิกส์

Flâner. (n.d.). In *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales.* (Ed.). Retrieved from https://www.cnrtl.fr/lexicographie/fl%C3%A2ner

Représenter. (n.d.). In *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales.* (Ed.). Retrieved from https://www.cnrtl.fr/etymologie/repr%C3%A9senter

Lane, C. (1841). *A Dictionary: English and Burmese*. Calcutta: Ostell and Lepage.

บทความและหนังสือ

Allot, A. J. (1981). Prose Writing and Publishing in Burma Today— Government Policy and Popular Practice. In Tham Soeng Chee (Ed.), *Essays on Literature and Society in Southeast Asia: Political and Sociological Perspectives* (pp. 1-35). Singapore: NUS Press.

Allot, A. J. (1993). *Inked Over, Ripped Out: Burmese Storytellers and the Censors* (A. J. Allot & V.J.B., Trans. P. A. Center Ed.). USA: PEN American Center.

Allot, A. J. (1996). The Study of Burmese Literature—A General Survey. In E. U. Kratz (Ed.), *Southeast Asian languages and literatures: a bibliographical guide to Burmese, Cambodian, Indonesian, Javanese, Malay, Minangkabau, Thai and Vietnamese* (pp. 7-56). New York: Tauris Academic Studies.

Allot, A. J. (1997). Half a Century of Publishing in Mandalay: The Ludu Kyi-bwa-yay Press. *Journal of Burma Studies, 1,1997*, 83-106. doi:10.1353/jbs.1997.0010

Allot, A. J. (2009). The Short Story in Myanmar/Burma. In T. S. Yamada (Ed.), *Modern Short Fiction of Southeast Asia: A Literary History* (pp. 7-56). Ann Arbor, Mich: Association for Asian Studies.

Aung Myoe, M. (2011). *In the Name of Pauk-phaw: Myanmar's China Policy Since 1948*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Aung San Suu Kyi, Delachet-Guillon, C., & Guillon, E. (1996). *Nationalisme et littérature en Birmanie*. Genève: Editions Olizane.

Aung-Thwin, M., & Aung-Thwin, M. (2012). *A History of Myanmar Since Ancient Times: Traditions and Transformations*. London: Reaktion Books.

Bagshawe, L. E. (1981). Translator's Preface (L. E. Bagshawe, Trans.). In *The Maniyadanabon of Shin Sandalinka* (Vol. 115, pp. 132). New York: Southeast Asia Program, Dept. of Far Eastern Studies, Cornell University.

Bagshawe, L. E. (2006). Translator's Preface (L. E. Bagshawe, Trans.). In L. E. Bagshaw (Ed.), *The Kinwun Mingyi's London Diary's*. Bangkok: Orchid Press.

Barthes, R. (1957). Le mythe aujourd'hui. In *Mythologies* (pp. 180-233). Paris: Seuil. (Original work published 1956)

Baudelaire, C. (2010). *Le Peintre de la vie moderne*. Paris: Fayard. (Original work published 1863)

Borisenkova, A. (2017). Le flâneur comme lecteur de la ville contemporaine. *Russian Sociological Review, 16*(2), 75-88.

Boshier, C. A. (2018). *Mapping Cultural Nationalism: The Scholars of the Burma Research Society, 1910-1935*. Copenhagen: NIAS Press.

Boutry, M., & Perrière, B. B. d. l. (2013). Les représentations de "naq" en Birmanie. In A. Dupuis & J. Ivanoff (Eds.), *Ethnocentrisme et création* (pp. 323-348). Paris: la Maison des sciences de l'homme.

Brown, J. (2012). *City Versus Countryside in Mao's China: Negotiating the Divide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Buddhaghosa. (1922). *The Path of Purity I: Being a translation of Buddhaghosa's Visuddhimagga* (Pe Maung Tin, Trans. Vol. 1). London: Oxford University Press for the Pali Text Society.

Buddhaghosa. (1929). *The Path of Purity II: On Concentration* (Vol. 2). London: Oxford University Press for the Pali Text Society.

Buddhaghosa. (1931). *The Path of Purity III: On Understanding* (Vol. 3). London: Oxford University Press for the Pali Text Society.

Candier, A. (2007). Histoire et Temporalité à travers douze extraits du journal de voyage d'un ambassadeur birman en France (1874). *Journal Asiatique, 295*(2), 221-347.

Candier, A. (2010). Convergences conceptuelles en Birmanie : la transition du xixe siècle. *Mousson: Recherche en Sciences-humaines sur l'Asie du Sud-est*(16), 81-101.

Castillo Durante, F. (1997). Les enjeux de l'altérité et la littérature. In T. d. L. Françoise (Ed.), *Littérature et dialogue interculturel: Culture française en Amérique* (pp. 3-17). Sainte-Foy: Les Presses De l'Université Laval.

Chan, A. L. (2001). *Mao's Crusade: Politics and Policy Implementation in China's Great Leap Forward.* Oxford: Oxford University Press.

Charney, M. W. (2007). Review of the book The Kinwun Mingyi's London Diary, by Kinwun Mingyi (L.E. Bagshawe, trans.). *Journal of Siam Society, 95*, 268-270.

Charney, M. W. (2009a). *Powerful Literati: Buddhist Literati and the Throne in Burma's Last Dynasty, 1752-1885*: The Center for South and Southeast Asian Studies.

Charney, M. W. (2009b). *A History of Modern Burma*. Cambridge: Cambridge University Press.

Chatterjee, G.K., (1998). Traditional Calendar of Myanmar (Burma). *Indian Journal of History of Science, 33*(2), 143-160.

Chitkasem, M. (1972). The Emergence and Development of the Nirat Genre in Thai Poetry. *Journal of the Siam Society*, *60(2)*, 135-168.

Clarke, R. (2018). *The Cambridge Companion to Postcolonial Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Das, N., & Youngs, T. (2019). *The Cambridge History of Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dunn, C. W., Hla Pe, & Stewart, J. A. (1948). Country Life in Burmese Literature. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, 12*(3/4), 703-712. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/608729

Edwards, P. (2004). Relocating the interlocutor: Taw Sein Ko (1864-1930) and the itinerancy of knowledge in British Burma. *South-East Asia Research, 12*(3), 277-335.

Forbes, C.T.G.S. (1878). *British Burma amd Its People: Being Sketches of Native Manners, Customs, amd Religion.* London: John Murray.

Genette, G. (1987). *Seuils*. Paris: Editions du Seuils.

Goh Geok Yian. (2010). The Quest of 'China' in Burnese Chronicles. *Journal of Southeast Asian Studies, 41*(1), 125-152.

Guedes, M. A. M. (1998). The Portuguese in Burmese Literature. *Review of Culture, 2(34/35)*, 215-226.

Hall, S., Evans, J., & Nixon, S. (2013). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications.

Hanwong, L. H. (2015). *Policing in Colonial Burma.* Chiangmai: Center for ASEAN Studies, Chiang Mai University.

Hawley, J. C. (2001). Alterity. In *Encyclopedia of postcolonial studies* (pp. 16-18). Westport: Greenwood Press.

Heller, L. (2009). Décrire les exotismes : quelques propositions. *Études de lettres* (2-3), 317-348.

Herbert, P. M. (2004). U Pe Maung Tin Bibliography. *The Journal of Burma Studies, 9*(Special Issue in Hommage to U Pe Maung Tin), 130-173.

Hla Pe, Allott, A. J., & Okell, J. (1963). Three 'Immortal' Burmese Songs. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, 26*(3), 559-571. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/611566

Huenen, R. L. (2015). *Le récit de voyage au prisme de la littérature.* Paris: PUPS.

Ikeya, C. (2012). *Refiguring Women, Colonialism, and Modernity in Burma*. Chiang Mai: Silkworm Books.

Jedamski, D. (Eds.). (2009). *Chewing Over the West: Occidental Narratives in Non-Western Readings*. Amsterdam: Rodopi.

Jodelet, D. (2005). Formes et figures de l'altérité. In Sanchez-Mazas Margarita & L. Licata (Eds.), *L'Autre: Regards psychosociaux* (pp. 23-47). Grenoble: Les Presses de l'Université de Grenoble.

Keck, S. L. (2004). Picturesque Burma: British Travel Writing 1890-1914. *Journal of Southeast Asian Studies*, *35*(3), 387–414.

Keck, S.L. (2015). *British Burma in The New Century, 1895-1918.* Hampshire: Palgrave Macmillian.

Khin Aye. (2546). *Myanmar Post-colonial Literature*. Paper presented at the สัมมนาระดับชาติ วรรณกรรมโพสต์โคโลเนียลนานาชาติ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Kinsley, Z. (2019). Travelogues, Diaries, Letters. In N. Das & T. Youngs (Eds.), *The Cambridge History of Travel Writing* (pp. 408-422). Cambridge: Cambridge University Press.

Kinwun Mingyi. (2006). *The Kinwun Mingyi's London Diary* (L. E. Bagshawe, Trans.). Bangkok: Orchid Press. (Original work published 1926)

Ko Ko Thett. (2013). *Bones Will Crow: An Anthology of Burmese Poetry* (Ko Ko Thett & J. Byrne Eds.). New York: Northern Illinois University Press.

Lanza, F. (2018). A City of Workers, a City for Workers? Remaking Beijing Urban Space in the Early PRC. In Y. Ding, M. Marinelli, & X. Zhang (Eds.), *China: A Historical Geography of the Urban* (pp. 41-65). Cham: Palgrave Macmillan

Lieberman, V. B. (1980). Europeans, Trade, and the Unification of Burma, c. 1540-1620. *Oriens Extremus*, *27*(2), 203-226.

Leszl, W. G. (2006). Plato's attitude to poetry and the fine arts, and the origins of aesthetics. *Études platoniciennes*(3), 245-336.

Lindsay, C. (2015). Travel Writing and Postcolonial Studies. In T. Francis (Ed.), *The Routledge Companion to Travel Writing* [VitalSource Bookshelf 10.2.1 ed.].

M.O., Saya Thein, Luce, G. H., & Pe Maung Tin. (1916). Let-Wè-Thôndara, Judge and Poet. *The Journal of The Burma Research Society, 6*.

Ma Ma Lay, J. K. (1991). *Not Out of Hate* (M. Aung-Thwin, Trans. W. H. Frederick Ed. Vol. 88). Ohio: Ohio University Press.

Ma Ma Lay, J. K. (2004). *Blood Bond* (Than Than Win, Trans.). Honolulu: Center for Southeast Asian Studies, University of Hawai.

Ma Ma Lay, J. K. (2008). *A Man Like Him: Portrait of the Burmese Journalist Journal U Chit Maung* (Ma Theingi, Trans. Vol. 47). New York: Cornell Southeast Asia Program Publications.

Michel, F. (2004). *Désirs d'ailleurs: essai d'anthropologie des voyages.* Québec: Les Presses de l'Université Laval.

Mitchell, W. J. T. (1995). Representation. In F. Lentricchia & T. McLaughlin (Eds.), *Critical terms for literary study* (2nd ed., pp. 11-22). Chicago: University of Chicago Press.

Nu Nu Yi Inwa. (2008). *Smile as They Bow* (A. Birnbaum & Thi Thi Aye, Trans.). New York: Hyperion East.

Okell, J. (2002). *A Guide to the Romanization of Burmese*: Routledge.

Osada, N. (2016). *the Rangoon Poor : Indians, Burmese, and town planning in colonial Burma*. Retrieved from https://ideas.repec.org/p/jet/dpaper/dpaper561.html

Pe Maung Tin. (1922). Preface. In *The Path of Purity: Being a translation of Buddhaghosa's Visuddhimagga* (pp. v-vi). Great Britain: The Pali Text Society.

Pearn, B. R. (1939). *A History of Rangoon*. Rangoon: American Baptist Mission Press.

Pratt, M. L. (1994). *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*: London; New York: Routledge. (Original work published 1992)

Qing Quan, Z. (1991). Urbanization in China. *Urban Studies, 28*(1), 41-51.

R.A.S. (1911). The Burmese Drama. *Journal of Burma Research Society, 1*.

Ryan, J. C. (2017). From Padauk to Hyacinth: Literary Botany, the Agency of Plants, and the Contemporary Poetry of Myanmar. In J. C. Ryan (Ed.), *Southeast Asian Ecocriticism: Theories, Practices, Prospects* (pp. 179-203). Lanham: Lexington Books.

Saha, J. (2024). Reading colonial masculinity through a marriage in Burma. In *Men and masculinities in modern Britain: A history for the present* (pp. 67-87). Manchester: Manchester University Press.

Said, E. W. (2003). *Orientalism*. London: Penguin Books.

Sang-Soo, P. (2015). *Neighborhood Space in 1950s. Beijing: Urban Governance in the Early PRC* (Harvard-Yenching Institute Working Paper Series).

Schober, J. (2007). Colonial Knowledge abd Buddhist Education in Burma. In I. Harris (Ed.), *Buddhism, Power and Political Order* (pp. 52-70). Oxon: Routledge.

Sen, S. (2015). *Travels to Europe: Self and Other in Bengali Travel Narratives, 1870-1910* New Delhi: Orient Longman.

Shin Sandalinka. (1981). *The Maniyadanabon of Shin Sandalinka* (L. E. Bagshawe, Trans. Vol. 115). New York: Southeast Asia Program, Dept. of Far Eastern Studies, Cornell University.

Spivak, G. C. (1985). The Rani of Sirmur: An Essay in Reading the Archives. *History and Theory, 24*(3), 247-272.

Spurr, D. (1993). *The Rhetoric of Empire: Colonial Discourse in Journalism, Travel Writing and Imperial Administration*. USA: Duke University Press.

Staszak, J.-F. (2008). Other/otherness. In *International of Encyclopedia of Human Geography: A 12 Volume Set*. Oxford: Elviser.

Suthachai Yimprasert. (2004). The Portuguese in Arakan in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. *Manusya: Journal of Humanities*, *7*(2), 66-82.

Taw Sein Ko. (1913). *Burmese Sketches*. Rangoon: British Burma Press.

Temple, R. C. (1906). *The Thirty-seven Nats: A Phase of Sprit Worship prevailing in Burma*. London: Kiscadel Publications.

Thant Myint-U. (2001). *The Making of Modern Burma*. Cambridge: Cambridge University Press.

Theingi, M. (2009). *Selected Myanmar Short Stories* (Ma Theingi, Trans.). Yangon: Unity Publishing House.

Thompson, C. (2011). *Travel Writing*: Taylor & Francis.

Thompson, C. (2015). *The Routledge Companion to Travel Writing* (VitalSource Bookshelf 10.2.1 ed.): Taylor & Francis.

Thompson, V. E. (2019). Travel and the City. In N. Das & T. Youngs (Eds.), *The Cambridge History of Travel Writing* (pp. 301-314). Cambridge: Cambridge University Press.

Thouroude, G. (2017). *La Pluralité des mondes: le récit de voyage de 1945 à nos jours.* Paris: Presses de l'Université Paris-Sorbonne.

Tin Htway. (1972). The Role of Literature in Nation Building. *Journal of the Burma Research Society*, *55, pt.1*, 102.

Todorov, T. (1982). *La Conquête de l'Amérique la question de l'autre*. Paris: Seuil.

Todorov, T. (1989). *Nous et les autres: la réflexion française sur la diversité humaine*. Paris: Seuil.

Topping, M. (2020). Seeing. In A. P. a. T. Youngs (Ed.), *The Routledge Research Companion to Travel Writing* (pp. 193-207). Oxon: Routledge.

Tun, T. (1983). The P**āḍ**aeng Chronicle and the Jengtung State Chronicle Translated, Sao S**ā**imöng Mangr**ā**i. *Asian Folklore Studies*, *42*(2), 307-309.

United States Board on Geographic Names, & Permanent Committee on Geographical Names for British Official Use. (1970). *Romanization of Burmese: BGN/PCGN 1970 Agreement*.

Vailloux, B. (2003, 19 March 2008). Image, représentation et ressemblance. Retrieved from http://www.fabula.org/atelier.php?Image%2C_repr%26eacute%3Bsentation_et_ressemblance

Wiles, E. (2015). *Saffron Shadows and Salvaged Scripts Literary Life in Myanmar Under Censorship and in Transition*. New York: Columbia University Press.

Win Pe. (2009). The Development of Modern Burmese Theatre and Literature Under Western Influence. In D. Jedamski (Ed.), *Chewing Over the West: Occidental Narratives in Non-Western Readings* (pp. 93-107). Amsterdam: Rodopi.

Winichakul, T. (2000a). The Others Within: Travel and Ethno-Spatial Differentiation of Siamese Subjects 1885-1910. In *Civility and Savagery: Social Identity in Tai States* (pp. 38-62). Curzon Press.

Winichakul, T. (2000b). The Quest for "Siwilai": A Geographical Discourse of Civilizational Thinking in the Late Nineteenth and Early Twentieth-Century Siam. *The Journal of Asian Studies*, *59*(3), 528-549.

Wright, A. (1910). *Twentieh Century Impressions of Burma: Its History, People, Commerce, Industries, and Resources.* London: Lloyd's Greater Britain Pub. Co.

Zaini-Lajoubert, M., & Bernot, D. (1982). Chronologie comparée des littératures malaise et birmane. *Archipel*, 149-176.

Zhu, T., & Meyer, M. (2020). The "Pauk Phaw" Narrative and China's Relations with Myanmar Since the 1950s. *International Journal of Asia Pacific Studies*, *16*(1), 105-134.

Zöllner, H.-B. (2008). The Myanmar Literature Project. *Austrain Journal of South-East Asian Studies*, *1*(1).

Zöllner, H.-B. (2010). *Material on Three Novels: Ba Thoung, Pantha Ma Sa U and Oil Dagon Taya, May* (Myanmar Literature Project working Paper, Issue 10:19). U. Passau.

Zöllner, H.-B., Aung Min Naing, Kyaw Hoe, Schunke, P., Than Tun, Thakin Hla Kun, Tin Htway, Tin Hlaing, & Zaw Naing. (2006). *Material on Ba Hein, The World of Capitalists and Hla Shwe Captalism* (Myanmar Literature Project Working Paper, Issue 10.3). U. Passau.

Zöllner, H.-B., Aye Aye Myint, Kyaw How, Köster, U., Moe Hein Zaw, Noack, G., & Zatu, R. (2010). *Material on Dagon Khin Khin Lay, Two Books about Germany* (Myanmar Literature Project Working Paper, Issue 10:15.1). U. Passau.

Zöllner, H.-B., Kyaw Hoe, Mo Mo Thant, Noack, G., Tin Hlaing, Tun, F., & Wahoff, J. (2007). *Material on Nu, Gandalarit* (Myanmar Literature Project Working Paper, Issue 10:6). U. Passau.

Zöllner, H.-B., Tin Hlaing, Htway, T., Thun Aung Kyaw, Tun, F., & Ko Ko Thet. (2006). *Material on Ba Khaing, Political History of Myanmar* (Myanmar Literature Project working Paper, Issue 10:5). U. Passau.

วิทยานิพนธ์

Ei Thandar Aung. (2020). *Japan-Myanmar Relations in Political, Economic and Cultural Context During 1930s* (Master's thesis). Retreived from https://ousar.lib.okayama-u.ac.jp/

Rozenberg, G. (2001). *Thamanya: enquête sur la sainteté dans la Birmanie contemporaine (1980-2000)* (Unpublished doctoral dissertation). EHESS, Paris.

Soe Thuzar Myint. (2010). *A Study of Siam-Myanmar 18th Century Relations as Reflected in Yodayar Naing Mawgun by Letwe Nawrahta.* (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Bangkok. Retrieved from https://dric.nrct.go.th/Search/ShowFulltext/2/256124

Soe Thuzar Myint. (2014). *SIAM - MYANMAR RELATIONS FROM THE 16TH TO THE 19TH CENTURY THROUGH THE PERSPECTIVE OF AYEDAWBON TREATISES.* (Doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok. Retrieved from http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/45606

Takahashi, Y. (2017). *Shwe U Daung and the Burmese Sherlock Holmes: To Be a Modern Burmese Citizen Living in a Nation-State, 1889 – 1962* (Doctoral dissertation). University of Sydney, Sydney.

Zar Ni. (1998). *Knowledge, Control, and Power: Politics of Education under Burma's Military Dictatorship (1962-88).* (Doctoral Dissertation). University of Wisconsin-Madison, Wisconsin.

ภาคผนวก

ปฏิทินพม่า (မြန်မာပြက္ခဒိန်)

ระบบปฏิทินจารีตพม่านั้น ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียผ่านพราหมณ์ฮินดูเช่นเดียวกับหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปฏิทินจารีตพม่าจัดเป็นปฏิทินทางศาสนา ด้วยผูกอยู่กับวิถีและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเริ่มนับจากเวลาเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า หรือ 544 ปีก่อนคริสต์ศักราช มีชื่อเรียกว่า โกษาศักราช (ကောဇာသက္ကရာဇ်)

นอกเหนือจากปฏิทินแบบโกษาศักราชแล้ว ยังมีปฏิทินพลเรือนจารีต (civilian traditional calendar) ซึ่งเริ่มนับ 638 ปีหลังคริสต์ศักราช โดยนับเป็นปฏิทินแบบจันทรสุริยคติ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “จุลศักราช” หรือที่เรียกกันทั่วไปในภาษาพม่าว่า “ศักราชพม่า” (မြန်မာသက္ကရာဇ်) ทั้งนี้ นับเดือนแรกจากการโคจรของพระอาทิตย์เข้าสู่ราศีเมษ

ในกรณีของการนับเดือนนั้น ใช้วิธีการคำนวณแบบสุริยคติ โดยแบ่งออกเป็น 12 ราศี แล้วเติมเดือนทางจันทรคติเข้าไปเพื่อทดเวลาเหลื่อม โดยเริ่มนับวันแรกของเดือนจากวันแรกของพระจันทร์ข้างขึ้นไปจนถึงเดือนขึ้นครั้งใหม่ของเดือนถัดไป โดยกำหนดจำนวนวันอยู่ที่ 29-30 วันต่อเดือน นับเป็น 354 วัน หรือ 12 เดือนต่อปี ทั้งนี้ เพื่อชดเชยวันที่ขาดไป จึงเพิ่มเดือนวาโส่เพิ่มอีก 1 เดือน เรียกว่าเดือนวาโส่ที่ 2 และในปีนั้นจะมีจำนวนวันทั้งสิ้น 384 วัน โดยปฏิทินพม่าจารีตมีชื่อเดือนทั้ง 12 เดือน ดังแสดงในตารางด้านล่าง

ตาราง 3 ชื่อเดือนตามปฏิทินพม่าจารีต

ลำดับ	ชื่อเดือนพม่า	จำนวนวัน	ชื่อเดือนตามปฏิทินเกรกอเรียนที่ตรงกับเดือนพม่า
1.	ตะกู (တန်းခူး; Dagu)	29	มีนาคม - เมษายน
2.	กะโส่ง (ကဆုန်; Kason)	30	เมษายน - พฤษภาคม
3.	นะโยง (နယုန်; Nayon)	29	พฤษภาคม - มิถุนายน
4.	วาโส่ (ဝါးဆို; Waso)	30	มิถุนายน - กรกฎาคม
5.	หว่ากาวง์ (ဝါးခေါင်; Wagaung)	29	กรกฎาคม - สิงหาคม
6.	ต่อตะลิง (တော်တလင်း; Tawthalin)	30	สิงหาคม - กันยายน
7.	ตะดิงจุ้ต์	29	กันยายน - ตุลาคม

ลำดับ	ชื่อเดือนพม่า	จำนวนวัน	ชื่อเดือนตามปฏิทินเกรกอเรียนที่ตรงกับเดือนพม่า
	(သတင်းကျွတ်; Tadingyut)		
8.	ดะซาวง์โมง (တန်းဆောင်းမုန်း; Dazaungmon)	30	ตุลาคม - พฤศจิกายน
9.	น่ะต์ด่อ (နတ်တော်; Nat-taw)	29	พฤศจิกายน - ธันวาคม
10.	ปยาโต่ (ပြာသို; Pyatho)	30	ธันวาคม - มกราคม
11.	ดะโบ้ะ-ดุแว (တပို့တွဲ; Dabodwe)	29	มกราคม - กุมภาพันธ์
12.	ดะบาว์ง (တပေါင်း; Dabaung)	30	กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ที่มา: ปรับปรุงจาก Chatterjee (1997)